

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الحق یقیناً

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

طبقات راویان
احادیث مہدویت

از طریق اہل سنت

عبدالمکریم عبدالملکی

جہاں نوم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طبقات راویان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت

نویسنده:

عبدالکریم عبداللهی

ناشر چاپی:

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۳۷	طبقات راویان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت
۳۷	مشخصات کتاب
۳۷	اشاره
۴۱	فهرست مطالب
۴۷	سخن ناشر
۴۹	مقدمه آیه الله استاد محمد واعظ زاده خراسانی
۴۹	اشاره
۵۲	اظهار نظر و نقد
۵۸	پیشگفتار
۵۸	اشاره
۶۲	تعریف برخی از اصطلاحات
۶۲	اشاره
۶۲	طبقه
۶۳	صحابه
۶۴	عبادله
۶۴	تابعین
۶۵	مخضرم
۶۵	مولی
۶۶	القاب علمی راویان به ترتیب اهمیت
۶۶	مسند
۶۶	محدث
۶۶	حافظ
۶۶	حجت

۶۷	حاکم
۶۷	امیر المؤمنین در حدیث
۶۷	الفاظ تعدیل
۶۷	الفاظ جرح
۶۸	تدلیس
۶۹	توضیح برخی از رموز یا نشانه های اختصاری
۶۹	یادآوری مهم
۷۱	بخش نخست: طبقات راویان
۷۱	اشاره
۷۳	طبقه نخست: صحابیان
۷۳	ابو هریره/ع
۷۵	انس بن مالک/ع
۷۵	ثوبان هاشمی/بخ م ۴
۷۶	جابر بن سمره بن جناده سوائی/ع
۷۷	جابر بن عبد الله انصاری/ع
۷۸	جابر بن ماجد صدقی-ماجذ صدقی
۷۸	حجاج بن عمرو بن غزیه ۴/
۷۹	حذیفه بن الیمان/ع
۸۰	حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام/ع
۸۳	حفصه ام المؤمنین/ع
۸۴	ابو ایوب انصاری/ع
۸۴	ام حبیبه ام المؤمنین/ع
۸۵	ابو سعید خدری/ع
۸۶	ابو امامه باهلی/ع
۸۷	صفیه ام المؤمنین/ع
۸۸	طلحه بن عبید الله تیمی/ع

- ٨٩ ابو الطفيل /ع
- ٩٠ عايشه، ام المؤمنين /ع
- ٩١ عبد الرحمن بن عوف /ع
- ٩١ عبد الله بن حارث بن جزء زبيدي، اد، ت، ق
- ٩٢ عبد الله بن عباس /ع
- ٩٣ عبد الله بن عمر /ع
- ٩٤ عبد الله بن عمرو /ع
- ٩٥ عبد الله بن مسعود /ع
- ٩٧ عثمان بن ابي العاص، م، ٤
- ٩٨ امير المؤمنين علي بن ابي طالب عليه السلام /ع
- ١٠٣ علي هلالني
- ١٠٣ عمران بن حصين /ع
- ١٠٤ عوف بن مالك اشجعي /ع
- ١٠٤ قره بن اياس، بخ، ٤
- ١٠٥ ماجد صدفني
- ١٠٥ وهب بن عبد الله سوائي - ابو جحيفه /ع
- ١٠٦ هند، ام سلمه، ام المؤمنين /ع
- ١٠٧ طبقه دوم
- ١٠٧ اسود بن يزيد بن قيس نخعي /ع
- ١٠٨ جبير بن نفيير حضرمي حمصي، بخ م ٤
- ١٠٨ ربعي بن حراش /ع
- ١٠٩ زر بن حبيش /ع
- ١١٠ سعيد بن مسيب - ابن مسيب /ع
- ١١١ ابو وائل شقيق بن سلمه /ع
- ١١٢ عبد الحميد بن واصل - ابو واصل باهلي
- ١١٢ عبد الله بن حارث بن نوفل - صاحب صالح ابو الخليل /ع

- ١١٣ ----- عبد الله بن زبير غافقي/د س ق
- ١١٤ ----- عبیده بن عمرو سلماني/ع
- ١١٥ ----- عروه بن زبير بن عوام/ع
- ١١٥ ----- علقمه بن قيس نخعي/ع
- ١١٧ ----- علي بن علي هلالی
- ١١٧ ----- قبيصة بن ذؤيب خزاعي/ع
- ١١٨ ----- قيس بن جابر صدفی
- ١١٨ ----- جابر بن ماجد صدفی
- ١١٨ ----- كثير بن مژه حضرمي/ر ٤
- ١١٩ ----- محمد بن حنفيته/ع
- ١٢١ ----- مطرف بن عبد الله شخير/ع
- ١٢٢ ----- طبقه سوم
- ١٢٢ ----- ابو بكر بن ابي موسى/ع
- ١٢٣ ----- ابو الجراح مولى ام حبيبه/د
- ١٢٣ ----- ابو خالد بجلي احمسي/بخ د ت ق
- ١٢٤ ----- ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف/ع
- ١٢٥ ----- بشير بن نهيك/ع
- ١٢٥ ----- بكر بن عمرو-ابو الصديق ناجي/ع
- ١٢٦ ----- حبيب بن ابي ثابت/ع
- ١٢٧ ----- حدير بن كريب-ابو الزاهريه/ز م د س ق
- ١٢٧ ----- حسن بصري/ع
- ١٢٨ ----- حسن بن يزيد سعدي
- ١٢٨ ----- ذكوان-ابو صالح/ع
- ١٢٩ ----- سعيد بن سمعان/ز ا ر ا د ت س
- ١٢٩ ----- ابو شراعه سلمه بن مجنون
- ١٣٠ ----- سليمان بن حبيب محاربي/خ د ق

- شعیب بن محمد/بخ ز ۴ - ۱۳۰
- عامر بن سعد/ع - ۱۳۱
- عامر بن شراحیل-شعبی/ع - ۱۳۲
- عبایه بن ربیع-ابن ربیع - ۱۳۴
- عبد اللہ بن زید-ابو قلابہ رقاشی/ع - ۱۳۴
- عبد اللہ بن ہبیرہ سبائی/م، ۴ - ۱۳۵
- عطیہ بن سعد عوفی/بخ د ت ق - ۱۳۵
- علی بن الحسین زین العابدین/ع - ۱۳۶
- عمر بن علی بن ابی طالب علیہ السلام/۴ - ۱۳۹
- عمرو بن عبد اللہ ہمدانی-ابو اسحاق سبیعی/ع - ۱۳۹
- عمرو بن مرثد-ابو اسماء رحبی/بخ م ۴ - ۱۴۰
- مجاہد بن جبر/ع - ۱۴۱
- محمد بن سیرین انصاری-ابن سیرین/ع - ۱۴۱
- محمد بن عبد اللہ بن عمرو عاص/د ت س - ۱۴۲
- محمد بن منکدر-ابن منکدر/ع - ۱۴۳
- معاویہ بن قرظہ بن ایاس/ع - ۱۴۴
- منذر بن مالک-ابو نصرہ/خت م ۴ - ۱۴۴
- نافع مولی ابی قتادہ-نافع بن عباس/ع - ۱۴۵
- نافع الفقیہ مولی ابن عمر/ع - ۱۴۶
- وہب بن منبہ/خ م د ت س فق - ۱۴۷
- ہلال بن عمرو کوفی/د - ۱۴۸
- طبقة چهارم - ۱۴۹
- اسحاق بن عبد اللہ بن ابی طلحہ/ع - ۱۴۹
- اسماعیل بن ابی خالد احمسی/ع - ۱۵۰
- جبر بن نوف ہمدانی-ابو الوداک/م د ت س ق - ۱۵۰
- حارث بن یزید حضرمی/م د س ق - ۱۵۱

- سالم بن ابى حفصه عجلئ/بخ ت ۱۵۱
- سعید بن یزید بن مسلمه ازدئ/ع ۱۵۲
- سلیمان بن عبید ۱۵۳
- سماک بن حرب/اخت م ۴ ۱۵۳
- عبد الزحمن بن جبیر/بخ م ۴ ۱۵۴
- عبد الزحمن بن نجیح ۱۵۵
- عبد العزیز بن رفیع اسدئ/ع ۱۵۵
- عبد اللہ بن عبیدہ بن نشیطاخ ۱۵۶
- عبد الملک بن عمیر بن سوید لخمئ/ع ۱۵۶
- عبید اللہ بن قبطیہ کوفئ/ای م د س ۱۵۷
- علئ بن زید بن جدعان/بخ م ۴ ۱۵۷
- عمارہ بن جوین-ابو ہارون/عخ ت ق ۱۵۸
- ابو زرعه عمرو بن جابر حضرمئ/ات ق ۱۵۹
- عمرو بن دینار مکئ/ع ۱۶۰
- عون بن ابی جحیفه/ع ۱۶۱
- عیسی بن ہلال بصرئ ۱۶۱
- قتادہ بن دعامہ-ابو الخطّاب/ع ۱۶۲
- قحذم بن سلیمان ۱۶۳
- محمّد بن علی بن الحسین علیہم السلام-ابو جعفر الباقرا/ع ۱۶۴
- محمّد بن مسلم بن تدرس-ابو الزّبیر/ع ۱۶۵
- محمّد بن مسلم بن عبید اللہ-ابن شہاب-زهرئ/ع ۱۶۶
- طبقة پنجم ۱۶۸
- ابراہیم بن محمّد ابن حنفتہ-ابراہیم بن محمّد بن علی بن ابی طالب/ ۱۶۸
- ابراہیم نخعی-ابراہیم بن یزید بن قیس/ع ۱۶۹
- ایوب سختیانی/ع ۱۷۰
- حکم بن عتیبہ کوفئ/ع ۱۷۱

- ١٧١ خالد بن مهران-خالد الحذاء/ع
- ١٧٢ داود بن ابى هند/اخت م ٤
- ١٧٣ زيد ابو الحواري-زيد بن الحواري-زيد العتيق/٤
- ١٧٤ سعيد بن اياس-جريري/ع
- ١٧٤ سليمان بن ابى سليمان-ابو اسحاق شيباني/ع
- ١٧٥ سليمان بن مهران-اعمش/ع
- ١٧٦ صالح بن مسلم/د-موسى بن مسلم بن رومان
- ١٧٦ صفوان بن عمرو سكسكي/بخ م ٤
- ١٧٧ عبد الملك بن ابى سليمان عرزمي كوفي/اخت م ٤
- ١٧٨ عكرمه بن عقار/اخت م ٤
- ١٧٨ عمرو بن شعيب/ز ٤
- ١٧٩ عمرو بن مزه جملتي(ع)
- ١٨٠ فطر بن خليفه/خ ٤
- ١٨١ قاسم بن ابى بزّه/ع
- ١٨١ محمّد بن اسحاق بن يسار/اخت م ٤
- ١٨٢ مكحول شامي/زارام ٤
- ١٨٣ منصور بن معتمر/ع
- ١٨٤ يحيى بن ابى كثير طائي/ع
- ١٨٥ يزيد بن ابى زياد هاشمي/اخت م ٤
- ١٨٧ طبقة ششم
- ١٨٧ ابو الحسن كوفي/د
- ١٨٧ جرير بن عبد الحميد بن قرط/ع
- ١٨٨ امام جعفر بن محمّد الصادق عليه السلام/بخ م ٤
- ١٩٠ خلف بن حوشب-ابو يزيد اعور/اخت عس
- ١٩١ داود بن عبد الجبار كوفي مؤذن
- ١٩١ زياد بن بيان رقي/د ق

- سعيد بن عمرو بن اشوع همداني/خ م ت ١٩٢
- صالح بن ابي مريم ضبعي -ابو الخليل/ع ١٩٢
- عاصم بن بهدله-ابن ابي التّجود/ع ١٩٣
- عبد الله بن عون بن اربطبان-ابن عون/ع ١٩٥
- عبد الملك بن عبد العزيز-ابن جريج/ع ١٩٦
- علاء بن بشير مزني/د ١٩٧
- علي بن نفيل/د ق ١٩٧
- عمار بن ابي حفصه/خ، ٤ ١٩٨
- عمرو بن قاسم كوفي ١٩٨
- عمرو بن قيس ملائي/بخ م ٤ ١٩٩
- عوف بن ابي جميله-اعرابي/ع ١٩٩
- عتاش بن عباس قتباني/ز م ٤ ٢٠٠
- ليث بن ابي سليم/اخت م ٤ ٢٠١
- مجالد بن سعيد همداني/م ٤ ٢٠١
- محمد بن سلمه/ز م ٤ ٢٠٢
- محمد بن علي بن عبد الله بن عباس/م ٤ ٢٠٣
- محمد بن عمرو/ع ٢٠٤
- مطر بن طهمان وزاق/اخت م ٤ ٢٠٤
- مطرّف بن طريف كوفي/ع ٢٠٥
- موسى بن عبد الله جهني/م ت س ق ٢٠٥
- موسى بن عبيده ربندي/ت ق ٢٠٦
- هشام بن حسان ازدي/ع ٢٠٦
- يحيى بن اسماعيل/سي ٢٠٧
- طبقه هفتم ٢٠٩
- ابان بن يزيد عطّار/خ م د ت س ٢٠٩
- ابو بكر بن عتاش اسدي كوفي/خ مق ٤ ٢١٠

- اسرائيل بن يونس/ع ٢١١
- اسماعيل بن رافع بن عويمر انصاري/بخ ت ق ٢١١
- حمزه بن حبيب الزيات/م ٤ ٢١٢
- رزين بن حبيب جهني/ت ٢١٣
- رشددين بن سعد مهري، ابو الحجاج/ت ق ٢١٣
- زائده بن قدامه ثقفي/ع ٢١٤
- سعيد بن عبد العزيز تنوخي، دمشقي/بخ م ٤ ٢١٥
- سفيان بن حسين/اخت م ٤ ٢١٦
- سفيان ثوري/ع ٢١٦
- سلام بن سليم-ابو الأحوص كوفي/ع ٢١٧
- سليمان بن قزم /اخت د ت س ٢١٨
- سويد بن ابراهيم جحدري/بخ ٢١٩
- شعبه بن حجاج/ع ٢١٩
- شيبان بن عبد الرحمن، ابو معاويه/ع ٢٢٠
- عتاد بن عباد بن حبيب/ع ٢٢١
- عباس بن بكار ٢٢٢
- عبد الرحمن بن عمرو-اوزاعي/ع ٢٢٣
- عبد الله بن حكيم بن جبير ٢٢٤
- عبد الله بن عمر بن حفص/م ٤ ٢٢٤
- عبد الله بن لهيعة -ابن لهيعة/م د ت ق ٢٢٥
- عبد الله بن محمد بن علي...-ابو جعفر منصور دوانيقي ٢٢٦
- عبد الملك بن حميد بن ابي غنّيه/ع ٢٢٧
- عثمان بن عبد الله شبرمه ٢٢٧
- عدّي بن ابي عماره بصري ٢٢٧
- عقيل بن معقل يمانّي/د ٢٢٨
- عكرمه بن ابراهيم ازدي ٢٢٩

- ۲۲۹ علی بن صالح بن حنی/م ۴
- ۲۳۰ عمران بن داور -عمران قطنان-ابو العوام قطنان/اخت ۴
- ۲۳۱ فضیل بن مرزوق/ی م ۴
- ۲۳۲ قاسم بن فضل حدانی/بخ م ۴
- ۲۳۳ قیس بن ربیع اسدی/د ت ق
- ۲۳۴ لیث بن سعد فهمی/ع
- ۲۳۵ مالک بن انس اصبحی/ع
- ۲۳۶ مالک بن مغول/ع
- ۲۳۷ مثنی بن صبح/د ت ق
- ۲۳۷ محمّد بن ابراهیم ابو شهاب کنانی
- ۲۳۸ محمّد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی-ابن ابی لیلی/۴
- ۲۳۸ محمّد بن عبد الرحمن بن مغیره-ابن ابی ذئب/ع
- ۲۳۹ مسعر بن کدام/ع
- ۲۴۰ معلی بن زیاد قردوسی/اخت م ۴
- ۲۴۱ معمر بن راشد بصری/ع
- ۲۴۲ مهاجر بن مسمار زهری/م ت فق
- ۲۴۲ واسط بن حارث
- ۲۴۳ وهیب بن خالد بصری/ع
- ۲۴۳ هشام بن ابی عبد الله دستوائی/ع
- ۲۴۴ همام بن یحیی عوذی/ع
- ۲۴۵ یاسین عجلی-یاسین بن شیبان-یاسین بن سّیّار یا ابن سنان/ق
- ۲۴۵ یحیی بن ثعلبه
- ۲۴۵ یونس بن یزید ایلی/ع
- ۲۴۷ طبقه هشتم
- ۲۴۷ ابراهیم بن اسحاق صینی
- ۲۴۸ ابراهیم بن عقیل صنعانی/د

- ٢٤٨ ابراهيم بن محمد بن حارث ابو اسحاق فزارى/ع
- ٢٤٩ اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم اسدى-ابن عليه/ع
- ٢٥٠ اسماعيل بن عتاش حمصى/ى ٤
- ٢٥١ بشر بن مفضل رقاشى/ع
- ٢٥١ بهلول بن موزق لق
- ٢٥٢ تليد بن سليمان كوفى/ات
- ٢٥٣ جعفر بن سليمان ضبعى/بخ م ٤
- ٢٥٤ حارث بن نبهان جرمى/ات ق
- ٢٥٥ حسن بن عمر، ابو المليح الزقى/بخ د س ق
- ٢٥٥ حقاد بن زيد بن درهم/ع
- ٢٥٦ حقاد بن سلمه بن دينار بصرى/اخت م ٤
- ٢٥٧ حنان بن سدير صيرفى.(حبان بن سدير، حبان بن مدير صيرفى)
- ٢٥٨ خالد بن عبد الله طخان/ع
- ٢٥٨ خلف بن وليد
- ٢٥٩ داهر بن يحيى رازى
- ٢٦٠ سعيد بن حسن
- ٢٦٠ سفيان بن عيينه هلالى كوفى/ع
- ٢٦١ سوره بن الحكم، صاحب الزأى
- ٢٦١ سهل بن عامر بجلي
- ٢٦٢ شريك بن عبد الله نخعى/اخت م ٤
- ٢٦٤ عبد الله بن ادريس اودى/ع
- ٢٦٤ عبد الوارث بن سعيد/ع
- ٢٦٥ عبد الوهاب بن عبد المجيد ثقفى/ع
- ٢٦٦ عبید الله بن عمرو اسدى رقى/ع
- ٢٦٦ على بن حوشب فزارى/اد
- ٢٦٧ على بن مسهر/ع

- عمر بن عبید طنافسیّ اع ۲۶۸
- عمرو بن ابی قیس رازی ازرق/خت ۴ ۲۶۸
- عمرو بن عبد الغفّار ۲۶۹
- عنبسه بن ابی صغیره ۲۷۰
- قاسم بن مالک مزنیّ/خ م ت س ق ۲۷۰
- کنیر بن جعفر ۲۷۱
- کدام بن مسعر بن کدام ۲۷۱
- مؤمّل بن عبد الزحمن ثقفی ۲۷۱
- محبّر بن قحذم ۲۷۲
- محمّد بن ابراهیم بن...عبّاس بن عبد المطلب ۲۷۲
- محمّد بن اسماعیل بن ابی فدیّک اع ۲۷۳
- محمّد بن دینار/اد ت ۲۷۴
- محمّد بن مروان بن قدامه عقیلیّ/مدق ۲۷۴
- مرجی بن رجاء یشکریّ/خت ۲۷۵
- مروان بن معاویه فزاریّ اع ۲۷۵
- مطلب بن زیاد/بخ ص ق ۲۷۶
- ولید بن محمد موقریّ ات ق ۲۷۶
- ولید بن مسلم دمشقیّ اع ۲۷۷
- یزید بن زریع بصریّ اع ۲۷۸
- یعقوب بن عبد الله قتمیّ /خت ۴ ۲۷۸
- یوسف بن حوشب شیبانیّ ۲۷۹
- یونس بن ابی یعفور ام ق ۲۸۰
- طبقة نهم ۲۸۱
- ابراهیم بن حسین همدانیّ -ابن دیزیل ۲۸۱
- ازهر بن سعد ستان/خ م د ت س ۲۸۲
- اسباط بن محمد قرشیّ اع ۲۸۲

- اسحاق بن سليمان رازي/ع ٢٨٣
- اسحاق بن منصور سلولي/ع ٢٨٣
- اسد بن موسى اموي/اخت د س ٢٨٤
- اسماعيل بن عبد الكريم صنعاني/د فق ٢٨٤
- بشر بن موسى ٢٨٥
- حارث بن ابي اسامه ٢٨٥
- حجاج بن محمد مضيبي/عوراع ٢٨٦
- حسن بن موسى اشيب/ع ٢٨٧
- حسين بن عمرو عنقزي ٢٨٧
- حفص بن عمر بن ميمون عدني/ق ٢٨٨
- حماد بن اسامه-ابو اسامه/ع ٢٨٨
- داود بن محبتر اقد ق ٢٨٩
- داود بن منصور نسائي/س ٢٩٠
- رواد بن جراح عسقلاني/ق ٢٩١
- زكريا بن يحيى مصري مالكي-ابو يحيى الوقار ٢٩١
- زيد بن حباب عكلي/از م ٤ ٢٩٢
- زيد بن ابي الزرقاء/د س ٢٩٣
- سعيد بن هبيرة ٢٩٣
- سلمه بن فضل ابرش/د ت فق ٢٩٤
- سليمان بن داود، ابو داود طيالسي/اخت م ٤ ٢٩٤
- طالوت بن عباد ٢٩٥
- عامر بن ابراهيم بن واقد اصفهاني/س ٢٩٥
- عبد الحميد بن ابراهيم حضرمي/س ٢٩٦
- عبد الحميد بن عبد الرحمن حناني/خ م د ت ق ٢٩٧
- عبد الرحمن بن مهدي-ابن مهدي/ع ٢٩٧
- عبد الزواق صنعاني/ع ٢٩٨

- ٢٩٩ ----- عبد السلام بن عبد الحميد
- ٣٠٠ ----- عبد الصّمد بن عبد الوارث بن سعيد/ع
- ٣٠٠ ----- عبد الغفّار بن عبد الله موصليّ
- ٣٠١ ----- عبد الله بن عبد القدّوس/خت ت
- ٣٠١ ----- عبد الله بن معاذ-ابن معاذ/ت ق
- ٣٠٢ ----- عبد الله بن نمير همدانيّ/ع-ابن نمير
- ٣٠٢ ----- عبد الله بن وهب مصريّ/ع
- ٣٠٣ ----- عبد الملك بن قريّب-اصمعيّ بصريّ/م د ت
- ٣٠٤ ----- عبد الوهّاب بن عطاء خفّاف/عخ م ٤
- ٣٠٥ ----- عبيد الله بن موسى عبيسيّ/ع
- ٣٠٦ ----- عثمان بن سعيد دارميّ
- ٣٠٦ ----- عثمان بن عمر بن فارس/ع
- ٣٠٧ ----- عليّ بن جميل
- ٣٠٧ ----- عليّ بن حجر سعديّ مروزيّ/ع م ت س
- ٣٠٨ ----- عليّ بن زياد يماميّ-ابو العلاء بن زياد-عبد الله بن زياد/ق
- ٣٠٨ ----- عليّ بن عبد العزيز بغويّ
- ٣٠٩ ----- عمر بن سعد،ابو داود الحفريّ /م ٤
- ٣١٠ ----- عمر بن عبد الله بن رزين/م د
- ٣١٠ ----- عمرو بن عاصم كلابيّ/ع
- ٣١١ ----- فضل بن دكين،ابو نعيم/ع
- ٣١٢ ----- كثير بن يحيى بن كثير
- ٣١٣ ----- مبشّر بن عبد الله/س
- ٣١٣ ----- محمّد بن ابراهيم بن ابي عدّيّ-ابن ابي عدّيّ/ع
- ٣١٤ ----- محمّد بن ثور صنعانيّ-ابن ثور/اد س
- ٣١٤ ----- محمّد بن جعفر هذليّ بصريّ-غندر/ع
- ٣١٥ ----- محمّد بن حنّاد طهرانيّ /ق

- ۳۱۶----- محمد بن خازم، ابو معاویه ضریراع
- ۳۱۷----- محمد بن غالب تمام
- ۳۱۷----- محمد بن فضیل بن غزوان اع
- ۳۱۸----- مسلم بن حجاج نیشابوری/ات
- ۳۱۹----- معاذ بن هشام دستوائی اع
- ۳۱۹----- معاویه بن هشام قضا ریخ م ۴
- ۳۲۰----- معتمر بن سلیمان تیمی اع
- ۳۲۰----- موسی بن اسماعیل منقری، ابو سلمه تبوذکتی اع
- ۳۲۱----- موسی بن داود ضبّی/م د س ق
- ۳۲۲----- موسی بن محمد بلقاوی
- ۳۲۲----- نصر بن شمیل مازنی اع
- ۳۲۳----- وکیع بن جزاع اع
- ۳۲۴----- وهب بن جریراع
- ۳۲۵----- هارون بن مغیره بجلّی اد ت
- ۳۲۵----- هاشم بن قاسم لیثی، ابو التضر اع
- ۳۲۶----- هدبه بن خالد/خ م د
- ۳۲۷----- هوذه بن خلیفه/ق
- ۳۲۷----- یحیی بن سعید بن فروخ -یحیی قطن اع
- ۳۲۹----- یحیی بن یمان عجلّی/بخ م ۴
- ۳۲۹----- یزید بن هارون بن زادن اع
- ۳۳۰----- یونس بن حبیب اصفهانی
- ۳۳۱----- طبقه دهم
- ۳۳۱----- ابراهیم بن ابی طالب، ابو اسحاق نیشابوری-ابن ابی طالب
- ۳۳۲----- ابراهیم بن اسحاق نیشابوری-انماطی
- ۳۳۲----- ابراهیم بن سعید جوهری/م ۴
- ۳۳۳----- ابراهیم بن عامر

- ۳۳۳ احمد بن ابراهيم دورقي/م د ت ق
- ۳۳۴ احمد بن حنبل شيباني مروزي/ع
- ۳۳۵ احمد بن عبد الملك بن واقد حراني/خ س ق
- ۳۳۵ احمد بن علي مثنى-ابو يعلى موصلى
- ۳۳۶ احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصري-بزار
- ۳۳۶ احمد بن محمد بن صدقه
- ۳۳۷ احمد بن يحيى صوفى
- ۳۳۷ احمد بن موسى شامي [سامى] بصري
- ۳۳۸ اسماعيل بن عبد الله بن اويس/خ م د ت ق
- ۳۳۸ اسماعيل بن موسى فزاري-سدى/عخ د ت ق
- ۳۳۹ حامد بن ابى حامد مقرئ
- ۳۳۹ حامد بن يحيى بن هانى بلخى/د
- ۳۴۰ حسن بن سفيان نسوى
- ۳۴۰ حسن بن صالح بن ابى الأسود
- ۳۴۱ حسن بن عرفه بن يزيد عبدى/ت س ق
- ۳۴۲ حسن بن علي معمري
- ۳۴۲ حسين بن حسن اشقراس
- ۳۴۳ حسين بن حفص همدانى/م ق
- ۳۴۳ حفص بن عمر بن صباح رقى
- ۳۴۴ حفص حلوانى
- ۳۴۴ حكيم بن نافع-ابو اليمان/ع
- ۳۴۵ زكريا بن حكيم
- ۳۴۵ زهير بن حرب،ابو خيثمه نسائى/خ،م،د،س،ق
- ۳۴۶ سعيد بن مسعود مروزي
- ۳۴۷ سعيد بن منصور بن شعبه خراسانى/ع
- ۳۴۸ سليمان بن عبد الرحمن دمشقى/خ ۴

- سهل بن تمام بن بزيق /د ٣٤٨ -----
- سويد بن سعيد هروى/م ق ٣٤٩ -----
- عبد بن يعقوب رواجنى /خ ت ق ٣٥٠ -----
- عبدان بن احمد اهوازى ----- ٣٥١ -----
- عبد الأعلى بن حماد نرسى /خ م د س ----- ٣٥٢ -----
- عبد الجبار بن عطار/م ت س ----- ٣٥٢ -----
- عبد الرحمن بن ابراهيم-دحيم /خ م د س ق ----- ٣٥٣ -----
- عبد الرحمن بن سلمه رازى ----- ٣٥٣ -----
- عبد الغفار بن داود حزانى/خ د س ق ----- ٣٥٤ -----
- عبد الله بن جعفر رقى/ع ----- ٣٥٤ -----
- عبد الله بن حسن بن ابراهيم انبارى ----- ٣٥٥ -----
- عبد الله بن حسين بن جابر مضيصى ----- ٣٥٦ -----
- عبد الله بن داهر-ابن داهر ----- ٣٥٦ -----
- عبد الله بن صالح/خت د ت ق ----- ٣٥٧ -----
- عبد الله بن عمر مشكدانه /م د س ----- ٣٥٨ -----
- عبد الله بن محمّد بن ابراهيم،ابو بكر بن ابى شيبه/خ م د س ق ----- ٣٥٨ -----
- عبد الله بن محمّد بن على بن نفيل ،ابو جعفر/خ ٤ ----- ٣٥٩ -----
- عبد الله بن محمّد بن ناجيه-عبد الله بن ناجيه-ابن ناجيه ----- ٣٦٠ -----
- عبد الوهاب بن ضحّاك/ق ----- ٣٦٠ -----
- عبد الوهاب بن نجده /د س ----- ٣٦١ -----
- عثمان بن محمّد بن ابراهيم-عثمان بن ابى شيبه/خ م د س ق ----- ٣٦١ -----
- عقّان بن مسلم/ع ----- ٣٦٢ -----
- على بن سعيد رازى ----- ٣٦٣ -----
- على بن منذر طريقيّ /ت س ق ----- ٣٦٣ -----
- عمران بن موسى بن مجاشع-سختيانى ----- ٣٦٤ -----
- عمرو بن خالد حزانى/خ ق ----- ٣٦٤ -----

- ۳۶۵ عمرو بن عثمان بن سعید بن کثیر/اد س ق
- ۳۶۵ عمرو بن علیّ فلاس/اع
- ۳۶۶ عمرو بن عون واسطی/اع
- ۳۶۶ فضل بن حباب، ابو خلیفه
- ۳۶۷ قاسم بن خلیفه
- ۳۶۷ قتیبہ بن سعید بغلانی/اع
- ۳۶۸ قطن بن نسیر بصری/ام د ت
- ۳۶۹ مالک بن عبد الواحد، ابو عثمان مسمعی/ام د
- ۳۶۹ محمّد بن ابان واسطی/بخ
- ۳۷۰ محمّد بن احمد بن ابی خیثمہ
- ۳۷۰ محمّد بن اسحاق امام-ابن خزیمہ
- ۳۷۲ محمّد بن اسحاق بن منصور-محمّد بن ابی یعقوب کرمانی/اخ
- ۳۷۲ محمّد بن اسماعیل بن ابی سمینہ/اخ د
- ۳۷۳ محمّد بن بشّار، بندانر/اع
- ۳۷۳ محمّد بن حمید بن حیان رازی/اد ت ق
- ۳۷۴ محمّد بن عبد الرحمن بن سهم انطاکی/ام
- ۳۷۴ محمّد بن عبد اللّٰه بن نمیر-ابن نمیر/اع
- ۳۷۵ محمّد بن عبد اللّٰه حصرمی-مطین
- ۳۷۵ محمّد بن عبدوس بن کامل سراج-ابن عبدوس
- ۳۷۶ محمّد بن عثمان بن ابی شیبہ
- ۳۷۷ محمّد بن علاء، ابو کریب کوفی/اع
- ۳۷۷ محمّد بن عمران بن ابی لیلی/بخ ت
- ۳۷۸ محمّد بن عیسی زجاج، ابو عبد اللّٰه اصفهانی زجاج
- ۳۷۸ محمّد بن مثنیٰ، ابو موسی/اع
- ۳۷۹ محمّد بن منذر بن سعید هروی
- ۳۸۰ محمّد بن منصور طوسی/اد س

- ٣٨٠ ----- محمد بن يحيى بن ابي عمر عدني-ابن ابي عمر/م ت س ق
- ٣٨١ ----- محمد بن يزيد بن رفاعه-ابو هشام رفاعي/م ت ق
- ٣٨١ ----- مسدد بن مسرهد بصري/خ د ت س
- ٣٨٢ ----- موسى بن محمد بلقاوي
- ٣٨٢ ----- نصر بن علي جهضمي/ع
- ٣٨٣ ----- نعيم بن حنّاد مروزي/خ مق د ت ق
- ٣٨٥ ----- واصل بن عبد الأعلى/م ٤
- ٣٨٦ ----- وليد بن شجاع/م د ت
- ٣٨٦ ----- هارون بن عبد الله/م ٤
- ٣٨٧ ----- هديّته بن عبد الوهاب مروزي/ق
- ٣٨٧ ----- هيثم بن حبيب
- ٣٨٨ ----- يحيى بن ابي طالب،جعفر بن زبرقان
- ٣٨٨ ----- يحيى بن عبد الله بن بكير-ابن بكير/خ م ق
- ٣٨٩ ----- يحيى بن غيلان خزاعي/م ت س
- ٣٨٩ ----- يعقوب بن حميد بن كاسب/عخ ق
- ٣٩٠ ----- يونس بن سابق بغدادّي
- ٣٩١ ----- طبقة يازدهم
- ٣٩١ ----- ابراهيم بن دحيم دمشقي
- ٣٩١ ----- ابراهيم بن محمد حمصي
- ٣٩٢ ----- ابو بكر بن ابي التضرّم د ت س
- ٣٩٢ ----- احمد بن اسحاق بن ايوب-ابو بكر بن اسحاق-ابو بكر صبغي
- ٣٩٣ ----- احمد بن حفص سعدي جرجاني
- ٣٩٤ ----- احمد بن عبيد صفار
- ٣٩٤ ----- احمد بن عثمان نوفلي/م ت س
- ٣٩٥ ----- احمد بن محمد بن اسماعيل الهيتي
- ٣٩٥ ----- احمد بن محمد بن حجاج-احمد بن رشدين

- ٣٩٦ ابو العباس احمد بن محمد بن سعيد كوفى-ابن عقده
- ٣٩٧ احمد بن محمد بن نيزك
- ٣٩٧ احمد بن محمد جمال اصفهاني-احمد بن محمد بن عبد الله...
- ٣٩٨ احمد بن هيثم بن منصور،الدوري
- ٣٩٨ احمد بن يحيى بن خالد بن حيان
- ٣٩٨ احمد بن يوسف-حمدان/م د س ق
- ٣٩٩ احمد رقى
- ٤٠٠ اسماعيل بن ابي حارث/د ق
- ٤٠٠ ابو احمد بكر بن محمد صيرفى
- ٤٠١ حجاج بن يوسف بن حجاج ثقفى-حجاج بن شاعر/م د
- ٤٠١ حرب بن حسن طخان
- ٤٠٢ حرمله بن يحيى/م س ق
- ٤٠٢ حسين بن اسحاق تسترى
- ٤٠٣ حسين بن عبد الله قطان
- ٤٠٣ ربيع بن سليمان مرادى/٤
- ٤٠٤ سليمان بن اشعث،ابو داود سجستانى/ت س
- ٤٠٥ سليمان بن عبد الجبار،ابو ايوب/ت
- ٤٠٥ عباس بن ابراهيم
- ٤٠٦ عباس بن حمدان
- ٤٠٧ عباس بن محمد بن حاتم-عباس الدورى/٤
- ٤٠٧ عباس بن محمد مجاشع اصفهاني
- ٤٠٨ عبد الرحمن بن حاتم مرادى
- ٤٠٨ عبد الرحمن بن عمرو،ابو زرع،دمشقى/د
- ٤٠٩ عبد الله بن محمد بن مسلم اسفراينى
- ٤٠٩ عبد الله بن يحيى بن معاوية-ابو بكر طلحى
- ٤٠٩ عبيد بن اسباط بن محمد كوفى/ز[ر]ات ق

- ٤١٠ علي بن اسحاق بن وزير-علي بن الوزير
- ٤١٠ علي بن حمشاذ، نيشابوري
- ٤١١ علي بن محمد بن جعفر بن عنبسه وراق عبدان
- ٤١١ عمرو بن يزيد جرمي بصري/اس
- ٤١٢ فضل بن محمد بيهقي، شعراني
- ٤١٣ فضيل بن محمد ملطي
- ٤١٣ قاسم بن محمد بن حماد دلال كوفي
- ٤١٤ كهمس بن معمر
- ٤١٤ محمد بن ابراهيم بن كثير
- ٤١٤ محمد بن احمد بن ابي عون رياتي-محمد بن ابي عون نسوي
- ٤١٥ محمد بن احمد محبوبي، ابو العباس
- ٤١٥ محمد بن اسحاق صغاني، يا صاغاني/م ٤
- ٤١٦ محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن مغيره-بخاري/ات س
- ٤١٧ محمد بن اسماعيل صانغ/د
- ٤١٧ محمد بن ثواب لق
- ٤١٨ محمد بن رزيق، يا محمد بن رزين
- ٤١٨ محمد بن زكريا هلالتي
- ٤١٩ محمد بن الثري بن مهرا ناهد بغدادتي
- ٤٢٠ محمد بن عبد الله بن احمد-ابو عبد الله صفار
- ٤٢١ محمد بن عبد الله بن عبد الحكم مصري/اس
- ٤٢١ محمد بن علي بن جارود-ابو بكر بن جارود
- ٤٢٢ محمد بن علي بن خلف اطروش دمشقي
- ٤٢٢ محمد بن عمرو بن موسى، عقيلي
- ٤٢٢ ابو جعفر محمد بن محمد بن عبد الله بغدادتي
- ٤٢٣ محمد بن مخلد عطار
- ٤٢٤ محمد بن هيثم قاضي، ابو الأحوص/لق

- ٤٢٤ محمد بن يحيى ازدى/قد ت ق
- ٤٢٥ محمد بن يحيى ذهلئ، نيشابورى/خ ٤
- ٤٢٦ ابو عبد الله محمد بن يعقوب-ابن اخرم
- ٤٢٦ ابو العباس محمد بن يعقوب اصم
- ٤٢٧ معاذ بن مثنئ
- ٤٢٧ موسى بن هارون
- ٤٢٧ يحيى بن عبد الباقي
- ٤٢٨ يعقوب بن اسحاق، ابو عوانه اسفراينئ
- ٤٢٩ يوسف بن سعيد بن مسلم/س
- ٤٣٠ طبقة دوازدهم
- ٤٣٠ ابو اسحاق بن حمزه-ابراهيم بن محمد
- ٤٣٠ احمد بن بندار
- ٤٣١ ابو محمد احمد بن عبد الله مزني
- ٤٣١ احمد بن محمد بن السرى، ابو بكر بن ابى دارم كوفئ
- ٤٣٣ احمد بن يوسف-ابو بكر بن خلاد
- ٤٣٤ اسحاق بن ابراهيم بن يونس منجنيقئ/س
- ٤٣٤ حسن بن يعقوب بن يوسف العدل
- ٤٣٥ حسين بن علي بن محمد بن يحيى-حسينك
- ٤٣٥ حسين بن محمد بن زياد/خ
- ٤٣٥ حسين بن محمد بن علي اصفهانئ-زعفرانئ
- ٤٣٦ زكريا بن يحيى، ساجئ بصرئ
- ٤٣٦ سليمان بن احمد، ابو القاسم طبرانئ
- ٤٣٨ عبد الله بن احمد بن محمد بن حنبل/س
- ٤٣٩ عبد الله بن عدئ-ابن عدئ-ابن قطان
- ٤٣٩ ابو الشيخ عبد الله بن محمد بن جعفر-ابو محمد بن حيان
- ٤٤٠ علي بن حسين اموى-ابو الفرج اصفهانئ

- ٤٤١ علي بن عيسى
- ٤٤١ عمر بن ابراهيم بغدادى/اس
- ٤٤٢ قاسم بن زكريا مقرئ-مطرز
- ٤٤٢ ابو بكر محمد بن احمد بن بالويه
- ٤٤٣ محمد بن احمد بن حمدان-ابو عمرو بن حمدان نيشابورى
- ٤٤٤ محمد بن احمد بن هيثم الدورى
- ٤٤٤ محمد بن جعفر
- ٤٤٥ محمد بن حبان -ابن حبان-بستى
- ٤٤٦ محمد بن حسين،ابو الفتوح ازدى
- ٤٤٧ محمد بن عبد الله بن ابراهيم،ابو بكر شافعى
- ٤٤٨ محمد بن علي بن حبيش
- ٤٤٨ محمد بن علي بن حسن
- ٤٤٩ محمد بن علي علوى
- ٤٤٩ محمد بن عمر بن سالم-ابن الجعابى-ابو بكر جعابى
- ٤٥٠ محمد بن عيسى بن سوره-ابو عيسى ترمذى
- ٤٥١ محمد بن مؤمل-ما سرجسى
- ٤٥٢ ابو التضر فقيه،محمد بن محمد بن يوسف طوسى
- ٤٥٣ ابو الحسين محمد بن مظفر بن موسى-ابن المظفر
- ٤٥٤ محمد بن يزيد-ابن ماجه قزوینى
- ٤٥٥ طبقة سيزدهم و پس از آن
- ٤٥٥ احمد بن عبد الله بن احمد،ابو نعيم اصفهانى
- ٤٥٦ احمد بن محمد بن احمد...-ابو الحسن بن الصلت اهوازى
- ٤٥٧ ابو الفوارس حسن بن احمد بزاز
- ٤٥٧ ابو القاسم عبد العزيز بن محمد بن نصر السورى
- ٤٥٨ عبد الغفار بن محمد بن جعفر المؤدب
- ٤٥٨ عبد الواحد بن محمد بن مهدى فارسى-ابو عمر بن مهدى فارسى

- ۴۵۹ ----- علی بن احمد بن عبدان
- ۴۶۰ ----- علی بن احمد بن محمد رزّاز
- ۴۶۰ ----- محمد بن عبد الله، حاکم نیشابوری، ابو عبد الله بن البتّیح
- ۴۶۳ ----- احمد بن حسین بن علی - بیهقی
- ۴۶۴ ----- احمد بن علی - خطیب بغدادی
- ۴۶۵ ----- قاضی ابو القاسم علی بن محسن بن علی تنوخی
- ۴۶۶ ----- ابو طاهر ابراهیم بن حسن فقیه
- ۴۶۷ ----- احمد بن حسن بن خیرون - ابو الفضل بن خیرون
- ۴۶۸ ----- ابو طالب حسین بن محمد بن علی زینبی
- ۴۶۸ ----- علی بن حسن بن هبه الله - ابن عساکر
- ۴۶۹ ----- محمد بن عبد الباقي بن احمد البطّی - ابو الفتح بن البطّی
- ۴۷۱ ----- بخش دوم: احادیث نبوی درباره مهدی علیه السلام
- ۴۷۱ ----- اشاره
- ۴۷۳ ----- روایاتی از ابو هریره
- ۴۷۳ ----- ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است
- ۴۷۳ ----- ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله برای احقاق حق، قطعی است
- ۴۷۴ ----- مقام والای مهدی علیه السلام
- ۴۷۵ ----- نشانه های پیش از ظهور
- ۴۷۷ ----- خروج سفیانی از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام
- ۴۷۸ ----- نزول حضرت عیسی علیه السلام و امامت حضرت مهدی علیه السلام
- ۴۸۱ ----- محلّ بیعت با مهدی علیه السلام در میان رکن و مقام است
- ۴۸۳ ----- وفور نعمت در حکومت مهدی علیه السلام
- ۴۸۵ ----- روایاتی از انس بن مالک
- ۴۸۵ ----- مهدی علیه السلام از فرزندان عبد المطلب و از سروران بهشت است
- ۴۸۶ ----- روایاتی از ثوبان هاشمی
- ۴۸۶ ----- نشانه ای از ظهور و لزوم پیوستن و بیعت با مهدی علیه السلام

- ۴۸۷ مهدی علیه السلام، خلیفه الله است
- ۴۸۷ اشاره
- ۴۸۸ چند یادآوری:
- ۴۸۸ روایاتی از جابر بن سمره بن جناده سوائی و ابو جحیفه
- ۴۸۸ مهدی علیه السلام، یکی از دوازده خلیفه پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است
- ۴۹۵ روایاتی از جابر بن عبد الله انصاری
- ۴۹۵ نماز خواندن حضرت عیسی علیه السلام به امامت حضرت مهدی علیه السلام
- ۴۹۷ بخشش بی شمار مهدی علیه السلام
- ۴۹۹ انکار ظهور مهدی علیه السلام، موجب کفر است
- ۵۰۰ روایاتی از حدیفه بن یمان
- ۵۰۰ مهدی علیه السلام از نسل پیامبر صلی الله علیه و اله و چهره اش همچون ستاره درخشان است
- ۵۰۱ روایتی از حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام
- ۵۰۱ مهدی علیه السلام از تبار فاطمه زهراء علیها السلام است
- ۵۰۲ روایتی از ابو ایوب انصاری خزرجی - خالد بن زید بن کلیب
- ۵۰۲ مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است
- ۵۰۳ روایاتی از ابو سعید خدری - سعد بن مالک
- ۵۰۳ مهدی علیه السلام، همان پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است
- ۵۰۳ مهدی علیه السلام از تبار پیامبر صلی الله علیه و اله است
- ۵۰۳ سیمای مهدی علیه السلام و مدت حکومت عدل جهانی آن حضرت
- ۵۰۶ وفور ثروت، با ظهور آن حضرت
- ۵۰۷ روزگار بی نیازی بر اثر اجرای عدالت
- ۵۰۹ اخبار از عدالت جهانی، وفور نعمت آسمانی و زمینی در حکومت مهدی علیه السلام پس
- ۵۱۰ حاکم دادگستر جهانی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است
- ۵۱۳ ظهور مهدی علیه السلام برای اقامه عدل جهانی، قطعی است
- ۵۱۴ حصول مواهب الهی، اجرای عدالت اجتماعی و عظمت امت اسلامی در ظهور
- ۵۱۴ بروز انواع نعمتهای زمینی و آسمانی، و زندگی نمونه در حکومت عدل جهانی

- ۵۱۵ وفور نعمت بی مانند، در عصر حکومت مهدی علیه السلام
- ۵۱۶ بخشش بی شمار، در حکومت مهدی علیه السلام
- ۵۲۱ نماز خواندن عیسی بن مریم علیه السلام به امامت مهدی علیه السلام
- ۵۲۱ روایتی از ابو امامه باهلی-صدیق بن عجلان
- ۵۲۱ سیمای مهدی علیه السلام
- ۵۲۲ روایتی از طلحه بن عبید الله
- ۵۲۲ اخبار از پیدایش آشوب
- ۵۲۳ روایاتی از ابو طفیل عامر بن وائله لیثی
- ۵۲۳ ظهور مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است.
- ۵۲۵ روایتی از ام المؤمنین عایشه
- ۵۲۵ جهاد براساس سنت پیامبر صلی الله علیه و اله
- ۵۲۵ روایتی از عبد الرحمن بن عوف
- ۵۲۵ سیمای مهدی دادگستر علیه السلام
- ۵۲۶ چند روایت از عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی
- ۵۲۶ نشانه های پیش از ظهور
- ۵۲۶ روایتی از ابن عباس-عبد الله بن عباس
- ۵۲۶ مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است.
- ۵۲۷ روایاتی از عبد الله بن عمر
- ۵۲۷ مهدی دادگستر جهان، از تبار علی بن ابی طالب علیه السلام است
- ۵۲۸ از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست.
- ۵۲۸ روایاتی از عبد الله بن عمرو بن عاص
- ۵۲۸ شمار کسانی که در میان رکن و مقام با مهدی علیه السلام بیعت می کنند به شمار اصحاب
- ۵۲۹ از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام، ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست.
- ۵۳۰ روایاتی از عبد الله بن مسعود
- ۵۳۰ خلق و خوی مهدی علیه السلام، خلق و خوی پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است.
- ۵۳۱ مهدی علیه السلام از فرزندان فاطمه علیها السلام است.

- حکومت مهدی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت ۵۳۱
- حکومت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی است. ۵۳۲
- حکومت مهدی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت قطعی است. ۵۳۳
- حکومت عدل جهانی مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی. ۵۳۸
- نکته شایان توجه ۵۴۰
- لزوم پیوستن به مجاهدان و منتظران مهدی دادگستر ۵۴۷
- چند روایت از عثمان بن ابی العاص ثقفی ۵۵۱
- فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام و اقامه نماز جماعت به امامت حضرت مهدی علیه السلام ۵۵۱
- روایاتی از امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام ۵۵۲
- اشاره ۵۵۲
- ظهور مهدی علیه السلام عدالت گستر جهانی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است. ۵۵۵
- روزگار صلح و صفای سامان یافتن نابسامانیها ۵۵۷
- لزوم یاری دادن برای استقرار دولت آل محمّد صلی الله علیه و اله ۵۵۸
- نشانه های پیش از ظهور ۵۵۸
- روایتی از علی هلالی-علی بن علی هلالی ۵۶۰
- اشاره ۵۶۰
- مهدی علیه السلام که نابسامانیها را سامان می بخشد از تبار حسنین علیهما السلام است ۵۶۰
- روایتی از عمران بن حصین ۵۶۱
- امر الهی می آید. ۵۶۱
- روایتی از عوف بن مالک ۵۶۲
- ظهور مهدی علیه السلام و لزوم پیروی از او ۵۶۲
- روایاتی از قزه بن یاس مزنی ۵۶۲
- روایاتی از ماجد صدیقی ۵۶۴
- ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و گسترش عدالت در جهان ۵۶۴
- روایتی از ابو جحیفه وهب بن عبد الله سوائی ۵۶۶
- روایاتی از ام سلمه هند ۵۶۶

- ۵۶۶ مهدی علیه السلام از فرزندان فاطمه علیها السلام است
- ۵۶۹ موضوع خسف
- ۵۶۹ اشاره
- ۵۷۱ شرح حدیث یاد شده
- ۵۷۲ سخن ابن خلدون درباره روایت یاد شده و نقد آن
- ۵۷۵ گروهی که نسبت به مهدی علیه السلام، قصد سوء دارند، در بیداء، نابود می گردند
- ۵۷۸ روایاتی از حفصه درباره خسف
- ۵۷۹ روایتی از ام المؤمنین
- ۵۸۰ روایتی از ام حبیبیه-رمله
- ۵۸۰ نابودی گروهی که نسبت به مهدی علیه السلام، سوء قصد دارند
- ۵۸۱ روایاتی از صفیه درباره خسف در بیداء
- ۵۸۲ روایاتی از عایشه
- ۵۸۵ ضمیمه
- ۵۸۵ اشاره
- ۵۸۵ روایتی از علی بن الحسین امام زین العابدین علیه السلام
- ۵۸۵ هلاک نشدن امت، به خاطر وجود پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله، مهدی و مسیح علیهما السلام
- ۵۸۶ روایاتی از قتاده بن دعامه
- ۵۸۶ اشاره
- ۵۸۷ محل بیعت با مهدی علیه السلام میان رکن و مقام است
- ۵۸۹ فهرس
- ۵۸۹ اشاره
- ۵۹۱ فهرست احادیث به ترتیب الفبا
- ۵۹۱ اشاره
- ۵۹۱ الف
- ۵۹۲ ب
- ۵۹۲ ت

ح-ذر ۵۹۲

س ۵۹۳

ف ۵۹۳

ک ۵۹۳

ل ۵۹۳

م ۵۹۶

ن ۵۹۷

و-ه ۵۹۷

ی ۵۹۸

فهرست موضوعی احادیث، به ترتیب الفبایی راویان صحابی ۶۰۲

اشاره ۶۰۲

روایاتی از ابو هریره ۴۳۳ ۶۰۲

روایاتی از انس بن مالک ۴۴۵ ۶۰۲

روایاتی از ثوبان هاشمی ۴۴۶ ۶۰۲

روایاتی از جابر بن سمره بن جناده سوائی و ابو جحیفه ۴۴۸ ۶۰۳

روایاتی از جابر بن عبد الله انصاری ۴۵۵ ۶۰۳

روایاتی از حذیفه بن یمان ۴۶۰ ۶۰۳

روایاتی از حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام ۴۶۱ ۶۰۳

روایاتی از ابو ایوب انصاری خزرجی-خالد بن زید بن کلیب ۴۶۲ ۶۰۳

روایاتی از ابو سعید خدری-سعد بن مالک ۴۶۳ ۶۰۳

روایاتی از ابو امامه باهلی-صدیق بن عجلان ۴۸۱ ۶۰۴

روایاتی از طلحه بن عبید الله ۴۸۲ ۶۰۴

روایاتی از ابو طفیل عامر بن وائله لیثی ۴۸۳ ۶۰۴

روایاتی از ام المؤمنین عایشه ۴۸۵ ۶۰۴

روایاتی از عبد الرحمن بن عوف ۴۸۵ ۶۰۵

چند روایت از عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی ۴۸۶ ۶۰۵

۶۰۵	روایتی از ابن عباس-عبد الله بن عباس ۴۸۶
۶۰۵	روایاتی از عبد الله بن عمر ۴۸۷
۶۰۵	روایاتی از عبد الله بن عمرو بن عاص ۴۸۸
۶۰۵	روایاتی از عبد الله بن مسعود ۴۹۰
۶۰۷	روایاتی از امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام ۵۱۲
۶۰۷	روایتی از علی هلالی-علی بن علی هلالی ۵۲۰
۶۰۷	روایتی از عمران بن حصین ۵۲۱
۶۰۷	روایتی از عوف بن مالک ۵۲۲
۶۰۷	روایاتی از قزه بن ایاس مزنی ۵۲۲
۶۰۷	روایاتی از ماجد صدفی ۵۲۴
۶۰۸	روایتی از ابو جحیفه وهب بن عبد الله سوائی ۵۲۶
۶۰۸	روایاتی از ام سلمه هند ۵۲۶
۶۰۸	روایتی از علی بن الحسین امام زین العابدین علیه السلام ۵۴۵
۶۰۸	روایاتی از قتاده بن دعامه ۵۴۶
۶۰۹	فهرست موضوعی براساس شماره احادیث
۶۱۲	فهرست طبقات راویان
۶۱۲	طبقه نخست:صحابیان
۶۱۴	طبقه دوم
۶۱۵	طبقه سوم
۶۱۷	طبقه چهارم
۶۱۹	طبقه پنجم
۶۲۱	طبقه ششم
۶۲۲	طبقه هفتم
۶۲۶	طبقه هشتم
۶۲۹	طبقه نهم
۶۳۵	طبقه دهم

۶۴۰ طبقة یازدهم
۶۴۵ طبقة دوازدهم
۶۴۷ طبقة سیزدهم و پس از آن
۶۴۹ فهرست راویان به ترتیب الفباء همراه با شماره طبقة و روایت
۶۴۹ اشاره
۶۴۹ الف-شماری از راویان معروف به «بن...»
۶۵۳ ب-شماری از راویان معروف به کنیه
۶۶۳ ج-فهرست راویان به ترتیب الفبا
۶۶۳ الف
۶۶۸ ب
۶۷۰ ت-ث
۶۷۰ ج
۶۷۱ ح
۶۷۶ خ
۶۷۸ د-ذ
۶۷۸ ر
۶۸۰ ز
۶۸۲ س
۶۸۵ ش
۶۸۵ ص
۶۸۶ ط
۶۸۶ ع-غ
۷۰۲ ف
۷۰۴ ق
۷۰۶ ک
۷۰۶ ل

۷۰۶ ----- م

۷۲۲ ----- ن

۷۲۲ ----- و

۷۲۳ ----- ه

۷۲۵ ----- ی

۷۲۸ ----- درباره مرکز

طبقات راویان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت

مشخصات کتاب

سرشناسه : عبداللهی، عبدالکریم، 1327 -

عنوان و نام پدیدآور : طبقات راویان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت/عبدالکریم عبداللهی.

مشخصات نشر : مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، 1385.

مشخصات ظاهری : 644ص.

شابک : 55000ریال 964-444-972-X:

وضعیت فهرست نویسی : فایا

یادداشت : کتابنامه: ص. [633]-644.

موضوع : محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، 255ق. - - احادیث اهل سنت

موضوع : محدثان اهل سنت

موضوع : مهدویت-- احادیث اهل سنت

شناسه افزوده : بنیاد پژوهش های اسلامی

رده بندی کنگره : BP115/ع16 ط2 1385

رده بندی دیویی : 297/292

شماره کتابشناسی ملی : م85-21445

ص: 1

اشاره

طبقات راویان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت

عبدالکریم عبداللہی.

ص: 3

فهرست مطالب

سخن ناشر 9

مقدمه آیه الله استاد محمد واعظزاده خراسانی 11

پیشگفتار 19

تعریف برخی از اصطلاحات 22

القاب علمی راویان به ترتیب اهمیت 26

الفاظ تعدیل 27

الفاظ جرح 27

تدلیس 28

توضیح برخی از رموز یا نشانه های اختصاری 29

یادآوری مهم 29

بخش نخست: طبقات راویان

طبقه نخست: صحابیان 33

طبقه دوم 67

ص: 5

طبقه سوم 82

طبقه چهارم 109

طبقه پنجم 128

طبقه ششم 147

طبقه هفتم 169

طبقه هشتم 207

طبقه نهم 241

طبقه دهم 291

طبقه یازدهم 351

طبقه دوازدهم 390

طبقه سیزدهم و پس از آن 415

بخش دوم: احادیث نبوی درباره مهدی علیه السلام

روایاتی از ابو هریره 433

روایاتی از انس بن مالک 445

روایاتی از ثوبان هاشمی 446

روایاتی از جابر بن سمره بن جناده سوائی و ابو جحیفه 448

روایاتی از جابر بن عبد الله انصاری 455

روایاتی از حذیفه بن یمان 460

روایاتی از حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام 461

روایاتی از ابو ایوب انصاری خزرجی - خالد بن زید بن کلیب 462

روایاتی از ابو سعید خدری - سعد بن مالک 463

روایتی از ابو امامه باهلیّ صدیّ بن عجلان 481

ص: 6

روایتی از طلحه بن عبید الله 482

روایاتی از ابو طفیل عامر بن واثله لیثی 483

روایتی از امّ المؤمنین عایشه 485

روایتی از عبد الرحمن بن عوف 485

چند روایت از عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی 486

روایتی از ابن عباس - عبد الله بن عباس 486

روایاتی از عبد الله بن عمر 487

روایاتی از عبد الله بن عمرو بن عاص 488

روایاتی از عبد الله بن مسعود 490

چند روایت از عثمان بن ابی العاص ثقفی 511

روایاتی از امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام 512

روایتی از علیّ هلالی - علیّ بن علیّ هلالی 520

روایتی از عمران بن حصین 521

روایتی از عوف بن مالک 522

روایاتی از قره بن ایاس مزنی 522

روایاتی از ماجد صدفی 524

روایتی از ابو جحیفه وهب بن عبد الله سوائی 526

روایاتی از امّ سلمه هند 526

موضوع خسف 529

روایاتی از حفصه درباره خسف 538

روایتی از امّ المؤمنین 539

روایتی از امّ حبیبه-رمله 540

روایاتی از صفیّه دربارهٔ خسف در بیداء 541

ص:7

روایاتی از عایشه 542

روایتی از علی بن الحسین امام زین العابدین علیه السلام 545

روایاتی از قتاده بن دعامة 546

فهارس

فهرست احادیث به ترتیب الفبا 551

فهرست موضوعی احادیث، به ترتیب الفبایی راویان صحابی 561

فهرست موضوعی براساس شماره احادیث 567

فهرست طبقات راویان 570

فهرست راویان به ترتیب الفبا، همراه با شماره طبقه و روایت 585

الف-شماری از راویان معروف به «ابن...» 585

ب-شماری از راویان معروف به کنیه 588

ج-فهرست راویان به ترتیب الفبا 594

منابع و مأخذ 633

ص: 8

«وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ»

قصص 5

به نام خداوند بخشنده مهربان

پایبندی به مسأله مهدویت و باور داشت ظهور منجی و مصلحی بزرگ که با انگیزه ای الهی کره خاکی را از ستم و رنجوری بپیراید و پهنه گیتی را از عدل و داد آکنده کند، تنها پیام قرآن و اعتقاد فرقه های مختلف مسلمان نیست، بلکه کتابهای مقدس دیگر ادیان الهی نیز نویدش را داده اند و کیشهای کهن جهان هم در آثار مکتوب خود و در آموزه های فکری خویش به شکل حقیقتی انکارناپذیر از آن یاد کرده اند (1).

در میان فرقه های مسلمان این باور به عنوان یک اصل بنیادین فکری تلقی شده و بخش درخور توجهی از میراث فرهنگی مسلمانان به این موضوع اختصاص یافته است. (2)

در این میان، شیعه امامیه، مهدویت را یک ضرورت دینی و واجب اعتقادی دانسته، بر پایه شواهد صحیح و مسلم آن را منطبق بر حضرت مهدی-عجل الله تعالی فرجه الشریف-

ص: 9

1- برای نمونه بنگرید به تورات، کتاب اشعیای نبی فصل 11، بند 1 تا 10؛ انجیل لوقا، فصل 12، بند 35-36؛ عهد عتیق (مزامیر)، مزمور 37، بند 9-12؛ جاماسب نامه، 121؛ اوپانیشاد 737.

2- بنگرید به کتابنامه های نگارش یافته پیرامون مهدویت و امام زمان-عجل الله فرجه الشریف-.

فرزند امام حسن عسکری علیه السلام می‌داند. البته در گذر تاریخ بوده اند کم مایگان معدودی که تردیدها و تشکیکهای بی اساسی را در رویارویی با این انطباق، مجال طرح داده اند (1) که در برابر این موج و پاسخ به آن شبهات نیز آثار انبوه متقنی با نگرشهای حدیثی و کلامی به رشته تحریر درآمده است.

گفتنی است که در لابه لای این گونه آثار، کتابهایی گرانسنگ همچون کمال الدین شیخ صدوق و الغیبه نعمانی و شیخ طوسی - رضوان الله تعالی علیهم - از زاویه واکاوی ابعاد گونه گون مسأله مهدویت و اثبات درستی انطباق آن بر امام مهدی علیه السلام بر دیگر کتابهای به قلم آمده، و برتری دارد.

کتاب حاضر - که فراروی شماس - نیز تلاشی است ارزنده در همین راستا که به خامه دانشور فرهیخته جناب حجه الاسلام و المسلمین عبد الکریم عبداللّهی نژاد فراهم آمده و این بحث علمی را در گستره زبان فارسی پر بارتر نموده است.

محتوای پژوهشی این کتاب، طبقه بندی جامعی است از روایان احادیث مهدویت از طریق اهل سنت و دستمایه ای برای بازشناسی صحابه و پسینیان آنان که به نقل اخبار مهدویت پرداخته اند و همچنین واریسی میزان وثوق و اعتبار هر یک از آنها که طبعاً در پژوهشهای دیگری از این دست مفید و راهنما خواهد بود.

در اینجا سزایمند است از آیه الله استاد واعظزاده به خاطر مقدمه ای که نگاشتند و از همکاران فاضل و کوشا آقایان جعفر بیاتی و مسعود ضیایی که با ویراستاری علمی و فنی خود، کتاب را به شکل کنونی آراستند تشکر و قدردانی شود.

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی

ص: 10

کتاب نفیس «طبقات راویان احادیث نبوی درباره حضرت مهدی علیه السلام از نگاه اهل سنت» در نوع خود بی نظیر است. مؤلف محترم حضرت حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای عبد اللّهی، ابتکار به خرج داده و روایات اهل سنت را در این خصوص از کتابهای مختلف، همراه معرّفی طبقات راویان آنها از مدارک معتبر آنان، در این کتاب گرد آورده اند، جابه جا، به تحقیق نیز پرداخته اند.

این کتاب در دو بخش تنظیم گردیده است: بخش اول که شامل طبقات راویان است و در حقیقت بخش اصلی کتاب را تشکیل می دهد، طبقات راویان و شرح حال آنان را به ترتیب حروف تهجی با شماره طبقه هرکدام و با ترجیح نظر ابن حجر عسقلانی در موارد اختلاف نظر اهل فن در تعیین طبقه یک راوی، دربر دارد.

در بخش دوم، متن روایات هریک از صحابه، به ترتیب موضوعی و با ذکر تمام سند و مکرات آمده است. امتیاز این بخش در آن است که خواننده تمام روایات یک صحابی و موضوعاتی را که وی درباره حضرت مهدی علیه السلام نقل کرده با سندهای مختلف منتهی به آن صحابی، در جلو خود می بیند، و می تواند بداند راویان بلاواسطه هریک از اصحاب چه کسانی بوده اند و هرکدام از اصحاب، چند موضوع را درباره مهدی علیه السلام، روایت نموده اند.

مثلا با مراجعه به روایات أبو هریره در صفحات 433 تا 444 می توانیم پی ببریم که راویان از وی 10 نفرند و هرکدام چند روایت دارند بدین قرار:

1- ابو صالح، دو روایت: شماره 1 و روایت آخر پس از رقم 31.

2- بشیر بن نهیک: یک روایت: شماره 2.

3- محمد بن سیرین: دو روایت: رقم 30 و 31.

4- قبیصه بن ذویب چهار روایت: رقمهای 4 و 5 و 6 و 8.

5- ابو شراعه: سلمه بن مجنون: دو روایت: رقمهای 7 و 9.

6- ابو سلمه: یک روایت: رقم 10.

7- سحیم: یک روایت: رقم 11.

8- ابو مسلم الأغر: یک روایت: رقم 12.

9- نافع مولی ابی قتاده: الأنصاری هشت روایت: رقمهای 13 تا 21.

10- سعید بن سمعان: هشت روایت: رقمهای 22 تا 29.

از این جدول با عنوان ذکر شده در کتاب، چند مطلب به دست می آید:

اولا: از بین صحابه، بیشترین روایات درباره حضرت مهدی علیه السلام ابو هریره نقل کرده است: جمعا 32 روایت.

ثانیا: در روایات أبو هریره عمدتا 8 عنوان آمده است:

1- ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است.

2- ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله برای احقاق حق قطعی است.

3- مقام والای مهدی علیه السلام.

4- از نشانه های پیش از ظهور: خروج ریات سیاه از خراسان است.

5- خروج سفیانی از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام است.

6- نزول حضرت عیسی علیه السلام و امامت حضرت مهدی علیه السلام.

7- محلّ بیعت با مهدی علیه السّلام میان رکن و مقام.

ص: 12

ثالثاً: این روایات هرچند در کتابهای مختلف از طرق گوناگون رسیده است، تا 32 رقم. ولی بسیاری از آنها مکرر است به خصوص روایاتی که به یک راوی منتهی می‌گردد، مانند روایات نافع مولی ابی قتاده، و روایات سعید بن سمعان و جز آنها.

رابعاً: با ارجاع مکررات به یک روایت، تعداد روایات ابو هریره بسیار کمتر از 32 روایت است.

و در همین جا یادآوری می‌گردد که این قبیل روایات باید زیر یک رقم ذکر می‌شدند تا باعث اشتباه و اغوای خوانندگان نشوند یا لا اقل در پایان روایات یک صحابی، به این نکته اشاره می‌گردید که روایات مکرر، در اصل یک روایت به شمار می‌آیند.

خامساً: با این نوع گردآوری روایات، راه تحقیق در صحت و سقم روایات - چنانکه ما انجام داده ایم - آسان می‌گردد. این امر درباره روایات چند صحابی نیز صادق است.

و اگر راویان مذکور در بخش دوم کتاب را با ارجاع هر دسته از مکررات به یک روایت شماره کنیم، تعداد روایات، از عدد 284 که در پایان این بخش آمده خیلی کمتر خواهد بود.

سادساً: با مقایسه روایات و عناوین مذکور برای روایات هریک از راویان، معلوم خواهد شد که یک عنوان مثلاً «خروج سفیانی» را چند نفر از صحابه روایت کرده اند.

به هر حال بخش اول کتاب راه تحقیق و تفحص در سند روایات را آسان نموده است، و صرف نظر از خود صحابه، راویان پی در پی هرکدام از آنها را می‌توان شناخت و ارزیابی کرد، و آن گاه به داوری درباره روایات پرداخت.

اظهار نظر و نقد

این جانب با قدردانی از زحمات جناب استاد عبد اللّهی و اعتراف به اینکه تاکنون

کاری چنین تخصصی و مستند درباره روایات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام صورت نگرفته است-هرچند کسانی به گردآوری روایات بسیار پرداخته اند-در عین حال، برای دستیابی به آنچه درست تر می دانم از یادآوری چند نکته ناچارم:

اول: باید توجه کنیم که از مجموع این روایات با عناوین گوناگون یک مطلب قطعی به دست می آید، و آن اینکه مسئله مهدی علیه السلام و ظهور حضرتش امری قطعی بوده است، چه در بین صحابه و چه کسان پس از ایشان. حال اگر کسی در مضامین برخی از این روایات یا در سند آنها تشکیک کند به اصل مسئله، ضرر نمی رساند و نیز اگر اصل مسئله مورد تردید بود می باید آنان دچار تردید می گردیدند.

من در این باره یک سخنرانی کرده ام که متن آن در جلد دوم مجموعه مقالات من «میراث ماندگار» چاپ خواهد شد. در آن سخنرانی گفته ام: از خلال حوادث تاریخی به دست می آید که اصل مسئله مهدی علیه السلام در صدر اول قطعی بوده است.

مثلاً طبری نقل می کند (1) که هنگام خروج حضرت امام حسین علیه السلام از مکه در روز عرفه، عبد الله بن عمرو بن عاص با فرزدق شاعر که از کوفه می آمد رویه رو شد و با اشاره به حضرت امام حسین علیه السلام گفت: «هذا هو المهدی» و به این خاطر میان آن دو نفر سخن درگرفت.

ابن سعد در طبقات (2) در حالات عمر بن عبد العزیز نقل می کند که سعید بن مسیب درباره اش می گفت: «هذا هو المهدی» ما از این دو سخن می فهمیم که نه تنها مسئله مهدی در آن هنگام مسلم بود، بلکه در هنگام حکومت فاسد بنی امیه انتظار آمدن مهدی هم وجود داشته است و مصلحان را مهدی می پنداشته اند.

ادعای مختار ثقفی درباره محمد بن حنفیه که او مهدی است هرچند درست نبود، اما خطای او در تطبیق بود و کسانی که ادعای او را رد می کردند، همین خطای او را درباره محمد نادرست می دانستند نه اصل خبر مهدی را.

ص: 14

1- - در حوادث قیام امام حسین علیه السلام.

2- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 333.

این قبیل نکات تاریخی - و مانند اینها - درباره کلبه کسانى که از قرن اول به بعد داعیه مهدویت داشته اند صادق است، و آنها از یک امر قطعی و یک عقیده همگانی، سوء استفاده می کرده اند.

به نظر می رسد اولین کسی که از این امر قطعی، استفاده کرده همان مختار ثقفی است، درباره محمد بن حنفیه که نام او محمد و کنیه اش ابو القاسم بوده، و با حدیثی از رسول خدا درباره مهدی علیه السلام تطبیق داده شده است.

سپس عبد الله بن حسن بن حسن با اصرار و تأکید، امر مهدی را با فرزند خود محمد نفس زکیه، منطبق دانست و عده ای با او به عنوان مهدی، بیعت کردند. حدیث «اسمه اسمی و اسم أبیه اسم أبی» که در چند سند راجع به مهدی آمده است، تحریف حدیث رسول خداست جهت تطبیق بر «محمد بن عبد الله محض» ملقب به «نفس زکیه».

دوم: احادیث «خروج رایات سود از خراسان» در صفحات 435 و 436 به نقل دو راوی از ابو هریره، و در صفحات 446 و 447 به نقل یک راوی از ثوبان، به ظن قوی از مجعولات داعیان و حامیان بنی عباس است که درباره خروج ابو مسلم از خراسان جعل گردیده است.

عجیب است که ابو جعفر منصور، بنا به روایت صفحه 487، از همین روایات برای اثبات خلافت بنی عباس بهره گرفته و به همین خاطر احتمالاً نام فرزند و جانشین خود را «مهدی» گذارده است. منصور این روایت را از پدرش از جدش «عباس» نقل کرده است.

در همین جا یادآور می شود: علمهای سیاه بنی عباس، رمزی از فاجعه کربلا و شهادت امام حسین علیه السلام بود که بنی عباس به منظور تحریک احساسات مردم، علیه بنی امیه از آن حادثه بهره می گرفتند و داعیان آنان هنگام تبلیغ و دعوت، مصیبت امام حسین علیه السلام را می خواندند و ربطی به پرچم پیغمبر نداشته است، بلکه نقل شده پرچم رسول خدا صلی الله علیه و اله غالباً سفید بوده است.

همچنین روایت شماره 232 در صفحه 518 بر خروج ابو مسلم از «ماوراء النهر»

به نظر می رسد حدیث شماره 151 در صفحه 489 «حتی یهرب صاحبهم، فیؤتی بین الرکن و المقام، فیبایع و هو کاره...» بر خلفای بنی عباس یا بنی امیه، منطبق باشد، باید به تاریخ حوادث مکه، مراجعه شود. چطور با مهدی به زور و با اکراه بیعت می کنند؟

سوم: در حدیث شماره 148 صفحه 486، عیسی در آخر امت و مهدی در وسط امت، آمده تا بر بنی عباس که از خاندان پیغمبر بودند منطبق شود، در حالی که در احادیث صفحه 438 و 439 عیسی و مهدی هر دو با هم می آیند و مهدی بر عیسی امامت می کند. پس این هم یک تحریف در روایات مهدی است.

چهارم: روایات جابر بن سمره، شماره های 39 تا 53 از صفحه 449 تا صفحه 454 که ظاهراً همه در اصل یک یا دو روایت اند و توسط جابر و پسر عمویش ابو جحیفه روایت شده به این مضمون که پیغمبر فرموده پس از وی 12 امیر یا خلیفه از قریش می آیند ظاهراً به نفع بنی امیه جعل شده است به این بیان:

أولاً: عدد «اثنی عشر» در داستان حضرت موسی علیه السلام و طوائف بنی اسرائیل آمده است. رسول اکرم صلی الله علیه و اله نیز از بین انصار 12 نقیب، معین فرمود که بنا به نقل ابن سعد در شرح حال آنان همه «کامل» شمرده می شدند. کامل به کسی می گفتند که خط و شنا و اسب سواری و تیراندازی می دانست. همچنین در روایت، آن حضرت از «اثمه اثنی عشر» خبر داده است. در روایات جابر، از این سابقه عدد 12 بهره گرفته شده و 12 امیر یا خلیفه را برای مشروعیت خلافت بنی امیه و ادامه آن جعل کرده اند.

ثانیا: «کلهم من قریش» و نه «کلهم من أهل بیتی» گفته اند تا قابل تطبیق بر بنی امیه باشد، ضمناً ادعای خوارج که «خلافت به قبیله خاصی اختصاص ندارد» باطل گردد.

اصولاً در آغاز خلافت ابو بکر، اختصاص خلافت به قریش، علیه انصار که داوطلب خلافت بودند جعل شد و بنی امیه هم با هدف ادامه خلافت خودشان به آن تمسک می کردند.

ثالثاً: جابر بن سمره می گوید: پیغمبر جمله «کلهم من قریش» را آهسته گفت تا به

وی نگویند پیغمبر خطبه می خواند و ما این جمله را از وی نشنیدیم. حال باید از وی پرسید چرا آهسته گفت؟

رابعا: ظاهر این روایات آن است که پیغمبر خبر داده پس از وی 12 امیر یا خلیفه متصدی این مقام و منصب خواهند شد، نه اینکه باید بشوند. و اگر مراد از آن 12 امیر، ائمه اهل بیت بود باید به جای «کلّهم من قریش»، «کلّهم من أهل بیتی» می فرمود. ما می دانیم که از ائمه اهل بیت، تنها دو نفر - علی و امام حسن علیهما السلام - خلافت و امارت کرده اند: علی علیه السلام چهار سال و اندی و امام حسن فقط شش ماه و بقیه آنان به این سمت قیام نکردند.

حال، باید برای کشف این تحریف و جعل، بررسی کنیم که این جابر بن سمره در عصر معاویه چه سمتی داشته است که دست به چنین دروغی به نفع بنی امیه زده است؟

خامسا: علاوه بر همه آنچه گفته شد، در این روایات نام «مهدی» نیامده است بلکه شارحان حدیث، آن را بر حضرت مهدی علیه السلام تطبیق داده اند.

متأسفانه بسیاری از نویسندگان شیعه به این نکات توجه نکرده، سعی نموده اند این روایات را که در حقیقت یک یا دو روایت است بر «ائمه اثنی عشر از اهل بیت» تطبیق دهند.

ما با آن همه روایات درباره اهل بیت علیهم السلام از جمله روایت متواتر «ثقلین» نیازی به این قبیل روایات مبهم و مشکوک نداریم. به جز این چند دسته از روایات که مورد نقد قرار گرفت، روایات دیگر کتاب درباره حضرت مهدی علیه السلام قابل انطباق است، و حتی ضعف سند برخی از آنها به لحاظ انجبارشان با روایات دیگر ضرری به اصل مطلب نمی رساند. و السلام علیه و علی آبائه الطاهرین. اللهم عجل فرجه، و اجعلنا من أعوانه و أنصاره. آمین یا رب العالمین.

محمد واعظزاده خراسانی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمین، والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين

شیوه ای که در کتاب حاضر مورد نگارش احادیث، صحابیان و منابع، اعمال شده به شرح زیر است:

1- اختصاص بخش پایانی کتاب، به ذکر متن احادیث مسند از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و اله درباره مهدی علیه السلام.

2- شماره گذاری روایات به منظور دستیابی آسان به آن در ارجاعات مربوط به طبقات راویان.

3- تنظیم احادیث براساس حروف الفبایی اسامی صحابه، بجز کسانی که نام مشخصی نداشته باشند؛ مانند ابو هریره و بجز احادیث نقل شده توسط امّ حبیبیه (رمله) و حفصه که پس از نقل حدیث خسف، توسط امّ سلمه، آمده است.

4- نقل روایات از کتابهای روایی به ترتیب اهمّیت و تاریخ نگارش.

5- ترتیب موضوعی احادیث.

6- پیروی از نظر «ابن حجر عسقلانی»، در صورت اختلاف نظر میان عالمان رجال شناس در معرفّی اشخاص به نام یا کنیه یا ابن، و نیز در طبقه بندی؛ مثلاً «ابو وڈاک

جبر بن نوف همدانی را «ذهبی» در باب کنیه، (ابو و داک) نوشته است، ولی ابن حجر در باب اسامی (-جبر بن نوف) آورده که از نظر وی پیروی شده است. و نیز در طبقه بندی، ابو داود طیالسی را «ذهبی» در تذکره الحفاظ در طبقه هفتم نگاشته، اما ابن حجر او را در طبقه نهم یاد آور شده که از نظر وی پیروی شده است.

7- راویان احادیث خسف که مستقیماً مربوط به حضرت مهدی علیه السلام نمی باشد، در طبقات راویان یادآوری نشده است.

8- در مورد راویانی که تاریخ فوت آنان به دست نیامده، فقط به ذکر طبقه اکتفا شده است.

9- از کتاب طبقات ابن سعد و خلیفه بن خیاط، به ترتیب، با عناوین: الطبقات الکبری و الطبقات، یاد شده است.

10- در هر جا که از تقریب التّهذیب، صفحه ای ارائه شده است مقصود، چاپ دار المعرفه بیروت، سال 1395 ق. با تحقیق عبد الوهّاب عبد اللطیف است.

11- با توجه به اینکه در آغاز تمامی روایاتی که از کتاب مسند احمد بن حنبل (دوره شش جلدی، چاپ بیروت) نقل می شود، عبارت «حدّثنا عبد الله، حدّثنی اَبی» تکرار شده است، به منظور اختصار، عبارت مکرّر یاد شده -بجز در روایت شماره 6 که برای نخستین بار آمده، - حذف گردیده است.

12- رموز یا نشانه های اختصاری که در کنار نام صحابه آمده به پیروی از نوشته ابن حجر در مقدمه تقریب التّهذیب، و نیز مزّی، در مقدمه تهذیب الکمال بدین قرار است:

ععلامتجماعت (صاحبان صحاح شش گانه)

خ- بخاری در صحیح

م- صحیح مسلم

مق- مسلم در مقدمه

د- سنن ابی داود

ص: 20

س-سنن نسائی

ت-سنن ترمذی

ق-سنن ابن ماجه قزوینی

4-سنن چهارگانه(ابی داود،نسائی،ترمذی،ابن ماجه)

خت-تعلیقات بخاری در صحیح

بخ-بخاری در الأدب المفرد

عخ-بخاری در خلق أفعال العباد

ز[ر]-بخاری در جزء القراءة خلف الإمام

ی-بخاری در رفع الیدین فی الصّلاه

مد-ابو داود در المراسیل

صد-ابو داود در فضائل الأنصار

خد-ابو داود در الناسخ

قد-ابو داود در القدر

ف-ابو داود در التفرد

ل-ابو داود در المسائل

كد-ابو داود در مسند مالک

تم-ترمذی در الشمائل

ص-نسائی در خصائص امیر المؤمنین علیّ بن أبی طالب رضی الله عنه

عس-نسائی در مسند علیّ رضی الله عنه

کن-نسائی در مسند مالک

فق-ابن ماجه قزوینی در التفسیر

و برای کسی که در جوامع شش گانه روایتی نباشد، کلمه «تمیز» آورده شده است.

ص: 21

با توجه به لزوم آشنایی با پاره ای از اصطلاحات موجود در این کتاب، مقتضی است به تعریف برخی از آنها پرداخته شود.

طبقه

واژه «طبقه» در لغت به معنای مرتبه است و نیز به گروهی گفته می شود که شبیه یکدیگرند. (1)

اما در اصطلاح رجالی، عبارت است از گروه معاصر که از جهت سن و سال، نزدیک به هم و در اخذ حدیث از مشایخ و استادان، مشترک باشند. (2)

ص: 22

-
- 1- -بنگرید به: ابن الصّلاح شهرزوری، علوم الحدیث، ص 357 (در نوع 63 از انواع علوم الحدیث)؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 599؛ سیوطی، جلال الدّین، تدریب الرّواۃ، ج 2، ص 381؛ فرید وجدی، دائره المعارف القرن العشرين، ج 5، ص 686.
 - 2- -بنگرید به: علوم الحدیث، ص 357؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 599؛ تدریب الرّواۃ، ج 2، ص 381؛ نهانوی در کشف اصطلاحات الفنون، ص 917، [1] نوشته است: «الطبقه... لغه: القوم المتشابهون، و فی اصطلاح المحدثین عباره عن جماعه اشترکوا فی السن و لقاء المشایخ و الأخذ عنهم، فإمّا أن یكون شیوخ هذا الرّواۃ شیوخ ذلك أو یماثل أو یقارن شیوخ هذا شیوخ ذلك، و بهما اکتفوا بالتشابه فی الأخذ» و نیز بنگرید: نور الدّین عتر، منهج التّقد فی علوم الحدیث، ص 145. [2]

واژه «صحابه» به فتح صاد، جمع «صاحب» و در لغت به معنای یار است.

بجز این مورد، جمع وزن فاعل بر فعاله، نیامده است (1).

و نیز «صحب» و «اصحاب»، جمع صاحب است؛ مانند ركب و راکب، انصار و ناصر، و اشهاد و شاهد (2).

در کشف اصطلاحات الفنون آمده است: «صاحب» به معنای یار و همراه است و صاحبون، اصحاب، صحابه، صحبان، صحب و...، جمع صاحب است، و «صحابی» منسوب به صحابه می باشد.

اما تعریف «صحابی» در اصطلاح رجالی، براساس نوشته «ابن حجر عسقلانی» عبارت است از: «کسی که پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله را در حال ایمان، دیدار کرده باشد و با اسلام از دنیا رفته باشد». (3)

شمار صحابه در هنگام رحلت پیامبر صلی الله علیه و اله بیش از یکصد و چهارده هزار نفر بوده که در حدود صد هزار نفر، از آن حضرت، استماع حدیث کرده اند. (4) و آخرین صحابی که چشم از دنیا فرو بست، ابو الطفیل عامر بن واثله بود که در سال 110 هـ درگذشت. (5)

یادآور می شود که از نظر اهل سنت تمامی صحابه پیامبر صلی الله علیه و اله عادل می باشند:

ص: 23

1- - بنگرید به: ابن منظور، لسان العرب: «و لم یجمع فاعل علی فعاله إلا هذا... قال الجوهری: الصّحابه، بالفتح: الأصحاب، و هو فی الأصل مصدر، و جمع الأصحاب أصحاب».

2- - همان، ماده «صحب».

3- - الإصابه فی تمییز الصّحابه، ج 1، ص 7: «[1] أصح ما وقفت علیه فی تعریف الصّحابی أنّه: «من لقی النبی صلی الله علیه و سلم مؤمنا به و مات علی الإسلام»، و هذا التعریف مبنی علی الأصح المختار عند المحققین کالبخاری و أحمد بن حنبل و من تبعهما». و بنگرید به: تدریب الرّاوی، ج 2، ص 209.

4- - بنگرید به: الإصابه فی تمییز الصّحابه، ج 1، ص 4.

5- - بنگرید به: شرح حال وی در همین کتاب.

عبادله

مراد از کلمهٔ عبادله یعنی عبد الله بن عمر، عبد الله بن عباس، عبد الله بن زبیر و عبد الله ابن عمرو بن عاص، که از صحابه هستند، و عبد الله بن مسعود از عبادله، شمرده نمی شود. (2)

خاطر نشان می سازد که به گفتهٔ «مسروق»، دانش صحابه به شش تن یعنی عمر، علی، ابی زید، ابو الدرداء و ابن مسعود، و دانش این شش تن به علی و عبد الله بن مسعود منتهی می شود. (3)

تابعین

واژهٔ تابعین، جمع تابع و «تابعی» (4) با یای مشدّد و نسبت است. این جمع برخلاف قیاس است؛ زیرا قیاس، آن بود که تابعین گفته شود.

«تابعی» در اصطلاح، عبارت است از کسی که صحابی پیامبر صلی الله علیه و اله را در حال ایمان دیدار کرده باشد و با اسلام از دنیا رفته باشد. (5)

ص: 24

1- -تدریب الرّوا۱ی، ج 2، ص 214؛ و بنگرید به: علوم الحدیث، ص 264؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 427 و نیز الإصابه: «اتّفق أهل السنّه علی أنّ الجمیع عدول».

2- -تدریب الرّوا۱ی، ج 2، ص 219: «و من الصّحابه العبادله و هم ابن عمر، و... و لیس ابن مسعود منهم، قاله: احمد بن حنبل، قال البیهقی: لأنّه تقدّم موته». و بنگرید به: علوم الحدیث، ص 266؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 430.

3- -علوم الحدیث، ص 267؛ تدریب الرّوا۱ی، ج 2، ص 218؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 431.

4- -تدریب الرّوا۱ی، ج 2، ص 234.

5- -کشاف اصطلاحات الفنون: «التابعی بالیاء المشدّده عند أهل الشرع هو من لقی الصّحابیّ مؤمنا بالنبیّ صلی الله علیه و سلم و مات علی الإسلام».

تابعان دارای مراتب مختلفی می باشند. (1)

مخضرم

واژه «مخضرم» به فتح راء، یعنی کسی که زمان جاهلیت و اسلام را درک کرده باشد، ولی موفق به دیدار پیامبر صلی الله علیه و اله نشده باشد.

مخضرمان را از تابعان می شمردند. (2)

مولی

در سند بسیاری از احادیث آمده که «مولی فلان» یا «مولی بنی فلان». این واژه ممکن است به یکی از معانی زیر باشد: (3)

1- ولای عتق؛ یعنی مولی و مالک عبد پس از آزاد کردن وی، بر او ولای عتق و آزاد کردن دارد، یعنی چنانچه عبد آزاد شده بمیرد و وارثی نداشته باشد، مولای پیشین که او را آزاد کرده از او ارث می برد، از این رو «مولی فلان» یعنی معتق و آزاد شده فلانی، که معمولاً در کتابهای رجالی به همین معنا به کار رفته است.

2- ولاء اسلام؛ مانند ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بخاری مولی الجعفیین که جدش «مغیره» (4) مجوسی بود و به دست «یمان بن اخنس جعفی» مسلمان شد، از این رو بخاری جعفی گفته می شود که منسوب به جعفیین است.

ص: 25

1- بنگرید به: ابن حجر عسقلانی، تقریب التهذیب، ج 1، ص 5.

2- علوم الحدیث، ص 273؛ مقدمه ابن الصّلاح و محاسن الاصلاح، ص 451؛ تدریب الرّواوی، ج 2، ص 238: «و من التّابعین المخضرمون، واحدهم مخضرم (بفتح الرّاء)، و هو الذی أدرك الجاهلیّه و زمن النّبیّ صلی الله علیه و سلم و لم یره».

3- بنگرید به: علوم الحدیث، ص 359 (نوع 64 از انواع علوم حدیث)؛ مقدمه ابن الصّلاح و محاسن الاصلاح، ص 602؛ تدریب الرّواوی، ج 2، ص 382؛ درایه الحدیث، ص 20.

4- بنگرید به: تدریب الرّواوی، ج 2، ص 382.

3- ولاء حلف؛ و هم پیمانی؛ مانند مالک بن انس (پیشوای مالکیان) که از قبیله حمیر است، ولی چون قبیله حمیر با قبیله تیم قریش هم پیمان بودند، وی را تیمی نیز می گویند.

القاب علمی راویان به ترتیب اهمیت

مسند

«مسند» به کسر نون، در اصطلاح یعنی کسی که حدیث را با سند نقل می کند، خواه از روی علم و آگاهی یا صرف روایت باشد. (1)

محدث

واژه «محدث»، مقامی برتر از «مسند» است و در اصطلاح به کسی می گویند که سلسله سند حدیث و حال راویان آن را بداند. (2)

حافظ

«حافظ» در اصطلاح یعنی کسی که افزون بر حفظ بسیاری از متون حدیث، سنن پیامبر صلی الله علیه و اله و سلسله سند آن را بداند و بر احوال راویان و طبقات مشایخ روایت، کاملاً احاطه داشته باشد. (3)

حجت

«حجت» یعنی کسی که افزون بر حفظ سیصد هزار حدیث، سلسله سند و متن آن را نیز بداند. (4)

ص: 26

1- -بنگرید به: تدریب الرّواۃ، ج 1، ص 43: «هو من یروی الحدیث بإسناده، سواء كان عنده علم به أو لیس له إلا مجرد روايه».

2- -بنگرید به: تدریب الرّواۃ، ج 1، ص 43؛ منهج التّقدي فی علوم الحدیث، ص 76.

3- -بنگرید به: علوم الحدیث و مصطلحه، ص 71.

4- -بنگرید به: منهج التّقدي فی علوم الحدیث، ص 77. [1]

«حاکم» یعنی کسی که بر تمامی احادیث بجز اندکی، احاطه علمی داشته باشد. (1)

امیر المؤمنین در حدیث

این مقام، برترین مراتب علمی راویان است. (2)

الفاظ تعدیل

الفاظ تعدیل بر حسب نوشته سیوطی (3) دارای مراتب متعددی است:

- 1- توصیف به افعال، مانند: أوثق النَّاس، أثبت النَّاس.
- 2- تکرار الفاظ تعدیل، مانند: ثقه ثقه، ثقه ثبت، (4) ثقه حجّه، ثقه حافظ.
- 3- ثقه، متقن، ثبت، حجّت، عدل، حافظ، ضابط.
- 4- صدوق، محلّه الصدق، لا بأس به، مأمون، خیار، لیس به بأس.
- 5- شیخ، یکتب حدیثه، ينظر فيه، حسن الحدیث، صدوق سیّ الحفظ، صدوق یهمّ، صدوق له أو هام، صدوق بآخره، (مرمی به: تشیّع، قدر، نصب و ارجاء نیز ملحق به این مرتبه می باشند).
- 6- صالح الحدیث، یکتب حدیثه للاعتبار، ينظر فيه، صدوق إن شاء الله، أرجو أن لا بأس به، صویلح، مقبول.

الفاظ جرح

الفاظ جرح نیز دارای مراتبی بدین شرح است:

ص: 27

1- -بنگرید به: منهج التّقد فی علوم الحدیث، ص 77. [1]

2- -همان.

3- -بنگرید به: تدریب الرّاوی، ج 1، ص 342.

4- -در مصباح المنیر، آمده است: «ثبت» به سکون باء، یعنی مثبتّ در امور، ثبت الجنان، یعنی ثابت القلب، ورجل ثبت، به فتح باء، یعنی عدل ضابط، که جمع آن اثبات است.

1- لَين الحديث، كتب حديثه، ينظر فيه اعتبارا، فيه مقال.

2- ليس بقوي، يكتب حديثه للاعتبار.

3- ضعيف الحديث، ضعيف، منكر الحديث، حديثه منكر، واه ضعّفوه.

4- متروك الحديث، كذاب، ساقط لا يكتب حديثه و لا يعتبر به و لا يستشهد، مردود الحديث، ضعيف جدا، ذاهب، ذاهب الحديث، متهم بالكذب، كذاب دجال، وضاع، يضع، له بلايا، هذا الحديث من بلاياه.

از مراتب الفاظ جرح، تعبيرات زیر است:

مضطرب، لا يحتجّ به، مجهول، لا شيء، ليس بذلك، ليس بذاک القوي، فيه، في حديثه ضعف.

تدليس

«تدليس» در لغت به معنای فریفتن و در اصطلاح دارای اقسامی است، (1) از قبیل:

1- تدليس در اسناد؛ یعنی حدیثی از شخص معاصر نقل و چنین وانمود کند که حدیث را از او استماع کرده است؛ مثلا بگوید: «قال فلان» یا «عن فلان»، در صورتی که با او ملاقاتی نداشته و یا اگر دیداری حاصل شده، شخصا از او حدیثی نشنیده است.

یا در سلسله سند، شخصی را که ضعیف است، حذف کند تا حدیث را در شمار احادیث خوب معرفی کند.

2- تدليس در شیوخ؛ یعنی نام یا کنیه یا لقب غیر مشهور شیخ حدیث را بیاورد تا شناخته نشود. (2)

کسی که اهل تدليس است، «مدلس» و حدیث تدليس شده او را «مدلس» می نامند.

ص: 28

1- -بنگرید به: مقدمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 165 و 168 (نوع 12 از انواع علوم حدیث).

2- -بنگرید به: علوم الحدیث، ص 66 (نوع 12 از انواع علوم حدیث)؛ مقدمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 165؛ تدریب الرّاوی، ج 1، ص 223.

«ثنا» و «نا» یعنی حدّثنا

«أنا» یعنی أخبرنا

«ح» علامت حیلولة می باشد؛ یعنی چنانچه متنی به دو سند نقل شود هنگام انتقال از سندی به سند دیگر، حرف «ح» نوشته می شود که حائل میان دو اسناد است و به نظر برخی رموز «الحديث» می باشد. (1)

یادآوری مهم

همان گونه که جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر سیوطی با نقل برخی از احادیث پیامبر صلی الله علیه و اله درباره مهدی علیه السلام، رموز «صح»، «ح» و «ض» را نگاشته است (2)، احادیثی که از پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله درباره حضرت مهدی علیه السلام روایت شده به سه دسته صحیح، حسن و ضعیف تقسیم می شود.

ص: 29

1- -بنگرید به: علوم الحديث، ص 180 (امر 15 از نوع 25)؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الاصطلاح، ص 320؛ تدریب الرّاوی، ج 1، ص 86.

2- -بنگرید به: الجامع الصغیر فی احادیث البشیر التذیر، دار الفکر للطباعة و النشر و التّوزیع، بیروت، چاپ اول، 1401 ق، ج 2، ص 672، حدیث شماره 9241 (حرف میم): «المهدی من عترتی: من ولد فاطمه»، (د.ه. ک)، (صح) [1]؛ شماره 9243: «المهدی منّا أهل البيت یصلحه الله فی لیلته» (حم. ه)، (ح) [2]؛ شماره 9242: «المهدی من ولد العباس عمی». (قط)، (ض) [3]. در توضیح این رموز آمده است: [1] «لأبی داود، و لابن ماجه، و للحاکم فی مستدرکه، کلّهم عن أمّ سلمه، حدیث صحیح». [2] «لأحمد فی مسنده و لابن ماجه، کلاهما عن علیّ، حدیث حسن». [3] «للدارقطنی فی الأفراد عن عثمان. حدیث ضعیف».

ابو هریره دوسی، یکی از صحابیان مشهور که در نام او و نام پدرش اختلاف فراوان بی مانندی است، «اختلفوا فی اسم ابي هریره، و اسم ابيه اختلافاً كثيراً لا يحاط به ولا يضبط في الجاهلية و الإسلام» (1)، «وقد اختلف في اسمه اختلافاً كثيراً لم يختلف في اسم آخر مثله ولا ما يقاربه» (2).

رجال شناسان نام او و نام پدرش را چنین می نگارند:

عبد الرحمن بن صخر، عبد الرحمن بن غنم، عبد الله بن عائذ، عبد الله بن عامر، عبد الله ابن عمرو، سکین بن دومه، سکین بن رزمه، سکین بن هانی، سکین بن ثرمل، سکین بن صخر، عامر بن عبد شمس، عامر بن عمیر، بریر بن عسرقه، عبد نهم، عبد شمس، غنم، عبید بن غنم، عمرو بن غنم، عمرو بن عامر، سعید بن حارث و...

به خاطر مشخص نبودن نام او و نام پدرش، زیر عنوان کنیه «ابو هریره» نگاشته شد.

اما علت نامیدن او به «ابو هریره» این است که او بچه گربه ها را همراه خود می برد،

ص: 33

1- ابن عبد البرّ قرطبي، الاستيعاب (1) ضمیمه الإصابه فی تمییز الصحابه ج 12، ص 168، ش 3208.

2- ابن اثیر جزری، اسد الغابه، ج 6، ص 319، ش 6319. [2]

روزی بچه گربه ای در آستین خود داشت، پیامبر صلی الله علیه و اله او را دید و به همین مناسبت، وی را به کنیه «ابو هریره» خطاب کرد (1).

ابو هریره در سال خیر (محرم سال 7 هـ.) مسلمان شد، و احادیث بسیار زیادی از پیامبر صلی الله علیه و اله نقل می کند.

او در دوران خلافت عمر بن خطاب، مدتی به عنوان حاکم بحرین منصوب شد.

وی در سال 57، 58 و یا 59 هـ، در 78 سالگی درگذشت و ولید بن عقبه بن ابی سفیان، بر او نماز خواند.

صاحبان صحاح شش گانه به احادیث وی فراوان استناد جسته اند (2).

راویان از او: پسرش محرر، ابن عباس، ابن عمر، انس، واثله، جابر، مروان بن حکم، قیصه بن ذویب، سعید بن مسیب، بشیر بن نهیک، حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب، سعید بن مرجانه، سلیمان بن یسار، شهر بن حوشب، عکرمه، طاووس بن کیسان، عامر شعبی، عطاء، مجاهد، ابن سیرین، محمد بن زیاد جمحی، نافع مولى ابن عمر، نافع مولى ابی قتاده، ابو زرعه عمرو بن جریر، حمید و ابو سلمه پسران عبد الرحمن بن عوف، حسن بصری، عامر بن سعد بن ابی وقاص، سعید بن سمعان، عبد الله بن عتبه بن مسعود، عروه ابن زبیر، ابو صالح السمان، و... (3)

راوی احادیث شماره: 1 تا 31.

ص: 34

1- بنگرید به: اسد الغابه، ش 3208.

2- بنگرید به: ابن سعد، الطبقات الكبرى، ج 4، صص 325 تا 341 خلیفه بن خیطاط، الطبقات، ج 1، ص 252 ش 717، ابن عبد البر قرطبی، الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 12، ص 167، ش 3208؛ ابن اثیر جزری، اسد الغابه، ج 6، صص 318 تا 321 ش 6319؛ مزئی، تهذیب الكمال فی أسماء الرجال، ج 22، ص 90، ش 8275؛ [1] ذهبی، تذکره الحفاظ، ج 1، صص 32 تا 36 ش 16؛ ابن حجر عسقلانی، الإصابه فی تمییز الصحابه، ج 12، ص 63، ش 1180؛ [2] تهذیب التّهذیب، ج 10، صص 297، 294، ش 8708، [3] ابن حجر عسقلانی، تقریب التّهذیب، ج 2، ص 484.

3- بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 1، صص 32 و 33، تهذیب التّهذیب، ج 10، ص 295، ش 8708. [4]

انس بن مالک بن نضر انصاری خزرجی نجاری، ده سال با افتخار در خدمت پیامبر خدا صلی الله علیه و اله بود، در سال 93 هجری در سن 103 سالگی در بصره درگذشت.

خود او نقل می کند هنگامی که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و اله به مدینه هجرت کرد، ده ساله بودم که مادرم «أم سلیم» دختر ملحان، مرا به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله برد و عرض کرد برای او دعا کن. حضرت برای فراوانی مال و فرزند او دعا کرد و بر اثر این دعا، مال فراوانی به دست آورد و در زمانی که از دنیا رفت، دارای 120 فرزند و نوه بود.

او یکی از تیراندازان ماهر بود که گاهی در مسابقه تیراندازی با پسران، برنده می شد.

صاحبان صحاح به روایات او استناد می کنند.

او از پیامبر صلی الله علیه و اله، ابو بکر، عمر، عثمان، عبد الله بن رواحه، فاطمه زهرا علیها السلام، ثابت بن قیس، عبد الرحمن بن عوف، ابن مسعود، مالک بن صعصعه، ابوذر، ابی بن کعب، ابو طلحه، معاذ بن جبل، عباد بن صامت و... روایت کرده است.

راویان از او: حسن، سلیمان تیمی، ابو قلابه، اسحاق بن ابی طلحه، قتاده، محمد بن سیرین، زهری، سعید بن جبیر، و... (1)

راوی احادیث شماره: 32، 33.

ثوبان هاشمی/بخ م 4

ثوبان بن بجدد، ابو عبد الله از طایفه حمیر یمن که اسیر شده بود، پیامبر صلی الله علیه و اله وی را خرید و آزاد کرد و او را در پیوستن به کسان خود و ماندن نزد خویش آزاد گذاشت، ولی

ص: 35

1- - بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 7، صص 17 تا 26؛ الطبقات، ج 1، صص 205 و 206، ش 575؛ الاستیعاب، (ذیل الإصابه)، ج 1، ص 205، ش 84؛ اسد الغابه، ج 1، ص 151، ش 258؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 44، ش 23؛ تهذیب التهذیب، ج 1، صص 390 و 391، ش 607؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 84.

او ماندن در حضور پیامبر صلی الله علیه و اله را برگزید و همواره در سفر و حضر، ملازم حضرت بود و پس از رحلت آن حضرت، مقیم شام شد و در سال 54 ه. در «حمص» درگذشت.

مسلم در صحیح و ابو داود، ابن ماجه، ترمذی و نسائی در سنن و بخاری در الأدب المفرد، به روایات او استناد کرده اند.

راویان از او: ابو اسماء رحیبی، معدان بن ابی طلحه، جبیر بن نفیر حضرمی، ابو ادیس خولانی، ابو سلام حبشی، راشد بن سعد، عبد الله بن ابی جعد و... (1)

راوی احادیث شماره: 34 تا 38.

جابر بن سمره بن جناده سوائی/ع

پدرش نیز صحابی به شمار می آید، مادرش خالده دختر ابو وقاص، خواهر سعد بن ابی وقاص است.

جابر ساکن کوفه شد و در سال 74 ه. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به حدیث او استناد کرده اند.

او از پیامبر صلی الله علیه و اله و از نامبردگان زیر روایت کرده است:

پدرش، دانی اش: سعد بن ابی وقاص، عمر بن خطاب، علی بن ابی طالب، ابو ایوب، نافع بن عتبه بن ابی وقاص.

راویان از او: سماک بن حرب، تمیم بن طرفة، جعفر بن ابی ثور، ابو عون ثقفی، عبد الملك بن عمیر، حصین بن عبد الرحمن، ابو اسحاق سبیعی، و... (2)

ص: 36

1- - بنگرید به: الطبقات الکبری، ج 7، ص 400؛ الطبقات، ج 1، ص 15، ش 17 و ج 2، ص 747، ش 2710؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 2، ص 106، ش 283؛ اسد الغابه، ج 1، ص 296، ش 624؛ [1] تهذیب الکمال، ج 3، ص 271، ش 844؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 573 و 574، ش 899؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 573.

2- - بنگرید به: الطبقات الکبری، ج 6، ص 24، الطبقات، ج 1، ص 132، ش 397؛ [3] الاستیعاب (4) ضمیمه

جابر بن عبد الله انصاری/ع

جابر بن عبد الله بن عمرو بن حرام بن ثعلبه خزرجی سلمی، ابو عبد الله انصاری، فقیه و مفتی مدینه، صحابی فرزند صحابی است. مادرش «نسیبه» دختر عقبه بن عدی بود. او آخرین صحابی مدینه است که در سال 73 یا 77 یا 78 ه. در سن 94 سالگی درگذشت.

صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد می کنند.

جابر احادیث بسیاری از پیامبر صلی الله علیه و اله روایت کرد و در مسجد النبوی صلی الله علیه و اله حلقه درسی داشت.

جابر می گوید: در 19 غزوه، حضور داشتم و در روز بدر، به اصحاب آب می دادم.

پدرش در جنگ احد به شهادت رسید. جابر در جنگ صفین با علی بن ابی طالب علیه السلام بوده است (1).

راویان از او: فرزندان او: عبد الرحمن، عقیل، محمد؛ و نیز سعید بن مسیب، محمود ابن لبید، ابو الزبیر، عمرو بن دینار، ابو جعفر الباقر، محمد بن منکدر، ابو نصره عبدی، حسن بن محمد بن حنفیه، حسن بصری، شعبی، عطاء بن ابی رباح، عروه بن زبیر، مجاهد بن جبر، قعقاع بن حکیم و... (2)

ص: 37

1- -بنگرید به: الطبقات، ج 1، ص 224، ش 623 (نام مادرش آنیسه)؛ الاستیعاب، ([1] ضمیمه الإصابه) ج 2، صص 109 تا 111، ش 287؛ اسد الغابه، ج 1، ص 307، ش 647؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 43، ش 21؛ الإصابه، ج 2، ص 45، ش 1022؛ تهذیب التهذیب، ج 2، صص 7 و 8، ش 911؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 122.

2- -تهذیب الکمال، ج 3، ص 292، ش 856؛ تهذیب التهذیب، ج 2، صص 7 و 8 ش 911.

راوی احادیث شماره: 54 تا 72.

جابر بن ماجد صدقی-ماجذ صدقی

به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله رسید و در فتح مصر شرکت داشت. (1)

راوی احادیث شماره: 243، 244، 245.

حجاج بن عمرو بن غزیه/4

حجاج بن عمرو بن غزیه انصاری مازنی، مدنی، صحابی که ابو داود، ابن ماجه، ترمذی و نسائی در سنن خود از او حدیث نقل کرده اند.

او همان شخصی است که مروان بن حکم را در خانه عثمان بن عفان در روز محاصره با شمشیر مورد حمله قرار داد و نقش بر زمین ساخت ولی مروان، نمرد.

بر حسب نوشته ابو نعیم اصفهانی، حجاج بن عمرو در جنگ صفین، با علی بن ابی طالب بوده است (2).

راویان از او: پسر برادرش: ضمیره بن سعید، عبد الله بن رافع و عکرمه (3).

راوی احادیث شماره: 142 و تکرار آن در شماره 227.

ص: 38

1- -الإصابة، ج 2، ص 49، ش 1033.

2- -بنگريد به: الطبقات، ج 1، ص 230، ش 642؛ الاستيعاب، (ضمیمه الإصابة) ج 2، ص 305، ش 486؛ اسد الغابه، ج 1، ص 458، ش 1084؛ [1] الإصابة، ج 2، ص 216، ش 1619؛ [2] تهذيب التهذيب، ج 2، ص 180، ش 1184؛ تقریب التهذيب، ش 1184.

3- -تهذيب التهذيب، ج 2، ص 181، ش 1184. [3]

حذیفه بن حسیل یا حسیل بن جابر بن عمرو عبسی، واژه یمان، لقب پدرش می باشد.

پدر حذیفه، حسیل یا حسیل بن جابر بن عمرو ملقب به الیمان است؛ زیرا با طائفه یمانها هم پیمان بود.

مادرش «رباب» دختر کعب بن عدی بن عبد الأشهل است.

حذیفه با پدر و برادرش صفوان، در غزوه احد حضور داشتند که پدرش بر اثر اشتباه برخی از مسلمانان در هنگام شدت جنگ، کشته شد، پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله خواست دیه او را بپردازد که حذیفه آن را نپذیرفت و به مسلمانان پرداخت. در غزوه خندق از سوی پیامبر صلی الله علیه و اله مأمور کسب اطلاع و بررسی موقعیت سپاه قریش شد که با درایت و از خودگذشتگی، این مأموریت خطیر را در قلب سپاه دشمن با موفقیت، انجام داد (1).

حذیفه از بزرگان صحابه و رازدار پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله بود، و منافقان را می شناخت و برابر نقل مسلم، پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله او را از اسرار گذشته و آینده تا قیامت آگاه ساخته بود.

«صح فی مسلم (2) عنه أن رسول الله صلی الله علیه و سلم أعلمه بما كان و ما يكون إلى أن تقوم الساعة» (3).

عمر بن خطاب، از او پرسید که آیا در میان کارگزارانم، منافقی هست؟ پاسخ داد، آری، گفت: کیست؟ حذیفه گفت: یادآور نمی شوم. و لذا هرگاه کسی می مرد، و حذیفه بر جنازه او حاضر نمی شد، عمر بن خطاب، نیز حاضر نمی شد.

ص: 39

-
- 1- -بنگرید به: ابن هشام، السیره النبویه، ج 3، صص 92، 93 و 242؛ الطبقات، ج 1، ص 112، ش 324؛ الاستیعاب، ج 1، ص 318، ش 495؛ اسد الغابه، ج 1، ص 468 ش 1113؛ تهذیب التهذیب، ج 2، صص 197 و 198، ش 1209؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 156.
 - 2- -بنگرید به: صحیح مسلم، بشرح النووی، ج 18، صص 15 و 16، کتاب الفتن و أشرط الساعه.
 - 3- -تقریب التهذیب، ج 1، ص 156.

حذیفه در سال 21 هجری در جنگ «نہاوند» حضور داشت و پس از کشته شدن فرمانده سپاہ «نعمان بن مقرن» پرچم را به دست گرفت، «همدان»، «ری» و «دینور» را در سال 22، فتح کرد و در فتح «جزیره» نیز حضور داشت.

سرانجام در سال 36 ه. پس از کشته شدن عثمان بن عفان و آغاز خلافت علی بن ابی طالب علیہ السلام درگذشت.

«صفوان» و «سعید» فرزندان حذیفه، برابر وصیت پدر، با علی بن ابی طالب علیہ السلام بیعت کردند و در جنگ صفین به شہادت رسیدند (1).

صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

راویان از او:

صحابیان: جابر بن عبد اللہ، جندب بن عبد اللہ بجلّی، عبد اللہ بن یزید خطمی، ابو الطفیل...

تابعان: حصین بن جندب ابو ظبیان، ربیع بن حراش، زر بن حبیش، زید بن وہب، ابو وائل، ابو ادیس خولانی، اسود بن یزید نخعی، همّام بن حارث، یزید بن شریک (2) و...

راوی احادیث شماره: 73، 74.

حسین بن علی بن ابی طالب علیہما السلام / ع

حسین بن علی بن ابی طالب بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد مناف، قرشی ہاشمی، ابو عبد اللہ مدنی، سبط پیامبر خدا صلی اللہ علیہ و آلہ و ریحانہ آن حضرت، یکی از دو سرور جوانان اہل بہشت، شبیہ ترین مردم بہ رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ، خامس اہل کساء، مادرش فاطمہ دخت

ص: 40

1- الطبقات الکبری، ج 6، ص 15؛ الطبقات، ج 1، ص 112، ش 324؛ الاستیعاب، (ضمیمہ الإصابہ)، ج 1، ص 319، ش 495؛ اسد الغابہ، ج 1، ص 468، ش 1113.

2- تہذیب الکمال، ج 4، ص 191، شماره 1130؛ تہذیب التہذیب، ج 2، ص 198، ش 1209. [1]

رسول الله سرور زنان جهان، در ماه شعبان سال چهارم هجری متولد شد، پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله در گوش او اذان گفت.

پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله در منقبت آن حضرت فرمود: «حسین منی و أنا من حسین، أحب الله من أحب حسينا».

ابن حجر در تهذیب التهذیب، می نویسد: قال شرحبیل بن مدرک الجعفی، عن عبد الله ابن نجی، عن أبيه أنه سافر مع علي بن أبي طالب، و كان صاحب مطهرته، فلما حاذوا نينوى، و هو منطلق إلى صفين، نادى عليّ: صبرا أبا عبد الله، صبرا أبا عبد الله بشطّ الفرات.

قلت: من ذا أبا عبد الله؟

قال: دخلت على رسول الله صلی الله علیه و اله و عيناہ تقيضان، فقلت: يا نبيّ الله، أغضبك أحد؟ قال:

بلى، قام من عندي جبريل قبل فحدّثني أنّ الحسين يقتل بشطّ الفرات، و قال: هل لك أن أشمّك من تربته؟ قلت: نعم، فمدّ يده فقبض قبضه من تراب فأعطانيها، فلم أملك عينيّ أن فاضتا (1).

و عن عمر بن ثابت، عن الأعمش، عن شقيق، عن أم سلمه قالت: كان الحسن و الحسين يلعبان بين يدي رسول الله صلی الله علیه و سلم في بيتي، فنزل جبريل، فقال: يا محمد، إنّ أمّتك تقتل ابنك هذا من بعدك، و أوماً بيده إلى الحسين، فبكى رسول الله صلی الله علیه و سلم و ضمّه إلى صدره، ثمّ قال رسول الله صلی الله علیه و سلم:

«وضعت عندك هذه التّربة»، فشمّها رسول الله صلی الله علیه و سلم و قال: «ريح كرب و بلاء». و قال:

«يا أمّ سلمه، إذا تحوّلت هذه التّربة دما فاعلمي أنّ ابني قد قتل».

فجعلتها أمّ سلمه في قاروره، ثمّ جعلت تنظر إليها كلّ يوم و تقول: إنّ يوماً تحوّلين دما ليوم عظيم.

و في الباب عن عائشه، و زينب بنت جحش، و أمّ الفضل بنت الحارث، و أبي امامه، و أنس بن الحارث، و غيرهم.

ص: 41

وقال يحيى بن سعيد الأنصاري، عن عبيد بن حنين: حدثني الحسين بن عليّ قال:

أتيت عليّ عمر وهو يخطب على المنبر فصعدت إليه، فقلت له: إنزل عن منبر أبي و اذهب إلى منبر أبيك. فقال عمر: لم يكن لأبي منبر، فأجلسني معه. (بنگريد به: تهذيب التهذيب، ج 2، ص 318 تا 320 ش 1391).

حسين بن عليّ عليهما السلام در مدینه اقامت داشت تا زمانی که با پدرش به کوفه رفتند، در جنگ جمل و صفین و نهروان، حضور داشت، و سرانجام در روز جمعه یا شنبه، عاشورای سال 61 ه. در 56 سالگی به شهادت رسید.

قاتل آن حضرت، سنان بن انس نخعی است و نه شمر یا عمر بن سعد که فرمان قتل آن حضرت را داده اند. و فی الصحیح أنّ رجلاً من أهل العراق سأل ابن عمر عن دم البعوض يصيب الثوب، فقال ابن عمر: انظروا إلى هذا يسأل عن دم البعوض وقد قتلوا ابن رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم! و سمعت رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم يقول: «الحسن و الحسين ريحائتاى من الدنيا» (أسد الغابه و الإصابه) (1).

در صحاح شش گانه به روایات آن حضرت استناد شده است (2).

راویان از او: برادرش: حسن بن عليّ عليهما السلام، فرزندانش، عليّ، زيد، سكينه، فاطمه، نوه اش: ابو جعفر الباقر، شعبيّ، عكرمه، كرزيمي، سنان بن ابى سنان، دولي، عبد الله بن عمرو بن عثمان، فرزندق و (3)...

راوی حدیث شماره: 75.

ص: 42

-
- 1- - نیز بنگريد به: صحیح البخاری، ج 8، ص 217 (باب المناقب).
 - 2- - بنگريد به: الطبقات، ج 1، ص 12، ش 9؛ اسد الغابه، ش 1173؛ الإصابه، ج 2، صص 248 تا 253، ش 1720؛ تهذيب التهذيب، ج 2، صص 318 تا 320، ش 1391؛ تقريب التهذيب، ج 1، ص 1391.
 - 3- - همان.

حفصه، دختر عمر بن خطاب عدوی، امّ المؤمنین، مادر او و برادرش عبد الله بن عمر، زینب دختر مظعون، خواهر عثمان بن مظعون است، گفته شده که او پنج سال پیش از بعثت به دنیا آمد. حفصه از مهاجران است و قبلاً همسر «خنیس بن حذافه سهمی» بود که در غزوة بدر، حضور داشت و در مدینه فوت کرد و پس از انقضای عده، عمر بن خطاب نزد ابو بکر رفت و ازدواج با حفصه را به او پیشنهاد کرد ولی او چیزی نگفت، عمر بن خطاب خشمگین شد و پیش عثمان بن عفان رفت و به او پیشنهاد کرد و این زمانی بود که «رقیّه» همسر عثمان فوت کرده بود، عثمان گفت: فعلاً قصد ازدواج ندارم.

عمر بن خطاب به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله رسید و از عثمان شکایت کرد. حضرت فرمود:

کسی با حفصه ازدواج می کند که از عثمان بهتر است و لذا در سال سوم هجرت با او ازدواج کرد.

حفصه در جمادی الأولى سال 41 ه. یا - به گفته واقدی - در سال 45 ه. فوت کرد و مروان بن حکم بر او نماز خواند.

صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد جسته اند.

راویان از او: برادرش عبد الله بن عمر، حمزه پسر عبد الله بن عمر، امّ مبشر انصاریه، مطلب بن ابی وداعه، حارثه بن وهب، عبد الله بن صفوان بن امیه، سواء خزاعی، عبد الرحمن بن حارث بن هشام، مسیب بن رافع و... (1)

راوی احادیث شماره: 268، 269.

ص: 43

1 - الطبقات، ج 2، ص 868، ش 3257؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، [1] ج 12، صص 257 تا 260، ش 3297؛ اسد الغابه، ج 7، ص 65، ش 6845؛ [2] الإصابه، ج 12، ص 197، ش 294؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 10، ص 464، ش 8861؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 594.

خالد بن زید بن کلیب بن ثعلبه انصاری، ابو ایوب انصاری خزرجی، مادرش هند دختر سعد یا سعید بن عمرو بن امرئ القیس، از بزرگان صحابه که در بیعت دوم عقبه و نیز در غزوه بدر و دیگر غزوه ها حضور داشت، هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و سلم از مکه معظمه، هجرت کرد و پس از ورود حضرت به مدینه، تا زمانی که مسجد النبی صلی الله علیه و سلم و نیز چند حجره ساخته شد، پیامبر صلی الله علیه و اله در منزل او سکونت داشت، به هنگام برقراری پیمان برادری بین اصحاب، پیامبر صلی الله علیه و اله میان او و مصعب بن عمیر، اخوت، برقرار کرد.

ابو ایوب در تمام جنگهای دوران خلافت علی بن ابی طالب علیه السلام با آن حضرت بود، سرانجام در سال 51، 50 یا 52، در قسطنطنیه از بلاد روم، چشم از جهان فرو بست و در همان جا دفن گردید. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

راویان از او: براء بن عازب، جابر بن سمره، زید بن خالد جهنی، ابن عباس، ربیع بن خثیم، سعید بن مسیب، ابو امامه باهلی، و (1)...

راوی حدیث شماره: 76.

امّ حبیبه امّ المؤمنین/ع

رمله - ام حبیبه - همسر پیامبر صلی الله علیه و اله، هفده سال پیش از بعثت متولد شد. پدرش ابو سفیان - صخر بن حرب بن امیه - و مادرش صفیه، دختر ابو العاص، عمه عثمان بن عفان - بود.

امّ حبیبه از مسلمانان نخستین است که با همسرش عبید الله بن جحش در مکه به

ص: 44

1- - الطبقات الكبرى، ج 3، ص 484؛ الطبقات، ج 1، ص 202، ش 563؛ الاستیعاب (ضمیمه الإصابه)، ج 3، ص 159، ش 600؛ اسد الغابه، ج 2، صص 94 تا 96، ش 1361؛ [1] الإصابه، ج 3، صص 56 و 57، ش 1439؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 510، ش 1693؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 213.

اسلام، مشرف شدند و به حبشه، هجرت کردند، عید الله در آنجا نصرانی شد و سپس درگذشت، و امّ حبیبه، توسط نجاشی، پادشاه حبشه، به عقد پیامبر صلی الله علیه و اله درآمد و به مدینه فرستاده شد.

خبر این ازدواج که به ابو سفیان رسیده گفت: «ذلک الفحل لا یقدح أنه».

هنگامی که ابو سفیان، پیش از فتح مکه به مدینه آمد و به خانه دخترش امّ حبیبه وارد شد، امّ حبیبه نگذاشت که او روی فرش و تشکی که پیامبر صلی الله علیه و اله می نشست بنشیند و صریحا به پدرش گفت: «انت امرؤ نجس مشرک».

امّ حبیبه در سال 44 هـ در مدینه چشم از جهان فرو بست. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است.

راویان از او: دخترش: حبیبه، برادرانش: معاویه و عنبسه، پسر برادرش: عبد الله بن عتبه بن ابی سفیان، ابو الجراح، عروه بن الزبیر، شهر بن حوشب، زینب دختر امّ سلمه، صفیه دختر شیبه و... (1)

راوی حدیث شماره: 271.

ابو سعید خدری /ع

(2)

سعد بن مالک بن سنان بن عبید انصاری، معروف به کنیه ابو سعید خدری، از صحابیان بلند آوازه و دانشمند که احادیث فراوانی از پیامبر صلی الله علیه و اله روایت کرده است، در غزوه احد، سئس مقتضی شرکت نبود ولی در غزوه های پس از آن، حضور داشت، پدرش از شهدای احد است، ابو سعید می گوید: پدرم در غزوه احد به شهادت رسید، و

ص: 45

1- - الطبقات الكبرى، ج 8، ص 96؛ الطبقات، ج 2، ص 863، ش 3243؛ الاستیعاب (ضمیمه الإصابه)، [1] ج 13، ص 3، ش 3344؛ اسد الغابه، ج 7، ص 115، ش 6924؛ [2] الإصابه، ج 12، ص 260، ش 432؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 1، ص 473، ش 8886؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 598.

2- - «خدری» به ضمّ خاء و سکون دال، منسوب به «خدره» (اللّباب، ص 349). [5]

من بر اثر ناداری به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله رسیدم تا درخواستی داشته باشم، اما همین که حضرت مرا دید، فرمود:

«من استغنی أغناه الله، و من يستعفف أعفاه الله [يستعفف يعفاه الله]، فهمیدم مقصود پیامبر صلی الله علیه و اله من هستم، لذا بدون اظهار درخواست، برگشتم.

در روز جمعه سال 74 یا 64 یا 65 ه در 86 سالگی در مدینه چشم از جهان، فرویست و در بقیع، به خاک سپرده شد. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

راویان از او: ابن عباس، ابن عمر، جابر، زید بن ثابت، ابو امامه بن سهل، ابو الطفیل، عطاء بن ابی رباح، عبد الله بن خباب، ابو الودّاک، ابو جعفر الباقر، ابو نصره عبدی، ابراهیم نخعی، حسن بصری، حفص بن عاصم، و... (1)

راوی احادیث شماره: 77 تا 137

ابو امامه باهلی/ع

صدی بن عجلان، ابو امامه باهلی سهمی، صحابی مشهور.

نقل شده است که در هنگام رهسپار شدن به یکی از غزوه ها از پیامبر صلی الله علیه و اله درخواست کرد تا از خداوند برایش طلب شهادت نماید، پیامبر صلی الله علیه و اله فرمود: «اللهم سلمهم و اغنهم».

ابو امامه، در شام سکونت داشت، ولی در واقعه صفین، با حضرت علی علیه السلام بود و در سال 86 ه. در شام از دنیا رفت. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است.

ص: 46

1- - بنگرید به: الطبقات الكبرى (هشت جلدی)، ج 5، ص 267؛ الطبقات، ج 1، ص 205، ش 601؛ [1] الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 4، ص 162، ش 954؛ اسد الغابه، ج 2، ص 365، ش 2035؛ [2] تهذیب الكمال، ج 7، ص 103، ش 2206؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 44؛ الإصابه، ج 4، صص 165-167، ش 3189؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 3، ص 289، ش 2327؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 289.

راویان از او: سلیمان بن حبیب محاریبی، شداد بن عمّار دمشقی، مکحول شامی، شهر بن حوشب، ابو سلامّ الأسود، و... (1)

راوی حدیث شماره: 138

صفیّه، امّ المؤمنین / ع

صفیّه دختر حبیب بن اخطب بن سعید [یا سعنه] بن ثعلبه بن عبید بن کعب، امّ المؤمنین، از نوادگان هارون بن عمران بن فاهث بن لاوی بن یعقوب، برادر حضرت موسی بن عمران علیه السّلام از فرزندان «لاوی بن یعقوب»، مادرش «بره» دختر «سمو آل» است. او قبلاً همسر «سلاّم بن مشکم» یهودی شاعر بود، و پس از آن به همسری «کنانه ابن ابی الحقیق» - که او نیز شاعر بود - درآمد. «کنانه» در غزوه خیبر کشته شد و «صفیّه» به اسارت درآمد، «و کانت صفیّه حلیمه عاقله فاضله عاقله من عاقلات النّساء»، او از زنان خردمند، حلیم و باکمال بود. پیامبر صلی الله علیه و اله او را آزاد ساخت و با او ازدواج نمود.

هنگامی که صفیّه در مدینه، به خانه «حارثه بن نعمان» وارد شد، زنان مدینه به دیدار او شتافتند، «عایشه» نیز با نقاب و به صورت ناشناس به دیدار او آمد، پیامبر صلی الله علیه و اله که او را شناخته بود پس از خروج عایشه پرسید: کیف رأیت یا عائشه؟: «عایشه! صفیّه را چگونه دیدی؟ قالت: رأیت یهودیّه: در پاسخ گفت: زنی یهودی است. حضرت فرمود:

«لا تقولی ذلک؛ فإنّها أسلمت و حسن إسلامها» این سخن را مگو، زیرا او مسلمان شد و مسلمان خوبی است.

زمانی پیامبر صلی الله علیه و اله بر صفیه وارد شد و او را گریان یافت، فرمود: چرا گریه می کنی؟

ص: 47

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 411؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 106، ش 297؛ اسد الغابه، ج 3، ص 16، ش 2495؛ [2] الإصابه، ج 5، ص 133، ش 4054؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 4، ص 45، ش 2999؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 366.

قالت: بلغني أنّ عائشه و حفصه تالان منّي و تقولان: نحن خير من صفية، نحن بنات عمّ رسول الله صلّى الله عليه و سلم و أزواجه.

قال: ألا قلت لهنّ: كيف تكفنّ خيرا منّي و أبي هارون و عمّي موسى و زوجي محمّد صلّى الله عليه و سلم.

صفیه در ماه رمضان سال 50 هـ. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح، به روایات او استناد کرده اند (1).

راویان از او: پسر برادرش، آزاد کرده هایش کنانه و یزید بن معتب، علی بن الحسین ابن علی، مسلم بن صفوان و اسحاق بن عبد الله بن حارث (2).

راوی احادیث شماره: 272 تا 276

طلحه بن عبید الله تیمیّ / ع

طلحه بن عبید الله بن عثمان بن عمرو... تیمیّ، ابو محمّد مدنی، مادرش صعبه خواهر علاء بن حضرمی، یکی از پیشقدمان در اسلام، با جود و بخشش، و عضو شورای شش نفری بود. پیامبر صلّى الله علیه و اله در مکه میان او و زبیر اخوت برقرار کرد.

طلحه با خواهر چهار تن از همسران پیامبر صلّى الله علیه و اله به شرح ذیل ازدواج کرد:

1- «امّ کلثوم» خواهر عایشه، دختر ابو بکر. 2- «حمنه» خواهر زینب، دختر جحش. 3- «فارعه» خواهر امّ حبیبه، دختر ابو سفیان. 4- «رقیه» خواهر امّ سلمه، دختر ابو امیه. طلحه در غزوه احد، مجروح شد و دستش از کار افتاد.

او در جنگ جمل در سال 36 هـ. در 63 یا 64 سالگی، توسط مروان بن حکم کشته

ص: 48

1- الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 13، ص 62، ش 3404؛ اسد الغابه، ج 7، صص 169 تا 171، ش 7055؛ الإصابه، ج 13، صص 14

تا 17، ش 647؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 10، ص 483، ش 8918؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 603.

2- تهذیب الکمال، ج 22، ص 359، ش 4862؛ تهذیب التهذیب، ج 10، ص 384، ش 8918. [3]

شد. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

وی، همچنین از پیامبر صلی الله علیه و اله و نیز از ابو بکر و عمر، روایت کرده است.

راویان از او: فرزندان: محمد، موسی، یحیی، عمران، عیسی و اسحاق؛ عایشه، پسر برادرش عبد الرحمن بن عثمان، جابر بن عبد الله انصاری و... (1)

راوی حدیث شماره: 139

ابو الطفیل /ع

عمر بن واثلہ بن عبد الله بن عمرو بن جحش لیثی، ابو الطفیل، مشهور به همین کنیه، در سال احد، زاده شد و در سال 110 ه. از دنیا رفت و آخرین صحابی است که چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

او دوستدار علی بن ابی طالب علیه السلام و از اصحاب آن حضرت بود و علی بن ابی طالب علیه السلام را بر تمامی صحابه مقدم می داشت و به گفته ابن حجر، شیعه بود.

از ابو طفیل نقل شده که گفت:

رأیت النبی صلی الله علیه و سلم یقسّم لحماً بالجعرانہ، فجاءت امرأه، فبسط لها رداءه، فقلت: من هذه؟

قالوا: امّہ الّتی أَرْضَعْتَهُ.

راویان از او: پسرش: سلمه بن ابی الطفیل، زهری، ابو الزبیر، قتاده، سعید بن ایاس جریری، عکرمه بن خالد مخزومی، عماره بن ثوبان، عمرو بن دینار، فرات القزازی، قاسم ابن ابی بزه، یزید بن حبیب، علی بن زید بن جدعان، فطر بن خلیفه، و... (2)

ص: 49

1- الطبقات الكبرى، ج 3، ص 214؛ الطبقات، ج 1، ص 39، ش 92؛ [1] الاستيعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 5، ص 235، ش 1280؛ اسد الغابه، ج 3، ص 85، ش 2625؛ [2] الإصابه، ج 5، ص 232، ش 4259؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 4، ص 113، ش 3108؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 379.

2- الطبقات الكبرى، ج 5، ص 457 و ج 6، ص 64، [5] الطبقات، ج 1، ص 68، ش 176؛ [6] الاستيعاب-

عایشه، ام المؤمنین /ع

عایشه دختر ابو بکر بن ابی قحافه، کنیه اش ام عبد الله (که پسر خواهرش بود)، مادرش ام رومان دختر عامر بن عویمر بوده است. در شوال سال دهم بعثت به عقد پیامبر صلی الله علیه و اله درآمد و در شوال سال دوم هجرت، مراسم عروسی برگزار شد.

در سال 57 یا 58 ه. در 66 یا 67 سالگی در مدینه درگذشت و در بقیع به خاک سپرده شد. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند (1).

راویان از او: از خویشاوندان: خواهرش ام کلثوم دختر ابو بکر، برادر رضاعی اش عوف بن حارث بن طفیل، پسران برادرش قاسم و عبد الله پسران محمد بن ابی بکر، دختران برادرش حفصه، و اسماء دختران عبد الرحمن، پسران خواهرش عبد الله و عروه پسران زبیر بن عوام.

از صحابیان: عمرو بن عاص، ابو موسی اشعری، ابو هریره، ابن عمر، ابن عباس، و...

از تابعان: سعید بن مسیب، شعبی، عطاء بن ابی رباح، مجاهد، نافع مولی ابن عمر، و... (2)

راوی احادیث شماره: 144، 277، 278.

ص: 50

1- الطبقات الكبرى، ج 8، صص 58 و 256؛ الطبقات، ج 2، ص 866، ش 3251؛ [1] الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 13، ص 84، ش 3429؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 27؛ الإصابه، ج 13، ص 38، ش 701؛ تهذیب التهذیب، ج 10، ص 487، ش 8930؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 606.

2- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 28؛ تهذیب التهذیب، ج 10، ص 488، ش 8930.

عبد الرحمن بن عوف بن عبد عوف بن عبد بن حارث بن زهره قرشی، زهری، ابو محمد، مادرش شفاء یا صفیه از طایفه زهره است، او ده سال پس از عام الفیل زاده شد، دوبار هجرت کرد (هجرت به حبشه و هجرت به مدینه)، پیامبر صلی الله علیه و اله در مکه میان او و سعد بن ربیع، و در مدینه میان او و عثمان، برادری قرار داد. او یکی از مسلمانان نخستین است، در غزوه احد مجروح شد و جراحی پایش باقی ماند، همچنین عضو شورای شش نفری منصوب از جانب عمر بن خطاب، جهت انتخاب خلیفه سوم بوده است. او دارای سرمایه فراوانی بود به گونه ای که هزار شتر، سه هزار گوسفند و صد اسب از خود باقی گذاشت و در سال 31 یا 32 ه. در 75 سالگی در مدینه درگذشت.

صاحبان صحاح به روایات او استناد کرده اند (1).

راویان از او: فرزندانش: ابراهیم، حمید، عمر، مصعب و ابو سلمه، و نیز ابن عباس، ابن عمر، جابر، انس، مالک بن اوس بن حدثان، نوفل بن ایاس هذلی و... (2)

راوی حدیث شماره: 145.

عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی/د،ت،ق

(3)

عبد الله بن حارث بن جزء بن عبد الله بن معدی کرب... زبیدی، ابو حارث، ساکن مصر، و آخرین صحابی است که در مصر از دنیا رفت، متوفای سال 88 ه.

ص: 51

1- الطبقات الكبرى، ج 3، ص 32؛ الطبقات، ج 1، ص 34، ش 77؛ الاستیعاب (ضمیمه الإصابه)، ج 6، ص 68، ش 1447؛ اسد الغابه، ج 3، صص 480 تا 485، ش 3364؛ الإصابه، ج 6، ص 311، ش 5171؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 5، ص 153، ش 4084؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، همان شماره.

2- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 153، ش 4084. [3]

3- «جزء» به فتح جیم و سکون (ز)، (تقریب التهذیب).

ابو داود، ترمذی و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند (1).

راویان از او: عبید الله بن مغیره، سلیمان زیاد حصرمی، عمرو بن جابر حصرمی، یزید بن ابی حبیب، مسلم بن یزید صدفی، و... (2)

راوی احادیث شماره: 146 و 147.

عبد الله بن عباس /ع

عبد الله بن عباس بن عبد المطلب هاشمی، ابو العباس (3)، پسر عموی پیامبر صلی الله علیه و اله مادرش امّ الفضل (-لبابه، خواهر میمونه همسر پیامبر صلی الله علیه و اله)، سه سال پیش از هجرت، زاده شد و در زمان رحلت پیامبر صلی الله علیه و اله 13 ساله بود، و بر اثر دعای پیامبر صلی الله علیه و اله که فرمود:

«اللّٰهُمَّ عَلِّمَهُ الْحِكْمَةَ وَتَأْوِيلَ الْقُرْآنِ»، «اللّٰهُمَّ فَقِّهِهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّأْوِيلَ»، «اللّٰهُمَّ زِدْهُ عِلْمًا وَفَقْهًا» از نظر علمی در میان صحابه از فقیهان برجسته و از مفسران نامور بود به گونه ای که او را بحر و حبر الأُمّة می نامیدند. او در جنگ صفین، با علی بن ابی طالب علیه السلام بوده است. هنگامی که در طائف - که به فرمان عبد الله بن الزبیر به آنجا تبعید شده بود - در سال 78 هـ. چشم از جهان فرو بست، محمد بن حنفیه که بر او نماز خوانده بود، درباره وی گفت: الیوم مات ربّانی هذه الأُمّة: امروز عالم ربانی امت اسلامی از دنیا رفت. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند (4).

ص: 52

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 497؛ الطبقات، ج 1، ص 169، ش 497؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 6، ص 137، ش 1491؛ اسد الغابه، ج 3، ص 203، ش 2871؛ الإصابه، ج 6، ص 44، ش 4589؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 264، ش 3349؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 407.

2- - تهذیب التهذیب، ج 4، ص 264، ش 3349. [1]

3- - به مناسبت نام پسر بزرگتر او که عباس است.

4- - الطبقات، ج 1، ص 10؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 6، صص 258 تا 271، ش 1588؛ اسد الغابه، ج 3، ص 290، ش 3035؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 40، ش 18؛ الإصابه، ج 6، صص 130 تا 140، ش 4772؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 356، ش 3498؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 425.

راویان از او: از خویشاوندان: پسرش علی، نوه اش محمد بن علی، برادرش کثیر بن عباس، پسر برادرش عبد الله بن عبید الله بن عباس.

از صحابیان: عبد الله بن عمر بن خطاب، انس بن مالک، ابو الطفیل و...

از تابعان: ابو امامه بن سهل بن حنیف، سعید بن مسیب، عبد الله بن حارث بن نوفل، ابو سلمه بن عبد الرحمن، قاسم بن محمد بن ابی بکر، علی بن حسین بن علی، عکرمه، عطاء، طاوس، کریب، سعید بن جبیر، مجاهد، عمرو بن دینار، محمد بن سیرین، نصر بن انس بن مالک، ابو الزبیر مکی، ابو نصره عبدی، اسماعیل بن عبد الرحمن السدی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 148.

عبد الله بن عمر/ع

عبد الله بن عمر بن خطاب بن نفیل قرشی عدوی، ابو عبد الرحمن، مادر وی و مادر خواهرش حفصه، زینب، دختر مظعون بن حبیب جمحی است. در سال سوم بعثت، متولد شد، پیش از آنکه به حد تکلیف برسد، مسلمان شد و حتی گفته اند پیش از پدرش، عمر بن خطاب، مسلمان شد و پیش از پدرش هجرت کرد، در هنگام غزوه بدر 14 ساله بود و به خاطر کمی سن، اجازه شرکت نیافت ولی در غزوه خندق، شرکت داشت. در دوران خلافت علی بن ابی طالب علیه السلام، با آن حضرت نبود و لذا در هنگامی که فوتش نزدیک شد از این رفتارش پشیمان بود و می گفت: ما آسی علی شیء إلا آتی لم أقاتل مع علی - رضی الله عنه - الفئه الباغیه.

در سال 73 یا 86 ه، در مکه درگذشت و حجّاج بر او نماز خواند. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است (2).

ص: 53

1- تهذیب التهذیب، ج 4، ص 356، ش 3498. [1]

2- الطبقات الکبری، ج 4، صص 142 تا 18 [2]؛ الطبقات، ج 1، ص 49، ش 120؛ الاستیعاب، (ضمیمه) -

راویان از او: فرزندان: بلال، حمزه، زید، سالم، عبد الله، عبید الله و عمر؛ نوه اش:

ابو بکر بن عبید الله، عروه بن الزبیر، موسی بن طلحه، سعید بن مسیب، حمید بن عبد الرحمن بن عوف، قاسم بن محمد بن ابی بکر، طاوس، عطاء عکره، مجاهد، سعید ابن جبیر، ابو الزبیر، عبید بن جریح، ابو الصّدیق النّاجی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 149، 150.

عبد الله بن عمرو عاص /ع

عبد الله بن عمرو بن عاص بن وائل بن هاشم بن سعید بن سعد بن سهم، سهمی، ابو محمد و ابو عبد الرحمن، مادرش ریطه دختر منبّه بن حجاج سهمی، 11 سال از پدرش کوچک تر بود یعنی در 12 سالگی پدرش، متولد شد و پیش از پدرش، مسلمان گردید.

پیامبر صلی الله علیه و اله او را بر پدرش ترجیح می داد، در امور عبادی مانند نماز، روزه و... بسیار کوشا بود، زبان سریانی را می دانست، در جنگ صفین با سپاه معاویه بود ولی سخت پشیمان شده بود، استغفار می کرد و می گفت: مرا با جنگ مسلمانان چکار؟! ای کاش بیست سال پیش مرده بودم.

فندم ندامه شدیدة علی قتاله مع معاویه، و جعل یستغفر الله و یتوب إلیه، و یقول: ما لی و صفین، ما لی و لقتال المسلمین!... أستغفر الله عزّ و جلّ من ذلک و أتوب إلیه، لوددت أنّی متّ قبله بعشرین سنه.

از این رو هنگامی که حسین بن علیّ علیهما السلام به او فرمود: آیا می دانی که من محبوب ترین اهل زمین به پیش اهل آسمان هستم؟ پاسخ داد: آری به پروردگار کعبه سوگند.

ص: 54

فرمود: چه چیز تو را وادار کرد که در صفین با من و پدرم بجنگی؟ به خدا سوگند پدرم از من بهتر بود.

پاسخ داد: آری چنین است ولی پدرم عمرو مرا قسم داد و وادارم کرد، پس او را اطاعت کردم.

عبد الله بن عمرو عاص، در ذیحجه سال 63 هـ. در طائف درگذشت (1).

راویان از او: انس بن مالک، ابو امامه بن سهل بن حنیف، عبد الله بن حارث بن نوفل، سعید بن مسیب، جبیر بن نفیر، زرّ بن حبیش، پسرش محمد بن عبد الله بن عمرو، نوه اش شعیب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص، طاووس، شعبی، عروه بن الزبیر، جبیر بن نفیر، عبد الرحمن بن جبیر بن نفیر، عطاء بن یسار، ابو الزبیر مکی، عمرو بن دینار و... (2)

راوی احادیث شماره: 151، تا 153

عبد الله بن مسعود/ع

عبد الله بن مسعود بن غافل بن حبیب، هذلی، ابو عبد الرحمن، مادرش امّ عبد دختر عبد بن سواء نیز از قبیله هذیل است. و از این رو پیامبر صلی الله علیه و اله از او تعبیر به «ابن امّ عبد» کرد، ابن مسعود در گذشته چوپان بود، او از مسلمانان نخستین به شمار می رود و به گفته ابو نعیم اصفهانی، ششمین نفری است که مسلمان شد. دوبار هجرت کرد، یک بار از مکه به حبشه و بار دوم به مدینه، او یکی از چهره های علمی در میان صحابه است، نخستین شخصی است که در مسجد الحرام، قرآن را آشکارا در میان انجمن قریش با صدای بلند

ص: 55

1- - الطبقات الكبرى، ج 4، صص 261 تا 268؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 58، ش 149؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 6، ص 338، ش 1618؛ اسد الغابه، ج 3، ص 349، ش 3090؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 41، ش 19؛ الإصابه، ج 6، ص 176، ش 4838؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 414، ش 3589؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 436.

2- - تهذیب التهذیب، ج 4، ص 414، ش 3589. [3]

تلاوت کرد.

پیامبر صلی الله علیه و اله در آغاز اسلام به او فرمود: «إِنِّكَ لَغَلَامٌ مَعْلَمٌ» و پیش از هجرت، میان او و زبیر، و پس از هجرت، میان او و سعد بن معاذ، برادری قرار داد. او کفشدار پیامبر گرامی بود. عمر بن خطاب، او را حاکم کوفه قرار داده بود ولی عثمان بن عفان، او را از کوفه به مدینه، احضار نمود و عزل کرد.

ابن مسعود در مدینه، بیمار شد، عثمان بن عفان به عیادت او رفت و گفت: از چه ناراحتی؟ پاسخ داد: از گناهانم.

گفت: خواسته ات چیست؟ جواب داد: رحمت پروردگارم.

گفت: دستور دهم طیب برایت بیاید؟ پاسخ داد: الطیب آمرضنی: طیب مرا بیمار کرد. گفت: دستور دهم حقوق را بپردازند (1)؟ جواب داد: زمانی که به آن نیاز داشتم نپرداختی، اکنون بدان نیازی ندارم.

گفت: برای دخترانت؟ پاسخ داد: آیا بر دخترانم از فقر می ترسی، من به آنان دستور دادم هر شب سوره واقعه را بخوانند. از پیامبر خدا صلی الله علیه و اله شنیدم که می فرمود: هرکس سوره واقعه را هر شب بخواند، هرگز دچار فقر نخواهد شد.

ابن مسعود در سال 32 ه. در مدینه، چشم از جهان فرو بست و زبیر یا عمار یاسر بر او نماز خواند و طبق وصیت او که شبانه دفن کنند و به عثمان خبر ندهند، شبانه در بقیع دفن شد.

صاحبان صحاح شش گانه، به روایات او استناد کرده اند (2).

ص: 56

1- - چون حقوق او از دو سال پیش از فوتش، توقیف شده بود. (بنگرید به: اسد الغابه، ج 3، صص 389 و 390).

2- - السیره النبویه، ج 1، ص 336؛ الطبقات الکبری، ج 3، صص 150 تا 161؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 36، ش 86؛ الإستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 7، ص 20 تا 35؛ ش 1659؛ اسد الغابه، ج 3، صص 384 تا 390، ش 3177؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 13 تا 16؛ الإصابه، ج 6، صص 214 تا 217، ش 4945؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 4، ص 487، ش 3710؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 450.

راویان از او: پسرانش: عبد الرحمن و ابو عبیده، پسر برادرش: عبد الله بن عتبه بن مسعود.

صحابیان: ابو سعید خدری، انس، جابر، ابن عمر، ابو موسی اشعری، حجاج بن مالک اسلمی، ابو امامه، ابو الطفیل، ابن زبیر، ابن عباس، ابو رافع آزاد کرده پیامبر صلی الله علیه و اله، عبد الله بن حارث زبیدی، قره بن ایاس، ...

تابعان: علقمه، اسود بن یزید، مسروق، ربیع بن خثیم، زید بن وهب، شریح بن حارث قاضی، حارث بن سوید تیمی، زر بن حبیش، ابو عمرو شیبانی، عبیده بن عمرو سلمانی، ابو الأحوص عوف بن مالک، عمرو بن میمون اودی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 154 تا 211.

عثمان بن ابی العاص / م، 4

عثمان بن ابی العاص بن بشر بن عبد بن دهمان، ثقفی، طائفی، ابو عبد الله، صحابی نامدار، عضو هیأت بلند پایه طائف بود که پس از فتح مکه، عازم مدینه شدند و به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله رسیدند و سرانجام مسلمان شدند. عثمان بن ابی العاص ثقفی طائفی، از همه اعضا هیأت اعزامی مسلمان شده کوچک تر بود ولی در فراگیری قرآن و احکام اسلام، علاقه مندی فوق العاده ای از او دیده می شد، لذا پیامبر صلی الله علیه و اله او را به عنوان حاکم طائف منصوب کرد، و آخرین سفارشی که به او کرد، این بود که نماز را خفیف بخواند و مراعات حال ناتوان ترین نمازگزاران را بنماید.

او حاکم موقتی بود، پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و اله، مردم طائف را از ارتداد بازداشت و گفت: شما آخرین مردم از نظر تشرف به اسلام بودید، پس نخستین آنان از نظر ارتداد نباشید: «کنتم آخر الناس إسلاماً، فلا تكونوا أولهم ارتداداً».

ص: 57

در سال 15 هـ. از جانب عمر بن خطاب، حاکم عمان و بحرین شد. و در 51 یا 55 هـ.

در حدود 120 سالگی در بصره درگذشت. در صحیح مسلم، سنن ابو داود، ابن ماجه، ترمذی و نسائی، به روایات او استناد شده است.

راویان از او: پسر برادرش یزید بن حکم بن ابی العاص، سعید بن مسیب، نافع بن جبیر بن مطعم، موسی بن طلحه بن عبد الله، حسن، ابن سیرین و... (1)

راوی احادیث شماره: 212، 213.

امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام/ع

علی بن ابی طالب بن عبد المطلب بن هاشم، ابو الحسن هاشمی، امیر المؤمنین (2)، مادرش فاطمه دختر اسد بن هاشم، پسر عموی پیامبر خدا صلی الله علیه و اله و همسر دخترش (3) فاطمه زهرا علیها السلام، در کعبه به دنیا آمد (4)، و در ماه رمضان سال 40 هجری در 63 سالگی به شهادت رسید (5).

به گفته محمد بن اسحاق (58-151 هـ). از نعمتهای خداوند بر او این است که پیش از اسلام در دامان پیامبر گرامی صلی الله علیه و اله بوده و نخستین کسی است که از میان مردان به آن

ص: 58

1- ابن هشام، السیره النبویه، ج 4، صص 184 و 185؛ [1] الطبقات الکبری، ج 5، ص 508 و ج 7، ص 40؛ الطبقات، ج 1، ص 122، ش 360؛ [2] اسد الغابه، ج 3، صص 579 تا 581 ش 3575؛ [3] الإصابه، ج 6، ص 388، ش 5433؛ [4] تهذیب التهذیب، ج 5، صص 491 و 492، ش 4621؛ [5] تقریب التهذیب، ج 2، ص 10.

2- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 697، ش 4898؛ [6] تقریب التهذیب، ج 1، ش 39.

3- همان.

4- مسعودی، مروج الذهب، ج 2، ص 358؛ (و [7] کان مولده فی الکعبه... و استشهد و هو ابن ثلاث و ستین سنه).

5- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 13؛ (وقد استشهد امیر المؤمنین...).

حضرت، ایمان آورده و نبوت او را تصدیق کرد (1).

در الاستیعاب آمده که براساس روایت سلمان، ابوذر، مقداد، خباب، جابر، ابو سعید خدری و زید بن ارقم، علی بن ابی طالب-رضی الله عنه- نخستین کسی است که اسلام آورد (2).

و حتی به گفته ی مسعودی: برحسب باور بسیاری، او هرگز به خدا شرک نیاورده بود تا از نو اسلام بیاورد، بلکه در تمامی کارها همواره پیرو پیامبر صلی الله علیه و سلم بود و با این حال، بالغ شد، خداوند به او عصمت داد و به راه راست استوارش ساخت و توفیق پیروی از پیامبرش به او عنایت فرمود، زیرا آن دو در انجام طاعات، ناچار و مجبور نبودند بلکه با اختیار و قدرت، طاعت پروردگار و موافقت امر خدا و اجتناب از مناهای الهی را برگزیدند (3).

در امتاع الأسماع آمده: علی بن ابی طالب، هرگز به خدا، شرک نیاورد، چون خدای متعال، خیر او را خواست پس وی را در کفالت پسر عمویش حضرت محمد صلی الله علیه و سلم قرار داد، هنگامی که وحی بر پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم آمد (و به نبوت برانگیخته شد) خدیجه-رضی الله عنها- را خبر کرد، خدیجه او را تصدیق نمود و خدیجه، علی بن ابی طالب و زید بن حارثه با پیامبر، نماز می خواندند (4).

در الطبقات الكبرى و الاستیعاب به نقل از زید بن ارقم آمده: نخستین کسی که با پیامبر

ص: 59

1- -السیره النبویه، ج 1، ص 262: (و [1] قال ابن اسحاق: ... و كان مما أنعم الله به على علي بن أبي طالب-رضی الله عنه- أنه كان في حجر رسول الله صلی الله علیه و سلم قبل الإسلام). مقریزی، امتاع الأسماع، ج 1، ص 17: (و [2] كان مع رسول الله صلی الله علیه و سلم في منزله بين أهله كأحد أولاده يتبعه في جميع أحواله).

2- -الإستیعاب (ضمیمه الإصابه)، ج 8، ص 132، ش 1855؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 698، ش 4898.

3- -مروج الذهب، ج 2، ص 283.

4- -امتاع الأسماع، ج 1، ص 61. [3]

خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نماز گزارد عَلِيٌّ بن ابی طالب رضی اللهُ عنه است (1).

حاکم نیشابوری، از «ابن عبّاس» نقل می کند: عَلِيٌّ هو أوَّلُ عَرَبِيٍّ وَّأَعْجَمِيٍّ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَخْسْتِينَ شَخْصِيٍّ كَه در میان عرب و عجم، با پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نماز گزارد، عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَام است (2).

پس از نزول آیه 214 سوره شعراء، (خویشاوندان نزدیک را هشدار بده)، پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ در خطاب به خویشاوندان درباره عَلِيٌّ بن ابی طالب، فرمود:

«إِنَّ هَذَا أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فَيَكُم، فَاسْمَعُوا لَهُ وَاطِيعُوا»:

این شخص برادر، وصی و جانشین من در میان شماست، سخن او را بشنوید و فرمانش را اطاعت کنید.

در این هنگام، حاضران از جای برخاستند و ریشخندکنان به ابو طالب گفتند:

به تو دستور داد که فرمانبر پسر ت باشی و از او اطاعت کنی (3).

و نیز پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ به عَلِيٌّ بن ابی طالب، فرمود:

«أَنْتَ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» (4).

«أَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» (5).

در روز غدیر خم فرمود: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادَ مِنْ عَادَاهُ» (6).

ص: 60

1- الطبقات الكبرى، ج 1، ص 13؛ الاستيعاب، (ضميمة الإصابه)، ج 8، ص 143.

2- المستدرک، ج 3، ص 120.

3- طبری، تاریخ الأمم و الملوک، ج 2، ص 63؛ [1] ابن اثیر، الكامل فی التّاریخ، ج 2، ص 63؛ [2] كنز العمال، ج 13، ص 133، ش 36419 به نقل از ابن اسحاق، ابن جریر، ابن ابی حاتم و...

4- الطبقات الكبرى، ج 9، ص 14 و 15؛ [3] الاستيعاب (4) ذیل الاصابه، ج 8، ص 146؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 10؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 699، ش 4898؛ [5] التّاج الجامع للاصول، ج 3، ص 332 و 333.

5- همان ص 149؛ [6] سیوطی، تاریخ الخلفاء، ص 152؛ [7] التّاج الجامع للاصول، ج 3، ص 335.

6- همان، ص 151؛ [8] تهذیب التهذیب، ج 5، ص 699 و 700؛ [9] تاریخ الخلفاء، ص 151؛ [10] التّاج الجامع

در روز خیبر فرمود: «لأعطينَ الرّايه غدا رجلا يحبّ الله ورسوله [و يحبّه الله ورسوله]، ليس بفرّار، يفتح الله على يديه» (1).

هنگامی که آیه انّمّا يريد الله ليذهب عنكم الرّجس اهل البيت و يطهرهم تطهيرا (2) نازل شد، پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم، فاطمه، علی، حسن و حسین -رضی الله عنهم- را به خانه ام سلمه فراخواند و فرمود:

«اللّهم إنّ هؤلاء اهل بيتي، فأذهب عنهم الرّجس و طهرهم تطهيرا» (3).

گروهی از صحابه روایت کردند که رسول خدا صلی الله علیه و سلم درباره علی رضی الله عنه فرمود: «لا يحبّك إلا مؤمن، و لا يبغضك إلا منافق» 4.

و نیز فرمود: «من أحبّ عليّا فقد أحبّني، و من أبغض عليّا فقد أبغضني، و من أذى عليّا فقد أذاني، و من أذاني فقد أذى الله» 5.

و نیز فرمود: «أنا مدينه العلم و عليّ بابها، فمن أراد العلم فليأته من بابها» 6.

و نیز در مورد اصحاب فرمود: «أقضاهم عليّ بن أبي طالب» 7.

عمر بن خطّاب، گفته است: «عليّ اقضانا» 8.

از سعید بن مسیب، نقل شده که گفت: کان عمر يتعوّذ بالله من معضله ليس لها

ص: 61

1- همان و نیز صحیح ال [1] بخاری، ج 4، ص 207 (با اندکی تفاوت).

2- سوره احزاب، آیه 33.

3- الاست [2] يعاب (ذيل الإصابه)، ج 8، ص 151؛ تذكره الحفاظ، ج 1، ص 10؛ التّاج الجامع للاصول، ج 3، ص 348 و 335.

أبو الحسن... وکان عمر یقول: لو لا علیّ لهلک عمر (1):

عمر بن خطاب هنگامی که ابو الحسن علیّ بن ابی طالب، حضور نداشت، از مسائل دشوار به خدا پناه می برد و می گفت: اگر علیّ بن ابی طالب نبود، عمر بن خطاب هلاک شده بود.

احمد بن حنبل گفته است: فضائلی که برای علیّ بن ابی طالب، روایت شده برای هیچ یک از صحابه، نقل نشده است. (2)

راویان از او: فرزندان حضرت: حسن، حسین، محمد، (معروف به محمد بن حنفیه)، عمر، فاطمه، محمد بن عمر بن علیّ و...

صحابیان: عبد الله بن مسعود، براء بن عازب، ابو هریره، ابو سعید خدری، بشر بن سحیم غفاری، زید بن ارقم، صهیب رومی، ابن عباس، ابن عمر، ابن الزبیر، عمرو بن حرث، جابر بن سمره، جابر بن عبد الله، ابو جحیفه، ابو امامه، ابو لیلی انصاری، ابو موسی، ابو الطفیل عامر بن واثله و...

تابعان: زبیر بن حبیش، زید بن وهب، ابو الأسود دؤلی، حارث بن سوید تیمی، حارث ابن عبد الله اعور، حرمله مولی اسامه بن زید، ربیع بن حراش، شریح بن هانی، شریح بن نعمان صائدی، ابو وائل شقیق بن سلمه، شبت بن ربیع، سوید بن غفله، عامر بن شراحیل شعبی، مطرف بن عبد الله بن شحیر، نافع بن جبیر بن مطعم، یزید بن شریک تیمی، ابو الخلیل حضر می و... (3)

راوی احادیث شماره: 214 تا 235.

ص: 62

1-- همان.

2-- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 701. [1]

3-- همان، ج 5، ص 698، ش 4898. [2]

برحسب آنچه در اسد الغابه، ج 4، ص 127 شماره 379 و الإصابه، ج 2، ص 511، شماره 5996، آمده و حدیثی از وی نقل کرده نامبرده باید از صحابه پیامبر باشد که فرزندش علی نیز از او روایت کرده است.

راوی حدیث شماره 236.

عمران بن حصین /ع

عمران بن حصین بن عبید بن خلف بن عبد نهم... خزاعی، ابو نجید.

برابر نوشته ابن حجر، او و ابو هریره در سال خیبر، مسلمان شدند. وی از فقیهان و فاضلان صحابه به شمار می رود که تعدادی حدیث از پیامبر صلی الله علیه و اله روایت کرده است.

عمر بن خطاب، او را برای تعلیم احکام دینی به بصره فرستاده بود. در جنگ صفین شرکت نکرد و خود را کنار کشید. مدت کوتاهی در بصره قاضی بود، سپس استعفا داد و در سال 52 یا 53 ه. در آنجا چشم از جهان فرو بست. گروهی از تابعان بصره و کوفه از او روایت کرده اند. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است (1).

راویان از او: پسرش: نجید، زراره بن أوفی، حسن بصری، محمد بن سیرین، عامر شعبی، ابو الأسود دؤلی، ابو رجاء عطاردی، ربیع بن حراش، مطرف و یزید پسران عبد الله بن شخیر، حکم بن اعرج، صفوان بن محرز، عبد الله بن رباح انصاری، ابو قتاده عدوی، ابو نصره عبدی و... (2)

راوی حدیث شماره: 237.

ص: 63

1- الطبقات الكبرى، ج 7، صص 9 تا 12؛ الطبقات، ج 1، ص 234، ش 660؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 9، ص 19، ش 1969؛ تذکره الحفاظ، ج 1، صص 29 و 30، ش 14؛ الإصابه، ج 7، ص 155، ش 6005؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 234، ش 5335؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 82.

2- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 29، ش 14؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 234، ش 5335. [2]

عوف بن مالک بن ابی عوف اشجعی غطفانی، ابو حمّاد یا ابو عبد الرّحمن یا ابو عبد اللّٰه، بنا به نوشته ابن سعد، پیامبر صلی اللّٰه علیه و اله میان او و ابو الدرداء، برادری قرار داد. او در فتح مکه حضور داشت، ساکن دمشق شد و در سال 73 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند (1).

راویان از او: ابو مسلم خولانی، جبیر بن نفیر، عاصم بن حمید سکونی، کثیر بن مرّه، ابو ادريس خولانی، ابو الملیح بن اسامه، سیف شامی، عبد الرّحمن بن عامر، حبیب بن عبید، راشد بن سعد، و... (2)

راوی حدیث شماره: 238

قرّه بن ایاس /بخ، 4

قرّه بن ایاس بن هلال بن ریاب مزنی، ابو معاویه بصری، از صحابه، در خندق حضور داشت، ساکن بصره شد. او جدّ ایاس قاضی ابو وائله است.

وی در سال 64 هـ. درگذشت. بخاری در الأدب المفرد، ابو داود، ابن ماجه، ترمذی و نسائی در سنن خود به روایات او استناد کرده اند.

پسرش معاویه از او روایت می کند (3).

راوی احادیث شماره: 239 تا 242.

ص: 64

1- -الإصابة، ج 7، ص 179، ش 6096؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 281، ش 5406؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 90.

2- -تهذیب التهذیب، ج 6، ص 281، ش 5406. [2]

3- -الطبقات الكبرى، ج 7، ص 32؛ الطبقات، ج 1، ص 85، ش 240؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابة)، ج 9، ص 151، ش 2110؛ الإصابة، ج

8، ص 153، ش 7095؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 501، ش 5727؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 125.

بنابر اینکه راوی حدیث از پیامبر صلی الله علیه و اله، ماجد صدقی باشد که توسط پسرش جابر برای قیس بن جابر بن ماجد صدقی روایت شده است، ماجد، از صحابیان می باشد. (1) اما بنابر آنچه در الاستیعاب (2)، آمده راوی حدیث از پیامبر صلی الله علیه و اله، جابر بن عبد الله صدقی است که نوه پسر او؛ عبد الرحمن بن قیس بن جابر صدقی از او یعنی از جدش روایت کرد.

راوی احادیث شماره: 243، 244، 245.

وهب بن عبد الله سوائی - ابو جحیفه / ع

(3)

وهب بن عبد الله سوائی، مشهور به کنیه «ابو جحیفه»، صحابی معروف، و از اصحاب علی بن ابی طالب، ملقب به «وهب الخیر» و «وهب الله» ساکن کوفه، متوفای سال 74 ه. ق در عراق صاحبان صحاح شش گانه از وی حدیث، نقل کرده اند.

«ابن اثیر» در اسد الغابه، نوشته است: وی از صغار صحابه بود «ذکروا أنّ رسول الله صلی الله علیه و سلم توفی و أبو جحیفه لم يبلغ الحلم، ولكنه سمع من رسول الله، و جعله علی بن أبی طالب علی بیت المال بالكوفه، و شهد معه مشاهده کلّها، و كان یحبّه و یثق إلیه و یسمّیه و هب الخیر، و و هب الله أيضا.

«ابن حجر» درباره وی می نویسد: «صحابی معروف، و صحب علیاً»، «و ولّاه شرطه الكوفه لَمّا ولی الخلفه»، «و استعمله علی خمس المتاع».

ابو جحیفه، از پیامبر صلی الله علیه و اله، علی بن ابی طالب و براء بن عازب، روایت می کند.

راویان از او: پسرش: عون بن ابی جحیفه، عامر شعبی، ابو اسحاق سبعی، سلمه بن

ص: 65

1- - بنگرید به: الإصابه، ج 2، ص 49، ش 1033، حرف جیم (جابر بن ماجد صدقی).

2- - الإستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 2، ص 111، ش 289.

3- - «سوائی» به ضم سین و فتح واو و سکون الف. (اللباب، ج 1، ص 574).

کهیل، اسماعیل بن ابی خالد، زیاد بن زید الأعسم، ابو عمر المتبھی، علی بن الأقرم، حکم بن عتیبه (1).

راوی حدیث شماره: 49

هند، ام سلمه، ام المؤمنین / ع

هند دختر ابو امیّه بن مغیره بن عبد الله... مخزومی، ام سلمه، ام المؤمنین، مادرش عاتکه دختر عامر بن ربیعہ است. پدرش ابو امیّه یکی از بخشنده ترین اشخاص و مشهور به کرم و ملقب به «زاد الرّاکب» بود. هرگاه به سفر می رفت، همسفر او توشه ای بر نمی داشت. همسر ام سلمه به نام عبد الرحمن بن عبد الأسد، ملقب به ابو سلمه، در جنگ احد مجروح شد و پس از 5 یا 7 ماه بر اثر این جراحت از دار دنیا رفت و ام سلمه، به ازدواج پیامبر صلی الله علیه و اله درآمد و در سال 62 یا 61 ه. در 84 سالگی درگذشت.

در صحاح شش گانه به روایات وی استناد شده است. (2)

راویان از او: فرزندان: عمر بن ابی سلمه و زینب دختر ابی سلمه، عبد الله بن رافع، نافع، سفینه، سلیمان بن یسار، اسامه بن زید بن حارثه، عبد الله بن عباس، صفیه دختر شبیه، سعید بن مسیب، ابو وائل، شعبی، عبد الرحمن بن ابی بکر، عروه بن الزبیر و... (3)

راوی احادیث شماره: 246 تا 267

ص: 66

1- - بنگرید به: الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، شماره 2732 باب اسامی، شماره 2891 باب کنیه؛ اسد الغابه، ج 6، ص 48، ش 5752؛ تهذیب الکمال، ج 19، ص 483، ش 7354؛ الإصابه فی تمییز الصّحابه، ج 10، ص 321، ش 9167؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 181، ش 7760؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 338، ش 119.

2- - الطبقات الکبری، ج 8، ص 86؛ [2] الطبقات، ج 2، ص 867، ش 3255؛ الاستیعاب، (ضمیمه الإصابه)، ج 13، ص 172، ش 3511؛ اسد الغابه، ج 7، ص 289؛ الإصابه، ج 13، ص 161؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 10، ص 508، ش 8986؛ [4] تهذیب التهذیب، ج 2، ص 617. [5]

3- - تهذیب التهذیب، ج 10، ص 509، ش 8986. [6]

اسود بن یزید بن قیس نخعی/ع

اسود بن یزید بن قیس نخعی، ابو عمرو یا ابو عبد الرحمن، مخضرم (1)، فقیه، زاهد، عابد، دانشمند کوفه، پسر برادر علقمه (دانشمند کوفه)، دانی ابراهیم نخعی فقیه، و برادر عبد الرحمن بن یزید، از روایان طبقه دوم، متوفای سال 74 یا 75 ه. در کوفه.

ابن علیّه از میمون ابو حمزه، نقل کرد که اسود بن یزید و نیز پسرش هشتاد بار به سفر حج و عمره رفتند. نصر بن اسماعیل نقل کرده که عبد الرحمن بن اسود در هر روز هفتصد رکعت نماز می خواند.

از ابن ابی خثیمه، نقل شده است که اسود بن یزید با ابو بکر، عمر، و عثمان، حج گزارده است و روزگار خود را به روزه سپری می کرد.

صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

مشایخ او: ابو بکر، عمر، علی، ابن مسعود، حذیفه، بلال، عایشه، ابو موسی و...

روایان از او: پسرش: عبد الرحمن، برادرش: عبد الرحمن، پسر خواهرش: ابراهیم بن یزید نخعی، عماره بن عمیر، ابو اسحاق سبیعی، ابو برده بن ابی موسی اشعری، محار بن

ص: 67

1- -واژه «مخضرم» یعنی کسی که زمان جاهلیت و زمان اسلام را درک کرده، ولی موفق به زیارت پیامبر صلی الله علیه و اله نشده باشد. (لسان العرب، ماده خضرم).

دثار (1).

راوی حدیث: بی شماره پس از شماره 206.

جبیر بن نفیر حضرّی حمصی / بخ م 4

(2)

جبیر بن نفیر بن مالک بن عامر حضرّی، ابو عبد الرحمن یا ابو عبد الله حمصی، ثقه، جلیل، مخضرم، از بزرگان تابعین است که در سال 80 ه. یا پس از آن درگذشت.

بخاری در الأدب المفرد و مسلم، ابو داود، ابن ماجه، ترمذی و نسائی در صحیح و سنن، روایاتی از او نقل کرده اند.

جبیر بن نفیر، از نامبردگان زیر، روایت کرده است:

ابو بکر، عمر، ابو ذرّ، ابو الدرداء، مقداد بن الأسود، خالد بن الولید، عباد بن صامت، ابن عمر، معاویه، ثوبان، عقبه بن عامر جهنی و...

راویان از او: پسرش: عبد الرحمن بن جبیر، خالد بن معدان، مکحول، سلیم بن عامر، ابو الزّاهریّه، حبیب بن عبید، صفوان بن عمرو، و... (3)

راوی حدیث شماره: 238.

ربعی بن حراش / ع

(4)

ربعی بن حراش بن جحش بن عمرو بن عبد الله بن بجد کوفی، ابو مریم عبسی، تابعی، ثقه، عابد، مخضرم، که در سال 100 یا 101 یا 104 ه. درگذشت.

ص: 68

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 50، ش 29؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 353، ش 550؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 77.

2- به تصغیر.

3- بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 7، ص 440؛ [2] الطبقات، ج 2، ص 788، ش 2896؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 52، ش 32؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 32، ش 945؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ش 126.

4- به کسر راء و سکون باء، و کسر حاء (بنگرید به: تقریب التهذیب).

صاحبان صحاح شش گانه از او روایاتی نقل کرده اند.

ربعی بن حراش، از عمر بن خطاب، علی بن ابی طالب، ابن مسعود، ابو موسی، عمران ابن حصین، حذیفه بن الیمان، و... روایت می کند.

راویان از او: منصور بن معتمر، عبد الملک بن عمیر، ابو مالک اشجعی، شعبی، نعیم بن ابی هند، حصین بن عبد الرحمن، و... (1)

راوی حدیث شماره: 73.

زر بن حبیش /ع

(2)

زر بن حبیش بن حباشه بن اوس اسدی، کوفی، ابو مریم، مخضرم، ثقه، جلیل، دانشمند فاضل، از اصحاب علی بن ابی طالب علیه السلام، و به گفته عاصم: ابو وائل عثمانی، و زر، علوی بود و هردو در یک مسجد نماز می خواندند، ولی ابو وائل در مقام تعظیم زر، بر می آید.

او در سال 81، 82 یا 83 ه. در سن 120 یا 127 سالگی چشم از جهان فرو بست.

در صحاح شش گانه روایاتی از او نقل شده است.

وی از نامبردگان زیر روایت می کند:

عمر بن خطاب، عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، ابو ذر، ابن مسعود، عبد الرحمن ابن عوف، عباس، سعید بن زید، حذیفه، ابی بن کعب، صفوان بن عسال، عائشه و...

راویان از او: عاصم بن بهدله، عبده بن ابی لبابه، اسماعیل بن ابی خالد، عدی بن ثابت، ابو اسحاق شیبانی، اعمش، ابراهیم نخعی، منهال بن عمرو، عیسی بن عاصم،

ص: 69

1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 127؛ الطبقات، ج 1، ص 349، ش 1104؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 69، ش 65؛ تهذیب التهذیب، ج

3، ص 62، ش 1941؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 243.

2- به کسر زاء و تشدید راء، و حبیش مصغراً (بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 1، ص 259).

سعید بن مسیب - ابن مسیب / ع

سعید بن مسیب بن حزن بن ابی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم قرشی مخزومی، مادرش: امّ سعید دختر عثمان بن حکیم بن امیه، کنیه اش؛ ابو محمّد، داماد ابو هریره، شیخ الإسلام، فقیه مدینه، از تابعان بزرگ و فقیهان سترگ، که «قتاده»: درباره او گفت: ما رأیت أحدا قطّ أعلم بالحلال والحرام منه. ابن حبان در «الثقات» گفته است:

سعید بن مسیب به لحاظ فقهی، دینی، وارستگی و عبادت از سروران تابعان است. بر حسب گفته ابن حجر، حدیث شناسان، اتفاق نظر دارند که مرسلات او صحیح ترین مرسل هاست، حتی در «تذکره الحفاظ» آمده که احمد بن حنبل و جز او گفته اند:

«مرسلات سعید صحاح».

در تهذیب التهذیب آمده که سعید بن مسیب، از عمر بن خطاب، نقل می کند که می گفت: «عسی أن یكون بعدی أقوام یكذبون بالرجم یقولون: لا نجده فی کتاب الله، لو لا أن أزید فی کتاب الله ما لیس فیہ لکتبت أنه حقّ، قد رجم رسول الله صلّی الله علیه و سلم، و رجم أبو بكر، و رجمت».

سعید بن مسیب در سال دوم خلافت عمر (15 هـ) زاده شد و در سال 94 هـ در 79 سالگی چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه، به روایات او استناد کرده اند.

مشایخ او: عمر بن خطّاب، عثمان بن عفّان، علی بن ابی طالب، سعد بن ابی وقّاص، حکیم بن حزام، ابن عباس، ابن عمر، ابن عمرو عاص، پدرش مسیب، معمر بن عبد الله بن

ص: 70

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 104، الطبقات، ج 1، ص 317، ش 983؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 57، ش 40؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 146، ش 2072؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 259.

نضله، ابوذرّ، ابو الدرداء، حسّان بن ثابت، زید بن ثابت، عثمان بن ابی العاص، ابو قتاده، ابو موسی، ابو سعید، پدر همسرش: ابو هریره، عایشه، اسماء دختر عمیس، خوله دختر حکیم، فاطمه دختر قیس، امّ سلمه، امّ شریک و... ولی به گفته «ذهبی» عمده روایات مسندش از ابو هریره است.

راویان از او: پسرش: محمد، سالم بن عبد الله بن عمر، زهری، قتاده، شریک بن ابی نمر، یحیی بن سعید انصاری، داود بن ابی هند، ابو جعفر الباقر و... (1)

راوی احادیث شماره: 139، 246 تا 253.

ابو وائل شقیق بن سلمه/ع

شقیق بن سلمه اسدی، ابو وائل کوفی، مخضرم، عاصم بن بهدله از او نقل می کند که هفت سال از جاهلیت را درک کرده است. طبق نوشته ابن سعد، وی ثقة و کثیر الحدیث است، در تقریب التهذیب آمده که در زمان خلافت عمر بن عبد العزیز در سنّ 100 سالگی درگذشت و برحسب نوشته خلیفه بن خیاط و ذهبی، در سال 82 ه. فوت کرد. در صحاح شش گانه روایاتی از او نقل شده است.

مشایخ او: ابو بکر، عمر، عثمان، علی بن ابی طالب، ابن مسعود، معاذ بن جبل، سعد ابن ابی وقاص، حذیفه، سهل بن حنیف، خباب بن ارت، ابو مسعود انصاری، ابو موسی اشعری، ابو هریره، عایشه، امّ سلمه، اسامه بن زید، اشعث بن قیس، براء بن عازب، جریر ابن عبد الله، حارث بن حسّان، سلمان بن ربیع، شبیه بن عثمان، و دیگر صحابیان و تابعان.

راویان از او: اعمش، منصور، حصین بن عبد الرحمن، حبیب بن ابی ثابت، عاصم بن

ص: 71

1- -بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 5، ص 119؛ الطبقات، ج 2، ص 611، ش 2096؛ تهذیب الکمال، ج 7، ص 297، ش 2340؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 54، ش 38؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 372 تا 375، ش 2470، [1] تقریب التهذیب، ج 1، ش 305.

بهدله، عمرو بن مرّه، سعید بن مسروق ثوری (1) و...

راوی احادیث شماره: 194، 203.

عبد الحمید بن واصل - ابو واصل باهلی

عبد الحمید بن واصل (ابو واصل باهلی) که ابن حبان وی را در الثقات از محدثان و راویان طبقه دوم برشمرده است.

مشایخ او: انس، ابن مسعود، ابن عباس، ابو امیه الحبّطی.

راویان از او: شعبه، عمّار بن بشیر، عبد الکریم بن مالک جزری، محمّد بن سلمه حرّانی، عتّاب بن بشیر.

بخاری در التاریخ الکبیر نوشته است:

«وقال محمّد ابو یحیی: أخبرنا إسماعیل بن عبید بن أبی کریمه، حدّثنا محمّد بن سلمه، عن أبی واصل عبد الحمید الباهلی البصری، عن أبی الصّدیق الناجی، عن الحسن ابن یزید السّعدیّ أحد بنی بهدله، عن أبی سعید - رضی الله عنه - عن النبی صلی الله علیه و سلم: «يخرج رجل من أمتی... (2)»

راوی حدیث شماره: 135.

عبد الله بن حارث بن نوفل - صاحب صالح ابو الخلیل / ع

عبد الله بن حارث بن نوفل بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم، هاشمی، ابو محمّد مدنی، ملقب به بیه، مادرش هند دختر ابو سفیان بن حرب بن امیه، هنگامی که متولّد

ص: 72

1- -بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 6، صص 96 و 180؛ الطبقات، ج 1، ص 356، ش 1114؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 60، ش 46؛ تهذیب التهذیب، ج 3، صص 649 و 650، ش 2894؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 354، ش 2894.

2- -التاریخ الکبیر، ج 3، ق 2 (قسم دوم از جزء سوم)، ص 45، ش 1654؛ الجرح و التعديل، ج 3، ق 1 (قسم اول از جزء سوم)، ص 18، ش 97.

شد، مادرش هند به نزد خواهرش امّ حبیبه-همسر پیامبر صلی الله علیه و اله-آمد، حضرت وارد شد و از نوزاد پرسید، امّ حبیبه، گفت: این نوزاد، پسر عموی شما و پسر خواهرم است.

حضرت او را مورد لطف قرار داد و برای او دعا کرد.

او یکی از تابعان مورد وثوق، ظاهر الصّلاح، کثیر الحدیث و به گفته ابن حبان از فقیهان اهل مدینه بود.

عبد الله بن حارث، در سال 84 یا 99 ه. در عمان، چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه، از او روایاتی نقل کرده اند.

مشایخ او: عمر بن خطّاب، عثمان بن عفّان، علی بن ابی طالب، پدرش، عموی جدش: عبّاس بن عبد المطلب، عبد المطلب بن ربیع بن حارث بن عبد المطلب، ابن مسعود، حکیم بن حزام، صفوان بن امیّه، ابن عبّاس، ابن عمرو بن عاص، عبد الله بن خبّاب بن ارت، عایشه، میمون، امّ سلمه، و...

راویان از او: پسرانش: عبید الله، اسحاق، عبد الملک بن عمیر، ابو اسحاق سبیعی، سلیمان بن یسار، صالح ابو الخلیل، زهری و... (1)

راوی احادیث شماره: 254، 255، 256، 263، 264، 265، 266.

عبد الله بن زریر غافقی / د س ق

(2)

عبد الله بن زریر غافقی مصری، از تابعان مورد وثوق و مرمی به تشیع که به گفته ابن سعد در جنگ صفین، با علی بن ابی طالب بوده است.

از او روایت شد که: قال لی عبد الملک بن مروان: ما حملک علی حبّ ابی تراب، إلا أنّک أعرابیّ جاف!

ص: 73

1- - بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 4، ص 56؛ الطبقات، ج 1، ص 45، ش 1511؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 265، ش 3352؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 408، ش 3352.

2- - به تصغیر.

قال: فقلت له: والله لقد قرأت القرآن قبل أن يجتمع أبواك.

ابن حبان در الثقات نوشته است که او در سال 83 هـ درگذشت.

در سنن ابو داود، نسائی و ابن ماجه قزوینی روایاتی از او نقل شده است.

وی از علی بن ابی طالب و عمر بن خطاب، روایت کرده است.

راویان از او: ابو الخیر الیزنی، ابو افلح همدانی، ابو علی همدانی، بکر بن سواده جذامی، عبد الله بن حارث، عبد الله بن هبیره و... (1)

راوی احادیث شماره: 233، 234، 235.

عبیده بن عمرو سلمانی /ع

(2)

عبیده بن عمرو سلمانی (3)، مرادی، ابو عمرو کوفی، مخضرم، از تابعان بزرگ و فقیه سترگ، که در زمان فتح مکه یعنی دو سال پیش از رحلت پیامبر صلی الله علیه و اله در یمن، مسلمان شد ولی موفق به دیدار آن حضرت نگردید، او از تابعان مورد وثوق، ثبت و فقیه بزرگی است که هرگاه برای شریح، مشکلی پیش می آمد به او می نوشت و خواستار حل مشکل می شد.

«ذهبی» درگذشت او را در سال 72 هـ و «ابن حجر» در زمان «مختار» و پیش از سال 70 هـ می داند.

صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد جسته اند.

او از علی بن ابی طالب، ابن مسعود و ابن زبیر روایت می کند.

راویان از او: عبد الله بن سلمه مرادی، ابراهیم نخعی، ابو اسحاق سبیعی، محمد بن

ص: 74

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 510؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 754، ش 2747؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 300، ش 3410؛ [2] تقریب

التهذیب، ج 1، ص 415.

2- - به فتح عین و سلمانی، به سکون یا فتح لام.

3- - منسوب به سلمان بن یشکر بن ناجیه بن مراد (بنگرید به: الطبقات، ج 1، ص 332، ش 1045).

سیرین، ابو حسان اعرج، عامر شعبی و... (1)

راوی احادیث شماره: 211، 207.

عروه بن زبیر بن عوام/ع

عروه بن زبیر بن عوام بن خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی اَسَدی ابو عبد الله قرشی مدنی، مادرش «اسماء» دختر ابو بکر، یکی از تابعان موثق، فقیه نامور مدینه، کثیر الحدیث، صائم النهار و قائم اللیل بود بجز در شبی که پایش قطع شد. وی در سال 94 هـ در 67 سالگی درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، مادرش، برادرش عبد الله، خاله اش عایشه، علی بن ابی طالب، زید بن ثابت، اسامه بن زید، سعید بن زید بن عمرو بن نفیل، حکیم بن حزام، عبد الله بن جعفر، عبد الله بن عباس، عبد الله بن عمر، عبد الله بن عمرو بن عاص، ابو ایوب، ابو هریره، عمرو بن عاص، ام حبیبه دختر ابو سفیان، جابر بن عبد الله انصاری، نعمان بن بشیر، و...

راویان از او: فرزندان: عبد الله، عثمان، هشام، محمد و یحیی؛ ابو برده بن ابی موسی، زهری و... (2)

راوی حدیث شماره: 144

علقمه بن قیس نخعی/ع

علقمه بن قیس بن عبد الله بن مالک بن علقمه بن سلامان بن کهل بن بکر بن عوف بن نخع، ابو شبل (یا شبیل) نخعی کوفی، عموی اسود و عبد الرحمن پسران یزید بن قیس،

ص: 75

1- -الطبقات، ج 1، ص 332، ش 1045؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 50، ش 27؛ تهذیب التهذیب، ج 5، صص 444 و 445، ش 4546؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 547.

2- -الطبقات، ج 2، ص 603، ش 2066؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 62، ش 51؛ تهذیب التهذیب، ج 5، صص 545 تا 549، ش 4698؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 19.

دائی ابراهیم بن یزید نخعی، یکی از تابعان موثق و ثبت، فقیهی برجسته و عابد که در زمان حیات پیامبر صلی الله علیه و اله، متولد شد، قابوس بن ابی ظبیان گوید: به پدرم گفتم: به چه دلیل صحابه را رها می کنی و به سراغ علقمه می روی؟

در پاسخ گفت: اصحاب پیامبر صلی الله علیه و اله نیز از او می پرسیدند و استفتاء می کردند. (1)

علقمه و برادرش ابی بن قیس، در جنگ صفین با علی بن ابی طالب علیه السلام بودند که ابی به شهادت رسید و پای علقمه آسیب دید.

«و قطعت رجل علقمه یومئذ فکان یقول: ما أحبّ أنّ رجلی أصحّ ما کانت، و إنّها لما أرجو بها [به] من حسن الثواب من ربّی عزّ و جلّ» (2).

علقمه در جنگ خراسان، شرکت داشت، و نیز دو سال در «خوارزم» و مدتی در «مرو» اقامت داشت.

در پاورقی تهذیب التهذیب، ج 5، ص 643 از علقمه نقل می کند:

«كنت رجلا - قد أعطاني الله حسن الصوت بالقرآن، و كان ابن مسعود يرسل إليّ فأقرأ عليه، فإذا فرغت من قراءتي قال: زدنا فداك أبي و أمّی؛ فإنتی سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول: «إنّ حسن الصوت زینه القرآن». روایت شده است که وی در یک شب، ختم قرآن نمود.

او بعد از سال 62 یا بعد از 70 ه. در 90 سالگی، چشم از جهان فرو بست. در صحاح شش گانه روایاتی از او نقل شده است.

علقمه از نامبردگان زیر، روایت کرده است:

عمر، عثمان، علی بن ابی طالب، حذیفه، ابو الدرداء، ابن مسعود، ابو موسی، خباب، خالد بن الولید، عایشه و...

راویان از او: پسر برادرش: عبد الرحمن بن یزید بن قیس، پسر خواهرش: ابراهیم

ص: 76

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 48، ش 24.

2- تاریخ الطبری، ج 5، ص 23؛ [1] الکامل فی التاریخ، ج 3، ص 307. [2]

ابن یزید نخعی، ابراهیم بن سوید نخعی، عامر شعبی، ابو وائل شقیق بن سلمه، ابو اسحاق سبیعی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 205 تا 210.

علی بن علی هلالی

علی بن علی مکی هلالی، از پدرش علی هلالی که از صحابیان شمرده می شود، روایت می کند، و سفیان بن عیینه از او روایت می کند (2).

راوی حدیث شماره: 236.

قیصه بن ذؤیب خزاعی / ع

(3)

قیصه بن ذؤیب بن حلحله بن عمرو بن کعب، خزاعی، ابو سعید یا ابو اسحاق مدنی، ساکن دمشق، از تابعان مورد وثوق، از فقیهان و صالحان مدینه و از فرزندان صحابه به شمار می رود که برخی نیز او را از صحابیان شمرده اند. در سال فتح مکه متولد و در کودکی به حضور پیامبر صلی الله علیه و اله آورده شد و حضرت برای او دعا کردند.

به گفته ابن سعد در سال 76 و به گفته خلیفه در سال 86 ه. در شام از دنیا رفت. در صحاح سنّه به روایات او استناد شده است.

مشایخ او: عمر بن خطاب، بلال، عثمان بن عفان، حذیفه، عبد الرحمن بن عوف، زید ابن ثابت، عباد بن صامت، عمرو بن عاص، محمد بن مسلمه، تمیم داری، ابو الدرداء،

ص: 77

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 86؛ الطبقات، ج 1، ص 334، ش 1054؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 48، ش 24؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 642، ش 4820؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 31.
 - 2- - المعجم الكبير، ج 3، ص 57، ش 2675؛ اسد الغابه، ج 4، ص 127، ش 3790؛ [1] الإصابه، ج 2، ص 511، ش 5996. [2]
 - 3- - «قیصه» به فتح قاف و کسر باء، «ذؤیب» به تصغیر. (تقریب التهذیب).

مغیره بن شعبه، ابو هریره، عایشه، ام سلمه و... و نیز به نحو ارسال از ابی بکر.

راویان از او: پسرش: اسحاق، زهری، رجاء بن حیوه، عثمان بن اسحاق بن خرشه، عبد الله بن موهب، عبد الله بن ابی مریم مولی بنی ساعده، مکحول، ابو قلابه جرمی و... (1)

راوی احادیث شماره: 4، 5، 6 و 8.

قیس بن جابر صدقی

بنابر اینکه راوی حدیث از پیامبر صلی الله علیه و اله، جابر بن عبد الله صدقی باشد (بنگرید به:

الاستیعاب، ج 2، ص 111، ش 289).

از این رو چنانچه قیس بن جابر صدقی از صحابیان نباشد، از تابعان خواهد بود.

جابر بن ماجد صدقی

اما بنابر اینکه راوی حدیث از پیامبر صلی الله علیه و اله، ماجد صدقی باشد (بنگرید به: الإصابه، ج 2، ص 49، ش 1033) و جابر بن ماجد صدقی از صحابیان نباشد قطعاً از تابعان خواهد بود.

راوی احادیث شماره: 243 تا 245.

کثیر بن مرّه حضرمی / ر 4

کثیر بن مرّه حضرمی، رهاوی، ابو شجره یا ابو القاسم حمصی.

از تابعان ثقه، فقیه و عالم اهل شام، که هفتاد تن از بدریان را درک کرد تا جایی که برخی او را از صحابیان، پنداشتند. درگذشت او در حدود سالهای 70 تا 80 ه. بوده است.

ص: 78

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 447؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 792، ش 2916؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 477، ش 5700؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 122.

بخاری در القراءه خلف الإمام، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: معاذ بن جبل، عمر بن خطّاب، عباده بن صامت، ابو الدرداء، ابو فاطمه ازدی، تمیم داری، عقبه بن عامر، ابن عمر، ابو هریره، ابن عمرو، عوف بن مالک اشجعی، عبد الله بن فیروز دیلمی، و...

راویان از او: ابو الزّاهرّیه، حدیر بن کریب، خالد بن معدان، مکحول، سلیم بن عامر، عبد الرحمن بن جبیر بن نفیر، نصر بن علقمه، شریح بن عبید، سلیمان بن موسی و... (1)

راوی احادیث شماره: 150، 153.

محمد بن حنفیه/ع

محمد بن علی بن ابی طالب، ابو القاسم مدنی، معروف به محمد بن حنفیه؛ حنفیه، لقب مادرش خوله دختر جعفر بن قیس بن مسلمه بن ثعلبه بن یربوع بن ثعلبه بن دؤل بن حنفیه است که از تبار حنفیه می باشد.

او یکی از تابعان ثقه، و عالمان صالح مدینه بود که در دوران خلافت عمر، متولد شد.

گروهی در هنگام سلام بر او، می گفتند: «السّلام علیک یا مهدی».

محمد بن حنفیه، می گفت:

«أجل أنا مهدی أهدی إلى الخیر، و لكن إذا سلّم أحدکم فلیقل: السّلام علیک یا محمد». آری، من هدایت شده ای هستم که دیگران را به خیر و خوبی رهنمون می شوم ولی هرگاه یکی از شما خواست سلام کند (به عنوان مهدی بر من سلام نکند، بلکه) باید بگوید: السّلام علیک یا محمد.

ص: 79

1- -بنگرید به: الطبقات الکبری، ج 7، ص 448؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 792، ش 2917؛ تهذیب الکمال، ج 15، ص 381، ش 5549؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 51، ش 31؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 565، ش 5823؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 133.

محمد بن حنفیه یکی از نیرومندترین افراد بود به گونه ای که داستانهای شگفت انگیزی در خصوص نیرومندی او نقل شده است.

در وفيات الأعيان (1) آمده: و كان شديد القوه، و له في ذلك أخبار عجيبه، منها ما حكاه المبرّد في كتاب الكامل، أنّ أباه عليّاً رضي الله عنه، استطال درعا كانت له، فقال: لينقص منها كذا و كذا حلقه، فقبض محمد بإحدى يديه على ذيلها و بالآخرى على فضلها، ثمّ جذبها، فقطع من الموضع الذي حدّه أبوه.

و كان عبد الله بن الزبير إذا حدّث بهذا الحديث غضب و اعتراه إفكل، و هو الرّعه، لأنّه كان يحسده على قوته. و كان ابن الزبير أيضا شديد القوى.

و من قوته أيضا ما حكاه المبرّد (2): داستان نامه پادشاه روم به معاویه و ارائه دیدنیهای روزگار با اعزام فردی بلند قامت، و فرد دیگری که بسیار نیرومند بود...

محمد بن حنفیه، در سال 81 یا 82 ه. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه از او احادیثی را نقل کرده اند.

وی از پدرش: علی بن ابی طالب، و نیز از عثمان، عمّار، معاویه، ابو هریره و ابن عبّاس، روایت می کند.

راویان از او: فرزندانش: ابراهیم، حسن، عبد الله، عمر، عون، پسر برادرش: محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب، نوّه برادرش: ابو جعفر محمد بن علی بن الحسین، پسر خواهرش:

عبد الله بن محمد بن عقیل، عطاء بن ابی رباح، منهال بن عمرو، محمد بن قیس بن مخرمه، منذر بن یعلی ثوری، محمد بن نسر همدانی، سالم بن ابی جعد، عمرو بن دینار و... (3)

راوی احادیث: 214 تا 224.

ص: 80

1- - وفيات الأعيان، ج 4، ص 170. [1]

2- - الكامل، ج 1، ص 307، باب 35. [2]

3- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 91؛ [3] الطبقات، ج 2، ص 580، ش 1971؛ [4] شیرازی، طبقات الفقهاء، ص 32، تهذیب التهذیب، ج 7، ص 333، ش 6409؛ [5] تقریب التهذیب، ج 2، ص 192.

مطرف بن عبد الله بن شخير بن عوف بن كعب، حرشي، عامري، ابو عبد الله بصري.

يكي از تابعان ثقه و داراي فضل و ادب، وارستگي و خرد.

از غيلان بن جرير نقل شده است: «كان بينه وبين رجل كلام فكذب عليه، فقال مطرف: اللهم إن كان كاذبا فأمته، فخرّ مكانه ميتا».

مطرف در سال 95 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روايات وي استناد مي کنند.

مشايخ او: پدرش، عثمان، علي بن ابي طالب، ابوذر، عمار بن ياسر، عمران بن حصين، عياض بن حمار (3)، عبد الله بن مغفل مزني، عثمان بن ابي العاص، عايشه، معاويه و... .

راويان از او: برادرش: ابو العلاء بصري ي زيد بن عبد الله بن شخير، پسر برادر ديگرش:

عبد الله بن هاني بن عبد الله بن شخير، حميد بن هلال، ابو نصره، حسن بصري، غيلان بن جرير، سعيد بن ابي هند، حميد، ثابت بن اسلم بناني، سعيد جريري، قتاده، محمد بن واسع، و... (4)

راوی حدیث شماره: 237.

ص: 81

1- - به ضم میم و فتح طاء و تشدید راء مکسوره.

2- - به کسر شین و تشدید خاء مکسوره.

3- - «عياض» به کسر عين و تخفيف ياء، «حمار» به کسر حاء و تخفيف ميم. (بنگريد به: تقريب التهذيب، ج 2، ص 95).

4- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 141؛ الطبقات، ج 1، ص 467، ش 1570؛ تهذيب الكمال، ج 18، ص 143، ش 6593؛ تذکره الحفاظ، ج

1، ص 64، ش 54؛ تهذيب التهذيب، ج 8، ص 205، ش 6977؛ [1] تقريب التهذيب، ج 2، ص 253.

ابو بکر بن ابی موسی /ع

ابو بکر، پسر ابو موسی اشعری کوفی، نامش: عمرو یا عامر از برادرش «ابو برده» بزرگ تر بود. او یکی از تابعان ثقه و کوفی و دارای مذهب اهل شام بود به گونه ای که از دیدن قاتل عمّار بن یاسر خوشحال می شد. وی در سال 106 ه. درگذشت.

در تهذیب التهذیب آمده است: و کان یذهب مذهب أهل الشام، جاءه «أبو غادیه الجهنی» قاتل عمّار فأجلسه إلی جانبه، وقال: مرحبا بأخی. صاحبان صحاح شش گانه، به روایت وی استناد کرده اند.

او از پدرش: ابو موسی، و نیز از براء بن عازب، جابر بن سمره، ابن عبّاس و اسود بن هلال، روایت می کند.

راویان از او: ابو جمره ضبعی، ابو عمران جونّی، بدر بن عثمان، عبد الله بن ابی السّفر، ابو اسحاق سبیعی، یونس بن ابی اسحاق، و... (1)

راوی حدیث: 45.

ص: 82

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 269؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 365، ش 1154؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 10، صص 42 و 43، ش 8270؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 400.

ابو الجراح که از او در الإصابه به نام «جراح اشجعی» یاد شده است. آزاد کرده ام حبیبه همسر پیامبر صلی الله علیه و اله است که ابن حبان از او در الثقات، نام می برد و ابن حجر، او را یکی از راویان طبقه سوم و مقبول، معرفی می کند.

گفته شده که نامش «زبیر» است. وی از ام حبیبه و عثمان بن عفان، روایت می کند.

در سنن ابو داود از او روایت نقل شده است.

راویان از او: سالم بن عبد الله بن عمر، عبد الواحد بن عمیر استاد عیسی بن یزید مروزی (1).

راوی حدیث شماره: 271.

ابو خالد بجلیّ احمسیّ /بخ د ت ق

ابو خالد بجلیّ احمسیّ کوفیّ، اسمش: سعد یا هرمز یا کثیر، پدر اسماعیل بن ابی خالد احمسیّ، ابن حبان از او در «الثقات» نام می برد و ابن حجر او را یکی از راویان طبقه سوم و مقبول، معرفی می کند.

وی از ابو هریره و جابر بن سمره، روایت می کند و پسرش: اسماعیل از او روایت می کند.

بخاری در الأدب المفرد، ابو داود، ترمذی و ابن ماجه در سنن، به روایت وی استناد کرده اند (2).

راوی حدیث شماره: 43.

ص: 83

1- -الإصابه، ج 2، ص 72، ش 113 (جراح اشجعی)؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 58، ش 8293؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 405.

2- -تهذیب التهذیب، ج 10، ص 91، ش 8356؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 416.

ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف بن عبد عوف زهری مدنی - عبد الله بن عبد الرحمن بن عوف، نامش: عبد الله - آن گونه که در الطبقات آمده: عبد الله بن عبد الرحمن بن عوف، و ابن عبد البر، می گوید: صحیح تر همین است که نامش عبد الله باشد - یا اسماعیل و یا اینکه نامش همان کنیه اوست.

نام مادرش: تماضر، دختر اصبع بن عمرو بن ثعلبه بن ضمضم بن عدی...

او یکی از تابعان بزرگ و عالمان ثقه و کثیر الحدیث مدینه بود که در سال 94 ه. و یا به گفته ابن سعد در سال 104 ه. در 72 سالگی چشم از جهان فرو بست.

در صحاح شش گانه به روایات وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش: عبد الرحمن بن عوف، عثمان بن عفان، طلحه، ابو قتاده، ابو اسید، عایشه، ابو هریره، حسان بن ثابت، عباد بن صامت، ابو الدرداء، اسامه بن زید، ثوبان، نافع بن عبد الحارث، مغیره، ابن عمرو بن عاص، ابن عباس، ابن عمر، ابو سعید خدری، انس، جابر، عطاء بن یسار، و دیگر صحابیان و تابعان.

راویان از او: پسرش: عمر، فرزندان برادرانش: سعد بن ابراهیم بن عبد الرحمن، عبد المجید بن سهیل بن عبد الرحمن، زراره بن مصعب بن عبد الرحمن، اعرج، عروه بن الزبیر، زهری، یحیی بن ابی کثیر بن عبد الله بن اشجع، عمرو بن دینار، عمران بن انس، محمد بن عمرو بن علقمه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 10، 145.

ص: 84

1- - الطبقات، ج 2، ص 606، ش 2027؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 63، ش 52؛ تهذیب التهذیب، ج 10، صص 130 تا 132، ش 8426؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 430.

(1)

بشیر بن نهیک سدوسی یا سلوسی، ابو الشَّعْثَاء بصری، یکی از راویان ثقه طبقه سوم است که از بشیر بن خصاصیه و ابو هریره روایت می کند.

صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

راویان از او: یحیی بن سعید انصاری، ابو مجلز، عبد الملک بن عبید، خالد بن سمیر، نصر بن انس بن مالک، و... (2)

راوی حدیث شماره: 2.

بکر بن عمرو - ابو الصّدیق ناجی / ع

بکر بن عمرو (یا بکر بن قیس)، ابو الصّدیق ناجی، بصری، یکی از راویان ثقه طبقه سوم است که در سال 108 هـ. درگذشت. در صحاح شش گانه احادیثی از او نقل شده است.

ابو الصّدیق ناجی از ابن عمر، ابو سعید و عایشه، روایت می کند.

راویان از او: قتاده، عاصم الأحول، علاء بن بشیر مزنی، ولید بن مسلم عنبری، مطرف بن شخیر، و... (3)

راوی احادیث شماره: 78، 82، 84، 88، 91 تا 96، 98 تا 119.

ص: 85

1- - به فتح نون و کسر هاء (تقریب التهذیب).

2- - الطبقات الکبری، ج 7، ص 223؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 472، ش 1597؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 1، ص 489، ش 771؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 104.

3- - الطبقات الکبری، ج 7، ص 226؛ الطبقات، ج 1، ص 491، ش 1674؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 507، ش 793؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1 ص 106.

حبيب بن ابى ثابت قيس بن دينار، ابو يحيى كوفى، يکى از تابعان ثقه و فقيهان بلندپايه کوفه، و از راويان طبقه سوم است که ابو يحيى القتات کوفى درباره وي مى گويد: با حبيب بن ابى ثابت، به طائف وارد شديم، پس گویا پیامبرى، بر آنان وارد شد. (1) در تقريب التهذيب، آمده است: ثقه فقيه جليل، و کان كثير الإرسال و التّدليس. او در سال 119 يا 122 هـ. رخت از جهان بربست. صاحبان صحاح شش گانه، به روايت وي استناد کرده اند.

مشايخ او: ابن عباس، ابن عمر، انس بن مالک، ابو عبد الرحمن سلمى، ابو وائل، سعيد بن جبیر، زید بن ارقم، ابو الطفيل، ابراهيم بن سعد بن ابى وقاص، نافع بن جبیر بن مطعم، مجاهد، عطاء، طاووس، زید بن وهب، عطاء بن يسار، و...

از همسالانش: ذر بن عبد الله همدانى، محمد بن على بن عبد الله بن عباس، و نیز از عروه بن الزبير، و...

راويان از او: مشعر، شعبه، سفیان ثورى، ابو بکر بن عیاش، اعمش، ابو اسحاق شيبانى، حصين بن عبد الرحمن، مسعودى، ابن جريج، مطرف بن طريف، ابو الزبير، عطاء ابن ابى رباح، و... (2)

راوى احاديث شماره: 143، 228.

ص: 86

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 116.

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 320، [1] الطبقات، ج 1، ص 369؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 116، ش 100؛ تهذيب التهذيب، ج 2، صص 153 تا 155، ش 1134؛ [3] تقريب التهذيب، ج 1، ص 148.

حدیر بن کریب حضرّمی یا حمیری، ابو الزّاهریّه حمصی، یکی از راویان صدوق طبقه سوم است، که گروهی از رجال شناسان، او را ثقه و کثیر الحدیث، معرّفی کرده اند، وی در سال 100 هـ. درگذشت.

بخاری در جزء القراءه، مسلم در صحیح، ابو داود، نسائی، و ابن ماجه در سنن، به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: حذیفه، ابو الدرداء، عبد الله بن عمرو بن عاص، ابو امامه، ابو ثعلبه، کثیر ابن مرّه و...

راویان از او: پسرش: حمید، ابو مهدی سعید بن سنان، معاویه بن صالح، عقیل بن مدرک، و... (3)

راوی حدیث شماره: 238.

حسن بصری/ع

حسن بن ابی الحسن یسار بصری، ابو سعید، نام مادرش: خیره خدمتکار امّ سلمه، یکی از تابعان ثقه، فقیه فاضل نامدار، دانشمند بلندپایه عابد، که در حدیث، ارسال و تدلیس داشته است. و در سال 110 هـ. در سنّ نزدیک به 90 سالگی، درگذشت و نضر ابن عمرو مقبری بر او نماز خواند. در صحاح شش گانه، به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ابی بن کعب، سعد بن عباد، عمر بن خطاب اند- ولی او آنان را درک نکرده بود- ثوبان، عمّار بن یاسر، ابو هریره، عثمان بن ابی العاص- ولی از آنان نشنیده

ص: 87

1- به تصغیر.

2- به کسر هاء و فتح یاء مشدّد.

3- الطبقات الکبری، ج 7، ص 450؛ الطبقات، ج 2، ص 796، ش 2943؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 196، ش 1206؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 156.

بود-، عثمان، علی بن ابی طالب، ابو موسی، عمران بن حصین، مغیره بن شعبه، عبد الرحمن بن سمره، سمره بن جندب، ابن عباس، ابن عمر، ابن عمرو بن عاص، معاویه، معقل بن یسار، انس، جابر، عمرو بن تغلب و دیگر صحابیان و تابعان.

راویان از او: قتاده، ایوب، ابن عون، یونس بن عبید، خالد الحداء، هشام بن حسان، جریر بن حازم، شیبان نحوی، یزید بن ابراهیم تستری، عوف اعرابی، بکر بن عبد الله مزنی، ابو الأشهب، سعید جریری، سماک بن حرب، معلی بن زیاد، منصور بن زاذان، معبد ابن هلال، و... (1)

راوی حدیث شماره: 211.

حسن بن یزید سعدی

حسن بن یزید سعدی، یکی از بنی بهدله، از راویان مقبول طبقه سوم است که ابن حبان از او در الثقات نام برده است.

او از ابو سعید خدری، روایت می کند و ابو الصّدیق ناجی از او روایت می کند (2).

راوی حدیث شماره: 135.

ذکوان - ابو صالح /ع

ذکوان ابو صالح سمّان زیّات مدنی، مولی جویریّه دختر احمس غطفانی، یکی از راویان ثقه، ثبت، مستقیم الحدیث، صالح الحدیث، کثیر الحدیث طبقه سوم است که در سال 101 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابو هریره، ابو الدرداء، ابو سعید خدری، عقیل بن ابی طالب، جابر، ابن

ص: 88

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 156؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 502، ش 1726؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 71، ش 66؛ تهذیب التهذیب، ج

2، ص 246، ش 1283؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 165.

2- - تهذیب التهذیب، ج 2، ص 301، ش 1355؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 173.

عمر، ابن عباس، معاویه، عایشه، امّ حبیبّه، امّ سلمه سعد بن ابی وقاص، سعید بن جبیر، و...

راویان از او: فرزندان: سهیل، صالح و عبد الله، عطاء بن ابی رباح، عبد الله بن دینار، زید بن سالم، اعمش، عاصم بن بهدله، عبد العزیز بن رفیع، عمرو بن دینار، زهری، یحیی بن سعید انصاری (1).

راوی حدیث شماره: 1.

سعید بن سمعان / ز [ر] اد ت سی

سعید بن سمعان انصاری، زرقی، یکی از تابعان ثقه طبقه سوم است که بخاری در «جزء القراءه خلف الإمام» ابو داود، ترمذی، نسائی، و ابن ماجه، در سنن از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو هریره، ابن حسنه.

راویان از او: ابن ابی داود، سابق بن عبد الله الرقی، محمد بن ابی ذئب (2).

راوی احادیث شماره: 22 تا 29.

ابو شراعه سلمه بن مجنون

ابو شراعه سلمه بن مجنون، از ابن عباس و ابو هریره روایت می کند، و داود بن عبد الجبار، از او روایت کرده است. (3)

وی از تابعان و گویا از راویان طبقه سوم باشد.

راوی احادیث شماره: 7 و 9.

ص: 89

1- تهذیب التهذیب، ج 3، ص 42، ش 1903؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 238.

2- تهذیب الکمال، ج 7، ص 224، ش 2275؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 335، ش 2404؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 298.

3- میزان الاعتدال، ج 4، ص 536، ش 10287؛ لسان المیزان، ج 3، ص 71، ش 267 و نیز ج 6، ص 393، ش 585.

سلیمان بن حبیب محاربی، ابو ایوب دارانی، یا ابو بکر و یا ابو ثابت دمشقی، یکی از تابعان ثقه طبقه سوم که چهل سال، قاضی دمشق بود، ابن حبان در الثقات چنین می نویسد: عمر بن عبد العزیز او را به عنوان قاضی دمشق، گمارده بود.

او در سال 126 هـ. درگذشت. بخاری در صحیح، ابو داود و ابن ماجه قزوینی در سنن به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابو امامه، ابو هریره، معاویه، انس، ولید بن عباد بن صامت، عمر بن عبد العزیز، معاویه بن ابی سفیان، و...

راویان از او: زهری، عمر بن عبد العزیز (که از همسالان او بودند)، عبد العزیز بن عمر ابن عبد العزیز، اوزاعی، عثمان بن ابی العاتکه، ابو کعب، ایوب بن موسی سعدی بلقاوی، عبد الوهاب بن بخت، و... (1)

راوی حدیث شماره: 138.

شعیب بن محمد / بخ ز 4

شعیب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص حجازی سهمی، یکی از تابعان صدوق طبقه سوم (2) به شمار می رود که بخاری، ابو داود و جز اینان گفته اند که از جدش:

عبد الله بن عمرو بن عاص، حدیث شنیده است. در تقریب التهذیب، آمده است: «ثبت سماعه من جدّه».

بخاری در الأدب المفرد و جزء القراءه، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن، به

ص: 90

1- الطبقات، ج 2، ص 799، ش 2960؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 464، ش 2620؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 322.

2- مؤلف تقریب التهذیب، وی را از راویان طبقه هشتم شمرده است.

روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: جدش: عبد الله بن عمرو و عاص، ابن عباس، ابن عمر، معاویه، عباد بن صامت و پدرش محمد بن عبد الله.

راویان از او: پسرانش: عمرو، و عمر، ثابت البنانی، ابو سحابه زیاد بن عمرو، سلمه ابن ابی الحسام، عثمان بن حکیم، عطاء خراسانی (1).

احادیث: 151، 152.

عامر بن سعد/ع

عامر بن سعد بن ابی وقاص زهری مدنی، تابعی ثقه و کثیر الحدیث که در سال 104 هـ. درگذشت. بخاری، مسلم، ابو داود، ترمذی و نسائی در صحیح و سنن، به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: پدرش، عثمان، عباس بن عبد المطلب، ابو ایوب انصاری، اسامه بن زید، ابو هریره، ابو سعید، ابن عمر، عایشه، ام سلمه، و...

راویان از او: پسرش: داود، پسران برادرانش: اسماعیل بن محمد، اشعث بن اسحاق و بجد بن موسی، پسر خواهرش: سعد بن ابراهیم بن عبد الرحمن بن عوف، و نیز پسر خواهرش: محمد بن محمد بن اسود زهری، نوه عمویش: هاشم بن هاشم بن عتب بن ابی وقاص، سعید بن مسیب که از همسالان اوست، مجاهد، زهری، محمد بن ابراهیم بن حارث تیمی، عطاء بن یسار، عمرو بن دینار، موسی بن عقبه، بکیر بن مسمار، سالم ابو التضر، ابو طواله، عثمان بن حکیم، محمد بن منکدر، مهاجر بن مسمار، و... (2)

راوی حدیث شماره: 48.

ص: 91

1- -الجرح و التعديل، ج 351/1/2؛ الطبقات، ج 2، ص 725، ش 2628؛ تهذيب التهذيب، ج 3، ص 643، ش 2884؛ [1] تقریب التهذيب، ج 1، ص 353.

2- -تهذيب التهذيب، ج 4، ص 155، ش 3172؛ [2] تقریب التهذيب، ج 1، ص 387.

عمر بن شراحیل شعبی حمیری، ابو عمرو کوفی، از تابعان علامه، حافظ نامدار، فقیه فاضل و تقه طبقه سوم، در سال ششم خلافت عمر (19 هـ) متولد شد و در سال 109 هـ.

در 90 سالگی به مرگ مفاجات در کوفه چشم از جهان فرو بست.

در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مکحول درباره او گفته است: ما رأیت أفتقه منه. ابن عیینه می گوید: العلماء ثلاثه: ابن عباس فی زمانه، و الشعبی فی زمانه، و الثوری فی زمانه.

از ابن سیرین نقل شده است: وارد کوفه شدم. دیدم برای «شعبی» مجلس درس بزرگی است که تدریس می کند در حالی که بسیاری از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و سلم، زنده بودند.

قیل للشعبی: من این لك هذا العلم كله؟

قال: بنفی الاعتماد، و السیر فی البلاد، و صبر کصبر الجماد، و بکور کبکور الغراب.

«شعبی» توجه ویژه ای به حدیث داشت آن هم حدیثی که مورد قبول اهل حدیث باشد و لذا می گوید: کره الصالحون الأولون الإكثار من الحدیث، و لو استقبلت من أمری ما استدبرت ما حدثت إلا بما أجمع علیه أهل الحدیث.

از ابن روست که به گفته احمد عجلتی: مرسل الشعبی صحیح، لا یکاد یرسل إلا صحیحا. و نیز از او نقل شد: إنا لسنا بالفقهاء ولكننا سمعنا الحدیث فرویناه، الفقهاء من إذا علم عمل.

درباره نیروی حافظه قوی او «ابن شبرمه» می گوید: از «شعبی» شنیدم که می گفت:

ما کتبت سوادا فی بیضاء إلی یومی هذا، و لا حدثنی رجل بحدیث قط إلا حفظته، و لا أحببت أن یعیده علیّ.

درباره لاغری خود می گوید: إني زوحت فی الرّحم: در رحم مادر مزاحمت شده ام.

ربیعہ بن یزید می گوید: قعدت إلی الشّعبی بدمشق فی خلافة عبد الملك، فحدثت رجل من الصّحابة عن رسول الله صلی الله علیه و سلم أنّه قال:

«اعبدوا ربكم و لا تشركوا به شيئا، و أقيموا الصلّاه، و آتوا الزكاه، و أطيعوا الامراء فإن كان خيرا فلکم، و إن كان شرا فعليهم و أنتم منه برآء».

فقال له الشّعبيّ: كذبت. (1)

شعبيّ می گوید: پانصد تن از صحابیان را درک کردم.

او از اشخاص نامبرده زیر روایت می کند:

از صحابیان: علیّ بن ابی طالب، سعد بن ابی وقاص، سعید بن زید، زید بن ثابت، قیس بن سعد بن عباد، ابو موسی اشعریّ، ابو مسعود انصاریّ، ابو هریره، مغیره بن شعبه، ابو جحیفه سوائیّ، نعمان بن بشیر، براء بن عازب، معاویه، جابر بن عبد الله، جابر بن سمره، جریر بن عبد الله، زید بن ارقم، ضحاک بن قیس، سمره بن جندب، عامر بن شهر، عبادله اربعه (2)، عبد الله بن مطیع، عدیّ بن حاتم، عمرو بن حرث، عمران بن حصین، عوف بن مالک، ابو سعید خدریّ، انس، عایشه، ام سلمه، میمونه، و...

از تابعان: حارث الأعور، خارجه بن صلت، زرّ بن حبیش، ربیع بن خثیم، شریح قاضی، علقمه بن قیس، و...

راویان از او: ابو اسحاق سبیعیّ، سعید بن عمرو بن اشوع، بیان بن بشر، داود بن ابی هند، زبید الیامیّ، ابو اسحاق شیبانی، اعمش، منصور، مغیره، سماک بن حرب، عاصم الأحول، ابن عون، ابو الزناد، عبد الله بن ذکوان، عبد الملک بن سعید بن ابجر، ابو حصین اسدیّ، و... (3)

راوی احادیث شماره: 42, 44, 46, 47, 51, 52, 53.

ص: 93

1- تذکره الحفّاظ، ج 1، صص 79 تا 85، ش 76.

2- یعنی: عبد الله بن عمر، عبد الله بن عباس، عبد الله بن الزبیر، عبد الله بن عمرو بن عاص (بنگرید به مقدمه کتاب، ص 12).

3- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 246؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 363، ش 1144؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، صص 79 تا 88، ش 76؛ تهذیب التهذیب، ج 4، صص 156 تا 159، ش 3175؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 387.

عبایه (به فتح عین) بن ربیع از تابعان و گویا از راویان طبقه سوم باشد.

در میزان الاعتدال (1)، و لسان المیزان (2)، آمده است، او از علی بن ابی طالب، روایت می کند، و موسی بن طریف از او روایت می کند و کلاهما من غلاه الشیعه. له عن علی:

«أنا قسیم النار» و نیز حدیث دیگری را روایت می کند که: «علی الصراط» (3).

راوی حدیث شماره: 76.

عبد الله بن زید - ابو قلابه رقاشی / ع

عبد الله بن زید بن عمرو (یا عامر) بن نابل بن مالک بن عبید بن علقمه بن سعد، ابو قلابه رقاشی، جرمی، بصری، یکی از اعلام بصره و از تابعان ثقه، فاضل و کثیر الإرسال طبقه سوم است که به گفته عجللی؛ فیه نصب یسیر.

ابو قلابه برای گریز از قضا، پنهان شد و از وطنش گریخت و به مصر رفت.

«مسلم بن یسار» درباره او گفت: لو کان أبو قلابه من العجم لکان موبذ موبذان - یعنی قاضی القضاة -.

او در عریش مصر در سال 104 یا 106 یا 107 ه. از جهان رخت بر بست در حالی که دستان، پاها و بینایی اش را از دست داده و با این حال، سپاسگزار بود (4). صاحبان در صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: از صحابیان: سمره بن جندب، ثابت بن ضحاک، انس بن مالک انصاری، انس بن مالک کعبی ابو زید عمرو بن اخطب، عمرو بن سلمه جرمی، ابن عباس، ابن عمر،

ص: 94

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 387، ش 4188.

2- لسان المیزان، ج 3، ص 247، ش 1082.

3- میزان الاعتدال، ج 2، ص 387، ش 4188؛ لسان المیزان، ج 3، ص 247، ش 1082.

4- وقد ذهب يده و رجلاه و بصره و مع ذلك يحمد الله ويشكره.

معاویه، هشام بن عامر، نعمان بن بشیر، ابو هریره و...

از تابعان: عمویش ابو مهلب جرمی، ابو اسماء رحبی، ابو الملیح بن اسامه، و...

راویان از او: ایوب، خالد الحداء، ابو رجاء سلمان مولی ابی قلابه، یحیی بن ابی کثیر، عاصم الأحول، داود بن ابی هند، غیلان بن جریر، اشعث بن عبد الرحمن جرمی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 34 تا 38.

عبد الله بن هبیره سبائی / م، 4

عبد الله بن هبیره بن اسعد بن کهلان سبائی حضرمی، ابو هبیره مصری، از راویان ثقه طبقه سوم است که در سال 126 ه. در سن 85 سالگی درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: مسلم بن مخلد (2)، عکرمه مولی عباس، قیصه بن ذویب، و...

راویان از او: بکر بن عمرو، جبیر بن نعیم، ابن لهیعه، و... (3)

راوی حدیث شماره: 234.

عطیه بن سعد عوفی / بخ د ت ق

عطیه بن سعد بن جناده عوفی، جدلی، قیسی کوفی، ابو الحسن، از راویان طبقه سوم است که ابن جریر، او را بدین گونه توصیف می کند: صدوق یخطئ کثیرا و کان شیعیاً مدلساً.

ص: 95

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 94، ش 85؛ تهذیب التهذیب، ج 4، صص 307 تا 309، ش 3421؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 417.

2- با لام مشدد (تقریب التهذیب).

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 512؛ الطبقات، ج 2، ص 752؛ تهذیب الکمال، ج 13، ص 90، ش 4540؛ تهذیب التهذیب، ج

4، ص 520، ش 3777؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 458.

او با «ابن اشعث» خروج کرد. «حجاج» به «محمد بن قاسم ثقفی» نوشت، سبّ علیّ ابن ابی طالب را به عطیّه عوفیّ پیشنهاد کند! اگر انجام نداد، چهار صد تازیانه بر او بزند و ریش او را بتراشد! عطیّه از انجام این پیشنهاد خودداری کرد، پس حکم حجاج درباره او اجرا شد.

ابن حجر می نویسد: قال الساجیّ: لیس بحجّه، وکان یقدّم علیّ علی الكلّ.

قال ابن عدیّ: ... کان یعدّ مع شیعه أهل الكوفه.

او در سال 111 ه. چشم از جهان فرو بست. بخاری در الأدب المفرد، ابو داود، ترمذی و ابن ماجه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابو سعید، ابو هریره، ابن عبّاس، ابن عمر، زید بن ارقم، عکرمه، عدیّ بن ثابت، عبد الرحمن بن جندب یا ابن خباب.

راویان از او: پسرانش: حسن و عمر، اعمش، حجاج بن ارطاه، عمرو بن قیس ملائیّ، مطرف بن طریف، اسماعیل بن ابی خالد، سالم بن ابی حفصه، ادریس اودیّ، عمران بارقیّ، زیاد بن خثیمه جعفیّ، ابان بن تغلب، و... (1)

راوی احادیث شماره: 80، 125، 134.

علیّ بن الحسین زین العابدین /ع

علیّ بن الحسین بن امیر المؤمنین علیّ بن ابی طالب هاشمیّ، ابو الحسین، ابو الحسن، ابو محمد، ابو عبد الله مدنیّ، زین العابدین، نام مادرش «فتاه» یا «سلامه» یا «غزاله»، از تابعان طبقه سوم است که ابن حجر در تقریب التّهذیب درباره وی می نویسد: «ثقه ثبت، عابد فقیه فاضل مشهور»، و در تهذیب التّهذیب، دیدگاه رجال شناسان را در توصیف آن حضرت، چنین نوشته است:

ص: 96

1- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 102؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 371، ش 1185؛ تهذیب التّهذیب، ج 5، ص 590، ش 4755؛ [2] تقریب التّهذیب، ج 1، ص 24.

«ابن سعد»: كان ثقة مأمونا كثير الحديث، عالیا، رفیعاً، ورعاً.

«زهری»: ما رأیت قرشیاً أفضل من علی بن الحسین، و كان مع أیه یوم قتل و هو مریض، و نیز از زهری نقل شده است: ما رأیت أحداً أفقه منه، ولكنّه كان قليل الحديث، و كان من أفضل أهل بیته و أحسنهم طاعه.

«سعید بن مسیب» می گوید: ما رأیت أروع منه.

«جویریة بن أسماء» (1) گفته است: ما أكل علی بن الحسین بقرابته من رسول الله صلی الله علیه و سلم درهما قطّ.

«ابن عیینة» می گوید: حجّ علی بن الحسین، فلما أحرم و استوتت به راحلته اصفرّ لونه و انتفض و وقع علیه الرّعدة، و لم یستطع أن یلبی. فقیل له: ما لك لا تلبی؟

فقال: أخشى أن أقول: لبّیک، فیقال لی: لا لبّیک. فقیل له: لا بدّ من هذا. فلما لبّی غشی علیه و سقط من راحلته، فلم یزل یعتریه ذلك حتّی قضی حجّه.

«مصعب بن زبیر» از «مالک» نقل می کند: و لقد أحرم علی بن الحسین، فلما أراد أن یقول: لبّیک، قالها فأغمی علیه حتّی سقط من ناقته فهشم، و لقد بلغنی أنه كان یصلّی فی کلّ یوم و لیله ألف رکعه إلى أن مات، و كان یسمّی زین العابدین لعبادته.

از امام باقر علیه السلام نقل می کند: إنّ أباه علی بن الحسین قاسم الله ما له مرّتين، و قال: إنّ الله یحبّ المؤمن المذنب التّوّاب.

یونس بن بکیر، از محمد بن اسحاق نقل می کند: كان ناس من أهل المدینة یعیشون لا یدرون من أين كان معاشهم، فلما مات علی بن الحسین فقدوا ما كانوا یؤتون به باللیل.

ابو نعیم اصفهانی، از عمرو بن دینار، نقل می کند: دخل علی بن الحسین، علی محمّد ابن أسامه بن زید فی مرضه، فجعل یبکی. فقال: ما شأنک؟ قال: علیّ دین. قال: کم هو؟ قال: خمسة عشر ألف دینار. قال: فهو علیّ.

ص: 97

1- - جویریة بن أسماء بن عبید ضبعی از محدثان طبقه هشتم می باشد. «جویریة» تصغیر جاریه است. (بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 1، ص 136).

از زهری نقل شده است که آن حضرت در واقعه کربلا در روز عاشورای سال 61 هـ.

23 ساله بود.

مزئی می نویسد:

سئل علی بن الحسین عن كثره بكائه، فقال: لا تلوموني؛ فإنَّ يعقوب فقد سبنا من ولده، فبكى حتَّى ابيضَّت عيناه و لم يعلم أنَّه مات، و نظرت أنا إلى أربعة عشر رجلا من أهل بيتي ذبحوا في غداة واحدة، فترون حزنهم يذهب من قلبي أبدا؟!!

رحلت آن حضرت در سال 94 یا 95 هـ. بوده است. در طبقات الحفّاظ، آمده است که آن حضرت در سال 33 هـ. ق به دنیا آمد.

ابو بکر بن ابی شیبّه می گوید: أصحَّ الأسانید كلّها: الزَّهری عن علی بن الحسین عن أبيه عن عليّ.

صاحبان صحاح شش گانه، به روایت آن حضرت استناد جسته اند.

آن حضرت از نامبردگان زیر روایت کرده است:

پدرش: حسین بن علیّ علیهما السّلام، عمویش: حسن بن علیّ علیهما السّلام، جدش: علی بن ابی طالب علیه السّلام به نحو ارسال، ابن عبّاس، عایشه، ابو هریره، مسور بن مخرمه، صقیّه همسر پیامبر صلی الله علیه و اله، ام سلمه، سعید بن مسیب، و...

راویان از او: فرزندانش: ابو جعفر محمّد بن علیّ، زید، عبد الله و عمر، ابو سلمه بن عبد الرحمن، زید بن اسلم، عاصم بن عمر، زهری، منهال بن عمرو، ابو حمزه ثمالی، یحیی بن سعید، سعید بن مرجانه و... (1)

راوی احادیث شماره: 279، 75.

ص: 98

1- - الطبقات الكبرى، ج 5، صص 181، 285 و 432؛ الطبقات، ج 2، ص 598، ش 2044؛ حلیه الأولیاء و طبقات الأصفیاء، ج 3، ص 141؛ تهذیب الکمال، ج 13، ص 237، ش 4634؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 74، ش 71؛ تهذیب التّهذیب، ج 5، ص 669، ش 4855؛ [1] تقریب التّهذیب، ج 2، ص 35؛ طبقات الحفّاظ، ص 30.

عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام هاشمی، معروف به عمر اکبر، نام مادرش: «صهبا» دختر عبّاد از خاندان تغلب، از راویان تابعی و ثقه طبقه سوم که در سال 67 ه. درگذشت.

درگذشت.

ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن، به روایت وی استناد جسته اند. او از پدرش روایت می کند.

راویان از او: فرزندان: محمد، عبید الله و علی، ابو زرعه عمرو بن جابر حضر می (1).

راوی احادیث شماره: 230، 231.

عمرو بن عبد الله همدانی - ابو اسحاق سبعی / ع

(2)

عمرو بن عبد الله بن عبید ابو اسحاق سبعی، همدانی کوفی، یکی از اعلام تابعی ثقه، عابد و کثیر الحدیث و از راویان طبقه سوم وی در سال 29 یا 32 ه. به دنیا آمد و در سال 126 یا 127 یا 129 ه. در سن 96 سالگی درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

گفته می شود از سیصد استاد حدیث، روایت می کند از جمله:

سلیمان بن سرد خزاعی، زید بن ارقم، براء بن عازب، عبد الله بن عمرو، عدی بن حاتم، جابر بن سمره، نعمان بن بشیر، أسود بن یزید نخعی، سعید بن جبیر، حارث الأعور، مسروق بن اجدع، ابو الأحوص جشمی، ابو برده و ابو بکر پسران ابو موسی، و...

راویان از او: پسرش: یونس، نوه اش اسرائیل بن یونس، و نوه پسر دیگش یوسف

ص: 99

1- الطبقات، ج 2، ص 580، ش 1970؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 91، ش 5112؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 61.

2- به فتح سین و کسر باء (بنگريد به: تقریب التهذیب).

بن اسحاق، قتاده، سلیمان تیمی، اسماعیل بن ابی خالد، اعمش، فطر بن خلیفه، جریر بن حازم، شعبه، ثوری، ابو الأحوص (عوف بن مالک بن نضله، ابو الأحوص کوفی)، زائده بن قدامه، عمرو بن قیس ملاتی، شریک، ابو بکر بن عیاش، سفیان بن عیینه، مطرف ابن طریف، مسعودی، عمر بن عبید طنافسی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 201.

عمرو بن مرثد - ابو اسماء رحبی / بخ م 4

عمرو بن مرثد، ابو اسماء رحبی دمشقی، گفته شده نامش عبد الله و رحبی، منسوب به رحبه، از قراء دمشق است. وی از تابعان مورد وثوق طبقه سوم می باشد که در زمان حکومت عبد الملک بن مروان، درگذشت.

بخاری در الأدب المفرد، مسلم در صحیح، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن، به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: ثوبان، ابوذر، شداد بن اوس، معاویه بن ابی سفیان، ابو هریره، و...

راویان از او: ابو الأشعث صنعانی، ابو قلابه جرمی، شداد ابو عمّار، مکحول شامی، راشد بن داود صنعانی، یحیی بن حارث ذماری، ربیعہ بن یزید قصیر، صالح بن جبیر، و... (2).

راوی احادیث شماره: 34, 35, 36, 37.

ص: 100

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 313؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 375، ش 1210؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 114، ش 99؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 172، ش 5236؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 73.
 - 2- - الطبقات، ج 2، ص 787، ش 2886؛ تهذیب الکمال، ج 14، ص 329، ش 5029؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 206، ش 5288؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 78.

مجاهد بن جبر مکی، ابو الحجاج مخزومی مرقی، مفسر، و از راویان عالم طبقه سوم، که مدتی ملازم ابن عباس بود. خود او می گوید: قرآن را سه بار بر ابن عباس، عرضه نمودم، هر آیه ای را می پرسیدم در چه مورد و چگونه نازل شده است.

قتاده می گوید: داناترین بازماندگان در زمینه تفسیر، مجاهد است. او در سال 21 ه.

در دوران خلافت عمر، به دنیا آمد و در سال 103 یا 104 ه. در مکه و در حال سجده در سن 83 سالگی از دنیا رفت. صاحبان صحاح به روایت وی استناد کرده اند.

مجاهد از نامبردگان زیر، روایت کرده است:

علی بن ابی طالب، سعید بن ابی وقاص، عبادله اربعه (عبد الله بن عباس، عبد الله بن عمر، عبد الله بن زبیر و عبد الله بن عمرو عاص)، ابو سعید خدری، جابر بن عبد الله، ابو هریره، عایشه، ام سلمه، جویریة دختر حارث، ام هانی دختر ابو طالب، و...

راویان از او: ایوب سختیانی، عطاء، عکرمه، ابن عون، عمرو بن دینار، فطر بن خلیفه، ابو اسحاق سبیعی، ابو الزبیر مکی، یونس بن ابی اسحاق، قتاده، حبیب بن ابی ثابت، اعمش، منصور، و... (2)

راوی احادیث شماره: 256 تا 259.

محمد بن سیرین انصاری - ابن سیرین /ع

محمد بن سیرین انصاری، ابو بکر بن ابی عمره، نام مادرش صفیه، از تابعان ثقه و از راویان طبقه سوم، عالم بلند پایه، و علامه در تعبیر خواب که به گفته ابن سعد: کان ثقه،

ص: 101

1- به فتح جیم و سکون باء (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 5، ص 466؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 702، ش 2535؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 92، ش 83؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 48، ش 6745؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 229.

مأمونا، عالیا، رفیعا، فقیها، اماما، کثیر العلم، ورعا و کان به صمم.

شعیب بن حجاب از شعبی نقل می کند که گفت: علیک بذلک الأصم یعنی: محمّد بن سیرین. دو سال از خلافت عثمان، باقی بود که ابن سیرین به دنیا آمد و در شوال سال 110 هـ. صد روز پس از فوت حسن بصری، چشم از جهان فرو بست و نضر بن عمرو مقبری بر او نماز خواند.

صاحبان صحاح به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: انس بن مالک، زید بن ثابت، حسن بن علی بن ابی طالب، حذیفه بن یمان، ابو هریره، عمران بن حصین، ابن عباس، ابن عمر، سلیمان بن عامر، سمره بن جندب، عثمان بن ابی العاص، معاویه، ابو الدرداء، ابو سعید، ابو قتاده، ابو بکر ثقفی، عایشه، ام عطیه، و...

راویان از او: شعبی، ثابت: خالد الحدّاء، داود بن ابی هند، ابن عون، ایوب، قرّه بن خالد، ابو هلال محمّد بن سلیم، عوف اعرابی، هشام بن حسن، یونس بن عبید، جریر بن حازم، عاصم الأحول، قتاده، مالک بن دینار، مهدی بن میمون، اوزاعی، عمران القطان، منصور بن زاذان، علی بن زید بن جدعان و... (1)

راوی احادیث شماره: 31، 30، 3.

محمّد بن عبد الله بن عمرو عاص / د ت س

محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص سهمی طائفی، از راویان مقبول طبقه سوم که در سنن ابو داود، ترمذی و نسائی، به روایت وی استناد شده است.

او از پدرش عبد الله بن عمرو عاص، روایت می کند.

ص: 102

1- - الطبقات الكبرى، ج 3، ص 358؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 502، ش 1728؛ تهذیب الکمال، ج 16، ص 345، ش 5869؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 77، ش 74؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 200، ش 6187؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 169.

راویان از او: پسرش: شعیب، حکیم بن حارث فهمی (1).

راوی احادیث شماره: 151، 152.

محمد بن منکدر - ابن منکدر / ع

محمد بن منکدر بن عبد الله بن هدیر بن عبد العزّی... ابو عبد الله قرشی، تیمی، مدنی، یکی از اعلام، سرور قاریان، و از راویان ثقه و فاضل طبقه سوم که در سال 130 یا 131 ه. در سنّ 76 سالگی درگذشت.

شی در حال تهجد، سخت گریست، برادرانش از او دلیل گریه اش را پرسیدند.

گفت: این آیه را تلاوت کردم:

وَبَدَأَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ. (2)

از سوی خداوند اموری برای آنان آشکار شود که هرگز گمان نمی کردند.

و گفته شد در حال احتضار، جزع و بیتابی بسیار داشت و می گفت: اُخشی هذه الآیه، اُخشی أن یبدولی ما لم أکن أحتسب (3).

از او نقل شده که گفت: چهل سال نفسم را سختی دادم و مهار کردم تا رام شد.

صاحبان صحاح سنّه به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، عمویش ربیع، ابو هریره، ابن عبّاس، جابر، انس، سعید بن مسیب، ابو ایوب، ابو قتاده، عایشه، ابو امامه بن سهل بن حنیف، یوسف بن عبد الله بن سلام، ابن زبیر، ابن عمر، عبد الله بن ابی رافع، عروه بن زبیر، و...

راویان از او: پسرانش: یوسف و منکدر، پسر برادرش: ابراهیم بن ابی بکر بن منکدر، شعبه، معمر، روح بن قاسم، عمرو بن دینار، زهری، ایوب، یونس بن عبید، ابو حازم

ص: 103

1- تهذیب التهذیب، ج 7، صص 251 و 252، ش 6281؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 179.

2- سورة زمر، آیه 47. [1]

3- بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 1، ص 127.

سلمه بن دینار، جعفر بن محمد الصادق، محمد بن واسع، ابن جریج، علی بن زید بن جدعان، ابن ابی ذئب، محمد بن سوقه، ابو غسان محمد بن مطرف، مالک، حبیب بن شهید، اوزاعی، ثوری، ابو عوانه، ابن عیینه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 72.

معاویه بن قره بن ایاس/ع

معاویه بن قره بن ایاس بن هلال بن ریاب... مزنی، ابو ایاس بصری، از روایان طبقه سوم، دانشمند ثقه، که در سال 113 ه. در 76 سالگی چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه، به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: پدرش: قره بن ایاس، معقل بن یسار مزنی، ابو ایوب انصاری، عبد الله بن مغفل، انس بن مالک، حسن بن علی بن ابی طالب، شهر بن حوشب، و...

روایان از او: پسرش: ایاس، نوه اش: مستنیر بن اخضر بن معاویه، ثابت البنانی، حزم ابن ابی حزم، خالد بن ایوب، سماک بن حرب، زید العمی، قره بن خالد، منصور بن زاذان، مطر الوراق، قتاده، شعبه، ابو عوانه، تمام بن نجیح، و... (2)

راوی احادیث شماره: 98,239 تا 242.

منذر بن مالک - ابو نصره / خت م 4

منذر بن مالک بن قطعه، ابو نصره عبدی، عوقی بصری، مشهور بن کنیه، از روایان ثقه طبقه سوم که در سال 108 یا 109 ه. درگذشت و طبق وصیتش، حسن بصری بر او

ص: 104

1- الطبقات، ج 2، ص 670، ش 3389؛ [1] تهذیب الکمال، ج 17، ص 263، ش 6221؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 127، ش 114؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 444، ش 6581؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 210.

2- الطبقات الکبری، ج 7، ص 221؛ [3] الطبقات، ج 1، ص 493، ش 1681؛ تهذیب الکمال، ج 18، ص 119، ش 6657؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 251، ش 7047؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 261.

بخاری در تعلیقات، مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استناد کرده اند.

وی از نامبردگان زیر، روایت کرده است:

علی بن ابی طالب، ابو موسی اشعری، ابوذر غفاری، ابو هریره، ابو سعید، ابن عباس، ابن الزبیر، ابن عمر، عمران بن حصین، سمره بن جندب، انس، جابر، أسیر [یسیر] بن جابر، قیس بن عباد، مطرف بن عبد الله الشحیر، ...

راویان از او: سلیمان تیمی، ابو مسلم سعید بن یزید، عاصم الأحول، قتاده، داود بن ابی هند، یحیی بن ابی کثیر، ابو عقیل دورقی، کهمس بن حسن، عوف اعرابی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 62 تا 120، 89، 87، 86، 83، 82، 81، 79، 71 تا 124، 126 تا 130، 132، 133، 136، 212، 213.

نافع مولی ابی قتاده - نافع بن عباس / ع

نافع بن عباس، ابو محمد اقرع، گفته شد وی مولی عقيله غفاریه بود، ولی چون ملازم با ابو قتاده بود، معروف به مولی ابی قتاده شد. و به او ابن عیاش اقرع نیز گفته شده است.

او از راویان ثقه طبقه سوم است که صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

وی از ابو قتاده و ابو هریره، روایت می کند.

راویان از او: سالم ابو النضر، عمرو بن کثیر بن فلیح، اسید (2) بن ابی اسید البرّاد، صالح

ص: 105

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 208؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 500، ش 1718؛ تهذیب التهذیب، ج 8، صص 347 و 348، ش 7169؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 275.
2- به فتح همزه (بنگريد به: تقریب التهذیب).

نافع الفقیه مولی ابن عمر/ع

نافع ابو عبد الله مدنی، آزاد شده و خدمتکار ابن عمر از راویان ثقه، ثبت، فقیه نامدار کثیر الحدیث، که عبد الله بن عمر بن ابان درباره وی گفت: خداوند به وجود «نافع» بر ما منت نهاد، و نیز گفت: عمر بن عبد العزیز او را به مصر گسیل داشت تا به مردم آنجا احکام دینی بیاموزد.

او در یکی از سالهای 117 تا 120 ه. درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: مولی او: ابن عمر، عایشه، ام سلمه، ابو هریره، رافع بن خدیج، ابو لبابه، ابو سعید خدری، فرزندان عبد الله بن عمر: عبد الله، عبید الله، سالم و زید، قاسم بن محمد، عبد الله بن محمد بن ابی بکر، و...

راویان از او: ایوب سختیانی، عبید الله بن عمر العمری، ابن عون، ابن جریج، اوزاعی، مالک بن انس، عقیل بن خالد، لیث بن ابی سلیم، جریر بن حازم، ابن اسحاق، عطاء خراسانی، مطر الوراق، ایوب بن موسی القرشی، لیث بن سعد، پسرش: ابو بکر بن نافع، و... (2)

راوی حدیث شماره: 149.

ص: 106

1- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 304؛ الطبقات، ج 2، ص 631، ش 2207؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 467، ش 7354؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 295.

2- - الطبقات، ج 2، ص 641، ش 2244؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 99، ش 92، تهذیب التهذیب، ج 8، ص 473، ش 7366؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 296.

وهب بن منبه بن کامل... یمانی صنعانی، ابو عبد الله ابناوی، تابعی، ثقه و قاضی صنعاء از راویان طبقه سوم، پدرش منبه از هرات خراسان بود که «کسری» او را به یمن تبعید کرد. در عهد پیامبر صلی الله علیه و اله مسلمان شد. وهب بن منبه، به هرات، رفت و آمد می کرد.

نقل شده است در مدت چهل سال، چیزی را که صاحب روح باشد سب نکرد، و نیز «لبث عشرين سنه لم يجعل بين العشاء والصبح وضوءاً».

وی متهم به عقیده «قدر» بود که بعد از این عقیده برگشت، و از او نقل شده که می گفت: کنت أقول بالقدر حتى قرأت بضعة و سبعين كتاباً من كتب الأنبياء في كلها: «من جعل إلى نفسه شيئاً من المشيئة فقد كفر» فتركت قولی.

بر اساس نوشته «ذهبی» او عالم به علم الأديان بود: وعنده من علم أهل الكتاب شيء كثير، فإنه صرف عنایته إلى ذلك و بالغ.

وهب بن منبه در سال 34 در زمان خلافت عثمان، متولد شد و در سال 110 یا 113 یا 114 یا 117 ه. درگذشت و گفته شده سبب مرگ او کتک یوسف بن عمر بوده است.

بخاری و مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی در صحیح و سنن، و ابن ماجه در تفسیر از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو هریره، عبد الله بن عمر، ابن عباس، ابو سعید، جابر بن عبد الله، عبد الله ابن عمرو بن عاص، انس، عمرو بن شعيب، ابو خليفه بصری و برادرش: همّام بن منبه، و...

راویان از او: پسرانش: عبد الله و عبد الرحمن، پسران برادرش: عبد الصّمد و عقيل پسران معقل بن منبه، نواده اش: ادریس بن سنان، عمرو بن دینار، سماک بن فضل، عوف اعرابی، اسرائیل ابو موسی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 57.

ص: 107

1- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 543؛ الطبقات، ج 2، ص 732، ش 2652؛ [1] تهذيب الكمال، ج 19، ص 487، ش 7361؛ تذكرة الحفاظ، ج 1، ص 100، ش 93؛ تهذيب التهذيب، ج 9، ص 183، ش 7767؛ [2] تقريب التهذيب، ج 2، ص 339.

هلال بن عمرو کوفی، بنا به نوشته ابن حجر، از راویان مجهول طبقه سوم است که از علی بن ابی طالب علیه السلام، حدیث «یخرج رجل من أهل النَّهر یقال له الحارث» را روایت می کند.

ابو الحسن شیخ مطرف بن طریف از او روایت می کند.

ابو داود در سنن، از او حدیث یاد شده را نقل کرده است (1).

راوی حدیث شماره: 232.

ص: 108

1- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 92، ش 7625؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 324.

اسحاق بن عبد الله بن ابي طلحه/ع

اسحاق بن عبد الله بن ابي طلحه، زید بن سهل انصاری نجاری مدنی ابو یحیی، مادرش ام سلمه دختر رفاعه بن رافع بن مالک بن عجلان، از تابعان که به ثقہ و حجّت، توصیف شده است و در سال 132 ه. یا پس از آن درگذشت.

در صحاح شش گانه، از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، انس، عبد الرحمن بن ابي عمره، طفیل بن ابي بن کعب، علی بن یحیی بن خلاد انصاری، و...

راویان از او: یحیی بن سعید انصاری، اوزاعی، ابن جریج، مالک، همّام، حمّاد بن سلمه، سفیان بن عیینه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 32.

ص: 109

1- - الطبقات، ج 2، ص 662، ش 3353؛ [1] الجرح والتعديل، ج 1، ص 226؛ تهذیب التهذیب، ج 1، صص 256 و 257، ش 396؛
[2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 59.

اسماعیل بن ابی خالد احمسی بجلّی، از تابعان که به ثقہ ثبت، توصیف شده است، به گفته ابو نعیم در «الحلیه» دوازده تن از صحابه را درک کرد که از برخی از آنان، حدیث، استماع کرد و برخی را تنها رؤیت نمود. او در سال 146 هـ. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد می کنند.

مشایخ او: از صحابیان: پدرش، ابو جحیفه سوائی، عبد اللّٰه بن ابی اوفی، عمرو بن حریث، ابو کاهل.

از تابعان: زید بن وهب، محمّد بن سعد، قیس بن ابی حازم، طارق بن شهاب، شعبی.

او همچنین از همسالان خود روایت می کند.

راویان از او: شعبه، سفیان بن زائده، ابو اسامه، یزید بن هارون، ابن نمیر، یحیی القطّان، عبید اللّٰه بن موسی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 43.

جبر بن نوف همدانی - ابو الودّاک / م د ت س ق

(2)

جبر بن نوف همدانی بکالی، ابو الودّاک کوفی، از تابعان که در تقریب التهذیب به «صدوق یهم» توصیف شده و ابن حبّان او را در الثقات نوشته است.

مشایخ او: ابو سعید خدری، و شریح قاضی. مسلم در صحیح، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن از او روایت نقل کرده اند.

راویان از او: مجالد، قیس بن وهب، ابو اسحاق، یونس بن ابی اسحاق، علی بن

ص: 110

1- -بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 6، ص 344؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 389، ش 1263؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 153، ش 148؛ تهذیب

التهذیب، ج 1، ص 304، ش 473، [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 68.

2- -به فتح واو و تشدید دال (تقریب التهذیب).

ابی طلحه، اسماعیل بن ابی خالد و ابو التّیاح (1). (2)

راوی حدیث شماره: 131.

حارث بن یزید حضرمی / م د س ق

حارث بن یزید حضرمی، ابو عبد الکریم مصری، ابن حجر، او را به ثقه، ثبت، عابد توصیف کرده است و از لیث نقل می کند هر روز 600 رکعت نماز می خواند. او در سال 130 ه. درگذشت. مسلم، ابو داود، نسائی و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: جناده بن أمیه، جبیر بن نفیر، علی بن رباح، عبد الرحمن بن حجیره، ناعم مولی ام سلمه، و...

راویان از او: بکر بن عمرو، سعید بن ابی ایوب، سعید بن یزید قتبانی (3)، لیث، ابن لهیعه، ولید بن مغیره، یحیی بن ایوب، اوزاعی، و... (4)

راوی حدیث شماره: 234.

سالم بن ابی حفصه عجلی / بخ ت

سالم بن ابی حفصه عجلی، ابو یونس کوفی، از راویان طبقه چهارم که ابن حجر درباره او چنین می نویسد: صدوق فی الحدیث إلا أنه شیعیّ غال، و ذهبیّ، نوشته است:

و کان من رؤوس من یتنّفص أبا بکر و عمر.

ص: 111

1- با تالی مفتوح و یای مشدّد (تقریب التهذیب).

2- بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 6، ص 299؛ الطبقات، ج 1، ص 366، ش 1158؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 584، ش 10718؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 26، ش 935؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 125.

3- به کسر قاف و سکون تاء (بنگرید به: تقریب التهذیب).

4- الطبقات، ج 2، ص 758، ش 2775؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 132، ش 1103؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 145.

و نیز حدیث زیر را از او نقل می کند:

ابن فضیل، عن سالم بن ابی حفصه، عن ابی حازم، عن ابی هریره- مرفوعاً: «من أحبّ الحسن و الحسین فقد أحبّنی، و من أبغضهما فقد أبغضنی».

در تهذیب التهذیب، آمده: قال ابن عیینہ: قال عمر بن ذرّ لسالم: أنت قتلت عثمان، فجزع و قال: أنا؟ قال: نعم، أنت ترضی بقتله.

سالم بن ابی حفصه، در نزدیک به سال 140 ه. چشم از جهان فرو بست. بخاری در «الأدب المفرد» و ترمذی در سنن، از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو حازم اشجعی، زاذان کندی، شعبی، عطیّه عوفی، محمد بن کعب قرظی، منذر ثوری، و...

راویان از او: اسرائیل، سفیانین، محمد بن فضل، و... (1)

راوی حدیث شماره: 224.

سعید بن یزید بن مسلمه ازدی/ع

سعید بن یزید بن مسلمه ازدی، طاحی، ابو مسلمه بصری، از راویان مورد وثوق طبقه چهارم.

صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: انس، ابو نصره، عکرمه، ابو قلابه، مطرف و یزید پسران عبد الله بن شخیر، حسن بصری، و...

راویان از او: شعبه، ابراهیم بن طهمان، حماد بن زید، عبّاد بن عوام، خالد بن عبد الله، بشر بن مفضل، ابن علیّه (-اسماعیل)، یزید بن زریع، و... (2)

ص: 112

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 110، ش 3046؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 245، ش 2245؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 279.

2- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 256؛ الطبقات، ج 1، ص 522، ش 1817؛ تهذیب التهذیب، ج 3، [1] ص

راوی احادیث شماره: 120، 128، 129، 130 و پس از شماره 133.

سلیمان بن عبید

سلیمان بن عبید سلمی بصری، از راویان ثقه که «ابن معین» وی را توثیق نموده و «ابو حاتم» درباره او گفته است: صدوق.

وی از «ابو الصّدیق ناجی» روایت می کند. گویا وی از راویان طبقه چهارم باشد.

راویان از او: یحیی بن قطان، خالد بن حارث، نصر بن شمیل. (1)

راوی حدیث شماره: 112.

سماک بن حرب / خت م 4

سماک بن حرب بن اوس بن خالد بن نزار بن معاویه بن حارثه ذهلّی بکری، ابو المغیره کوفی، از راویان صدوق طبقه چهارم و از تابعان که از او نقل شده، 80 تن از صحابه را درک کردم. ولی روایت او از خصوص عکرمه، مضطرب است و نیز در پایان عمر دچار دگرگونی شد.

در «میزان الاعتدال» آمده است: صدوق صالح من أوعیه العلم، مشهور. روی ابن المبارک، عن سفیان: أنه ضعيف. قال جریر الصّبّی: أتیت سماکا فرأیته یبول قائما، فرجعت و لم أسأله، فقلت: خرف.

او در سال 123 هـ. درگذشت. بخاری در تعلیقات، و نیز مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: جابر بن سمره، نعمان بن بشیر، انس بن مالک، ضحاک بن قیس، ثعلبه بن

ص: 113

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 2، ق 1 (قسم اول از جلد دوم)، ص 129، ش 561؛ تاریخ الإسلام، ج 9، ص 159، (وفیات 141-160 هـ).

حکم، عبد اللّٰه بن زبیر، طارق بن شهاب، ابراهیم نخعی، تمیم بن طرفه، جعفر بن ابی ثور، سعید بن جبیر، شعبی، عکرمه، علقمه بن وائل، معاویه بن قره، و...

راویان از او: پسرش سعید، اسماعیل بن ابی خالد، اعمش، داود بن ابی هند، حمّاد ابن سلمه، شعبه، ثوری، شریک، ابو الأحوص، حسن بن صالح، زانده، زهیر بن معاویه، اسرائیل، ابراهیم بن طهمان، شیبان بن عبد الرحمن نحوی، مالک بن مغول، ابو عوانه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 45، 41 و پس از شماره 46.

عبد الرحمن بن جبیر / بخ م 4

عبد الرحمن بن جبیر (2) بن نفیر 3 حضر می، ابو حمید یا ابو حمیر حمصی، از راویان ثقه و صالح الحدیث که در سال 118 هـ. درگذشت. بخاری در الأدب المفرد، مسلم در صحیح، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، انس بن مالک، خالد بن معدان، کثیر بن مرّه، و...

راویان از او: یحیی بن جابر طائی، معاویه بن صالح، یزید بن حمیر، ثور بن یزید، زهیر بن سالم، صفوان بن عمرو، اسماعیل بن عیّاش، و... (3)

راوی حدیث شماره: 150.

ص: 114

1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 323؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 372، ش 1193؛ [2] میزان الاعتدال، ج 2، ص 232، ش 3548؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 517، ش 2699؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 332.

2- 2 و 3 - هر دو به تصغیر.

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 455؛ [4] الطبقات، ج 2، ص 794، ش 2926؛ [5] میزان الاعتدال، ج 2، ص 553، ش 4836؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 66، ش 3934؛ [6] تقریب التهذیب، ج 1، ص 475.

عبد الرحمن بن نجیح

عبد الرحمن بن نجیح دمشقی، گویا از راویان طبقه چهارم باشد.

مشایخ او: سلیمان الخواص.

راوی از او: ابو الحسن احمد بن ابی الحواری (1) متوفای 230 هـ.

راوی حدیث شماره: 238.

عبد العزیز بن رفیع اسدی/ع

(2)

عبد العزیز بن رفیع اسدی، ابو عبد الله مکی طائفی، ساکن کوفه، از تابعان ثقه و راوی طبقه چهارم، در تهذیب التّهذیب از «جریر» نقل می کند:

کان أتى عليه تيف و تسعون سنه، فكان يتزوج فلا تمكث المرأة معه من كثره جماعه.

او در سال 130 هـ، درگذشت و در آن هنگام بیش از 70 سال از عمرش گذشته بود.

صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: انس، ابن زبیر، ابن عباس، ابن عمر، ابو الطفیل، زید بن وهب، تمیم بن طرفه، امیه بن صفوان جمحی، شداد بن معقل، عبد الله بن ابی قتاده، عبد الله بن قبطیه، عطاء بن ابی رباح، و...

راویان از او: عمرو بن دینار، اعمش، مغیره، ابو اسحاق شیبانی، اسرائیل بن طهمان، شعبه، حسن بن صالح، شریک، ابو الأحوص، ابو بکر بن عیاش، ابو حمزه مروزی، جریر، سفیان بن عیینه، و... (3)

راوی احادیث شماره: 260، 261.

ص: 115

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 2، ق 2، ص 295، ش 1399.

2- -به تصغیر.

3- -الطبقات الكبرى، ج 6، ص 323؛ الطبقات، ج 1، ص 384، ش 1246؛ تهذیب التّهذیب، ج 5، ص 239، ش 4219؛ [1] تقریب التّهذیب، ج 1، ص 509.

عبد الله بن عبيده بن نشيط / خ

عبد الله بن عبيده بن نشيط ربدی، از راویان ثقه طبقه چهارم که در سال 130 هـ.

توسط خوارج در «قدید» کشته شد. بخاری در «صحیح» از او حدیث نقل می کند.

مشایخ او: جابر، سهل بن سعد، عقبه بن عامر جهنی، عبيد الله بن عبد الله بن عتبّه، علی بن حسین بن علی بن ابی طالب، عمر بن عبد العزیز، و...

راویان از او: برادرانش: موسی و محمد؛ صالح بن کیسان، عمرو بن عبد الله بن ابی الأیض. (1)

راوی حدیث شماره: 58.

عبد الملك بن عمير بن سوید لخمی / ع

عبد الملك بن عمير بن سوید لخمی، ابو عمرو یا ابو عمر کوفی معروف به قبطنی، از تابعان ثقه، فصیح و دانشمند، که در پایان عمر در نیروی حافظه اش دگرگونی حاصل شد. و در ذیحجه سال 136 هـ. در سن 103 سالگی درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: اشعث بن قیس، جابر بن سمره، عدی بن حاتم، جریر، عبد الله بن زبیر، مغیره بن شعبه، نعمان بن بشیر، عمرو بن حرث، عطیه قرظی، ربیع بن حراش، عبد الله ابن حارث بن نوفل، ابو الأحوص جشمی، و...

راویان از او: پسرش موسی؛ شهر بن حوشب، اعمش، سلیمان تیمی، زائده، مسعر، سفیان ثوری، شعبه، جریر بن ابی حازم، اسماعیل بن ابی خالد، زهیر بن معاویه،

ص: 116

1 - الطبقات، ج 2، ص 663، ش 2359؛ الجرح و التعديل، ج 101/2/2؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 459، ش 4440؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 388، ش 3548؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 431.

ابو عوانه، حمّاد بن سلمه، شریک، نخعی، سفیان بن عیینه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 39، 40.

عبد الله بن قبطیه کوفی / ای م د س

عبد الله بن قبطیه کوفی، از راویان تابعی و مورد وثوق طبقه چهارم که بخاری در رفع الیدین، مسلم، ابو داود و نسائی در صحیح و سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: جابر بن سمره، ام سلمه، حارث بن عبد الله بن ابی ربیع، عبد الله بن صفوان بن امیه، ابو رجاء عطاردی.

راویان از او: عبد العزیز بن رفیع، بحر بن کنیز السقاء، فرات القزّاز و مسعر (2).

راوی احادیث شماره: 260، 261.

علی بن زید بن جدعان / بخ م 4

علی بن زید بن عبد الله بن ابی ملیکه زهیر بن عبد الله بن جدعان... تیمی، ابو الحسن قرشی، بصری، دانشمند بصره، پدرش منسوب به جدّ جدّش می باشد. او نابینا به دنیا آمد.

او از راویان تابعی شیعی و به گفته برخی رافضی طبقه چهارم بوده که سخن دانشمندان رجالی درباره او مختلف است:

«یعقوب بن شیبه» او را به ثقه و صالح الحدیث، توصیف می کند. «احمد عجلّی» گفته است: کان یتشیع، لا بأس به، و «مرّه» گفته است: یکتب حدیثه، ولیس بالقوی، «ابو حاتم» می گوید: لیس بقوی، یکتب حدیثه، «بخاری» و «ابو حاتم» گفته اند: لا یحتجّ

ص: 117

-
- 1- الطبقات الکبری، ج 6، ص 315؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 377، ش 1217؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 135، ش 123؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 310، ش 4324؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 521.
 - 2- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 404، ش 4463، [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 538.

بحديثه. يزيد بن زريع گفته است: رأيتُه و لم أحمل عنه، لأنَّه كان رافضيًّا.

«ابن عدی»: لم أر أحدا من البصريين وغيرهم امتنعوا من الروايه عنه، و كان يغلو في التشيع، و مع ضعفه يكتب حديثه.

«جريري» گفته است: أصبح فقهاء البصره عميانا ثلاثة: قتاده، و علي بن زيد، و أشعث الحدانيّ.

از او روایت شده: إذا رأيتم معاويه على هذه الأعواد فاقتلوه (بنگرید به: تهذيب التهذيب). او در سال 129 یا 131 هـ. درگذشت. بخاری در الأدب المفرد، مسلم، ابو داود، ترمذی نسائی و ابن ماجه، در صحيح و سنن، از او حديث نقل کرده اند.

مشايخ او: انس بن مالك، سعيد بن مسيب عروه بن زبير، ابو عثمان نهدی، ابو نصره عبدی، حسن بصري، سلمه بن محمد بن عمّار بن ياسر، عدی بن ثابت، ابن منکدر، و...

راویان از او: قتاده، حمّاد بن زائده، زهير بن مرزوق، سفیان بن شعبه، همام بن يحيى، مبارک بن فضاله، ابن عون، عبد الوارث بن سعيد، جعفر بن سليمان، هشيم، اسماعيل بن عليّه، معتمر بن سليمان، و... (1)

راوی احاديث شماره: 37، 38، 130، 212، 213.

عمارہ بن جوین - ابو هارون / سخ ت ق

عمارہ بن جوین، ابو هارون عبدی بصري، مشهور به کنیه «ابو هارون» از راویان تابعی شيعی طبقه چهارم است که در تقريب التهذيب درباره وی آمده: متروک، و منهم من کذبہ.

در میزان الاعتدال از «دارقطنی» نقل می کند: يتلون خارجي و شيعي، فيعتبر بما روی

ص: 118

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 252؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 517، ش 1789؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 140، ش 133؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 127، ش 5844؛ تهذيب التهذيب، ج 5، ص 685، ش 4878؛ [3] تقريب التهذيب، ج 1، ص 37.

عنه الثوریّ. واز «یحیی القطن» نقل می کند:

قال شعبه: كنت أتلقى الرّكبان أسأل عن أبي هارون العبدیّ، فقد فرأيت عنده كتابا فيه أشياء منكره فی علیّ رضی الله عنه، فقلت: ما هذا الكتاب؟ قال: هذا الكتاب حقّ.

و از «ابن عدیّ» چنین نقل می کند: حدّثنا الحسن بن سفیان، حدّثنی عبد العزیز بن سلام، حدّثنی علیّ بن مهران، سمعت بهز بن أسد، سمعت شعبه یقول: أتیت أبا هارون فقلت له: أخرج إليّ ما سمعته من أبي سعید. فأخرج إليّ كتابا، فإذا فيه: حدّثنا أبو سعید «أنّ عثمان أدخل حفرة و إنّه لكافر بالله» فدفعت الكتاب فی یده و قمت.

او در سال 134 هـ. درگذشت. بخاری در أفعال العباد، ترمذی و ابن ماجه در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو سعید خدریّ، ابن عمر.

راویان از او: عبد الله بن عون، عبد الله بن شاذب، ثوریّ، حمّادین، حکم بن عبده، خالد بن دینار، جعفر بن سلیمان، صالح مرّیّ، نوح بن قیس، هشیم، علیّ بن عاصم، و... (1)

راوی احادیث شماره: 96، 98، 102، 103.

ابو زرعه عمرو بن جابر حضرمیّ / ت ق

عمرو بن جابر حضرمیّ، ابو زرعه مصریّ، از تابعان ضعیف و شیعی طبقه چهارم است، ولی ابو حاتم او را صالح الحدیث معرفی می کند، ابن حجر در تهذیب التهذیب می نویسد: «برقی» از او در شمار کسانی که ثقه می باشند یاد کرده، امّا به خاطر شیعه بودن، تضعیف شده است. و نیز یعقوب بن سفیان او را در ردیف ثقات، یاد می کند، و ترمذیّ، حدیث او را صحیح دانسته است.

ابو زرعه، پس از سال 120 هـ. درگذشت، ترمذیّ و ابن ماجه، به حدیث وی استناد

ص: 119

1- الطبقات الکبری، ج 7، ص 246؛ الطبقات، ج 1، ص 520، ش 1806؛ [1] میزان الاعتدال، ج 3، ص 173، ش 6018؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 16، ش 4991؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 49.

کرده اند.

مشایخ او: جابر بن عبد الله، سهل بن سعد، عبد الله بن حارث بن جزء، عمر بن علی ابن ابی طالب، کثیر بن مرّه، اعمش، و...

راویان از او: پسرش: عمران، عکرمه بن عمّار، سعید بن ابی ایوب، ضمام بن اسماعیل، ابن لهیعه، بکر بن مضر، هانئ بن منذر کلاعی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 146، 147، 230، 231.

عمرو بن دینار مگّی/ع

عمرو بن دینار مگّی، ابو محمد الأثرم جمحی، از فقیهان برجسته و مفتی مگّه، و از حافظان و راویان تابعی ثقه و ثبت طبقه چهارم، که از ابن ابی نجیح درباره وی نقل شده است: ما کان عندنا أحد أفقه و لا أعلم من عمرو بن دینار، لا عطاء، و لا مجاهد، و لا طاووس.

هنگامی که از عطاء پرسیدند، ما را به چه کسی می سپاری؟ پاسخ داد: عمرو بن دینار.

ابن عیینه درباره او گفته است: ثقه، ثقه، ثقه.

عمرو بن دینار، شب را به سه بخش، تقسیم می کرد، یک سوم آن برای خواب، و یک سوم برای آموزش حدیث، و یک سوم برای نماز.

او در سال 46 ه. زاده شد و در اوّل سال 126 ه. در 80 سالگی درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: ابن عبّاس، ابن زبیر، ابن عمر، ابن عمرو عاص، ابو هریره، جابر بن عبد الله، ابو الطّفیل، حسن بن محمّد بن علی بن ابی طالب، وهب بن منبّه، سعید بن جبیر، عروه بن زبیر، ابن ابی ملیکه، عکرمه، ابو جعفر محمّد بن علی بن الحسین، زهری، و...

ص: 120

1- -الطبقات، ج 2، ص 760، ش 2788؛ الجرح و التعديل، ج 223/1/3؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 25، ش 6341؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 122، ش 5158؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 66.

راویان از او: قتاده، ایوب، ابن جریج، شعبه، حمّادین، سفیانین، جعفر الصادق، مطر الوراق، هشیم، ابو عوانه، منصور بن زاذان، و... (1)

راوی احادیث: 79، 83، 86، 87، 139.

عون بن ابی جحیفه/ع

عون بن ابی جحیفه وهب بن عبد الله سوائی کوفی، از راویان ثقه طبقه چهارم، متوفای سال 116 ه. که صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی، استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش: ابو جحیفه، مسلم بن ریحان ثقفی، منذر بن جریر بجللی، عبد الرحمن بن سمیر، مخنف بن سلیم، مالک بن صحرار، و...

راویان از او: یونس بن ابی یعفور عبدی، شعبه بن حجّاج، سعید بن مسروق ثوری، پسرش: سفیان ثوری، قیس بن ربیع، مالک بن مغول، حجّاج بن ارطاه، ادریس بن یزید الأودی، ابو خالد الدالانی، اشعث بن سوار، خالد الزّیّات، رقبه بن مصقله، زبیر بن عدی، مسعر بن کدام، هشیم بن حبیب، و... (2)

راوی حدیث شماره: 49.

عیسی بن هلال بصری

گویا از راویان طبقه چهارم است.

«ابن ابی حاتم» از قول پدرش نقل می کند: عیسی بن هلال بصری، از کثیر مولی ابن سمره، روایت کرده و عمران بن حدیر از عیسی بن هلال، روایت کرده است.

ص: 121

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 479؛ الطبقات، ج 2، ص 706، ش 2554؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 113، ش 98؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 140، ش 5188؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 69.
 - 2- - بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 14، ص 453، ش 5134؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 283، ش 5409؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 90، ش 797.

(بخاری نوشته است: عیسی بن هلال، از کثیر روایت کرده، ابن حدیر و عبد الملک بن مروان از او روایت کرده اند (1)).

راوی حدیث شماره: 2.

قتاده بن دعامة - ابو الخطاب / ع

قتاده بن دعامة بن قتاده بن عزیز بن عمرو بن ربیعہ بن عمرو بن حارث بن سدوس، ابو الخطاب سدوسی بصری، از عالمان به قرآن و فقه و از راویان تابعی ثقه و ثبت طبقه چهارم که نابینا متولد شد.

قتاده از نیروی حافظه سرشار و فوق العاده ای برخوردار بود به گونه ای که نقل شده، چندین روز از سعید بن مسیب، می پرسید، تا اینکه سعید به او گفت: آیا تمام آنچه تاکنون پرسیدی، حفظ کردی؟

پاسخ داد: آری، آن گاه یکی پس از دیگری پرسش و پاسخی که در طول چند روز رد و بدل شده بود دقیقاً بیان کرد.

از این رو «سعید» گفت: گمان نمی کنم خداوند، مانند تو را آفریده باشد.

نقل شده که قتاده مرمی به قدر است و همواره در مقام فراگیری بود تا در سال 117 یا 118 ه. در 55 سالگی درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: انس بن مالک، ابو الطفیل، ابو سعید خدری، عمران بن حصین، و سعید بن مسیب، عکرمه، حسن بصری، محمد بن سیرین، صالح ابی الخلیل، عطاء بن ابی رباح، ابو قلابه جرمی، شعبی، مطرف بن عبد الله بن الشخیر، و...

راویان از او: ایوب سختیانی، سلیمان تیمی، جریر بن حازم، شعبه، مسعر، یزید بن ابراهیم تستری، هشام دستوائی، مطر الوراق، همّام بن یحیی، عمرو بن حارث مصری،

ص: 122

معمر، شیبان نحوی، سلام بن ابی مطیع، حماد بن سلمه، اوزاعی، عمران القطان، قره بن خالد، منصور بن زاذان، ابو عوانه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 254، 237، 123، 90، 89، 82، 81، 33 تا 259، 263 تا 280، 266 تا 284.

قحذم بن سلیمان

قحذم، مولی ابی بکره، که یزید بن ابی کبشه، از او روایت کرده و محبّر بن قحذم از او روایت می کند.

گویا وی از راویان طبقه چهارم است.

در لسان المیزان، نوشته است: عقیلی، او و پسرش را در الضعفاء، ذکر کرده و گفته است:

«فی حدیثهما وهم و غلط». ولی ابو نعیم برای وی جرح و تعدیلی یادآور نشده است (2).

راوی احادیث: 242، 239.

محمد بن ابراهیم تیمی/ع

محمد بن ابراهیم بن حارث بن خالد... قرشی تیمی، ابو عبد الله مدنی، مادرش حفصه، دختر ابو یحیی (-عمرو) از تابعان مورد وثوق طبقه چهارم که در سال 120 ه. رخت از جهان بریست. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد نموده اند.

مشایخ او: ابو سعید خدری، جابر بن عبد الله، انس بن مالک، قیس بن عمرو انصاری، عایشه، علقمه بن وقاص، خالد بن معدان، عطاء بن یسار، ابو سلمه بن عبد الرحمن، و...

راویان از او: پسرش: موسی، هشام بن عروه، یحیی بن ابی کثیر، ابن اسحاق،

ص: 123

-
- 1- - الطبقات الکبری، ج 7، ص 229؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 511، ش 1764؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 385، ش 6864؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 482، ش 5706؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 123.
 - 2- - بنگرید به: لسان المیزان، ج 5، ص 17؛ اخبار اصبهان، ج 2، ص 165.

محمد بن علی بن الحسین علیهم السلام - ابو جعفر الباقر ع

امام محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب هاشمی، ابو جعفر الباقر، مادرش «ام عبد الله» دختر حسن بن علی بن ابی طالب - علیهم السلام - مشهور به لقب «باقر» یعنی شکافنده علم، از فقیهان مدینه و تابعی ثقه، کثیر الحدیث و از راویان طبقه چهارم (56-114 ه. در 57 سالگی). (2) صاحبان صحاح به حدیث آن حضرت، استناد کرده اند.

امام محمد باقر [علیه السلام] از نامبردگان زیر روایت کرده است:

پدرش، امام علی بن ابی طالب علیه السلام، جدّ مادری و نیز جدّ پدری اش یعنی امام حسن و امام حسین - علیهما السلام - عموی پدرش: محمد بن حنفیه، پسر عموی جدّش: عبد الله بن جعفر ابن ابی طالب، جابر بن عبد الله، ابو سعید خدری، ابن عباس، ابن عمر، سمره بن جندب، ابو هریره، عایشه، ام سلمه، انس، سعید بن مسیب، و...

راویان از آن حضرت: پسرش: امام جعفر بن محمد - علیهما السلام - ابان بن تغلب، ابو حمزه ثمالی، جابر بن یزید جعفی، سدیر زهری، عمرو بن دینار، اعمش، اوزاعی، ابن جریج، مکحول بن راشد، و... (3)

در ترجمه «محمد بن زکریا هلالی» می آید که در کتاب میزان الاعتدال، و لسان المیزان، نوشته است: الصولی، حدّثنا الغلابی، حدّثنا ابراهیم بن بشار، عن سفیان، عن ابی الزبیر،

ص: 124

1- - الطبقات، ج 2، ص 639، ش 2238؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 124، ش 108؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 445، ش 7097؛ لسان المیزان، ج 5، ص 20؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 6، ش 5890؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 140.

2- - بنگرید به: تهذیب التهذیب، ج 7، ص 331. [3]

3- - الطبقات، ج 2، ص 638، ش 2233؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 124، ش 109؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 330، ش 6403؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 192.

قال: كُنَّا عند جابر، فدخل عليّ بن الحسين، فقال جابر: دخل الحسين، فضمّه النبيّ صلّى الله عليه و سلم إليه و قال:

«يولد لابني هذا ابن يقال له عليّ، إذا كان يوم القيامة نادى مناد: ليقيم سيّد العابدين، فيقوم هذا. و يولد له [ولد يقال له] محمّد، إذا رأيتَه يا جابر فقرأ عليه منّي السّلام» (1).

راوی احادیث شماره: 267، 279.

محمّد بن مسلم بن تدرس - ابو الزّبير / ع

محمّد بن مسلم بن تدرس اسدی، ابو الزّبير مکی، از حافظان صدوق که دارای تدلیس بوده و درباره وی نقل شده است: کان أكمل الناس عقلا، و أحفظهم.

ابن عدی گفته است: در صداقت ابو الزّبير همين بس که «مالک» از او روایت می کند فإن مالکا لا یروی إلا عن ثقه.

او در سال 126 هـ. پیش از عمرو بن دینار درگذشت. صاحبان صحاح به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: عبادله، جابر، ابو الطّفیل، سعید بن جبیر، عایشه، عکرمة، طاووس، صفوان بن عبد الله بن صفوان، عبید الله بن عمرو، نافع بن جبیر بن مطعم، اعرج، و...

راویان از او: عطاء، زهری، ایوب، ابن عون، اعمش، ابن جریج، هشام بن عروه، عبید الله بن عمر، ابو خيثمه زهير بن معاوية، زید بن أبی انیسه، ابراهیم بن طهمان، حمّاد ابن سلمه، هشام دستوائی، یزید بن ابراهیم، ابو عوانه، هشیم، ثوری، ابن عیینه، و... (2)

راوی احادیث شماره: 54 تا 59، 56 تا 61.

ص: 125

1- - بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 550، ش 7537؛ لسان المیزان، ج 5، ص 168، ش 571.

2- - الطبقات الکبری، ج 5، ص 481؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 706، ش 2555؛ [2] تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 126، ش 113؛ میزان الاعتدال، ج 3، صص 37 تا 40، ش 8169؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 415، ش 6543؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 207.

محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب بن حارث بن زهره بن کلاب بن مرّه قرشی، زهری، ابو بکر، حافظ مدنی، دانشمند حجاز و شام، از تابعان بلند پایه و از راویان برجسته طبقه چهارم که در حدود دو هزار حدیث دارد که نیمی از آن، مسند است.

«ابن سعد» درباره او گفته است: قالوا: وکان الزهری ثقة، کثیر الحدیث و العلم و الروایه، فقیها، جامعاً.

«ذهبی» نوشته است: إنه حفظ القرآن فی ثمانین لیله.

از «ابن شهاب» درباره وی چنین نقل شده است: من سنّه الصلاه أن یقرأ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ثم فاتحه الكتاب، ثم بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثم سوره، و کان یقول: أوّل من قرأ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سرّاً بالمدينه عمرو بن سعید بن العاص. (1)

و نیز از «عمرو بن دینار» نقل شده است: ما رأیت الدینار و الدرهم عند أحد أهون منه عند الزهری کأنّهما بمنزله البعر.

قال اللیث: کان ابن شهاب یكثر شرب العسل و لا یأکل التفاح.

«نسائی» گفته است: از بهترین سندی که از پیامبر صلی الله علیه و سلم روایت می شود: زهری از علی ابن الحسین، از پدرش، از جدش می باشد.

زهری در سال 50 یا 51 ه. زاده شد و در سال 123 یا 124 یا 125 ه. درگذشت.

در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: عبد الله بن عمر بن خطّاب، عبد الله بن جعفر، انس بن مالک، سهل بن سعد، جابر، ابو الطفیل، محمود بن ربیع، قبیصه بن ذؤیب، حسن و عبد الله پسران محمد ابن حنفیه، سعید بن مسیب، ابو امامه بن سهل، عروه بن زبیر، اعرج، عطاء بن ابی رباح، علی

ص: 126

بن الحسين بن عليّ، عليّ بن عبد الله بن عباس، قاسم بن محمد بن ابي بكر، ابو هريره، ...

راويان از او: عطاء بن ابي رباح، ابو الزبير مكيّ، عمر بن عبد العزيز، عمرو بن دينار، ايوب سختيانيّ، برادرش: عبد الله، ابن مسلم زهريّ، اوزاعيّ، ابن جريج، اسحاق، محمد بن عليّ بن الحسين، محمد بن منكر، هشام بن عروه، مالك، معمر، زيديّ، عقيل بن خالد، ابن ابي ذئب، يونس بن يزيد، ليث، اسحاق بن يحيى كلبيّ، سفيان بن عيينه، و... (1)

راوی احاديث شماره: 4 تا 13، 8، 6 تا 144، 75، 21.

ص: 127

1- - الطبقات الكبرى، ج 4، ص 126؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 652، ش 2302؛ [2] تذكرة الحفاظ، ج 1، ص 108، ش 97؛ تهذيب التهذيب، ج 7، صص 420 تا 424، ش 6548؛ [3] تقريب التهذيب، ج 2، ص 207.

ابراهیم بن محمد ابن حنفیه - ابراهیم بن محمد بن علی بن ابی طالب /

ت عس ق

ابراهیم بن محمد بن علی بن ابی طالب هاشمی، پدرش معروف به محمد بن حنفیه، از روایان صدوق طبقه پنجم، که «عجلی» او را به «ثقه»، توصیف کرده و ابن حبان نیز از او در الثقات نام برده است.

ترمذی در سنن، نسائی در مسند علی و ابن ماجه در سنن به حدیث او استناد کرده اند (1).

او از پدرش و نیز از جدش به نحو مرسل، روایت می کند.

روایان از او: یاسین عجلی، عمر مولی غفره، محمد بن اسحاق، ایوب بن سیار، حماد بن عبد الرحمن انصاری.

راوی احادیث شماره: 214 تا 224.

ص: 128

1- - تهذیب التهذیب، ج 1، ص 176، ش 253؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 42.

ابراهیم بن یزید بن قیس بن اسود بن عمرو بن ربیعہ بن ذہل نخعی، ابو عمران کوفی، فقیہ عراق، مفتی کوفہ، از دانشمندان با اخلاص و از راویان ثقه و کثیر الإرسال طبقه پنجم (1) که از مشهور شدن پرهیز داشت. از «هنیده» همسر ابراهیم نقل شده است: ابراهیم یک روز در میان روزه دار بود.

ابراهیم از ترس حجّاج، پنهان بود، هنگامی که خبر مرگ حجّاج را به او مژده دادند، سجده کرد و از خوشحالی گریست. فسجد و یکی من الفرح. او در سال 50 ه. به دنیا آمد و در سال 96 ه. از دنیا رفت. وقتی خبر درگذشت او به «شعبی» رسید، گفت: ما خلف بعده مثله، صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: علقمه، مسروق، ابو معمر، همّام بن حارث، شریح قاضی، سهم بن منجاب، اسود، ربیع بن خثیم، و... از عایشه نیز روایت می کند ولی ثابت نشده است که از او حدیثی شنیده باشد.

راویان از او: اعمش، منصور، ابن عون، زبید الیامی، حمّاد بن ابی سلیمان فقیه، سماک بن حرب، حکم بن عتیبه، مغیره بن مقسم ضبّی، ابراهیم بن مهاجر، و... (2)

راوی احادیث شماره: 205 تا 210.

ص: 129

1- به نظر می رسد با توجه به اینکه حدود سال 50 ه. به دنیا آمده و عایشه را دیده است و در سال 96 ه. در سن نزدیک به 50 ه. از دنیا رفت، باید از راویان طبقه سوم باشد همان گونه که در «الطبقات» و تذکره الحفظ از طبقه سوم شمرده شده و نه از راویان طبقه پنجم که در «تقریب التهذیب» آمده است.

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 270؛ الطبقات، ج 1، ص 362، ش 1140؛ تذکره الحفظ، ج 1، ص 73، ش 70؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 74، ش 252؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 194، ش 293؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 46.

ایوب بن ابی تمیمه کیسان سختیانی، ابو بکر بصری، از حافظان بلندپایه، و از فقیهان عابد و راوی طبقه پنجم که به صفات زیر توصیف شده است:

ثقه، ثبت، جامع، کثیر العلم، حجت و عدل.

از حماد بن زید نقل شده است: ایوب، برترین شخصی است که با او همنشین شدم و سخت ترین شخص در پیروی از سنت بود. او با یزید بن ولید، دوست بود، اما هنگامی که یزید به حکومت رسید، ایوب چنین گفت: اللهم أنسه ذکری. و نیز از (حماد) نقل شده که مردی را به خوشرویی و تبسم او ندیدم. از هشام بن حسان نیز نقل شده که او چهل بار حج انجام داده است.

«ذهبی» در تذکره الحفاظ، از او کرامت زیر را نقل کرده است:

كان أيوب في طريق مكة، فأصاب الناس عطش و خافوا. فقال أيوب: تكتمون عليّ؟ قالوا: نعم؛ فدور دأره و دعا فنبع الماء فرووا و سقوا الجمال، ثم أمر يده على الموضع فصار كما كان.

ایوب سختیانی در سال 66 یا 68 ه. زاده شد و در سال 131 ه. در 65 یا 63 سالگی درگذشت. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است.

مشایخ او: عمرو بن سلمه جرمی، أبو العالیه ریاحی، سعید بن جبیر، ابوقلابه، عبد الله ابن شقیق، ابن سیرین، نافع بن عاصم، عطاء، عکرمه، اعرج، عمرو بن دینار، ابو رجاء عطاردی، و...

راویان از او: شعبه، معمر، حمادین، سفیانین، معتمر بن سلیمان، ابن علیّه، اعمش، قتاده، عبد الوارث، مالک، ابن اسحاق، و... (2)

ص: 130

1- به فتح سین، سکون خاء، کسر تاء و فتح یاء. (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 246؛ الطبقات، ج 1، ص 522، ش 1818؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 130، ش 117؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 413، ش 647؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 89.

حکم بن عتیه کوفی/ع

حکم بن عتیه، ابو محمد کندی کوفی، از حافظان ثقه، ثبت، فقیه و از راویان تابعی طبقه پنجم است، مؤلف «تهذیب التهذیب» از «عجلی» نقل می کند: و کان من فقهاء أصحاب ابراهیم، و کان صاحب سنه و اتباع، و کان فیه تشیع إلا أن ذلك لم يظهر منه.

او در سال 50 ه. متولد شد و در سال 113 یا 114 یا 115 ه. چشم از جهان فرو بست، و زید بن ارقم صحابی بر او نماز خواند.

صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: از صحابیان: ابو جحیفه سوائی، زید بن ارقم - گفته شده: از او حدیث نشنیده است - عبد الله بن ابی اوفی.

از تابعان: شریح قاضی، قیس بن ابی حازم، موسی بن طلحه، زید بن شریک تیمی، سعید بن جبیر، مجاهد، عطاء، طاووس، عبد الرحمن بن ابی لیلی، ابراهیم، و...

راویان از او: منصور، ابو اسحاق سبعی، ابو اسحاق شیبانی، قتاده، از تابعان، و نیز ابان بن صالح، حجاج بن دینار، اوزاعی، مسعر، شعبه، ابو عوانه، و... (1)

راوی احادیث شماره: (بی شماره پس از شماره 206)، 207.

خالد بن مهران - خالد الحداء/ع

خالد بن مهران ابو المنازل (2) بصری، ملقب به حداء، از حافظان و محدثان بصره و از راویان ثقه و کثیر الحدیث طبقه پنجم است. اما لقب حداء به خاطر این بود که در نزد

ص: 131

1- الطبقات، ج 1، ص 376، ش 1213؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 117، ش 102؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 394، ش 1511؛

[1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 192.

2- به فتح میم یا ضم آن (تقریب التهذیب).

کفشگران می نشست. ولی خود او کفشگر نبود.

ابن حجر از «حمّاد بن زید» نقل می کند که در نیروی حافظه اش دگرگونی پدید آمده بود و نیز می نویسد: و عاب علیه بعضهم دخوله فی عمل السّلطان.

و از ابن سعد نقل می کند: و کان قد استعمل علی العصور بالبصره.

او در سال 141 یا 142 یا 143 ه. از دنیا رخت بریست. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن شقیق، ابو رجاء عطاردی، ابو عثمان التّهدی، ابو قلابه، عکرمه، عبد الرحمن بن ابی بکر، عطاء بن ابی رباح، فرزندان ابن سیرین: انس و محمّد و حفصه، و...

راویان از او: حمّاد بن، سفیان ثوری، شعبه، ابن علیّه، بشر بن مفضل، استادش:

محمد بن سیرین؛ ابو اسحاق سبّعی، اعمش، منصور، ابن جریج، و... (1)

راوی احادیث: 34، تا 36.

داود بن ابی هند/خت م 4

داود بن ابی هند قشیری، ابو بکر یا ابو محمّد بصری، نام ابو هند: دینار بن عذافر، یا طهمان است.

داود بن ابی هند، مفتی اهل بصره و از حافظان و راویان ثقه و کثیر الحدیث طبقه پنجم، که به گفته ابن حجر: کان یهم بأخره.

او در سال 50 ه. متولد شد و در سال 140 یا 139 ه. در بازگشت از سفر حج درگذشت. بخاری به حدیث او استشهاد، و مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به

ص: 132

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 259؛ الطبقات، ج 1، ص 525، ش 1828؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 149، ش 143؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 642، ش 2466؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 537، ش 1738؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 219.

روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: عکرمه، شعبی، زراره بن ابی اوفی، ابو العالیه، سعید بن مسیب، سماک بن حرب، عاصم الأحول، محمد بن سیرین، مکحول شامی، و...

راویان از او: شعبه، حمادین، ابن علیّه، یحیی القطان، یزید بن هارون، ثوری، ابن جریج، عبد الوارث بن سعید، و... (1)

راوی احادیث شماره: 44، 52، 63، 66، 68، 71، 121، 122، 124، 126، 127، 132، 133.

زید ابو الحواری - زید بن الحواری - زید العمی /4

زید بن الحواری، ابو الحواری، العمی، بصری، قاضی هرات، گفته می شود: نام پدرش «مرّه» بود. از راویان ضعیف طبقه پنجم که به گفته ابو حاتم: ضعیف الحدیث، یکتب حدیثه و لا یحتجّ به.

جهت نامگذاری او به «عمی» این است که هرگاه از چیزی پرسیده می شد، می گفت:

تا از عمویم پرسم. (سمی العمی: لانه کان کلماً سنل عن شیء، قال حتی أسأل عمی).

مشایخ او: انس، سعید بن مسیب، ابو وائل، سعید بن جبیر، عکرمه، حسن، عروه بن زبیر، معاویه بن قره، ابو الصّدیق النّاجی، ابو نصره عبدی، و...

راویان از او: پسرانش: عبد الرّحمن و عبد الرّحیم، شعبه، اعمش، مسعودی، مسعر، جابر جعفی عماره بن ابی حفصه، مطرف بن طریف، ابو اسحاق فزاری، هشیم، و...

ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، از او حدیث نقل کرده اند (2).

راوی احادیث شماره: 91، 92، 99، 113 تا 119.

ص: 133

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 255، [1] الطبقات، ج 1، ص 525، ش 1827؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 146، ش 140؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 25، ش 1879؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 235.

2- میزان الاعتدال، ج 2، ص 102، ش 3003؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 223، ش 2203؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 274.

سعید بن ایاس جریری، ابو مسعود بصری، از حافظان ثقه، حجت، محدث اهل بصره، که سه سال پیش از فوت، دچار اندکی اختلاط و دگرگونی در نیروی حافظه شد.

جریری در سال 144 هـ. درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ابو الطفیل، ابو عثمان النهدی، ابو نصره عبدی، عبد الله بن شقیق، ابو العلاء یزید بن عبد الله بن الشحیر، عبد الله بن بریده، و...

راویان از او: شعبه، ثوری، حمّادین، ابن علیّه، بشر بن مفضل، ابو قدامه، ابن مبارک، وهیب، معمر، یزید بن زریع، یزید بن هارون، ابو اسامه، عبد الوهّاب بن عطاء الخفّاف، و... (1)

راوی احادیث شماره: 62، 64، 65، 67، 69، 70.

سلیمان بن ابی سلیمان - ابو اسحاق شیبانی/ع

ابو اسحاق شیبانی کوفی، سلیمان بن ابی سلیمان، در نام پدر سلیمان، اختلاف است، در «الطبقات» سلیمان بن خاقان، و در تذکره الحفّاظ، سلیمان بن فیروز، و در تهذیب التهذیب سلیمان بن مهران یا عمرو آمده است.

ابو اسحاق شیبانی از حافظان و راویان ثقه طبقه پنجم است، ابن معین او را به ثقه و حجت، و ابو حاتم به ثقه، صدوق و صالح الحدیث، توصیف کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن ابی اوفی، زَرّ بن حبیب، شعبی، ابراهیم نخعی، عکرمه مولی ابن عبّاس، حبیب بن ابی ثابت، عدی بن ثابت، و...

ص: 134

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 261؛ الطبقات، ج 1، ص 526، ش 1832؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 155، ش 150؛ میزان الاعتدال، ج

2، ص 127، ش 3142؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 301، ش 2347؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 291.

راویان از او: پسرش: اسحاق؛ ابو اسحاق سبیعی، عاصم الأ-حول، ابراهیم بن طهمان، ابو اسحاق فزاری، ثوری، شعبه، جریر بن عبد الحمید، علی بن مسهر، ابن عیینه، مسعودی، هشیم، ابو بکر و حسن پسران عیاش، ابن ادیس، ابو عوانه، جعفر بن عون، و... (1)

راوی حدیث شماره: 173.

سلیمان بن مهران - اعمش / ع

سلیمان بن مهران اسدی، کاهلی، ابو محمد کوفی، اعمش، از حافظان وارسته، شیخ الإسلام، عالم به علوم قرآنی و حدیث و از راویان ثقه طبقه پنجم ولی اهل تدلیس در حدیث بود که اصلش از منطقه «ری» و یا طبرستان است.

عجلتی گفته است: کان ثقه، ثبنا فی الحدیث، و کان محدث أهل الكوفه فی زمانه، و لم یکن له کتاب، و کان رأسا فی القرآن عسرا، سیئ الخلق، عالما بالفرائض، و کان لا یلحن حرفا، و کان فیه تشیع.

عیسی بن یونس درباره عظمت روح و بی اعتنایی او به سرمایه داران و قدرتمداران می گوید: ما رأیت الأغنیاء و السلاطین عند أحد أحمق منهم عند الأعمش مع فقره و حاجته.

اعمش در روز عاشورای سال 61 ه. به دنیا آمد و در ربیع الأول سال 148 ه. در 87 سالگی از دنیا رفت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن ابی اوفی، ابو وائل، زر بن حبیش، ابراهیم نخعی، ابو عمرو شیبانی، ابو حازم اشجعی، سلیمان بن مسهر، مجاهد بن جبر، و...

راویان از او: حکم بن عتیبه، ابو اسحاق سبیعی، سلیمان تیمی، شعبه، سفانین، ابراهیم بن طهمان، ابو اسحاق فزاری، زائده، ابو بکر بن عیاش، شیبان نحوی، ابن مبارک،

ص: 135

1- -الطبقات الكبرى، ج 6، ص 345؛ الطبقات، ج 1، ص 383، ش 1242؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 153، ش 147؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 482، ش 2644؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 325.

ابن نمیر، فضیل بن عیاض، هشیم، وکیع، ابو نعیم، و... (1)

راوی احادیث شماره: 74، 76، 80، 125، 164، 190.

صالح بن مسلم / د- موسی بن مسلم بن رومان

صالح بن مسلم بن رومان (2) مکی که درست آن صالح بن موسی بن مسلم بن رومان است.

«ابو داود» به روایت او استناد کرده است. وی از ابو الزبیر، روایت می کند، از این روگیا از راویان طبقه پنجم است.

راویان از او: یزید بن هارون، یونس بن محمد المؤدب، موسی بن اسماعیل. (3)

راوی حدیث شماره: 53.

صفوان بن عمرو سکسکی / بخ م 4

صفوان بن عمرو بن هرم سکسکی، ابو عمرو حمصی، از تابعان، راوی ثقة و مأمون طبقه پنجم که در سال 100 یا 108 هـ. درگذشت. بخاری در الأدب المفرد، مسلم در

ص: 136

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 342، الطبقات، ج 1، ص 381، ش 1228؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 154، ش 149؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 224، ش 3517؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 506، ش 2690؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 331.
 - 2- - بنگرید به: تهذیب التهذیب، ج 8، ص 426، ش 7293؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 288؛ در ضمن نام موسی بن مسلم بن رومان نوشته است: «وقد ينسب إلى جدّه و يقال: صالح بن مسلم بن رومان، كذا وقع، و الصواب: صالح بن موسی بن رومان».
 - 3- - بنگرید به: التاريخ الكبير، ج 4، ص 40، ش 2856؛ الجرح و التعديل، ج 4، ص 79، ش 1819؛ الثقات، ج 6، ص 464 و در چاپ دیگر، ج 3، ص 449، ش 2133؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 301، ش 3828؛ لسان المیزان، ج 3، ص 177، ش 711؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 426، ش 7293؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 288 و نیز ج 1، ص 363 زیر نام صالح بن مسلم بن رومان.

صحیح، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن بسر مازنی صحابی، جبیر بن نفیر، شریح بن عبید حضرمی، راشد بن سعد، سلیم بن عامر، و...

راویان از او: ابن مبارک، ابو اسحاق فزاری، اسماعیل بن عیاش، معاویه بن صالح حضرمی، ولید بن مسلم، ابو الیمان، و... (1)

راوی احادیث شماره: 150، 153.

عبد الملك بن ابی سلیمان عزمی کوفی / خت م 4

(2)

عبد الملك بن ابی سلیمان میسره عزمی، ابو محمد یا ابو سلیمان و یا ابو عبد الله، از حافظان و راویان تابعی طبقه پنجم که شماری از رجال شناسان وی را توثیق نموده اند.

ترمذی می گوید: او ثقه و مأمون است و ما کسی را جز «شعبه» نمی دانیم که درباره او حرفی داشته باشد، ولی «ابن حجر» می نویسد: صدوق له أوهام.

او در ذیحجه سال 145 هـ. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به حدیث او استناد کرده اند ولی بخاری به آن استشهاد کرده است.

مشایخ او: انس بن مالک، سعید بن جبیر، عطاء بن ابی رباح، سلمه بن کهیل، انس ابن سیرین، ابن الزبیر، ابو حمزه ثمالی، و...

راویان از او: شعبه، ثوری، ابن مبارک، قطان، زهیر بن معاویه، زائده، حفص بن غیاث، علی بن مسهر، ابو عوانه، هشیم، یزید بن هارون، عبد الرزاق، و... (3)

ص: 137

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 467؛ الطبقات، ج 2، ص 809، ش 3025؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 54، ش 3015؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 368.

2- - به فتح عین و سکون راء، و فتح زاء (بنگرید به: اللباب، و تقریب التهذیب).

3- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 350؛ الطبقات، ج 1، ص 389، ش 1262؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص -

عکرمه بن عمار / خت م 4

عکرمه بن عمار عجلّی، ابو عمار یمامی، بصری الأصل، از راویان تابعی طبقه پنجم که شماری از دانشمندان رجالی، او را توثیق نموده اند و ابن حبان نیز از وی در «الثقات» نام برده است. از «عاصم بن علی» نقل شده که گفت: او مستجاب الدعوه بود، اما ابن حجر، نوشته است: صدوق یغلط و فی روایتہ عن یحیی بن اُبی کثیر اضطراب، و لم یکن له کتاب.

او در سال 159 هـ. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت او استناد کرده اند و بخاری نیز از باب استشهاد نقل کرده است.

مشایخ او: هر ماس بن زیاد صحابی، اسحاق بن عبد الله بن ابی طلحه، مکحول، یحیی بن ابی کثیر، عطاء بن ابی رباح، هشام بن حسان، و...

راویان از او: شعبه، ثوری، وکیع، یحیی القطان، ابن مبارک، ابن مهدی، ابو النضر، زید بن الحباب، عبد الصمد بن عبد الوارث، عاصم بن علی، ابو الولید طرابلسی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 32.

عمرو بن شعیب / ز 4

عمرو بن شعیب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص قرشی سهمی، ابو ابراهیم یا ابو عبد الله مدنی یا طائفی، ساکن مکه و مهاجر به طائف، از راویان صدوق طبقه پنجم، که

ص: 138

1 - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 555؛ الطبقات، ج 2، ص 744، ش 2698؛ میزان الاعتدال، ج 3، صص 90 تا 93، ش 5713؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 628، ش 4811؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 30.

در سال 118 هـ. در طائف درگذشت. بخاری در جزء القراءة، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، عمّه اش: زینب دختر محمد، سعید بن مسیب، زینب دختر ابو سلمه ربیبه پیامبر صلی الله علیه و اله، طاووس، سلیمان بن یسار، مجاهد، عطاء، زهری، و...

راویان از او: عطاء، مکحول، زهری، یحیی بن سعید، عاصم الأحول، قتاده، ایوب سختیانی، ابو اسحاق شیبانی، اوزاعی، حکم بن عتیبه، ابن عون، داود بن ابی هند، مطر الوزّاق، مثنی الصّبّاح، ابن لهیعه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 151، 152.

عمرو بن مزه جملی (ع)

عمرو بن مزه بن عبد الله بن طارق...، ابو عبد الله مرادی جملی کوفی، نابینا. از حافظان و راویان ثقه، عابد و متّهم به ارجاء، که در سال 116 و یا 118 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح، روایات او را نقل کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن ابی أوفی، سعید بن مسیب، عبد الرحمن بن ابی لیلی، ابو وائل، عمرو بن میمون اودی، ابراهیم نخعی، و...

راویان از او: پسرش: عبد الله؛ ابو اسحاق سیعی، اعمش، منصور، زید بن ابی انیسه، مسعر، علاء بن مسیب، اوزاعی، مسعودی، ثوری، شعبه، عوام بن حوشب، و... (2)

راوی احادیث شماره: 172، 182.

ص: 139

1- - الطبقات، ج 2، ص 726، ش 2632؛ [1] میزان الاعتدال، ج 3، ص 263، ش 6383؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 159، ش 5217؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 72.

2- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 315؛ الطبقات، ج 1، ص 377، ش 1216؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 121، ش 105؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 288، ش 6447؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 209، ش 5291؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 78.

فطر بن خلیفه قرشی مخزومی، ابو بکر حنّاط کوفی، که به گفته ابن حجر، از روایان تابعی صدوق مرمی به تشیع طبقه پنجم است.

نظرات شماری از عالمان رجالی درباره او بدین شرح است:

احمد بن حنبل: ثقّه صالح الحدیث. یحیی بن سعید: ثقّه. ابن معین: ثقّه شیعی، ابو حاتم: صالح الحدیث. نسائی: لا بأس به، ثقّه حافظ کتیب. عبد الله بن احمد بن حنبل به نقل از پدرش: ثقّه صالح الحدیث، حدیثه حدیث رجل کتیب إلا أنّه یتشیع.

عجلتی: کوفی ثقّه، حسن الحدیث، و کان فیہ تشیع قلیل.

ساجی: و کان یقدم علیّا علی عثمان.

ابو بکر بن عیّاش: ما ترک الزّوایه عنه إلا لسوء مذهبہ.

احمد بن یونس: کنت أمرّ به و أدعه مثل الکلب.

در میزان الاعتدال از «جعفر الأحمر» نقل می کند: سمعت فطر بن خلیفه فی مرضه یقول: ما یسرّنی أنّ مکان کلّ شعره فی جسدی ملک یسبح الله لحبّی أهل البیت.

او در سال 153 یا 155 ه. چشم از جهان فرو بست. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایات او استناد می کنند.

مشایخ او: ابو الطّیفیل عامر بن واثله، پدرش، منذر ثوری؛ ابو وائل، ابو اسحاق سبّعی، مجاهد بن جبر، قاسم بن ابی بزّه، عطاء بن ابی رباح، عاصم بن بهدله، و...

راویان از او: ابن مبارک، وکیع، قطّان، سفیانین، فضل بن موسی، محمّد بن بشر، عبید الله بن موسی، فریابی، یحیی بن آدم، ابو اسامه، قبیصه، ابو نعیم فضل بن دکین، و... (1)

راوی احادیث شماره: 140، 141، 142، 193، 195، 199، 201، 225، 226، 227.

ص: 140

1- الطبقات الکبری، ج 6، ص 364؛ الطبقات، ج 1، ص 393، ش 1275؛ [1] میزان الاعتدال، ج 3، ص 363، ش 6779؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 428، ش 5629؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 114.

قاسم بن ابی بزه مکی، ابو عبد الله یا ابو عاصم قاری مخزومی، همدانی الأصل، نام پدرش: نافع یا یسار و یا نافع بن یسار مکی، از روایان تابعی ثقه طبقه پنجم، که در سال 124 یا 114 یا 115 ه. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل می کنند.

مشایخ او: ابو الطفیل، سعید بن جبیر، عکر مه، مجاهد، سلیمان بن قیس، عطاء خراسانی، و...

راویان از او: فطر بن خلیفه، عمرو بن دینار، ابن جریج، شعبه، مسعر، حجاج بن ارطاه، هشام دستوائی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 140 تا 142، 225 تا 227.

محمد بن اسحاق بن یسار / خت م 4

محمد بن اسحاق بن یسار، مدنی، ابو بکر یا ابو عبد الله مطلبی، ساکن عراق، از حافظان و روایان طبقه پنجم، یکی از عالمان برجسته و صاحب تصنیف در خصوص مغازی و سیر است که مرمی به تشیع و قدر می باشد.

شماری از عالمان رجالی، او را ثقه می دانند. ابن حبان در الثقات می نویسد: دو نفر یعنی هشام و مالک درباره او حرف دارند، و سپس نظر آن دو را مورد نقد و رد قرار می دهد. ابن حجر او را صدوق و تدلیسگر معرفی می کند.

او در یکی از سالهای 150 تا 153 ه. از دنیا رفت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، روایت او را نقل کرده اند و بخاری نیز به آن استشهاد نموده است.

ص: 141

1- - بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 5، ص 479؛ الطبقات، ج 2، ص 706، ش 2557؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 439، ش 5640؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 115.

مشایخ او: پدرش، عموهایش: عبد الرحمن و موسی؛ اعرج، عبید الله بن عبد الله بن عمر، محمد بن ابراهیم بن حارث تیمی، قاسم بن محمد بن ابی بکر، زهری، ابن منکدر، مکحول، عطاء بن ابی رباح، و...

راویان از او: یحیی بن سعید انصاری، جریر بن حازم، ابن عون، حماد بن سفیانین، شعبه، ابن ادریس، هشیم، ابو عوانه، سلمه بن فضل رازی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 271.

مکحول شامی / ز[ر]ام 4

مکحول دمشقی، ابو عبد الله بن ابی مسلم هذلی، از فقیهان حافظ و مفتی دمشق و از راویان تابعی، ثقه، کثیر الإرسال و بلند آوازه طبقه پنجم، که اصاله اهل کابل و یا از خاندان فارسی و کسری و نام پدرش سهراب بود. پس از اسیر شدن آزاد شد، و از عالمان برجسته به شمار می آید که در فراگیری دانش، سخت کوشا بود. ابن اسحاق از او نقل می کند: *طفت الأرض فی طلب العلم*.

ذهبی از زهری نقل می کند: عالمان، چهار تن هستند: سعید بن مسیب در مدینه، شعبی در کوفه، حسن در بصره، و مکحول در شام.

وقیل: کان فی لسانه لکنه یجعل القاف کافا.

سال درگذشت مکحول را از 112 تا 118 ه. نوشته اند. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، و بخاری در «جزء القراءة خلف الإمام» از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو امامه باهلی، واثله بن اسقع، انس بن مالک، محمود بن ربیع، جبیر بن نفیر، سلیمان بن یسار، طاووس، و...

ص: 142

1- - الطبقات، ج 2، ص 678؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 172، ش 167؛ تهذیب التهذیب، ج 7، صص 35 تا 41، ش 5929؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 144.

راویان از او: اوزاعی، ایوب بن موسی، علاء بن حارث، زید بن واقد، ثور بن یزید، حجاج بن ارطاه، عکرمه بن عمّار، نعمان بن منذر، محمد بن اسحاق، و... (1)

راوی حدیث شماره: 229.

منصور بن معتمر / ع

منصور بن معتمر بن عبد الله سلمی، ابو عتاب کوفی از فقیهان متعبّد بلندپایه، و از راویان حافظ، حجّت، ثقه، ثبت و صالح طبقه پنجم که ذهبی از «زائده» درباره او چنین نقل می کند:

صام منصور أربعين سنة وقام ليلها و كان يبكي الليل كلّه، فإذا أصبح كحل عينيه و برق شفّتيه و دهن رأسه، فتقول له أمّه: أقتلت قتيلا؟ فيقول: أنا أعلم بما صنعت نفسي.

أخذه يوسف بن عمر أمير العراق ليولّيه قضاء الكوفة فامتنع، فدخلت عليه، و قد جىء بالقيد ليقيدّه، ثمّ خلّى عنه.

و نیز از احمد عجلی نقل می کند: منصور، شخصی صالح و متعبّد بود و کسی درباره او اختلاف نداشت، اگره علی القضاء فقضى شهرين، قال: وفيه تشييع قليل. و كان قد عمش من البكاء (و صام ستين سنة و قامها)، قالت فتاه لأبيها: يا أبت الأسطوانة التي كانت في دار منصور ما فعلت؟ قال: يا بنيّه ذاك منصور كان يصلّي بالليل و قد مات. قال الثوري: لو رأيت منصورا يصلّي، لقلت يموت الساعه.

منصور در سال 132 هـ. رخت از دنیای فانی بریست. صاحبان صحاح شش گانه به روایات او استناد کرده اند.

مشایخ او: ابو وائل، زید بن وهب، ابراهیم نخعی، حسن بصری، ربیع بن حراش،

ص: 143

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 453؛ الطبقات، ج 2، ص 793، ش 2925؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 107، ش 96؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 177، ش 8749؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 332، ش 7153؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 273.

تمیم بن سلمه، سعد بن عبیده، سعید بن جبیر، مجاهد، منہال بن عمرو شعبی، ابو حازم اشجعی، و...

راویان از او: ایوب، اعمش، سلیمان تیمی، سفیان ثوری، شعبه، شیبان، مسعر، شریک، فضیل بن عیاض، زائده، زهیر بن معاویہ، ابو الأحوص (سلام بن سلیم)، و... (1)

راوی حدیث شماره: 73.

یحیی بن ابی کثیر طائی / ع

یحیی بن ابی کثیر طائی ابو نصر یمامی، نام پدرش: یسار، یا صالح، یا نشیط، و یا دینار.

وی از محدثان صاحب نام ثقه، ثبت ولی دارای تدلیس و ارسال است.

در تذکره الحفاظ آمده است: و قد روی أن یحیی امتحن و ضرب و حلق؛ لکونه انتقص بنی أمیہ.

او در سال 129 یا 132 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه از او روایت نقل کرده اند.

ابو حاتم گفته است: او هیچ یک از صحابه را درک نکرد، تنها انس را در مسجد الحرام دید که نماز می خواند، از این رو روایت او از انس به نحو مرسل است.

مشایخ او: ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف، ابو قلابه، ابو نصره عبدی، هلال بن ابی میمونہ، عکرمہ، عطاء، و...

راویان از او: پسرش: عبد اللہ؛ عکرمہ بن عمّار، معمر بن راشد، هشام دستوائی، ایوب سختیانی، اوزاعی، هشام بن حسان، همّام بن یحیی، ایوب بن نجّار، ابان العطار، شیبان

ص: 144

1 - - بنگرید به: الطبقات الکبری، ج 6، ص 337؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 381، ش 1230؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 142، ش 135؛ تهذیب التهذیب، ج 8، صص 358 تا 360، ش 7187؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 276.

حدیثی به روایت یحیی بن ابی کثیر از ابو سلمه از ابو هریره، نقل شده که با حذف سلسله سند بدین شرح است:

یحیی بن ابی کثیر، عن ابی سلمه، عن ابی هریره، عن النبی صلی الله علیه و سلم قال:

«حاج آدم موسی، فقال: أنت الذي أخرجت الناس من الجنة وأشقيتهم. فقال: يا موسى، أنت الذي اصطفاك الله برسالاته و كلامه، تلومني على أمر كتبه الله عليّ أو قدره عليّ قبل أن يخلقني [أربعين سنة] قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: فحج آدم موسی» (2).

راوی حدیث شماره: 10.

یزید بن ابی زیاد هاشمی / خت م 4

یزید بن ابی زیاد قرشی هاشمی، کوفی، از راویان طبقه پنجم، که «ابن حجر» درباره او می نویسد: ضعیف، کبر فتغیر، صار يتلقن، و كان شيعياً.

و نیز شماری از عالمان رجالی، مانند نسائی، ابن معین و... او را حافظ و قوی نمی دانند، «ابن سعد» گفته است: كان ثقہ فی نفسه إلا أنه اختلط فی آخر عمره، ف جاء بالعجائب.

«ابن حبان» نیز می گوید: صدوق است جز اینکه در زمان پیری دچار دگرگونی در حافظه شده... فسمع من سمع منه قبل التغير صحيح.

ولی «يعقوب بن سفيان» و «ابن شاهين» او را به عدالت و وثاقت، توصیف می کنند.

او در سال 47 ه، زاده شد و در سال 136 ه، در سن نزدیک به 90 سالگی درگذشت.

ص: 145

1- -بنگرید به: الطبقات، ج 1، ص 514، ش 1780؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 128، ش 115؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 402، ش

9607؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 285، ش 7911؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 356.

2- -تذکره الحفاظ، ج 1، ص 129.

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن از او روایت، نقل کرده اند و نیز بخاری به روایت او استشهاد نموده است.

مشایخ او: ابراهیم نخعی، مجاهد، عکرمه، محمد بن علی بن عبد الله بن عباس، و...

راویان از او: اسماعیل بن ابی خالد، زائده، شعبه، زهیر بن معاویه، هشیم، ابو عوانه، ابو بکر بن عیاش، شریک، سفیان بن جریر بن عبد الحمید، علی بن مسهر، محمد بن فضیل، و... (1)

راوی احادیث شماره: 205، 206، 208، 209، 210.

ص: 146

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 340؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 382، ش 1236؛ [2] میزان الاعتدال، ج 4، ص 423، ش 9695؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 344، ش 7996؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 365.

ابو الحسن کوفی/د

بنابر آنچه در تقریب التهذیب آمده است ابو الحسن کوفی از راویان مجهول طبقه ششم می باشد که «ابو داود» از او حدیث، نقل کرده است.

مؤلف میزان الاعتدال نوشته است: ابو الحسن [س] عن هلال بن عمرو، عن علیّ:

یخرج رجل من وراء التهر يقال له الحارث، تفرد عنه مطرف بن طریف.

در تهذیب التهذیب نیز مشابه عبارت یاد شده آمده است. (1)

راوی حدیث: 232.

جریر بن عبد الحمید بن قرط /ع

(2)

جریر بن عبد الحمید بن قرط ضبّی، کوفی، ابو عبد الله رازی، از راویان ثقه طبقه ششم، متولد 107 ه. در یکی از قریه های اصفهان، بزرگ شده کوفه، ساکن ری و قاضی آنجا

ص: 147

1- میزان الاعتدال، ج 4، ص 515؛ تهذیب التهذیب، ج 10، ص 81، ش 8335؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 412.

2- به ضم قاف، و سکون راء (تقریب التهذیب).

بود که در سال 188 ه. در همان شهر وفات یافت.

مشایخ او: منصور بن معتمر، اعمش، عبد الملک بن عمیر، ابو اسحاق شیبانی، یحیی ابن سعید انصاری، سلیمان تیمی، عاصم احول، عبد العزیز بن رفیع، یزید بن ابی زیاد، و...

راویان از او: علی بن مدینی، اسحاق بن راهویه، قتیبه، یوسف بن موسی قَطَّان، احمد بن حنبل، عثمان بن ابی شیبه، ابو خثیمه، یحیی بن معین، و... (1)

راوی احادیث شماره: 206، 260، 261.

امام جعفر بن محمد الصادق علیه السلام / بخ م 4

جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب، هاشمی علوی مدنی، ابو عبد الله، معروف به صادق، از راویان صدوق، فقیه، امام طبقه ششم. (2) مادرش «أم فروه» دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر (3)، که دیدگاه برخی عالمان رجالی درباره آن حضرت بدین شرح است.

ابن ابی حاتم از پدرش نقل می کند: ثقہ لا یسأل عن مثله.

ابن عدی: و هو من ثقات الناس كما قال یحیی بن معین.

عمر و بن ابی المقدم: كنت إذا نظرت إلى جعفر بن محمد علمت أنه من سلاله النبیین.

ابن حبان در الثقات: كان من سادات أهل البيت فقها، وعلما، وفضلا.

نسائی در الجرح و التعديل: ثقہ.

ص: 148

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 381؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 398، ش 1300؛ و ج 2، ص 842، ش 3167؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 271، ش 257؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 394، ش 1466؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 41، ش 957؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 127.

2- ولی مؤلفان تذکره الحفاظ و طبقات الحفاظ، آن حضرت را در طبقه پنجم برشمرده اند.

3- مادر «أم فروه»، «اسماء» دختر عبد الرحمن بن ابی بکر است، از این رو می فرمود: «ولدنی أبو بکر مرتین».

قال مالك: اختلفت إليه زمانا فما كنت أراه إلا على ثلاث خصال: إما مصلاً، وإما صائماً، وإما يقرأ القرآن، وما رأيته يحدث إلا على طهاره (1).

ابو حنيفة: ما رأيت أفتقه من جعفر بن محمد.

صالح بن ابى الأسود: سمعت جعفر بن محمد، يقول: سلوني قبل أن تفقدوني؛ فإنه لا يحدثكم أحد بعدى بمثل حديثي (2).

در تهذيب الكمال، می نویسد:

قال ابو العباس بن عقده: حدثنا جعفر بن محمد بن حسين بن حازم، قال: حدثني إبراهيم بن محمد الرّماني، أبو نجیح قال: سمعت حسن بن زياد يقول: سمعت أبا حنيفة و سئل: من أفتقه من رأيت؟ فقال: ما رأيت أحداً أفتقه من جعفر بن محمد، لَمَّا أقدمه المنصور الحيره، بعث إليّ، فقال: يا أبا حنيفة، إنّ الناس قد فتنوا بجعفر بن محمد، فهبيّ له من مسائلك الصّعب، قال: فهبيّات له أربعين مسأله، ثمّ بعث إليّ أبو جعفر، فأتيته بالحيره، فدخلت عليه و جعفر جالس عن يمينه، فلمّا بصرت بهما دخلني لجعفر من الهييه ما لم [يدخلني] لأبي جعفر، فسلمت، و أذن لي، فجلست، ثمّ التفت إلى جعفر، فقال: يا أبا عبد الله، تعرف هذا؟ قال: نعم، هذا أبو حنيفة، ثمّ أتبعها؛ قد أتانا، ثمّ قال: يا أبا حنيفة، هات من مسائلك، نسأل أبا عبد الله، و ابتدأت أسأله، و كان يقول في المسأله: أنتم تقولون فيها كذا و كذا، و أهل المدينه يقولون كذا و كذا، و نحن نقول كذا و كذا، فرّبما تابعنا و ربّما تابع أهل المدينه، و ربّما خالفنا جميعاً، حتّى أتيت على أربعين مسأله ما أكرم منها مسأله، ثمّ قال أبو حنيفة: أليس قد روينا أنّ أعلم النّاس أعلمهم باختلاف النّاس؟!

آن حضرت در سال 80 هـ. متولد شد و در سال 148 هـ. به شهادت رسید.

امام صادق عليه السلام، از اشخاص زیر روایت کرده است:

پدرش؛ محمد بن منکدر، عبید الله بن ابی رافع، عطاء، عروه بن الزّبير، جدّ

ص: 149

1- -بنگرید به: تهذيب التهذيب، ج 2، ش 994. [1]

2- -تذکره الحفاظ، ج 1، ص 166.

مادری اش: قاسم بن محمد؛ نافع، زهری، مسلم ابن ابی مریم، و...

راویان از او: پسرش: موسی بن جعفر؛ ابان بن تغلب، شعبه، سفیان بن مالک، حاتم بن اسماعیل، یحیی القطان، ابو عاصم التیبیل، ابن جریج، ابو حنیفه، وهیب بن خالد، یحیی ابن سعید انصاری.

در او ردی گفته است: لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر أمر بنی العباس.

صاحبان صحاح، بجز بخاری به حدیث آن حضرت، استناد جسته اند، و بخاری نیز در الأدب المفرد از آن حضرت، حدیث نقل کرده است (1).

راوی حدیث شماره: 279.

خلف بن حوشب - ابو یزید اعور / خت عس

خلف بن حوشب کوفی، عابد، ابو یزید، یا ابو عبد الرحمن و یا ابو مرزوق اعور، از راویان ثقه طبقه ششم، متوفای پس از 140 هـ. بخاری در جزء القراءه، و نسائی در مسند علی از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو اسحاق سبیعی، ایاس بن سلمه بن اکوع، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن مرّه، مجاهد، و...

راویان از او: شعبه، مسعر، ابن عیینه، شریک، ابو بدر شجاع بن ولید، مروان بن معاویه، و... (2)

راوی احادیث شماره: 172، 182.

ص: 150

1- الطبقات، ج 2، ص 673، ش 2409؛ تهذیب الکمال، ج 3، ص 418، ش 933؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 166، ش 162؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 414، ش 1519؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 68، ش 998؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 132؛ طبقات الحفاظ، ص 72، ش 155.

2- بنگرید به: تهذیب التهذیب، ج 2، ص 568، ش 1787؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 225.

با توجه به طبقه مشایخ او، و راویان از او، گویا از راویان طبقه ششم باشد.

در میزان الاعتدال و لسان المیزان، نظرات رجال شناسان، درباره او بدین صورت نقل شده است:

بخاری: منکر الحدیث. نسائی: متروک: ابن خراش: کوفی لا بأس به، ابو حاتم و ابو زرعه: منکر الحدیث، ساجی: فیه لین، آجری: ضعیف الحدیث. وی از تابعان روایت می کند.

مشایخ او: ابو اسحاق سبعی، ابراهیم بن جریر بن عبد الله، سلمه بن مجنون صاحب ابی هریره.

راویان از او: سوید بن سعید، یحیی حمّانی، سلیمان بن داود، ابو الربیع زهرانی، سعید بن محمد جرمی (1).

راوی احادیث شماره: 7، 9.

زیاد بن بیان رقی/دق

زیاد بن بیان رقی، از راویان صدوق و عابد که ابو داود و ابن ماجه روایت او را درباره مهدی، نقل کرده اند.

مشایخ او: علی بن نفیل جدّ ابو جعفر نفیلی، میمون بن مهران، سالم بن عبد الله.

راویان از او: ابو الملیح رقی، جعفر بن برقان، ابن علیّه و هانی بن فروخ (2).

راوی احادیث شماره: 246 تا 253.

ص: 151

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 10، ش 2622؛ لسان المیزان، ج 2، ص 419، ش 1736؛ تاریخ الإسلام، ج 12، ص 148، ش 103 (1) و فیات 181-190 [2] ه.

2- میزان الاعتدال، ج 2، ص 87، ش 2927؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 181، ش 2126؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 265.

سعید بن عمرو بن اشوع همدانی، اهل کوفه و قاضی آن، از راویان ثقه و مرمی به تشیع طبقه ششم که در حدود سال 120 هـ. درگذشت. بخاری، مسلم و ترمذی به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: شریح بن نعمان صاندی، شریح بن هانی، حسن بن ربیع، شعبی ابو برده ابن ابی موسی، یزید بن سلمه جعفی، (ولی او را درک نکرده است)، و...

راویان از او: سعید بن مسروق ثوری و پسرش: سفیان بن سعید؛ خالد الحداء، زکریا ابن ابی زائده، لیث بن ابی سلیم، حبیب بن ابی ثابت، سلمه بن کهیل، ابو اسحاق سبعی، عبد الملک بن عمیر، و... (1)

راوی حدیث شماره: 51.

صالح بن ابی مریم ضبعی - ابو الخلیل/ع

(2)

صالح بن ابی مریم ضبعی، ابو الخلیل بصری، از راویان طبقه ششم که ابن معین و نسائی، او را توثیق کرده اند و ابن حبان نیز در الثقات از او نام می برد، ولی ابن عبد البر در التمهید گفته است: لا یحتج به. صاحبان صحاح شش گانه، روایت او را نقل کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن حارث بن نوفل، مجاهد، ابو علقمه هاشمی، ایاس بن حرمله و یا حرمله بن ایاس، مسلم بن یسار و... و نیز به صورت ارسال از ابو قتاده، ابو موسی، ابو سعید، و...

راویان از او: عطاء بن ابی رباح، مجاهد که استاد اوست، قتاده، ابو الزبیر، منصور بن

ص: 152

1- الطبقات الکبری، ج 6، ص 327؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 374، ش 1204؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 3، ص 356، ش 2442؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 302.

2- به ضم ضاد و فتح با، منسوب به ضبیعه بن قیس (بنگرید به: تقریب التهذیب).

معتمر، ایوب سختیانی، عبد الله بن شبرمه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 254، تا 263، 259، 256، تا 266.

عاصم بن بهدله - ابن ابی النجود/ع

عاصم بن بهدله - ابن ابی النجود اسدی، کوفی، ابو بکر مقرئ، از قاریان هفت تن که «ابن حجر» او را این چنین توصیف می کند: صدوق له أو هام حجّه فی القراءه و حدیثه فی الصحیحین مقرون.

ابن حبان او را در الثقات نام می برد، و از «عجلی» نقل شده که او عثمانی بوده است.

ابن معین گفته است: ثقّه لا بأس به.

او در سال 128 هـ. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه، از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: زرّ بن حبیش، ابو عبد الرحمن السلمی، ابو وائل، ابو صالح السّمان، ابو رزین، مسیب بن رافع، مصعب بن سعد، معبد بن خالد، سواء خزاعی، و...

راویان از او: اعمش، منصور، عطاء بن ابی رباح، شعبه، سفیان بن، حمّاد بن، سعید بن ابی عروبّه، زانده، ابو خيثمه (زهیر بن معاویه)، شریک، ابو عوانه، حفص بن سلیمان، ابو بکر بن عیاش و... (2)

شماری از راویان که حدیث پیامبر صلی الله علیه و اله را درباره مهدی علیه السلام از عاصم روایت کرده اند همراه با شماره حدیث، به شرح ذیل می باشند:

1- محمد بن ابراهیم ابو شهاب 1/، 163، 162.

2- عثمان بن عبد الله بن شبرمه 154/، 155.

3- سفیان بن عینه 156/، 185، 158، 161.

ص: 153

1- تهذیب التهذیب، ج 4، ص 26، ش 2965؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 362.

2- الطبقات الکبری، ج 6، ص 320؛ الطبقات، ج 1، ص 369، ش 1176؛ [1] میزان الاعتدال، ج 2، ص 357، ش 4068؛ تهذیب

التهذیب، ج 4، ص 131، ش 3137؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 383.

4-اعمش 164،/190.

5-ابو بكر بن عيَّاش 159،/160،167،202.

6-عمر بن عبيد طنافسي 166،/169،171،179.

7-سفيان ثوري 168،/175،176،177،194،200.

8-ابو اسحاق شيباني 173./

9-عبد الله بن حكيم بن جبير 174./

10-عبد الملك بن ابي غنَّيه 178./

11-ابو الأحوص سلام بن سليم 180،/189.

12-عمر و بن قيس ملائي 181./

13-حمزه بن الزيات 183./

14-سليمان بن قرم 184،/202.

15-شعبه 186،/200.

16-واسط بن حارث 187،/191.

17-هشام بن ابي عبد الله دستوائي 188./

18-زائده 192،/194،196،197،200،203.

19-فطر بن خليفه 193،/199،201.

20-يحيى بن ثعلبه 202./

21-حماد بن سلمه 202./

22-قيس بن ربيع 202./

راوى احاديث شماره: 154، 1 تا 173، 171 تا 183، 181 تا 196، 194 تا 204.

عبد الله بن عون بن اربطبان مزنی، ابو عون بصری، از راویان حافظ، ثقه، ثبت، فاضل و کثیر الحدیث طبقه ششم که در علم و عمل از همسالان ایوب بود.

عبد الرحمن بن مهدی درباره او گفته است: در عراق، دانشمندتر از ابن عون، در سنت نبود. ابن مدینی می گوید: او در مدینه از قاسم و سالم، در بصره از حسن و ابن سیرین، در کوفه از شعبی و نخعی، در مکه از عطاء و مجاهد، و در شام از مکحول و رجاء بن حیات، حدیث شنیده است.

از بگار سیرینی نقل شده که یک روز در میان روزه می گرفت.

ابن عون در سال 66 ه. به دنیا آمد و در ماه رجب سال 150 ه. از دنیا رفت. در صحاح شش گانه از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: سعید بن جبیر، ابو وائل، ابراهیم نخعی، عطاء، مجاهد بن جبر، شعبی، حسن بصری، قاسم بن محمد بن ابی بکر، انس بن سیرین، محمد بن سیرین، زیاد بن جبیر، و...

راویان از او: حماد بن زید، اسماعیل بن علیّه، اسحاق ازرق، یزید بن هارون، ابو عاصم و محمد بن عبد الله انصاری، مسلم بن ابراهیم، اعمش، داود بن ابی هند، ثوری، شعبه، قطان، ابن مبارک، وکیع، عبّاد بن عوام، هشیم، بشر بن مفضل، ازهر بن سعد السّمان، نصر بن شمیل، و... (1)

راوی احادیث شماره: 42، 47.

ص: 155

1 - - بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 7، ص 261؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 528، ش 1838؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 156، ش 152؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 424، ش 3609؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 439.

عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رومی اموی، ابو الولید و ابو خالد مکی، از عالمان برجسته، حافظ و فقیه مکه و صاحب تصانیف، و از راویان ثقه طبقه ششم و دارای تدلیس و ارسال در حدیث که برابر نقل از احمد بن حنبل، نخستین شخصی است که کتابهایی تصنیف کرد. از او نقل شده که هفده سال ملازم عطاء بودم، و از ابن مدینی نقل شده: لم یکن فی الأرض أعلم بعطاء من ابن جريج.

ابو عاصم گفته است: کان ابن جريج من العباد، کان یصوم الدهر إلا ثلاثة أيام من الشهر. و کانت له امرأه عابده. «جریر» گفته است: کان ابن جريج یری المتعه، تزوج ستین امرأه. و از «شافعی» نقل شده که می گفت: استمتع ابن جريج بتسعين امرأه. (1)

او در سال 80 ه. به دنیا آمد و در سال 150 یا 151 ه. در حالی که بیش از 70 سال از عمرش می گذشت رخت از جهان برپست. در صحاح شش گانه، از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش: عبد العزيز، مجاهد، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن شعيب، نافع مولى ابن عمر، زهری، عطاء خراسانی، عکرمه، عمرو بن دینار، ابو الزبیر، محمد بن منکدر، ایوب سختیانی، جعفر الصادق، حارث بن ابی ذباب، زیاد خراسانی، قاسم بن ابی بزه، هشام بن حسان، یحیی بن سعید انصاری، و...

راویان از او: پسرانش: عبد العزيز و محمد؛ سفیانین، مسلم بن خالد، اسماعیل بن علیّه، حجاج بن محمد مصیبی، ابو عاصم، وکیع، عبد الرزاق، اوزاعی، یحیی بن سعید انصاری (از استادانش)، حماد بن زید، عبد الوهاب ثقفی، اسماعیل بن عیاش، زهیر بن محمد تمیمی، ابن مبارک، قطان، ولید بن مسلم، غندر، ابو اسامه، علی بن مسهر، و... (2)

راوی احادیث شماره: 54، 56، 59، تا 61.

ص: 156

1- در میزان الاعتدال، ج 3، ص 659، آمده است: «هو أحد الأعلام الثقات... و هو مجمع علی ثقتة مع كونه تزوج نحو من سبعين امرأه نکاح متعه کان یری الرخصة فی ذلك و کان فقیه أهل مکه فی زمانه».

2- الطبقات الكبرى، ج 5، ص 491؛ الطبقات، ج 2، ص 710، ش 2580؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 169، ش 164؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 303، ش 4317؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 520.

علاء بن بشیر مزنی: که ابن حجر وی را از راویان مجهول طبقه ششم، معرفی می کند، ولی ابن حبان، او را در الثقات آورده است.

او از ابو الصّدیق ناجی روایت می کند.

معلی بن زیاد فردوسی که از او روایت می کند درباره او می گوید: وکان ما علمته شجاعاً عند اللّقاء، بکاء عند الذّکر.

در میزان الاعتدال حدیث شماره 93 را از مسند احمد بن حنبل نقل می کند (1).

راوی احادیث شماره: 93 تا 95.

علی بن نفیل / د ق

علی بن نفیل بن زراع نهدی، ابو محمد جزری حرّانی، جدّ عبد الله بن محمد نفیلی، از راویان طبقه ششم که «ابو حاتم» و «ابن حجر» درباره او گفته اند: لا بأس به، «ابن حبان» از او در الثقات نام برده است.

در میزان الاعتدال حدیث شماره 253 از او نقل شده است.

او در سال 125 هـ. درگذشت. ابو داود و ابن ماجه از او حدیث نقل کرده اند (2).

مشایخ او: سعید بن مسیب و شیب بن دیسم باهلی.

راویان از او: زیاد بن بیان، ثوری، ابو الملیح الرقی، ابو روح التضر بن عربی و جعفر ابن برقان.

راوی احادیث شماره: 246 تا 253.

ص: 157

1- - بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 97، ش 5719؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 291، ش 5419؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 91.

2- - میزان الاعتدال، ج 3، ص 160، ش 5959؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 749، ش 4959؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 45.

عماره بن ابی حفصه نابت، و یا ثابت، ازدی عتکی، ابو روح و یا ابو الحکم. از راویان ثقه طبقه ششم.

در تهذیب التهذیب آمده: له فی الصحیح حدیث عائشه، لمّا فتحت خیبر قلنا الآن نشبع من التمر. وعند (ق) فی ذکر المهدی.

وی در سال 132 ه. درگذشت. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو عثمان نهدی، عکرمه مولی ابن عباس، حسن بصری، زید العمی، ضحاک بن مزاحم، ابو عثمان خراسانی، و...

راویان از او: حسین بن واقد قاضی مرو، محمد بن مروان عقیلی، شعبه، یزید بن زریع، یزید بن هارون، علی بن عاصم، و... (1)

راوی احادیث شماره: 115 تا 119.

عمرو بن قاسم کوفی

عمرو بن قاسم بن حبیب تمّار، ابو علی. «ابن عدی» درباره وی گفته است: و هو مع ضعفه یکتب حدیثه.

او از منصور بن معتمر روایت می کند (2) و با توجه به اینکه مشایخ وی در طبقه پنجم قرار دارند، گویا از راویان طبقه ششم باشد.

راوی احادیث شماره: 210، 208.

ص: 158

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 257؛ الطبقات، ج 1، ص 520، ش 1803؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 6، ص 19، ش 4994؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 49.

2- میزان الاعتدال، ج 3، ص 284، ش 6424؛ لسان المیزان، ج 4، ص 373، ش 1102.

(1)

عمرو بن قیس ملائی، ابو عبد الله کوفی، از رویان ثقه، متقن و عابد طبقه ششم که به گفته عجللی: ثقه، من کبار الکوفیین، متعبّد، و کان الثوری یتبرک به، و کان بیع الملاء.

وی در سال 146 هـ. درگذشت و ابو داود محل درگذشت او را، «سجستان» می داند.

مشایخ او: ابو اسحاق سبیعی، عکرمه، منهال بن عمرو، حکم بن عتیبه، عاصم بن ابی التّجود، و...

روایان از او: اسماعیل بن ابی خالد، ثوری، اسماعیل بن زکریّا، ابو اسحاق أشجعی، ابو خالد الأحمر، سعد بن صلت شیرازی، و... (2).

راوی احادیث شماره: 181، 207، 211.

عوف بن ابی جمیله - اعرابی / ع

عوف بن ابی جمیله عبدیّ هجری، ابو سهل بصری، معروف به عوف اعرابی، عوف صدوق و اعرابی. او از رویان ثقه، صالح الحدیث و کثیر الحدیث طبقه ششم، مرمیّ به قدر و تشیّع است. محمد بن عبد الله انصاری می گوید: «داود بن ابی هند» را دیدم که به عوف می گفت: ویلک یا قدری. و نیز «بندار» درباره او گفت: کان قدریّا رافضیّا شیطانا.

«ابن حبان» در «الثقات» تاریخ تولد او را 59 هـ. نوشته است.

عوف اعرابی در سال 146 یا 147 هـ. در سنّ 87 سالگی چشم از جهان فرو بست. و صاحبان صحاح، از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو العالیه، ابو رجاء عطاردی، ابو عثمان نهدی، حسن بصری و برادرش

ص: 159

1- - به ضم میم و تخفیف لام و مد (تقریب التهذیب)، در الأنساب آمده است: هذه النسبه إلى الملاء التي تستر بها النساء، وظنّي أنّ هذه النسبه إلى بيعها. بنابراین «ملائی یعنی کسی که چادر زنانه می فروشد».

2- - میزان الاعتدال، ج 3، ص 284، ش 6427؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 199، ش 2578؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 77.

سعید بن ابی الحسن، انس و محمد پسران سیرین، زراره بن اوفی، علقمه بن وائل، یزید فارسی، ابو نصره عبدی، و...

راویان از او: شعبه، ثوری، ابن مبارک یحیی بن سعید، قطن، هشیم، غندر، مروان ابن معاویه، معتمر بن سلیمان، روح بن عباد، جعفر بن سلیمان ضبعی، ابن علیّه، ابن ابی عدی، ابو زید انصاری نحوی، محمد بن عبد الله انصاری، ابو عاصم، هوده بن خلیفه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 111، 109، 107، 106، 104، 3.

عیاش بن عباس قتبانی / زم 4

عیاش بن عباس قتبانی حمیری، ابو عبد الرحیم و یا ابو عبد الرحمن مصری، از راویان ثقه طبقه ششم که برخی از صحابه مانند عبد الله بن حارث بن جزء را نیز دیده بود، وی در سال 133 ه. درگذشت. بخاری در جزء القراءه، مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: سالم ابو النصر، عیسی بن هلال، ابو الخیر مرثد یزنی، عبد الله بن زریر غافقی، و...

راویان از او: پسرانش: عمر و عبد الله؛ یحیی بن ایوب، ابن لهیعه، شعبه، لیث، سعید ابن ابی ایوب، و... (2)

راوی احادیث شماره: 233 تا 235.

ص: 160

-
- 1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 258؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 526، ش 1833؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 137، ش 127؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 305، ش 6530؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 279، ش 5404؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 89.
- 2- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 516؛ [4] الطبقات، ج 2، ص 758، ش 2772؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 314، ش 5463؛ [5] تقریب التهذیب، ج 2، ص 95.

لیث بن ابی سلیم بن زینم (1) قرشی، ابو بکر کوفی، نام پدرش: ایمن یا انس، یا زیاد و یا عیسی، وی از راویان صدوق، صالح و عابد طبقه ششم است که در اواخر زندگی، دچار اختلاط شد و در سال 143 یا 148 ه. درگذشت. بخاری به حدیث او استشهاد کرده است و مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او حدیث نقل کرده اند.

در میزان الاعتدال احادیثی به روایت او نقل شده، مانند:

«من قال أنا عالم فهو جاهل»، «یسروا و لا تعسروا، و إذا غضب أحدكم فلیسکت».

مشایخ او: طاووس، مجاهد، عطاء، عکرمة، نافع، ابو اسحاق سبیعی، ابو الزبیر مکی، ابو برده بن موسی، شهر بن حوشب، ثابت بن عجلان، زید بن ارطاه، منهال بن عمرو، و...

راویان از او: شعبه بن حجّاج، ابن علیّه، ابو معاویه، ثوری، یعقوب بن عبد الله قمی، جریر بن عبد الحمید، زانده بن قدامه، شریک، محمد بن فضیل، معتمر بن سلیمان، قاسم ابن مالک، ابو الأحوص، و... (2)

راوی حدیث شماره: 267.

مجالد بن سعید همدانی / م 4

مجالد بن سعید بن عمیر... همدانی، ابو سعید و ابو عمرو کوفی، از راویان طبقه ششم که قوی نیست و در پایان عمر دچار دگرگونی شد.

مؤلف میزان الاعتدال نوشته است: قال النسائی: لیس بالقوی. و ذکر الأشجع أنّه شیعی.

و قال البخاری فی الضعفاء: ابن أبي القاضی، حدّثنی عبد الله بن جریر - رجل من بنی

ص: 161

1- با زاء و نون و به تصغیر (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 349؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 388، ش 1259؛ میزان الاعتدال، ج 3، صص 420 تا 423، ش

6997؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 611، ش 5881؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 138.

سعد، حدثنا عبد الله بن نمير، عن مجالد، عن الله عبي، عن ابن عباس قال: لَمَّا وُلِدَت فاطمه بنت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمَّاهَا المنصوره، فنزل جبرائيل: فقال: يا محمد، الله يقرئك السلام. و يقرئ مولودك السلام، و هو يقول: ما ولد مولود أحبَّ إليَّ منها، و أنَّها قد لُقِّبها باسم خير مما سمَّيتها، سَمَّاهَا فاطمه، لأنَّها تقطم شيعتها من النار.

مجالد در سال 144 هـ. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحيح و سنن از او حديث نقل کرده اند.

مشايخ او: شعبي، قيس بن ابي حازم، ابو وداك جبر بن نوف، زياد بن علاق، محمد ابن نسر همداني، مره همداني، و...

راويان از او: پسرش: اسماعيل؛ اسماعيل بن ابي خالد، جرير بن حازم، شعبه، سفيانين، ابن مبارک، هشيم، حماد بن زيد، سعيد بن زيد، عيسى بن يونس، حفص بن غياث، ابن فضيل، ابن نمير، يحيى قطان، و... (1)

راوی احاديث شماره: 46، 131.

محمد بن سلمه / ز م 4

محمد بن سلمه بن عبد الله باهلي، ابو عبد الله حراني، از راويان ثقه که در تذکره الحفاظ در طبقه ششم ولی در تقريبات التهذيب در طبقه يازدهم نوشته شده که احتمالاً اشتباه باشد. او در سال 191 هـ. درگذشت.

بخاری در جزء القراء، مسلم در صحيح، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در سنن، از او حديث نقل کرده اند.

مشايخ او: دائی او: ابو عبد الرحيم خالد بن ابي يزيد؛ ابن عجلان، هشام بن حسان، ابن اسحاق، و...

ص: 162

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 349؛ الطبقات، ج 1، ص 387، ش 1255؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 438، ش 7070؛ تهذيب التهذيب، ج 8، ص 45، ش 6742؛ [1] تقريبات التهذيب، ج 2، ص 229.

راویان از او: عبد الله بن محمد، ابو جعفر نفیلی، احمد بن حنبل، محمد بن الصَّبَّاح جرجرائی، هاشم بن قاسم حرانی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 135.

محمد بن علی بن عبد الله بن عباس / م 4

محمد بن علی بن عبد الله بن عباس هاشمی، پدر سفاح و ابو جعفر منصور دوانیقی، مادرش، «علامه» دختر عبید الله بن عباس، وی از راویان ثقه طبقه ششم است، از «ابن الحکم» نقل شده: کان من أجمل الناس، و کان أول من نطق بالدعوه العباسیة، و قد انتشرت دعوته، و کثرت شیعتہ، و بلغ من السنّ تیفا و ستین سنه و أوصی إلى ابنه ابراهیم.

و کان ابتداء دعوه بنی العباس إلى محمد و لقبوه بالإمام.

او در سال 124 یا 125 ه. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: جدّش: ابن عباس [ولی ثابت نشده که از جدّش حدیث شنیده باشد و لذا باید به نحو ارسال، روایت کرده باشد، پس مرسل است]، پدرش، عمر بن عبد العزیز، سعید بن جبیر، عبد الله بن محمد بن حنفیه، که برابر نوشته ابن سعد: «کان أبو هاشم عبد الله ابن محمد بن الحنفیه أوصی إليه، و دفع إليه کتبه و قال له: هذا الأمر فی ولدک».

راویان از او: پسرانش: سفاح و ابو جعفر منصور، برادرش: عیسی بن علی؛ حبیب بن ابی ثابت، هشام بن عروه، یزید بن ابی زیاد، و... (2)

راوی حدیث شماره: 148.

ص: 163

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 316، ش 296؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 181، ش 6151؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 166.

2- الطبقات، ج 2، ص 799، ش 2959؛ تاریخ الإسلام، ج 8، ص 223؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 7، ص 334، ش 6410؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 193.

محتمل است محمود بن عمرو، تصحیف شده از محمد بن عمرو باشد که از ابو سلمه بن عبد الرحمن روایت می کند.

محمد بن عمرو بن علقمه بن وقاص لیثی، ابو عبد الله یا ابو الحسن مدنی، از راویان صدوق طبقه ششم است که صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

وی در سال 145 ه. وفات یافت.

مشایخ او: پدرش، ابو سلمه بن عبد الرحمن، سعید بن حارث، و...

راویان از او: موسی بن عقبه، شعبه، ثوری، حماد بن سلمه، معتمر بن سلیمان، دروردی، ابن ابی عدی، معاذ بن معاذ، ابن عتیبه، ابو بکر بن عیاش، و... (1)

راوی حدیث شماره: 145.

مطر بن طهمان وراق/خت م 4

مطر بن طهمان وراق، ابو رجاء خراسانی، سلمی، ساکن بصره، از راویان صدوق ولی کثیر الخطاء طبقه ششم. ابن ابی حاتم از پدرش نقل می کند که وی صالح الحدیث است، او در سال 125 ه. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او حدیث، نقل کرده اند و نیز بخاری به روایت او استشهاد نموده است.

مشایخ او: عکرمه، عطاء، حمید بن هلال، معاویه بن قره، شهر بن حوشب، عکرمه ابن خالد، حسن بصری، قتاده، عمرو بن دینار، حکم بن عتیبه، نافع مولی ابن عمر، ابو الزبیر، و...

راویان از او: ابراهیم بن طهمان، ابو هلال راسبی، حمادین، معمر بن هشام دستوائی،

ص: 164

همام، شعبه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 88، 101، 102، 103، 105، 108، 110.

مطرف بن طریف کوفی / ع

مطرف بن طریف، ابو بکر یا ابو عبد الرحمن کوفی، از راویان ثقه و فاضل طبقه ششم، متوفای سال 141 یا 142 و یا 143 ه. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: شعبی، ابو اسحاق سبیعی، عبد الرحمن بن ابی لیلی، حبيب بن ابی ثابت، حکم بن عتیبه، عطیه عوفی، عطاء بن نافع، و...

راویان از او: ابو عوانه، هشیم، ابو جعفر رازی، اسماعیل بن زکریا، سفیانین، محمد ابن فضیل، علی بن عاصم، و... (2)

راوی حدیث شماره: 232.

موسی بن عبد الله جهنی / م ت س ق

موسی بن عبد الله، ابن عبد الرحمن جهنی، ابو سلمه کوفی، از راویان ثقه و عابد طبقه ششم، متوفای 144 ه. مسلم، ترمذی نسائی و ابن ماجه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: زید بن وهب، شعبی، مجاهد، نافع مولی ابن عمر، و...

راویان از او: شعبه، یحیی بن سعید قطان، ثوری، علی بن مسهر، عبد الله بن نمیر،

ص: 165

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 254؛ الطبقات، ج 1، ص 515، ش 1785؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 126، ش 8587؛ تهذیب التهذیب، ج

8، ص 198، ش 6970؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 252.

2- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 345؛ الطبقات، ج 1، ص 384، ش 1247؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 204، ش 6976؛ [2] تقریب

التهذیب، ج 2، ص 253.

مروان بن معاویه، ابن ابی زائده، جعفر بن عون، و... (1)

راوی احادیث شماره: 113، 114.

موسی بن عبیده ربذی/ت ق

موسی بن عبیده بن نشیط بن عمرو بن حارث ربذی، ابو عبد العزیز مدنی، از راویان ضعیف، صالح و عابد طبقه ششم. متوفای 153 ه. ترمذی و ابن ماجه، از او حدیث نقل کرده اند.

در میزان الاعتدال از «زید بن الحباب» نقل شده است: کتّا عند موسی بن عبیده بالرّبذه، فأقمنا عنده، و مرض و مات، فأتینا قبره و معی رفیق لی، فجعل ریح المسک یفوح من قبره، فجعلت أقول لرفیقی: أما تشمّ؟ أما تشمّ؟ و لیس بالرّبذه یومئذ مسک و لا عنبر.

مشایخ او: برادرانش: عبد الله و محمد؛ عبد الله بن دینار، ایوب بن خالد، علقمه بن مرثد، قاسم بن مهران، محمد بن ثابت، و...

راویان از او: پسر برادرش: بگّار بن عبد الله؛ ثوری، ابن مبارک، عیسی بن یونس دروردی، زید بن الحباب، وکیع، عبد الله بن نمیر، جعفر بن عون، عبید الله بن موسی، و... (2)

راوی حدیث شماره: 58.

هشام بن حسان ازدی/ع

هشام بن حسان ازدی قردوسی، ابو عبد الله بصری، از راویان بلندپایه و از حافظان ثقه طبقه ششم، متوفای اول ماه صفر 148 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او

ص: 166

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 353؛ الطبقات، ج 1، ص 385، ش 1250؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 209، ش 8887؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 408، ش 7267؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 285.

2- - الطبقات، ج 2، ص 683، ش 2452؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 213، ش 8895؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 411، ش 7271؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 286.

مؤلف تذکره الحفّاظ، نوشته است: قال الفلاس: كان هشام بن حسان من البكّائين، و العابدین، أحضرت إلى بابہ الجمل و الزاد و السفره لیحجّ، فشقّ علی أمّه و أخذها شبه الرّعدہ فبطل من أجلها، فلما توفّیت كان لا يدع الحجّ، و كان یدیم الصوم سوی یوم الجمعه من أجل أمّه، فلما ماتت سرد الصوم.

و قال حمّاد بن سلمه: كانت رؤیه هشام بن حسان تبکی.

مشایخ او: حسن بصریّ، حمید بن هلال، محمّد، انس و حفصه فرزندان سیرین، عکرمه، هشام بن عروه، و...

راویان از او: سفیانین، حمّادین، عکرمه بن عمّار، شعبه، زانده، حفص بن غیاث، عبد الله بن ادريس، ابراهیم بن طهمان، ابن جریح، ابن علیّه، جریر بن عبد الحمید، هشیم، یزید بن زریع، ابن ابی عدیّ، یحیی القطّان، ابن مبارک، عبد الأعلى، عبد الله بن نمیر، محمد بن عبد الله انصاری، نصر بن شمیل، وهب بن جریر، یزید بن هارون، ابو عاصم، فضیل بن عیاض، ابو معاویه الصّریّ، اسباط بن محمد، و... (1)

راوی احادیث شماره: 30، 31.

یحیی بن اسماعیل / سی

یحیی بن اسماعیل بن جریر بن عبد الله، بجلّی کوفیّ، از راویان طبقه ششم (2) که «ابن

ص: 167

-
- 1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 271؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 528، ش 1839؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 163، ش 158؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 295، ش 9220؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 42، ش 7568؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 318.
 - 2- با توجه به اینکه یحیی بن اسماعیل... از جعفر بن علیّ بن خالد بن ج [3] ریر بن عبد الله بجلّیّ، روایت می کند و جعفر بن علیّ... نیز از ابو الأحوص سلام بن سلیم روایت می کند که در طبقه هفتم قرار دارد، بعید است که یحیی بن اسماعیل در طبقه ششم باشد، بلکه محتمل است که جعفر بن علیّ... در طبقه-

حَبَّان» وی را در التَّمات آورده، ولی «ذهبی» از «دارقطنی» نقل می کند: لا یحتجّ به، و «ابن حجر» نوشته است: لَین الحدیث. نسائی از او حدیث نقل کرده است.

مشایخ او: شعبی، نافع مولی ابن عمر و قرعه بن یحیی.

راویان از او: عبد العزیز بن عمر بن عبد العزیز، هشیم، حسن بن قتیبه مدائنی (1).

راوی احادیث شماره: 180، 189.

ص: 168

1- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 361، ش 9456؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 198، ش 7786؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 342.

ابان بن یزید عطار / م د ت س

ابان بن یزید عطار بصری، ابو یزید، از رویان حافظ و ثقه طبقه هفتم، که در حدود سال 160 ه. درگذشت. بخاری، مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: حسن، ابو عمران جونی، قتاده، عمرو بن دینار، یحیی بن ابی کثیر، یحیی ابن سعید انصاری، هشام بن عروه، عاصم بن بهدله، مطر الوراق، و...

رویان از او: ابو داود، حبان، مسلم، عفان، موسی تبوذکی، ابن مبارک، قطان، ابو الولید، یزید بن هارون، و... (1)

راوی حدیث شماره: 128.

ص: 169

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 284؛ الطبقات، ج 1، ص 538، ش 1886؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 210، ش 195؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 16، ش 20؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 125، ش 154؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 31.

ابو بکر بن عیاش بن سالم اسدی، کوفی، حنّاط مقرئ، که در نام وی اختلاف است تا جایی که تا ده نام گفته شده، از این رو مشهور به کنیه می باشد و به گفته رجال شناسان، قول صحیح تر این است که نام او همان کنیه اش می باشد.

ابو بکر بن عیاش، شیخ الإسلام کوفی از راویان حافظ، ثقه و عابد طبقه هفتم است که در اواخر زندگی دچار اختلال در قوه حافظه شده بود.

از پسرش، ابراهیم بن ابی بکر بن عیاش نقل شده که گفته است: لَمَّا نَزَلَ بِأَبِي الْمَوْتِ، قُلْتُ: يَا أَبَتَ مَا اسْمُكَ؟ قَالَ: يَا بَنِيَّ، إِنَّ أَبَاكَ لَمْ يَكُنْ لَه اسْمٌ، وَإِنَّ أَبَاكَ أَكْبَرُ مِنْ سَفِيَانٍ بِأَرْبَعِ سَنِينَ، وَإِنَّهُ لَمْ يَأْتِ فَاحِشَةً قَطُّ، وَإِنَّهُ يَخْتَمُ الْقُرْآنَ مِنْ ثَلَاثِينَ سَنَةً كُلَّ يَوْمٍ مَرَّةً. (تهذيب التهذيب)

در تذکره الحفاظ آمده است: قال يحيى الحماني: لَمَّا احْتَضَرَ أَبُو بَكْرٍ بَكَتْ أخته [ابنته].

فقال: ما يبكيك؟ انظري إلى تلك الزاوية قد ختمت فيها عشر ألف ختمه.

ابو بکر بن عیاش در سال 95 یا 96 یا 100 ه. به دنیا آمد، و در سال 194 ه. در سنّ نزدیک به 100 سالگی از دنیا رفت. صاحبان صحاح از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، اسماعیل سدی، عثمان بن عاصم، ابو اسحاق سیعی، عبد الملک ابن عمیر، عبد العزیز بن رفیع، یزید بن ابی زیاد، سفیان تمّار، ابو اسحاق شیبانی، عاصم ابن بهدله، مطرف بن طریف، ابو حمزه ثمالی و...

راویان از او: ثوری، ابن مبارک، ابو داود طیالسی، یعقوب قمی، ابن مهدی، ابن یونس، ابو نعیم، ابن مدینی، احمد بن حنبل، ابن معین، پسران ابن شیبیه، اسماعیل بن ابان و زّاق، یحیی بن یحیی نیشابوری، ابو کریب، ابو هشام رفاعی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 159، 160، 167، 202.

ص: 170

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 386؛ الطبقات، ج 1، ص 398، ش 1299؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 265، ش 250؛ تهذيب التهذيب، ج 10، ص 37، ش 8265؛ [2] تقریب التهذيب، ج 2، ص 399.

اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق همدانی السبیبی، ابو یوسف کوفی، متولد سال 100 ه. و متوفای 160 یا 161 یا 162 ه.ق، از راویان طبقه هفتم که صاحبان صحاح شش گانه از وی روایت نقل کرده اند و نظر رجال شناسان درباره او به شرح زیر است:

«احمد»: ثقہ ثبت. «ابو حاتم»: صدوق من اتقن أصحاب ابی اسحاق. «ابن حزم ظاهری»: ضعیف. «نسائی»: لیس به بأس. «ذهبی»: قلت: اسرائیل اعتمده البخاری و مسلم فی الأصول، و هو فی الثبوت کالأسطوانه، فلا یلتفت إلی تضعیف من ضعفه. «ابن حجر عسقلانی»: ثقہ تکلم فیہ بلا حجّه.

مشایخ او: جدش: ابو اسحاق عمرو بن عبد الله السبیبی؛ زیاد بن علاقہ، زید بن جبیر، عاصم بن بهدله، عاصم الأ-حول، سماک بن حرب، اعمش، اسماعیل بن عبد الرحمن سدّی، ابراهیم بن مهاجر، جابر بن یزید جعفی، حمّاد بن عبد الرحمن انصاری، منصور بن معتمر، هلال الوزّان، و...

راویان از او: پسرش: مهدی؛ ابو احمد زبیری، نصر بن شمیل، ابو داود سلیمان بن داود طیالسی، ابو الولید هشام بن عبد الملک طیالسی، عبد الرزّاق، وکیع بن جراح، یحیی ابن آدم، محمد بن سابق بغدادی، ابو غمّان مالک بن اسماعیل النهدی، ابو نعیم فضل بن دکین، علی بن جعد، قیصه بن عقبه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 50.

اسماعیل بن رافع بن عویمر انصاری /بخ ت ق

اسماعیل بن رافع بن عویمر یا ابن ابی عویمر، انصاری مدنی، ساکن بصره، دارای کنیه ابو رافع، از راویان ضعیف الحفظ طبقه هفتم که در حدود 150 ه. درگذشت.

ص: 171

1- - بنگرید به: تهذیب الکمال فی أسماء الرجال، ج 2، ص 100، ش 396؛ [1] میزان الاعتدال، ج 1، ص 208، ش 820؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 277، ش 434؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 64، ش 460.

بخاری در الأدب المفرد، و نیز ترمذی و ابن ماجه در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: ابن ابی ملیکه، سعید مقبری، زید بن اسلم، ابن منکدر، و...

راویان از او: برادرش: اسحاق؛ عبد الرحمن محاریب، وکیع، ولید بن مسلم، ابو عاصم، لیث بن سعد و... (1)

راوی احادیث شماره: 77، 85، 97، 137.

حمزه بن حبيب الزيات / م 4

حمزه بن حبيب بن عماره الزيات قاری، ابو عماره کوفی تیمی، شیخ القراء، از راویان صدوق و زاهد طبقه هفتم، متولد سال 80 ه. و متوفای 156 یا 158 ه. در «حلوان».

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد کرده اند.

«ابو بکر بن منجویه» گوید: کان من علماء زمانه بالقراءات، و کان من خيار عباد الله عباده و فضلا و ورعا و نسکا، و کان یجلب الزيت من الکوفه إلى حلوان.

مشایخ او: حکم بن عتیبه، حبيب بن ابی ثابت، طلحه بن مصرّف، عدی بن ثابت، ابو اسحاق سبیعی، ابو اسحاق شیبانی، اعمش، منصور بن معتمر و...

راویان از او: ابن مبارک، حسن بن علی جعفی، محمّد بن فضیل، وکیع، و... (2)

راوی حدیث شماره: 183.

ص: 172

1- الطبقات، ج 2، ص 683، ش 2451؛ [1] میزان الاعتدال، ج 1، ص 227، ش 872؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 308، ش 477؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 69.

2- میزان الاعتدال، ج 1، ص 605، ش 2297؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 440، ش 1577؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 199.

رزین بن حبیب جهنّی، یا بکریّ کوفیّ، رمانّی، تمّار، بیّاع الأنماط (1)، که به او رزین جهنّی رمانّی گفته می شود، در مقابل رزین بیّاع الأنماط که راوی دیگری است.

رزین جهنّی رمانّی، از راویان ثقه و صالح الحدیث طبقه هفتم است.

در سنن ترمذیّ از او حدیثی درباره شهادت امام حسین علیه السّلام نقل شده است.

مشایخ او: اصبع بن نباته، شعبیّ، ابو جعفر الباقر، و...

راویان از او: ثوریّ، ابن مبارک، وکیع، عیسی بن یونس، عبید الله بن موسی، ابو نعیم، و... (2)

راوی حدیث شماره: 279.

رشدین بن سعد مهریّ، ابو الحجاج/ت ق

(3)4

رشدین بن سعد بن مفلح بن هلال مهریّ، ابو الحجاج مصریّ، از راویان ضعیف طبقه هفتم است. ابن حجر، از ابن یونس نقل می کند: کان صالحا فی دینه فأدرکنه غفله الصّالحین فخلط فی الحدیث.

وی در سال 110 ه. زاده شد و در سال 188 ه. در 78 سالگی درگذشت. در سنن ترمذیّ و ابن ماجه از او حدیث نقل شده است.

مشایخ او: اوزاعیّ، عمرو بن حارث، معاویه بن صالح، ضحاک بن شریبیل، یونس ابن یزید، و...

راویان از او: بقیّه، ابن مبارک، مروان بن محمّد، پسرش: عبد القاهر بن رشدین،

ص: 173

1- التّمط: ضرب من البسط. (لسان العرب).

2- تهذیب الکمال، ج 6، ص 202، ش 1891؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 101، ش 2003؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 245.

3- (4 و 3) - به کسر راء و سکون شین، «مهری» به فتح میم و سکون هاء، (اللباب، و تقریب التهذیب).

ضمیره بن ربیعہ، ابو کریب، قتیبه، و... (1)

راوی احادیث شماره: 235، 230، 6، 8، 5، 4.

زائده بن قدامه ثقفی/ع

زائده بن قدامه ثقفی، ابو الصّلت کوفی، از راویان ثقه و ثبت طبقه هفتم که «ابن حجر» نقل می کند: کان لا یحدّث قدریاً و لا صاحب بدعه يعرفه، و نیز از احمد بن یونس نقل می کند: رأیت زهیر بن معاویه جاء إلى زائده فكلّمه فی رجل یحدّثه فقال: من أهل السنّه هو؟ قال: ما أعرفه ببدعه. فقال: من أهل السنّه هو؟ فقال زهیر: متى كان النّاس هكذا؟ فقال زائده: متى كان النّاس یشتمون أبا بكر و عمر رضی اللّٰه عنهما.

او در اوائل سال 161 ه. درگذشت، در صحاح شش گانه، به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سیعی، عبد الملک بن عمیر، سلیمان تیمی، اسماعیل بن ابی خالد، اسماعیل سدی، سماک بن حرب، هشام بن عروه، ابو اسحاق شیبانی، اعمش، هشام بن حسان، و...

راویان از او: ابن عیینه، حسین بن علی جعفی، ابن مهدی، معاویه بن عمرو، ابو نعیم، ابن مبارک، ابو اسامه، ابو اسحاق فزاری، طیالسیان، طلق بن غنّام، ابو حذیفه نهدی، احمد ابن یونس و... (2)

راوی احادیث شماره: 192 تا 194، 196، 197، 200

ص: 174

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 517؛ الطبقات، ج 2، ص 765، ش 2804؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 49، ش 2780؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 103، ش 2006؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 251.

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 378؛ الطبقات، ج 1، ص 396، ش 1291؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 215، ش 202؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 131، ش 2046؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 256.

(1)

سعید بن عبد العزیز بن ابی یحیی تنوخی دمشقی، فقیه و مفتی اهل دمشق پس از اوزاعی، از راویان ثقه و حافظ طبقه هفتم که می گفت: ما کتبت حدیثاً قط، یعنی کان یحفظ.

از حاکم ابو عبد الله نقل شده است که او در تقدّم، فضل، فقه و امانت، برای مردم شام، همچون مالک برای مردم مدینه بود.

از او نقل شده است که: لا خیر فی الحیاه إلاّ لصدوت واع و ناطق عارف. و نیز: «لا أدری» نصف العلم.

پاسخ نمی داد جز اینکه می گفت: لا حول و لا قوه إلاّ باللّٰه، هذا رأی و الرأی یخطئ و یصیب. و نیز نقل شده، هرگاه موفق به نماز جماعت نمی شد، گریه می کرد.

مردی به او گفت: أطال الله بقاءک. او گفت: بل عجل الله بی إلى رحمته.

او در سال 90 ه. زاده شد و در سال 167 یا 168 ه. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن و نیز بخاری در الأدب المفرد به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: عبد العزیز بن صهیب، زهری، ربیع بن یزید دمشقی، بلال بن سعد، سلیمان بن موسی، عطیه بن قیس، مکحول، ابو الزبیر، نافع، قتاده، و...

راویان از او: ثوری، شعبه، ابن مبارک، بقیه، حجاج بن محمد، مروان بن محمد، وکیع، ولید بن مسلم، یحیی بن سعید قطن، ابو مسهر، و... (2)

راوی احادیث شماره: 82، 123.

ص: 175

1- به فتح تاء و ضمّ نون مخفّف، منسوب به شماری از قبایل در بحرین (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 468؛ الطبقات، ج 2، ص 809، ش 3024؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 219، ش 205؛ میزان الاعتدال، ج

2، ص 149، ش 3231؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 349، ش 2432؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 301

سفیان بن حسین بن حسن، ابو محمد یا ابو حسن، واسطی از رویان ثقه طبقه هفتم که در روزگار حکومت مهدی عباسی یا در آغاز حکومت هارون الرشید، در «ری» درگذشت. «بخاری» به روایت وی استشهاد کرده و نیز در جزء القراء خلف الامام، و الأدب المفرد، از او روایت کرده، در صحیح مسلم، سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ایاس بن معاویه، حسن بصری، حکم بن عتیبه، حمید الطویل، داود الوراق، علی بن زید بن جدعان، محمد بن سیرین، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، و...

راویان از او: ابراهیم بن صدقه، حصین بن نمیر، شعبه بن حجّاج، عبّاد بن عوّام، عمر ابن عبد الله بن رزین، عمر بن علی مقدّمی، مبشر بن عبد الله بن رزین، محمد بن یزید واسطی، هشیم بن بشیر، یزید بن هارون، ابو سفیان حمیری، و... (1)

راوی حدیث شماره: 51.

سفیان ثوری / ع

سفیان بن سعید بن مسروق ثوری، ابو عبد الله کوفی، منسوب به ثور بن عبد مناه بن اذ ابن طابخه، فقیه عابد بلند آوازه، راوی ثقه و حافظ نامدار طبقه هفتم، دارای تدلیس در حدیث، در سال 97 ه. متولد و در سال 161 ه. در 64 سالگی در بصره درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

از ثوری، نقل شده است: العالم طیب الدین، و الدرهم داء الدین، فإذا جذب الطیب الداء إلى نفسه فمن یداوی غیره.

مشایخ او: پدرش، ابو اسحاق شیبانی، ابو اسحاق سبعی، عبد الملک بن عمیر،

ص: 176

اسماعیل بن ابی خالد، حبیب بن ابی ثابت، اعمش، منصور، عمرو بن مرّه، فطر بن خلیفه، و... از اهل کوفه. زیاد بن علاقه، عاصم احو، سلیمان تیمی، اسرائیل بن ابی موسی، خالد الحدّاء، داود بن ابی هند، ابن عون، و... از اهل بصره. عمرو بن دینار ایوب بن موسی ابن عجلان، ابن منکدر، ابو الزّبیر، هشام بن عروه، یحیی بن سعید انصاری، و... از اهل حجاز، و بسیاری دیگر.

راویان از او: جعفر بن برقان، ابو اسحاق فزاری، ابان بن تغلب، شعبه، زائده، اوزاعی، مالک، زهیر بن معاویه، مسعر، عبد الرحمن بن مهدی، یحیی بن سعید قطّان، ابن مبارک، جریر، حفص بن غیاث، ابو اسامه، زائده بن حباب، عبد الرزّاق، عیسی بن یونس، عبد الله ابن نمیر، فضیل بن عیاض، ولید بن مسلم، یحیی بن یمان، وکیع، یزید بن زریع، یزید بن هارون، ابو نعیم، ابو حذیفه نهدی، و بسیاری دیگر (1).

راوی احادیث شماره: 203، 204، 34، 35، 36، 40، 73، 165، 168، 170، 175، 176، 177، 194، 200.

سلام بن سلیم - ابو الأحوص کوفی / ع

سلام بن سلیم حنفی، ابو الأحوص کوفی، از راویان ثقه، حافظ و متقن طبقه هفتم که با مالک و حماد بن زید در یک سال یعنی در 179 ه. درگذشتند، در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سبّعی، عاصم بن سلیمان، سماک بن حرب، زیاد بن علاقه، منصور بن معتمر، اعمش، بیان بن بشر، سعید بن مسروق ثوری، عاصم بن کلیب، عبد العزیز بن رفیع، و...

ص: 177

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 371؛ الطبقات، ج 1، ص 395، ش 1285؛ تذکره الحفاظ، ج 1، صص 203، تا 207، ش 198؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 169، ش 3322؛ تهذیب التهذیب، ج 6، صص 397 تا 400، ش 2519؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 311.

راویان از او: یحیی بن آدم، وکیع، ابن مهدی، ابو نعیم، سعید بن منصور، پسران شیبه، سوید بن سعید، و... (1)

راوی حدیث شماره: 189.

سلیمان بن قرم / خت دت سی

(2)

سلیمان بن قرم بن معاذ تیمی ضبّی، ابو داود بصری نحوی، «ابن حجر» او را از راویان بد حافظه و شیعی طبقه هفتم، معرفی می کند. از «احمد» نقل شده: لا أرى به بأساً لکنه یفرط فی التّشیع. از «ابن حبان» نقل شده: کان رافضیاً، غالباً فی الرّفص.

در سنن ابو داود، ترمذی و نسائی از او حدیث، نقل شده است. بخاری نیز به روایت وی استشهاد کرده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سبّعی، ابن منکدر، اعمش، سماک بن حرب، عاصم بن بهدله، و...

راویان از او: سفیان ثوری، حسین بن محمد مروزی، یعقوب بن اسحاق حضرمی، یونس بن محمد مؤدّب، ابو الأحوص، بکر بن عیّاش، ابو داود طیالسی، و... (3)

راوی احادیث شماره: 184، 202.

ص: 178

-
- 1- الطبقات، ج 1، ص 397؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 250؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 176؛ ش 3344؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 569؛ ش 2779؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 342.
 - 2- به فتح قاف و سکون راء.
 - 3- میزان الاعتدال، ج 2، ص 219؛ ش 3599؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 498؛ ش 2675؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 329.

سوید بن ابراهیم جحدری، ابو حاتم حنّاط بصری، صاحب الطّعام، از راویان صدوق بد حافظه طبقه هفتم که در سال 167 ه. درگذشت بخاری در الأدب المفرد از او حدیث نقل کرده است.

مشایخ او: حسن بصری، عبد الملک بن ابی سلیمان، قتاده، مطر الوراق، حجّاج بن ارطاه، و...

راویان از او: یحیی بن سعید قطن، یونس بن محمّد مؤدّب، حسن بن بلال، صفوان ابن عیسی، ابو الولید طیالسی، موسی بن اسماعیل، طالوت بن عباد صیرفی، شیبان فروخ و... (1)

راوی حدیث شماره: 145.

شعبه بن حجّاج/ع

شعبه بن حجّاج بن ورد عتکی ازدی، ابو بسطام واسطی، بصری، ساکن و محدّث بصره. از راویان ثقه، حافظ و عابد طبقه هفتم که در سال 82 ه. زاده شد و در ماه رجب سال 160 ه. درگذشت. شعبه نخستین شخصی است که در صدد بررسی محدّثان برآمد.

در تهذیب التهذیب آمده: أوّل من تكلّم فی الرجال شعبه، ثمّ تبعه القطنان، ثمّ أحمد و یحیی... و هو أوّل من فّش بالعراق عن أمر المحدثین، و جانب الضّعفاء و المتروکین، و صار علما یقتدی به، و تبعه علیه بعده أهل العراق.

از «حاکم» نقل شده که از چهارصد تن از تابعان، حدیث شنیده است. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ابان بن تغلب، ابراهیم بن عامر بن مسعود، معاویه بن قرّه، عمرو بن مرّه،

ص: 179

انس بن سيرين، يحيى بن ابي كثير، قتاده، اسماعيل بن ابي خالد، اسماعيل بن عليّه، جابر جعفيّ، جعفر الصادق، حبيب بن ابي ثابت، حجّاج بن عاصم، حكم بن عتيبه، خالد الحدّاء، داود بن ابي هند، داود بن يزيد اوديّ، زيد بن الحوّاريّ، سعيد بن ابي برده، سعيد ابن مسروق ثوريّ، سعيد جريريّ، سفيان ثوريّ، سلمه بن كهيل، سليمان اعمش، سليمان تيميّ، سليمان شيبانيّ، سماك بن حرب، سويد بن عبيد، عاصم بن بهدله، عاصم الأحول، عبد الله بن عون، عبد الرحمن اصبهانيّ، عبد العزيز بن رفيع، عبد العزيز بن صهيب، عبد الملك بن عمير، عثمان بن غياث، عطاء بن ابي مسلم خراسانيّ، عكرمه بن عمّار، علقمه بن مرثد، عليّ بن زيد بن جدعان، عماره بن ابي حفصه، عمرو بن دينار، عوف اعرابيّ، قاسم بن ابي بزّه، قاسم بن مهران، ليث بن ابي سليم، مالك بن انس، مسعر ابن کدام، مسلم بن اعور، منصور بن معتمر، منهال بن عمرو، هشام دستوائيّ، يحيى بن سعيد انصاريّ، يزيد بن ابي زياد، و بسيار ديگر.

راويان از او: ايّوب، اعمش، ثوريّ، يحيى القطّان، ابن مهديّ، وكيع، ابن ادريس، ابن مبارك، يزيد بن زريع، ابو داود، ابن عليّه، ابراهيم بن طهمان، ابو اسامه، شريك قاضي، عيسى بن يونس، هشيم، يزيد بن هارون، محمّد بن جعفر، غندر، محمّد بن ابي عدّيّ، نصر بن شمیل، سليمان بن حرب، و بسياری ديگر (1).

راوی احاديث شماره: 39,91, 186, 200.

شيبان بن عبد الرّحمن، ابو معاويه/ع

شيبان بن عبد الرّحمن تميميّ، نحويّ، ابو معاويه بصريّ، ساكن كوفه، مربّي فرزندان امير داود بن عليّ، از راويان ثقه، حافظ و صاحب كتاب طبقه هفتم، كه منسوب به نحو بن

ص: 180

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 280، [1] الطبقات، ج 1، ص 535، ش 1868؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 193، ش 187؛ تهذيب التهذيب، ج 3، صص 628 تا 633، ش 2867؛ [3] تقريب التهذيب، ج 1، ص 351.

شمس از تبار ازد است و نه منسوب به علم نحو. متوفای 164 ه. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: حسن بصری، قتاده، حکم، یحیی بن ابی کثیر، زیاد بن علاقه، منصور بن معتمر، عبد الملک بن عمیر، سماک بن حرب، اعمش، و...

راویان از او: زائده بن قدامه، ابو حنیفه نعمان بن ثابت، ابو داود، طیالسی، معاویه بن هشام، حسن بن موسی، عبد الرحمن بن مهدی یونس بن محمد، ابو التضر، یحیی بن ابی بکیر، ولید بن مسلم، ابو نعیم، عبید الله بن موسی و... (1)

راوی احادیث شماره: 105، 108، 114.

عباد بن عباد بن حبيب/ع

عباد بن عباد بن حبيب بن مهلب بن ابی صفره ازدی عتکی، ابو معاویه بصری، از راویان ثقه طبقه هفتم، که به گفته احمد: لیس به بأس، و کان رجلا عاقلا ادبیا.

وی در 18 رجب سال 181 ه. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: عاصم احول، ابو جمره نصر بن عمران ضبعی، هشام بن عروه، عوف اعرابی، مجالد، یونس بن خباب، و...

راویان از او: احمد بن حنبل، یحیی بن معین، قتیبه، مسدد، احمد بن منیع، و... (2)

راوی حدیث شماره: 131.

ص: 181

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 377 و ج 7، ص 322؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 395، ش 1287 و ج 2، ص 850، ش 3205؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 218، ش 204؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 660، ش 2910؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 356.
 - 2- - تذکره الحفاظ، ج 1، ص 260، ش 247؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 185، ش 3218؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 392.

عباس بن بگار صَبَّی، بصری، متوفای سال 222 هـ. در بصره در 93 سالگی. با توجه به اینکه از روایان طبقه ششم روایت می کند و از معمرین است، گویا از روایان طبقه هفتم باشد.

«دارقطنی» او را کذاب می داند. «ذهبی» و «ابن حجر» در میزان الاعتدال، و لسان المیزان، روایات زیر را به عنوان اباطیل مناکیر از او نقل می کنند:

1- عن خالد بن عبد الله، عن بیان، عن شعبه، عن أبي جحيفه، عن عليّ - مرفوعاً: «إذا كان يوم القيامة نادى مناد: يا أهل الجمع، غصّوا أبصاركم عن فاطمه حتّى تمرّ على الصّراط إلى الجنّة».

2- عن خالد بن أبي عمرو الأزديّ، عن الكلبيّ، عن أبي صالح، عن أبي هريره قال:

«مكتوب على العرش: لا إله إلاّ الله وحدي، محمّد عبدي ورسولي، أيّده بعليّ».

3- حدّثنا عبد الله زياد الكلابيّ [الكلبيّ] عن الأعمش، عن زرّ، عن حذيفه، - مرفوعاً - في المهديّ، فقال سلمان: يا رسول الله، من أيّ ولدك؟

قال: «من ولدي هذا» و ضرب بيده على الحسين. (1)

مشايخ او: ابو بكر هذليّ، خالد بن عبد الله، عبد الله بن مثنى انصاريّ و...

روایان از او: قطن بن ابراهيم، اسحاق بن وهب علاّف، محمّد بن زكريّا غلابيّ، ابو حاتم رازیّ، محمّد بن عثمان بن ابی سوید و... (2)

راوی حدیث شماره: 74.

ص: 182

1- - میزان الاعتدال، ج 2، ص 387، ش 4160؛ لسان المیزان، ج 3، ص 238، ش 1052.

2- - تاریخ الإسلام، ج 16، ص 214، ش 196. [1]

عبد الرحمن بن عمرو بن ابی عمرو و یحمد شامی، ابو عمرو اوزاعی، از فقیهان نام آور و از محدثان ثقه، جلیل القدر، کثیر العلم و الفقه و الحدیث، و از روایان طبقه هفتم، که در سال 88 ه. در بعلبک، به دنیا آمد، در تذکره الحفظا نوشته است: ولد ببعلبک و ربی یتیم فقیرا فی حجر أمه، تعجز الملوک أن تؤدب أولادها أدبه فی نفسه.

از «ابن مهدی» نقل شده است که پیشوایان حدیث، چهار تن هستند: اوزاعی، مالک، ثوری و حماد بن زید.

و نیز در شرح حال اوزاعی آمده که به هفتاد هزار مسأله، پاسخ گفته است.

از «ابو مسهر» نقل می شود: کان الأوزاعی یحیی اللیل صلاه و قرآنا و بکاء. ابن حجر نوشته است: أرادوا الأوزاعی علی القضاء فامتنع.

سرانجام در سال 157 یا 158 ه. در بیروت چشم از جهان فرو بست، سبب درگذشت او را «ابن حجر» چنین نوشته است: فدخل الحمام فزلق فسقط و غشی علیه و لم یعلم به حتی مات. ولی «ذهبی» در تذکره الحفظا، سبب مرگش را در حمام به صورت دیگری نقل می کند. صاحبان صحاح شش گانه، به روایات او استناد جسته اند.

مشایخ او: عطاء بن ابی رباح، زهری، محمد بن ابراهیم تیمی، یحیی بن ابی کثیر، قتاده، نافع مولی ابن عمر، محمد بن سیرین، یحیی بن سعید انصاری و بسیاری دیگر.

روایان از او: شعبه، ابن مبارک، ولید بن مسلم، هقل بن زیاد، یحیی بن سعید القطان، عبد الرزاق، بقیه، ابو اسحاق فزاری، اسماعیل بن عیاش، مخلد بن یزید حرانی، هیثم بن حمید، عیسی بن یونس، ابو عاصم النبیل و بسیاری دیگر (2).

راوی احادیث شماره: 10,20,138,243.

ص: 183

1- - اوزاعی، منسوب به محله مشهوری است در دمشق.

2- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 488؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 808، ش 3021؛ تذکره الحفظا، ج 1، صص 178 تا 183، ش 177؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 580، ش 4929؛ تهذیب التهذیب، ج 5، صص 148 تا 151، ش 4078؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 493.

عبد الله بن حكيم بن جبیر اسدی كوفی، با توجه به اینکه از راوی طبقه ششم، روایت می کند پس گویا از راویان طبقه هفتم است. «ذهبی» درباره وی نوشته است: «رافضی غال كآیه».

او از پدرش روایت می کند، و ابراهیم بن اسحاق صینی، از او حدیثی را که مشابه موضوع است روایت کرده است. (1) راوی حدیث شماره: 174.

عبد الله بن عمر بن حفص / م 4

عبد الله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب عدوی، مدنی، ابو عبد الرحمن عمری، از راویان ضعیف ولی عابد طبقه هفتم که «ابن حبان» درباره او می گوید: کان مّمن غلب علیه الصّلاح و العباده، حتی غفل عن حفظ الأخبار و جوده الحفظ للآثار، فلما فحش خطؤه استحقّ التّرك.

او براساس نوشته «ابن سعد» به حمایت از «محمد بن عبد الله بن حسن» خروج کرد، «منصور دوانیقی» او را زندانی نمود و بعدا آزاد شد.

وی در سال 171 یا 172 یا 173 ه. درگذشت. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی، و ابن ماجه، در صحیح و سنن از او حدیث، نقل کرده اند.

مشایخ او: نافع، زید بن اسلم، سعید مقبری، سالم بن ابی النضر، سعد بن سعید انصاری، برادرش: عبید الله بن عمر بن حفص، و...

راویان از او: پسرش: عبد الرحمن؛ عبد الرحمن بن مهدی، لیث بن سعد، ابن وهب،

ص: 184

عبد الرزاق، یزید بن ابی حکیم، و... (1)

راوی حدیث شماره: 149.

عبد الله بن لهيعة - ابن لهيعة / م د ت ق

(2)

عبد الله بن لهيعة بن عقبه... حضر مي، ابو عبد الرحمن مصري، فقيه، قاضي، و محدث مصر، از راويان صدوق طبقه هفتم كه پس از سوختن كتابهايش در سال 170 هـ. دچار خلط گرديد. وي در سال 96 هـ. به دنيا آمد و در روز يك شنبه، نيمه ربيع الاول 174 هـ.

از دنيا رفت. مسلم، ابو داود، ترمذي و ابن ماجه در صحيح و سنن، از او حديث نقل کرده اند.

ابن لهيعة، در سال 155 به مدت 9 ماه، عهده دار منصب قضاء در مصر بود و «منصور» ماهانه 30 دينار براي وي مقرر کرده بود.

مشايخ او: اعرج، ابو الزبير، عطاء بن ابی رباح، عطاء بن دينار، كعب بن علقمه، ابن منكر، يزید بن ابی حبيب، عبد الله بن هبيرة، محمد بن عجلان و بسياري ديگر.

راويان از او: نوه او: احمد بن عيسى بن عبد الله، پسر برادرش: لهيعة بن عيسى بن لهيعة، ثوري، شعبه، عمرو بن حارث، ليث بن سعد، ابن مبارك، ابن وهب، وليد بن مسلم، قتيبه بن سعيد و بسياري ديگر (3).

راوی احاديث شماره: 245، 244، 235، 233، 231، 230، 149، 147، 146، 55.

ص: 185

1- - الطبقات، ج 2، ص 672، ش 2403 و ص 680، ش 2438؛ ميزان الاعتدال، ج 2، ص 465، ش 4472؛ تهذيب التهذيب، ج 4، ص 405، ش 3579؛ [1] تقريب التهذيب، ج 1، ص 434.

2- - به فتح لام و كسر هاء (تقريب التهذيب).

3- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 516؛ الطبقات، ج 2، ص 763، ش 2798؛ تذكرة الحفاظ، ج 1، ص 237، ش 224؛ ميزان الاعتدال، ج 2، صص 475 تا 483، ش 4530؛ تهذيب التهذيب، ج 4، صص 449 تا 454؛ ش 3655؛ [2] تقريب التهذيب، ج 1، ص 444.

در «میزان الاعتدال» احادیث زیر به روایت «ابن لهیععه» نقل شده است:

عن النبی صلی الله علیه و سلم «من نام بعد العصر فاختلس عقله فلا یلومن إلا نفسه».

و حدّثنا أبو یعلی، حدّثنا کامل بن طلحه، حدّثنا ابن لهیععه، حدّثنی یحیی بن عبد الله المعافری، عن ابي عبد الرحمن الحبلی، عن عبد الله بن عمرو - أن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال فی مرضه: ادعوا لی أخی، فدعی أبو بکر فأعرض عنه، ثمّ قال: ادعوا لی أخی، فدعی له عثمان، فأعرض عنه، ثمّ دعی له علیّ فستره بثوبه و أكبّ علیه، فلمّا خرج من عنده، قیل له: ما قال لك؟ قال: علّمتنی ألف باب، کلّ باب یفتح ألف باب.

قلت: کامل صدوق. و قال ابن عدی: لعلّ البلاء فیہ من ابن لهیععه؛ فإنّه مفرط فی الشّیع. (1)

عبد الله بن محمد بن علی... - ابو جعفر منصور دوانیقی

عبد الله بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس بن عبد المطلب بن هاشم، ابو جعفر منصور (95-158 هـ). با توجه به اینکه از پدرش (محمد بن علی بن...) که از راویان طبقه ششم می باشد روایت می کند، گویا وی از راویان طبقه هفتم است.

شایان ذکر است که وی در ذیحجه سال 95 هـ. به دنیا آمد و در ذیحجه سال 136 هـ.

به خلافت رسید و در ذیحجه سال 158 هـ. در 63 سالگی در سفر مکه از دنیا رفت و در «حجون» به خاک سپرده شد. (2)

راوی حدیث شماره: 148.

ص: 186

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 516؛ الطبقات، ج 2، ص 763، ش 2798؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 237، ش 224؛ میزان الاعتدال، ج

2، صص 475 تا 483، ش 4530؛ تهذیب التهذیب، ج 4، صص 449 تا 454؛ ش 3655؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 444.

2- - بنگرید به: الکامل فی التاریخ، ج 6، ص 19 و نیز بنگرید: تاریخ الطبری، ج 6، صص 12 و 307؛ تاریخ بغداد، ج 10، ص 53، ش

5179.

(1)

عبد الملك بن حميد بن ابي غنیه خزاعی كوفی، اصفهانى الأصل، از راویان ثقة طبقه هفتم است که صاحبان صحاح شش گانه به حدیث او استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، ابو اسحاق سبیعی، ابو اسحاق شیبانی، ثابت بن عبید انصاری، حکم بن عتیبه، عاصم بن ابي التّجود، حسن بن قیس، اعمش، و... .

راویان از او: پسرش، ثوری، ولید بن مسلم، وکیع، ابو نعیم، یحیی بن ابي زائده، و... (2)

راوی حدیث شماره: 178.

عثمان بن عبد الله شبرمه

«بخاری» به حدیث عثمان بن شبرمه درباره «مهدی» اشاره می کند. ابن ابي حاتم رازی نوشته است: وی از عاصم بن ابي التّجود، روایت کرده است (3). پس گویا وی از راویان طبقه هفتم است.

راوی از او: ابن فضیل.

راوی احادیث شماره: 154، 155.

عدی بن ابي عماره بصری

عدی بن ابي عماره نمیری بصری الذارع (4)، با توجه به این که از راوی طبقه ششم،

ص: 187

1- - به فتح غین و کسر نون و تشدید یاء (تقریب التهذیب).

2- - تهذیب التهذیب، ج 5، ص 294، ش 4302؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 518.

3- - التاریخ الكبير، ج 6 (قسم دوم از جزء دوم)، ص 227، ش 2245؛ الجرح و التعديل، (قسم اول از جلد سوم)، ج 6، ص 154، ش 843.

4- - در «اللباب» ج 1، ص 441 [2] آمده است: «الذارع» بفتح الذال المعجمه و بعد الألف راء، و فی آخرها عين مهمله، هذه النسبه إلى ذرع الثياب و الأرض، ...

روایت کرده، گویا وی از راویان طبقه هفتم است.

(ذهبی) و (ابن حجر) نوشته اند: (عقیلی) گفته است: در حدیث وی اضطراب است.

ولی (ابن ابی حاتم) نوشته است: لیس به بأس. و (ابن حبان) نیز وی را در الثقات یادآور شده است.

مشایخ او: قتاده، زیاد بن عبد الله نمیری، معاویه بن قره.

راویان از او: علی بن مدینی، ابراهیم بن موسی، قطن بن نسیر، قاسم بن عیسی طائی، و محدثان بصره، و... (1)

راوی حدیث شماره: 88.

عقیل بن معقل یمانی / د

(2)

عقیل بن معقل بن منبّه یمانی، پسر برادر وهب بن منبّه، از راویان صدوق طبقه هفتم که در سنن ابو داود از او حدیث نقل شده است.

مشایخ او: عموهایش: همّام و وهب.

راویان از او: پسرش ابراهیم، پسر برادرش: یوسف بن عبد الصّمد بن معقل، غوث بن جابر بن غیلان بن منبّه، هشام بن یوسف صنعانی، عبد

الرّزاق. (3)

راوی حدیث شماره: 57.

ص: 188

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 4، ش 15؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 62، ش 559؛ لسان المیزان، ج 4، ص 160، ش 381.

2- -به فتح عین.

3- -تهذيب التهذيب، ج 5، ص 622، ش 4803؛ [1] تقریب التهذيب، ج 2، ص 29.

عکرمه بن ابراهیم ازدی موصلی، ابو عبد الله، قاضی ری، که گویا از راویان طبقه هفتم است.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره وی بدین شرح است:

«ابن ابی حاتم رازی»: لیس بشیء. «نسائی»: لیس بثقه، ضعیف. «عقیلی»: فی حفظه اضطراب. «ابن یونس»: قدم مصر ثم ولی قضاء الرّیّ.

مشایخ او: عاصم، عبد الملک بن عمیر، ادیس بن یزید، مطر، هشام بن عروه.

راویان از او: علی بن جعد، ابو جعفر نفیلی، عمرو بن ربیع بن طارق، هشام بن عبید الله. (1)

راوی حدیث شماره: 110.

علی بن صالح بن حی / م 4

علی بن صالح بن حی همدانی، ابو محمد یا ابو الحسن کوفی، برادر حسن بن صالح که دو قلو بودند، وی از راویان ثقه و عابد طبقه هفتم است که در سال 151 یا 154 ه. چشم از جهان فرو بست. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، ابو اسحاق سبیبی، سلمه بن کهیل، سماک بن حرب، اعمش، منصور، یزید بن ابی زیاد، عاصم بن بهدله، حکیم بن جبیر، اشعث بن ابی الشعثاء، و...

راویان از او: برادرش، ابن عیینه؛ وکیع، ابن نمیر، علی بن قادم، معاویه بن هشام،

ص: 189

1- -بگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 11، ش 42؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 89، ش 5708؛ لسان المیزان، ج 4، ص 181، ش 470.

خالد بن مخلد، عبید اللہ بن موسیٰ، ابو نعیم، و... (1)

راوی حدیث شماره: 205.

عمران بن داور - عمران قطن - ابو العوام قطن / خت 4

(2)

عمران بن داور العمی، ابو العوام، قطن بصری، از روایان طبقه هفتم که به گفته «ابن حجر»: صدوق یهم، و رمی برای الخوارج، که در یکی از سالهای میان 160 و 170 ه. از دنیا رفت. در سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او حدیث نقل شده و بخاری نیز به حدیث او استشهاد نموده است.

مشایخ او: قتاده، محمد بن سیرین، ابو جمره ضبعی، ابو اسحاق شیبانی، ابان بن ابی عیاش، سلیمان تیمی، یحیی بن ابی کثیر، معمر بن راشد، و...

روایان از او: ابن مهدی، ابو داود طیالسی، سهل بن تمام بن بزیع، شعیب بن بیان، محمد بن بلال، عبد اللہ بن رجاء، ابو عاصم ضحاک بن مخلد، عمرو بن عاصم، عمرو بن مرزوق، و... (3)

راوی احادیث شماره: 81، 89، 90، 263 تا 266.

در میزان الاعتدال درباره «عمران قطن» از «ابو داود» نقل شده است: افتی فی آیام ابراهیم بن عبد اللہ بن حسن بفتوی شدیدہ فیہا سفک الدماء.

در تهذیب التهذیب از «یزید بن زریع» نقل شده است: کان حروریّا، کان یری السیف علی اهل القبلة.

ص: 190

1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 374؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 395، ش 1283؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 5، ص 696، ش 4893؛

[3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 38.

2- به فتح واو (تقریب التهذیب).

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 284؛ الطبقات، ج 1، ص 532، ش 1856؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 236، ش 6282؛ تهذیب التهذیب، ج

6، ص 238، ش 5341؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 83.

قلت: فی قوله حروریّا نظر، ولعله شبهه بهم، وقد ذکر أبو یعلیٰ فی مسنده القصّه عن أبی المنهال فی ترجمه قتاده عن انس و لفظه: قال یزید کان إبراهیم- یعنی ابن عبد الله بن حسن- لمّا خرج یطلب الخلفه استفتاه عن شیء فأفتاه بفتیا قتل بها رجال مع إبراهیم، انتهى. و کان إبراهیم و محمّد خراجا علی المنصور فی طلب الخلفه؛ لأنّ المنصور کان فی زمن بنی أمیّه بایع محمّدا بالخلفه، فلمّا زالت دوله بنی أمیّه و ولی المنصور الخلفه تطلّب محمّدا فألحّ فی طلبه، فظهر بالمدينه و بايعه قوم، و أرسل أخا إبراهیم إلى البصره فملكها و بايعه قوم فقد أنّهما قتلا و قتل معهما جماعه كثيره، و ليس هؤلاء من الحروریّه فی شیء.

فضیل بن مرزوق / م 4

فضیل بن مرزوق الأغرّ، رقاشیّ، کوفیّ، ابو عبد الرحمن، از راویان صدوق طبقه هفتم و مرمیّ به تشیّع است که در حدود سال 160 ه. درگذشت.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره او به این شرح است:

«ابن معین»: صالح الحديث إلاّ أنّه شدید التشیّع. «احمد»: لا أعلم إلاّ خیرا. «ذهبی»:

کان معروفا بالتشیّع من غیر سبّ. «هیثم بن جمیل»: فضیل بن مرزوق- که از پیشوایان هدایت، زهد و فضل بود- به نزد «حسن بن صالح بن حیّ» آمد، فأخبره أنّه لیس عنده شیء، فقام الحسن فأخرج سنّه دراهم، و أخبره أنّه لیس عنده غیرها، فقال: سبحان الله! لیس عندک غیرها و أنا أخذها، فأخذ ثلاثه و ترک ثلاثه.

در صحیح و سنن مسلم، ابو داود، ترمذیّ، نسائیّ و ابن ماجه از او حدیث نقل شده و نیز بخاری در رفع الیدین فی الصّلاه، از او حدیث نقل کرده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سبیعیّ، عدیّ بن ثابت، عطیّه عوفیّ، اعمش، میسره بن حبیب، شقیق بن عقبه، حسن مثلث یعنی حسن بن حسن بن حسن بن علیّ بن ابی طالب، و...

راویان از او: زهیر بن معاویه، وکیع، یزید بن هارون، عبد الغفّار بن حکم، حسین بن

علی جعفی، ابو اسامه، فضل بن موقّ، یحیی بن آدم، محمّد بن فضیل، زید بن حباب، ابو نعیم، علی بن جعد، و... (1)

از او حدیثی نقل شده است که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود: ... و إن تؤمروا علیّاً - و لا أظنکم فاعلین - تجدوه هادیا مهدیاً، یسلک بکم الطّریقه (2).

راوی حدیث شماره: 134.

قاسم بن فضل حدّانی / بخ م 4

(3)

قاسم بن فضل بن معدان حدّانی ازدی، ابو مغیره بصری، ساکن در میان بنی حدّان، از راویان ثقه طبقه هفتم، مرمیّ به ارجاء که در سال 167 ه. درگذشت. در صحیح مسلم و سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه و نیز بخاری در الأدب المفرد از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، ابو نصره، سعید بن مهلب، نصر بن شیبان، ابو جعفر محمّد بن علی ابن الحسین، یوسف بن سعد، و...

راویان از او: ابن مهدی، وکیع، یونس بن محمّد، ابو داود طیالسی، ابن هشام مخزومی، نصر بن شمیل، ابن مبارک، قبیصه، موسی بن اسماعیل، مسلم بن ابراهیم، ابو ولید طیالسی، شیبان بن فروخ، عبد الله بن معاویه جمحی، و... (4)

راوی حدیث شماره: 84.

ص: 192

1- -بنگرید به: تهذیب الّکمال فی أسماء الرّجال، ج 15، ص 119، ش 5355؛ [1] میزان الاعتدال، ج 3، ص 362، ش 6772؛ تهذیب التّهذیب، ج 6، ص 425، ش 5626؛ [2] تقریب التّهذیب، ج 2، ص 113.

2- -میزان الاعتدال، ج 3، ص 362.

3- -به ضم حاء و تشدید دال (تقریب التّهذیب).

4- -میزان الاعتدال، ج 3، ص 377، ش 6831؛ تهذیب التّهذیب، ج 6، ص 458، ش 5670؛ [3] تقریب التّهذیب، ج 2، ص 119.

قیس بن ربیع اسدی، ابو محمد کوفی، از حافظان نامدار و راوی صدوق طبقه هفتم.

«ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق تغیر لما کبر، أدخل علیه ابنه ما لیس من حدیثه فحدّث به.

«ابو داود طیالسی» گفته است: إنّما أتى قیس من قبل ابنه، کان ابنه يأخذ حدیث الناس فیدخلها فی فرج کتاب قیس و لا یعرف الشیخ.

از احمد پرسیده شد: لم ترک الناس حدیثه؟ فقال: کان یتشیع، و یخطئ فی الحدیث.

از «محمد بن عبید» نقل شده است: استعمل أبو جعفر قیسا علی المدائن، فکان یعلّق النساء بئدیهن و یرسل علیهن الزنا بیر. و نیز از او نقل شده است: ما زال أمره مستقیما حتی استقضى، فقتل رجلا، یعنی اقام علیه الحدّ فمات.

وی در یکی از سالهای 165 تا 168 ه. درگذشت. در سنن ابو داود، ترمذی و ابن ماجه، از او حدیث نقل شده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سبعی، عمرو بن مرّه، ابن ابی لیلی، ابو هاشم رمانی، سماک بن حرب، اعمش، سدی، اسود بن قیس، هشام بن عروه، و...

راویان از او: ابن تغلب، شعبه، ثوری، عبد الله بن نمیر، ابو معاویه، عبد الرزاق، وکیع، ابو داود طیالسی، یزید بن هارون، عفان، عبد الکریم بن محمد جرجانی، موسی بن داود ضبی، ابو الولید، یحیی بن عبد الحمید حمانی، علی بن جعد، و... (1)

راوی احادیث شماره: 76، 202.

ص: 193

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 377؛ الطبقات، ج 1، ص 395، ش 1288؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 226، ش 211؛ میزان الاعتدال، ج 3، صص 393 تا 396، ش 6911؛ تهذیب التهذیب، ج 6، صص 527 تا 530، ش 5763؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 128.

لیث بن سعد بن عبد الرحمن فهمی، ابو الحارث، مصری، اصفهانی الأصل، از فقیهان بلند آوازه و از راویان ثقه طبقه هفتم که در شب جمعه، نیمه شعبان سال 175 ه. در 81 سالگی، چشم از جهان فرو بست. در صحاح شش گانه به حدیث او استناد شده است.

از «شافعی» نقل شده است: اللیث أفتقه من مالک إلا أن أصحابه لم یقوموا به. و از یحیی بن بکیر نقل شده است: هو أفتقه من مالک، لكن الحفظ لِمَالِك.

خلیفه عباسی ابو جعفر منصور، حکومت مصر را به او پیشنهاد کرد، پذیرفت و گفت:

أضعف عن ذلك: لأنی من الموالی، قال: ما بک ضعف معی، ولكن ضعفت یتیک.

از «عثمان بن صالح سهمی» نقل شده است: كان أهل مصر ينتقصون عثمان حتى نشأ فيهم الليث، فحدّثهم بفضائل عثمان، فكفّوا، و كان أهل حمص ينتقصون علياً حتى نشأ فيهم إسماعيل بن عيَّاش، فحدّثهم بفضائل عليّ، فكفّوا عن ذلك.

لیث شخص متمکن، متمول و با سخاوتی بود، نقل شده است:

«منصور بن عمار» بر او وارد شد، هزار دینار به منصور داد، پس از آتش سوزی خانه «ابن لهیعه»، هزار دینار به وی پرداخت، و نیز هزار دینار به «مالک بن انس» پرداخت و...

مشایخ او: عطاء بن ابی رباح، ابن ابی ملیکه، محمد بن عجلان، زهری، ابو الزبیر مکی، یزید بن ابی حبیب، یحیی بن سعید انصاری، هشام بن عروه، سعید مقبری، قتاده، عبد الله بن عمر، ابو قبیل، کثیر بن فرقد، صفوان بن سلیم، یحیی بن ایوب، عقیل، یونس بن یزید بن محمد قرشی، و بسیاری دیگر.

راویان از او: محمد بن عجلان (استاد لیث)، یحیی بن یحیی نیشابوری، یحیی بن یحیی قرطبی، قتیبه بن سعید، هشام بن سعد، ابن لهیعه، قیس بن ربیع، ابن مبارک، ابن وهب، مروان بن محمد، ابو النضر، ابو الولید بن مسلم، ابو سلمه خزاعی، یحیی بن عبد الله

ابن بکیر و بسیاری دیگر (1).

راوی احادیث شماره: 21، 13.

مالک بن انس اصبحی/ع

مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن حارث... اصبحی حمیری، ابو عبد الله مدنی، پیشوای مذهب مالکی، شیخ الإسلام از راویان طبقه هفتم، که در سال 93 ه. به دنیا آمد و در سال 179 ه. در 86 سالگی از دنیا رفت و در بقیع به خاک سپرده شد. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

«ابن سعد» او را چنین توصیف می کند: کان ثقہ، مأمونا، ثبتا، ورعا، فقیها، عالما، حجّہ.

از مالک نقل شده که ابو جعفر منصور، خلیفه عباسی، به او گفت: أنت و اللّٰه اعقل الناس و اعلم الناس، قلت: لا۔ و اللّٰه یا امیر المؤمنین. قال: بلی و لکنک نکتم، لئن بقیّت لأکتبن قولک كما تکتب المصاحف، و لأبعثنّ به إلى الآفاق فأحملهم علیه (تذکره الحفاظ).

برابر نوشته «ابن خلدون» وی کتاب الموطأ را به اشاره «منصور» نوشته است.

«أحمد بن حنبل» علّت کتک خوردن او را چنین گفته است: ضربه بعض الولاہ فی طلاق المکره و کان لا یجیزه.

مشایخ او: نافع مولی ابن عمر، زهری، عامر بن عبد الله بن زبیر بن عوام، ابن منکدر، سعید مقبری، صفوان بن سلیم، عبد الله بن دینار، علاء بن عبد الرحمن، هشام بن عروه، ابو الزبیر مکی، ایوب سختیانی، جعفر بن محمد الصادق، و بسیاری دیگر.

ص: 195

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 517؛ الطبقات، ج 2، ص 763، ش 2799؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 224، ش 210؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 423، ش 6998؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 606، ش 5880؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 138.

راویان از او: ابن مبارک، ابن وهب، یحیی بن یحیی نیشابوری، یحیی بن سعید انصاری، یحیی بن یحیی اندلسی، یحیی بن بکیر، قتیبه، اوزاعی، ثوری، شعبه بن حجّاج، ابن جریج، ابراهیم بن طهمان، لیث بن سعد، ابن عیینه، ابو اسحاق فزاری یحیی ابن سعید قطن، عبد الرحمن بن مهدی، زید بن حباب، شافعی، ابو نعیم، ابو عاصم، ابو الولید طیالسی، اسماعیل بن ابی اویس، ابو مسهر، و بسیاری دیگر. (1)

راوی حدیث شماره: 72.

مالک بن مغول / ع

(2)

مالک بن مغول بن عاصم... بجلی، کوفی، ابو عبد الله، از راویان ثقه و ثبت طبقه هفتم است که در سال 159 ه. درگذشت در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ابو اسحاق سبیعی، سماک بن حرب، نافع مولی ابن عمر، ابو الأشقر، حکم ابن عتیبه، و...

راویان از او: ابو اسحاق (استادش)، شعبه، مسعر، ثوری، زائده، ابن عیینه، اسماعیل ابن زکریا، یحیی بن سعید قطن، وکیع، ابن مبارک، ابو معاویه ابن نمیر، ابو اسامه، زید بن حباب، عبد الرحمن بن مهدی، ابو نعیم، عمرو بن مرزوق، و... (3)

راوی حدیث شماره: 53.

ص: 196

1- - الطبقات، ج 2، ص 688، ش 2479؛ تذکره الحفاظ، ج 1، صص 207 تا 213، ش 199؛ مقدمه ابن خلدون، صص 17 و 18؛

[1] تهذیب التهذیب، ج 8، ص 6، ش 6685؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 223.

2- - به کسر میم و سکون غین و فتح واو (تقریب التهذیب).

3- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 365؛ [3] الطبقات، ج 1، ص 34، ش 1277؛ [4] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 193، ش 186؛ تهذیب

التهذیب، ج 8، ص 23، ش 6714؛ [5] تقریب التهذیب، ج 2، ص 226.

مثنی بن صباح یمانی، ابناوی (1)، ابو عبد الله یا ابو یحیی، ساکن مگه، از راویان ضعیف و عابد طبقه هفتم که در پایان زندگی دچار اختلاط شده است. وی در سال 149 ه. ش.

درگذشت. در سنن ابو داود، ترمذی و ابن ماجه از او حدیث، نقل شده است.

مشایخ او: طاووس، مجاهد، عبد الله بن ابی ملیکه، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن دینار، عمرو بن شعیب، عطاء خراسانی، قاسم بن ابی بزه، و...

راویان از او: ابن مبارک، عیسی بن یونس، فطر بن خلیفه، عبد الرزاق، ولید بن مسلم، محمد بن سلمه حرانی، علی بن عیاش حمصی و... (2)

راوی حدیث شماره: 139.

محمد بن ابراهیم ابو شهاب کنانی

گویا از راویان طبقه هفتم است.

عبد الرحمن بن ابی حاتم محمد رازی، از پدرش نقل می کند که محمد بن ابراهیم ابو شهاب کنانی کوفی، مشهور نیست ولی حدیث وی نوشته می شود.

«ابن حبان» او را در الثقات، یادآور شده و «بخاری» نوشته است: او از «عاصم بن بهدله»، حدیثی درباره «مهدی» روایت کرده و «مسدد بن مسرهد» از او روایت می کند. (3)

راوی احادیث شماره: 162، 163، 1.

ص: 197

1- به فتح همزه، سکون باء و سپس نون (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الکبری، ج 5، ص 491؛ الطبقات، ج 2، ص 711، ش 2581؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 435، ش 7061؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 39، ش 6735؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 228.

3- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 7 (قسم دوم از جلد سوم)، ص 185، ش 1046؛ التاريخ الكبير، ج 1 (قسم اول از جزء اول)، ص 25، ش 26؛ الثقات، ج 9، ص 39 و در ج 5 (تحقیق شده)، ص 411، ش 3042؛ لسان المیزان، ج 5، ص 25.

محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی - ابن ابی لیلی /4

محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی انصاری، ابو عبد الرحمن، کوفی، فقیه قرآن شناس مفتی و قاضی کوفه، از روایان صدوق بدحافظه طبقه هفتم که در ماه رمضان سال 148 ه. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح شش گانه، احادیثی از او نقل کرده اند. پدر او از تابعان بوده است.

وی نخستین کسی است که یوسف بن عمر ثقفی از او درخواست قضاوت در کوفه را نمود.

مشایخ او: برادرش: عیسی، پسر برادرش: عبد الله بن عیسی، نافع مولی ابن عمر، ابو الزبیر مکی، شعبی، عطاء (عطاء بن ابی رباح)، عطیه، حکم بن عتیبه، عمرو بن مره، سلمه بن کهیل، منهال بن عمرو، داود بن علی، و...

روایان از او: پسرش عمران، شعبه، سفیانین (سفیان ثوری و سفیان بن عیینه)، زانده، وکیع، ابن جریج، قیس بن ربیع، ابو الأحوص، عیسی بن یونس، محمد بن ربیع، علی بن هاشم بن برید، عبید الله بن موسی، ابو نعیم، و... (1)

راوی حدیث: بدون شماره پس از شماره 206.

محمد بن عبد الرحمن بن مغیره - ابن ابی ذئب /ع

محمد بن عبد الرحمن بن مغیره بن حارث بن ابی ذئب هشام بن... قرشی عامری، ابو حارث مدنی، از روایان ثقه، فقیه و فاضل طبقه هفتم، متولد سال 80 ه. و متوفای 158 یا 159 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

«بغوی» از «احمد» نقل می کند: کان رجلا صالحا یأمر بالمعروف.

ص: 198

1 - تذکره الحفاظ، ج 1، ص 171، ش 165؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 284، ش 6326؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 184 حرف میم شماره 460.

«واقدی» گفته است: کان من أروع الناس و أفضلهم و كانوا یرمونه بالقدر، و ما کان قدریاً، لقد کان ینفی قولهم و یعیبه، ولکنه کان رجلاً کریماً یجلس إلیه کلّ واحد... و کان یصلّی اللیل أجمع، و یجتهد فی العباده،... و أخبرنی أخوه أنه کان یصوم یوماً و یفطر یوماً.

مشایخ او: برادرش: مغیره؛ عکرمه مولی ابن عباس، شعبه بن دینار، زهری، سعید ابن سمعان، محمد بن منکدر، محمد بن قیس مدنی، و...

راویان از او: ابن مبارک، یحیی قطّان، ابو نعیم، قعنّبی، اسد بن موسی، احمد بن یونس، ثوری، ولید بن مسلم، عبد الله بن نمیر، اسحاق بن سلیمان رازی، عبد الله بن وهب، و... (1)

راوی احادیث شماره: 15، 18، 22 تا 29.

مسعر بن کدام/ع

(2)

مسعر بن کدام بن ظهیر... هلالی، عامری، ابو سلمه کوفی، از راویان حافظ و نامدار، و راوی ثقه، ثبت و فاضل طبقه هفتم که در سال 153 یا 155 ه. وفات یافت. در صحاح شش گانه به روایات او استناد شده است.

از او نقل شده که ابو جعفر منصور، منصب دولتی به او پیشنهاد کرد و او پوزش خواست: دعانی ابو جعفر المنصور لیولینی، فقلت: إنّ أهلی یقولون لی: لا نرضی اشتراءک لنا فی شیء بدرهمین و أنت تولینی - أصلحک الله - أنّ لنا قرابه و حقاً، فأعفانی.

مسعر، معتقد به مذهب مرجئه بود، از این روسفیان و حسن بن صالح، در تجهیز جنازه او حاضر نشدند.

«ذهبی» در میزان الاعتدال می نویسد: قلت: الإرجاء مذهب لعده من أجلّ العلماء،

ص: 199

1- - الطبقات، ج 2، ص 684، ش 2459؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 191، ش 185؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 620، ش 7837؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 286، ش 6328؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 184.

2- - «مسعر» به کسر میم و سکون سین و فتح عین، «کدام» به کسر کاف و تخفیف دال (تقریب التهذیب).

لا ينبغي التحامل على قائله.

مشايخ او: عدی بن ثابت، حکم بن عتیبه، قتاده، عمرو بن مرّه، عطاء، عبد الملک بن عمیر، ابو اسحاق سبیعی، حبیب بن ابی ثابت، عمرو بن عامر، علقمه بن مرثد، اعمش، منصور، و...

راویان از او: سفیان بن عیینه، یحیی قَطَّان، ابو نعیم، خلاّد بن یحیی، سلیمان تیمی، شعبه، ثوری، مالک بن مغول، ابن مبارک، ابن نمیر، وکیع، محمد بن بشر عدی، یحیی بن سعید انصاری، ابو اسامه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 33.

معلی بن زیاد فردوسی / خت م 4

(2)

معلی بن زیاد فردوسی، ابو الحسن بصری، از راویان صدوق، قلیل الحدیث و زاهد طبقه هفتم است. «ابو حاتم» و «ابن حبان» او را به ثقه توصیف کردند.

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، و نیز بخاری از باب استشهاد از او حدیث نقل کرده اند.

مشايخ او: حسن بصری، معاویه بن قره، علاء بن بشیر، و...

راویان از او: هشام بن حسان، حماد بن زید، جعفر بن سلیمان، یوسف بن عطیه صفار، سعید بن عامر ضبعی و... (3)

ص: 200

1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 364؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 393، ش 1272؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 188، ش 183، میزان الاعتدال، ج

4، ص 99، ش 8470؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 136، ش 6877؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 243.

2- به ضم قاف و سکون راء، منسوب به قرادیس، تباری از ازد، ساکن بصره (تقریب التهذیب).

3- میزان الاعتدال، ج 4، ص 148، ش 8671؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 276، ش 7082؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 265.

معمر بن راشد بصری/ع

(1)

معمر بن راشد ازدی، حدّانی، ابو عروه بصری، ساکن یمن از محدّثان سرشناس و از راویان ثقه و ثبت طبقه هفتم، که به گفته خود از 14 سالگی از قتاده، حدیث فراگرفت.

وی نخستین مصنّف یمن است.

«ابن حبان» در الثقات او را این چنین توصیف می کند: کان فقیها، حافظا، متقنا، ورعا.

«عبد الرزّاق» گفته است: ده هزار حدیث از معمر یادداشت کردم.

او در تجهیز جنازه حسن بصری، حضور داشت.

در میزان الاعتدال آمده است: و روی أنّ معن بن زائده أمير الیمن بعث إلى معمر بذهب، فردّه، وقال لزوجته: إن علم بهذا أحد فارتك.

او در رمضان سال 153 ه. در 58 سالگی رخت از جهان بریست. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: زهری، قتاده، عمرو بن دینار، زیاد بن علاقه، یحیی بن ابی کثیر، عاصم، احول، ایوب، هشام بن عروه، محمد بن منکدر، عطاء خراسانی، عبد الکریم جزری و...

راویان از او: سفیان بن، ابن مبارک، غندر، ابن علیّه، یزید بن زریع، عبد الرزّاق، استادانش: یحیی بن ابی کثیر، ابو اسحاق سبیعی، ایوب و عمرو بن دینار؛ ابان عطّار، ابن جریج، عمران قطان، هشام دستوائی، شعبه، هشام بن یوسف، عبد الله بن معاذ، و... (2)

راوی احادیث شماره: 16، 17، 19، 98، 257، 258، 281 تا 284.

ص: 201

1- - به سکون عین بر وزن «جعفر» (تقریب التهذیب).

2- - الطبقات الکبری، ج 5، ص 546، [1] الطبقات، ج 2، ص 736، ش 2665؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 190، ش 184، میزان الاعتدال، ج 4، ص 154، ش 8682؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 282، ش 7087؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 266.

مهاجر بن مسمار، زهری، مولی سعد، مدنی، از راویان مشهور، مقبول و صالح الحدیث طبقه هفتم که در صحیح مسلم، سنن ترمذی، و تفسیر ابن ماجه قزوینی از او حدیث روایت شده است.

وی در سال 105 هـ. درگذشت ابن حبان او را در الثقات یادآور شده است.

مشایخ او: عامر و عایشه فرزندان سعد بن ابی وقاص.

راویان از او: ابن ابی ذئب، موسی بن یعقوب زمعی، یعقوب بن جعفر بن ابی کثیر، خالد بن الیاس، حاتم بن اسماعیل (1).

راوی حدیث شماره: 48.

واسط بن حارث

واسط بن حارث بن حوشب، پسر برادر العوام، از اهل واسط که «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده است. گویا وی از راویان طبقه هفتم باشد.

مشایخ او: عاصم، نافع العمری، عطاء، قتاده.

راویان از او: یوسف بن حوشب، عبد الله بن خراش و... (2)

راوی احادیث شماره: 187، 191.

ص: 202

1- تهذیب التهذیب، ج 8، ص 373، ش 7207؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 278.

2- میزان الاعتدال، ج 4، ص 328، ش 9321؛ لسان المیزان، ج 6، ص 214، ش 751؛ تاریخ الإسلام، ج 9، ص 659؛ [2] وفيات، 141-160 هـ.).

(1)

وهیب بن خالد بن عجلان باهلی، ابو بکر بصری، از راویان ثقه و ثبت طبقه هفتم که در اواخر زندگی اندکی دچار دگرگونی شده است. وی در سال 165 و یا 169 ه. در 58 سالگی درگذشت. در صحاح شش گانه از او حدیث، نقل شده است.

مشایخ او: منصور بن معتمر، ایوب، عبد الله بن طاووس، سهل بن صالح، خالد الحداء، داود بن ابی هند، سعید جریری، یحیی بن سعید انصاری، جعفر الصادق علیه السلام، هشام بن عروه، عبید الله بن عمر، ابن شبرمه، ...

راویان از او: اسماعیل بن علی، عفان، مسلم بن ابراهیم، ابن مبارک، ابن مهدی، قطان، یحیی بن آدم، ابو داود، ابو الولید طیالسیان، ابو هشام مخزومی، سلیمان بن حرب، موسی بن اسماعیل، سهل بن بگار، سفیان بن فروخ، و... (2)

راوی احادیث شماره: 44، 47.

هشام بن ابی عبد الله دستوائی/ع

(3)

هشام بن ابی عبد الله سنبر (4)، ابو بکر بصری، دستوائی، از راویان ثقه و ثبت طبقه هفتم و دارای مذهب قدریه، که در سال 154 ه. در 78 سالگی وفات یافت. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: قتاده، حماد بن ابی سلیمان، یحیی بن ابی کثیر، مطر الوراق، بقیه،

ص: 203

1- به تصغیر، (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الکبری، ج 7، ص 287؛ الطبقات، ج 1، ص 540، ش 1896؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 235، ش 222؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 186، ش 7769؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 339.

3- به فتح دال، سکون سین و فتح تاء، منسوب به دستواء که قریه ای است در اهواز، و هشام، تاجر و فروشنده پارچه هایی از آنجا بود، از این رو منسوب به آنجا است. (اللباب، ج 1، ص 418). [3]

4- سنبر بر وزن جعفر (تقریب التهذیب).

اسماعیل بن عیاش، سعید، و...

راویان از او: عبد الصّمد بن عبد الوارث، محمّد بن ابی عدیّ، عبد الرّحمن بن مهدیّ، ابو داود، نسائی، ابن ماجه، ابو زرعه، ابو حاتم، محمّد بن عوف طائی، یعقوب بن سفیان، و... (1)

راوی احادیث شماره: 188، 254، 255، 256، 259.

همّام بن یحییٰ عوذی / ع

(2)

همّام بن یحییٰ بن دینار ازدیّ عوذی، ابو عبد اللّٰه یا ابو بکر بصریّ، از راویان ثقه طبقه هفتم، که در رمضان سال 164 یا 165 ه. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: حسن، عطاء بن ابی رباح، یحییٰ بن ابی کثیر، ابو جمره ضبعیّ، قتاده، نافع مولیٰ ابن عمر، انس بن سیرین، ابن جریج، و...

راویان از او: حبان بن هلال، عفّان، حجّاج بن منهال، ثوریّ، ابن مبارک، ابن علیّه، وکیع بن مهدیّ، عبد الصّمد بن عبد الوارث، یزید بن هارون، ابو داود، عمرو بن عاصم، موسیٰ بن اسماعیل، ابو نعیم و... (3)

راوی حدیث شماره: 280.

ص: 204

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 279؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 531، ش 1851؛ [2] تهذیب الکمال، ج 19، ص 258، ش 7176؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 164، ش 159؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 300، ش 9229؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 51، ش 7578؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 319.

2- به فتح عین و سکون واو و کسر ذال (تقریب التهذیب).

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 282؛ [4] الطبقات، ج 1، ص 536، ش 1876؛ [5] تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 201، ش 194؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 74، ش 7599؛ [6] تقریب التهذیب، ج 2، ص 321.

یاسین عجلّی - یاسین بن شیبان - یاسین بن سَیّار یا ابن سنان / ق

یاسین بن شیبان یا ابن سنان عجلّی کوفی، از راویان طبقه هفتم که «ابن ماجه» از او روایت نقل کرده است، «ابن حجر»، درباره او نوشته است: لا بأس به.

در میزان الاعتدال آمده: أبو نعیم، حدّثنا یاسین العجلّی، عن ابراهیم بن محمّد، عن أبيه عن علیّ - مرفوعاً: «المهدیّ منّا أهل البيت یصلحه الله فی لیلته».

راویان از او: وکیع، ابن نمیر، قاسم بن مالک مزنی، ابو داود الحفری، و ابو نعیم. (1)

راوی احادیث شماره: 214 تا 223.

یحیی بن ثعلبه

گویا وی از راویان طبقه هفتم باشد.

ذهبی نوشته است: یحیی بن ثعلبه، ابو المقوم، که دارقطنی او را ضعیف می داند. وی از حکم بن عتیبه روایت کرده است.

ابن حجر می نویسد: یحیی بن ثعلبه، ابو المقوم، عن الحکم بن عبد الله ضعّفه الدارقطنی (2).

راوی حدیث شماره: 202.

یونس بن یزید ایلّی / ع

(3)

یونس بن یزید بن ابی نجّاد، یا ابن نجّاد ایلّی، ابو یزید، مولی معاویه بن ابی سفیان، از

ص: 205

1- میزان الاعتدال، ج 4، ص 359، ش 9444؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 191، ش 7773؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 341.

2- میزان الاعتدال، ج 4، ص 367، ش 9472؛ لسان المیزان، ج 6، ص 244، ش 860.

3- به فتح الف و سکون یاء (تقریب التهذیب).

راویان ثقه طبقه هفتم، که در سال 159 ه. وفات یافت. صاحبان صحاح شش گانه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: برادرش: ابوعلی بن یزید؛ زهری، نافع مولی ابن عمر، هشام بن عروه، عکرمه، و...

راویان از او: جریر بن حازم، لیث بن وهب، عمرو بن حارث، پسر برادرش: عنبسه ابن خالد بن یزید ایللی، اوزاعی، سلیمان بن بلال، ابن مبارک، قاسم بن مبرور، بقیه بن ولید، حسان بن ابراهیم کرمانی، عثمان بن عمر بن فارسی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 4، 5، 6، 8، 13، 14.

ص: 206

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 520؛ الطبقات، ج 2، ص 762، ش 2797؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 162، ش 156؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 484، ش 9924؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 470، ش 8201؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 386.

ابراهیم بن اسحاق صینی

(1)

ابو اسحاق ابراهیم بن اسحاق صینی جعفی کوفی، متوفای سال 230 هـ. با توجه به اینکه برخی از مشایخ وی از رویان طبقه هفتم می باشند، گویا او از رویان طبقه هشتم باشد.

«دارقطنی» درباره او گفته است: متروک الحدیث، اما «ابن ابی حاتم» فلم يذكر فيه جرحا. و «ابن حبان» وی را در الثقات، یاد آور شده و نیز در تاریخ الاسلام، آمده است: کان صدوقا ضریرا.

مشایخ او: قیس بن ربیع، مالک بن انس، فضیل بن عیاض، و...

راویان از او: موسی بن اسحاق انصاری خطمی، محمد بن عثمان بن ابی شیبه، مطین، حضر می. (2)

راوی حدیث شماره: 174.

ص: 207

1- «سمعی» در الأنساب، نوشته است: «الصینی، منسوب إلى صینیة، مدینه بین واسط و الصلیق بالعراق».

2- بنگرید به: الجرح و التعدیل، ج 1، قسم 1، ص 85، ش 203؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 18، ش 31؛ تاریخ الإسلام، ج 16، ص 56، ش 31؛ [1] لسان المیزان، ج 1، ص 30، ش 51.

ابراهیم بن عقیل بن معقل بن منبّه صنعانی، از رویان صدوق طبقه هشتم، که به گفته احمد بن حنبل دسترسی به او دشوار بود: کان عسرا، أقمت علی بابہ یوما أو یومین حتی وصلت إلیه فحدّثنی بحدیثین.

یحیی بن معین می گوید: ابراهیم و پدرش از رویان ثقه هستند.

مشایخ او: پدرش، و «ابن حبان» در الثقات می نویسد: وی از عمومی پدرش وهب ابن منبّه، نیز روایت می کرد.

روایان از او: احمد بن حنبل، پسر عمویش: اسماعیل بن عبد الکریم بن معقل بن منبّه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 57.

ابراهیم بن محمد بن حارث ابو اسحاق فزاری / ع

ابو اسحاق فزاری، ابراهیم بن محمد بن حارث بن اسماء... فزاری، ابو اسحاق کوفی، ساکن مصیبه، از رویان ثقه، حافظ و صاحب تصانیف طبقه هشتم و پسر عمومی مروان ابن معاویه فزاری. و نیز صاحب کتاب السیر که مدافع سرسخت سنت بود که «عجلی» درباره او گفته است: کان ثقه، رجلا صالحا، صاحب سنّه، و هو الذی أدب أهل الثغر و علمهم السنّه، و کان یأمر و ینهی، و إذ دخل الثغر رجل مبتدع أخرجہ، و کان کثیر الحدیث، و کان له فقه. و نیز «ابو مسهر» می گوید: قدم ابو اسحاق دمشق فاجتمع علیه الناس لیسمعوا منه، فقال لی: أخرج إلی الناس فقل لهم: من کان یری القدر فلا یحضر مجلسنا، و من کان یری رأی فلان فلا یحضر مجلسنا، و من کان یأتی السلطان فلا یحضر مجلسنا، فخرجت فأخبرتهم.

ص: 208

«ابن ندیم» در الفهرست، نوشته است: «إنّه أوّل من عمل فی الإسلام اصطراً، و له فیہ تصنیف».

ابو اسحاق فزاری در سال 185 هـ. درگذشت، در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: عبد الملک بن عمیر، ابو اسحاق سبّعی، اعمش، اوزاعی، موسی بن عقبه، یحیی بن سعید انصاری، مالک، شعبه، ثوری، ابان بن ابی عیّاش، و... .

راویان از او: عبد الله بن مبارک، محمد بن عبد الرحمن بن سهم، استادش: اوزاعی؛ محمد بن سلام بیکندی، محمد بن کثیر مصیصی، و... .

(1)

راوی حدیث شماره: 176.

اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم اسدی - ابن علیّه / ع

(2)

اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم اسدی، ابو بشر بصری، معروف به ابن علیّه، از راویان ثقه و حافظ طبقه هشتم، نام مادرش علیّه، و جدش مقسم که به گفته «ابن سعد»: «کان من سبی القیقانیّه ما بین خراسان و زابلستان، و کان ابراهیم بن مقسم تاجراً بالکوفه، فیکدم البصره بتجارته، فبیع و یرجع فیخلف، فتزوّج علیّه بنت حسان، و کانت نبیله عاقله و...» .

ابن علیّه در سال 110 هـ. زاده شد و در سال 193 هـ. یعنی در 83 سالگی درگذشت.

در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ایوب سختیانی، علی بن جدعان، محمد بن منکدر، عبد الله بن ابی نجیح، جریری، سلیمان تیمی، عاصم احول، ابن عون، معمر، عوف اعرابی، و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابن جریج، شعبه، عبد الرحمن بن مهدی، احمد، اسحاق، بندار، بقیّه، حمّاد

ص: 209

1- الطبقات الکبری، ج 7، ص 488؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 815، ش 3053؛ تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 273، ش 259؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 171، ش 244؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 41.

2- به ضم عین، فتح لام و تشدید یاء مفتوحه.

بن زید، ابن وهب، ابو خثیمه، پسران ابی شیبیه، علی بن حجر، ابن نمیر، و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 62، 65، 69، 120، 129.

اسماعیل بن عیاش حمصی / ی 4

اسماعیل بن عیاش بن سلیم عنسی (2)، ابو عتبہ حمصی، محدث شام، و از روایان طبقه هشتم که به گفته «ابن حجر»: صدوق فی روایتہ عن أهل بلده مخلص فی غیرہم.

در میزان الاعتدال از «عثمان بن صالح سہمی» نقل شده است: کان أهل حمص یتنقصون علیا حتی نشأ فیہم إسماعیل بن عیاش، فحدّثہم بفضائلہ، فکفّوا عن ذلک. (3)

در تذکرہ الحفاظ آمده است: وی در سال 106 هـ متولد شد و در سال 181 هـ.

درگذشت. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: صفوان بن عمرو، اوزاعی، زبیدی، یحیی بن سعید، هشام بن عروه، ابن جریج و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابو مسهر، ابو الیمان، عثمان بن ابی شیبیه، ثوری، اعمش، لیث بن سعد، بقیه، ولید بن مسلم، ابن مبارک، ابو داود طیالسی، یحیی بن معین، یحیی بن یحیی نیشابوری و بسیار دیگر (4).

راوی احادیث شماره: 139، 150، 153.

ص: 210

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 325؛ الطبقات، ج 2، ص 852، ش 3211؛ تذکرہ الحفاظ، ج 1، ص 322، ش 303؛ میزان الاعتدال، ج 1، صص 216 تا 220، ش 843؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 290، ش 450؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 65.

2- - منسوب به عنس بن مالک.

3- - بنگرید به شرح حال «لیث بن سعد فہمی» از روایان طبقه هفتم.

4- - الطبقات، ج 2، ص 811، ش 3038؛ تذکرہ الحفاظ، ج 1، ص 253، ش 240؛ میزان الاعتدال، ج 1، صص 240 تا 244، ش 923؛ تهذیب التهذیب، ج 1، صص 331 تا 335، ش 511؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 73.

بشر بن مفضل بن لاحق رقاشی، ابو اسماعیل بصری، از راویان حافظ، ثقه، ثبت و عابد طبقه هشتم، که در سال 186 یا 187 ه. وفات یافت در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

از «علی بن مدینی» نقل شده است: هر روز، چهار صد رکعت نماز می خواند و یک روز در میان روزه می گرفت.

مشایخ او: یحیی بن سعید انصاری، جریری، خالد الحداء، محمد بن منکدر، ابن عون، داود بن ابی هند، سهیل بن ابی صالح، ...

راویان از او: علی بن مدینی، احمد بن حنبل، نصر بن علی، عثمان بن ابی شیبه، یحیی بن یحیی نیشابوری، و... (1)

راوی حدیث شماره: 120.

بهلول بن مورق / ق

(2)

بهلول بن مورق، ابو غسان مصری، شامی الأصل، از راویان صدوق طبقه هشتم که ابو زرعه و ابو حاتم درباره او گفته اند: لا بأس به. ابن حبان وی را در الثقات یادآور شده است، و ابن ماجه، از او حدیث نقل کرده است.

مشایخ او: اوزاعی، موسی بن عبیده، ثور بن یزید حمصی و بشر بن منصور سلیمی. (3)

راویان از او: اسحاق بن منصور کوسج، بندار، ابو موسی، عمرو بن علی، ابو خيثمه،

ص: 211

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 290؛ الطبقات، ج 1، ص 541، ش 1904؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 309، ش 286؛ تهذیب التهذیب، ج

1، ص 478، ش 748؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 101.

2- به ضم میم، و فتح واو، و کسر راء مشدد.

3- به فتح سین (بنگريد به: تقریب التهذیب).

حفص بن عبد الله حلوانی و... (1)

راوی حدیث شماره: 58.

تلید بن سلیمان کوفی/ت

تلید بن سلیمان بن محاریب، ابو سلیمان یا ابو ادریس کوفی، اعرج، که به گفته «ابن حجر» از راویان رافضی ضعیف طبقه هشتم است که در سنن ترمذی از او حدیث نقل شده است.

در تهذیب التهذیب نظرات برخی از عالمان رجالی درباره او به این شرح نوشته شده است: احمد بن حنبل: کان مذهبه التشیع، و لم نر به بأسا.

قال عباس الدوری، عن یحیی بن معین:

کان بیغداد، وقد سمعت منه، و لیس بشیء. و قال فی موضع آخر: کذاب، کان یشتم عثمان، و کلّ من شتم عثمان أو طلحه أو واحدا من أصحاب رسول الله صلی الله علیه و سلم دجال، لا یکتب عنه، و علیه لعنه الله و الملائکه و الناس أجمعین. و قال أيضا: فعد فوق سطح مع مولی لعثمان، فتذاکروا أمر عثمان، فتناوله تلید، فأخذه مولی عثمان، فرمی به من فوق السطح فکسر رجلیه، فکان یمشی علی عصا.

قال أبو داود: رافضی خبیث، رجل سوء یشتم أبا بکر و عمر، و...

مشایخ او: ابو الجحّاف (2)، یحیی بن سعید انصاری، عبد الملک بن عمیر، حمزه الزّیّات، عطاء بن سائب.

راویان از او: احمد بن حنبل، اسحاق بن موسی، ابن نمیر، یحیی بن یحیی نیشابوری،

ص: 212

1- تهذیب الکمال، ج 3، ص 170، ش 763؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 523، ش 819؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 109.

2- به فتح جیم و حاء مشدد (تقریب التهذیب، ج 2، ص 405).

نعیم بن حمّاد خزاعی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 183.

جعفر بن سلیمان ضبعی / بخ م 4

(2)

جعفر بن سلیمان ضبعی، ابو سلیمان بصری ساکن در میان طایفه بنی ضبیعه، از راویان صدوق طبقه هشتم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق زاهد لکنه کان یتشیع. در میزان الاعتدال و تهذیب التهذیب آمده که به «عبد الرزاق» گفته شد: مذهب تشیع را از چه کسی گرفتی. عمّن أخذت هذا المذهب؟ فقال: قدم علينا جعفر بن سلیمان فرأيتَه فاضلا حسن الهدی، فأخذت هذا عنه.

«ابن حبان» در الثقات نقل می کند که به جعفر بن سلیمان گفته شد: إنک تسبّ أباً بکر و عمر! قال: أمّا السّبّ فلا، ولكنّ البغض ما شئت، فإذا هو رافضی مثل الحمار.

و نیز «ابن حبان» گفته است: کان جعفر من الثقات فی الروایات، غیر أنّه ینتحل الميل إلى أهل البيت، و لم یکن بداعیه إلى مذهبه، و لیس بین أهل الحدیث من أئمتنا خلاف أنّ الصدوق الممتقن - إذا کانت فیہ بدعه و لم یکن يدعو إليها - الاحتجاج بخبره جائز.

قال الدوری: کان جعفر إذا ذکر معاویه شتمه، و إذا ذکر علیاً قعد یبکی.

از جمله احادیثی که درباره علی بن ابی طالب روایت کرده این است:

«ما تریدون من علیّ! علیّ منی و أنا منه، و هو ولیّ کلّ مؤمن بعدی».

او در ماه رجب سال 178 ه. چشم از جهان فرو بست. صاحبان صحاح از او روایت نقل کرده اند.

ص: 213

-
- 1- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 7، ص 136، ش 3582؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 358، ش 1339؛ تاریخ الإسلام، ج 13، ص 138، ش 58 ([1] وفيات سال 191-200)؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 536، ش 841؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 112.
- 2- - به ضم ضاد و فتح باء (تقریب التهذیب).

مشایخ او: ثابت البنانی، جعد ابی عثمان یشکری، جریری، حمید بن قیس اعرج، ابن جریج، عوف اعرابی، عطاء بن سائب، کهمس بن حسن، مالک بن دینار، ...

راویان از او: ثوری، ابن مبارک، عبد الرحمن بن مهدی، عبد الرزاق، سیار بن حاتم، یحیی بن یحیی نیشابوری، قتیبه بن سعید، ... (1)

راوی احادیث شماره: 93، 95.

حارث بن نیهان جرمی/ت ق

حارث بن نیهان جرمی، ابو محمد بصری که به گفته «ابن حجر» راوی متروک طبقه هشتم است. وی پس از سال 160 هـ درگذشت و به گفته «احمد» رجل صالح، لم یکن یعرف الحدیث، ولا یحفظ منکر الحدیث. ترمذی و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: ابو اسحاق، عاصم بن بهدله، عتبه بن یقظان، اعمش، ایوب، معمر، ابو حنیفه و...

راویان از او: جعفر بن سلیمان ضبعی، ابن وهب، مسلم بن ابراهیم، عبد الواحد بن غیاث، طلوت بن عبّاد و... (2)

راوی احادیث شماره: 79، 83، 86، 87.

ص: 214

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 288؛ الطبقات، ج 1، ص 540، ش 1898؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 241، ش 227؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 408، ش 1505؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 761، ش 984؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 131.
- 2- - میزان الاعتدال، ج 1، ص 444، ش 1649؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 128، ش 1096؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 144.

(1)

حسن بن عمر یا حسین بن عمرو بن یحیی فزاری، ابو الملیح الرقی، از روایان ثقه طبقه هشتم که در سال 181 ه. در سنّ بیش از 90 سالگی درگذشت. ابو داود، نسائی و ابن ماجه در سنن، و نیز بخاری در الأدب المفرد از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: میمون بن مهران، زیاد بن بیان رقی، علی بن نفیل، زهری، و...

روایان از او: ابن مبارک، بقیه، عمرو بن خالد حرّانی، احمد بن عبد الملک، ابن واقد حرّانی، عبد الله بن جعفر الرقی، و... (2)

راوی احادیث شماره: 246 تا 253.

حمّاد بن زید بن درهم/ع

حمّاد بن زید بن درهم (3) ازدی، جهضمی، ابو اسماعیل بصری (98-179 ه.)، از محدثان ثقه، ثبت، و فقیه طبقه هشتم که گفته شده ضریب بوده است که ممکن است بر او عارض شده باشد، چون نقل شده که او را در حال نوشتن حدیث دیده اند.

«عجلی» گفته است: کان له أربعه آلاف حدیث، کان یحفظ و لم یکن له کتاب.

«عبد الرحمن بن مهدی» او را یک تن از چهار پیشوای مردم زمان خویش، معرفی می کند: سفیان ثوری در کوفه، مالک در حجاز، اوزاعی در شام و حمّاد بن زید در بصره.

و نیز می گوید: ما رأیت أحدا أعلم من حمّاد بن زید، و لا سفیان و لا من مالک.

«ابن حجر» می نویسد: وی در ماه رمضان سال 179 ه. در 81 سالگی درگذشت.

ص: 215

-
- 1- در اللباب، [1] آمده است: «الرقی» بفتح الرّاء و تشدید القاف، هذه النسبه إلى الرّقه، و هی مدینه علی طرف الفرات.
 - 2- الطبقات الکبری، ج 7، ص 484؛ الطبقات، ج 2، ص 827، ش 3098؛ [2] تاریخ الإسلام، ج 12، ص 493، ش 452؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 2، ص 285، ش 1324؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 169.
 - 3- در «تذکره الحفاظ» آمده است: «و درهم جدّه من سبی سجستان من موالی آل جریر بن حازم».

در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ابان بن تغلب، ایوب سختیانی، محمد بن زیاد، ابو حمزه ضبعی، انس بن سیرین، عمرو بن دینار بصری، ثابت البنانی، عبد العزیز بن صهیب، عاصم بن بهدله، عاصم احول، ابو عمران جونئی، هشام بن عروه، عبید الله بن عمر عمری و بسیاری دیگر.

راویان از او: عبد الرحمن بن مهدی، علی بن مدینی، عبد الله بن مبارک، عبد الله بن وهب، قطان، سفیان بن عیینه، سفیان ثوری، مسلم بن ابراهیم، مسدد، ابو اسامه، سلمان ابن حرب، عقیان بن مسلم، قتیبه بن سعید، و بسیاری دیگر. (1)

راوی حدیث شماره: 94.

حماد بن سلمه بن دینار بصری / خت م 4

حماد بن سلمه بن دینار بصری، ابو سلمه، عالم برجسته نحوی، فصیح، شیخ الإسلام، حافظ، محدث ثقه و عابد طبقه هشتم که در سال 167 ه. در سن نزدیک به 80 سالگی درگذشت.

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت او استناد جسته اند و نیز بخاری به روایت او استشهاد کرده است.

نقل شده است که او از «ابدال» شمرده می شود و علامه الأبدال آن لا یولد لهم، تزوج سبعین امرأه فلم یولد له.

مشایخ او: دائی اش: حمید الطویل؛ ابن ابی ملیکه، ابو جمره ضبعی، انس بن سیرین، ابو عمران جونئی، قتاده، سماک بن حرب، ثابت البنانی، محمد بن زیاد قرشی، ابو الزبیر مکی، عبد الملک بن عمیر، عمرو بن دینار، هشام بن عروه، یحیی بن سعید انصاری،

ص: 216

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 286؛ الطبقات، ج 1، ص 540، ش 1895؛ [1] تهذیب الکمال، ج 5، ص 167، ش 1463؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 228، ش 213؛ تاریخ الإسلام، ج 11، ص 94، ش 67؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 421، ش 1557؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 197.

ایوب سختیانی، خالد الحداء، داود بن ابی هند، سلیمان تیمی و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابن مبارک، قطن، ابن مهدی، عفان، ابن جریج، ثوری، شعبه، ابو داود، ابو سلمه تبذکی، ابو نصر تمار، هدبه بن خالد، شیبان بن فروخ، و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 41، 101، 102، 103، 130، 202، 212، 237.

حنان بن سدیر صیرفی (- حنان بن سدیر، حنان بن مدیر صیرفی)

(2)(3)

حنان بن سدیر بن حکیم بن صهیب صیرفی کوفی که گویا از راویان طبقه هشتم است. «ابن حنان» وی را در الثقات نام می برد.

مشایخ او: پدرش: سدیر، عمرو بن قیس ملائی، جعفر بن محمد، امی الصیرفی، محمد بن طلحه بن مصرف و دیگران.

راویان از او: علاء بن عمرو حنفی، علی بن محمد طنافسی، عیسی بن سعید مرادی رازی، عبّاد بن یعقوب، محمد بن ثواب هباری، محمد بن جنید عابد.

در پاورقی لسان المیزان نوشته است: «فی فهرس الطوسی - حنان أبو الفضل الصیرفی...»

واقفی، روی عن ابی عبد الله و ابی الحسن، و عمر عمرا طویلا، ثقه إلا أن بعض الأصحاب توقّف فی روايته». (4)

راوی احادیث شماره: 207، 211.

ص: 217

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 282؛ الطبقات، ج 1، ص 537، ش 1878؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 202، ش 197؛ میزان الاعتدال، ج

1، ص 590، ش 2251؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 423، ش 1558؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 197.

2- به تخفیف نون.

3- ابن حجر در لسان المیزان، ج 2، ص 166، نوشته است: «و أنا أخشى أن يكون هذا هو حنان بن سدیر، تصحف اسمه و اسم أبيه».

4- بنگرید به: لسان المیزان، ج 2، ص 367، ش 1510؛ الجرح و التعديل، ج 1، ق 2 (قسم دوم از جلد اول) ص 299؛ تاریخ الإسلام، ج

13، ص 164، ش 83 [3] وفيات 191-200 [4] ه.». .

خالد بن عبد الله بن عبد الرحمن بن يزيد طحان واسطی، مزنی، ابو الهيثم، راوی ثقه و ثبت طبقه هشتم، كثير المال، أمر بالمعروف، متولد 110 هـ. و متوفای 182 هـ.

«احمد بن حنبل» درباره او گفته است: كان ثقه صالحا في دينه، بلغني أنه اشترى نفسه من الله ثلاث مرّات أو أربعاً فتصدّق بوزن نفسه فضّه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد جسته اند.

مشايخ او: اسماعيل بن ابی خالد، بيان بن بشر، حميد الطويل، سليمان تيمی، ابن عون، خالد الحذاء، مطرف بن طريف، داود بن ابی هند، ابو اسحاق شيبانتي و...

راویان از او: زيد بن الحباب، عبد الرحمن بن مهدي، وكيع، يحيى قطن، عفان، عمرو بن عون، مسدد، سعيد بن منصور، محمد بن الصّباح الدّولابي، قتيبه و... (1)

راوی حدیث شماره: 209.

خلف بن وليد

خلف بن وليد، ابو جعفر يا ابو الوليد عتكيّ بغدادیّ جوهری، ساکن مکه، متوفای سال 212 هـ. در مکه، از راویان ثقه که گویا در طبقه هشتم قرار دارد.

مشايخ او: شعبه بن حجّاج، اسرئيل بن يونس، مبارک بن فضاله، أيوب بن عتبه، شريك، هشيم، شهاب بن خراش، عباس بن عبّاد مهلبی، ابو جعفر رازی، يحيى بن سلمه، ابن ابی زائده، عبد الله اشجعی، مروان بن معاويه فزاري.

راویان از او: احمد بن حنبل، ابراهيم بن سعيد جوهری، يعقوب دورقي، ابراهيم بن هاني نيشابوري، محمد بن اسحاق صاغانتي، عباس الدّوري.

در تاريخ بغداد آمده است: أخبرنا أبو عمر بن مهدي، أخبرنا محمد بن مخلد العطار،

ص: 218

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 313؛ الطبقات، ج 2، ص 847، ش 3190؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 259، ش 246؛ تهذيب التهذيب، ج 2، ص 518، ش 1706؛ [1] تقريب التهذيب، ج 1، ص 215.

حدَّثنا إبراهيم بن هاني، حدَّثنا يحيى بن عبد الله و خلف بن الوليد قالوا: حدَّثنا أبو جعفر الرازي، عن قتاده، عن أنس قال: قال رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم: «تَسَحَّرُوا؛ فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَه» (1).

راوی احادیث شماره: 50، 131.

داهر بن يحيى رازی

وی احتمالا از راویان طبقه هشتم باشد.

در میزان الاعتدال آمده است: رافضی بغیض.

ذكر العقيلي من حديث عبد الله بن داهر، عن أبيه، عن الأعمش، عن عبايه الأسدي، عن ابن عباس، عن النبي صَلَّى الله عليه و سلم أنه قال: يا أم سلمه، إن عليًا لحمه من لحمي، و هو بمنزله هارون من موسى مني، غير أنه لا نبي بعدى.

قال ابن عباس: ستكون فتنة، فمن أدركها فعليه بخصلتين: كتاب الله، و علي بن أبي طالب، فإني سمعت رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم يقول و هو أخذ بيد علي: «هذا أول من آمن بي، و أول من يصابحنى يوم القيامة، و هو فاروق هذه الأمة، يفرق بين الحق و الباطل، و هو يعسوب الدين، و المال يعسوب الظلمه، و هو الصديق الأكبر، و هو خليفتي من بعدى». فهذا باطل.

«ابن حجر» در لسان الميزان نوشته است: و إنما لم يذكره؛ لأنَّ البلاء كلُّه من ابنه عبد الله، و قد ذكره و اكتفوا به، و قد ذكره العقيلي كما مضى، و قال: كان يغلو في الرِّفض، ثم ساق الحديث المذكور و قال: قوله: «أنت مني بمنزله هارون من موسى» صحيح، و أمَّا سائر الحديث فليس بمعروف، ثم أخرج في ترجمته طعنا في عبايه شيخ الأعمش. (2)

راوی حدیث: بدون شماره پس از شماره 206.

ص: 219

1- -بنگريد به: الجرح و التعديل، ج 1، ق 2، ص 370، ش 1687؛ تاريخ بغداد، ج 8، ص 320، ش 4415؛ [1] تاريخ الإسلام، ج 15، ص 144، ش 124. [2]

2- -بنگريد به: میزان الاعتدال، ج 2، ص 3، ش 2587؛ لسان الميزان، ج 2، صص 413 تا 414، ش 1704.

سعید بن حسن بن سعید اسکاف، وی از عیسی بن زریق بجلّی و او از اعمش روایت کرده است و ابو حامد از او روایت می کند. (1) گویا وی از راویان طبقه هشتم باشد.

راوی احادیث شماره: 159، 160.

سفیان بن عیینه هلالی کوفی / ع

سفیان بن عیینه بن ابی عمران، میمون هلالی، ابو محمد کوفی، ساکن مکه، از عالمان بلندپایه، ثقه، حافظ، فقیه و حجّت طبقه هشتم که سرانجام دچار دگرگونی در حافظه شد.

«ابن عیینه» هفتاد بار موفق به انجام حج شد که از خود وی نقل می شود: قد وافیت هذا الموضوع سبعین مرّه أقول فی کلّ سنه: اللّهم لا تجعله آخر العهد من هذا المكان، وائی قد استحييت من اللّهم من کثره ما أسأله ذلك، فرجع فتوفی فی السنه الداخله.

«ابن حجر» نوشته است: او در ماه رجب 198 ه. در 91 سالگی درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: عمرو بن دینار، زهری، زیاد بن علاقه، ابو اسحاق سبیعی، ابو اسحاق شیبانی، اسود بن قیس، عبد الله بن دینار، منصور بن معتمر، عبد الملك بن عمیر، ابان بن تغلب، ایوب سختیانی، اسماعیل بن ابی خالد، جعفر الصادق، حمید الطویل، عاصم الأحول، عاصم بن بهدله، علی بن زید بن جدعان، ابن عجلان عمرو بن علقمه، مطرف ابن طریف، اعمش، و بسیاری دیگر.

راویان از او: استادانش: اعمش، ابن جریج، شعبه، ثوری و مسعر؛ ابن مبارک، ابن مهدی، شافعی، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، ابن نمیر، ابو خیشمه، فلاس، زعفرانی،

ص: 220

ابو اسحاق فزاری، حمّاد بن زید، ابو الأحوص، ابو معاویه، وکیع، یحییٰ قطن، ابو اسامه، ابو نعیم، عبد الرزاق، علی بن مدینی، پسران ابی شیبه و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 156، 157، 158، 161، 185، 236، 262.

سوره بن الحکم، صاحب الرّای

سوره بن الحکم، صاحب الرّای، کوفی ساکن بغداد. گویا از راویان طبقه هشتم باشد.

مشایخ او: عبد الله بن حبيب بن ابی ثابت، شیبان بن عبد الرحمن، سلیمان بن ارقم، سويد بن ابراهيم جحدريّ ابو حاتم.

راویان از او: محمّد بن هارون الفلاس المخرمی، حسن بن داود بن مهران المؤدّب، عبّاس بن محمّد الدّوری، احمد بن ابی عمران الخیاط. (2)

راوی حدیث شماره: 202.

سهل بن عامر بجليّ

با توجه به اینکه از راویان طبقه هفتم، روایت می کند، گویا وی از راویان طبقه هشتم است.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره او بدین شرح است:

«ابن ابی حاتم رازی»: سمعت أبي يقول: ... هو ضعيف الحديث... «ذهبي»: كذّبه أبو حاتم، وقال البخاريّ: منكر الحديث. «ابن حجر»: «ابن حبان» او را در الثقات یاد کرده و گفته است: يعقوب بن ابی سفیان، از او روایت می کند. «ابن عدی»: درباره او می گوید:

ص: 221

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 5، ص 497؛ الطبقات، ج 2، ص 718، ش 2596؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 262، ش 249؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 170، ش 327؛ تهذيب التهذيب، ج 3، ص 403، ش 2525؛ تقريب التهذيب، ج 1، ص 312.
- 2- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 9، ص 227، ش 4802. [2]

أرجو أنه لا يستحقّ الترك.

مشایخ او: مالک بن مغول، جعفر الأحمر، اسرائیل، شریک، فضیل بن مرزوق، یزید ابن عمر، عبیده بن حمید.

راویان از او: ابو شیبہ ابراهیم بن عبد اللہ بن ابی شیبہ، داود جعفری، حسن بن علی ابن عفان، احمد بن عثمان بن حکیم، احمد بن اشکاب (1)، ابو عبد اللہ صفار. (2)

راوی حدیث شماره: 134.

شریک بن عبد اللہ نخعی / خت م 4

شریک بن عبد اللہ بن ابی شریک نخعی، ابو عبد اللہ کوفی، قاضی واسط و سپس قاضی کوفه، از راویان صدوق و کثیر الخطاء طبقه هشتم که پس از بر عهده گرفتن منصب قضا در کوفه، دچار دگرگونی در حافظه شد.

شریک در سال 177 یا 178 ه. در 83 سالگی درگذشت. در صحیح مسلم و سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند و نیز بخاری به روایت او استشهاد نموده است.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره او به این شرح است:

«ابن حجر»: کان عادلا فاضلا عابدا، شدیدا علی أهل البدع.

«احمد بن حنبل»: کان عاقلا صدوقا محدثا، شدیدا علی أهل الریب و البدع.

ساجی می گوید: ینسب إلى التشیع المفرط... و کان فقیها، و کان یقدم علیا علی عثمان. در میزان الاعتدال آمده است: «ابن معین» گفته است: جدّ شریک بن عبد اللہ، سنان

ص: 222

-
- 1- به فتح همزه و کسر آن، قیل منصرف، و قیل غیر منصرف كما فی المغنی، و الصفار بائع الأوانی الصّفریّه. (بنگرید به: تقریب التهذیب).
 - 2- بنگرید به: الجرح و التعدیل، ج 2، ق 1، ص 202، ش 873؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 239، ش 3583؛ لسان المیزان، ج 3، ص 119، ش 413.

ابن انس نخعی، قاتل حسین بن علی علیه السلام است.

از او روایت شده که می گفت: علی خیر البشر، فمن اُبی فقد کفر.

و نیز این حدیث را، روایت کرده است: لکل نبی وصی و وارث، و إن علیاً وصی و وارثی.

درباره او آمده است: إن شریکا دخل علی المهدی فقال: لا بدّ من ثلاث: إمّا أن یلی القضاء، أو أن تؤدّب ولدی و تحدّثهم، أو أن تأکل عندی أکله، ففکر ساعه فقال: الأکله أخفّ علی.

فأمر المهدی بعمل ألوان من المخبّ المعقود بالسکّر و غیر ذلك، فأکل. فقال الطباخ: لیس یفلح بعدها.

فحدّثهم بعد ذلك، و علّمهم العلم، و ولی القضاء.

مشایخ او: زیاد بن علاقه، ابو اسحاق سبیعی، عبد الملک بن عمیر، اسماعیل بن ابی خالد، عاصم بن سلیمان احول، سماک بن حرب، اعمش، منصور، عاصم بن بهدله، هشام ابن عروه و...

راویان از او: استادانش: ابان بن تغلب و محمّد بن اسحاق؛ ابن مهدی، وکیع، ابو النضر هاشم بن قاسم، ابو اسامه، یزید بن هارون، ابو نعیم، پسران ابی شبیه، قتیبه بن سعید، پسرش: عبد الرحمن بن شریک؛ عبّاد بن یعقوب رواجنی و (1)...

راوی احادیث شماره: 37، 38.

ص: 223

1- -بنگرید به: الطبقات الكبرى، ج 6، ص 378؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 397، ش 1295؛ [2] مروج الذهب، ج 3، ص 320؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 232، ش 218؛ میزان الاعتدال، ج 2، صص 270 تا 274، ش 3697؛ تاریخ الإسلام، ج 11، صص 165 تا 177، ش 131؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 3، ص 622، ش 2864؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 351.

(1)

عبد الله بن ادریس بن یزید بن عبد الرحمن اودی، ابو محمد کوفی، فقیه نامدار، متصلب و پای بند به سنت، راوی ثقه و عابد طبقه هشتم، متولد 120 ه. و متوفای 192 ه. در 72 سالگی. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد جسته اند.

از «خطیب» روایت شده است: إنَّ الرّشید عرض علیه القضاء فأبی، و وصله فردّ علیه، و سأله أن یحدّث ابنه (المأمون)، فقال: إذا جاءنا مع الجماعة حدّثناه، فقال له:

وددت أنّی لم أکن رأیتک، فقال: و أنا وددت أنّی لم أکن رأیتک.

«ابو خيثمه» گفته است: از ابن ادریس شنیدم، می گفت:

کلّ شراب مسکر کثیره فإِنَّه محرّم یسیره إتی لکم من شربه نذیره.

مشایخ او: پدرش، عمویش: داود؛ هاشم بن عروه، اعمش، ابن جریج، منصور، عبید الله بن عمر، اسماعیل بن ابی خالد، داود بن ابی هند، ابن عجلان، یحیی بن سعید انصاری، مالک بن انس، شعبه، یزید بن ابی زیاد و...

استادش: مالک بن انس، ابن مبارک، پسران ابی شیبه، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، ابو خيثمه، ابو موسی محمد بن مثنی و... (2)

راوی حدیث شماره: 206.

عبد الوارث بن سعید / ع

عبد الوارث بن سعید بن ذکوان تمیمی عنبری، تّوری (3)، ابو عبیده بصری، از راویان ثقه، ثبت و حافظ طبقه هشتم، ضرب المثل در فصاحت و مرمی و متهم به مسلک قدری،

ص: 224

1- به سکون واو (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 389؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 399، ش 1303؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 282، ش 262؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 232، ش 3295؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ش 401.

3- به فتح تاء و تشدید نون (تقریب التهذیب).

از این رو «حسن بن ربیع» گفته است: کُنَّا نَسْمَعُ مِنْ عَبْدِ الْوَارِثِ، فَإِذَا أَقِيمَتِ الصَّلَاةُ ذَهَبْنَا، فَلَمْ نَصَلْ خَلْفَهُ.

«ابو عمر جریمی» می گوید: ما رأیت فقیها أفصح من عبد الوارث و كان حمّاد بن سلمه أفصح منه.

عبد الوارث در سال 102 ه. به دنیا آمد و در ماه محرم سال 180 ه. در بصره در 78 سالگی از دنیا رفت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: ایوب سختیانی، عبد العزیز بن صهیب، داود بن ابی هند، خالد الحدّاء، سعید جریری، سلیمان تمیمی، قاسم بن مهران و...

راویان از او: مسدد، قتیبه، پسرش: عبد الصّمد، ثوری، عفّان بن مسلم، ابو سلمه، یحیی بن یحیی نیشابوری، شیبان بن فروخ، علی بن مدینی، بشر بن هلال و... (1)

راوی احادیث شماره: 66، 68، 121، 127، 133.

عبد الوهّاب بن عبد المجید ثقفی / ع

عبد الوهّاب بن عبد المجید بن الصّلمت بن عبید اللّٰه بن حکم بن ابی العاص ثقفی، ابو محمد بصری، از راویان بلندپایه، ثقه و حافظ طبقه هشتم که سرانجام دچار دگرگونی و اختلاط شد، وی در سال 194 ه. در 84 سالگی درگذشت. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ایوب سختیانی، مالک بن دینار، خالد الحدّاء، حمید الطّویل، ابن عون، داود بن ابی هند، سعید جریری، عوف اعرابی، عبید اللّٰه بن عمر، یحیی بن سعید انصاری، جعفر بن محمد بن علی، ابن جریر و...

ص: 225

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 289؛ الطبقات، ج 1، ص 541، ش 1900؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 257، ش 243؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 677، ش 5307؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 342، ش 4374؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 527.

راویان از او: شافعی، احمد بن حنبل، بندار، حفص بن عمر بن ربیع، پسران ابن شیبہ، ابو خثیمہ، ابو موسیٰ، مسدد، قتیبہ بن سعید، سدید بن سعید، ابو غسان مسمعی و... (1)

راوی احادیث شماره: 64، 67، 71.

عبد الله بن عمرو اسدی رقی /ع

(2)

عبد الله بن عمرو بن ابی الولید ابو وهب اسدی، جزیری رقی، فقیه و مفتی جزیره، راوی ثقه طبقه هشتم، متولد 101 ه. و متوفای 180 ه در رقه. در صحاح شش گانه به حدیث او استناد شده است.

مشایخ او: زید بن ابی انیسہ، عبد الملک بن عمیر، معمر، یحیی بن سعید انصاری، اعمش، ایوب سختیانی، ثوری، عبد الکریم بن مالک و...

راویان از او: عبد الله بن جعفر رقی، بقیه، اسماعیل بن عبد الله رقی و... (3)

راوی احادیث شماره: 257، 258.

علی بن حوشب فزاری /د

(4)

علی بن حوشب فزاری، ابو سلیمان دمشقی، از راویان طبقه هشتم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: لا بأس به، و «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده است.

ص: 226

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 289؛ الطبقات، ج 1، ص 542، ش 1905؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 321، ش 300؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 680، ش 5321؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 350، ش 4384؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 528.

2- اهل رقه (الطبقات).

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 484؛ [3] الطبقات، ج 2، ص 827، ش 3097؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 241، ش 228؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 402، ش 4459؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 537.

4- بر وزن جعفر (تقریب التهذیب).

«عجلی» نیز وی را توثیق می کند. در سنن ابو داود از او حدیث نقل شده است.

مشایخ او: پدرش، مکحول شامی، ابو سلام الأسود، ابو قبیل معافری.

راویان از او: ولید بن مسلم، مروان بن محمد، زید بن یحیی بن عبید و... (1)

راوی حدیث شماره: 229.

علی بن مسهر / ع

(2)

علی بن مسهر قرشی، ابو الحسن کوفی، حافظ، قاضی موصل، راوی ثقه طبقه هشتم که به گفته «عجلی»: جامع فقه و حدیث است.

از «یحیی بن معین» نقل شده است وی پس از عهده دار شدن منصب قضا در «ارمنستان»، دچار ناراحتی چشم شد و بر اثر دسیسه قاضی پیشین، نابینا شد و به کوفه برگشت:

و عن یحیی بن معین أنه ولی قضاء أرمینیه، فاشتکی عینه فدسّ القاضی الذی کان بأرمینیه إلیه طیبیا. فقال قاض کان قبله للکحال: أذهب بصره و أعطیک مالا، ففعل، و رجع إلی الکوفه أعمی.

وی در سال 189 ه. درگذشت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: ابو اسحاق شیبانی، داود بن ابی هند، اسماعیل بن ابی خالد، عاصم الأحول، یحیی بن سعید انصاری، هشام بن عروه، عبید الله بن عمر، موسی جهنی، اعمش، عبد الملک بن ابی سلیمان، مطرف بن طریف، عبد الملک بن عبد العزیز بن جریج و...

راویان از او: بشر بن آدم، سوید بن سعید، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، علی بن

ص: 227

1- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 679، ش 4869؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 36.

2- به ضم میم و سکون سین و کسر هاء.

حجر، و... (1)

راوی حدیث شماره: 173.

عمر بن عبید طنافسی / ع

(2)

عمر بن عبید بن ابی امیّه طنافسی حنفی، الإیادی، ابو حفص کوفی، راوی صدوق طبقه هشتم، متوفای سال 185 یا 187 و یا 188 هـ، «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده است و نیز مؤلف میزان الاعتدال، وی را ثقه معرفی می کند. در صحاح شش گانه از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: پدرش، سماک بن حرب، ابو اسحاق سبیعی، عبد الملک بن عمر، سعید بن مسروق، اعمش و...

راویان از او: احمد بن حنبل، ابو کریب، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبّه، محمد بن عبد الله بن نمیر، و... (3)

راوی احادیث شماره: 179، 171، 169، 166، 45.

عمرو بن ابی قیس رازی ازرق / خت 4

(4)

عمرو بن ابی قیس رازی، ازرق، کوفی ساکن ری، راوی صدوق طبقه هشتم که «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده است.

ص: 228

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 290، ش 270؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 742، ش 4950؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 44.

2- به فتح طاء و نون، و کسر فاء (تقریب التهذیب).

3- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 387؛ [2] الطبقات، ج 1، ص 398، ش 1298؛ [3] میزان الاعتدال، ج 3، ص 213، ش 6165؛ تهذیب

تهذیب، ج 6، ص 86، ش 5104؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 60.

4- منسوب به (ری) که برخلاف قیاس است.

شماری از اهل ری به حضور «ثوری» رسیدند و از او حدیث پرسیدند. در پاسخ گفت: مگر «ازرق» یعنی عمرو بن ابی قیس در نزد شما نیست؟

در سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه از او روایت نقل شده و نیز بخاری به روایت او استشهاد کرده است.

مشایخ او: عاصم بن ابی التّجود، ابو اسحاق سبیعی، منصور بن معتمر، منهال بن عمرو، ایوب سختیانی، سماک بن حرب، حجاج بن ارطاه، مطرف بن طریف، محمد بن منکدر و...

راویان از او: هارون بن مغیره، یحیی بن ضریس رازی و... و اهل ری. (1)

راوی حدیث شماره: 198.

عمرو بن عبد الغفار

احتمالا عمرو بن عبد الغفار فقیمی (2) پسر برادر حسن بن عمرو فقیمی است گویا وی از راویان طبقه هشتم باشد که دیدگاه رجال شناسان درباره او بدین شرح است:

«ابن ابی حاتم رازی»: ضعیف الحدیث. «ذهبی»: متروک الحدیث و متهم به وضع. «ابن مدینی»: رافضی، ترکته لأجل الرّفص... «ابن حبان» وی را در الثقات، یادآور شده است.

مشایخ او: اعمش، عمویش حسن بن عمرو، ابو حمزه ثمالی.

راویان از او: حسین بن علی بن یزید صدائی (3) اکفانی، قتیبه بن سعید. (4)

راوی حدیث شماره: 186.

ص: 229

1- - میزان الاعتدال، ج 3، ص 285، ش 6429؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 200، ش 5279؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 77.

2- - به ضم فا و فتح قاف.

3- - به ضم صاد و تخفیف دال، منسوب به «صداء». (بنگرید به: تقریب التهذیب)

4- - بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 1، ص 246، ش 1363؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 272، ش 6403؛ لسان المیزان، ج 4، ص 369، ش 1086.

گویا وی از راویان طبقه هشتم است.

در میزان الاعتدال، آمده است: «أتی عن الأوزاعی بخبر باطل».

«ابن حجر» پس از ذکر حدیث، به روایت «عنبسه بن ابی صغیره» از «اوزاعی» نوشته است:

«و ما أدري لم حکم علی هذا الحدیث بالبطلان، و لم یحک تضعیف عنبسه عن غیره» (1).

راوی حدیث شماره: 138.

قاسم بن مالک مزنی / خ م ت س ق

قاسم بن مالک مزنی، ابو جعفر کوفی، راوی صدوق طبقه هشتم، که «ابن حبان» او را در الثقات، یادآور شده و نیز «ابن معین» وی را توثیق کرده است.

تاریخ درگذشت وی در تهذیب التهذیب پس از 190 ه. و در تقریب التهذیب پس از 170 ه. ذکر شده است. بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: ابن عون، خالد الحداء، سعید جریری و...

راویان از او: احمد، ابن مدینی، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، یحیی بن معین، محمد بن عبد الله بن نمیر، زهیر بن حرب، عمرو بن زراره نیشابوری، زیاد بن ایوب طوسی و... (2)

راوی حدیث شماره: 215.

ص: 230

1- میزان الاعتدال، ج 3، ص 301، ش 6511؛ لسان المیزان، ج 4، ص 383.

2- میزان الاعتدال، ج 3، ص 378، ش 6834؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 461، ش 5675؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 119.

کثیر بن جعفر بن ابی کثیر، برادر اسماعیل (1) بن جعفر بن جعفر مولی بنی زریق انصاری، گویا از راویان طبقه هشتم است.

مشایخ او: پدرش، زید بن سالم، ابو طواله، علاقه و زیاده پسران عبد الله بن زید، از بنی حارثه.

راویان از او: ابراهیم بن منذر، ابو ثابت محمد بن عبد الله. (2)

راوی حدیث شماره: 149.

کدام بن مسعر بن کدام

گویا از راویان طبقه هشتم است.

مشایخ او: شعبه، سعید بن عبید، صلت بن بهرام، علاء بن عبد الکریم.

راویان از او: یحیی بن سعید قطان، عبد الله بن داود خریبی (3). (4)

راوی حدیث شماره: 33.

مؤمل بن عبد الرحمن ثقفی

(5)

مؤمل بن عبد الرحمن بن عباس بن عبد الله ثقفی بصری، ساکن مصر، از راویان ضعیف طبقه هشتم.

در تهذیب التهذیب آمده است: قلت: و ساق له ابن عدیّ عدّه أحادیث واهیه، و منها

ص: 231

1- -اسماعیل بن جعفر... از راویان ثقه و ثبت طبقه هشتم می باشد (تقریب التهذیب، ج 1، ص 68).

2- -الجرح و التعديل، ق 2، ج 3، ص 150، ش 836.

3- -منسوب به «خریبه» محلی است در بصره (بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 1، ص 412).

4- -الجرح و التعديل، ج 7 (قسم دوم از جلد سوم)، ص 174، ش 989.

5- -به همزه و بر وزن محمد (تقریب التهذیب).

من روایه الوقار، عنه، عن عوف، عن محمد، عن أبي هريره-مرفوعا: يكون في آخر الزمان خليفه لا يفضّل عليه أبو بكر و عمر.

مشايخ او: حميد الطويل، محمد عجلان، عوف اعرابي، حماد بن سلمه و... .

راویان از او: ابو يحيى الوقار، محمد بن ميمون، ابو كريب، محمد بن العلاء همداني كوفي و... (1)

راوی حدیث شماره: 3.

محبّر بن قحذم

گویا وی از راویان طبقه هشتم است.

(«ذهبي») نوشته است: وی پدر داود است و از پدرش: «قحذم» روایت می کند و ضعیف می باشد. (2)

در «لسان المیزان» می نویسد: ذكره العقيلي فقال روى عن أبيه، وفي حديثهما وهم و غلط، ثم روى عن محفوظ عن داود بن المحبر عن أبيه عن جدّه عن معاويه بن قره، عن انس في المهدي، ثم أخرج من طريق معمر عن أبي هارون عن معاويه بن قره عن أبي الصديق عن أبي شعبه، و قال هذا أولى. (3)

راوی احادیث شماره: 240، 239 تا 242.

محمد بن ابراهيم بن... عباس بن عبد المطلب

محمد بن ابراهيم بن محمد بن علي بن عبد الله بن عباس بن عبد المطلب هاشمي، که

ص: 232

1- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 229، ش 8953؛ تهذيب التهذيب، ج 8، ص 438، ش 7313؛ [1] تقريب التهذيب، ج 2، ص 290.

2- - میزان الاعتدال، ج 3، ص 441، ش 7080.

3- - لسان الميزان، ج 5، ص 17، ش 61.

از سوی مهدی عباسی و رشید، والی دمشق بوده، پدرش ابراهیم معروف به ابراهیم امام متوفای 132 هـ. گویا وی از راویان طبقه هشتم است.

محمد بن ابراهیم در زمان خلافت منصور، چندین سال، امیر الحاج بود و در زمان خلافت هارون الرشید در سال 185 هـ. در 63 سالگی در بغداد درگذشت و «امین» پسر و ولیعهد «هارون» بر او نماز خواند و در گورستان معروف به «عباسیه» به خاک سپرده شد.

مشایخ او: جعفر بن محمد بن علی بن الحسین، عبد الصمد بن علی، ابن ابی لیلی، عمویش: ابو جعفر منصور عبد الله بن محمد بن علی.

راویان از او: پسرش: موسی، نوه اش: عبد الصمد بن موسی هاشمی. (1)

راوی حدیث شماره: 148.

محمد بن اسماعیل بن ابی فدیك / ع

(2)

محمد بن اسماعیل بن مسلم بن ابی فدیك، دیلی، ابو اسماعیل مدنی، از محدثان حافظ و صدوق طبقه هشتم، «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده و «ابن معین» و برخی دیگر وی را توثیق کرده اند. وی در حدود سال 200 هـ. درگذشت، اما «ابن حجر» سال وفات او را 180 هـ. می داند. صاحبان صحاح شش گانه به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: پدرش، سلمه بن وردان، محمد بن عبد الرحمن بن ابی ذنب، ضحاک بن عثمان، هشام بن سعد و...

راویان از او: محمد بن عبد الله بن عبد الحکم، شافعی، احمد، حمیدی قتیبه، دحیم و... (3)

راوی حدیث شماره: 48.

ص: 233

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 1، ص 384، ش 357؛ تاریخ الإسلام، ج 12، ص 355، ش 306. [1]

2- -به شکل مصغّر و نامش دینار است (تقریب التهذیب).

3- -الطبقات الكبرى، ج 5، ص 437؛ الطبقات، ج 2، ص 693، ش 2501؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 345، ش 330؛ میزان الاعتدال، ج

3، ص 483، ش 7236؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 53، ش 5940؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 145.

محمد بن دینار، ازدی، سپس طاحی، ابو بکر بن ابی الفرات، از روایان صدوق طبقه هشتم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق بد حافظه، مرمی به قدر، که پیش از درگذشت دچار دگرگونی شد. ابو داود و ترمذی به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابو مسلمه سعید بن یزید، هشام بن عروه، یونس بن عبید، سعید بن ایاس جریری، قره بن خالد و...

روایان از او: عبد الصّمد بن عبد الوارث، ابو سلمه، قعنبنی، قتیبه بن سعید، ابو الولید طیالسی، عفان و...

راوی روایت عایشه: أنّ رسول الله صلّى الله عليه و سلم كان يقبلها و يمصّ لسانها. (1)

راوی حدیث: پس از شماره 133.

محمد بن مروان بن قدامه عقیلی / مدق

محمد بن مروان بن قدامه عقیلی، ابو بکر بصری یا عجلی، راوی صدوق طبقه هشتم، که «ابن حبان» و «ابن معین» وی را توثیق کرده اند، اما «ابن حجر» نوشته است: صدوق له أوهام. ابو داود و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: یونس بن عبید، داود بن ابی هند، عبد الملک بن ابی نصره، هشام بن حسان، عماره بن ابی حفصه و...

روایان از او: مسدد، یحیی بن معین، ابو بکر بن ابی شیبه، محمد بن ابی السّری عسقلانی، نصر بن علی جهضمی و... (2)

ص: 234

1- میزان الاعتدال، ج 3، ص 541، ش 7504؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 143، ش 6088؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 160.

2- میزان الاعتدال، ج 4، ص 33، ش 8155؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 410، ش 6534؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 206.

مرجی بن رجاء یشکری/خت

(1)

مرجی بن رجاء یشکری، ابو رجاء بصری، از راویان صدوق طبقه هشتم که بخاری به روایت او استشهاد کرده است.

مشایخ او: ایوب سختیانی، حمید الطویل، هشام بن عروه، عماره بن ابی حفصه و...

راویان از او: ابو النضر، عبد الصمد بن عبد الوارث، حرمی بن عماره بن ابی حفصه و... (2)

راوی حدیث شماره: 2.

مروان بن معاویه فزاری/ع

مروان بن معاویه بن حارث بن اسماء... فزاری، ابو عبد الله کوفی، ساکن مکه، و سپس دمشق، پسر عموی ابو اسحاق فزاری، محدث ثقه، حافظ و راوی طبقه هشتم و دارای تدلیس که در ذیحجه سال 193 ه. یک روز پیش از ترویبه به مرگ مفاجات درگذشت.

در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: اسماعیل بن ابی خالد، عاصم الأحول، حمید الطویل، سلیمان تیمی، یحیی بن سعید انصاری، عوف اعرابی، مالک بن مغول و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد بن حنبل، اسماعیل بن راهویه، ابو خيثمه، ابو کریب، یحیی بن معین، حمیدی، علی بن مدینی، ابو بکر بن ابی شیبه، ابن نمیر، دحیم، قتیبه و بسیاری

ص: 235

1- به ضم میم و فتح راء و تشدید جیم (تقریب التهذیب).

2- میزان الاعتدال، ج 4، ص 87، ش 8411؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 100، ش 6820؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 237.

دیگر. (1)

راوی حدیث شماره: 43.

مطلب بن زیاد/بخ ص ق

(2)

مطلب بن زیاد بن ابی زهیر ثقفی، قرشی، کوفی، راوی صدوق طبقه هشتم، متوفای 185 ه. بخاری، در الأدب ابن ماجه در سنن و نیز نسائی در خصائص علی از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: لیث بن ابی سلیم، زیاد بن علاقه، سدّی، عبد الله بن محمد بن عقیل، ابو بکر بن عبد الله اصفهانی، زید بن علی بن الحسین و...
راویان از او: احمد، اسحاق، ابن مبارک، ابو الولید طیالسی، ابن معین، ابو بکر عثمان پسران ابن ابی شیبه، محمد بن عبد الله بن نمیر، سفیان بن وکیع و... (3)

راوی حدیث شماره: 267.

ولید بن محمد موقری / ت ق

(4)

ولید بن محمد موقری قرشی، ابو بشر بلقاوی، مولی بنی امیه (مولی یزید بن عبد الملک) از راویان طبقه هشتم، که پیش از ماه رمضان سال 182 ه. درگذشت. که ترمذی و ابن ماجه قزوینی در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

ص: 236

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 295، ش 275؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 93، ش 8437؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 116، ش 6847؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 239.

2- به تشدید طاء.

3- میزان الاعتدال، ج 4، ص 128، ش 8591؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 209، ش 6984؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 254.

4- به ضم میم، فتح واو و قاف مشدّد. بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 2، ص 335.

نظر برخی از رجال شناسان درباره او بدین شرح است:

«ابن معین»: لیس بشیء. «علی بن مدینی»: ضعیف لا یکتب حدیثه. «جوزجانی»:

کان غیر ثقه. «نسائی»: لیس بثقه، منکر الحدیث. «ابو زرعه رازی»: لئین الحدیث.

مشایخ او: عطاء خراسانی، زهری، ثور بن یزید، ضحاک بن مسافر.

راویان از او: عبد الله بن عثمان خراسانی، وسّاح بن عقبه، محمد بن عائذ، ابو مسهر، عبد الله بن یوسف التّیسی، علی بن حجر، ابو نعیم حلبی، مسیب بن واضح و... (1)

راوی حدیث شماره: 75.

ولید بن مسلم دمشقی / ع

ولید بن مسلم قرشی، ابو العباس دمشقی، عالم شام، فقیه نامدار، محدث ثقه و حافظ طبقه هشتم که «ابن حجر» نوشته است: ثقه، لکنه کثیر التّدلیس و التسویه.

از «احمد بن حنبل» نقل شده: در میان شامیان، خردمندتر از او ندیدم. مصنّفات ولید ابن مسلم، هفتاد کتاب است.

او در سال 119 ه. به دنیا آمد و در پایان سال 194 یا در آغاز 195 ه. از دنیا رفت.

صاحبان صحاح به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: اوزاعی، صفوان بن عمرو، ابن جریج، ابن ابی ذئب، سعید بن عبد العزیز، ثوری، اسماعیل بن رافع، زهیر بن محمد تمیمی، شیبان نحوی، عبد الرحمن بن نمیر، هشام بن حسان، ابو غسان، محمد بن مطرف و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، علی بن مدینی، دحیم، هشام بن عمّار، ابو خیثمه، لیث بن سعد، بقیه بن ولید، حمیدی، اسحاق بن منصور انصاری،

ص: 237

1- - بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 19، ص 450، ش 7328؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 346، ش 9400؛ تاریخ الإسلام، ج 12، ص 441، ش 399؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 9، ص 165، ش 7734؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 335، حرف میم شماره 86.

ابو قدامه، سوید بن سعید و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 230، 229، 178، 144، 137، 123، 97، 85، 82، 77، 20، 15، 10، 244، 245.

یزید بن زریع بصری/ع

(2)

یزید بن زریع عیشی، تمیمی، ابو معاویه بصری، محدث بصره، از راویان ثقه و ثبت طبقه هشتم، که در چهارشنبه هشتم شوال 182 ه. در 81 سالگی وفات یافت. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ایوب سختیانی، خالد الحدّاء، سلیمان تیمی، سعید بن ایاس جریری، هشام بن حسان، ابن عون، شعبه، ثوری، معمر بن راشد، هشام دستوائی، عوف اعرابی و...

راویان از او: نصر بن علی جهضمی، علی بن مدینی، ابن مهدی، ابن مبارک، عفان، یحیی بن یحیی نیشابوری، مسدد، خلیفه بن خیاط و...

(3)

راوی حدیث شماره: 42.

یعقوب بن عبد الله قمی /خت 4

(4)

یعقوب بن عبد الله بن سعد بن مالک بن هانی بن عامر بن ابی عامر اشعری، ابو الحسن

ص: 238

1- -الطبقات الكبرى، ج 7، ص 470؛ الطبقات، ج 2، ص 813، ش 3046؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 302، ش 282؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 347، ش 9405؛ تاریخ الإسلام، ج 13، ص 456، ش 344؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 167، ش 7737؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 336.

2- -به تصغیر (تقریب التهذیب).

3- -الطبقات الكبرى، ج 7، ص 289؛ الطبقات، ج 1، ص 541، ش 1901؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 256، ش 242؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 340، ش 7992؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 364.

4- -در «تقریب التهذیب» آمده است: قمی، به ضم قاف و تشدید میم.

قمّی، از رویان طبقه هشتم که «ابن حجر» درباره وی نوشته است: صدوق یهم، ولی «ابو القاسم طبرانی» گفته است: کان ثقه. و نیز «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده است.

«ابو نعیم اصفهانی» می گوید: هنگامی که «جریر بن عبد الحمید» او را دید، گفت: هذا مؤمن آل فرعون. «محمد بن حمید رازی» گفته است: وارد بغداد شدم «احمد» و «ابن معین» به استقبال آمدند و از احادیث یعقوب قمّی پرسیدند.

یعقوب قمّی در سال 174 ه. چشم از جهان فرو بست. ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت او استناد کرده اند و بخاری نیز به آن استشهاد نموده است.

مشایخ او: برادرش: عبد الرحمن؛ اعمش، حفص بن حمید قمّی، لیث بن ابی سلیم، ...

روایان از او: ابن مهدی، ابو الربیع زهرانی، ابو داود الحفزی، عمرو بن رافع قزوینی، محمد بن حمید رازی، منصور بن سلمه خزاعی و... (1)
راوی احادیث شماره: 159، 160.

یوسف بن حوشب شیبانی

یوسف بن حوشب شیبانی کوفی، وی از ابن یزید اعور، درباره مهدی روایت کرده، و عبد الله بن عمر مشکدانه از او حدیث نقل کرده است. (2) بنابراین گویا از رویان طبقه هشتم باشد.

راوی احادیث شماره: 172، 182، 187، 191.

ص: 239

1- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 452، ش 9815؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 408، ش 8101؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 376.

2- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 463، ش 9862؛ لسان المیزان، ج 6، ص 320، ش 1146.

یونس بن ابی یعفر و قدان یا واقد، عبدی کوفی، از راویان طبقه هشتم، که مسلم و ابن ماجه، از او روایت نقل کرده اند، و ابن حبان، او را در الثقات، یاد آور شده است.

دیدگاه رجال شناسان درباره وی:

«ابن معین»، «نسائی» و «احمد»: ضعیف. «ابو حاتم»: صدوق. «ابن عدی»: هو عندی ممن یکتب حدیثه. «ساجی»: فیه ضعف، و کان ممن یفرط فی التشیع.

«دارقطنی»: ثقہ. «ابن حجر»: صدوق یخطئ کثیرا.

مشایخ او: عون بن ابی جحیفه، پدرش: ابو یعفر عبدی، برادرش: عبد الله بن ابی یعفر، اسماعیل بن کثیر سلمی، اسود بن قیس، حماد بن عبد الرحمن انصاری، سفیان ثوری، علی بن نزار بن حیان، عمّار دهنی، لیث بن ابی سلیم، زهری.

راویان از او: سعید بن منصور، محمد بن سعید اصبهانی، اسماعیل بن ابان الوراق، جعفر بن حمید کوفی، عبّاد بن زیاد اسدی، ساجی، عبّاد بن یعقوب اسدی الرّواجی، عثمان بن محمد بن ابی شیبّه، فضیل بن عبد الوهاب الشکری، محمد بن بکیر حضرمی، یحیی بن عبد الله الرّقی، و... (2)

راوی حدیث شماره: 49.

ص: 240

1- با فتح یاء، سکون عین و ضم فاء (تقریب التهذیب).

2- تهذیب الکمال، ج 20، ص 569، ش 7783؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 485، ش 9925؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 472، ش 8202؛

[1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 382، ش 497.

ابراهیم بن حسین همدانی - ابن دیزیل

(1)(2)

ابو اسحاق ابراهیم بن حسین بن علی بن مهران بن دیزیل کسائی همدانی، معروف به لقب «دابه عفان» (3) و «سیفنه» (4) از رویان ثقه، مأمون و حافظ طبقه نهم، که در پایان ماه شعبان سال 281 ه. درگذشت. «حاکم» درباره او گفته است: ثقه مأمون.

مشایخ او: ابو مسهر، عفان، ابو نعیم ملائی، مسلم بن ابراهیم، علی بن عیاش و...

راویان از او: ابو عوانه، احمد بن هارون بردیحی، احمد بن مروان دینوری، ابو الحسن علی بن ابراهیم قطن، عبد الرحمن بن حمدان الجلاب، احمد بن اسحاق بن مجاب الطبسی و... (5)

راوی حدیث: 266.

ص: 241

1- به فتح هاء و میم، و ذال (اللباب، ج 2، ص 293). [1]

2- به فتح دال و کسر آن.

3- لکثره ملازمته ایّاه.

4- «سیفنه» طائر لا یحط علی شجره الاّ اکل ورقها، و کذا کان ابراهیم لا یأتی شیخا الاّ و ینزفه.

5- بنگرید به: تاریخ مدینه دمشق، ج 4، ص 387، ش 392؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 2، ص 608، ش 633؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 106، ش 113 (3) و فیات (281-290 [4] ه.؛ لسان المیزان، ج 1، ص 48، ش 108.

ازهر بن سعد سَمَّان، ابو بکر باهلی بصری، راوی ثقه طبقه نهم، متوفای 203 ه. در 94 سالگی. بخاری، مسلم، ابو داود، ترمذی و نسائی در صحیح و سنن به روایت او استناد جسته اند.

«عقیلی» می گوید حدیثی به روایت او در امر فاطمه علیها السلام به تسبیح است.

مشایخ او: سلیمان تیمی، یونس بن عبید، ابن عون، هشام دستوائی.

راویان از او: علی بن مدینی، اسحاق، بندار، ذهلّی، ابن مبارک، ابو مسعود رازی، کدیمی و... (1)

راوی حدیث شماره: 42.

اسباط بن محمد قرشی / ع

اسباط بن محمد بن عبد الرحمن... قرشی، کوفی، ابو محمد، راوی ثقه طبقه نهم. متولد سال 105 ه. و متوفای 200 ه. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: اعمش، مطرف بن طریف، ابو اسحاق شیبانی، محمد بن عجلان، ثوری و...

راویان از او: پسرش: عبید بن اسباط، احمد بن حنبل، ابن ابی شیبه، ابن نمیر، اسحاق بن راهویه و... (2)

راوی حدیث شماره: 168.

ص: 242

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 294؛ الطبقات، ج 1، ص 544، ش 1919؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 342، ش 325؛ میزان الاعتدال، ج

1، ص 172، ش 696؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 221، ش 335؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 51.

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 393؛ الطبقات، ج 1، ص 403، ش 1327؛ [2] میزان الاعتدال، ج 1، ص 175، ش 711؛ تهذیب

التهذیب، ج 1، ص 230، ش 348؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 53.

اسحاق بن سلیمان رازی، ابو یحیی، کوفی الأصل، ساکن ری، دانشمند برجسته محدث ثقه و فاضل طبقه نهم، متوفای سال 200 یا 199 ه. در ری، صاحبان صحاح به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: مالک، ابن ابی ذئب، حریر بن عثمان، حنظلہ بن ابی سفیان، عنبسه بن سعید رازی، ابو جعفر رازی و...

راویان از او: احمد بن حنبل، ابو خثیمه، قتیبه، ابن نمیر، ابو کریب، و... (1)

راوی احادیث شماره: 26، 28، 29.

اسحاق بن منصور سلولی/ع

اسحاق بن منصور سلولی، ابو عبد الرحمن، راوی صدوق طبقه نهم، متوفای 204 یا 205 ه. که به خاطر تشیع، درباره او حرف است، «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده و «عجلی» گفته است: کوفی، ثقه، و کان فیہ تشیع.

در صحاح شش گانه به حدیث او استناد شده است.

مشایخ او: اسرائیل، زهیر بن معاویه، ابراهیم بن یوسف بن ابی اسحاق سبعی و...

راویان از او: ابو نعیم، پسران ابی شیبه، ابو کریب، ابن نمیر عباس الدوری (2) و... (3)

راوی حدیث شماره: 184.

ص: 243

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 381؛ الطبقات، ج 2، ص 842، ش 3170؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 354، ش 344؛ تهذیب التهذیب، ج

1، ص 252، ش 385؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 58.

2- به ضم دال و سکون واو، منسوب به «الدور» محلی است در بغداد.

3- تهذیب التهذیب، ج 1، ص 266، ش 415؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 61.

اسد بن موسی بن ابراهیم بن ولید بن عبد الملک بن مروان اموی، ملقب به «اسد السّنه» متولد سال 132 هـ. (سال نابودی حکومت امویان). متوفای 212 هـ. در 80 سالگی، راوی صدوق طبقه نهم که «ابن حجر» نوشته است: فیه نصب.

وی دارای تصانیفی است که «نسائی» درباره آن گفته است: لو لم یصنّف کان خیرا له.

ابو داود و نسائی به روایت او استناد کرده اند و بخاری نیز به روایت وی استشهاد کرده است.

مشایخ او: ابن ابی ذئب، حماد بن سلمه، شعبه، شیبان، مسعودی، لیث بن سعد، معاویه بن صالح و...

راویان از او: ربیع بن سلیمان مرادی، دحیم، احمد بن صالح مصری و... (1)

راوی احادیث شماره: 29، 103.

اسماعیل بن عبد الکریم صنعانی / د فق

اسماعیل بن عبد الکریم بن معقل بن منبه، ابو هشام صنعانی، راوی صدوق طبقه نهم، متوفای 210 هـ. ابو داود و ابن ماجه از او روایت، نقل کرده اند.

مشایخ او: پسر عمرویش: ابراهیم بن عقیل، عمرویش: عبد الصّمد بن معقل و...

راویان از او: احمد بن حنبل، حارث بن ابی اسامه، ذهلّی، ابو الأزهر، اسحاق بن راهویه، ابو خيثمه، محمّد بن رافع، محمّد بن عوف و... (2)

راوی حدیث شماره: 57.

ص: 244

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 402، ش 403؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 207، ش 815؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 276، ش 432؛

[1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 63.

2- الطبقات الکبری، ج 5، ص 548؛ [2] الطبقات، ج 2، ص 739، ش 2676؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 1، ص 326، ش 501؛

[4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 72.

بشر بن موسی ابو علیّ اسدیّ بغدادیّ، که «ذهبی» (1) وی را از محدّثان طبقه نهم می داند (2). متولد 190 ه. و متوفای 288 ه.

«خطیب» می گوید: کان ثقه، أمینا، حافظا عاقلا، رکینا.

مشایخ او: روح بن عباد، ابو نعیم، هودّه بن خلیفه، ابو عبد الرحمن مقرئ، اصمعیّ، خلاد بن یحیی، یحیی بن اسحاق، حمیدیّ، حسن بن موسی الأشیب، و...

راویان از او: اسماعیل صفار، ابن نجیح، محمّد بن مخلد، التّجّاد، ابو علیّ بن الصّوّاف، ابو بکر شافعی، ابو بکر بن مالک قطیعیّ، ابو القاسم طبرانی. (3)

راوی احادیث شماره: 50، 109.

حارث بن ابی اسامه

حارث بن محمّد بن ابی اسامه داهر، ابو محمّد تمیمیّ بغدادی، از محدّثان و حافظان صاحب مسند، متولّد 186 ه. و متوفای روز عرفه سال 282 ه. که مؤلّف تذکره الحفّاظ وی را در طبقه نهم ذکر نموده است.

شماری از عالمان رجالی، وی را توثیق کرده اند و برخی گفته اند: صدوق، و برخی نیز او را ضعیف دانسته اند.

ص: 245

1- -بنگرید به: تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 611، ش 636.

2- -ولی بر حسب طبقه بندی «ابن حجر» در تقریب التهذیب که ملاک کار نویسنده است، هودّه بن خلیفه (یعنی استاد بشر)، در طبقه نهم قرار دارد که قهرا باید «بشر» در طبقه دهم و یا یازدهم باشد. خاطر نشان می سازد که شماره های طبقه بندی ذهبیّ در تذکره الحفّاظ، معمولا، چند شماره کمتر از شماره بندی طبقات ابن حجر است.

3- -الجرح و التعديل، ج 1، ق 1، ص 367، ش 1415؛ تاریخ بغداد، ج 7، ص 86، ش 3523؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 133، ش 162) [1] و فیات 281-290 ه.).

مشایخ او: یزید بن هارون، عبد الوهّاب الخفّاف، علی بن عاصم، عبد الله بن بکر، روح بن عباده و...

راویان از او: ابو جعفر محمد بن جریر طبری، ابو بکر نجّاد، ابو بکر بن خالد نصیبی، ابو بکر شافعی، و... (1)

راوی احادیث شماره: 57، 111.

حجاج بن محمد مصیبی اعور/ع

(2)

حجاج بن محمد مصیبی اعور، ابو محمد، ترمذی الأصل، ساکن بغداد و سپس مصیبیه، محدث ثقه، حافظ و ثبت طبقه نهم، که در پایان عمر، دچار اختلاط شد. «ابن معین» درباره وی به پسرش گفته است: لا تدخل علیه أحدا. و او در سال 206 ه. در بغداد، چشم از جهان فرو بست. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

مشایخ او: ابن جریر، حرز (3) بن عثمان، ابن ابی ذئب، لیث، شعبه، یونس بن ابی اسحاق، حمزه الزّیّات و...

راویان از او: احمد، یحیی بن معین، یوسف بن سعید بن مسلم، یحیی بن یحیی، ابو خيثمه، قتيبه، الدّوری، و بسیاری دیگر. (4)

راوی احادیث شماره: 59، 56، 54 تا 61، 142.

ص: 246

1- -تاریخ بغداد، ج 8، ص 218، ش 4332؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 619، ش 646؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 442، ش 1644؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 146، ش 193 (وفیات 281-290 ه.؛ طبقات الحفاظ، ص 272، ش 626.

2- -به کسر میم و تشدید صاد.

3- -به فتح حاء و کسر راء. (بنگريد به: تقريب التهذيب).

4- -الطبقات الكبرى، ج 7، ص 489؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 815، ش 3056؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 345، ش 329؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 464، ش 1746؛ تهذيب التهذيب، ج 2، ص 182، ش 1187؛ تقريب التهذيب، ج 1، ص 154.

حسن بن موسی اشیب/ع

حسن بن موسی اشیب، ابوعلی بغدادی، بزرگ مقام و عهده دار منصب قضا در حمص و سپس طبرستان و موصل، از روایان ثقه و حافظ طبقه نهم، که در سال 209 یا 210 ه. در ری وفات یافت، «ابو حاتم» می گوید: در تشییع جنازه او در ری حضور داشتم. صاحبان صحاح به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: حمّادین، ابن ابی ذئب، شعبه، سفیان، جریر بن حازم، زهیر بن معاویه، ابن لهیعه، حریر بن عثمان، لیث و...

روایان از او: احمد بن حنبل، ابو خثیمه، ابو اسحاق جوزجانی، حجاج بن شاعر، بشر ابن موسی، پسران ابی شیبه، عباس الدوری، حارث بن ابی اسامه و... (1)

راوی حدیث شماره: 102.

حسین بن عمرو عنقری

(2)

با توجه به اینکه وی مروی عنه طبقه دهم می باشد پس گویا از روایان طبقه نهم است.

«ذهبی» از «ابو زرعه» نقل می کند: کان لا یصدق. در لسان المیزان، آمده است: قال ابو حاتم: لئن یتکلمون فیه.

مشایخ او: پدرش: عمرو بن محمد، عثمان بن علی، ابراهیم بن یوسف بن اسحاق بن ابی اسحاق سبعی، یونس بن بکیر، عیسی بن حنیفه.

ص: 247

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 337؛ الطبقات، ج 2، ص 854، ش 3226؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 369، ش 364؛ میزان الاعتدال، ج

1، ص 524، ش 1956؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 296، ش 1346؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 171.

2- - به فتح عین و قاف، منسوب به «عنقر» که نوعی از گل می باشد. (بنگرید به: لسان المیزان).

راویان از او: ابو حاتم رازی و... (1)

راوی حدیث شماره: 181.

حفص بن عمر بن میمون عدنی / ق

حفص بن عمر بن میمون عدنی صنعانی، ابو اسماعیل، ملقب به فرخ (2)، راوی ضعیف طبقه نهم. در سنن ابن ماجه از او روایت نقل شده است.

مشایخ او: مالک بن مغول، ثور بن یزید، حکم بن ابان، شعبه، مالک، ابن ابی ذئب و...

راویان از او: نصر بن علی جهضمی، ابو الربیع زهرانی، عباس ترقفی و... (3)

راوی حدیث شماره: 53.

حماد بن اسامه - ابو اسامه / ع

حماد بن زید قرشی، مشهور به کنیه ابو اسامه کوفی، از راویان طبقه نهم، که در سال 201 ه. در سن هشتماد سالگی وفات یافت. روایات وی در صحاح شش گانه، نقل شده است.

در میزان الاعتدال، از «احمد بن حنبل» نقل شده: «ابو اسامه، ثقه، کان أعلم الناس بأمور الناس و أخبار أهل الكوفه، کان ثبتاً لا یکاد یخطئ».

در تقریب التهذیب، آمده است: «ثقه، ثبت، ربما دلس، و کان بآخره یحدّث من کتب غیره».

ص: 248

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 1، ق 2، ص 61، ش 278؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 545، ش 2037؛ لسان المیزان، ج 2، ص 307، ش 1261.

2- -به فتح فاء و سکون راء (تقریب التهذیب).

3- -میزان الاعتدال، ج 1، ص 560، ش 2130؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 373، ش 1477؛ تقریب التهذیب، ج 1، ش 188.

مشایخ او: هشام بن عروه، اسرائیل بن یونس، اسماعیل بن ابی خالد، سفیان ثوری، سلیمان اعمش، شریک بن عبد الله نخعی، شرحبیل بن مدرک جعفی، مجالد بن سعید همدانی، عبد الرزاق بن همام، سعد بن سعید انصاری، کهمس بن حسن، ابن جریج، فطر ابن خلیفه، شعبه بن حجاج، مسعر بن کدام، حماد بن زید، عوف اعرابی.

راویان از او: شافعی، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، اسحاق بن راهویه، ابراهیم بن سعید جوهری، حسن بن علی حلوانی، حسین بن جنید دامغانی، ابو خيثمه، زهير بن حرب، قتيبة بن سعيد، عبد الله و عثمان پسران محمد بن ابی شیبه، محمد بن رافع نیشابوری، محمد بن عبد الله بن نمیر، محمود بن غیلان مروزی، عبد الرحمن بن مهدی، و بسیاری دیگر (1).

راوی حدیث شماره: 46.

داود بن محبّر / قدق

(2)

داود بن محبّر بن قحذم (3) بن سلیمان طائی، ثقفی، بکراوی، ابو سلیمان بصری، ساکن بغداد، صاحب کتاب العقل، از راویان طبقه نهم که «ابن حجر» نوشته است: متروک، و اکثر کتاب العقل الّذی صنّفه موضوعات. «ابن معین» درباره او گفته است: ما زال معروفا بالحديث، یکتب الحديث، و ترک الحديث، ثم ذهب فصحب قوما من المعتزله فأفسدوه، و هو ثقہ.

او در هشتم جمادی الأولى سال 206 ه. در بغداد، از دنیا رفت. ابو داود و ابن ماجه

ص: 249

-
- 1- -بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 5، ص 155، ش 1453؛ تذکره الحفاظ، ش 301، میزان الاعتدال، ج 1، ص 588، ش 2235؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 415، ش 1546؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 195، ش 529.
 - 2- -به فتح باء مشدد (تقریب التهذیب).
 - 3- -به فتح قاف، و سکون حاء و فتح ذال (تقریب التهذیب).

از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: حمّاد بن، اسود بن شیبان، خلیل بن احمد، ربیع بن صبیح، همّام بن یحیی، شعبه و...

راویان از او: محمّد بن یحیی بن عبد الکریم ازدی، فضل بن سهل اعرج، حسین بن عیسی بسطامی، حسن بن مکرم، حارث بن ابی اسامه و... (1)

راوی احادیث: 239 تا 242.

داود بن منصور نسائی/س

داود بن منصور نسائی، ابو سلیمان ثغری (2)، ساکن بغداد که پس از عهده دار شدن منصب قضا در مصّیصه، ساکن آنجا شد. وی در سال 223 هـ. درگذشت. «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق یهم، کرهه أحمد للقضاء.

«ابن حبان» وی را در الثقات یاد آور شده است. و «نسائی» او را توثیق کرده و به روایت او استناد جسته است.

مشایخ او: لیث، ابراهیم بن طهمان، جریر بن حازم، حمّاد بن زید، عبد الوارث بن سعید، قیس بن ربیع، ابوبکر بن عیّاش و...

راویان از او: یوسف بن سعید بن مسلم، ابراهیم بن سعید جوهری، ابو حاتم و... (3)

راوی حدیث شماره: 47.

ص: 250

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 20، ش 2646؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 20، ش 1873؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 234.

2- ثناء و غین (تقریب التهذیب).

3- میزان الاعتدال، ج 2، ص 21، ش 2650؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 23، ش 1877؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 234.

(1)

رواد بن جراح، ابو عصام عسقلانی، خراسانی الأصل، از رویان صدوق طبقه نهم که سرانجام، دچار اختلاط شد. «ابن حجر» نوشته است: و فی حدیثه عن الثوری ضعف شدید.

مشایخ او: ثوری، ابو سعد ساعدی، سعید بن عبد العزیز، ابراهیم بن طهمان و...

روایان از او: پسرش: عصام، ابو بکر بن ابی شیبه، اسحاق بن راهویه، یحیی بن معین، عباس ترقفی و... (2)

راوی حدیث شماره: 73.

زکریا بن یحیی مصری مالکی - ابو یحیی الوقار

(3)

با توجه به اینکه مروی عنه او در طبقه هشتم قرار دارد گویا وی از رویان طبقه نهم باشد.

در لسان المیزان، آمده است: او متولد سال 174 ه. و متوفای جمادی الآخرة سال 254 ه. می باشد.

«ذهبی» دیدگاه رجال شناسان را درباره زکریا بن یحیی مصری، بدین گونه نگاشته است: «ابن عدی»: یضع الحدیث، کذبہ صالح جزره.

«ابن یونس»: کان فقیها صاحب حلقة، عاش ثمانین سنه. وقیل: کان من الصلحاء و العباد الفقهاء، نرح عن مصر ایام محنه القرآن إلى طرابلس الغرب.

«عقیلی» او را در الصّدّ عفاء و «ابن حبان» در الثّقات، یادآور شده اند. در تاریخ الإسلام آمده است: و کان من کبار الفقهاء المالکیه و صلحائهم.

ص: 251

1- به تشدید او (تقریب التهذیب).

2- میزان الاعتدال، ج 2، ص 55، ش 2795؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 114، ش 2023؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 253.

3- به فتح و او، و قاف مخفف (اللباب).

مشایخ او: ابن القاسم، ابن عیینہ، ابن وہب، سعید الآدم و محدثان پس از او.

راویان از او: ابو حاتم رازی، محمد بن المعافی البیروتی، محمد بن اسماعیل المهدی، حسن بن سفیان، حسن بن علی بن قدید و... (1)

راوی حدیث شماره: 3.

زید بن حباب عکلی / زم 4

(2)

زید بن حباب بن ریّان، ابو الحسین عکلی، کوفی، خراسانی الأصل، ساکن کوفه، از راویان صدوق و صالح طبقه نهم، متوفای سال 203 ه. که برای فراگیری حدیث به مصر، خراسان و اندلس سفر کرد.

«ابن حجر» نوشته است: صدوق یخطی فی حدیث الثوری. بخاری در جزء القراءه خلف الإمام، مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: ابن ابی ذئب، عکرمه بن عمّار یمامی، مالک بن انس، ثوری، یونس بن ابی اسحاق و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد، یحیی بن ابی طالب، پسران ابی شیبه، ابو خيثمه، ابو کریب، علی ابن مدینی، محمد بن عبد الله بن نمیر، ابراهیم جوزجانی، محمد بن رافع نیشابوری، و بسیاری دیگر. (3)

راوی احادیث شماره: 24، 94، 95.

ص: 252

1- - بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 2، ص 77، ش 2892 و ج 4، ص 587، ش 10731؛ تاریخ الإسلام، ج 19، ص 141، ش 211؛ [1] لسان المیزان، ج 2، صص 485 تا 488، ش 1950.

2- - به ضم حاء «حباب» و ضمّ عین و سکون کاف، و کسر لام «عکلی» (اللّباب و تقریب التهذیب).

3- - الطبقات الکبری، ج 6، ص 402؛ [2] الطبقات، ج 1، ص 405، ش 1335؛ [3] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 350، ش 338؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 100، ص 2997؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 219، ش 2195؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 273.

زید بن ابی الزرقاء یزید ثعلبی، موصلی ابو محمد، ساکن رمله، از روایان ثقه طبقه نهم که بر اثر فتنه ای که در سال 93 ه. در موصل پدید آمد، وی به رمله مهاجرت کرد و در سال 194 ه. درگذشت. ابو داود و نسائی به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: ابو حذیفه الیمان، عیسی بن طهمان، اوزاعی، مالک، ثوری، لیث، سعید، جعفر بن برقان، جریر بن حازم، حماد بن سلمه، مسعر بن کدام، و...

راویان از او: پسرش: هارون، قاسم بن یزید جرمی، ابراهیم بن سعید جوهری و... (1)

راوی حدیث شماره: 233.

سعید بن هبیره

سعید بن هبیره بن عدیس بن انس بن مالک کعبی، ابو مالک مروزی که «ابو حاتم» درباره او گفته است: لیس بالقوی. گویا از روایان طبقه نهم باشد.

مشایخ او: داود بن ابی الفرات، سعید بن زید برادر حماد بن زید، ابو هلال راسبی، حماد بن سلمه، جریر بن حازم، جویره بن اسماء.

راویان از او: عبده بن عبد الرحیم مروزی، احمد بن سعید دارمی، احمد بن منصور مروزی معروف به «زاج»، رجاء بن مرجا مروزی، سری بن خزیمه. (2)

راوی حدیث شماره: 213.

ص: 253

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 103، ش 3008؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 227، ش 2210؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 274.

2- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 2، ق 1، ص 70، ش 297؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 162، ش 3289؛ تاریخ الإسلام، ج 14، ص 171، ش 167 (1) [وفیات، 201-210 ه.]; لسان المیزان، ج 3، ص 48، ش 181.

سلمه بن فضل ابرش انصاری، ابو عبد الله، قاضی ری و راوی مغازی از ابن اسحاق، از راویان صدوق و کثیر الخطاء طبقه نهم که پیش از منصب قضا، معلّم بود.

از «ابن معین» روایت شده که گفته است: سلمه الأبرش رازی یتشیع، قد کتب عنه، و لیس به بأس. و نیز از او نقل شده: ثقه، کتبنا عنه، کان کتب مغازیة أتمّ، لیس فی الکتب أتمّ من کتابه. أمّا ابو زرعه گفته است: کان أهل الرّی لا یرغبون فیہ لسوء رأیه و ظلم فیہ.

او در سال 191 ه. در ری در 110 سالگی درگذشت. ابو داود و ترمذی در سنن و نیز ابن ماجه به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: محمّد بن اسحاق بن یسار، ابو جعفر رازی تمیمی، ابراهیم بن طهمان، ثوری، ابو خیشمه جعفی و...

راویان از او: کاتبش: عبد الرحمن بن سلمه رازی، ابن معین، عثمان بن ابی شیبه، محمّد بن حمید رازی، محمّد بن عیسی دامغانی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 271.

سلیمان بن داود، ابو داود طیالسی / خت م 4

سلیمان بن داود بن جارود، ابو داود طیالسی بصری، فارسی الأصل، از محدّثان و راویان ثقه و حافظ طبقه نهم، متوفای 204 ه. در هفتاد و چند سالگی.

مشایخ او: ابن عون، هشام بن ابی عبد الله دستوائی، جریر بن حازم، حمّاد بن زائده، زهیر بن معاویه، شعبه، ثوری، سلیمان بن قرم، شیبان نحوی، عمران قطان، ابو عوانه و...

راویان از او: احمد بن حنبل، عمرو بن علی فلاس، بندار، ابن فرات، عبّاس الدوری،

ص: 254

علی بن مدینی، حجاج بن شاعر، ابو موسی، یونس بن حبیب اصفهانی و... (1)

راوی حدیث شماره: 22.

طالوت بن عباد

طالوت بن عباد صیرفی ضبعی، ابو عثمان بصری پدر عثمان بن طالوت جحدری، شیخ معمر، متوفای سال 238 ه. در سنّ بیش از 90 سالگی، از راویان صدوق که «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده است. (2)

گویا از راویان طبقه نهم باشد.

مشایخ او: فضال بن جبیر، ابو امامه باهلی، ربیع بن مسلم، حماد بن سلمه، ابو هلال محمد بن سلیم، یمان ابو حذیفه، سعید بن ابراهیم و...

راویان از او: یحیی بن محمد حنائی، علی بن سعید بن رازی. (3)

راوی حدیث شماره: 145.

عامر بن ابراهیم بن واقد اصفهانی/س

عامر بن ابراهیم بن واقد بن عبد الله اصفهانی مؤذن، مولی ابو موسی اشعری، از راویان ثقه طبقه نهم، متوفای سال 201 یا 202 ه. نسائی به روایت وی استناد جسته است.

در اخبار اصبهان آمده: عامر بن ابراهیم، به نزد یعقوب قمی رفت و یک ماه در خانه وی ماند تا تمام کتابهای او را نوشت.

ص: 255

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 351، ش 340؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 203، ش 3450؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 469، ش 2626؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 323.

2- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 2، ق 1، ص 495، ش 2178؛ تاریخ بغداد، ج 3، ص 86، ش 1071؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 334، ش 3975؛ لسان المیزان، ج 3، ص 205، ش 926.

3- بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 17، ص 204، ش 193. [1]

مشایخ او: یعقوب بن عبد اللّٰه قمّی، مالک بن انس، خطّاب بن جعفر بن ابی مغیره، حمّاد بن سلمه، اسماعیل بن خلیفه قاضی اصفهان، مبارک بن فضاله و...

راویان از او: پسرانش: محمّد و ابراهیم، عمرو بن علیّ فلاّس، یونس بن حبیب عجلّی، اسد بن عاصم، حفص بن عمر مهرقانی (1) و... (2)
راوی احادیث شماره: 159، 160.

عبد الحمید بن ابراهیم حضرمی/س

عبد الحمید بن ابراهیم حضرمی، ابو تقیّ حمصی، از راویان طبقه نهم که «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده و «ابن حجر» نوشته است: صدوق إلاّ أنّه ذهب کتبه فساء حفظه.

مشایخ او: عبد اللّٰه بن سالم اشعری، سلمه بن کلثوم، عقبه بن معدان، عمرو بن واقد، اسماعیل بن عیّاش.

راویان از او: صفوان بن عمرو صغیر، عمران بن بکار، سلیمان بن عبد الحمید بهرانی، محمّد بن عوف طائی و... (3)
راوی حدیث شماره: 238.

ص: 256

-
- 1- به کسر میم، سکون هاء، کسر راء و فتح قاف، منسوب به قریه ای در ری (بنگرید به: پاورقی تقریب التهذیب، ج 1، ص 187).
 - 2- اخبار اصبهان، ج 2، ص 36؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 152، ش 3168؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 386.
 - 3- میزان الاعتدال، ج 2، ص 537، ش 4762؛ تاریخ الإسلام، ج 15، ص 249، ش 222 ([2] وفیات 210 - 220 [3] ه.؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 19، ش 3856؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 386.

(1)

عبد الحمید بن عبد الرحمن حمانی، ابو یحیی کوفی، خوارزمی الأصل، ملقب به «بشمین» (2)، از رویان طبقه نهم، متوفای سال 202 ه. که «ابن حجر» درباره وی نوشته است: صدوق یخطی و رمی بالإرجاء.

بخاری، مسلم، ابو داود، ترمذی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: یزید بن ابی برده، اعمش، سفیان بن مالک بن مغول، مسعر بن کدام، ابو حنیفه و...

راویان از او: ابو بکر محمد بن خلف حدادی، ابو کریب، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، سفیان بن وکیع، حسین بن یزید کوفی و... (3)

راوی حدیث شماره: 100.

عبد الرحمن بن مهدی - ابن مهدی / ع

عبد الرحمن بن مهدی بن حسان بن عبد الرحمن عنبری، ابو سعید بصری، از عالمان نامدار و محدث ثقه، ثبت، حافظ و رجال شناس طبقه نهم که در سال 135 ه. به دنیا آمد و در سال 198 ه. در 63 سالگی از دنیا رفت. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

«ابراهیم بن زیاد سبلان» (4) گفته است: «ابن مهدی» به من گفت: لو کان لی سلطان

ص: 257

-
- 1- به کسر حاء و تشدید میم (تقریب التهذیب).
 - 2- به فتح باء و سکون شین و کسر میم (تقریب التهذیب).
 - 3- الطبقات الکبری، ج 6، ص 399؛ الطبقات، ج 1، ص 403، ش 1325؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 542، ش 4784؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 30، ش 3877، [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 469.
 - 4- به فتح سین و باء (تقریب التهذیب، ج 1، ص 35).

لألقیت من یقول: إنَّ القرآن مخلوق، فی دجله بعد أن أضرب عنقه.

«ساجی» از «علی بن مدینی» نقل می کند: ما رأیت أعلم بالرجال من یحیی القطان، و لا رأیت أعلم بصواب الحدیث و الخطأ من ابن مهدی (1).

مشایخ او: ایمن بن نابل، هشام دستوائی، شعبه، سفیانین، حمّادین، جریر بن حازم، عکرمه بن عمّار، مالک بن انس، مالک بن مغول، وهیب، عمران قطن، و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابن مبارک، احمد، ابن مدینی، بندار، عبد الرحمن بن عمر رسته، ابن وهب، یحیی بن معین، یحیی بن یحیی، ابو خیمه، پسران ابی شبیه، فلاس و بسیاری دیگر. (2)

راوی حدیث شماره: 204.

عبد الرزاق صنعانی/ع

عبد الرزاق بن همّام بن نافع حمیری، ابو بکر صنعانی، از عالمان ثقه، حافظ، و صاحب تصانیف طبقه نهم که «ابن حجر» نوشته است: این مصنف مشهور در پایان عمر، نابینا شد و دچار دگرگونی گشت و شیعه بود. وی در سال 126 ه. به دنیا آمد و در بیست سالگی دنبال فراگیری دانش رفت.

از «ابن معین» نقل شده که گفته است: سمعت من عبد الرزاق کلاما یوما فاستدللت به علی تشیعہ، فقلت: إن استاذیک الذین أخذت عنهم کلّهم أصحاب سنّه: معمر، و مالک، و ابن جریج، و سفیان، و الأوزاعی - فعمّن أخذت هذا المذهب؟

قال: قدم علينا جعفر بن سلیمان الصّبعی، فرأیته فاضلا حسن الهدی، فأخذت هذا منه.

از «مخلد شعیری» نقل شده: در نزد عبد الرزاق بودیم، مردی، معاویه را یاد کرد،

ص: 258

1- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 235: [1] شرح حال یحیی بن سعید قطن، ش 7836.

2- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 297؛ الطبقات، ج 2، ص 571، ش 1933؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 329، ش 313؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 182، ش 4133؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 499.

عبد الرزاق گفت: لا تقدر مجلسنا بذكر ولد أبي سفیان.

او در سال 211 ه. در 85 سالگی چشم از جهان فرو بست، در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش، عمویش: وهب؛ معمر، سفیانین، جعفر بن سلیمان، اوزاعی، مالک، یونس بن سلیم صنعانی، ایمن بن نابل، عکرمه بن عمار، ابن جریج، اسماعیل بن عیّاش و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد، احمد بن یوسف سلمی، سفیان بن عیینه، وکیع، ابو اسامه، ابو خيثمه، علی بن مدینی، عمرو بن ناقد، حجاج بن شاعر، محمد بن مهران جمال، ابو مسعود رازی و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث: 281، 93، 36، 34، 19، 17، 16 تا 284.

عبد السلام بن عبد الحمید

عبد السلام بن عبد الحمید بن سوید، ابو الحسن امام مسجد حرّان، متوفای سال 244 ه. که گویا از راویان طبقه نهم باشد.

دیدگاه برخی از عالمان رجالی درباره وی بدین شرح است: «ابن عدی»: لا أعلم بحديثه بأسا. «ازدی»: ترکوه. «ابن حبان» وی را در الثقات، یاد کرده است.

مشایخ او: زهیر بن معاویه، موسی بن اعین، و...

راویان از او: محمد بن محمد باغندی، ابو عروبه، برادرش: ابو معشر الفضل و... (2)

راوی حدیث شماره: 249.

ص: 259

1- الطبقات الكبرى، ج 5، ص 548؛ الطبقات، ج 2، ص 738، ش 2673؛ تهذیب الكمال، ج 11، ص 447، ش 3997؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 364، ش 357؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 608، ش 5041؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 213، ش 4185؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 505.

2- بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 2، ص 616، ش 5053؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 331، ش 277؛ [2] لسان المیزان، ج 4، ص 13، ش 29.

عبد الصّمد بن عبد الوارث بن سعید/ع

عبد الصّمد بن عبد الوارث بن سعید بن ذکوان تمیمی عنبری، تنوری (1)، ابو سهل بصری، محدث بصره، از رویان صدوق طبقه نهم، متوفای پایان سال 206 ه. و آغاز سال 207 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، ابان عطار، حماد بن سلمه، همّام بن یحیی، عکرمه بن عمّار، شعبه، هشام دستوائی و...

راویان از او: پسرش: عبد الوارث بن عبد الصّمد؛ احمد، ابو خثیمه، هارون حمّال، حجّاج بن شاعر، ابو موسی، بندار، علی بن مسلم طوسی و... (2)

راوی احادیث: 133، 132، 128، 127، 121، 101، 68، 66، 63، و بی شماره پس از شماره 280، 255، 133.

عبد الغفّار بن عبد الله موصلی

عبد الغفّار بن عبد الله بن زبیر، ابو نصر تمّار موصلی، متوفای سال 243 ه. که گویا از رویان طبقه نهم باشد. «ابن حبان» وی را در الثقات، یادآور شده است.

مشایخ او: ابو شهاب حنّاط، معافی بن عمران، علی بن مسهر، عبّاس بن فضل مقری، عبد الله بن عطار طائی مغربی.

راویان از او: ابو یعلی موصلی، ابراهیم بن یوسف هسنجانّی و... (3)

راوی حدیث شماره: 173.

ص: 260

1- به فتح تاء و ضمّ نون مشدّد (تقریب التهذیب).

2- تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 344، ش 328؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 229، ش 4203؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 507.

3- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 1، ص 54، ش 285؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 334، ش 282، (وفیات 241-250 ه.).

عبد الله بن عبد القدوس تمیمی السّعدی، کوفی ساکن ری، از روایان طبقه نهم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق رمی بالرّفص، و کان ایضاً یخطئ. «ابن عدی» گفته است: عامّه ما یرویه فی فضائل أهل البيت. از «ابن معین» نقل شده که درباره او می گوید: رافضی خبیث.

ترمذی به روایت وی استناد و بخاری استشهاد کرده است.

مشایخ او: جابر جعفی، اعمش، عبد الملک بن عمیر، لیث بن ابی سلیم و...

روایان از او: عبّاد بن یعقوب رواجنی، محمّد بن حمید رازی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 164، و تکرار آن در شماره 190.

عبد الله بن معاذ- ابن معاذ/ ت ق

عبد الله بن معاذ بن نشیط صنعانی، از روایان طبقه نهم، متوفای پیش از 190 ه. که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق تحامل علیه عبد الرزّاق. از ابن معین، نقل شده: کان ثقّه إلا أنّ عبد الرزّاق یکذّبه. ترمذی و ابن ماجه به روایت وی، استناد کرده اند.

مشایخ او: معمر، یونس بن یزید.

روایان از او: ابراهیم بن منذر حزامی، ابو عبیده بن فضیل بن عیاض، ابو خیشمه، زهیر ابن حرب، زبیر بن بگّار و... (2)

راوی حدیث شماره: 283.

ص: 261

1- - میزان الاعتدال، ج 2، ص 457، ش 4431؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 382، ش 3536؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 430.

2- - میزان الاعتدال، ج 2، ص 506، ش 4615؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 496، ش 3727؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 452.

(1)

عبد الله بن نمير همدانی خارفی، ابو هشام کوفی، از محدثان ثقه طبقه نهم، پدر حافظ بزرگ، محمد بن عبد الله بن نمير «ابن حجر» درباره او نوشته است: ثقه، صاحب حدیث، من أهل السنه. متولد 115 ه. و متوفای 199 ه. در 84 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: موسی جهنی، اسماعیل بن ابی خالد، اعمش، یحیی بن سعید، هشام بن عروه، یزید بن ابی زیاد، عبید الله بن عمر، ثوری، ابن ابی ذئب، مالک بن مغول و...

راویان از او: پسرش: محمد؛ احمد بن حنبل، ابن معین، علی بن مدینی، ابو خيثمه، یحیی بن یحیی، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، ابو کریب، ابو موسی، ابو مسعود رازی و... (2)

راوی احادیث شماره: 113، 114، 223.

عبد الله بن وهب مصری/ع

عبد الله بن وهب بن مسلم قرشی، ابو محمد مصری الفقیه، از عالمان برجسته، ثقه، حافظ و عابد طبقه نهم، متولد 125 ه. و متوفای روز یکشنبه 26 شعبان 197 ه. در 72 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

وی در 17 سالگی دنبال فراگیری علم رفت. از «احمد» نقل شده که گفته است: کان ابن وهب له عقل و دین و صلاح.

«هارون بن عبد الله زهری» گفته است: کان الناس بالمدينه یختلفون فی الشیء عن

ص: 262

1- به تصغیر (تقریب التهذیب).

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 394؛ الطبقات، ج 1، ص 404، ش 1329؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 327، ش 311؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 516، ش 3767؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 457.

مالک فینتظرون قدوم ابن وهب حتی یسألوه عنه.

«یونس بن عبد الأعلى» می گوید: منصب قضا به ابن وهب پیشنهاد شد، فجنن نفسه و لزم بيته، فأطلع عليه رشدین بن سعد (از راویان طبقه هفتم)، و هو يتوضأ فی صحن داره، فقال له: يا أبا محمّد، لم لا تخرج إلى الناس تقضی بینهم بكتاب اللّٰه و سنّٰه رسول اللّٰه؟ فرجع إليه رأسه و قال: إلى هاهنا انتهى عقلک؟! أما علمت أنّ العلماء يحشرون مع الأنبياء، و أنّ القضاء يحشرون مع السلاطين.

مشایخ او: یونس بن یزید، ابن جریج، مالک، سفیان ثوری، سفیان بن عیینه، لیث بن سعد، ابن لهیعه، هشام بن سعد و بسیاری دیگر.

راویان از او: حرمله بن یحیی، پسر برادرش: احمد بن عبد الرحمن بن وهب، استادش: لیث بن سعد، عبد الرحمن بن مهدی، سعید بن ابی مریم، یحیی بن یحیی نیشابوری، علی بن مدینی، یونس بن عبد الأعلى، ربیع بن سلیمان مرادی، قتیبه و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 14، 79، 83، 86، 87.

عبد الملك بن قریب - اصمعی بصری / م د ت

عبد الملك بن قریب بن عبد الملك بن علی اصمعی... ابو سعید باهلی، اصمعی، بصری، از راویان صدوق سنی طبقه نهم، متوفای 216 ه. (2) نزدیک 90 سالگی.

مشایخ او: ابن عون، سلیمان تیمی، حمادین، خلیل بن احمد، مالک بن انس، معتمر ابن سلیمان و...

ص: 263

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 518؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 765، ش 2805؛ تهذیب الكمال، ج 10، ص 619، ش 3628؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 304، ش 283؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 521، ش 4677؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 530، ش 3793؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 460.

2- مؤلف اخبار اصبهان سال وفات وی را 212 ه. نوشته است.

راویان از او: نصر بن علیّ جهضمیّ، یحیی بن معین، ابو حاتم، ابو قلابه، ابو حاتم سجستانیّ، پسر برادرش: عبد الرّحمن بن عبد الله بن قریب، بشر بن موسی اسدیّ و... (1)

راوی حدیث شماره: 33

عبد الوهّاب بن عطاء خفّاف/ع م 4

عبد الوهّاب بن عطاء خفّاف، ابو نصر عجلّیّ، بصریّ ساکن بغداد، از راویان صدوق طبقه نهم، متوفای 204 یا 206 هـ.

«ابن حجر» درباره وی نوشته است: صدوق ربّما أخطأ، أنکروا علیه حدیثا (2) فی العبّاس یقال دلّسه عن ثور. بخاری در أفعال العباد و دیگر صاحبان صحاح از او روایت، نقل کرده اند.

مشایخ او: سلیمان تیمیّ، حمید الطویل، خالد الحذاء، جریریّ، ابن عون، ابن جریج، مالک، هشام بن حسان، عبد الله بن عمرو...

راویان از او: احمد، حسن بن محمّد بن صبّاح زعفرانیّ، حارث بن ابی اسامه، اسحاق بن منصور کوسج، ابن معین، عمرو بن زراره نیشابوریّ، عبّاس الدّوریّ، یحیی ابن ابی طالب و... (3)

راوی حدیث شماره: 70.

ص: 264

1- اخبار اصبهان، ج 2، ص 130؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 314، ش 4329؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 521.

2- ... عن ابن عبّاس، قال: قال رسول الله صلّی الله علیه و سلم: اللهم اغفر للعبّاس و ولده مغفره ظاهره و باطنه، لا تغادر ذنبا، اللهم اخلفه فی ولده. (میزان الاعتدال).

3- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 333؛ الطبقات، ج 2، ص 853، ش 3217؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 339، ش 321؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 681، ش 5322؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 351، ش 4385؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 528.

عبید الله بن موسیٰ بن باذام عبسیٰ، کوفی، ابو محمد، از حافظان ثقه، مقرئ و عابد و شیعی طبقه نهم، متولد 128 ه. و متوفای 213 ه. در 85 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

«ذهبی» در تذکره الحفاظ نوشته است: وی از عالمان بزرگ شیعه است. و در میزان الاعتدال می نویسد: عبید الله بن موسیٰ، شیخ البخاری، ثقه فی نفسه، لکنه شیعی متحرّق (1)، و کان ذا زهد و عباده و إتقان. از «ابو مسلم بغدادی» نقل شده: ترکه أحمد لتشیعه (2)، ولی «بخاری» 27 حدیث از او روایت می کند.

مشایخ او: هشام بن عروه، اسماعیل بن ابی خالد، اعمش، ثوری، ابن جریج، اوزاعی، ایمن بن نابل، شیبان، موسیٰ بن عبیده ربذی و بسیاری دیگر.

راویان از او: بخاری، احمد بن ابراهیم دورقی، رازی، احمد بن حنبل، اسحاق، یحییٰ، عثمان بن ابی شیبه، عباس الدوری، دارمی، حجاج بن شاعر، محمد بن عبد الله بن نمیر، سفیان بن عیینه، وکیع بن جراح، ابراهیم بن جوزجانی، محمد بن سعد کاتب واقدی و بسیاری دیگر. (3)

راوی احادیث شماره: 192، 193، 196.

ص: 265

1- در پاورقی آن آمده است: منحرف. و در تهذیب الکمال، آمده: کان محترفا شیعیاً.

2- بنگرید به: تهذیب التهذیب.

3- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 400؛ الطبقات، ج 1، ص 402، ش 1321؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 353، ش 343؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 16، ش 5400؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 411، ش 4477؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 539.

عثمان بن سعید دارمی

عثمان بن سعید بن خالد سجستانی، محدث هرات، دارای مسند بزرگ، و صاحب تصانیفی در ردّ «جهمیّه (1)»، متولد سال 200 ه، و متوفای ذیحجه 280 ه.

مشایخ او: ابو الیمان بهرانی، سعید بن ابی مریم، سلیمان بن حرب و...

راویان از او: ابو عمرو و احمد بن محمد الحمیری، محمد بن یوسف هروی، احمد بن محمد بن عبدوس الطرائفی، ابو النضر محمد بن محمد الفقیه و... (2)

راوی حدیث شماره: 251.

عثمان بن عمر بن فارس / ع

عثمان بن عمر بن فارس عبدی بصری، بخاری الأصل، از محدثان ثقه طبقه نهم، متوفای دوم ربیع الأول سال 209 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابن ابی ذئب، ابن عون، هشام بن حسان، یونس بن یزید ایللی، اسامه بن زید لیثی، شعبه، علی بن مبارک، صالح بن رستم، مالک بن انس، و...

راویان از او: احمد، اسحاق، ابو خثیمه، عمرو بن علی، فلاس، بندار، ابو موسی،

ص: 266

1- - پیروان «ابو محرز جهم بن صفوان» که جبری مسلک و در نفی صفات باری تعالی، با معتزله موافق بوده اند، از این رو در پایان روزگار حکومت بنی امیه، سالم [سلم، مسلم] بن احوز مازنی، وی را در سال 128 ه. ق در مرو کشته است. بنگرید به: شهرستانی، الملل و النحل، ج 1، ص 113؛ [1] الجهمیّه؛ أصحاب جهم بن صفوان، و هو من الجبریّه الخالصة ظهرت بدعته بترمذ، و قتله سلم بن احوز المازنی بمرو فی آخر ملک بنی امیه، و وافق المعتزله فی نفی الصفات الأزلیّه، و زاد علیهم بأشياء... و نیز بنگرید به: ابن اثیر جزری، الكامل فی التاریخ، ج 5، ص 342.

2- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 621، ش 648؛ طبقات الحفاظ، ص 274، ش 628.

حجاج بن شاعر، احمد بن منصور الرمادی، ابو غسان مسمعی و... (1)

راوی حدیث شماره: 18.

علی بن جمیل

علی بن جمیل رقی، ابو الحسن متوفای سال 247 ه. که «ابن حبان» وی را کذاب، قلمداد می کند. گویا از راویان طبقه نهم است.

مشایخ او: جریر بن عبد الحمید، عیسی بن یونس، ولید بن مسلم.

راویان از او: حسین بن عبد الله بن یزید قطن، ابو عروبه، فضل بن عبد الله بن مخلد. (2)

راوی حدیث شماره: 250.

علی بن حجر سعدی مروزی / خ م ت س

(3)

علی بن حجر بن ایاس... السعدی، ابو الحسن مروزی، ساکن بغداد و سپس مرو، از محدثان ثقه و حافظ طبقه نهم، متوفای سال 244 ه. در حدود 100 سالگی که در صحیح بخاری و مسلم، و سنن ترمذی و نسائی به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش، اسماعیل بن علی، اسماعیل بن جعفر، جریر، ابن مبارک، دروردی، ولید بن مسلم، علی بن مسهر، بقیه، اسماعیل بن عیاش، هشام بن بشیر و...

راویان از او: بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی، ابو بکر بن خزیمه، عبدان بن محمد

ص: 267

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 296؛ الطبقات، ج 1، ص 545، ش 1924؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 378، ش 376؛ میزان الاعتدال، ج

3، ص 49، ش 5545؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 504، ش 4640؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 13.

2- بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 117، ش 5800؛ لسان المیزان، ج 4، ص 209، ش 556؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 354، ش

317. [1]

3- به ضم حاء و سکون جیم. (تقریب التهذیب).

علی بن زیاد یمامی - ابو العلاء بن زیاد - عبد الله بن زیاد/ق

علی بن زیاد یمامی از راویان طبقه نهم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صوابه:

أبو العلاء بن زیاد، واسمه عبد الله و از راویان ضعیف است. ولی «ابن ابی حاتم» درباره او جرحی را یادآور نشده و «ابن حبان» نیز وی را در الثقات نگاشته است.

در تهذیب التهذیب آمده: عن عكرمة بن عمارة، عن اسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن انس حديث: «نحن ولد عبد المطلب ساده أهل الجته» الحديث. و عنه سعد بن عبد الحميد. و نیز نوشته است: قلت: هو أبو العلاء عبد الله بن زیاد، فلعله كان في الأصل حدثنا أبو العلاء بن زیاد، فتغيرت، فصارت علي بن زیاد و عبد الله بن زیاد، هذا ذكره البخاري. (2)

در سنن ابن ماجه از او روایت نقل شده است.

راوی حدیث شماره: 32.

علی بن عبد العزيز بغوی

علی بن عبد العزيز بن مرزبان بن سابور، بغوی، مجاور مکه و مصنف مسند، متوفای سال 286 ه. که مؤلف تذکره الحفاظ وی را از راویان حافظ و صدوق طبقه نهم می داند، و

ص: 268

1- - تذکره الحفاظ، ج 1، ص 450، ش 457؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 659، ش 4840؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 33.

2- - تهذیب الکمال، ج 13، ص 269، ش 4653؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 424، ش 4326 (عبد الله ابن زیاد ابو العلاء) و ج 3، ص

127، ش 5843 (علی بن زیاد یمامی)؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 685، ش 4877؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 37.

در میزان الاعتدال آمده است: ثقہ، لکنہ یطلب علی التحدیث، و یعتذر بأنہ محتاج.

مشایخ او: ابو نعیم، عفان، مسلم بن ابراهیم، قعنبنی، علی بن جعد و...

راویان از او: پسر برادرش: ابو القاسم بغوی، طبرانی، علی بن محمد بن مهرویه قزوینی، ابو علی حامد الرقاع و...

راوی دعای علی رضی اللہ عنہ: اللّٰهم ثبتنا علی کلمه العدل و الهدی و الصّواب، و قوام الکتاب، هادین مهدیین، راضین مرضیین، غیر ضالین و لا مضلین. (1)

راوی حدیث شماره: 199.

عمر بن سعد، ابو داود الحفری / م 4

(2)

عمر بن سعد بن عبید، ابو داود الحفری، کوفی، نام جدش: عبید، از راویان ثقہ و عابد طبقه نهم، متوفای 203 ه. صاحبان صحاح بجز بخاری به روایت وی استناد کرده اند.

«عجلی» گفته است: کان رجلا صالحا، متعبدا، حافظا لحدیثه ثبتا، و کان فقیرا متعففا.

مشایخ او: یاسین عجلی، ثوری، مسعر، مالک بن مغول، حفص بن غیاث، یعقوب قمی، ابو الأحوص، شریک، صالح بن حسان و...

راویان از او: ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبہ، احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، علی مدینی، قاسم بن زکریّا بن دینار، و... (3)

راوی احادیث شماره: 214، 216، 219.

ص: 269

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 622، ش 649؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 143، ش 5882؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 227، ش 364؛

[1] لسان المیزان، ج 4، ص 241، ش 648؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 721، ش 4915. [2]

2- به فتح حاء و فاء، منسوب به مکانی است در کوفه (تقریب التهذیب).

3- تهذیب التهذیب، ج 6، ص 57، ش 5060؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 56.

عمر بن عبد الله بن رزین / م د

عمر بن عبد الله بن رزین بن محمد... سلمی، ابو العباس نیشابوری، از روایان صدوق طبقه نهم متوفای سال 203 هـ. «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق له غرائب.

مشایخ او: برادرش: مبشر، ابراهیم بن طهمان خراسانی، سفیان بن حسین واسطی ابو اسحاق و...

راویان از او: احمد بن یوسف سلمی، ابو الأزهر، و... (1)

راوی حدیث شماره: 51.

عمرو بن عاصم کلابی / ع

عمرو بن عاصم بن عبید الله بن وازع کلابی قیسی، ابو عثمان بصری، از محدثان صدوق طبقه نهم، متوفای سال 213 هـ. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: عمران قطان، شعبه، جریر بن حازم، همّام بن یحیی، جدّش: عبید الله بن وازع، حمّاد بن سلمه، معتمر بن سلیمان و...

راویان از او: بخاری، دارمی، ابو خیمه، ابو داود سجزی، بندار، ابراهیم جوزجانی و... (2)

راوی احادیث شماره: 90، 266.

ص: 270

1- - تهذیب التهذیب، ج 6، ص 74، ش 5087؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 58.

2- - تذکره الحفاظ، ج 1، ص 392، ش 391؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 269، ش 6391؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 167، ش 5223؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 72.

فضل بن دکین (1) عمرو بن حمّاد بن زهیر، ابو نعیم ملائی (2) کوفی احوّل، مشهور به کنیه «ابو نعیم»، از محدّثان ثقه ثبت طبقه نهم و از استادان بخاری، متولّد 130 ه. و متوفای 218 یا 219 ه. در 88 یا 89 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استدلال شده است.

در میزان الاعتدال آمده است: فضل بن دکین، ابو نعیم، حافظ حجّه إلاّ أنّه یتشیع من غیر غلوّ ولا سبّ.

«ابن جنید ختلی گوید: از «ابن معین» شنیدم که می گفت: کان أبو نعیم إذ ذکر إنسانا فقال هو جيّد و أثني عليه، فهو شيعي، وإذا قال: فلان كان مرجئا، فأعلم أنه صاحب سنّه لأبّاس به.

قلت: هذا قول دالّ على أنّ يحيى كان يميل إلى الإرجاء، وهو خير من القدر بكثير.

در تهذيب التهذيب آمده است: «خطيب» در تاريخ خود، گفته است: کان أبو نعیم مزّاحا ذا دعابه، مع تدبّنه و ثقته و أمانته.

«ابو عوف الدّوری» از «ابو نعیم» نقل کرده است که: قال لی سفیان مرّه و سألته عن شیء، فقال لی: أنت لا تبصر التّجوم بالتّهار، فقلت: و أنت لا تبصرها کلّها باللیل، فضحك.

مشايخ او: فطر بن خليفه، اعمش، ايمن بن نابل، يونس بن ابي اسحاق، ثوري، مالك ابن مغول، مالك بن انس، ابن ابي ذئب، هشام دستوائي، همّام بن يحيى، اسرائيل، مسعر ابن کدام، ابو خيثمه، زهير بن معاوية، شيبان نحوي، ابن عيينه و بسياری ديگر.

راويان از او: بخاری، ابو بكر بن ابي شيبة، محمّد بن عبد الله بن نمير، احمد بن حنبل، عليّ بن عبد العزيز بغوي، ابو خيثمه، عبّاس الدّوری، محمّد بن اسماعيل بن عليّه، عثمان

ص: 271

1- «دکین» لقب پدرش عمرو بن حمّاد است (تقریب التهذيب).

2- به ضم میم (تقریب التهذيب).

ابن ابی شیبہ، یحییٰ بن معین و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 141 تا 222، 221، 220، 217، 201، 199، 195، 143 تا 228.

کثیر بن یحییٰ بن کثیر

کثیر بن یحییٰ بن کثیر، ابو مالک حنفی بصری، از اصحاب بصری، متوفای سال 232 ه. از راویان صدوق که در میزان الاعتدال درباره او نوشته است: شیعی، نهی عباس الغبری الناس عن الأخذ عنه، گویا از راویان طبقه نهم باشد.

مشایخ او: ابو عوانه، سفیان بن عیینه، ثابت بن یزید احول، مطر بن عبد الرحمن و...

راویان از او: عبد الله بن احمد بن حنبل در زیادات المسند، ابراهیم بن هاشم بغوی، عبید الله بن نعمان منقری، هشام بن علی السدوسی، ابو حاتم رازی، ابو زرعه، و...

در میزان الاعتدال، از وی نقل شده است: عن ابی عوانه، عن خالد الحذاء، عن عبد الرحمن بن ابی بکره عن أبيه، سمعت عليًا يقول: «ولي أبو بكر و كنت أحق الناس بالخلافه»

قلت: هذا موضوع على أبي عوانه، ولم أعرف من حدث به عن كثير. (2)

راوی حدیث شماره: 37

ص: 272

-
- 1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 400؛ الطبقات، ج 1، ص 403، ش 1324؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 372، ش 369؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 350، ش 6720؛ تهذیب التهذیب، ج 6، صص 397 تا 402، ش 5589؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 110.
 - 2- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 158، ش 885؛ تهذیب الكمال، ج 15، ص 387، ش 5552؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 410، ش 6952؛ تاریخ الإسلام، ج 17، ص 304، ش 331؛ لسان المیزان، ج 4، ص 484، ش 1534.

مبشر بن عبد الله بن رزین (1) سلمی، ابو بکر شمندری نیشابوری، برادر بزرگ تر عمر، و مسعود، فرزندان عبد الله بن رزین، از راویان ثقه طبقه نهم، متوفای سال 189 ه. که «نسائی» به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: ابراهیم بن طهمان، ابو الأشهب جعفر بن حارث نخعی، حجاج بن ارطاه، سفیان بن حسین واسطی، سفیان ثوری، محمد بن اسحاق بن یسار، هارون بن موسی نحوی.

راویان از او: بشر بن حکم عبدی، نواده پسر برادرش: حسین بن منصور بن جعفر سلمی، برادرش: عمر بن عبد الله بن رزین سلمی نیشابوری. (2)

راوی حدیث شماره: 51.

محمد بن ابراهیم بن ابی عدی - ابن ابی عدی/ع

محمد بن ابراهیم بن ابی عدی که گاهی منسوب به جدش می شود، ابو عمرو بصری، از راویان ثقه و حافظ طبقه نهم، متوفای 194 ه. در الطبقات آمده: محمد بن ابی عدی، و نام ابی عدی، ابراهیم است. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: داود بن ابی هند، عوف اعرابی، سلیمان تیمی، حمید الطویل، ابن عون، شعبه، هشام بن حسان، هشام دستوائی، خالد الحداء و...

راویان از او: احمد بن حنبل، بندار، یحیی بن معین، پسران ابی شیبه، قتیبه بن سعید،

ص: 273

1- به فتح راء و کسر زاء. (بنگرید به: تقریب التهذیب).

2- الجرح و التعديل، ج 4، ق 1، ص 344، ش 1575؛ تهذیب الکمال، ج 17، ص 432، ش 6359؛ تاریخ الإسلام، ج 12، ص 353، ش 303؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 8، ص 35، ش 6729؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 228، ش 905.

ابو غسان مسمعی و... (1)

راوی احادیث شماره: 109، 126.

محمد بن ثور صنعانی - ابن ثور / د س

محمد بن ثور صنعانی، ابو عبد الله عابد، از راویان ثقه طبقه نهم، متوفای سال 190 هـ.

در سنن ابو داود و نسائی به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: معمر، ابن جریج، عوف اعرابی، یحیی بن علاء رازی.

راویان از او: پسرش: عبد الجبار، عبد الرزاق، فضیل بن عیاض، زید بن مبارک، نعیم ابن حماد مروزی، و... (2)

راوی احادیث شماره: 281، 283.

محمد بن جعفر هذلی بصری - غندر / ع

(3)

محمد بن جعفر، مدنی، بصری، ابو عبد الله، معروف به «غندر» از راویان طبقه نهم، که «ابن حجر» درباره او نوشته است: ثقه، صحیح الكتاب إلا أن فيه غفلة. متوفای سال 193 یا 194 هـ. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

در تهذیب التهذیب از «یحیی بن معین» نقل شده است: اشتری غندر سمکا و قال لأهله: أصلحوه، و نام: فأكلوا السمك و لطحوا يده، فلما انتبه قال: هاتوا السمك، فقالوا: قد أكلت، قال: لا، قالوا: فشم يدك، ففعل، فقال: صدقتم ولكنني ما شبع.

ص: 274

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 292؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 544، ش 1918؛ تذكرة الحفاظ، ج 1، ص 324، ش 305؛ تهذیب

التهذیب، ج 7، ص 12، ش 5898؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 141.

2- الطبقات، ج 2، ص 739، ش 2671؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 79، ش 5988؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 149.

3- به ضم غین، سکون نون و فتح دال.

ولی در میزان الاعتدال آمده که «غندر» داستان ماهی را انکار کرد و گفت: أما کان یدلّنی بطنی.

مشایخ او: شعبه، عوف اعرابی، معمر بن راشد، حسین المعلم، ابن جریج، هشام بن حسان، ثوری، ابن عیینه و...

راویان از او: احمد بن حنبل، بندار، علی بن مدینی، اسحاق بن راهویه، یحیی بن معین، ابو خثیمه، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، محمد بن أبان و... (1)

راوی احادیث شماره: 39,91,104.

محمد بن حماد طهرانی / ق

(2)

محمد بن حماد طهرانی، ابو عبد الله رازی، عبد صالح، ساکن عسقلان، از محدثان ثقه و حافظ طبقه نهم، متوفای ربیع الآخر سال 271 ه. در عسقلان، در سنّ بیش از 80 سالگی. ابن ماجه به روایت وی استناد جسته است. «ابن ابی حاتم» گفته است: با پدرم از او در «ری»، «بغداد» و «اسکندریه» حدیث شنیدم، او صدوق و ثقه است.

«محمد بن یعقوب فرجی» می گفت: من اراد أن ینظر إلی أحمد بن حنبل وإسحاق و تلک الطبقة، فلینظر إلی ابن الطهرانی.

مشایخ او: عبد الرزاق بن همام، عبید الله بن موسی، یعلی بن عبید، ابو علی حنفی، ابو عاصم النبیل، ضحاک بن مخلد، عفان، اسماعیل بن عبد الکریم صنعانی، مکی بن

ص: 275

-
- 1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 296؛ الطبقات، ج 1، ص 544، ش 1920؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 300، ش 281؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 502، ش 7324؛ تهذیب التهذیب، ج 7، صص 87 تا 89، ش 6000؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 151.
- 2- به کسر طاء و سکون هاء (تقریب التهذیب) و در پاورقی آن آمده: الطهرانی: ینسب إلی طهران: قریه علی باب اصبهان، کما فی اللباب. در پاورقی میزان الاعتدال آمده: الضبط فی خ، و اللباب، و التقریب، و فی س: الطهرانی، بالطاء (میزان الاعتدال، ج 1، ص 560).

راویان از او: ابن ماجه در سنن، ابو اسحاق ابراهیم بن محمد بن ابی ثابت، عبد الرحمن بن ابی حاتم، ابن ابی الدنیا، ابو علی اسماعیل بن حسن عسقلانی و... (1)

راوی حدیث شماره: 220.

محمد بن خازم، ابو معاویه ضریر / ع

محمد بن خازم تمیمی سعدی، ابو معاویه ضریر کوفی که در کودکی (4 یا 8 سالگی) نابینا شد. از محدثان ثقه، حافظ و ثبت طبقه نهم، متوفای 195 ه. در 82 سالگی و صاحبان صحاح شش گانه از او روایت نقل کرده اند.

وی مرمی به ارجاء است و حتی «آجری» از «ابو داود» نقل کرده که رئیس مذهب مرجئه در کوفه بود.

«ابن حبان» در الثقات نوشته است: کان حافظا متقنا ولکنه کان مرجئا خبیثا. در میزان الاعتدال آمده است: وقد اشتهر عنه الغلوّ ای التشیع.

مشایخ او: اعمش، داود بن ابی هند، هشام بن عروه، لیث بن ابی سالم، ابو اسحاق شیبانی، اسماعیل بن ابی خالد، عاصم الأحول، حجاج بن ارطاه، مالک بن مغول، هشام ابن حسان و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد بن حنبل، ابن معین، ابو خثمه، ابن جریر، یحیی القطان، ابو الولید طیالسی، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، علی بن عبد الله مدینی، یحیی بن نیشابوری، ابو کریب، محمد بن عبد الله بن نمیر، قتیبه بن سعید و بسیاری دیگر. (2)

ص: 276

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 610، ش 635؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 527، ش 7443؛ تاریخ الإسلام، ج 20، ص 442، ش 554؛

[1] تهذیب التهذیب، ج 7، ص 115، ش 6044؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 155.

2- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 392؛ [3] الطبقات، ج 1، ص 399، ش 1304؛ [4] تذکره الحفاظ، ج 1، ص -

محمد بن غالب تمنا

ابو جعفر محمد بن غالب بن حرب ضبیّ بصریّ تمّار، ساکن بغداد که «ذهبی» وی را از اصحاب شعبه و ثوری، و از حافظان طبقه نهم، متولد سال 193 هـ. متوفای رمضان سال 283 هـ. معرفی کرده، و «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده است.

مشایخ او: ابو نعیم فضل بن دکین، مسلم بن ابراهیم، عفّان بن مسلم، عبد الله بن مسلمه قعنبیّ، عبد الصّمد بن نعمان، ابو حذیفه.

راویان از او: ابو جعفر بن البختریّ، اسماعیل صفّار، عثمان بن السّمّاک، ابو سهل بن زیاد قطنان، ابو بکر شافعیّ و... (1)

راوی حدیث شماره: 253.

محمد بن فضیل بن غزوان / ع

(2)

محمد بن فضیل بن غزوان بن جریر ضبیّ، ابو عبد الرحمن کوفیّ، از محدّثان صدوق، عارف و مرمیّ به تشیّع طبقه نهم، متوفای 195 هـ. که صاحب چندین کتاب است و در صحاح شش گانه از او روایت نقل شده است.

دیدگاه برخی از عالمان رجالی درباره او بدین گونه است:

ص: 277

-
- 1- - تاریخ بغداد، ج 3، ص 143؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 615، ش 642؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 283، ش 491؛ لسان المیزان، ج 5، ص 337، ش 1115؛ طبقات الحفاظ، ص 270، ش 619؛ و نیز بنگرید: الجرح و التعديل، الثقات، تاریخ جرجان و...
2- - به فتح غین و سکون زاء (تقریب التهذیب).

«ابن معین»: وی ثقہ است. «احمد»: حسن الحدیث شیعی. «ابن حبان» در الثقات: کان یغلو فی التشیع. «ابو داود»: کان شیعیاً محترفاً. «علی بن مدینی»: کان ثقہ، ثبتاً فی الحدیث.

مشایخ او: پدرش، اسماعیل بن ابی خالد، عاصم احول، ابو اسحاق شیبائی، هشام ابن عروه، یحیی بن سعید انصاری، اعمش، ابو حیان تیمی و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، ثوری، ابو خثیمه، قتیبه، ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، ابو کریب، ابو هشام رفاعی، واصل بن عبد الأعلى، محمد بن عبد الله بن نمیر، حسن بن عرفه و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 206، 224.

مسلم بن حجاج نیشابوری/ت

مسلم بن حجاج بن مسلم قشیری، ابو الحسین نیشابوری، محدث ثقہ، حافظ، صاحب تصانیفی چون صحیح مسلم، متولد 206 ه. و متوفای 261 ه. که در تذکره الحفاظ وی را در طبقه نهم یاد آور شده و ترمذی به روایت وی استناد جسته است.

مشایخ او: یحیی بن یحیی نیشابوری، قعنبی، احمد بن یونس یربوعی، اسماعیل بن ابی اویس، سعید بن منصور، احمد بن حنبل، شیبان بن فروخ و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابو عوانه اسفرائینی، ترمذی، ابراهیم بن ابی طالب، ابن خزیمه، محمد ابن مخلد عطار، ابو محمد بن ابی حاتم رازی و... (2)

راوی احادیث شماره: 14، 15، 40، تا 188، 261، 120، 121، 63، 62، 54، 42.

ص: 278

1- -بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 17، ص 155؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 315، ش 294؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 9، ش 8062؛ تاریخ الإسلام، ج 13، ص 164، ش 83؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 7، ص 380، ش 6480؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 200.

2- -تذکره الحفاظ، ج 2، ص 588، ش 613؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 150، ش 6894؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 245.

(1)

معاذ بن هشام بن ابی عبد الله سنبر دستوائی بصری، ساکن یمن، از محدثان صدوق طبقه نهم، متوفای سال 200 ه. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش: هشام دستوائی، ابن عون، شعبه، اشعث بن عبد الملک، یحیی بن علاء رازی و...

راویان از او: ابو عثمان مسمعی، احمد، اسحاق، ابن مدینی، ابن معین، بندار، فلاس، عفان، ابو خیمه، ابو قدامه سرخسی و... (2)

راوی احادیث شماره: 188، 254.

معاویه بن هشام قصار / بخ م 4

معاویه بن هشام قصار ازدی، ابو الحسن کوفی، مولی بنی اسد، از راویان طبقه نهم که «ابن حجر» نوشته است: صدوق له أو هام. متوفای 204 ه. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه و نیز بخاری در الأدب المفرد از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: علی بن صالح، سفیان ثوری، شیبان نحوی، مالک بن انس، هشام بن سعد، حمزه بن حبيب الزيات، شریک و...

راویان از او: ابو بکر و عثمان پسران ابی شیبه، احمد، اسحاق، ابو کریب، و... (3)

راوی حدیث شماره: 205.

ص: 279

1- - به فتح دال و سکون سین و فتح تاء (تقریب التهذیب در ضمن نام هشام).

2- - تذکره الحفاظ، ج 1، ص 325، ش 307؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 133، 8615؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 230، ش 7020؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 257.

3- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 138، ش 8634؛ لسان المیزان، ج 6، ص 723، ش 4876؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 252، ش 7049؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 261.

معتمر بن سلیمان بن طرخان تیمی، ابو محمد بصری، ملقب به الطّفیل، محدّث بصره از رویان ثقه طبقه نهم، متولد 106 ه. و متوفای سال 187 ه. در 81 سالگی. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: پدرش، عبد الملک بن عمیر، منصور بن معتمر، ایوب سختیانی، داود بن ابی هند، اسماعیل بن ابی خالد، خالد الحدّاء، ایمن بن نابل، هشام بن حسان و...

راویان از او: احمد بن حنبل، اسحاق، خلیفه بن خیاط، ابن مبارک، یحیی بن یحیی نیشابوری، قعنبی، ابو کریب و... (1)

راوی احادیث شماره: 78، 84.

موسی بن اسماعیل منقری، ابو سلمه تبوذکی /ع

(2)3

موسی بن اسماعیل منقری، ابو سلمه تبوذکی بصری، مشهور به نام و کنیه، از رویان ثقه و ثبت طبقه نهم، متوفای ماه رجب سال 223 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد کرده اند.

در میزان الاعتدال آمده: تکلموا فیه بآنّه ثقه ثبت یا رافضی. «ابن حجر» نوشته است:

ولا التفات إلی قول ابن خراش: تکلم الناس فیه.

ص: 280

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 290؛ الطبقات، ج 1، ص 541، ش 1903؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 266، ش 351؛ میزان الاعتدال، ج

4، ص 142، ش 8648؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 263، ش 7063؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 263.

2- 2 و 3) - «منقری»، به کسر میم، و سکون نون و فتح قاف. «تبوذکی»، به فتح تاء، ضم باء سکون واو و فتح ذال. درباره نام گذاری او

به «تبوذکی» در «تذکره الحفاظ» آمده: چون خانه ای در تبوذک، خریده بود و یا قومی از تبوذک بر خانه او وارد شده بودند. در الطبقات

آمده: هو رجل من أهل رام هرمز، من قریه یقال لها: تبوذک فنسب إليها فقیل: تبوذکی.

مشایخ او: وهیب بن خالد، شعبه، حمّاد بن سلمه، جریر بن حازم، یزید بن ابی ابراهیم تستری، ابان عطار، همّام بن یحیی، عبد الوارث بن سعید، ابو عوانه و بسیاری دیگر.

راویان از او: ابو داود، ابو حاتم، ذهلّی، بخاری، یحیی بن معین، احمد بن ابی خیشمه، ابو زرعه، ابو الأحوص عکبری، محمّد بن غالب تمام و... (1)

راوی حدیث شماره: 44.

موسی بن داود ضبّی / م د س ق

موسی بن داود ضبّی، ابو عبد الله طرسوسی خلقانی (2)، کوفّی الأصل، ساکن بغداد، قاضی طرسوس، و مصنّف، از راویان صدوق، فقیه و زاهد طبقه نهم، متوفای سال 217 هـ. «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق، فقیه، زاهد، له أوهام. مسلم، ابو داود، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد نموده اند.

«ابن سعد» نوشته است: وی عهده دار منصب قضا در طرسوس بود تا در همانجا درگذشت.

مشایخ او: شعبه، سفیان، جریر بن حازم، مالک، لیث، ابو الأحوص، یزید بن ابراهیم تستری، حمّاد بن سلمه و...

راویان از او: احمد بن حنبل، ذهلّی، عبّاس الدوری، بشر بن موسی، علی بن مدینی، حجّاج بن شاعر، ابو موسی، ابو الأحوص عکبری، عیسی بن یونس طرسوسی و... (3)

راوی حدیث شماره: 55.

ص: 281

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 306؛ الطبقات، ج 2، ص 575، ش 1952؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 394، ش 395؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 200، ش 8847؛ لسان المیزان، ج 6، ص 733، ش 4955؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 387، ش 7224؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 280.

2- به ضم خاء و سکون لام (تقریب التهذیب).

3- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 378، ش 375؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 204، ش 8860؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 396، ش 7241؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 282.

موسی بن محمد بن عطاء بن طاهر بلقاوی مقدسی، که گویا از راویان طبقه نهم باشد، دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره وی بدین شرح است: «نسائی» می گوید: لیس بثقه. «ابو زرعه» او را رمی به کذب می کند. و «دارقطنی» می گوید: متروک.

مشایخ او: مالک، شریک، عطف بن خالد، ابو الملیح، ولید بن محمد الموقری، حجر ابن حارث، هیثم بن حمید.

راویان از او: ربیع بن محمد لاذقی، احمد بن خلیل حلبی، بکر بن سهل الدمیاطی، عثمان بن سعید دارمی، ابو الأحوص عکبری (1) و...

راوی حدیث شماره: 75.

نضر بن شمیل مازنی / ع

نضر بن شمیل بن... مازن بن عمرو بن تمیم، ابو الحسن نحوی بصری، ساکن مرو، از عالمان در نحو و حدیث و از راویان ثقه و ثبت طبقه نهم که در سال 122 ه. در مرو به دنیا آمد و در سال 204 ه. در 82 سالگی از دنیا رفت.

آن گونه که در تذکره الحفاظ آمده در 5 یا 6 سالگی با پدرش در فتنه خروج ابو مسلم (سال 128 ه.) از مرو خارج و در بصره ساکن شد.

او با منصب قضا به مرو برگشت و نخستین شخصی است که احکام اسلامی را در مرو و خراسان رواج داد، وی دارای کتابهای زیادی است. صاحبان صحاح به روایت وی استناد جسته اند.

ص: 282

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 4، ق 1، ص 161، ش 715؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 219، ش 8915؛ تاریخ الإسلام، ج 16، ص 419، ش 440؛ ([1]وفیات 221-230 [2] ه.)؛ لسان المیزان، ج 6، ص 127، ش 442.

مشایخ او: هشام بن عروه، حمید الطویل، اسماعیل بن ابی خالد بن عون، هشام بن حسان، ابن جریج، شعبه، حماد بن سلمه، خلیل بن احمد نحوی، یونس بن ابی اسحاق و...

راویان از او: سعید بن مسعود مروزی، اسحاق بن راهویه، یحیی بن یحیی نیشابوری، یحیی بن معین، علی بن مدینی، احمد بن سعید دارمی ابو قدامه سرخسی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 112.

وکیع بن جرّاح/ع

وکیع بن جرّاح بن ملیح رؤاسی، ابوسفیان کوفی، محدث عراق، از راویان ثقه، حافظ برجسته و عابد طبقه نهم، که در روز عاشورای سال 197 ه. در بازگشت از سفر حج در 70 سالگی درگذشت. صاحبان صحاح به روایت وی استناد جسته اند.

گفته شده که وی نیشابوری الأصل بوده و نیز به روایتی متولد یکی از آبادیهای اصفهان است (2).

«هارون الرشید» از او خواست عهده دار منصب قضا در کوفه شود، ولی او نپذیرفت.

از «احمد بن حنبل» پرسیده شد، در نزد تو وکیع محبوب تر است یا یحیی بن سعید؟ پاسخ داد: وکیع. برای اینکه وکیع با «حفص بن غیاث» دوست بود، و همین که حفص، قاضی شد، وکیع از او کناره گرفت، ولی یحیی بن سعید که با «معاذ بن معاذ» دوست بوده پس از قاضی شدن معاذ، از او کناره نگرفت.

درباره وی نقل شده که: یصوم الدهر، و یختم القرآن کلّ ليله. «یحیی بن معین» گفته است: وکیع فی زمانه کالاً و زاعی فی زمانه.

ص: 283

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 373؛ الطبقات، ج 2، ص 837، ش 3145؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 314، ش 293؛ میزان الاعتدال، ج

4، ص 258، ش 9067؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 502، ش 7414؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 301.

2- بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 19، ص 391، ش 7289.

«ذهبی» در میزان الاعتدال از «ابن مدینی» نقل می کند: وکیع کان فیه تشیع قلیل. در تهذیب التهذیب از «ابن معین» نقل شده است: رأیت عند مروان بن معاویه لوحاً مکتوباً فیه أسماء شیوخ فلان کذا و فلان کذا، و وکیع رافضی.

«سعید بن منصور» گفت: قدم وکیع مکه و کان سمینا فقال له الفضیل بن عیاض: ما هذا السمن و أنت راهب العراق؟! قال: هذا من فرحی بالإسلام، فأفحمه.

مشایخ او: پدرش، هشام بن عروه، اعمش، اسماعیل بن ابی خالد، ابن عون، ابن جریج، سفیان ثوری، اوزاعی، جعفر بن برقان، شعبه، فضیل بن غزوان، مالک بن مغول، ابن ابی ذئب، هشام دستوائی، حماد بن سلمه، فضیل بن مرزوق، سعید بن عبد العزیز تنوخی و بسیاری دیگر.

راویان از او: احمد، ابن مدینی، ابن مبارک، یحیی بن معین، پسران ابی شیبه، ابو کریب، عبد الرحمن بن مهدی، ابو خیثمه، حمیدی، قعنبی، یحیی بن یحیی نیشابوری و بسیاری دیگر. (1)

راوی حدیث شماره: 38.

وهب بن جریر

وهب بن جریر بن حازم بن زید - ابو العباس (2) ازدی بصری، از محدثان و راویان ثقه طبقه نهم، متوفای 206 ه. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش، هشام دستوائی، هشام بن حسن، عکرمه بن عمار، ابن عون، قره ابن خالد، شعبه، حماد بن زید و...

ص: 284

-
- 1- الطبقات الكبرى، ج 6، ص 394؛ الطبقات، ج 1، ص 400، ش 1308؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 306، ش 284؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 335، ش 9356؛ تهذیب التهذیب، ج 9، صص 139 تا 145؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 331.
 - 2- در «تقریب التهذیب» آمده: ابو عبد الله.

راویان از او: احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، علیّ مدینی، ابو خثیمه، یحیی بن معین، محمد بن رافع، ابو قدامه سرخسی، نصر بن علیّ جهضمی، بندار و... (1)

راوی احادیث شماره: 256، 259.

هارون بن مغیره بجلّی / د ت

(2)

هارون بن مغیره بن حکیم بجلّی، ابو حمزه مروزی یا رازی، از راویان ثقه طبقه نهم، «آجری» از «ابو داود» نقل می کند: لیس به بأس، هو من الشّیعه.

مشایخ او: عمرو بن ابی قیس ملائی، عنبسه بن سعید قاضی ری، حجاج بن ارطاه، ثوری و...

راویان از او: پسرش: ابراهیم؛ محمد بن حمید رازی، ابن مبارک، یحیی بن معین و... (3)

راوی احادیث شماره: 198، 232.

هاشم بن قاسم لیثی، ابو النضر / ع

هاشم بن قاسم بن مسلم بن مقسم لیثی، ابو النضر بغدادی، خراسانی الأصل، ملقب به قیصر، محدث بغداد، از راویان ثقه و ثبت طبقه نهم، متولد 134 ه. و متوفای ماه ذیقعده سال 207 ه. در 73 سالگی. صاحبان صحاح به روایت وی استناد جسته اند.

«احمد بن حنبل» گفته است: کان من الأمرین بالمعروف و النّاهین عن المنکر. و

ص: 285

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 298؛ الطبقات، ج 2، ص 572؛ تذکره الحفاظ، ج 1، ص 336، ش 318؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 350، ش 9424؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 177، ش 7753؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 338.

2- به فتح باء و جیم (تقریب التهذیب).

3- میزان الاعتدال، ج 4، ص 287، ش 9173؛ لسان المیزان، ج 6، ص 747، ش 5079؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 14، ش 7523؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 313.

«عجلی» گفته است: مردم بغداد به او افتخار می کردند.

مشایخ او: ابن ابی ذئب، شعبه، عکرمه بن عمّار، حرّیز بن عثمان، زهیر بن معاویه، سفیان، لیث و...

راویان از او: پسر یا نوه اش: ابو بکر بن ابی التّضر، احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، علی بن مدینی، یحیی بن معین، عبّاس الدّوری، ابو بکر بن ابی شیبّه، ابو خیمه، حجّاج بن شاعر، ابو مسعود رازی، حارث بن ابی اسامه و... (1)

راوی احادیث شماره: 108، 105، 26، 2.

هدبه بن خالد/م د

(2)

هدبه بن خالد بن اسود بن... قیسّی ثوبانی، ابو خالد بصری، ملقب به هدّاب 3 (هدّاب ابن خالد)، محدّث بصره، از راویان ثقه و عابد طبقه نهم، متوفای 235 تا 239 ه. که بخاری، مسلم، ابو داود در صحیح و سنن از او روایت نقل کرده اند.

وی در هنگام وفات «شعبه» حضور داشت و بر جنازه او نماز خواند.

«عبدان اهوازی» گفته است: به خاطر طولانی بودن نماز هدبه، پشت سر او نماز نمی خواندیم. در سجود نماز، سی و چند بار، ذکر تسبیح داشت.

مشایخ او: حمّادین، جریر بن خازم، ابان بن یزید عطار، برادرش: امیه بن خالد، همّام بن یحیی و...

راویان از او: مسلم، بخاری، ابو داود، ابو حاتم، حارث بن ابی اسامه، بزّار، عبدان

ص: 286

1- الطبقات الکبری، ج 7، ص 335؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 854، ش 3220؛ [2] تذکره الحفّاظ، ج 1، ص 359، ش 350؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 290، ش 9188؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 21، ش 7536؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 314.

2- و 3) - «هدبه» به ضمّ هاء و سکون دال، «هدّاب» به فتح هاء و تشدید دال (تقریب التهذیب).

راوی احادیث شماره: 41 و پس از شماره 46.

هوذه بن خلیفه/ق

هوذه بن خلیفه بن عبد الله بن عبد الرحمن بن ابی بکره ثقفی، بکراوی، ابو الأشهب بصری، اصم، ساکن بغداد، از راویان صدوق طبقه نهم، متوفای 216 ه. در بیش از 90 سالگی. در سنن ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: عوف اعرابی، سلیمان تیمی، عبد الله بن عون، ابن جریج، هشام بن حسان، یونس بن عبید، ابو حنیفه و...

راویان از او: پسرش: عبد الملک؛ بشر بن موسی، حارث بن ابی اسامه، احمد بن حنبل، ابو بکر بن ابی شیبه، ابن سعد، یعقوب بن ابراهیم دورقی، ابو حاتم، عباس الدوری و... (2)

راوی احادیث شماره: 109، 111.

یحیی بن سعید بن فروخ - یحیی قطان/ع

(3)

یحیی بن سعید بن فروخ قطان تمیمی، ابو سعید بصری، محدث زمان خویش، از عالمان برجسته و راوی ثقه، متقن و حافظ طبقه نهم، متولد 120 ه. و متوفای سال

ص: 287

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 301؛ الطبقات، ج 2، ص 577، ش 1964؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 2، ص 465، ش 476؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 294، ش 9212؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 28، ش 7549؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 315.

2- بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 4، ص 311، ش 9257؛ تاریخ الإسلام، ج 15، ص 433، ش 435 (وفیات 211-220 ه.)؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 83، ش 7607؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 322. [3] تهذیب التهذیب، ج 9، ص 83، ش 7607؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 322.

3- به فتح فاء و ضمّ راء مشدّد و سکون واو (تقریب التهذیب).

198 هـ. در 78 سالگی. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استدلال کرده اند.

«اسحاق بن ابراهیم بن حبیب الشَّهیدي» گفته است: کنت أرى يحيى القطان يصلّي العصر، ثمّ يستند إلى أصل مناره مسجده، فيقف بين يديه عليّ بن المدينيّ وأحمد بن حنبل، و يحيى بن معين، و الشاذكونيّ، و عمرو بن عليّ، يسألونه عن الحديث و هم قيام هيبه له.

نوة او: «احمد بن محمد بن يحيى» می گوید: لم يكن جدّي يمزح و لا يضحك إلاّ تبسّما.

«ساجي» از «عليّ بن مدينيّ» نقل می کند: ما رأيت أعلم بالرجال من يحيى القطان، و لا رأيت أعلم بصواب الحديث و الخطأ من ابن مهديّ.

«ابن معين» گفته است: يحيى قطان، 20 سال، هر شب ختم قرآن داشت.

«محمد بن ابی صفوان» می گوید: كانت نفقه يحيى القطان من غلّته حنطه و شعير و تمر.

«ابو قدامه سرخسيّ» گوید: از يحيى بن سعيد شنيدم، می گفت: كلّ من أدركت يقولون: الإيمان قول و عمل و...

مشايخ او: عوف اعرابيّ، سفیان ثوريّ، سفیان بن عيينه، جعفر بن محمد بن عليّ بن الحسين، سليمان تميميّ، حميد الطويل، هشام بن عروه، يحيى بن سعيد انصاريّ، اعمش، عكرمه بن عمّار، ابن جريج، اوزاعيّ، مالک، شعبه و بسياری ديگر.

راويان از او: پسرش: محمد بن يحيى بن سعيد، نوه اش: احمد بن محمد؛ مسدّد، احمد، ابو خيثمه، عليّ بن مدينيّ، يحيى بن معين، استادانش: شعبه و سفيانين، ابو بكر بن ابی شيبه، عبد الرحمن بن مهديّ، معتمر بن سليمان، ابو قدامه سرخسيّ و... (1)

راوی احاديث شماره: 106، 107، 165، 170، 175.

ص: 288

1- - الطبقات الكبرى، ج 7، ص 293؛ [1] الطبقات، ج 1، ص 542، ش 1909؛ [2] تذكرة الحفاظ، ج 1، ص 298، ش 280؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 380، ش 9522؛ تهذيب التهذيب، ج 9، صص 234 تا 237، ش 7836؛ [3] تقريب التهذيب، ج 2، ص 348.

یحیی بن یمان عجلّی، ابو زکریّا، کوفی، از رویان و حافظان صدوق و کثیر الخطاء طبقه نهم، متوفای سال 189 ه. که پس از فلج شدن در پایان عمر دچار دگرگونی شد.

وی از اصحاب ثوری بود، و کان فقیرا صبورا.

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی، ابن ماجه در صحیح و سنن، و بخاری در الأدب المفرد از او روایت نقل کرده اند.

«ابن ابی شیبه» گفته است: کان سریع الحفظ، سریع النسیان، به گونه ای که در یک مجلس، 500 حدیث را از بر می کرد و سپس فراموش می کرد.

وی از انس روایت می کند که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود: «کاد الحسد أن یغلب القدر، و کاد الفقر أن یكون کفرا».

مشایخ او: پدرش، سفیان ثوری، هشام بن عروه، اسماعیل بن ابی خالد، منهال بن خلیفه، اعمش، معمر، حمزه الزّیّات و...

راویان از او: پسرش: داود، بشر بن حارث، ابو کریب، پسران ابی شیبه، یحیی بن معین، عمرو بن الناقد، ابو هشام رفاعی، محمّد بن عبد الله بن نمیر و... (1)

راوی احادیث شماره: 194، 203.

یزید بن هارون بن زاذان / ع

یزید بن هارون بن زاذان بن ثابت سلمی، ابو خالد واسطی، بخاری الأصل، از عالمان نامدار و از رویان ثقه، حافظ، متقن و عابد طبقه نهم، متولد 117 یا 118 ه. و متوفای

ص: 289

1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 391؛ الطبقات، ج 1، ص 403، ش 1326؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 1، ص 286، ش 265؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 416، ش 9661؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 321، ش 7958؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 361.

206 هـ، نزدیک به 90 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

او و «هشیم» در طول دادن نماز معروف بودند. از (عاصم بن علی) نقل شده که: کان یزید یقوم اللیل و یصلی الصبح بوضوء العتمه (ثلث اول شب، هنگام نماز عشاء) نیفا و أربعین سنه. وی در پایان عمر، نابینا شد.

مشایخ او: عاصم احول، یحیی بن سعید انصاری، سلیمان تیمی، سعید جریری، داود بن ابی هند، ابن عون، حمید الطویل، اسماعیل بن ابی خالد، هشام بن حسان، شعبه، ثوری، سلیمان بن کثیر، هشام دستوائی، هشیم و...

راویان از او: احمد، ابو بکر بن ابی شیبه، ابو خثیمه، حارث بن ابی اسامه، اسحاق بن راهویه، یحیی بن معین، علی بن مدینی، بندار، ابن نمیر، عبد الله بن نمیر، ابو قدامه، عباس الدوری، ... (1)

راوی احادیث شماره: 23، 25، 212.

یونس بن حبيب اصفهانی

یونس بن حبيب اصفهانی، صاحب ابو داود طیالسی از محدثان حافظ طبقه نهم، متوفای سال 267 هـ. (2)

راوی حدیث شماره: 22.

ص: 290

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 314؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 848، ش 3193؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 1، صص 317 تا 320، ش

298؛ تهذیب التهذیب، ج 9، صص 381 تا 384، ش 8068؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 372.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 566، در ضمن شرح حال اسماعیل بن عبد الله بن مسعود عبدی اصفهانی به شماره 591.

ابراهیم بن ابی طالب، ابو اسحاق نیشابوری- ابن ابی طالب

ابراهیم بن محمد بن نوح بن عبد الله، حافظ، شیخ خراسان، ابو اسحاق نیشابوری المزکی الزاهد، از محدثان و راویان طبقه دهم، متوفای ماه رجب 295 هـ.

«حاکم» گفته است: امام عصره بنیساپور فی معرفه الحدیث و الرجال.

درباره هیبت او از «احمد بن اسحاق فقیه» نقل شده: در میان محدثان با هیبت تر از ابراهیم بن ابی طالب ندیدم، کتا نجلس بین یدیہ، کأنّ علی رؤوسنا الطیر، لقد عطس أبو زکریّا العنبری فأخفی عطاسه، فقلت له سرّاً: لا تخف [لا تخف]؛ فلسست بین یدی اللّٰه تعالیٰ.

مشایخ او: اسحاق بن راهویه، محمد بن ابان بلخی، محمد بن مهران، داود بن رشید و...

راویان از او: ابن خزیمه، ابو الولید حسن بن محمد و... (1)

راوی حدیث شماره: 119.

ص: 291

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 638، ش 661؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 94، ش 98؛ الوافی بالوفیات، ج 6، ص 128، ش 2564.

در تذکره الحفظ آمده است: ابو اسحاق، ابراهیم بن اسحاق نیشابوری، از حافظان و راویان ثبت طبقه دهم، مصنف تفسیر، متوفای 303 هـ.

مشایخ او: اسحاق بن راهویه، عثمان بن ابی شیبه، عبد الله بن رمح، محمد بن حمید رازی، و...

راویان از او: ابن الشرفی، ابو عبد الله اخرم، یحیی بن محمد عنبری و... (1)

راوی حدیث شماره: 119.

ابراهیم بن سعید جوهری / م 4

ابو اسحاق طبری الأصل، ساکن بغداد، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، مصنف و مسند، متوفای حدود 250 هـ. که مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد کرده اند.

در میزان الاعتدال آمده است: پدرش سرمایه دار بود، از ابراهیم هروری نقل شده: حج سعید الجوهری، فحمل معه أربعمائه رجل سوی حشمه، و كان فيهم إسماعيل بن عيَّاش و هشيم و كنت أنا معهم.

مشایخ او: مروان بن معاویه، ابو اسامه، ابن عیینه، ابو ضمیره، واقدی، عبد الوهاب ثقفی و...

راویان از او: صاحبان صحاح شش گانه بجز بخاری، زکریا سجزی، ابو حاتم موسی ابن هارون و... (2)

راوی حدیث شماره: 146.

ص: 292

1- - تذکره الحفظ، ج 2، ص 701، ش 720؛ طبقات الحفظ، ص 304، ش 698.

2- - تذکره الحفظ، ج 2، ص 515، ش 532؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 35، ش 99؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 146، ش 193؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 35.

ابراهیم بن عامر بن ابراهیم بن واقد بن عبد الله، ابو اسحاق اشعری، مدنی، اصفهانی، مؤذن، گویا از راویان طبقه دهم باشد، متوفای سال 260 ه. که برادرش محمد بر او نماز خوانده است.

مشایخ او: پدرش، ابو هانی، مسدد، احمد بن عبد الله بن یونس، سعید بن منصور، حسین بن حفص. (1)

راویان از او: پسرانش: عامر و محمد، عبد الله بن جعفر بن فارس. (2)

راوی احادیث شماره: 159، 160.

احمد بن ابراهیم دورقی / م د ت ق

احمد بن ابراهیم بن کثیر بن زید دورقی، نکری (3)، بغدادی، ابو عبد الله، معروف به دورقی، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای سال 246 ه. در حدود 80 سالگی.

مسلم، ابو داود، ترمذی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: حفص بن غیاث، جریر، هشیم، اسماعیل و ربیع پسران ابن علیّه، یزید ابن هارون و...

راویان از او: مسلم، ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، عبد الله بن احمد بن حنبل، یعقوب ابن شبیه و... (4)

راوی احادیث شماره: 192، 193، 246.

ص: 293

1- - بنگرید به: أخبار اصبهان، ج 1، ص 174. [1]

2- - بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 19، ص 68، ش 72. [2]

3- - به ضم نون، منسوب به بنی نکر از تبار عبد القیس. (تقریب التهذیب).

4- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 505، ش 520؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 31، ش 1؛ [3] تهذیب التهذیب، ج 1، ص 42، ش 3؛ [4] تقریب التهذیب، ج 1، ص 9.

احمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن اسد شیبانی، ابو عبد الله مروزی، ساکن بغداد، از محدثان و راویان بلند آوازه تقه، حافظ، فقیه و حجت طبقه دهم، متولد 164 ه. و متوفای 241 ه. در 77 سالگی. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استدلال کرده اند.

مادرش آبستن او بود که از «مرو» خارج شد و او در بغداد به دنیا آمد. پسرش عبد الله گوید: پدرم در شبانه روز، 300 رکعت نماز می خواند. در تهذیب التهذیب آمده: او در قضیه «محت»، ثابت قدم ماند. و بذل نفسه لله حتی ضرب بالسّیاط للقتل، فعصمه الله تعالى عن الکفر و جعله علما یقتدی به و ملجأ یلجأ إليه. «ابو الحسن بن زاغونی» گفته است: کشف قبر أحمد حین دفن الشریف أبو جعفر بن ابی موسی إلی جانبه فوجد کفنه صحیحاً لم یبل و جنبه لم یتغیر، و ذلک بعد موته بمائتین و ثلاثین سنه.

مشایخ او: هشیم، ابراهیم بن سعد، سفیان بن عیینه، یحیی بن ابی زائده، بشر بن مفضل، اسماعیل بن علیّه، جریر بن عبد الحمید، یحیی بن سعید قطن، ابو داود طیالسی، عبد الله بن نمیر، عبد الرزاق، شافعی، غندر، معتمر بن سلیمان و بسیاری دیگر.

راویان از او: بخاری، مسلم، ابو داود، ابو زرعه، مطین، پسرانش: عبد الله و صالح، ابو القاسم بغوی، ابن مهدی، شافعی، ابو الولید، عبد الرزاق، وکیع، یزید بن هارون، قتیبه، یحیی بن معین، علی بن مدینی، دحیم، ابو قدامه سرخسی، حرب کرمانی و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 6, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 38, 46, 47, 55, 56, 65, 66, 92 تا 95, 101, 102, 104, 105, 114, 127 تا 132, 142, 143, 161, 169, 170, 171, 212, 217

.227, 228, 237, 255, 275, 276

ص: 294

1- - الجرح و التعديل، ج 1، ق 1، ص 68، ش 126؛ حلیه الأولیاء، ج 9، ص 161، ش 445؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 431، ش 438؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 97 تا 100، ش 106؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 24.

احمد بن عبد الملك بن واقد حرّانی، ابو یحیی اسدی، که گاهی منسوب به جدش می شود. از روایان ثقه و سنت گرای طبقه دهم، متوفای 221 ه. بخاری، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: حمّاد بن زید، ابراهیم بن سعد، زهیر بن معاویه، ابو الملیح رقی، ابو عوانه الوضّاح، و..

روایان از او: ابن ابی شیبّه، احمد بن حنبل، ابو زرعه، ابو حاتم، تمتام، یعقوب بن شیبّه و... (1)

راوی احادیث شماره: 247 و 253.

احمد بن علیّ مثنی - ابو یعلیٰ موصلی

(2)

ابو یعلیٰ موصلی، احمد بن علیّ بن مثنی بن یحیی بن عیسی بن هلال تمیمی، از محدثان ثقه و حافظ طبقه دهم، صاحب المسند الکبیر، متولد شوال 210 ه. و متوفای 307 ه.

«سمعانی» از «اسماعیل بن محمّد بن فضل» نقل می کند: قرأت المسانید کمسند العدنی، و مسند ابن منیع، و هی کالأنهار، و مسند ابی یعلیٰ کالبحر یكون مجتمع الأنهار، به تعبیری: المسانید کلّها کالأنهار، و مسند ابی یعلیٰ کالبحر یكون مجمع الأنهار.

«یزید بن محمّد ازدی» گفته است: کان أبو یعلیٰ من أهل الصّدق و الأمانه و الدّین و الحلم، در روز درگذشت او بیشتر بازارها بسته شد و برای تشییع جنازه او جمعیت عظیمی حضور یافتند.

ص: 295

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 463، ش 474؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 83، ش 76؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 20.

2- منسوب به «موصل» به فتح میم، سکون واو و کسر صاد (بنگرید به: پاورقی تقریب التهذیب، ج 1، ص 9).

مشایخ او: علی بن جعد، یحیی بن معین، محمد بن منهال ضریر، غسان بن ربیع، شیبانی بن فروخ، یحیی حمّانی و...

راویان از او: ابو حاتم بن حبان، ابو علی نسائی، حمزه بن محمد کنانی، ابو بکر اسماعیلی، ابو بکر بن مقرئ، ابو عمرو بن حمدان، نصر بن احمد المرجئی و... (1)

راوی احادیث شماره: 133، 107، 106، 88، 69، 68، 58، 28، 2، (و بی شماره پس از آن)، 259، 256، 219، 134.

احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری - بزّار

ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری، صاحب مسند از محدّثان و راویان ثقه و صدوق بلند آوازه طبقه دهم، متوفای 292 ه. وی در پایان عمر، برای گسترش علم به اصفهان، شام و... کوچ کرد.

مشایخ او: هدبه بن خالد، عبد الأعلى بن حمّاد نرسی، حسن بن علی بن راشد، عبد الله بن معاویه جمحی، محمد بن یحیی بن فیاض زمانی حنفی و...

راویان از او: عبد الباقي بن قانع، محمد بن عباس بن نجیح، ابو بکر الختلی، عبد الله ابن حسن، ابو الشیخ و... (2)

راوی حدیث شماره: 239.

احمد بن محمد بن صدقه

ابو بکر احمد بن محمد بن عبد الله بن صدقه بغدادی از محدّثان حافظ و راوی موصوف به ضبط و اتقان طبقه دهم، متوفای ماه محرّم سال 293 ه.

ص: 296

1- تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 707، ش 726؛ طبقات الحفّاظ، ص 306، ش 703.

2- تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 653، ش 675؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 124، ش 505؛ لسان المیزان، ج 1، ص 237، ش 750؛ طبقات الحفّاظ، ص 285، ش 652.

مشایخ او: اسماعیل بن مسعود جحدری، محمد بن مسکین یمامی، محمد بن حرب نسائی و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، ابن قانع، ابو بکر شافعی و... (1)

راوی حدیث شماره: 241.

احمد بن یحیی صوفی

مؤلف «تذکره الحفاظ» (2)، در ضمن شرح حال حافظان طبقه دهم مانند «عبدان اهوازی»، سال وفات وی را 306 ه. نوشته است: «و فیها مات شیخ الصوفیه أبو عبد الله أحمد بن یحیی بن الجلاء».

راوی حدیث شماره: 184.

احمد بن موسی شامی [سامی] بصری

(3)

«ذهبی» در تاریخ الإسلام (4)، نوشته است:

احمد بن موسی بن یزید سامی بصری از مسلم بن ابراهیم ازدی فراهیدی روایت کرده و طبرانی از او روایت می کند. گویا وی از راویان طبقه دهم است.

راوی حدیث شماره: 264.

ص: 297

1- طبقات الحنابلہ، ابن ابی یعلی، ج 1، ص 64، ش 53؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 745، ش 746؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 64.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 689، ش 709.

3- در المعجم الصغیر، ج 1، ص 67، ش 135، «الشامی» است.

4- تاریخ الإسلام، ج 21، ص 90، ش 92 [1] و فیات، 281-290 ه.

اسماعیل بن عبد اللہ بن اویس / خ م د ت ق

اسماعیل بن عبد اللہ بن اویس بن مالک بن ابی عامر اصبحی، ابو عبد اللہ بن ابی اویس مدنی، پسر خواهر مالک بن انس، از راویان صدوق طبقه دهم (1). «ابن حجر» نوشته است: صدوق أخطأ فی أحادیث من حفظه. متوفای سال 226 هـ. بخاری، مسلم، ابو داود، ترمذی و ابن ماجه، در صحیح و سنن از او روایت نقل کرده اند.

مشایخ او: دایی اش: مالک بن انس، پدرش، برادرش: عبد الحمید؛ سلمه بن وردان، و...

راویان از او: بخاری، مسلم، ابو خيثمه، دارمی، اسماعیل بن اسحاق قاضی، ابو حاتم، قتیبه، نصر بن علی جهضمی، حارث بن ابی اسامه و...

(2)

راوی حدیث شماره: 72.

اسماعیل بن موسی فزاری - سدی / ع خ م د ت ق

اسماعیل بن موسی فزاری (اسماعیل بن بنت السدی) کوفی، ابو محمد یا ابو اسحاق، پسر دختر یا پسر خواهر سدی، از راویان صدوق طبقه دهم، «ابن حجر» نوشته است:

صدوق یخطی، رمی بالرفض. «ابن عدی» گفته است: أنکروا منه غلوا فی التشیع. متوفای سال 245 هـ. ابو داود، ترمذی، ابن ماجه و نیز بخاری در کتاب أفعال العباد به روایت وی استناد کرده اند.

دیدگاه برخی از عالمان رجالی درباره وی بدین صورت است: «ابن ابی حاتم»، و «مطین»: صدوق. «نسائی»: لیس به بأس. «ابن حبان» در الثقات: یخطی.

مشایخ او: مالک، شریک، ابن عیینه مالک بن انس، ولید بن مسلم و...

ص: 298

1- ذهبی در «تذکره الحفاظ» وی را از حافظان طبقه هفتم شمرده است.

2- بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 1، ص 409، ش 415؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 222، ش 854؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 321، ش 496؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 71.

راویان از او: ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، ابو عروبه، ابن خزيمه، ساجی، ابو یعلی، مطین، بقی بن مخلد و... (1)

راوی احادیث شماره: 208، 210.

حامد بن ابی حامد مقرئ

حامد بن ابی حامد محمود بن حرب نیشابوری، ابو علی مقرئ، متوفای سال 266 هـ.

که گویا از راویان طبقه دهم باشد.

مشایخ او: اسحاق بن سلیمان رازی، مکی بن ابراهیم بلخی، عبد الرحمن بن عبد الله دشتکی، یحیی بن یحیی و...

راویان از او: ابو العباس سراج، ابن خزیمه، ابو عبد الله بن احرم، احمد بن علی بن حسونه. (2)

راوی حدیث شماره: 29.

حامد بن یحیی بن هانی بلخی / د

حامد بن یحیی بن هانی بلخی، ابو عبد الله ساکن طرسوس، از محدثان و راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای سال 242 هـ. ابو داود به روایت وی استناد جسته است.

مشایخ او: سفیان بن عیینه، ایوب نجار، یحیی بن سلیم طائفی، حسین جعفی، عمر ابن هارون بلخی، عبد الله بن حارث مخزومی و...

ص: 299

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 541 در ضمن شماره 559؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 251، ش 958؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 178، ش

97؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 344، ش 532؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 75.

2- بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 20، ص 76، ش 51. [2]

راویان از او: ابو داود، ابو زرعه، ابو حاتم، ابو امیّه طرسوسی، ابو خثیمه و... (1)

راوی حدیث شماره: 185.

حسن بن سفیان نسوی

حسن بن سفیان بن عامر، ابو العباس شیبانی نسوی، شیخ خراسان، صاحب «المسند الكبير» و «الأربعین» از محدّثان ثقه و راوی طبقه دهم، متوفای ماه رمضان سال 303 هـ.

در قریه «بالوز» واقع در سه فرسخی «نساء» که «ابن حبان» گفته است: در هنگام دفن او حضور داشتیم.

مؤلف لسان المیزان از «یحیی بن زکریّا بن سنان بن عقده» نقل می کند: کان من رجال الشیعه و له کتاب النوادر.

مشایخ او: اسحاق، یحیی بن معین، شیبان بن فروخ، قتیبه، عبد الرحمن بن سلام جمحی و...

راویان از او: ابو عمرو بن حمدان، ابن خزیمه، یحیی بن منصور قاضی، ابو علی ابو حاتم بن حبان و... (2)

راوی حدیث شماره: 223.

حسن بن صالح بن ابی الأسود

با توجه به اینکه مروی عنه وی در طبقه نهم قرار دارد، پس گویا از راویان طبقه دهم باشد.

ص: 300

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 479، ش 492؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 141، ش 1118؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 146.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 703، ش 724؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 492، ش 1853؛ لسان المیزان، ج 2، ص 211، ش 934.

«ازدی» درباره او گفته است: زانغ حائذ عن الحق. «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده و گفته است: حسن بن صالح بن اسود لیشی.

مشایخ او: عموی او: منصور بن ابی الأسود و محدثان عراق.

راوی از او: احمد بن عبده الصنّبی (1). (2)

راوی حدیث شماره: 224.

حسن بن عرفه بن یزید عبدی/ت س ق

حسن بن عرفه بن یزید عبدی، ابو علی بغدادی مؤدّب، از راویان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 257 ه. در بیش از 100 سالگی. ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: عمّار بن محمّد ثوری (پسر خواهر ثوری)، عیسی بن یونس، هشیم، ابن مبارک، ابو بکر بن عیّاش، ابن ادريس، اسماعیل بن عیّاش، ابن علیّه، یزید بن هارون و...

راویان از او: ترمذی، ابن ماجه، ابو یعلی، اسماعیل بن عبّاس و رّاق، ابن ابی حاتم، محمد بن اسحاق صاغانی، بغوی، حسین بن یحیی قطّان، اسماعیل صفّار و... (3)

راوی حدیث شماره: 108.

ص: 301

1- منسوب به ضبّه، به فتح ضاد و تشدید باء. (تقریب التهذیب).

2- میزان الاعتدال، ج 1، ص 496، ش 1867؛ لسان المیزان، ج 2، ص 214، ش 948.

3- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 502 (ضمن شماره 517)؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 271، ش 1312؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 168.

ابو علی حسن بن علی بن شبيب بغدادی، از عالمان راوی صدوق و حافظ طبقه دهم، متوفای ماه محرم سال 295 ه. در 82 سالگی.

مشایخ او: خلف بن هشام، ابو نصر تمار، علی بن مدینی، شیبان بن فروخ، دحیم و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، ابو بکر التجاد، احمد بن کامل، مفید و... (2)

راوی حدیث شماره: 173.

حسین بن حسن اشقر/س

حسین بن حسن اشقر فزاری، کوفی، از راویان صدوق طبقه دهم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق یهم و یغلو فی التشیع. متوفای سال 208 ه. «نسائی» از او روایت نقل کرده است. «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده، و در میزان الاعتدال از او حدیثی نقل می کند که: «إذا کان یوم القیامه نادى مناد: یا أهل الجمع، غصوا أبصارکم حتى تمر فاطمه، فتمرّ و معها سبعون من الحور العین کالبرق اللامع.

مشایخ او: قیس بن ربیع، شریک، زهیر، ابن عیینه، هشیم و...

راویان از او: احمد بن حنبل، ابن معین، فلاس، ابن سعد، و... (3)

راوی حدیث شماره: 76.

ص: 302

1- -علت اینکه به او معمري گفته شده این است که جدّ مادری اش ابو سفیان معمري، یا «معمري» بوده است.

2- -تذکره الحفاظ، ج 2، ص 667، ش 687؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 504، ش 1894؛ طبقات الحفاظ، ص 290، ش 665.

3- -میزان الاعتدال، ج 1، ص 531، ش 1986؛ تاریخ الإسلام، ج 14، ص 106، ش 88؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 309، ش 1375؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 175.

حسین بن حفص همدانی / م ق

حسین بن حفص بن فضل بن یحیی بن ذکوان همدانی، ابو محمد اصفهانی، کوفی الأصل، از راویان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 210 یا 211 یا 212 ه. که در صحیح مسلم و سنن ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مادرش «خالده» دختر عطاء بن سائب است. عطاء، اصفهانی الأصل بود که در اصفهان به دنیا آمد و در خراسان رشد کرد و در نزد راویان، معروف به عطاء خراسانی است.

حسین بن حفص، دانش کوفیان را به اصفهان منتقل کرد و عهده دار منصب قضا و فتوا در اصفهان بود (و کان إليه القضاء و الفتوی و الریاسه بها).

مشایخ او: سفیان ثوری، سفیان بن عیینه، اسرائیل، فضیل بن عیاض، ابو یوسف قاضی (یعقوب بن ابراهیم)، وکیع بن جراح و...

راویان از او: فلاس، یحیی بن حکیم، ابو قلابه رقاشی، ابو مسعود رازی، کدیمی و... (1)

راوی احادیث شماره: 110، 35.

حفص بن عمر بن صباح رقی

حفص بن عمر بن صباح رقی متوفای سال 285 یا 288 ه. که در روزگار خویش، مسند رقه بوده است، با توجه به اینکه از محدثان طبقه هشتم و نهم، روایت می کند و از مشایخ طبرانی است، گویا از راویان طبقه دهم می باشد.

«ابن حبان» وی را در الثقات، یادآور شده و گفته است: ربّما أخطأ.

مشایخ او: ابو نعیم، قبیصه بن عقبه، عبد الله بن رجاء، فیض بن فضل بجلی و...

ص: 303

1- - اخبار اصفهان، ج 1، ص 274؛ تاریخ الإسلام، ج 15، ص 120، ش 93؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 310، ش 1376؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 175.

راویان از او: عبّاس بن محمّد رافقیّ، ابو القاسم طبرانیّ، ابن صاعد، ابو عرویه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 258.

حفص حلوانی

حفص بن عبد الله حلوانی، از راویان صدوق طبقه دهم، که ابن ابی حاتم درباره اش گفته است: سمع منه ابی سنه 236 هـ. بخلوان، و قال صدوق.

مشایخ او: بکّار بن عبد الله بن عییده ربذیّ، حفص بن سلیمان قاریّ، عبده بن سلیمان، مروان بن معاویه فزاریّ، وکیع بن جرّاح، ابو بکر بن عیّاش و...

راویان از او: ابو حاتم، طبرانیّ. (2)

راوی حدیث شماره: 58.

حکم بن نافع - ابو الیمان ع

حکم بن نافع بهرانیّ (3)، ابو الیمان حمصیّ مشهور به کنیه از محدّثان برجسته و راوی ثقه، ثبت و حافظ طبقه دهم، از موالی بهراء، متولّد سال 138 هـ. و متوفای ماه ذیحجه 222 هـ. در حمص در 84 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: حرّیز بن عثمان، صفوان بن عمرو، شعیب بن ابی حمزه، سعید بن عبد العزیز و...

راویان از او: ابو زرعه دمشقیّ، بخاریّ، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، محمّد بن یحیی ذهلیّ، ابراهیم بن سعید جوهریّ، عبد الله دارمیّ، رجاء بن مرّجیّ، ابو حاتم،

ص: 304

1- -بنگرید به: المعجم الصّغیر، ج 1، ص 151؛ تاریخ الإسلام، ج 20، ص 339، ش 351 و ج 21، ص 168، ش 238؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 566، ش 2155؛ لسان المیزان، ج 2، ص 328، ش 1342.

2- -تهذیب الکمال، ج 3، ص 56، ش 1390؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 376، ش 1481. [1]

3- -به فتح باء (تقریب التهذیب).

ابو مسعود احمد بن فرات رازی و... (1)

راوی حدیث شماره: 139.

زکریا بن حکیم

گویا از راویان طبقه دهم باشد.

زکریا حکیم حبطی، بصری، ابو یحیی، که توثیق نشده است. (2)

راوی حدیث شماره: 221.

زهیر بن حرب، ابو خیمه نسائی / خ، م، د، س، ق

زهیر بن حرب بن شداد (3) حرشی، ابو خیمه نسائی ساکن بغداد، از محدثان ثقه، ثبت و حافظ طبقه دهم، متوفای سال 234 ه. در 74 سالگی.

بخاری، مسلم، ابو داود، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: هشیم، ابن عیینه، جریر بن عبد الحمید، عبد الله بن ادريس، حفص بن غیاث، ابن علیّه، عبد الله بن نمیر، عبد الرزاق، معاذ بن هشام، یحیی قطان، ابو النضر و...

راویان از او: پسرش: ابو بکر احمد بن ابی خیمه؛ مسلم که بیش از هزار حدیث از او روایت کرد، بخاری، ابو داود، قزوینی، ابو یعلی موصلی، بغوی، ابو زرعه، ابو حاتم و... (4)

راوی احادیث شماره: 133، 121، 107، 106، 69، 68، 63، 62، 28، 15، و نیز بی شماره

ص: 305

1- تذکره الحفاظ، ج 1، ص 412، ش 418؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 581، ش 2205؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 401، ش 1523؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 193.

2- میزان الاعتدال، ج 2، ص 72، ش 2873؛ لسان المیزان، ج 2، ص 478، ش 1927.

3- نام جدّ ابو خیمه، «اشتال» بود که معرّب به «شداد» شد (تهذیب التهذیب). [2]

4- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 437، ش 443؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 169، ش 2108؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 264.

سعد بن عبد الحمید بن جعفرات س ق سعد بن عبد الحمید بن جعفر بن عبد اللہ بن حکم... انصاری، ابو معاذ مدنی، ساکن بغداد. از روایان صدوق طبقه دهم، متوفای 219 ه. که «ابن حجر» درباره او نوشته است:

صدوق له أعلیط. در سنن ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: علی بن زیاد یمامی، (عبد اللہ بن زیاد یمامی)، ابن ابی الزناد و...

روایان از او: هدیه بن عبد الوهاب، ابراهیم بن سعید جوهری، حجّاج بن شاعر، ابو بکر ابن ابی خیثمه، عباس الدوری و... (1)

راوی حدیث شماره: 32.

سعید بن مسعود مروزی

ابو عثمان سعید بن مسعود بن عبد الرحمن سلمی مروزی، محدث و مسند، یکی از روایان مورد وثوق، متوفای سال 271 ه. در 90 سالگی.

با توجه به اینکه مروی عنه وی در طبقه نهم و راوی از او در طبقه یازدهم قرار دارند، پس گویا وی از روایان طبقه دهم می باشد.

مشایخ او: اسحاق بن منصور السلولی، روح بن عباد، خلف بن تمیم، محمد بن مصعب قرقسانی، نصر بن شمیل، یزید بن هارون، یعقوب بن ابراهیم بن سعد، شبابه، ازهر بن سعد سمان و...

روایان از او: عمر بن احمد بن مالک [علک]، محمد بن نصر مروزی فقیه، محمد بن

ص: 306

سعید بن منصور بن شعبه خراسانی/ع

سعید بن منصور بن شعبه خراسانی، ابو عثمان مروزی طالقانی، ساکن مکه، حافظ، مصنف و صاحب سنن، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای سال 227 ه، که صاحبان صحاح شش گانه به روایات وی استناد جسته اند.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره وی: أحسن أحمد بن حنبل الثناء علیه و فتح أمره. «ابو حاتم»: ثقه، من المتقین الأثبات.

مشایخ او: یونس بن ابی یعفر عبدی، مالک بن انس، حماد بن زید، اسماعیل بن علیّه، اسماعیل بن عیاش، جریر بن عبد الحمید، حسان بن ابراهیم کرمانی، خلف بن خلیفه، داود بن عبد الرحمن العطار، سفیان بن عیینه، ابو الأحوص سلام بن سلیم، عبد الله ابن وهب، ابو شهاب عبد ربّه بن نافع الحنّاط، عبد العزیز بن محمّد الدراوردی، عبد الوارث بن سعید، لیث بن سعد، ابو معاویه محمّد بن خازم الضّریر، معتمر بن سلیمان، مهدی بن میمون، هشیم بن بشیر، و...

راویان از او: محمّد بن علی بن زید الصّائغ المکّی، مسلم، ابو داود، ابو ثور ابراهیم بن خالد کلبی، عبد الله دارمی، عبّاس بن عبد الله سندي، محمّد بن یحیی ذهلّی، ابو حاتم رازی، ابو بکر احمد بن محمّد بن هانئ الأثرم، حرب کرمانی، احمد بن حنبل، حسن بن محمّد الصّباح زعفرانی، حسین بن اسحاق تستری، خلف بن عمرو عکبری، ابو زرعه رازی، ابو زرعه دمشقی، بشر بن موسی اسدی، احمد بن خلید حلبی، عثمان بن خرّزاد انطاکی، علی بن عبد العزیز بغوی، محمّد بن اسحاق صاغانی، محمّد بن یونس کدیمی،

ص: 307

1- - بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 2، ق 1، ص 95، ش 417؛ سير أعلام النبلاء، ج 12، ص 504، ش 184؛ تاريخ الإسلام، ج 20، ص

355، ش 387. [1]

معاذ بن مثنیٰ بن معاذ عنبری، هارون بن عبد الله حمّال، و... (1)

راوی حدیث شماره: 49.

سلیمان بن عبد الرحمن دمشقی / خ 4

سلیمان بن عبد الرحمن بن عیسی بن میمون تمیمی دمشقی، ابو ایوب، پسر دختر شرحبیل بن مسلم خولانی، از فقیهان مفتی دمشق و محدث راوی طبقه دهم که «ابن حجر» درباره اش نوشته است: صدوق یخطی. متولد 153 ه. و متوفای ماه صفر 233 ه.

در 80 سالگی. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: اسماعیل بن عیاش، یحیی بن حمزه حضرمی، ولید بن مسلم، ابن عیینه، محمد بن شعیب بن شاپور، ابن وهب و...

راویان از او: ابو زرعه رازی، بخاری، ابو داود، ابراهیم جوزجانی، ابو حاتم، دمشقی، عمر بن منصور نسائی، جعفر بن محمد فریابی و... (2)

راوی حدیث شماره: 243.

سهل بن تمام بن بزيع / د

(3)

سهل بن تمام بن بزيع، سعدی، بصری، ابو عمرو، از راویان طبقه دهم که «ابن حجر» درباره اش نوشته است: صدوق یخطی. ابو داود به روایت او استناد کرده است.

مشایخ او: پدرش، عمران قطّان، ابو هاشم عمّار بن عماره زعفرانی، ابو الأشهب،

ص: 308

1- تهذیب الکمال، ج 7، ص 305، ش 2443؛ تذکره الحفّاظ، ش 422؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 159، ش 3277؛ تهذیب التهذیب، ج

3، ص 376، ش 2473؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 306، ش 263.

2- تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 438، ش 444؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 212، ش 3487؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 491، ش

2664؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 327.

3- به فتح باء و کسر زاء (تقریب التهذیب).

یزید بن ابراهیم تستریّ و..

راویان از او: ابو داود، ابو حاتم، ابو زرعه رازی، ابو قلابه رقاشی، محمد بن محمد تمار بصری، و... (1)

راوی احادیث شماره: 264، 81.

سويد بن سعيد هروئى / م ق

سويد بن سعيد بن سهل بن شهريار هروئى، ابو محمد حدثانى (2)، انبارى هروئى الاصل، ساكن حديثه النوره (3)، تحت غابه و فوق الانبار.

از راویان صدوق، حافظ و از قدیمیهای طبقه دهم که در اواخر عمر نابینا شد و در ماه شوال سال 240 ه. در 100 سالگی وفات یافت. مسلم در صحیح و ابن ماجه در سنن به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: مالک، حفص بن میسره، مسلم بن میسره، ابن عیینه، شریک قاضی، ابراهیم بن سعد، علی بن مسهر، حماد بن زید، دروردی، ولید بن مسلم، عبد الوهاب ثقفی و...

راویان از او: مسلم، ابن ماجه، اسحاق بن ابراهیم منجینی، ابو زرعه رازی، ابو حاتم، یعقوب بن شیبه، عبد الله بن احمد، مطین، قاسم بن زکریا المطرز، محمد بن محمد بن سلیمان بن باغندی، ابو القاسم عبد الله بن محمد بن عبد العزیز بغوی و...

از جمله احادیثی که روایت کرده، عبارت است از: «الحسن و الحسين سیّدنا شباب أهل الجنّه». «أنا مدینه العلم و علیّ بابها، فمن أراد المدینه فلیأت باب المدینه». «تفتقر

ص: 309

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 237، ش 3570؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 535، ش 2726؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 335.

2- به فتح حاء و ثاء (تقریب التهذیب).

3- در اللباب، آمده است: و هی مدینه علی الفرات.

هذه الأُمَّه بضعا و سبعين فرقه، قوم يقيسون الرّأى يستحلّون به الحرام و يحرمون به الحلال»، و... (1)

راوی احادیث شماره: 7، 9، 156، 157.

عباد بن یعقوب رواجنی / خ ت ق

(2)

عباد بن یعقوب رواجنی، اسدی، ابو سعید کوفی، از راویان طبقه دهم، متوفای 250 هـ. «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق رافضی.

بخاری، ترمذی، و ابن ماجه از او روایت نقل کرده اند.

در میزان الاعتدال آمده: من غلاه الشّيعه و رؤوس البدع، لكنّه صادق في الحديث، و از «عبدان اهوازی» از ثقه ای، نقل می کند: إنّ عباد بن یعقوب کان یشتّم السلف. «صالح جزره» گفته است: کان عباد بن یعقوب یشتّم عثمان، و سمعته یقول: اللّهُ أعدل من أن یدخل طلحه و الزّبير الجنّه، قاتلا علیّا بعد أن بايعاه.

وی نخستین نویسنده کتاب، درباره «مهدی علیه السلام» است.

مؤلف میزان الاعتدال نوشته است: «قاسم بن زکریا مطرّز» می گوید: دخلت علی عباد بن یعقوب... کان مکفوفاً فرأیت سیفا، فقلت: لمن هذا؟ قال أعدده، لأقاتل به مع المهديّ،...

راوی حدیث: «إذا رأیتم معاویه علی منبری فاقتلوه».

مشایخ او: شریک نخعی، عباد بن عوام، اسماعیل بن عیاش، حسین بن زید بن علی علوی، حنان بن سدید صیرفی، محمّد بن فضیل بن غزوان، و...

ص: 310

1- -بنگريد به: تهذيب الكمال، ج 8، ص 205، ش 2626؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 454، ش 462؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 248، ش

3621؛ تهذيب التهذيب، ج 3، ص 559، ش 2766؛ [1] تقریب التهذيب، ج 1، ص 340.

2- -به تخفيف واو، جيم مكسوره و نون خفيفه (تقریب التهذيب).

راویان از او: بخاریّ مقرونا، ترمذیّ، ابن ماجه، ابو حاتم، ابو بکر بزار، علی بن سعید بشر رازیّ، صالح بن محمد جزره، ابن خزیمه، ابن صاعد، ابن ابی داود، قاسم بن زکریّا و مطرّز و... (1)

راوی حدیث شماره: 210.

عبدان بن احمد اهوازیّ

عبدان بن احمد بن موسی بن زیاد، ابو محمد اهوازیّ جوالیقیّ قاضی، معروف به عبدان اهوازیّ (216-306 ه.)، صاحب تصانیف و از حافظان طبقه دهم می باشد.

حاکم از ابو علیّ حافظ، نقل کرده که می گوید: چهار تن از پیشوایان حدیث را دیده ام: ابراهیم بن ابی طالب، ابن خزیمه در نیشابور، نسائی در مصر و عبدان در اهواز که صد هزار حدیث از برداشت.

مشایخ او: هدبه بن خالد، کامل بن طلحه، محمد بن بکار بن ریّان، سهل بن عثمان عسکری، هشام بن عمّار، خلیفه بن خیاط، وهب بن بقیه، ابو بکر و عثمان پسران ابو شیبّه، زید بن حریش.

راویان از او: یحیی بن محمد بن صاعد، عبد الباقي بن قانع، حمزه کنانیّ، ابو القاسم طبرانیّ، ابو بکر اسماعیلیّ، ابو عمرو بن حمدان، ابو بکر بن مقری، و... (2)

راوی حدیث شماره: 187.

ص: 311

1- تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 541، ضمن شماره 560؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 379، ش 4149؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 198، ش 3239؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 394.

2- تاریخ بغداد، ج 9، ص 378، ش 4955؛ [2] تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 688، ش 709؛ تاریخ الإسلام، ج 23، ص 188، ش 285؛ [3] طبقات الحفّاظ، ص 299، ص 687.

(1)

عبد الأعلى بن حماد بن نصر باهلی، بصری، ابو یحیی، معروف به نرسی، پسر عموی محدث، عباس بن ولید نرسی از روایان طبقه دهم، متوفای 237 ه. که ابو حاتم، ابن حبان در الثقات و برخی دیگر وی را ثقه می دانند و ابن حجر نوشته است: لا بأس به.

بخاری، مسلم، ابو داود و نسائی در صحیح و سنن به روایت او استناد جسته اند.

مشایخ او: مالک، وهیب بن خالد، حمادین، یزید بن زریع، معتمر بن سلیمان، سلام ابن ابی مطیع، ابو الأحوص سلام بن سلیم، عبد الرحمن بن مهدی، و...

روایان از او: بخاری، مسلم، ابو داود، ابو حاتم رازی، ابو زرعه رازی، عبد الله بن ناجیه، ابو القاسم بغوی، ابو یعلی موصلی و... (2)

راوی حدیث شماره: 196.

عبد الجبار بن عطار / م ت س

عبد الجبار بن علاء بن عبد الجبار عطار ابو بکر بصری، ساکن مکه، از روایان طبقه دهم، متوفای اول جمادی الأولى سال 248 ه. که «ابن حجر» درباره اش نوشته است: لا بأس به. مسلم، ترمذی و نسائی در صحیح و سنن به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، سفیان بن عیینه، ابن مهدی، مروان بن معاویه فزاری، وکیع و...

روایان از او: مسلم، ترمذی، نسائی، حسن بن محمد بن صباح زعفرانی، ابو حاتم، ابن خزیمه، ابن ابی عاصم و... (3)

راوی حدیث شماره: 158.

ص: 312

1- به فتح نون و سکون راء (تقریب التهذیب).

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 467، ش 478؛ تاریخ الإسلام، ج 17، ص 235، ش 235؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 3، ش 3834؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 464.

3- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 13، ش 3848؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 466.

(1)

عبد الرحمن بن ابراهیم بن عمرو...، ابو سعید دمشقی، قاضی، معروف به لقب «دحیم»، ابن الیتیم، محدث شام و عهده دار منصب قضا در اردن و فلسطین، از روایان ثقه، حافظ، متقن و فقیه طبقه دهم، متولد شوال 170 ه. و متوفای رمضان سال 245 ه.

در فلسطین در 75 سالگی.

«حسن بن علی بن بحر» گفته است: در سال 212 ه. دحیم وارد بغداد شد، دیدم پدرم، احمد، ابن معین و خلف بن سالم در جلو او مانند کودکان نشسته اند.

مشایخ او: ولید بن مسلم، سفیان بن عیینه، مروان بن معاویه، ابن ابی فدیك، ابو ضمیره و...

روایان از او: بخاری، مسلم، ابو داود، نسائی، ابن ماجه، ابو زرعه رازی دمشقی، ابو حاتم، پسرانش: ابراهیم و عمرو، بقی بن مخلد، حسن بن محمد بن صباح زعفرانی و... (2)

راوی حدیث شماره: 20.

عبد الرحمن بن سلمه رازی

عبد الرحمن بن سلمه رازی، کاتب سلمه بن فضل [ابو محمد ازدانی] ابرش انصاری رازی، قاضی ری بوده است.

با توجه به اینکه مشایخ روایی او در طبقه نهم قرار دارند، گویا وی از روایان طبقه دهم باشد.

مشایخ او: یحیی بن ضریس، سلمه بن فضل.

ص: 313

1- به تصغیر (تقریب التهذیب)، تصغیر دحمان است.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 480، ش 494؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 44، ش 3899؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 471.

راویان از او: محمد بن ایوب، محمد بن عباس بن بسام مولی بنی هاشم رازی. (1)

راوی حدیث شماره: 271.

عبد الغفار بن داود حرّانی/خ د س ق

عبد الغفار بن داود بن مهران... ابو صالح حرّانی، ساکن مصر، کاتب ابن لهیعه، از راویان ثقه و فقیه حنفی طبقه دهم، متولد سال 140 ه. در آفریقا، او با پدرش به بصره رفت و در آنجا رشد کرد و فقیه شد سپس به مصر بازگشت و آنجا را وطن گزید، و در سال 224 ه. در مصر درگذشت. «ابن عدی» گفته است: وی کاتب ابن لهیعه بود.

بخاری، ابو داود، نسائی و ابن ماجه به روایت او استدلال کرده اند.

مشایخ او: ابن لهیعه، حماد بن سلمه، لیث، ابن عیینه، شریک، اسماعیل بن عیّاش، زهیر بن معاویه و...

راویان از او: بخاری، ابو داود، ابراهیم سعید جوهری، حرمله بن یحیی، ابو زرعه دمشقی، ابو حاتم، عثمان دارمی، ذهلّی، یحیی بن معین، اثرم و... (2)

راوی احادیث شماره: 146، 248.

عبد الله بن جعفر رقیّی/ع

عبد الله بن جعفر بن غیلان رقیّی، ابو عبد الرحمن قرشی، از راویان ثقه طبقه دهم، که سرانجام دچار دگرگونی شد ولی اختلاط او فاحش نبود. «هلال بن علاء» گفته است: وی در سال 216 ه. بینایی خود را از دست داد و در 218 ه. دچار دگرگونی شد و در سال 220 ه. چشم از جهان فرو بست.

ص: 314

1- -الجرح والتعديل، ج 2، ق 2 (قسم دوم از جلد دوم)، ص 241، ش 1141؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 439، ش 2850. [1]

2- -تهذیب التهذیب، ج 5، ص 266، ش 4261؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 514.

در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ابو الملیح حسن بن عمر رقی، عبید الله بن عمرو، عبد العزیز در اوردی، معتمر بن سلیمان، موسی بن أعین و...

راویان از او: احمد بن ابراهیم دورقی، ابو حاتم رازی، دارمی، ابو الأزهر نیشابوری، اسماعیل بن عبد الله رقی، محمد بن ابی الحسین سمنانی، ابو زرعه دمشقی و... (1)

راوی احادیث شماره: 246، 257.

عبد الله بن حسن بن ابراهیم انباری

با توجه به اینکه از راوی طبقه نهم روایت می کند، گویا از راویان طبقه دهم است.

در میزان الاعتدال (2)، آمده است: عن الأصمعی بنخبر باطل فی المهدی.

در لسان المیزان (3)، آمده است: رواه الخطیب فی تاریخه عن ابی نعیم، ثنا الحسین بن محمد الزعفرانی...

در تاریخ بغداد (4)، می نویسد: عبد الله بن الحسن بن ابراهیم الأنباری، روی عن الأصمعی حدیثاً أخبرناه أبو نعیم الحافظ قال: حدّثنا الحسین بن محمد بن علی الزعفرانی، حدّثنا علی بن محمد... حدّثنا عبد الملك بن قریب- یعنی الأصمعی- قال:

سمعت کدام...

راوی حدیث شماره: 33.

ص: 315

1- میزان الاعتدال، ج 2، ص 403، ش 4249؛ تاریخ الإسلام، ج 15، ص 203، ش 200؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 4، ص 258، ش

3340؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 406.

2- میزان الاعتدال، ج 2، ص 406، ش 4264.

3- لسان المیزان، ج 3، صص 270 و 271، ش 1152.

4- تاریخ بغداد، ج 9، ص 434. [3]

عبد الله بن حسين بن جابر، ابو محمد بغدادی، سپس مصيبي بزّار که گویا از راویان طبقه دهم باشد.

«ذهبي» درباره وی از «ابن حبان» نقل می کند: «لا يجوز الاحتجاج به، كان يسرق الحديث». ولی «حاکم» او را ثقة می داند.

مشايخ او: علی بن عیاش حمصي، آدم بن ابی ایاس، حسن بن موسی اشيب، عفان ابن مسلم، هودّه بن خليفه و...

راویان از او: ابو عوانه، خيثمه الأطرابلسي، ابو الحسن بن حذلم، ابو القاسم طبراني. (1)

راوی حدیث شماره: 75.

عبد الله بن داهر - ابن داهر

عبد الله بن داهر بن يحيى بن داهر رازی، ابو سلیمان، معروف به احمری، با توجه به اینکه از راوی طبقه نهم روایت می کند پس گویا از راویان طبقه دهم است. وی از پدرش روایت می کند و احمد بن ابی خيثمه از او روایت می کند.

تعبیر برخی از عالمان رجالی درباره او بدین شرح است: «يحيى بن معين»: ما يكتب حديثه، انسان فيه خير. «احمد» و «يحيى»: ليس بشيء. «عقيلي»: رافضي خبيث.

در لسان الميزان، از «صالح بن محمد» درباره او نقل شده که «إنه شيخ صدوق».

برخی از احادیثی که توسط او روایت شده بدین قرار است:

حدّثنا أبي، عن الأعمش، عن عبّايه الأسدّي، عن ابن عبّاس - مرفوعاً: يا أمّ سلمه، إنّ عليّاً لحمه من لحمي، و دمه من دمي... الحديث.

ص: 316

عن ابن عباس: ستكون فتنه، فمن أدركها فعليه بالقرآن وعلی بن أبی طالب، فإنی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو آخذ بيد علی، يقول: هذا أول من آمن بي، وأول من يصفحني، وهو فاروق الأمامه، وهو يعسوب المؤمنين، والمال يعسوب الظلمه، وهو الصديق الأكبر، وهو خليفتي من بعدي.

«ابن عدی» درباره او گفته است: عامه ما یرویه فی فضائل علی، و هو متهم فی ذلك. (1)

راوی احادیث شماره: 164 و تکرار آن در شماره 190 و نیز حدیث بی شماره پس از شماره 206.

عبد الله بن صالح / خت د ت ق

عبد الله بن صالح بن محمد بن مسلم جهنی، ابو صالح مصری، شاگرد و کاتب لیث بن سعد، از راویان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 222 ه. در 85 سالگی. ابو داود، ترمذی و ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده اند و بخاری نیز استشهاد نموده است.

«ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق کثیر الغلط، ثبت فی کتابه، و کانت فیه غفله.

مشایخ او: موسی بن علی (2) بن رباح، معاویه بن صالح حصرمی، سعید بن عبد العزیز تنوخی، لیث بن سعد، ابن لهیعه، ابن وهب، نافع بن یزید و...

راویان از او: بخاری، ابو حاتم رازی، یحیی بن معین، دارمی، محمد بن اسماعیل ترمذی، ... (3)

راوی حدیث شماره: 251.

ص: 317

1- -الکامل، ج 4، ص 228، ش 1046؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 416، ش 4295؛ لسان المیزان، ج 3، ص 282، ش 1190.

2- -«علی» به تصغیر، (بنگريد به: تقریب التهذیب، ج 2، ص 286).

3- -تذکره الحفاظ، ج 1، ص 388، ش 389؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 440، ش 4383؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 338، ش 3474؛

[1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 423.

(1)

عبد الله بن عمر بن محمد بن ابان بن صالح بن عمير اموي، جعفي (منسوب به دايي اش: حسين بن علي جعفي)، ابو عبد الرحمن قرشي كوفي محدث خراسان، ملقب به «مشكده»، از راويان صدوق طبقه دهم، كه «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق فيه تشيع، متوفاي سال 239 هـ. «ابن حبان» وي را در الثقات يادآور شده است. مسلم، ابو داود و نسائي به روايت وي استناد جسته اند.

مشايخ او: دايي اش، حسين بن علي جعفي، ابو الاحوص، ابن مبارك، ابن نمير، در اوردی، اسباط بن محمد، محمد بن فضيل و...

راويان از او: مسلم، ابو داود، بغوي، ابو زرعه، ابو حاتم و... (2)

راوي احاديث شماره: 172، 187، 191.

عبد الله بن محمد بن ابراهيم، ابو بكر بن ابي شيبه / م د س ق

عبد الله بن محمد بن ابي شيبه ابراهيم بن عثمان بن خواست عبيسي، واسطي الأصل، ابو بكر بن ابي شيبه، كوفي برادر عثمان بن ابي شيبه، از راويان ثقه و حافظ طبقه دهم و صاحب تصانيف از مسند و مصنف. متوفاي سال 235 هـ. صاحبان صحاح شش گانه بجز ترمذي، به روايت وي استناد کرده اند.

«ابو عبيد القاسم» گفته است: انتهى العلم إلى أربعه: فأبو بكر أسردهم له، وأحمد أفقههم فيه، ويحيى بن معين أجمعهم له، وعلي بن المديني أعلمهم به.

مشايخ او: شريك قاضي، ابو الاحوص، ابن مبارك، ابن عيينه، جرير بن عبد الحميد، هشيم، ابو بكر بن عياش، اسماعيل بن عياش، ابو اسامه، ابن مهدي، يزيد بن هارون و

ص: 318

1- - به ضم مي، و كاف و شين ساكن، به فارسي و زبان اهل خراسان يعني ظرف مشك (تقريب التهذيب).

2- - ميزان الاعتدال، ج 2، ص 466، ش 4473؛ تهذيب التهذيب، ج 4، ص 410، ش 3583؛ [1] تقريب التهذيب، ج 1، ص 435.

بسیاری دیگر.

راویان از او: ابو زرعه رازی، بخاری، مسلم، ابو داود، ابن ماجه، ابو القاسم بغوی، جعفر فریابی، احمد بن حنبل، ابو حاتم، ابو یعلی، عبدان اهوازی، یوسف بن یعقوب نیشابوری و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 23,96,113,124,125,126,141,195,216,226,263,283

عبد الله بن محمد بن علی بن نفیل، ابو جعفر / خ 4

(2)

عبد الله بن محمد بن علی بن نفیل...، ابو جعفر نفیلی حرّانی، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای 234 هـ. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استدلال کرده اند. احمد بن حنبل از او به عظمت، یاد می کرد.

مشایخ او: ابو الملیح رقی، خطاب بن قاسم حرّانی، مالک، زهیر بن معاویه، دروردی، ابن ابی حاتم، ابن مبارک و...

راویان از او: ابو داود، ابراهیم جوزجانی، عمرو بن منصور نسائی، ابو داود حرّانی، یحیی بن معین، احمد، ذهلّی، ابو حاتم و... (3)

راوی حدیث شماره: 135.

ص: 319

-
- 1- - الطبقات الكبرى، ج 6، ص 413؛ الطبقات، ج 1، ص 407، ش 1341؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 2، ص 432، ش 439؛ میزان الاعتدال، ج 2، ص 490، ش 4549؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 464، ش 3670؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 445.
 - 2- - به تصغیر (تقریب التهذیب).
 - 3- - تذکره الحفاظ، ج 3، ص 440، ش 447؛ تهذیب التهذیب، ج 4، ص 477، ش 3689؛ [3] تقریب التهذیب، ج 1، ص 448.

عبد الله بن محمد بن ناجيه-عبد الله بن ناجيه-ابن ناجيه

ابو محمد عبد الله بن محمد بن ناجيه بن نجبه بربري، سپس، بغدادی، در تذکره الحفاظ از محدثان حافظ طبقه دهم به شمار آمده است متوفای ماه رمضان 301 هـ.

مشایخ او: سويد بن سعيد، ابو معمر هذلي، عبد الواحد بن غياث، عبد الأعلى بن حماد، ابو بکر بن ابی شيبه و...

راویان از او: ابو بکر شافعی، ابن الجعابی، عمر بن محمد الزيات و... (1)

راوی حدیث شماره: 182.

عبد الوهاب بن ضحاک/ق

عبد الوهاب بن ضحاک بن ابان سلمیّ عرضی (2)، ابو الحارث حمصی، ساکن سلمیه، (از نواحی حمص)، از راویان طبقه دهم، متوفای 245 هـ. ابن ماجه به روایت وی استناد کرده است.

«ابن حجر» می گوید: او متروک و مورد تکذیب ابو حاتم است.

مشایخ او: اسماعیل بن عیاش، و بقیه بن ولید، عیسی بن یونس، ابن ابی فدیك، ولید بن مسلم، ابن عیینه و...

راویان از او: ابن ماجه، عبد الوهاب بن نجده، ابن ابی عاصم، بقی بن مخلد و...

مؤلف میزان الاعتدال حدیث مربوط به مهدی را به روایت وی نقل می کند. (3)

راوی حدیث شماره: 153.

ص: 320

1- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 696، ش 717؛ تاریخ الإسلام، ج 23، ص 68، ش 38 ([1] وفیات، 301-310 هـ.)؛ طبقات الحفاظ، ص 302.

2- - به ضم عین و سکون راء، (تقریب التهذیب).

3- - میزان الاعتدال، ج 2، ص 679، ش 5316؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 348، ش 4380؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ص 527.

(1)

عبد الوهّاب بن نجده، حوطی، ابو محمّد جبلّی، از رویان ثقه طبقة دهم، متوفای سال 232 ه. در سنن ابو داود، و نسائی به روایت وی استدلال شده است.

مشایخ او: اسماعیل بن عیّاش، در اوردی، بقیّه، ولید بن مسلم، ابو الیمان و...

راویان از او: ابو داود، نسائی، ابراهیم بن محمّد حمصی، ابن ابی خیثمه، و... (2)

راوی حدیث شماره: 150.

عثمان بن محمّد بن ابراهیم - عثمان بن ابی شیبه / خ م د س ق

عثمان بن محمّد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستی عبسی، ابو الحسن بن ابی شیبه کوفی، برادر بزرگ تر ابو بکر بن ابی شیبه، صاحب مسند و تفسیر، از حافظان بلند آوازه و راوی ثقه طبقة دهم و اهل مزاح، متولّد 156 ه. و متوفای محرم 239 ه. در 83 سالگی.

بخاری، مسلم، ابو داود، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استدلال نموده اند.

«ابن حجر» درباره او نوشته است: ثقه حافظ شهیر و له أوهام، وقیل لا یحفظ القرآن.

مشایخ او: جریر بن عبد الحمید، شریک، هشیم، اسماعیل بن عیّاش، ابن مبارک، وکیع، قاسم بن مالک و...

راویان از او: صاحبان صحاح بجز ترمذی، ابو یعلی، ابو زرعه، ابو حاتم، ذهلّی، جعفر فریابی، بغوی و... (3)

ص: 321

1- «نجده» به فتح نون و سکون جیم. «حوطی»، به فتح حاء و سکون واو (تقریب التهذیب).

2- میزان الاعتدال، ج 1، ص 63، ش 199 (در ضمن ترجمه ابراهیم بن محمّد حمصی): تهذیب التهذیب، ج 5، ص 354، ش 4387؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ش 525.

3- الطبقات الکبری، ج 6، صص [2] 412 و 413، ش 1342؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 444، ش 450؛ میزان-

عَفَان بن مسلم / ع

عَفَان بن مسلم بن عبد الله صَفَّار، ابو عثمان بصری، ساکن و محدث بغداد، از راویان ثقه، ثبت و سنت گرای طبقه دهم، متولد پس از 130 ه. و متوفای 219 یا 220 ه. در صحاح شش گانه به روایت وی استدلال شده است.

«عجلتی» می گوید: در یک قضیه قضایی، برای او ده هزار دینار مقرر شد تا در مورد شخصی سکوت کند و تعدیل ننماید، نپذیرفت و گفت: حقی را باطل نمی کنم.

و نیز در مسأله محنت، به فرمان «مأمون» از او خواسته شد که قائل به خلق قرآن شود وگرنه حقوقش که ماهیانه پانصد درهم بود قطع می شود، نپذیرفت و گفت: وَ فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَ مَا تُوْعَدُونَ . 1

مشایخ او: شعبه، هشام دستوائی، حماد بن سلمه، وهیب بن خالد، همّام بن یحیی، ابو عوانه، عبد الوارث بن سعید و...

راویان از او: ابو بکر بن ابی شیبه، عثمان بن ابی شیبه، احمد بن حنبل، بخاری، علی ابن مدینی، ابن معین، ابو زرعه دمشقی، ابو قدامه سرخسی، عبد الله دارمی، اسحاق بن راهویه، فضل بن سهل و... 2

علی بن سعید بن بشیر بن مهران، ابو الحسن رازی حافظ رحال، جوال، ساکن و محدث مصر، از حافظان و روایان طبقه دهم، متوفای ذیقعد 297 هـ. یا 299 هـ. از ابن یونس نقل شده: تکلموا فیہ. ابن حجر در لسان المیزان نوشته است: قلت: لعل کلامہم فیہ من جہہ دخولہ فی أعمال السلطان، و حکم حمزہ بن محمد الکتانی أنّ عبدان بن أحمد الجوالیقی کان یعظمہ.

مشایخ او: جبارہ بن مفلس، عبد الأعلى بن حماد، عبد الرحمن بن خالد بن نجیح، محمد بن هاشم بعلبکی، نوح بن عمرو و سکسکی و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، حسن بن رشیق، ابو سعد ابن الأعرابی و... (1)

راوی احادیث شماره: 181، 149، 138، (بی شماره پس از شماره 206)، 271، 233.

علی بن منذر طریقی / ات س ق

(2)

علی بن منذر طریقی، کوفی از روایان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 256 هـ. که دیدگاه برخی از عالمان رجالی درباره او بدین شرح است:

«ابن حجر»: صدوق یتشیع. «نسائی»: شیعی محض، ثقہ. «ابن حبان» وی را در الثقات یادآور شده و «ابن نمیر» می گوید: ثقہ صدوق. در سنن ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش، ابن عیینہ، ابن فضیل، ابن نمیر، وکیع، ولید بن مسلم و...

راویان از او: ترمذی، نسائی، ابن ماجه، عبد الرحمن بن ابی حاتم، مطین، یحیی بن

ص: 323

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 750، ش 751؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 131، ش 5850؛ لسان المیزان، ج 4، ص 231، ش 615.

2- به فتح طاء و کسر راء، (تقریب التهذیب)؛ در تهذیب التهذیب آمده: به او طریقی گفته می شود چون در راه به دنیا آمد.

راوی حدیث شماره: 155.

عمران بن موسی بن مجاشع - سختیانی

ابو اسحاق عمران بن موسی بن مجاشع جرجانی از حافظان ثقه و ثبت طبقه دهم، محدث جرجان، صاحب تصانیف، متوفای ماه رجب سال 305 ه.

مشایخ او: هدبه بن خالد، ابراهیم بن منذر حزامی، سوید بن سعید، ابو الرّبیع زهرانی، ابو کامل جحدری و...

راویان از او: ابراهیم بن یوسف هسنجانی، ابو عبد الله بن اخرم، ابو علی نیشابوری، ابو عمرو بن نجید، ابو عمرو بن حمدان و... (2)

راوی حدیث شماره: بعد از شماره 46.

عمرو بن خالد حرّانی / خ ق

عمرو بن خالد بن فروخ بن سعید... تمیمی حنظلی، خزاعی، ابو الحسن حرّانی، جزری، ساکن مصر، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای سال 229 ه. در مصر بخاری و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: ابو الملیح رقی، زهیر بن معاویه، لیث، ابن لهیعه، حماد بن سلمه، محمد ابن سلمه حرّانی و...

راویان از او: بخاری، ابن ماجه، ابو الأحوص محمد بن هیثم، یونس بن

ص: 324

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 556؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 157، ش 5949؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 744، ش 4953؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 44.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 762، ش 763؛ طبقات الحفاظ، ص 320، ش 736.

عبد الأعلى و... (1)

راوی حدیث شماره: 252.

عمرو بن عثمان بن سعید بن کثیر / د س ق

عمرو بن عثمان بن سعید بن کثیر بن دینار قرشی، ابو حفص حمصی محدث حمص، از روایان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 250 هـ.

در سنن ابو داود، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: پدرش، مروان بن معاویه، ولید بن مسلم، اسماعیل بن عیاش، سفیان بن عیینه، بقیه و...

راویان از او: ابو داود، نسائی، ابن ماجه، ابو زرعه، ابو حاتم، ذهلّی، ابن ابی عاصم، عبدان اهوازی، و... (2)

راوی حدیث شماره: 43.

عمرو بن علی فلاس / ع

عمرو بن علی بن بحر بن کنیز (3) باهلّی، ابو حفص بصری، صیرفی فلاس، از روایان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای ذیقعدہ سال 249 هـ. در سامرا. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند. او بارها به اصفهان تردد کرده بود.

مشایخ او: ابن مهدی، عبد الوهاب ثقفی، یزید بن زریع، ابو داود طیالسی، غندر، ابن

ص: 325

1- میزان الاعتدال، ج 3، ص 258، ش 6360؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 137، ش 5184؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 69.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 509، ش 524؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 183، ش 5245؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 74.

3- به ضم کاف و فتح نون و سکون یاء.

ابی عدیّ، یحیی بن سعید قطن، یزید بن هارون، ابن عیینه، محمّد بن فضیل، معتمر بن سلیمان و...

راویان از او: صاحبان صحاح شش گانه، ابو زرعه، ابو حاتم، عبد الله بن احمد، محمّد ابن جریر طبری و... (1)

راوی احادیث شماره: 67، 204، و پاورقی شماره 173.

عمرو بن عون واسطی /ع

عمرو بن عون بن اوس بن جعد، ابو عثمان واسطی، بزار، ساکن بصره، از راویان ثقه و ثبت طبقه دهم، متوفای سال 225 ه. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: خالد بن عبد الله، حمّادین، هشیم، شریک، ابو عوانه، ابو معاویه، وکیع و...

راویان از او: بخاری، ابو داود، ابو حاتم، ابو زرعه، علی بن عبد العزیز بغوی، حبّاج ابن شاعر، عبد الله دارمی، یحیی بن معین، ابو قدامه سرخسی و... (2)

راوی حدیث شماره: 209.

فضل بن حباب، ابو خلیفه

فضل بن حباب، ابو خلیفه جمحی، بصری و محدّث بصره. در «تذکره الحفاظ» وی را از راویان طبقه دهم معرفی می کند، متوفای ماه جمادی الأولى سال 305 ه. در میزان

ص: 326

1- -بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 14، ص 297، ش 5000؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 487، ش 502؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 377، ش 348؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 187، ش 5254؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 75.

2- -الطبقات الكبرى، ج 7، ص 316؛ الطبقات، ج 2، ص 849، ش 3200؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 426، ش 434؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 193، ش 5263؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 76.

الاعتدال و لسان المیزان آمده: وی عالم ثقه است و «ابن حَبَّان» او را در الثقات یادآور شده، ولی «سلیمان» می گوید: وی رافضی است.

مشایخ او: قعنَبی، مسلم بن ابراهیم، مسدّد، سلیمان بن حرب، ابو الولید طیالسی و...

راویان از او: طبرانی، اسماعیلی، ابن عدی، ابو الشَّیخ، و... (1)

راوی احادیث شماره: 1، 163.

قاسم بن خلیفه

گویا وی از راویان طبقه دهم است.

«ابن ابی حاتم» نوشته است: قاسم بن خلیفه کوفی، از عمرو بن محمد عنقزی روایت کرده، و علی بن حسین بن جنید رازی، معروف به مالکی، از او روایت می کند. و نیز نوشته است که شیعه و از اصحاب حسن بن صالح بوده است (2).

راوی حدیث شماره: 100.

قتیبه بن سعید بغلانی / ع

(3) 4

قتیبه بن سعید بن جمیل بن طریف... ثقفی، ابو رجاء بغلانی، از راویان ثقه و ثبت طبقه دهم، متولد 150 ه. و متوفای 240 ه. در 90 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: رشدین بن سعد، مالک، لیث، ابن لهیعه، داود بن عبد الرحمن عطار،

ص: 327

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 670، ش 690؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 350، ش 6717؛ لسان المیزان، ج 4، ص 438، ش 1340.

2- الجرح و التعديل، ج 7 (قسم دوم از جلد سوم)، ص 109، ش 630.

3- 3 و 4) - «ابن عدی» گفته است: نامش یحیی، و لقبش قتیبه، و «ابن منده» می گوید: نامش علی است. «بغلانی» منسوب به «بغلان» بلده ای است در نواحی بلخ. (اللباب).

عبد الوارث بن سعید، حمّاد بن زید، حفص بن غیاث، جریر بن عبد الحمید، ابو الأ-حوص، شریک، عبد الوهّاب ثقفی، فضیل بن عیاض، هشیم، ابو عوانه، ابن عیینه، اسماعیل بن علیّه، ابو اسامه، محمّد بن فضیل بن غزوان و...

راویان از او: نعیم بن حمّاد، احمد بن حنبل، ترمذی و دیگر صاحبان صحاح بجز ابن ماجه، احمد بن سعید دارمی، ابو بکر بن ابی شیبّه، علی بن مدینی، محمّد بن عبد اللّه نمیر، یحیی بن معین، ابو خیثمه، زهیر بن حرب، زعفرانی، ابو حاتم، ابو زرعه، حارث بن ابی اسامه، عبدان بن محمد مروزی و... (1)

راوی احادیث شماره: 4,5,6,261.

قطن بن نسیر بصری/م د ت

(2)

قطن بن نسیر، ابو عبّاد بصری، غبری، معروف به ذّراع، از راویان صدوق طبقه دهم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: صدوق یخطی. مسلم، ابو داود و ترمذی به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: عدی، بن ابی عماره نمیری، جعفر بن سلیمان ضبعی، عبد الرحمن بن مهدی، بشر بن منصور سلیمی، عمرو بن نعمان باهلی و...

راویان از او: ابو یعلی موصلی، مسلم، ابو داود، ترمذی، ابراهیم بن هاشم بغوی، عبدان اهوازی، ابو القاسم بغوی و... (3)

از او روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمود: «لیسأل أحدکم ربّه حاجته حتّی فی شسع نعله

ص: 328

1- الطبقات الکبری، ج 7، ص 379؛ [1] الطبقات، ج 2، ص 840، ش 3161؛ [2] تهذیب التهذیب، ج 6، ص 488، ش 5710؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 123.

2- «قطن» به فتح قاف و طاء «نسیر» به تصغیر (تقریب التهذیب).

3- میزان الاعتدال، ج 3، ص 391، ش 6901؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 516، ش 5746؛ [4] تقریب التهذیب، ج 2، ص 126.

إذا انقطع».

راوی حدیث شماره: 88.

مالک بن عبد الواحد، ابو غسان مسمعی / م د

مالک بن عبد الواحد، ابو غسان مسمعی بصری، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای سال 230 ه. مسلم و ابو داود در صحیح و سنن به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: معاذ بن هشام، عبد الأعلى بن عبد الأعلى، عبد الوهاب ثقفی، معتمر بن سلیمان، ابن ابی عدی، بشر بن مفضل، معاذ بن معاذ، یزید بن هارون، معاذ بن مثنی و... (1)

راویان از او: مسلم، ابو داود، عثمان بن خرزاد انطاکی، محمد بن یونس کدیمی، معاذ ابن مثنی و... (2)

راوی حدیث شماره: 188.

محمد بن ابان واسطی / بخ

محمد بن ابان بن عمران بن زیاد... واسطی از راویان طبقه دهم متولد 147 ه. و متوفای 238 یا 237 ه. در 90 سالگی. «ابن حبان» در الثقات او را یادآور شده ولی «ازدی» درباره او حرف دارد، بخاری به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: ابان بن یزید عطار، جریر بن حازم، حمادین، ابو الأحوص، عبد الوارث، هشیم، ابو عوانه الوضاح، و...

راویان از او: پسرش: احمد، بقی بن مخلد، ابو زرعه رازی، ابو یعلی و... (3)

راوی احادیث شماره: 179، 182.

ص: 329

1- تهذیب التهذیب، ج 8، ص 21، ش 6707؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 225.

2- تهذیب الکمال، ج 17، ص 403، ش 6337.

3- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 3، ش 5884؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 140.

محمد بن ابی بکر احمد بن ابی خيثمه زهير بن حرب، نسائی و سپس بغدادی از راویان حافظ طبقه دهم می باشد.

مشايخ او: نصر بن علی جهضمی، عبّاد بن یعقوب، عمرو بن علی فلاس و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، احمد بن کامل، ابو بکر بن مقسم مقرئ و... (1)

راوی احادیث شماره: 186، 31.

محمد بن اسحاق امام-ابن خزيمه

«ذهبي» درباره او می نویسد: حافظ بزرگ طبقه دهم، امام الأئمة، شيخ الإسلام، ابو بکر محمد بن اسحاق بن خزيمه بن مغیره بن صالح بن بکر سلمی نیشابوری (223-311 هـ)، «... و انتهت إليه الإمامه و الحفظ في عصره بخراسان».

از زاهد ابو عثمان حيری نقل می کند: «إِنَّ اللَّهَ لِيُدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْ أَهْلِ هَذِهِ الْمَدِينَةِ بِمَكَانِ أَبِي بَكْرٍ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ».

شيخان یعنی بخاری و مسلم از او روایت کرده اند.

ابو احمد حسينک، گوید: سمعت إمام الأئمة ابن خزيمه يحكي عن علي بن خشرم، عن إسحاق بن راهويه أنه قال: أحفظ سبعين ألف حديث. فقلت لابن خزيمه: فكم يحفظ الشيخ؟ فضربني علي رأسي وقال: ما أكثر فضولك! ثم قال: يا بني، ما كتبت سوادا في بياض إلا وأنا أعرفه.

ابن خزيمه گوید: كنت إذا أردت أن أصنّف الشيء دخلت الصّلاه مستخيرا حتّى يفتح لي فيها، ثمّ أبتدئ التصنيف.

ابو بکر محمد بن جعفر گفته است: سمعت ابن خزيمه يقول، و سئل: من أين أتيت

ص: 330

العلم؟ فقال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ماء زمزم لما شرب له»، وإني لَمَا شربت ماء زمزم سألت الله علما نافعا.

«ابن حجر عسقلاني» می نویسد (1):

از «ابو بکر محمد بن مؤمل بن حسن بن عیسی» نقل شده است:

خرجنا مع إمام أهل الحديث أبي بكر بن خزيمة وعديله أبي عليّ الثقفيّ مع جماعه من مشايخنا، وهم إذ ذاك متوافرون إلى زيارة قبر عليّ بن موسى الرضا بطوس، قال:

فرأيت من تعظيمه -يعني ابن خزيمة- لتلك البقعه و تواضعه لها و تضرّعه عندها ما تحيّرنا.

مشايخ او: اسحاق بن راهويه، محمد بن حميد رازي، محمود بن غيلان، محمد بن ابان مستملي، اسحاق بن موسى خطمي، عتبه بن عبد الله يحمدي، عليّ بن حجر، ابو قدامه سرخسي، احمد بن منيع، بشر بن معاذ، ابو كريب، عبد الجبار بن علاء، يونس بن عبد الأعلى، و...

راويان از او: بخاري و مسلم در غير صحيح، محمد بن عبد الله بن عبد الحكم، ابو عمرو بن مبارک، ابراهيم بن ابی طالب (با اینکه نامبرده گان از او بزرگ تر بودند) ابو عليّ نيشابوري، اسحاق بن سعد نسوي، ابو عمرو بن حمدان، ابو حامد احمد بن محمد ابن بالويه، ابو بکر احمد بن مهران مقرئ، محمد بن احمد بن عليّ بن نصير معدل، نواده اش: محمد بن فضل بن محمد بن اسحاق، و... (2)

راوی حدیث: 109.

ص: 331

1- -تهذيب التهذيب، ج 5، ص 745، ش 4954. [1]

2- -بنگريد به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 196، ش 1103؛ تذكره الحفاظ، ش 734؛ تاريخ الإسلام، ج 23، ص 422، ش 39. [2]

محمد بن اسحاق بن منصور - محمد بن ابی یعقوب کرمانی / خ

محمد بن اسحاق بن منصور، ابو عبد الله بن ابی یعقوب کرمانی، ساکن بصره، و از رویان ثقه طبقه دهم، متوفای 444 ه. بخاری به روایت او استناد جسته است.

ذهبی گفته است: محمد بن ابی یعقوب کرمانی از استادان بخاری است، و نام پدرش اسحاق بن منصور می باشد.

مشایخ او: حسان بن ابراهیم کرمانی، عبد الوهاب ثقفی، ابن عیینه، معتمر بن سلیمان، وکیع، ابن مهدی، بشر بن مفضل، غندر، ...

روایان از او: بخاری، عمر بن خطاب سجستانی، عبد الله بن یعقوب بن اسحاق کرمانی، عباس بن محمد بن مجاشع و... (1)

راوی حدیث شماره: 197.

محمد بن اسماعیل بن ابی سمینه / خ د

(2)

محمد بن اسماعیل بن ابی سمینه، ابو عبد الله بصری، از رویان طبقه دهم، متوفای سال 230 ه. بخاری و ابو داود در صحیح و سنن به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: معتمر بن سلمان، عبد الوهاب ثقفی، معاذ بن هشام، یزید بن زریع، ابو بکر ابن عیاش و...

روایان از او: ابو داود، بخاری، محمد بن ابی غالب، قومسی، ابو زرعه، ابو حاتم، ابو یعلی موصلی، موسی بن هارون، معاذ بن مثنی و... (3)

راوی حدیث شماره: 10.

ص: 332

1- میزان الاعتدال، ج 4، ص 70، ش 8337؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 34، ش 5928؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 221 و 144.

2- به فتح سین و کسر میم (تقریب التهذیب).

3- میزان الاعتدال، ج 3، ص 482، ش 7229؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 51، ش 5937؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 145.

محمد بن بشار بن عثمان بن داود کیسان عبدی، ابو بکر، بصری، بندار، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متولد 167 ه. و متوفای 252 ه. در 85 سالگی. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استناد جسته اند.

او تا وقتی مادرش زنده بود به خاطر نیکی به مادرش، از بصره به جایی سفر نکرد.

مشایخ او: عبد الوهاب ثقفی، ابن ابی عدی، غندر، معتمر بن سلیمان، یحیی بن سعید، معاذ بن هشام، ابن مهدی، ابو داود طیالسی، یزید بن زریع، یزید بن هارون، عبد الصمد بن عبد الوارث و...

راویان از او: صاحبان صحاح شش گانه، بغوی، ابن خزیمه، ابو زرعه، ابو حاتم، ابن ناجیه، ابو خلیفه و... (2)

راوی احادیث شماره: 71، 91، 109.

محمد بن حمید بن حیّان رازی / د ت ق

محمد بن حمید بن حیّان، تمیمی، ابو عبد الله رازی، از راویان حافظ طبقه دهم که «ابن حجر» درباره او نوشته است: حافظ ضعیف، و کان ابن معین حسن الرأی فیه.

«عبد الله بن احمد» از پدرش نقل می کند: لا یزال بالرئی علم مادام محمد بن حمید حیّا.

«ابن حجر» تاریخ درگذشت او را 230 ه. ولی «ذهبی» و نیز نویسنده تهذیب التهذیب 248 ه. نوشته اند. ابو داود، ترمذی و ابن ماجه در سنن به روایت وی استناد کرده اند.

ص: 333

1- به ضم باء و فتح آن، و سکون نون (تقریب التهذیب).

2- بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 16، ص 132، ش 5673؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 511، ش 526؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 490، ش 7269؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 63، ش 5962؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 147.

مشایخ او: هارون بن مغیره، یعقوب بن عبد الله قمّی، ابن مبارک، جریر بن عبد الحمید، زید بن حباب، ابو داود طیالسی، و...

راویان از او: ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، محمد بن باغندی، محمد بن جریر طبری، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، عبد الله بن احمد بن حنبل، عبد الله بن محمد بغوی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 198.

محمد بن عبد الرحمن بن سهم انطاکی / م

محمد بن عبد الرحمن بن حکیم بن سهم انطاکی، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای سال 243 ه. در صحیح مسلم به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: ابو اسحاق فزاری، ولید بن مسلم، عیسی بن یونس، بقیه، ابن مبارک، معتمر بن سلیمان و...

راویان از او: مسلم، حسین بن اسحاق تستری، عبد الله بن احمد بن حنبل، موسی بن هارون، ابو یعلی موصلی، ابو القاسم بغوی و... (2)

راوی حدیث شماره: 176.

محمد بن عبد الله بن نمیر - ابن نمیر / ع

محمد بن عبد الله بن نمیر همدانی خرفی، ابو عبد الرحمن کوفی از محدثان نامدار و از راویان ثقه، حافظ و فاضل طبقه دهم، متوفای سال 234 ه. صاحبان صحاح شش گانه به روایت وی استدلال کرده اند.

ص: 334

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 490، ش 506؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 530، ش 7453؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 118، ش 6049؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 156.

2- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 279، ش 6317؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 183.

«ابن جنید» گفته است: او جامع علم، فهم، سنت و زهد و در عین حال فقیر بود.

مشایخ او: پدرش، سفیان بن عیینه، مروان بن معاویه، اسماعیل بن علیّه، عبد الله بن ادريس، حفص بن غياث، زید بن حباب، وکیع بن جراح، و...

راویان از او: بخاری، مسلم، ابو داود، ابن ماجه، ابو زرعه، ابو یعلی و... (1)

راوی حدیث شماره: 223.

محمد بن عبد الله حضر می - مطین

ابو جعفر محمد بن عبد الله بن سلیمان حضر می کوفی، مطین، محدث کوفه و صاحب مسند، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم. در تذکره الحفاظ آمده است: متولد 202 ه. و متوفای 297 ه. و نیز می نویسد: به سخنان همسالان درباره یکدیگر اعتناء نمی شود.

مشایخ او: احمد بن یونس، یحیی حمّانی و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، ابو بکر النّجاد، ابو بکر اسماعیلی و... (2)

راوی حدیث شماره: 177.

محمد بن عبدوس بن کامل سراج - ابن عبدوس

ابو احمد محمد بن عبدوس بن کامل سلمی بغدادی سراج، نام پدرش عبد الجبار، در تذکره الحفاظ آمده: از راویان ثقه، حافظ و ثبت طبقه دهم است. متوفای سال 293 ه.

مشایخ او: علی بن الجعد، داود بن عمرو ضبّی، احمد بن حبان، ابو بکر بن ابی شیبّه، و...

ص: 335

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 439، ش 446؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 265، ش 6298؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 180.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 662، ش 682؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 607، ش 7801.

راویان از او: طبرانی، جعفر خلدی (1) (جعفر بن محمد بن نصیر بن قاسم... ابو بکر النّجاد، و... (2)

راوی حدیث شماره: 241.

محمد بن عثمان بن ابی شیبہ

محمد بن عثمان بن ابی شیبہ، ابو جعفر عبسی کوفی، محدث کوفه، متوفای 297 هـ.

که مؤلف تذکره الحفاظ وی را از راویان حافظ و صاحب تألیفات طبقه دهم، شمرده است.

درباره او سخنان متناقضی بدین شرح گفته شده: «صالح جزره» گوید: نقه است.

«ابن عدی» گفته است: از او حدیث منکری ندیدم که یادآور شوم، «عبدان» وی را برایم توصیف کرد: لا بأس به. «ابن حبان» او را در الثقات یادآور شده، اما «عبد الله بن احمد ابن حنبل» او را تکذیب کرده و «مطین» گفته است: هو عصا موسی یلقف ما یأفکون.

بنابراین همان گونه که ابن حجر عسقلانی (3) گفته است، «ابو نعیم بن عدی» حافظ نیز می گوید: راه درست این است که از قبول سخنان اقوان و همسالان در حق یکدیگر، خودداری شود. زیرا «مطین» با او رابطه خوبی نداشته است (4).

مشایخ او: پدرش، عموهایش: ابو بکر و قاسم، علی بن مدینی، یحیی بن معین، احمد بن یونس و...

ص: 336

-
- 1- به ضمّ خاء و سکون لام، منسوب به «خلد» محلّه ای است در بغداد، جعفر بن محمد بن نصیر بن قاسم خلدی ابو محمد م 348 هـ. (بنگرید به: الأنساب، ج 5، ص 176). [1]
 - 2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 683، ش 704؛ طبقات الحفاظ، ص 297، ش 682.
 - 3- لسان المیزان، ج 1، ص 201، ش 637، در شرح حال ابو نعیم اصفهانی.
 - 4- لسان المیزان، ج 5، ص 281، ش 965: «قال ابو نعیم بن عدی الحافظ: وقت علی تعصب بین مطین و بین محمد بن عثمان بن ابی شیبہ حتی ظهر لی أنّ الصّواب الإمساک عن قبول کلّ واحد منهما فی صاحبه».

راویان از او: طبرانی، ابو بکر شافعی، جعفر الخلدی، ابو علی الصوفی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 267.

محمد بن علاء، ابو کریب کوفی/ع

محمد بن علاء بن کریب همدانی، ابو کریب کوفی، مشهور به کنیه ابو کریب، از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای سال 247 یا 248 ه. در 87 سالگی. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

در تهذیب التهذیب آمده است: قال صالح جزره: غلبت الیوسه مره علی رأس ابي کریب، فغلّف الطّیب رأسه بالفالودج، فأخذه من رأسه، فوضعه فی فیه وقال: بطنی أحوج إلی هذا.

مشایخ او: ابو بکر بن عیّاش، عمرو بن عبید، ابن عینه، ابن مبارک، هشیم، عبد الله ابن ادريس، حفص بن غیاث، معتمر، ابو معاویه ضریر، وکیع، اسماعیل بن علیّه، ابو اسامه و... (2)

راویان از او: صاحبان صحاح شش گانه بجز نسائی، ابو حاتم رازی، ابو زرعه رازی، عثمان بن خزّاد، ذهلّی، ابن احمد، بقی بن مخلد، ابو یعلی موصلی و...

راوی احادیث شماره: 45، 167.

محمد بن عمران بن ابی لیلی/بخ ت

محمد بن عمران بن محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی انصاری، ابو عبد الرحمن،

ص: 337

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 661، ش 681؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 642، ش 7934؛ لسان المیزان، ج 5، ص 280، ش 965.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 497، ش 512؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 362، ش 6457؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 197.

کوفی، از رویان صدوق طبقه دهم. ترمذی، در سنن و بخاری در الأدب المفرد به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، ایوب بن جابر، عیسی بن یونس، محمد بن سلیمان اصفهانی و...

راویان از او: بخاری در کتاب الأدب، ترمذی با واسطه، عثمان بن ابی شیبه، ابو بکر ابن ابی شیبه، عباس الدوری، ابو زرعه رازی، ابو حاتم، عثمان دارمی، محمد بن عبد الله حضرمی، محمد بن غالب تمام و... (1)

راوی حدیث شماره: 267.

محمد بن عیسی زجاج، ابو عبد الله اصفهانی زجاج

ابو نعیم اصفهانی نوشته است: محمد بن عیسی بن خالد زجاج، امام مسجد جامع، ابو عبد الله، از محدثان و راویان ثقه و امین است.

مشایخ او: عبید الله بن موسی، ابو نعیم، ابو عاصم النبیل، حسین بن حفص، محمد بن زیاد اصفهانی، موسی بن تبوذکی، یحیی بن حماد، فضل بن موقی.

راویان از او: محمد بن علی بن جارود، (ابو بکر بن جارود)، محمد بن احمد بن یزید زهری و... (2)

راوی حدیث شماره: 201.

محمد بن مثنی، ابو موسی /ع

محمد بن مثنی بن عبید... عنزی (3)، ابو موسی بصری محدث بصره، معروف به «زمن»

ص: 338

-
- 1- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 358، ش 6450؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 197.
 - 2- اخبار اصبهان، ج 2، ص 195؛ [2] تاریخ الإسلام، ج 19، ص 308، ش 476 (3) وفيات سال 251-260 [4] .ه.
 - 3- به فتح نون و زاء (تقریب التهذیب).

و مشهور به کنیه و نام، از راویان ثقه، حافظ و ثبت طبقه دهم، متولد سال 167 ه. و متوفای 252 ه. در صحاح شش گانه به روایت او استناد شده است.

«ابو الحسین سمنانی» گفته است: کان أهل البصره یقدمون أبا موسی علی بندار، و کان الغرباء یقدمون بندارا.

«ابن حجر» می گوید: و کان هو و بندار فرسی رهان و در یک سال درگذشتند.

مشایخ او: عبد الوهّاب ثقفی، معاذ بن هشام بن جریر، یزید بن زریع، معتمر بن سلیمان، سفیان بن عیینه، غندر، ابن نمیر، ابن مهدی، قطّان، معاذ بن معاذ، عفّان، محمّد ابن عبد الله انصاری و...

راویان از او: صاحبان صحاح، و نسائی نیز با واسطه، ابو زرعه، ابو حاتم، زکریا ساجی، ابو یعلی و... (1)

راوی احادیث شماره: 254، 71، 39.

محمّد بن منذر بن سعید هروی

ابو عبد الرّحمن محمّد بن منذر بن سعید هروی، معروف به شکر، از راویان حافظ طبقه دهم، متوفای 303 ه. در هرات.

مشایخ او: محمّد بن رافع، احمد بن عیسی مصری، علی بن خشرم، و...

راویان از او: ابو الولید حسن بن محمّد، ابو عمرو بن مطر، ابو بکر احمد بن علی رازی و... (2)

راوی حدیث شماره: 60.

ص: 339

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 512، ش 527؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 24، ش 8115؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 401، ش

6515؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 204.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 748، ش 749؛ تاریخ الإسلام، ج 23، ص 129. [1]

محمد بن منصور بن داود بن ابراهیم طوسی، ابو جعفر عابد، ساکن بغداد، از روایان ثقه طبقه دهم، متوفای 254 یا 256 ه. در 80 سالگی. ابو داود و نسائی به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: ابن عیینه، ابن علیّه، قطن، معروف کرخی و...

روایان از او: ابو داود، نسائی، ابو حاتم، محمد بن عبد الله حضرمی، ابو بکر بزار، عباس الدوری، ابن ناجیه، عبدان اهوازی، ابن جریر، ابن خزیمه، بغوی و... (1)

راوی حدیث شماره: 149.

محمد بن یحیی بن ابی عمر عدنی - ابن ابی عمر / م ت س ق

محمد بن یحیی بن ابی عمر عدنی، ابو عبد الله، مجاور مکه، مصنف مسند، از روایان صدوق طبقه دهم که ملازم ابن عیینه بود، متوفای 243 ه. مسلم، ترمذی، نسائی و ابن ماجه، در صحیح و سنن به روایت وی استناد کرده اند. او هفتاد و هفت بار موفق به انجام حج شد.

مشایخ او: پدرش، سفیان بن عیینه، فضیل بن عیاض، عبد العزیز در اوردی، معتمر، عبد الوهاب ثقفی، عبد الرزاق، عبید الله بن معاذ صنعانی، ولید بن مسلم، یزید بن هارون و...

روایان از او: مسلم، ترمذی، ابن ماجه، ابو حاتم، ابو زرعه رازی، ابو زرعه دمشقی، بقی بن مخلد، عثمان بن خرزاد و... (2)

راوی حدیث شماره: 40.

ص: 340

1- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 444، ش 6580؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 210.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 501، ش 516؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 487، ش 6649؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 218.

محمد بن یزید بن محمد بن کثیر بن رفاعه، ابو هشام رفاعی کوفی، قاضی مدائن، از رویان طبقه دهم، متوفای سال 248 ه.

«ابن حجر» درباره وی نوشته است: قوی نیست. «ابن عدی» او را در شمار استادان بخاری یادآور شده است. مسلم، ترمذی و ابن ماجه به روایت او استناد کرده اند.

مشایخ او: عبد الله بن ادریس، عبد الله بن نمیر، حفص بن غیاث، ابو اسامه، محمد بن فضیل، ابو بکر بن عیاش، معاذ بن هشام و...

روایان از او: مسلم، ترمذی، ابن ماجه، ابن ابی خثیمه، ابن خزیمه، محمد بن هارون حصرمی و... (1)

راوی احادیث شماره: 256، 259.

مسدد بن مسرهد بصری / خ د ت س

(2)

مسدد بن مسرهد بن مسریل اسدی، بصری، ابو الحسن، از رویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای سال 228 ه. بخاری، ابو داود، ترمذی و نسائی به روایت وی استناد کرده اند.

گفته می شود: او نخستین شخصی است که در بصره «مسند» را تصنیف کرد. و نیز گفته می شود: نامش عبد الملک بن عبد العزیز و لقبش «مسدد» است.

مشایخ او: حماد بن زید، یزید بن زریع، هشیم، فضیل بن عیاض، جویریہ بن اسماء، ابو الأحوص، عبد الوارث بن سعید، ابو عوانه، جراح و پسرش وکیع بن جراح، قطان، ابن علیّه، بشر بن مفضل و...

ص: 341

1- میزان الاعتدال، ج 4، ص 68، ش 8326؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 493، ش 6660؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 219.

2- به ضم میم، فتح سین و فتح دال مسدد (تقریب التهذیب).

راویان از او: ابو زرعه رازی، بخاری، ابو داود، اسماعیل قاضی، ابو خلیفه جمحی، ابو حاتم رازی، معاذ بن مثنیٰ و... (1)

راوی احادیث شماره: 1، 162، 163، 165، 166، 175.

موسی بن محمد بلقاوی

موسی بن محمد بن عطاء بن طاهر دمیاطی بلقاوی مقدسی ابو الطاهر که گویا از راویان طبقه دهم می باشد و «ذهبی» در تاریخ الإسلام وی را در حوادث سال 221 تا 230 ه. یادآور شده است.

دیدگاه برخی از رجال شناسان درباره او بدین شرح است:

نسائی: لیس بئقه. دارقطنی: متروک. عقیلی: منکر الحدیث. ابو نعیم اصفهانی: لا شیء.

مشایخ او: مالک، شریک، ابو الملیح، عطف بن خالد، ولید بن محمد الموقری، و...

راویان از او: ربیع بن محمد لاذقی، عثمان بن سعید دارمی، بکر بن سهل دمیاطی، ابو الأحوص عکبری، احمد بن خلید حلبی. (2)

راوی حدیث شماره: 75.

نصر بن علی جهضمی/ع

نصر بن علی بن نصر بن علی... جهضمی بصری، نوه نصر بن علی بن صهبان ازدی جهضمی، از عالمان و راویان حافظ و ثبت طبقه دهم، متوفای سال 250 ه. در صحاح شش گانه به روایت وی استناد شده است.

در تهذیب التهذیب آمده که به خاطر نقل حدیثی درباره حسنین، به دستور متوکل،

ص: 342

1- الطبقات الكبرى، ج 7، ص 307؛ الطبقات، ج 2، ص 577، ش 1963؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 421، ش 426؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 130، ش 6870؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 242.

2- لسان المیزان، ج 6، ص 127 و 128، ش 442 حرف میم. تاریخ الإسلام، ج 16، ص 419، ش 440. [1]

محکوم به هزار تازیانه شد.

لَمَّا حَدَّثَ نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ بِهَذَا الْحَدِيثِ - يَعْنِي حَدِيثَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ بِيَدِ حَسَنِ وَحُسَيْنِ فَقَالَ: «مَنْ أَحَبَّنِي وَ أَحَبَّ هَذَيْنِ وَأَبَاهُمَا وَ أُمَّهُمَا كَانَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»، أَمْرَ الْمُتَوَكَّلِ بِضَرْبِهِ أَلْفَ سَوْطٍ.

در تهذیب الکمال آمده است: «قال الحافظ أبو بكر: إنما أمر المتوكل بضربه، لأنه ظنه رافضياً، فلما علم أنه من أهل السنة تركه».

«ابو بكر بن ابی داود» گفته است: كان المستعين بعث إلى نصر بن عليّ ليوليه القضاء، فقال لأمير البصرة: أرجع فأستخير الله تعالى، فرجع إلى بيته، فصلّى ركعتين، ثم قال: اللهم إن كان لي عندك خير فاقبضني إليك، فنام فنبهوه فإذا هو ميت.

مشايخ او: پدرش، یزید بن زریع، بشر بن مفضل، نوح بن قیس، مرحوم بن عبد العزیز عطار، سفیان بن عیینہ، وهب بن جریر بن حازم، وکیع ...

راویان از او: صاحبان صحاح، زکریّا ساجی، احمد بن علیّ مروزی، ابن خزیمه، ابن ابی داود، محمد بن هارون حصرمی، ابو زرعه، ابو حاتم، ذهلّی، عبدان اهوازی، اسماعیل قاضی و... (1)

راوی احادیث شماره: 42، 115، 119، 120، 262.

نعیم بن حمّاد مروزی/خ مق د ت ق

نعیم بن حمّاد بن معاویه بن حارث بن همّام بن سلمه بن مالک... خزاعی، ابو عبد الله مروزی، ساکن مصر، از حافظان فقیه، محدّث و راوی طبقه دهم، متوفای سال 228 هـ.

ترمذی و ابن ماجه، به روایت وی استناد کرده اند.

دیدگاه شماری از عالمان رجالی درباره او بدین شرح است:

ص: 343

1- - تهذیب الکمال، ج 19، ص 69، ش 7000؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 519، ش 536؛ تهذیب التهذیب، ج 8، ص 494، ش 7400؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 300.

«جلال الدین سیوطی» می نویسد: وی یکی از استادان بخاری است. (1)

احمد بن حنبل و ابن معین، او را به ثقه توصیف کرده اند: «احمد عجللی» گفته است:

ثقه صدوق. «ابو زکریا» نیز گفته است: صدوق ثقه، رجل صدق، أنا أعرف الناس به، كان رفيقي بالبصرة. «ابو حاتم». می گوید: محلّه الصدق.

«ابن حجر» می نویسد: صدوق یخطئ كثيرا، فقیه عارف بالفرائض، وقد تتبّع ابن عدی ما أخطأ فيه، وقال: باقی حدیثه مستقیم.

او کتابهایی در ردّ «جهمیّه» (2) نگاشته و گفته است: أنا كنت جهمیّا، فلذلك عرفت كلامهم، فلما طلبت الحديث عرفت أنّ أمرهم يرجع إلى التعطيل.

«خطیب» گوید: گفته می شود نعیم بن حمّاد، نخستین شخصی است که مسند را گرد آورد.

او بیش از چهل سال در مصر اقامت داشت تا اینکه در مسأله محنت در عصر حکومت «معتصم» او و «بویطی» را به صورت مقید و کت بسته، به عراق آوردند، از او درباره حدوث قرآن، پرسیده شد، اما او از پاسخ دادن خودداری کرد فحبس بسامراء، فلم یزل محبوسا حتّى مات فی السجن (جمادی الأولى سال 228 هـ).

وی شدیداً با اهل رأی و قیاس مخالف بود، و این حدیث را روایت می کرد که:

«تفترق أمتی علی بضع و سبعین فرقه، أعظمها فتنة علی أمتی قوم یقیسون الأمور برأیهم، فیحلّون الحرام و یحرّمون الحلال».

مشایخ او: ابراهیم بن طهمان، هشیم بن بشیر، عبد الله ابن مبارک، ابو بکر بن عیّاش، سفیان بن عیینه، عبد الوهّاب ثقفی، فضیل بن عیاض، ابو داود طیالسی، عبد العزیز دراوردی، معتمر بن سلیمان، بقیّه بن ولید، جریر بن عبد الحمید، ابو حمزه سگزی،

ص: 344

1- -الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 157؛ «الفتن» [1] لنعیم بن حمّاد، و هو أحد الأئمّه الحفّاظ، و أحد شیوخ البخاری»

2- -در ضمن ترجمه «عثمان بن سعید دارمی» توضیح مختصری درباره فرقه «جهمیّه» ارائه شده است، به پاورقی ص 257 مراجعه شود.

عیسی بن عبید کندی، نوح بن ابی مریم، خارجه بن مصعب، یحیی بن حمزه، و دیگر محدثان از شام، عراق، مصر و خراسان.

راویان از او: بخاری، عبد الله بن عبد الرحمن دارمی، ابو حاتم رازی، یحیی بن معین، ابو زرعه دمشقی، ابو الأ-حوص عکبری، یعقوب فسوی، احمد بن یوسف سلمی، عبد العزیز بن منیب، عبید بن شریک بزّاز، محمد بن اسماعیل ترمذی، بکر بن سهل دمیاطی و... (1)

راوی احادیث شماره: 5، 16، 64، 77، 78، 79، 80، 82، تا 116، 117، 122، 87، 97، 98، 116، 117، 122، 203، 206، 123، 137، 144، 151، 194، 203، 206، 215، 229، 230، 235، 244، 245، 281، 282، 284.

واصل بن عبد الأعلى / م 4

واصل بن عبد الأعلى بن هلال اسدی، ابو القاسم یا ابو محمد کوفی، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای سال 244 ه. مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن، به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: ابن فضیل، ابو بکر بن عیاش، وکیع، اسباط بن محمد، ابو اسامه، یحیی بن آدم.

راویان از او: صاحبان صحاح بجز بخاری، ابو حاتم، ابو زرعه، ابن ابی عاصم، یقی ابن مخلد، مطین، محمد بن عثمان بن ابی شیبه، ابو یعلی و... (2)

راوی حدیث شماره: 154.

ص: 345

-
- 1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 418، ش 424؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 267، ش 9102؛ تاریخ الإسلام ووفیات المشاهیر و الأعلام، ج 6، ص 424، ش 445؛ [1] تهذیب التهذیب، ج 8، ص 526، ش 7446؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 305.
 - 2- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 116، ش 7665؛ [3] تقریب التهذیب، ج 2، ص 328.

ولید بن شجاع بن ولید بن قیس سکونتی کندی، ابو همّام بن ابی بدر کوفی، ساکن بغداد، از راویان ثقه طبقه دهم، متوفای 243 ه. مسلم، ابو داود و ترمذی به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: ابن عیینه، ابن ابی زائده، ولید بن مسلم، بقیه، حجّاج بن محمد، ابن وهب، علی بن مسهر و...

راویان از او: پدرش: ابو بدر، مسلم، ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، موسی بن هارون، ابو بکر بن ابی خثیمه، ابو لبید سرخسی، ابو یعلی موصلی و... (1)

راوی حدیث شماره: 54.

هارون بن عبد الله / م 4

هارون بن عبد الله بن مروان بغدادی، ابو موسی بزّاز، معروف بن حمّال، (2) از راویان ثقه و حافظ طبقه دهم، متوفای 243 ه.

مسلم، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استناد جسته اند.

مشایخ او: سفیان بن عیینه، ابو اسامه، ابن ابی فدیك، جعفر بن عون، حمّاد بن مسعده، عبد الصّمد بن عبد الوارث، یزید بن هارون، وهب بن جریر و...

راویان از او: فرزندش: موسی، ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، ابو القاسم بغوی، ابو حاتم،

ص: 346

1- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 150، ش 7709؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 333.

2- در تهذیب التهذیب آمده است: سمی بذلک، لانه کان بزّازا فترهد، فصار یحمل الشیء بالأجره و یأکل منها.

ابوزرعه، بقی بن مخلد، یحیی بن صاعد و... (1)

راوی احادیث شماره: 54,280.

هدیه بن عبد الوهّاب مروزی / ق

(2)

هدیه بن عبد الوهّاب، مروزی، ابو صالح، از راویان صدوق طبقه دهم، متوقای 241 ه. که ابن ماجه به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: سعید بن عبد الحمید بن جعفر، ابن عیینه، ولید بن مسلم، وکیع، نصر بن شمیل و...

راویان از او: ابن ماجه، ابوزرعه، عثمان بن خرّزاد، عبد الله بن احمد، ابن ابی عاصم، بقی بن مخلد و... (3)

راوی حدیث شماره: 32.

هیشم بن حبیب

از راویان طبقه دهم، مؤلف میزان الاعتدال نوشته است: الهیثم بن حبیب عن سفیان ابن عیینه بخبر باطل فی المهدی، هو المتهّم به. رواه أبو نعیم عن الطبرانی، عن محمّد بن رزیک بن جامع عنه.

در تهذیب التهذیب آمده است: روی عن ابن عیینه یاسناد صحیح خیرا طویلا ظاهر البطلان فی ذکر المهدی و غیر ذلک.

«ابن حجر» می نویسد: هیشم بن حبیب، استاد محمد بن رزیک استاد طبرانی، متروک

ص: 347

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 478، ش 491؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 10، ش 7515؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 312.

2- به فتح هاء، کسر دال و تشدید یاء (تقریب التهذیب).

3- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 31، ش 7550؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 315.

است. (1)

راوی حدیث شماره: 236.

یحیی بن ابی طالب، جعفر بن زبرقان

از محدثان مشهور که مؤلف تذکره الحفاظ وی را در طبقه دهم شمرده است. وی در سال 275 ه. در 95 سالگی درگذشت.

مشایخ او: یزید بن هارون، عبد الوهّاب بن عطاء الخفاف، علی بن عاصم، ابو داود طیالسی و...

راویان از او: ابن السّمّاک، محمد بن بختری (2)، ابو بکر نجّاد و... (3)

راوی حدیث شماره: 70

یحیی بن عبد الله بن بکیر - ابن بکیر / خ م ق

یحیی بن عبد الله بن بکیر قرشی مخزومی، مصری، از راویان حافظ طبقه دهم، متولد سال 154 ه. و متوفی ای 231 ه. در 77 سالگی. بخاری، مسلم و ابن ماجه به روایت او استدلال کرده اند.

«ابو حاتم» گفته است: یکتب حدیثه و لا یحتجّ به. «ذهبی» می گوید: قلت: قد علم تعنتّ ابي حاتم فی الرجال، و إلاّ فالشّیخان قد احتجّا به. «نسائی» نیز او را ضعیف

ص: 348

1- - میزان الاعتدال، ج 4، ص 320، ش 9294؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 102، ش 7640؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 326.

2- - به فتح باء، سکون خاء و فتح تاء (تقریب التهذیب).

3- - بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 4، ق 2، ص 134، ش 567؛ تاریخ بغداد، ج 14، ص 220، ش 7512؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 2، ص 633 در پایان شماره 657؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 386، ش 9547؛ تاریخ الإسلام، ج 20، ص 489، ش 648؛ لسان المیزان، ج 6، ص 262، ش 921.

دانسته است. «ابن حجر» نوشته است: ثقه فی اللیث.

مشایخ او: مالک (ولی در اینکه او از مالک، حدیث شنیده باشد، حرف است)، لیث، حماد بن زید، عبد الله بن لهیعه، عبد العزیز در آوردی و...

راویان از او: بخاری، ابو زرعه رازی، ابو حاتم، محمد بن عبد الله بن نمیر، یحیی بن معین، دحیم و... (1)

راوی احادیث شماره: 13، 21.

یحیی بن غیلان خزاعی / م ت س

یحیی بن غیلان بن عبد الله بن اسماء بن حارثه خزاعی، یا اسلمی، ابو الفضل بغدادی، از راویان ثقه و مأمون طبقه دهم، متوفای 220 ه. مسلم، ترمذی و نسائی در صحیح و سنن به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: مالک، یزید بن زریع، رشدین بن سعد، ابن ابی عوانه و...

راویان از او: احمد بن حنبل، فضل بن سهل اعرج و... (2)

راوی حدیث شماره: 6.

یعقوب بن حمید بن کاسب / فخ ق

یعقوب بن حمید بن کاسب، عالم مدینه و ساکن مکه، که گاهی منسوب به جدش می باشد و گفته می شود: یعقوب بن کاسب، از راویان صدوق طبقه دهم، متوفای سال 241 ه. ق که بخاری در افعال العباد و ابن ماجه در سنن از او حدیث نقل کرده اند.

مشایخ او: ابراهیم بن سعد، عبد العزیز بن ابی حازم، عبد الله بن وهب و...

ص: 349

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 420، ش 425؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 253، ش 7861؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 351.

2- تهذیب التهذیب، ج 9، ص 280، ش 7900؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 355.

راویان از او: بخاری، ابن ماجه، عبد الله بن احمد، اسماعیل قاضی، ابو بکر بن ابی عاصم و... (1)

راوی حدیث شماره: 36.

یونس بن سابق بغدادی

گویا وی از راویان طبقه دهم باشد.

ابن حجر درباره او نوشته است: یونس بن سابق کوفی، شناخته شده نیست، دارقطنی گفته است: «کان أبو العباس بن عقده إذا ضاق علیه مخرج حدّث فی مستخرجه علی صحیح البخاری أخرجه عن یونس بن سابق، و هذا یونس بن سابق لا یعرف فی الدنیا ولا یدری من هو» (2).

راوی حدیث شماره: 53.

ص: 350

-
- 1- -بنگرید به: تهذیب الکمال، ج 20، ص 421، ش 7680؛ تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 466، ش 477؛ تاریخ الإسلام، ج 18، ص 554، ش 606؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 375.
 - 2- -لسان المیزان، ج 6، ص 332، ش 1181.

ابراهیم بن دحیم دمشقی

ابراهیم بن دحیم عبد الرحمن بن میمون دمشقی، از محدثان مقبول، که گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: پدرش: دحیم، هشام بن عمار، سلیمان بن عبد الحمید بهرائی، ابی عمیر النّحاس و...

راویان از او: پسر برادرش: عبد الرحمن بن عمرو بن دحیم، علی بن ابی العقب، ابو عمرو بن مطر نیشابوری، طبرانی، ابن عدی و... (1)

راوی حدیث شماره: 178.

ابراهیم بن محمد حمصی

«ذهبی» نوشته است: وی استاد طبرانی، و غیر معتمد است آن گاه حدیث شماره 152 را نقل می کند (2). بنابراین محتمل است که از راویان طبقه یازدهم باشد.

راوی حدیث شماره: 152.

ص: 351

1- تاریخ الإسلام، ج 23، ص 300، ش 526. ([1] وفيات 301-310 [2] ه).

2- میزان الاعتدال، ج 1، ص 63، ش 199.

ابو بکر بن نضر بن ابی النضر هاشم بن قاسم بغدادی، که منسوب به جدش می باشد و گفته می شود: ابو بکر بن ابی النضر، نام و کنیه اش یکی است و گفته شده نامش محمد یا احمد است. از راویان ثقه طبقه یازدهم، متوفای سال 245 ه. مسلم، ابو داود، ترمذی و نسائی به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: جدش: ابو النضر هاشم بن قاسم، یعقوب بن ابراهیم بن سعد، حجاج بن محمد، ابو عاصم و...

راویان از او: مسلم، ترمذی، نسائی، ابو قدامه عیید الله بن سعید سرخسی، ابن ابی خيثمه، ابن ابی عاصم، عبدان اهوازی، جعفر بن محمد فریابی، ابو یعلی، السراج... (1)

راوی حدیث شماره: 2.

احمد بن اسحاق بن ایوب - ابو بکر بن اسحاق - ابو بکر صبغی

احمد بن اسحاق بن ایوب بن یزید، ابو بکر نیشابوری شافعی فقیه، معروف به «صبغی»، (258-342 ه.) که گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

صاحب کتابهایی مانند: «الطهاره»، «الصلاه»، «الزکاه»، «المبسوط»، «الأسماء و الصّفات»، «الإیمان و القدر»، «فضل الخلفاء الأربعة»، «الرؤیه»، «الأحكام»، «الإمامه». وی حدود ده سال، جانشین «ابن خزیمه» در فتوا بود. در سفر و حضر، نماز نافله شب را ترک نکرد. از «حاکم» نقل شده است: «رأیته غیر مرّه إذا أذن المؤذّن يدعو بین الأذان و الإقامة ثمّ یبکی، و ربّما کان یضرب برأسه الحائط، حتّی خشیت یوما أن یدمی رأسه».

وی یحیی بن ذهلّی و ابو حاتم رازی را دیده بود.

مشایخ او: فضل بن محمد شعرانی بیهقی، اسماعیل بن قتیبه، یعقوب بن یوسف

ص: 352

قزوینی، محمد بن ایوب، حارث بن ابی اسامه، اسماعیل قاضی، هشام بن علی، علی بن عبد العزیز.

راویان از او: حمزه بن محمد الزیدی، ابو علی حافظ، ابو بکر اسماعیل، ابو احمد حاکم، ابو عبد الله حاکم، محمد بن ابراهیم جرجانی، (1) و...

راوی احادیث شماره: 109، 21.

احمد بن حفص سعدی جرجانی

احمد بن حفص بن عمر بن حاتم بن نجم بن ماهان، ابو محمد جرجانی، گویا از راویان طبقه یازدهم باشد، متوفای سال 293 یا 294 ه. از مشایخ ابن عدی است که «ذهبی» و «ابن حجر» درباره او نوشته اند: صاحب مناکیب - لم يتعمد الكذب. (2)

مؤلف تاریخ جرجان نوشته است: ابو محمد احمد بن حفص بن عمر بن حاتم بن نجم ابن ماهان سعدی جرجانی، معروف به «حمدان».

از ابو بکر اسماعیل شنیدم می گفت: وی حدیث شناس صدوق بود و کان ممرورا. (3)

مشایخ او: علی بن الجعد، سدید بن سعید، محمد بن عبد الله بن نمیر، ابو بکر و عثمان پسران ابو شیبه، احمد بن حنبل، یحیی بن معین، یحیی بن اکثم و...

مؤلف «تاریخ الإسلام» وی را محدث عالم ضعیف قلمداد کرده و راویان از او را چنین نوشته است: ابو احمد بن عدی، ابو بکر اسماعیل و اهل جرجان.

راوی احادیث شماره: 9، 7.

ص: 353

1- -بنگرید به: تاریخ نیشابور، به کوشش: شفیعی کدکنی، ص 179، در ضمن شماره 2301؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 256، ش 413. [1] و فیات 341-350 [2] ه.

2- -میزان الاعتدال، ج 1، ص 94، ش 353؛ لسان المیزان، ج 1، ص 162، ش 515؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 43، ش 14؛ [3] طبقات الحنابل، ابن ابی یعلی، ج 1، ص 4، ش 17.

3- -تاریخ جرجان، -کتاب معرفه علماء أهل جرجان، [4] ابو القاسم حمزه بن یوسف بن ابراهیم سهمی، متوفای 427 ه. ق چاپ حیدرآباد، هند، 1387 ه. ق- 1967 م.

احمد بن عبید بن اسماعیل، ابو الحسن بصری صفار، صاحب تصنیف، متوفای 341 ه. که «ذهبی» وی را از روایان ثقه و حافظ طبقه یازدهم می داند، گفته می شود: او پسر همسر «کدیمی» بوده است.

مشایخ او: محمد بن غالب تمام، محمد یونس کدیمی، محمد بن الفرّج الأزرق، ابو اسماعیل ترمذی و...

روایان از او: علی بن احمد بن عبدان شیرازی، دارقطنی، قاضی، ابو عمر هاشمی، علی بن قاسم نجار، و... (1)

راوی حدیث شماره: 37.

احمد بن عثمان نوفلی / م ت س

احمد بن عثمان بن ابی عثمان عبد التّور بن عبد اللّٰه بن سنان نوفلی، ابو عثمان، بصری، معروف به لقب «ابو الجوزاء»، از روایان ثقه طبقه یازدهم، متوفای 246 ه. مسلم، ترمذی و نسائی به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: ازهر بن سعد، ابو داود طیالسی، ابن عاصم و...

روایان از او: مسلم، ترمذی، نسائی، ابو زرعه، ابو حاتم، ابن خزیمه، ابن ابی عاصم، ابن جریر و... (2)

راوی حدیث شماره: 42.

ص: 354

1- تاریخ بغداد، ج 4، ص 261، ش 2002؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 876، ش 845؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 457. [2]

2- تهذیب التهذیب، ج 1، ص 88، ش 88؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 22.

(1)

احمد بن محمد بن اسماعیل، ابو بکر الهیتی، متوفای سال 317 ه.ق، از روایان مورد وثوق که گویا از روایان طبقه یازدهم می باشد.

مشایخ او: یعیش بن الجهم الحریشی، حسن بن عرفه، حمزه بن عباس مروزی، عبدوس بن بشر، احمد بن منصور الزیادی و...

روایان از او: ابو الفتح ازدی موصلی، ابو بکر بن شاذان، ابو الحسن دارقطنی. (2)

راوی حدیث شماره: 184.

احمد بن محمد بن حجاج - احمد بن رشیدین

احمد بن محمد بن حجاج بن رشیدین بن سعد، ابو جعفر مصری [مهری] مقری، از محدثان و راوی حافظ و از مشایخ ابو القاسم طبرانی، که در روز عاشورای سال 292 ه.

در هشتاد و چند سالگی وفات یافت. بنابراین گویا از روایان طبقه یازدهم می باشد.

در میزان الاعتدال، آمده که «ابن عدی» درباره او گفته است: کذبوه و أنکرت علیه أشياء. قلت: فمن أباطيله روايه الطبرانی و غیره عنه... حدیث: قالت الجنة: يا رب، أليس وعدتني أن تزيتني بركنين؟ قال: ألم أزيّنك بالحسن والحسين! فماست الجنة كما تميس العروس (3).

مشایخ او: عمرو بن خالد، یحیی بن بکیر، ابن ابی مریم، سعید بن عفیر، یحیی بن سلیمان جعفی و...

ص: 355

1- در اللباب، [1] آمده است: «الهیتی، بکسر الهاء و سکون الیاء و بعدها تاء...، النسبه إلى هیت، و هی مدینه علی الفرات فوق الأنبار.

2- بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 4، ص 388، ش 2272؛ [2] تاریخ الإسلام، ج 23، ص 530، ش 286. [3]

3- تاریخ بغداد، ج 2، ص 238، ش 697. [4]

راویان از او: عبد الله بن جعفر الورد، عمر بن دینار، ابو القاسم طبرانی و... (1)

راوی احادیث شماره: 234، 147.

ابو العباس احمد بن محمد بن سعید کوفی- ابن عقده

احمد بن سعید بن عقده، ابو العباس، محدث کوفه، شیعی متوسط، معروف به «ابن عقده»، پدرش ملقب به «عقده» لعلمه بالتصريف و النحو. از محدثان برجسته و راوی حافظ طبقه یازدهم، متولد 249 ه. و متوفای ذیقعده 332 ه.

از وی نقل شده که گفته است: «أجیب فی ثلاث مائه ألف حدیث من حدیث أهل البيت و بنی هاشم» و نیز گفته است: «أحفظ مائه ألف حدیث بأسانیدها».

از «دارقطنی» شنیده شده است که: «أجمع أهل الكوفة أنه لم یر بالكوفة، من زمن ابن مسعود رضی الله عنه إلى زمن أبی العباس ابن عقده، أحفظ منه».

در تذکره الحفاظ آمده است: و كان إليه المنتهى في قوة الحفظ و كثرة الحدیث... مقت لتشييعه؛ و نیز «ذهبی» می گوید: قلت: و كل أحد یرضع لحفظ ابن عقده، ولكنّه ضعيف.

درباره کتابهای او نقل شده: أراد ابن عقده أن يتحول، فكانت كتبه ستمائه حملة.

«ابو عمر بن حیویه» گفته است: كان ابن عقده یملى مثالب الصحابه- أو قال: مثالب الشیخین- فترکت حدیثه.

مشایخ او: ابو جعفر بن عبید الله بن المنادی، حسن بن علی بن عقان، یحیی بن ابی طالب، احمد بن عبد الحمید حارثی، حسن بن مکرم، و...

راویان از او: جعابی، طبرانی، ابن عدی، دارقطنی، ابو حفص کتانی، ابو الحسن بن الصلت، ابو الحسین بن متیم و... (2)

ص: 356

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 1، ق 1، ص 75، ش 153؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 133، ش 538؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 63، ش 57؛ [1] لسان المیزان، ج 1، ص 257، ش 804 و ص 172.

2- -تذکره الحفاظ، ج 3، صص 839 تا 842، ش 820؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 136، ش 548؛ تاریخ

راوی احادیث شماره: 183، 53.

احمد بن محمد بن نیزک

(1)

احمد بن محمد بن یحیی بن نیزک بن صالح همدانی، ابو العباس قومی، از راویان صدوق طبقه یازدهم، متوفای سال 275 ه. در سمرقند، که محمد بن نصر بر او نماز خوانده است.

مشایخ او: سلیمان بن حرب، مسدد و...

راویان از او: محمد بن صالح سمرقندی، ابو الحارث اسد بن حمدویه نسفی و... 2

راوی حدیث شماره: 241.

احمد بن محمد جمال اصفهانی - احمد بن محمد بن عبد الله...

احمد بن محمد بن عبد الله بن مصعب، ابو العباس جمال اصفهانی، عالم و فقیه که در سال 301 ه. در راه سفر حج درگذشت.

با توجه به اینکه وی از مشایخ طبرانی است، گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: عبد الرحمن بن بشر بن حکم عبدی نیشابوری، قطن بن ابراهیم بن عیسی ابن مسلم قشیری نیشابوری، ابو مسعود. 3

راویان از او: طبرانی، ابو الشیخ و...

راوی حدیث شماره: 159.

ص: 357

1- به کسر نون، سکون یاء، و فتح زاء. [1] (تقریب التهذیب).

احمد بن هیثم بن منصور، الدوری

گویا از رویان طبقه یازدهم باشد.

در تاریخ بغداد، آمده است: احمد بن هیثم بن منصور، الدوری، حدّث عن سوره بن الحکم، روی عنه ابنه محمّد (1).

راوی حدیث شماره: 202.

احمد بن یحیی بن خالد بن حیان

ابو العباس رقیّ سپس مصری متوفای سال 294 ه. از مشایخ طبرانی، که گویا از رویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: احمد بن حنبل، یحیی بن سلیمان جعفیّ.

راویان از او: ابو القاسم طبرانی و... (2)

راوی حدیث شماره: 231.

احمد بن یوسف - حمدان / م د س ق

احمد بن یوسف بن خالد مهلبی، ازدی، ابو الحسن سلمی نیشابوری و محدّث نیشابوری، معروف به «حمدان»، از رویان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای سال 264 ه. در 80 یا 82 سالگی. مسلم، ابو داود، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده اند.

او می گفت: من ازدی هستم و مادرم سلمی است.

ص: 358

1- تاریخ بغداد، ج 5، ص 192، ش 2654. [1]

2- بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 22، ص 88، ش 82؛ طبقات الحنابله، ابن ابی یعلی، ج 1، ص 84، ش 81.

مشایخ او: عبد الرزاق، ابو النضر، خالد بن مخلد، محمد بن عبید طنافسی و...

راویان از او: مسلم، ابو داود، نسائی، ابن ماجه، استادش: یحیی بن یحیی؛ ابن خزیمه، ابو عوانه، سراج، صالح جزره، ابراهیم بن ابی طالب و...
(1)

راوی حدیث شماره: 34.

احمد رقی

«ذهبی» در تاریخ الإسلام (2)، نوشته است: احمد بن علاء بن هلال، برادر هلال ابو العلاء رقی، کنیه اش: ابو عبد الرحمن، فقیه فاضل و قاضی دیار مصر، متوفای سال 274 یا 275 ه. که از عبد الله بن جعفر رقی، روایت کرده است.

راویان از او: خثمه بن الأضرابلسی، ابو المیمون راشد، ابن حزم.

و نیز در تاریخ الإسلام (3)، آمده است: احمد بن اسحاق خشاب رقی. (4)

مشایخ او: عقان، عبید الله بن جناد حلبی.

راوی از او: طبرانی.

بنابراین آنچه مسلم است، احمد رقی، یکی از مشایخ طبرانی است و گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

راوی حدیث شماره: 257.

ص: 359

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 565، ش 590؛ تهذیب التهذیب، ج 1، ص 114، ش 140؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 29.

2- تاریخ الإسلام، ج 20، ص 267، ش 230. [2]

3- همان، ج 20، ص 269 (3) و فیات، 271-280 ه. . [3]

4- المعجم الصغیر، ج 1، ص 25، ش 14 و 15.

اسماعیل بن ابی حارث اسد بن شاهین بغدادی، ابو اسحاق، از روایان صدوق طبقه یازدهم، متوفای روز جمعه، 16 جمادی الأولى، سال 258 ه. در سنن ابو داود و ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: داود بن محبّر بن قحذم، ابو بدر شجاع بن ولید، جعفر بن عون، حجاج اعور، عبد الوهّاب بن عطاء، ازدی، یزید بن هارون و...

روایان از او: بزّار، ابو داود، ابن ماجه، حربی، ابن ابی حاتم، ابو العباس السّراج، ابن ابی داود، ابن صاعد، ابن مخلد و... (1)

راوی حدیث شماره: 239.

ابو احمد بکر بن محمد صیرفی

بکر بن محمد بن حمدان، ابو احمد مروزی صیرفی محدث مرو، ملقب به «دوخمسین» (2)، که در سال 345 ه. در بخارا وفات یافت. «ذهبی» وی را از حافظان راوی طبقه یازدهم نگاشته که «حاکم» و دیگران از او حدیث شنیده اند.

مشایخ او: عبد العزیز بن حاتم، عبد الصّمد بن فضل، ابو حاتم رازی، احمد بن عبید الله نرسی و...

روایان از او: عبد الله بن عدی، ابن منده، محمد بن احمد غنجار، حسین بن محمد ماسرجسی، ابو الفضل منصور کاغدی. (3)

راوی حدیث شماره: 252.

ص: 360

1- - تهذیب التهذیب، ج 1، ص 296، ش 458؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 67.

2- - چون می گفت: «زد خمسین»، از این رو به «دو خمسین» ملقب شد.

3- - بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 3، ص 857، ضمن شماره 833؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 325، ش 544 و [2] ص 396، ش 656.

حجاج بن یوسف بن حجاج ثقفی - حجاج بن شاعر / م د

حجاج بن ابی یعقوب یوسف بن حجاج ثقفی بغدادی، معروف به «ابن الشاعر» از روایان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای سال 259 هـ. مسلم و ابو داود به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: حجاج بن محمد، ابو داود طیالسی، یعقوب بن ابراهیم، ابو النضر، عبد الرزاق، یزید بن هارون و...

روایان از او: مسلم، ابو داود، بقی بن مخلد، ابو یعلی، عبد الرحمن بن ابی حاتم، حسن محاملی و... (1)

راوی احادیث شماره: 54، 56.

حرب بن حسن طخان

وی صاحب کتاب و شیعی مورد وثوق است که گویا از روایان طبقه یازدهم باشد.

«ابن ابی حاتم رازی» می گوید: از پدرم درباره او پرسیدم. در پاسخ گفت: شیخ.

او از مطلب بن زیاد، روایت می کند.

روایان از او: احمد بن یحیی صوفی، یحیی بن زکریا لؤلؤی. (2)

راوی حدیث شماره: 76.

ص: 361

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 549، ش 569؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 466، ش 1754؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 186، ش 1192؛

[1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 154.

2- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 1، ق 2، ص 252، ش 1126؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 469، ش 1768؛ لسان المیزان، ج 2، ص

184، ش 827.

حرملة بن يحيى بن عبد الله بن حرملة بن عمران، تجيبي (1)، ابو حفص مصري، صحابي شافعي، از راويان صدوق طبقه يازدهم. «ذهبي» نوشته است: متولد 166 ه. و متوفای ماه شوال سال 243 ه. در 77 سالگی.

مسلم، نسائی و ابن ماجه به روايت وی استدلال کرده اند.

مشايخ او: عبد الله بن وهب، ابو صالح عبد الغفار بن داود حرّاني، ابو عبد الله شافعي، أيوب بن سويد الزملي، يحيى بن عبد الله بن بكير و...

راويان از او: مسلم، ابن ماجه قزويني، بقي بن مخلد، ابن قتيبه عسقلاني، ابو زرعه، ابو حاتم و... (2)

راوی احاديث شماره: 14، 146.

حسين بن اسحاق تستري

حسين بن اسحاق بن ابراهيم تستري دمشقي، از محدثان حافظ و رحال، متوفای سال 289 یا 290 ه. با توجه به اینکه از راويان طبقه دهم روايت می کند، گویا از راويان طبقه يازدهم باشد.

مشايخ او: هشام بن عمار، سعيد بن منصور، يحيى بن حماني، شيبان فروح ابلّی (3)، عبد الله بن ذكوان، دحيم، علي بن بحر قطان، حامد بن يحيى بلخي، يحيى بن سليمان.

راويان از او: پسرش: علي، سهل بن عبد الله تستري، ابو جعفر عقيلي، سليمان

ص: 362

1- - به ضم تاء، کسر جيم، سکون ياء (تقريب التهذيب).

2- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 486، ش 500؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 472، ش 1783؛ تهذيب التهذيب، ج 2، ص 210، ش 1229؛ تقريب التهذيب، ج 1، ص 158.

3- - به ضم همزه و باء و تشديد لام. (بنگريد به: تقريب التهذيب).

طبرانی، و...، ابو القاسم طبرانی از او بسیار روایت کرده است. (1)

راوی احادیث شماره: 154، 176، 179، 185، 198، 249.

حسین بن عبد الله قَطَّان

حسین بن عبد الله بن یزید قَطَّان، ابو عبد الله رَقِی مالکی جصاص ازرق که «دارقطنی» وی را توثیق کرده است، گویا وی از راویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: ابراهیم بن هشام غسانی، هشام بن عمار، ولید بن عتبہ، اسحاق بن موسی انصاری و...

راویان از او: ابو علی حسین بن علی نیشابوری، ابو بکر سنّی، ابن عدی، ابو حاتم بن حبان، ابو بکر بن مقرئ (2)، و...

راوی حدیث شماره: 250.

ربیع بن سلیمان مرادی/4

ربیع بن سلیمان بن عبد الجبار... مرادی، ابو محمد ازدی، مصری، اخرج محدث دیار مصر، از راویان ثقه طبقه یازدهم (3)، متولد سال 174 ه. و متوفای 270 ه. در 96 سالگی، در سنن ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: اسد بن موسی، ابن وهب، شعیب بن لیث، بشر بن بکر و...

راویان از او: ابو العباس محمد بن یعقوب اصم، ابو داود، نسائی، ابن ماجه، ابو زرعه

ص: 363

1- -بنگرید به: سیر اعلام النبلاء، ج 14، ص 57، ش 28؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 157، ش 220 و ج 22، ص 136؛ و نیز بنگرید: المعجم الصغیر، ج 1، ص 139؛ طبقات الحنابلہ، ج 1، ص 142، ش 184.

2- -بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 23، ص 310، ش 556 [1] حوادث و وفیات سال 310 ه.ق).

3- -ذهبی، وی را در طبقه نهم یادآور شده است.

رازی، ابو حاتم، ابن ابی حاتم، ابو نعیم عبد الملک جرجانی، ابو بکر بن زیاد نیشابوری و... (1)

راوی احادیث شماره: 103، 29.

سلیمان بن اشعث، ابو داود سجستانی/ت سی

سلیمان بن اشعث بن اسحاق بن بشیر بن شداد بن عمرو بن عامر، یا عمران ازدی، ابو داود سجستانی، (سیستانی)، ساکن بصره، صاحب «السّنن»، از محدثان برجسته و از راویان حافظ و ثقة طبقة یازدهم (2)، متولد سال 202 ه. و متوفای 16 شوال 275 ه. در بصره. ترمذی و نسائی به روایت وی استدلال کرده اند.

در تهذیب التهذیب آمده است: گفته می شود: جدش عمران، در جنگ صفین، با علی ابن ابی طالب، بود و کشته شد.

«محمد بن اسحاق صاعانی» می گوید: حدیث، رام ابو داود بود، همچنان که آهن برای حضرت داود، رام بود. «موسی بن هارون» گفته است: ابو داود، در دنیا برای حدیث و در آخرت برای بهشت آفریده شد.

«ابو حاتم بن حبان» می گوید: کان أحد أئمة الدنيا فقها و علما و حفظا و نسكا و ورعا و إتقانا، جمع و صنف، و ذب عن السنن.

«ابو عبد الله بن منده» گفته است: الذين أخرجوا و ميّزوا الثابت من المعلول، و الخطأ من الصواب أربعة: البخاري، و مسلم، و بعدهما أبو داود، و النسائي.

در تهذیب التهذیب آمده: «سهل بن عبد الله تستري» به ابو داود گفته است: زبانت را که با آن احادیث رسول خدا صلی الله علیه و سلم را نقل می کنی، بیرون بیاور تا ببوسم، فأخرج إليه لسانه فقَبَّله.

ص: 364

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 586، ش 611؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 70، ش 1956؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 245.

2- ولی در تذکره الحفاظ، وی را در طبقة نهم یاد آور شده است.

مشایخ او: در حدود 300 تن استاد حدیث دارد از عراقیان، خراسانیان، شامیان، مصریان، جزریان و... مانند: ابو عمر ضریر، مسلم بن ابراهیم، قعنبنی، عبد الله بن رجاء، سلیمان بن حرب، ابو ولید طیالسی.

راویان از او: ترمذی، نسائی، ابو عوانه اسفراینی، حرب بن اسماعیل کرمانی، زکریّا ساجی، و بسیاری دیگر. (1)

راوی احادیث شماره: 260، 280، 43، 81، 140، 165، 166، 167، 192، 193، 225، 232، 246، 254.

سلیمان بن عبد الجبار، ابو ایوب/ت

سلیمان بن عبد الجبار زریق (2) خیاط، ابو ایوب بغدادی، ساکن سامرا، از راویان صدوق طبقه یازدهم، ترمذی در سنن به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: علی بن قادم، عفان، عبید الله بن موسی، ابو عاصم، ابو نعیم، و...

راویان از او: ابو یعلی، ترمذی، ابو بکر بن ابی عاصم، محمد بن سلیمان باغندی، ابو العباس سراج، ابن صاعد و... (3)

راوی حدیث شماره: 134.

عبّاس بن ابراهیم

عبّاس بن ابراهیم، ابو الفضل قراطیسی بغدادی ایلّی، از راویان ثقه، متوفای روز پنجشنبه ششم محرم سال 304 ه. با توجه به اینکه برخی از مشایخ روایی او در طبقه

ص: 365

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 591، ش 615؛ تهذیب التهذیب، ج 3، ص 457، ش 2609؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 321.

2- به تقدیم زاء و تصغیر (تقریب التهذیب).

3- تهذیب التهذیب، ج 3، ص 490، ش 2659؛ [2] تقریب التهذیب، ج 1، ش 327.

دهم قرار دارند، پس گویا از راویان طبقه یازدهم است.

مشایخ او: اسحاق بن زیاد ایلّی، مالک بن خلیل یحمدی (1)، محمد بن مثنیٰ عنزی (2)، عبید الله بن یوسف جیری، حسین بن عمرو عنقری، ابراهیم بن راشد آدمی، بحر بن نصر مصری.

راویان از او: احمد بن سلیمان نجّاد، سلیمان بن احمد طبرانی، ابو الفتح محمد بن حسین ازدی، محمد بن مظفر. (3)

راوی حدیث شماره: 211.

عبّاس بن حمدان

عبّاس بن حمدان بن محمد بن سلم حنفی، ابو الفضل اصفهانی، متوفای چهارم جمادی الآخر سال 294 هـ. از عباد الصّالحین و راوی ثقه، صاحب مسند که از محدّثان عراق و اصفهان روایت می کند. با توجه به اینکه از راویان طبقه دهم روایت می کند پس گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

«ذهبی» درباره وی نوشته است: کان ثقه ثبتا صالحا عابدا.

مشایخ او: محمد بن عیسی دامغانی، یوسف بن محمد بن سابق، حاتم بن بکر و...

راویان از او: احمد بن عسّال، ابو القاسم طبرانی، ابو الشّیخ و... (4)

راوی حدیث شماره: 160.

ص: 366

1- به فتح یاء، سکون حاء و فتح میم. (اللّباب).

2- به فتح عین و نون.

3- تاریخ بغداد، ج 12، ص 152؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 23، ص 143، ش 192؛ [2] المعجم الصغیر، ج 1، ص 211.

4- اخبار اصبهان، ج 2، ص 141؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 171، ش 230.

عبّاس بن محمّد بن حاتم الدّوری، ابو الفضل بغدادی، خوارزمی الأصل از روایان ثقه و حافظ طبقه یازدهم (185-271 ه.).

مشایخ او: احمد بن حنبل، سعید بن عامر ضبعی، اسود بن عامر شاذان، اسحاق بن منصور السّلولی، حسن بن موسی اشیب، حسین بن علی جعفی خلف بن تمیم، ابو داود طیالسی، یونس بن محمّد المؤدّب، ابو نعیم فضل بن دکین و...

روایان از او: صاحبان سنن چهارگانه، عبد الله بن احمد بن حنبل، عبد الرحمن بن ابی حاتم رازی، بغوی، اسماعیل صفّار، ابو العبّاس اصمّ، و... (1)

راوی حدیث شماره: 59.

عبّاس بن محمّد مجاشعی اصفهانی

(ذهبی) نوشته است: ابو نعیم حافظ، وی را توثیق کرده است.

در اخبار اصبهان، عبّاس بن محمّد بن مجاشع، ابو الفضل را از روایان ثقه برمی شمرد. با توجه به اینکه مشایخ روایی او در طبقه دهم و روایان از او در طبقه دوازدهم قرار دارند پس گویا وی از روایان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: محمد بن یعقوب کرمانی.

روایان از او: ابن عسّال، طبرانی و ابو الشیخ. (2)

راوی حدیث شماره: 197.

ص: 367

-
- 1- تهذیب الکمال، ج 9، ص 476، ش 3124؛ تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 579، ش 603؛ تهذیب التّهذیب، ج 4، ص 218، ش 3276؛ [1] تقریب التّهذیب، ج 1، ص 399.
- 2- اخبار اصبهان، ج 2، ص 142؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 173، ش 234.

عبد الرحمن بن حاتم مرادی

ابو زید مرادی مصری، متوفای سال 294 ق. مؤلف میزان الاعتدال، درباره او نوشته است: ما علمت به بأسا. وی از نعیم بن حماد و گروهی از راویان روایت می کند.

با توجه به اینکه در میان طبقه دهم و دوازدهم قرار دارد گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: عبد الله بن صالح، اصبع بن فرج، نعیم بن حسان (1).

راویان از او: طبرانی و... (2)

راوی حدیث شماره: 203.

عبد الرحمن بن عمرو، ابو زرعه، دمشقی / د

عبد الرحمن بن عمرو بن عبد الله بن صفوان بن عمرو نصری، ابو زرعه، دمشقی، شیخ شام در زمان خودش، از راویان ثقه، حافظ و مصنف طبقه یازدهم، متوفای ماه جمادی الآخره 281 ه. ابو داود به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: ابو الیمان، هوذه بن خلیفه، ابو نعیم، احمد بن خالد وهبی، ابو مسهر غسانی، سلیمان بن حرب، احمد بن حنبل و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، ابو داود، ابن صاعد، ابو العباس اصم، ابو جعفر طحاوی، ابن ابی حاتم، عبدان اهوازی و... (3)

راوی حدیث شماره: 139.

ص: 368

1- -ظاهرا نعیم بن حماد صحیح باشد.

2- -میزان الاعتدال، ج 2، ص 554، ش 4839؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 193، ش 270. [1]

3- -تذکره الحفاظ، ج 2، ص 626، ش 651؛ تهذیب التهذیب، ج 5، ص 146، ش 4076؛ تقریب التهذیب، ج 1، ش 493.

عبد الله بن محمد بن مسلم اسفرائینی

عبد الله بن محمد بن مسلم، ابو بکر اسفرائینی، از راویان حافظ طبقه یازدهم، متولد 239 ه. و متوفای 318 ه.

مشایخ او: محمد بن یحیی ذهلی، حسن بن محمد زعفرانی، یونس بن عبد الأعلى، ابو زرعه و...

راویان از او: ابو عبد الله بن اخرم، ابو علی حافظ، ابو احمد حاکم، محمد بن فضل بن خزیمه، ابو احمد بن عدی و... (1)

راوی حدیث شماره: 20.

عبد الله بن یحیی بن معاویه - ابو بکر طلحی

عبد الله بن یحیی بن معاویه، ابو بکر تیمی طلحی کوفی که گویا از محدثان و راویان طبقه یازدهم باشد. حافظ محمد بن احمد بن حماد، وی را توثیق کرده است.

مشایخ او: عبید بن غنم، مطین و...

راویان از او: ابو نعیم حافظ (2)، و...

راوی حدیث شماره: 224.

عبید بن اسباط بن محمد کوفی / زارات ق

(3)

عبید بن اسباط بن محمد بن عبد الرحمن... قرشی، ابو محمد، کوفی، از راویان صدوق طبقه یازدهم، متوفای سال 250 ه. بخاری در جزء القراء خلف الإمام، ترمذی و ابن ماجه

ص: 369

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 792، ش 784؛ تاریخ الإسلام، ج 23، ص 564. [1]

2- بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 26، ص 210 (2) وفيات سال 360 ه.ق).

3- به تصغیر (تقریب التهذیب).

در سنن به روایت وی استناد کرده اند.

مشایخ او: پدرش، عبد الله بن ادريس، سفیان بن عقبه سوائی، یحیی بن یمان و...

راویان از او: ترمذی، محمد بن عبد الله حضر می، بخاری در جزء القراءة خلف الإمام ابن ماجه، ابو حاتم، ابو اسحاق هاشمی و... (1)

راوی احادیث شماره: 168، 177.

علی بن اسحاق بن وزیر - علی بن الوزير

علی بن اسحاق بن ابراهیم، ابو الحسن اصفهانی ملقب به وزیر، متوفای سال 297 ه.ق، که گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: اسماعیل بن موسی، ابو کریب، حسن بن قرعه، عبد الجبار بن علاء مکی، حسین مروزی، محمد بن یزید آدمی و...

راویان از او: ابو احمد عسال، احمد بن بندار، طبرانی. (2)

راوی حدیث شماره: 208.

علی بن حمشاذ، نیشابوری

(3)

علی بن حمشاذ بن سختویه بن نصر، ابو الحسن نیشابوری، صاحب تصانیف، از حافظان عدل رحال و متقن طبقه یازدهم، متوفای ماه شوال 338 ه. «و مات فجأه فی الحمام».

مشایخ او: حسین بن فضل، فضل شعرانی، حارث بن ابی اسامه، ابراهیم بن دیزیل،

ص: 370

1- تهذیب التهذیب، ج 5، ص 418، ش 4491؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 541.

2- بنگرید به: المعجم الصّغیر، چاپ مدینه، ج 1، ص 198 و چاپ بیروت، ص 238، حدیث شماره 548؛ أخبار اصبهان، ج 2، ص

11؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 207، ش 298. [2]

3- به فتح حاء، سکون میم و فتح شین (الأنساب، ج 4، ص 248). [3]

راویان از او: حاکم نیشابوری، ابو احمد حاکم، ابن منده و... (1)

راوی احادیث شماره: 109، 266.

علی بن محمد بن جعفر بن عبسه وراق عبدان

گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

«ابن حجر» در لسان المیزان (2)، فقط به ذکر نام وی که از روایت گرفته، اکتفا نموده و چیزی درباره او نوشته است.

راوی حدیث شماره: 33.

عمرو بن یزید جرمی بصری/س

عمرو بن یزید، ابو یزید (3) جرمی بصری، از راویان صدوق طبقه یازدهم. نسائی به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: امیه بن خالد، ابو داود طیالسی، عبد الصمد بن عبد الوارث، محمد بن ابی عدی، عبد الرحمن بن مهدی، غندر و...

راویان از او: نسائی، ابو بکر بزار، ابو حاتم و... (4)

راوی احادیث شماره: 30، 31.

ص: 371

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 855، ش 823؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 165؛ المنتظم فی تاریخ الملوک و الأمم، ج 14، ص 76؛ طبقات

الحفاظ، ص 358، ش 815.

2- لسان المیزان، ج 4، ص 258.

3- در تقریب التهذیب آمده است: «ابو برید» باء و راء به صورت تصغیر و «جرمی» به فتح جیم.

4- میزان الاعتدال، ج 3، ص 294، ش 6478؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 228، ش 5326؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 81.

فضل بن محمد بن مسیب بیهقی ابو محمد، شعرانی نیشابوری متوفای محرم سال 282 ه. از تبار «بازان» پادشاه «یمن» که با نامه پیامبر صلی الله علیه و اله مسلمان شده بود.

وی به گفته «ذهبی» از حافظان جوال طبقه نهم (1) می باشد که «حاکم» از «ابو بکر بن مؤمل» نقل می کند: «کنا نقول: ما بقى فى الدنيا مدینه لم يدخلها الفضل الشعرانى فى طلب الحديث إلا الأندلس».

«حاکم» درباره او می گوید: کان الفضل أديبا عابدا عارفا بالرجال، وکان یرسل شعره فللقب بالشعرانى و نیز نقل می کند که: صدوق إلا أنه کان غالیا فى التشیع.

«مسعود سجزی» می گوید: سألت ابا عبد الله الحاکم عن الفضل الشعرانى، فقال: ثقہ مأمون لم يطعن فى حدیثه بحجّه.

مشایخ او: اسماعیل بن اویس، سعید بن ابی مریم (سعید بن حکم)، کاتب اللیث، سعید بن منصور، عبد الله بن صالح، عیسی بن قالون، سلیمان حرب، احمد بن یونس یربوعی، اسحاق فروی، ابو جعفر نفیلی و دیگر محدثان شام، حجاز، مصر، عراق، خراسان و جزیره.

راویان از او: ابن خزیمه، ابو حامد بن شرقی، علی بن حمشاذ، محمد بن مؤمل، محمد بن قاسم عتکی، علی بن حماد، ابو عبد الله محمد بن یعقوب، نوّه او: اسماعیل بن محمد بن فضل. (2)

راوی حدیث شماره: 152.

ص: 372

1- ولی براساس طبقه بندی «ابن حجر» و با توجه به اینکه برخی از مشایخ وی در طبقه دهم و راویان از او در طبقه دوازدهم قرار دارند، پس گویا وی از راویان طبقه یازدهم باشد.

2- بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 69، ش 393؛ تذکره الحفاظ، ج 2، ص 626، ش 654؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 239، ش 383. [1]

فضیل بن محمد بن فضیل، ابو یحیی ملطی، امام مسجد ملطیّه، متوفای سال 284 هـ.

گویا از رویان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: ابو توبه ربیع بن نافع، ابو نعیم فضل بن دکین، موسی بن داود، محمد بن عیسی بن الطباع، سعید بن منصور، اسماعیل بن اویس، محمد بن موسی بن اعین، ابو الولید طیالسی.

رویان از او: ابو القاسم طبرانی، عبد الرحمن ابی حاتم، ابو عروبه حافظ. (1)

راوی حدیث شماره: 222.

قاسم بن محمد بن حماد دلال کوفی

قاسم بن محمد بن حماد دلال کوفی، متوفای سال 286 یا 295 یا 299 هـ. گویا از رویان طبقه یازدهم باشد. «دارقطنی» وی را ضعیف شمرده، ولی «ابن حبان» او را در الثقات، یادآور شده است.

مشایخ او: ابو بلال اشعری، قطبه بن علاء بن منهال، مخول، و ابو نعیم، اسید بن زید.

رویان از او: طبرانی، خالدی، ابن عقده. (2)

راوی حدیث شماره: 174.

ص: 373

1- -بنگرید به: الجرح و التعديل، ج 3، ق 2، ص 76، ش 427؛ المعجم الصغیر، (چاپ بیروت)، ص 315، ش 751؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 241، ش 386.

2- -بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 378، ش 6835؛ تاریخ الإسلام، ج 22، ص 232، ش 348؛ و [1] ج 21، ص 243، ش 392؛ لسان المیزان، ج 4، ص 465، ش 1443.

کهمس بن معمر بن محمد بن معمر بن کهمس مصری که گویا از رویان طبقه یازدهم باشد. وی از محمد بن رمح و دیگران روایت می کند. (1)

راوی حدیث شماره: 3.

محمد بن ابراهیم بن کثیر

محمد بن ابراهیم بن کثیر الصوری، ابو الحسن از محدثان مشهور، گویا از رویان طبقه یازدهم است.

«ذهبی» می نویسد: روی عن رواد بن الجراح خبرا باطلا و منکرا فی ذکر المهدی، قال الجلاب: هذا باطل و محمد الصوری لم یسمع من رواد، و کان مع هذا غالیا فی التشیع.

ولی «ابن حجر» می نویسد: «ابن حبان» وی را در الثقات، یاد آور شده است.

مشایخ او: محمد بن یوسف فریابی، مؤمل بن اسماعیل.

راویان از او: عمرو بن عصیم الصوری، ابراهیم بن عبد الرزاق انطاکی، عبد الرحمن ابن حمدان جلاب و... (2)

راوی حدیث شماره: 73.

محمد بن احمد بن ابی عون ریائی - محمد بن ابی عون نسوی

محمد بن احمد بن عبد الله بن ابی عون، ابو جعفر نسوی (نسائی) ریائی، متوفای سال 313 ه. ق، از رویان تقه که گویا در طبقه یازدهم باشد.

ص: 374

1- -بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 23، ص 325، ش 606 (1) وفيات 301-303 [2] ه.

2- -بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 449، ش 7114؛ تاریخ الإسلام، ج 20، ص 429، ش 535 (حوادث و وفيات، 271-280

ه.)؛ لسان المیزان، ج 5، ص 23، ش 89. [3] وفيات، 271-280 [4] ه.)؛ لسان المیزان، ج 5، ص 23، ش 89.

مشایخ او: علی بن حجر، ابراهیم بن سعید جوهری، احمد بن ابراهیم دورقی، حمید ابن زنجویه نسائی.

راویان از او: یحیی بن منصور، عبد الله بن سعد، ابو الفضل محمد بن ابراهیم، ابو عمرو ابن حمدان، عبد الباقي بن قانع قاضی، ابو القاسم طبرانی، ابو احمد بن عدی، ابو بکر اسماعیلی، الغطریفی، محمد بن محمد بن سمعان و محمد بن مخلد الدوری، اسماعیل بن علی الخطیبی.

(1)

راوی حدیث شماره: 155.

محمد بن احمد محبوبی، ابو العباس

ابو العباس محبوبی محمد بن احمد بن محبوب مروزی، صاحب ترمذی، متوفای سال 346 هـ. (2) که در تذکره الحفاظ وی را در طبقه یازدهم یادآور شده است.

وی از مشایخ حاکم نیشابوری است. (3)

راوی حدیث شماره: 112.

محمد بن اسحاق صغانی یا صغانی / م 4

(4)

محمد بن اسحاق بن جعفر، ابو بکر صغانی، خراسانی الأصل، ساکن و محدث بغداد، از راویان ثقه و ثبت طبقه یازدهم، متوفای روز پنجشنبه هفتم ماه صفر 270 هـ. مسلم،

ص: 375

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 1، ص 311، ش 192؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 23، ص 458، ش 118. [2]

2- -تذکره الحفاظ، ج 3، ص 863 در ضمن نام محمد بن یعقوب ابو العباس، اصم نیشابوری به شماره 835.

3- -بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 3، ص 1039، ش 962؛ تاریخ الإسلام، ج 28، ص 122، ش 183.

4- -در تقریب التهذیب آمده: به فتح صاد و سپس غین. و در تذکره الحفاظ و تهذیب التهذیب آمده صغانی.

ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه در صحیح و سنن به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: یزید بن هارون، روح بن عباد، سعید بن ابی مریم، احمد بن اسحاق، حضر می، محمد بن جعفر مدائنی، عفان، ابو مسهر و...

راویان از او: صاحبان صحاح بجز بخاری، ابو بکر بن خزیمه، ابو عوانه، ابو العباس اصم، اسماعیل صفار، عبدان اهوازی، موسی بن هارون، ابن ابی حاتم، رویانی، ابن مخلد و... (1)

راوی احادیث شماره: 90، 61، 8.

محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره - بخاری/ت س

ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره بن بردزبه جعفی، معروف به بخاری، از حافظان بلند آوازه و محدث و راوی طبقه یازدهم، صاحب صحیح و تصانیف، او در سال 194 هـ متولد شد و در سال 256 هـ یعنی در 62 سالگی درگذشت.

درباره وضعیت جسمی وی نقل شده است: نحیف الجسم لیس بالطویل و لا القصیر.

مشایخ او: مکی بن ابراهیم بلخی، ابو نعیم فضل بن دکین، عبید الله بن موسی، محمد ابن عبد الله انصاری، عفان، ابو مسهر، و بسیاری دیگر.

راویان از او: ترمذی در جامع، مسلم در غیر جامع، محمد بن نصر فقیه مروزی، صالح بن محمد جزره، مطین، ابن خزیمه و بسیاری دیگر. (2)

راوی احادیث شماره: 218، 248، 39، 13.

ص: 376

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 573، ش 598؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 32، ش 5925؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 144.

2- بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 2، ص 555، ش 578؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 41، ش 5931؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 144.

محمد بن اسماعیل بن سالم، صائغ، ابو جعفر بغدادی، ساکن مکه، از رویان صدوق طبقه یازدهم، متوفای 276 ه. در 88 سالگی، ابو داود به روایت وی استناد کرده است.

مشایخ او: پدرش، حجاج بن محمد، عفان، ابو داود حفری، ابو النضر، علی بن مدینی، احمد، و...

روایان از او: ابو داود، موسی بن هارون حمّال، ابن ابی حاتم، ابو جعفر عقیلی و... (1)

راوی احادیث شماره: 209، 59.

محمد بن ثواب/ق

(2)

محمد بن ثواب بن سعید بن حصن هبّاری 4، ابو عبد الله کوفی، از رویان صدوق طبقه یازدهم، متوفای سال 260 ه. در سنن ابن ماجه به روایت وی استناد شده است.

«مسلمه» بدون دلیل، او را ضعیف دانسته است.

مشایخ او: عبد الله بن نمیر، ابو اسامه، ابو داود حفری، زید بن حباب، معاویه بن هشام، یونس بن بکیر و...

روایان از او: ابن ماجه، ابن عوانه اسفراینی، ابو بکر بزار، یعقوب بن شبیه، ابو نعیم بن عدی، ابن ابی حاتم، عبد الرحمن بن محمد بن حمّاد طهرانی و... (3)

راوی حدیث شماره: 211.

ص: 377

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 631، در ضمن شماره 656؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 50، ش 5935؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 145.

2- 2 و 4 - به فتح ثاء و تخفیف او «هبّاری» به تشدید باء (تقریب التهذیب).

3- تهذیب التهذیب، ج 7، ص 78، ش 5987؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 149.

«ابن حجر» می نویسد: محمد بن رزق، شیخ طبرانی، و راوی از هیثم بن حبیب است (1).

اما به نظر این جانب، همان گونه که در المعجم الصغیر (2) آمده است؛ محمد بن رزین بن جامع المصری، ابو عبد الله المعدل، صحیح است که از مشایخ طبرانی و راوی از هیثم بن حبیب می باشد و با توجه به اینکه از مشایخ طبقه دهم، روایت می کند پس گویا از راویان طبقه یازدهم است.

مشایخ او: سعید بن منصور، هیثم بن حبیب، سفیان بن بشر، ابراهیم بن منذر حزامی، ابو مصعب زهری و...

راویان از او: علی بن محمد واعظ، طبرانی، حسن بن رشیق. (3)

راوی حدیث شماره: 236.

محمد بن زکریا هلالی

گویا از راویان طبقه یازدهم است.

محمد بن زکریا بن دینار، ابو جعفر، غلابی بصری اخباری، متوفای پس از سال 290 ه. در بصره، «ذهبی» وی را ضعیف شمرده ولی «ابن حبان» او را در کتاب الثقات، ذکر کرده و گفته است: اعتبار حدیث او منوط به این است که از شخص موثقی روایت کند.

مشایخ او: عبد الله بن رجاء غدانی، بکار بن محمد سیرینی، عباس بن بکار، یعقوب ابن جعفر بن سلیمان عباسی امیر، ابو الولید طیالسی، شعیب بن واقد، ابو زید انصاری

ص: 378

1- تقریب التهذیب، ج 2، ص 326.

2- المعجم الصغیر، چاپ مدینه طیبه، ج 2، ص 71 و چاپ بیروت، ص 400، ش 964.

3- بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 22، ص 268، ش 417 (1) و فیات 291-300 ه).

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، هلال بن محمد، فهد بن ابراهیم بن فهد. در میزان الاعتدال، و لسان المیزان، آمده است:

الصولی، حدّثنا الغلابی، حدّثنا ابراهیم بن بشّار، عن سفیان، عن أبی الزّبیر، قال: کنا عند جابر، فدخّل علیّ بن الحسین، فقال جابر: دخل الحسین، فضمّه النبیّ صلیّ الله علیه و سلم إلیه و قال:

«یولد لابنی هذا ابن یقال له علیّ، إذا کان یوم القیامه نادى مناد: لیقم سیّد العابدین، فیکوم هذا. و یولد له [ولد یقال له] محمّد، إذا رأیته یا جابر فاقراً علیه منیّ السّلام» (1).

راوی حدیث شماره: 74.

محمّد بن السّریّ بن مهران ناقد بغدادیّ

با توجه به اینکه مشایخ وی در طبقه دهم، و راوی از او در طبقه دوازدهم قرار دارند پس گویا از راویان طبقه یازدهم باشد. برحسب آنچه خطیب بغدادی نوشته است وی از راویان مورد وثوق است.

مشایخ او: ابراهیم بن زیاد سبلان، اسماعیل بن عیسی عطار، محمد بن عبد الله ارزّی (2)، یوسف بن موسی قطان.

راویان از او: عبد الباقي بن قانع، محمّد بن علیّ بن جیش الناقد، ابو القاسم طبرانی. (3)

راوی حدیث شماره: 172.

ص: 379

1- میزان الاعتدال، ج 3، ص 550، ش 7537؛ لسان المیزان، ج 5، ص 168، ش 571؛ تاریخ الإسلام، ج 21، ص 259، ش 434. [1]

2- با راء مضموم و زاء مشدّد. (تقریب التهذیب).

3- تاریخ بغداد، ج 5، ص 318، ش 283؛ [2] تاریخ الإسلام، ج 22، ص 269، ش 421. [3] و فیات سال 291-300 هـ).

محمد بن عبد الله بن احمد زاهد ابو عبد الله صفار اصفهانی ساکن نیشابور، متوفای روز دوشنبه، 12 ذیقعده سال 339 ه. در 98 سالگی که در خانه اش دفن گردید. وی در روزگار خود، محدث خراسان بود و از روایان طبقه یازدهم شمرده می شود.

«سمعانی» درباره او نوشته است: کان زاهدا حسن السیره، ورعا کثیر الخیر، و «حاکم نیشابوری» در تاریخ نیشابور، نقل می کند: ابو عبد الله الصّفّار الإصبهانی، محدث عصره بخراسان و کان مجاب الدعوه و نیز نقل شده: أقام أربعین سنه لم یرفع رأسه إلی السّماء حیاء من الله، و کان یقول: اسمی اسم رسول الله، و اسم أبی اسم أبیه، و اسم أمی آمنه.

مشایخ او: در اصفهان: احمد بن عصام انصاری، اسید بن عاصم ثقفی، احمد بن مهدی بن رستم، عبید غزال؛ در فارس: احمد بن مهران بن خالد؛ در بغداد: احمد بن عبد الله [عبید الله] التّرسی، محمد بن فرج ازرق، ابو اسماعیل ترمذی؛ در مکه: علی بن عبد العزیز و...

روایان از او: حاکم ابو عبد الله محمد بن عبد الله البیع حافظ، محمد بن ابراهیم جرجانی، ابو علی حسین بن علی نیشابوری حافظ، ابو الحسین محمد بن محمد حجّاجی حافظ، ابو سعید محمد بن موسی بن فضل صیرفی، ابو عبد الله بن منده و... (2)

راوی حدیث شماره: 35.

ص: 380

1- به فتح صاد و تشدید فاء، یعنی رویگر. (بنگرید به: الأنساب).

2- بنگرید به: تاریخ نیشابور، ص 183، ش 2386؛ أخبار اصبهان، ج 2، ص 271؛ [1] الأنساب، ج 8، ص 315؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 851 (در ضمن شماره 829، تاریخ الإسلام، ج 25، ص 179؛ [3] الوافی بالوفیات، ج 3، ص 316، ش 1368. [4]

محمد بن عبد الله بن عبد الحكم بن اعین بن لیث، ابو عبد الله مصری از فقیهان مفتی مصر و راوی ثقه طبقه یازدهم، متولد 182 ه. و متوفای 268 ه. در 86 سالگی. نسائی به روایت وی استناد کرده است.

«ابن خزیمه» گفته است: ما رأیت فی فقهاء الإسلام أعرف بأقوال الصّحابه و التابعین منه.

مشایخ او: پدرش، ابن وهب، شافعی، ابن ابی فدیك، قعنی و...

راویان از او: نسائی، ابن خزیمه، ابو حاتم، ابو بکر بن زیاد نیشابوری، محمد بن یعقوب اصم و... (1)

راوی حدیث شماره: 48.

محمد بن علی بن جارود - ابو بکر بن جارود

ابو بکر اصفهانی، محدث ثقه که گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

ابو نعیم اصفهانی درباره او نوشته است: از راویان ثقه، کثیر الحدیث، صاحب اصول، متوفای سال 325 ه. که از یونس بن حبیب و دیگران حدیث شنیده است.

مشایخ او: یونس بن حبیب، احمد بن معاویه، یحیی بن نصر، ابو داود طیالسی.

راویان از او: ابو اسحاق بن حمزه، ابو بکر بن مقرئ، محمد بن عبد الرحمن بن مخلد. (2)

راوی حدیث شماره: 201.

ص: 381

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 546، ش 566؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 246، ش 6272؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 178.

2- بنگرید به: اخبار اصبهان، ج 2، ص 249؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 24، ص 179، ش 250 [2] حوادث و وفیات 321-330 [3] ه.

محمد بن علی بن خلف اطروش دمشقی

گویا وی از راویان طبقه یازدهم است.

مشایخ او: هشام بن عمار، احمد بن ابی الحواری (-احمد بن عبد الله بن میمون، دحیم) (1).

راویان از او: عبد الله بن الورد مصری، عبد المؤمن نسفی، طبرانی.

راوی حدیث شماره: 224.

محمد بن عمرو بن موسی، عقیلی

ابو جعفر محمد بن عمرو بن موسی بن حماد عقیلی صاحب کتاب الصّغفاء در رجال شناسی، از راویان نامدار، حافظ و ثقه طبقه یازدهم، متوفای سال 322 هـ.

مشایخ او: جدش: یزید بن محمد عقیلی، محمد بن اسماعیل صائغ، ابو یحیی بن ابی مسرّه، عبد الله بن احمد بن حنبل، یحیی بن ایوب علاّف، محمد بن اسماعیل ترمذی، علی بن عبد العزيز بغوی، محمد بن خزیمه، محمد بن موسی بلخی و...

راویان از او: ابو الحسن محمد بن نافع خزاعی، یوسف بن احمد بن دخیل مصری، ابو بکر بن مقرئ و... (2)

راوی حدیث شماره: 209.

ابو جعفر محمد بن محمد بن عبد الله بغدادی

محمد بن محمد بن عبد الله بن حمزه بن جمیل، ابو جعفر بغدادی، جمال محدث، ساکن سمرقند، متوفای سال 346 هـ. در سمرقند که گویا از راویان طبقه یازدهم باشد.

ص: 382

1- تاریخ الإسلام، ج 21، ص 281، ش 485 [1] وفيات سال 281-290 [2] هـ.

2- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 833، ش 814؛ تاریخ الإسلام، ج 24، ص 111، ش 103. [3]

«ذهبی» درباره او از «حاکم» نقل می کند: هو محدث عصره بخراسان، و اکثر رحله و أثبتهم أصولاً، و اتجر إلى الرّی و سكنها مدّه، فقيل له: الرّازی. و كان صاحب جمال، فقيل له الجمال.

مشایخ او: عبید بن محمد کشوری (1)، ابو زرعه دمشقی، و...

راویان از او: ابن منده، ابو عبد الله حاکم نیشابوری، ابو سعد ادیسی، محمد بن ابراهیم جرجانی. (2)

راوی حدیث شماره: 75.

محمد بن مخلد عطار

(3)

محمد بن مخلد بن حفص، ابو عبد الله الدوری عطار، مسند بغداد، از راویان موصوف به صدق، ثقه و صلاح و مأمون طبقه یازدهم، متولد سال 234 یا 233 و متوفای جمادی الآخره سال 331 هـ.

مشایخ او: أصبغ بن اسماعیل ابو حذافه سهمی، یعقوب بن دورقی، مسلم بن حجاج، احمد بن عثمان بن اودی، عبدوس بن بشر، احمد بن محمد بن یحیی قطان، زعفرانی و...

راویان از او: ابو بکر بن جعابی، ابو عمر بن مهدی، دارقطنی، ابن الصلت اهوازی و... (4)

راوی احادیث شماره: 52، 36.

ص: 383

1- به فتح کاف و یا کسر آن، منسوب به «کشور» آبادی است در صنعاء یمن (بنگرید به: الأنساب).

2- بنگرید به: تاریخ نیشابور، ص 186، ش 2472؛ تاریخ بغداد، ج 3، صص 217 و 218، ش 1271؛ سیر أعلام النبلاء، ج 15، ص 546، ش 325؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 361، ش 609. [1]

3- به فتح میم و لام، و سکون خاء.

4- بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 3، صص 310 و 311، ش 1406؛ تذکره الحفاظ، ج 3، ص 828، ش 811؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 62، ش 30؛ لسان المیزان، ج 5، ص 374، ش 1218.

محمد بن هیثم بن حمّاد بن واقد ثقفی، ابو الأحوص بغدادی، عکبری (1)، قاضی عکبراء، معروف به ابو الأحوص، از رویان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای سال 299 ه. ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده است.

مشایخ او: ابو نعیم، عبد الله بن رجاء، مسلم بن ابراهیم، نفیلی، موسی بن داود ضبّی، قعنّبی، ابو الولید طیالسی نعیم بن حمّاد، و...

راویان از او: ابن ماجه، ابو عوانه اسفرائینی، عثمان بن السّمّاک، ابو بکر اسکافی، ابو بکر شافعی، ابن ناجیه، وکیع، محمد بن عبد الله حضرمی، و... (2)

راوی حدیث شماره: 252.

محمد بن یحیی ازدی / قدت ق

محمد بن یحیی بن عبد الکریم بن نافع ازدی، بصری، ساکن بغداد، از رویان ثقه طبقه یازدهم، متوفای سال 252 ه. ابو داود در کتاب القدر، ترمذی و ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده اند.

مشایخ او: پدرش، داود بن محبّر، حجّاج بن محمد، عبد الصّمد بن عبد الوارث، محمد بن اسحاق، حسین محمد مروزی، ابو التّضر، وهب بن جریر بن حازم، یزید بن هارون، و...

راویان از او: ابو داود، ترمذی، ابن ماجه، ابن ابی عاصم، احمد بن یحیی بن زهیر، تستری، حرب کرمانی و... (3)

ص: 384

1- - منسوب به عکبراء، به ضم عین، سکون کاف و فتح باء، شهرکی است در نواحی بغداد (تقریب التهذیب).

2- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 605، ش 630؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 469، ش 6625؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 215.

3- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 511 در ضمن شماره 526؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 485، ش 6647؛ [2]

محمد بن یحیی ذهلّی، نیشابوری / خ 4

ابو عبد الله، محمد بن یحیی بن عبد الله بن خالد بن فارس بن ذؤیب ذهلّی (مولی بنی ذهل)، نیشابوری، شیخ الإسلام نیشابور، از راویان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای 258 ه. در 86 سالگی. بخاری، ابو داود، ترمذی، نسائی و ابن ماجه به روایت وی استدلال کرده اند.

«محمد بن سهل بن عسكر» گفته است: در حضور احمد بن حنبل بودیم که محمد بن یحیی «ذهلّی» وارد شد، احمد، به احترام او برخاست، حاضران تعجب کردند، آن گاه احمد به فرزندان و اصحابش گفت: اذهبوا إلى أبي عبد الله فاكتبوا عنه.

«محمد بن داود مصیصی» گفت: در نزد احمد بن حنبل بودیم، محمد بن یحیی، حدیثی را یادآور شد که در آن ضعف بود. پس احمد گفت: لا يذكر مثلك مثل هذا؛ فحجل محمد، فقال له أحمد: إنما قلت هذا إجلالاً لك يا أبا عبد الله.

مشایخ او: عبد الرزاق، عبد الرحمن بن مهدی، ابو داود طیالسی، عبد الصمد بن عبد الوارث، عبد الله بن جعفر رقی و دیگر محدثان حرمین، شام، مصر، عراق، ری، خراسان، یمن و جزیره.

راویان از او: پسرش: یحیی بن محمد بن یحیی ملقب به «حیکان»، صاحبان صحاح بجز مسلم، محمد بن اسحاق صاغانی، عباس الدوری، ابو حاتم، ابو زرعه، ابن خزیمه، محمد بن اسحاق بن ابراهیم السراج، ابو عوانه اسفراینی، ابو بکر بن زیاد نیشابوری، حاجب بن احمد طوسی و...

(1)

راوی حدیث شماره: 34.

ص: 385

ابو عبد الله محمد بن يعقوب - ابن اكرم

ابو عبد الله محمد بن يعقوب بن يوسف شيبانتي نيشابوري، ابن اكرم (250-344 ه.ق) از راويان طبقه يازدهم، صاحب المسند الكبير، و المستخرج على الصحاحين. پدرش معروف به ابن کرمانی بود، وی بر جنازه محمد بن يحيى ذهلی نماز خوانده است.

مشايخ او: علي بن حسن هلالی، ابراهيم بن عبد الله سعدنی، محمد بن عبد الوهاب الفراء، يحيى بن محمد ذهلی، علي بن حسن هلالی و...

راويان از او: ابو بكر بن اسحاق الصبغی، حسن بن محمد الفقيه، ابو عبد الله حاكم، يحيى بن ابراهيم المزكی، محمد بن اسحاق بن منده و... (1)

راوی حدیث شماره: 29.

ابو العباس محمد بن يعقوب اصم

ابو العباس محمد بن يعقوب بن يوسف معقل بن سنان اموی، نيشابوري، از محدثان و راويان ثقه طبقه يازدهم، متولد 247 ه. و متوفای 346 ه. خوش نداشت که به او «اصم» گفته شود، ناشنوايي بر او عارض شده بود تا جایی که نهيق حمار را هم نمی شنید.

مشايخ او: در اصفهان: هارون بن هارون بن سليمان، أسيد بن عاصم؛ در مکه: احمد ابن شيبانتي رملی؛ در مصر: ربيع، بحر بن نصر و...؛ در عسقلان: احمد بن فضل صائغ؛ در بيروت: عباس بن وليد؛ در دمشق: يزيد بن عبد الصمد، و نیز، طرسوس، کوفه، بغداد و...

راويان از او: حاكم ابو عبد الله بن منده، محمد بن ابراهيم جرجاني و... ابو بكر حيري، ابو سعيد صيرفي، ابو صادق محمد بن احمد بن ابي الفوارس عطار و... (2)

راوی احادیث شماره: 8، 29، 61، 90، 103.

ص: 386

1- - بنگريد به: تذکره الحفاظ، ج 3، ص 864، ش 836؛ تاريخ الإسلام، ج 25، ص 312، ش 520. [1]

2- - تذکره الحفاظ، ج 3، ص 860، ش 835؛ تاريخ الإسلام، ج 25، ص 362، ش 610. [2]

معاذ بن مثنی بن معاذ، ابوالمثنی العنبری بصری ساکن بغداد، وی در سال 208 هـ.

متولد شد و در سال 288 هـ. یعنی در 80 سالگی وفات یافت. از روایان ثقه و جلیل که گویا از روایان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: پدرش، عبد الله بن عبد الوهاب الحجیبی، قعنیبی، شیبان بن فروخ، محمد بن ابن عبد الله خزاعی، محمد بن کثیر عبدی، مسدد بن مسرهد.

روایان از او: ابو بکر شافعی، یحیی بن صاعد، محمد بن مخلد، عبد الباقي بن قانع، جعفر بن حکم المؤدب، عمر بن مسلم، ابو القاسم طبرانی. (1)

راوی احادیث: 162، 175.

موسی بن هارون

موسی بن هارون بن عبد الله بن مروان، بغدادی، بزاز، محدث عراق، از روایان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متولد 214 هـ. و متوفای 294 هـ.

مشایخ او: پدرش؛ احمد بن حنبل، یحیی بن حمانی، خلف بن هشام و...

روایان از او: طبرانی، ابو سهل قطان، ابو طاهر ذهلی، ابو بکر شافعی و... (2)

راوی احادیث: 164، 190 (تکرار شماره 164).

یحیی بن عبد الباقي

یحیی بن عبد الباقي بن یحیی بن یزید بن ابراهیم عبد الله، ابو القاسم الثغری الأذنی،

ص: 387

1- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 13، ص 136، ش 7121؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 21، ص 308، ش 537. [2]
2- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 669، ش 689؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 289 (در تهذیب التهذیب یافت نشد).

متوفای سال 293 ه.ق، از محدثان ثقه که گویا از روایان طبقه یازدهم باشد.

مشایخ او: محمد بن سلیمان بن لوین، ابراهیم بن سعید جوهری، سعید بن عمرو سکونی حمصی، ابو عمیر نحاس رملی، اسماعیل بن ابی خالد مقدسی، یحیی بن عثمان حمصی، و...

روایان از او: یحیی بن محمد بن صاعد، ابو الحسین بن المنادی، احمد بن اسحاق بن وهب بندار، ابو عمرو بن السّمّاک، عبد الباقي بن قانع، ابو القاسم طبرانی (1).

راوی حدیث شماره: 238.

یعقوب بن اسحاق، ابو عوانه اسفراینی

یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم بن یزید، ابو عوانه اسفراینی، نیشابوری الأصل، صاحب مسند، از روایان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای سال 316 ه.وی از محدثان خراسان، عراق، حجاز، یمن، شام، فارس، اصفهان، مصر، و... استفاده کرده است.

مؤلف تذکره الحفاظ نوشته است: علی قبر ابی عوانه مشهد مبنی یاسفرائین، یزار، و هو بداخل المدینه [البلد]، و کان هو أوّل من أدخل کتب الشافعی و مذهبه إلى إسفرایین.

«حاکم» گفته است: ابو عوانه من علماء الحدیث و أثباتهم.

راوی حدیث: «المتبايعان بالخيار ما لم يفترقا».

مشایخ او: محمد بن یحیی، مسلم بن حجّاج، عمر بن شبه، شعیب بن عمرو ضبعی، علی بن اشکاب، سعدان بن نصر، حسن بن محمد زعفرانی، ربیع مرادی، محمد بن عبد الله بن عبد الحکم، و... یونس بن عبد الأعلى، احمد بن ازهر، زعفرانی، علی بن حرب، محمد بن یحیی ذهلّی و...

روایان از او: طبرانی، احمد بن علی رازی حافظ، ابو علی نیشابوری، یحیی بن منصور قاضی، عبد الله بن عدی، ابو بکر اسماعیلی، حسینک بن علی، فرزندش:

ص: 388

1- بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 14، ص 227، ش 7528؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 22، ص 322، ش 544. [2]

ابو مصعب محمد بن یعقوب، پسر پسر خواهرش: ابو نعیم عبد الملک بن حسن اسفراینی. (1)

راوی احادیث شماره: 47، 48، 59، 89، 188، 265.

یوسف بن سعید بن مسلم/س

یوسف بن سعید بن مسلم مصیصی، ابو یعقوب انطاکی، از راویان ثقه و حافظ طبقه یازدهم، متوفای سال 271 هـ. در سنن نسائی به روایت وی استناد شده است.

مشایخ او: داود بن منصور، حجّاج بن محمد اعور، محمد بن مصعب، عبید الله بن موسی، ابو مسهر، هوذّه بن خلیفه، قبیصه، موسی بن داود ضبّی، ابو نعیم و...

راویان از او: نسائی، ابو عوانه، محمد بن منذر هروی، شکر، ابو بکر بن زیاد نیشابوری و... (2)

راوی احادیث: 47، 59.

ص: 389

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 779، ش 772؛ تاریخ الإسلام، ج 23، ص 525، ش 277. [1]

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 583، ش 608؛ تهذیب التهذیب، ج 9، ص 435، ش 8149؛ تقریب التهذیب، ج 2، ص 381.

ابو اسحاق بن حمزه - ابراهیم بن محمد

ابراهیم بن محمد بن حمزه بن عماره اصفهانی، یکی از راویان نامدار و حافظ طبقه دوازدهم، متوفای سال 353 ه. در حدود 80 سالگی؛ پدرش از مشایخ بزرگ اصفهان بود. جدش: عماره، پسر حمزه بن یسار بن عبد الرحمن بن حفص که حفص، برادر ابو مسلم خراسانی مشهور بود.

مشایخ او: ابو شعیب حرانی، محمد بن عبد الله مطین، یوسف بن یعقوب قاضی، محمد بن عثمان عسی، ابو خلیفه جمحی و...

راویان از او: ابو نعیم اصفهانی، ابو عبد الله بن منده، ابو بکر بن مردویه، و... (1)

راوی حدیث شماره: 51.

احمد بن بندار

احمد بن بندار بن اسحاق ابو عبد الله شعّار، اصفهانی، متوفای 359 ه. ق، که ابو نعیم

ص: 390

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 910، ش 873؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 84 (1) وفيات، 351-380 [2] ه.؛ طبقات الحفاظ، ص 317، ش 844.

اصفهانى درباره وی نوشته است: ثقه، کان ظاهرى المذهب.

با توجه به اینکه وی از مشايخ روايى ابو نعيم اصفهانى است، پس گویا از راويان طبقه دوازدهم باشد.

مشايخ او: ابراهيم بن سعدان، عبید الغزال، عمر بن مرداس، محمد بن زکریا، خزاعى، محمد بن يوسف، ابن ابى عاصم، محمد بن ایوب رازى (1)، سلمه بن شبيب.

راويان از او: احمد بن اسحاق، محمد بن احمد بن يعقوب شيبانى. (2)

راوى حديث شماره: 160.

ابو محمد احمد بن عبد الله مزنى

احمد بن عبد الله بن محمد بن عبد الله بن محمد بن بشر بن معقل بن حسان بن عبد الله ابن معقل، المزنى، صحابى رسول الله صلى الله عليه وسلم و كان إمام أهل العلم و الجود فى عصره بلا مدافعه، و كان من أولياء السطان. معروف به ابو محمد مزنى.

وى هروى بود ولى در «بخارا» از دنيا رفت، (3) گویا از راويان طبقه دوازدهم باشد.

راوى حديث شماره: 10.

احمد بن محمد بن السرى، ابو بكر بن ابى دارم كوفى

احمد بن محمد بن السرى بن يحيى بن السرى ابو بكر بن ابى دارم تميمى كوفى، از حافظان طبقه دوازدهم مسند شيعى، محدث كوفه كه در محرم سال 351 يا 352 ه. ق، چشم از جهان فرويست.

مؤلف تذكره الحفاظ نوشته است: جمع فى الحط على الصحابه، و كان يترفض، و قد

ص: 391

1- اخبار اصبهان، ج 1، ص 151؛ [1] تاريخ الإسلام، ج 26، ص 187. [2]

2- تاريخ الإسلام، ج 23، ص 293، ش 501؛ [3] احمد بن بندار حبال اصفهانى).

3- بنگريد به: تاريخ نيشابور، ص 149، ش 1697.

أَتَهُمْ فِي الْحَدِيثِ... وَكَانَ مَوْصُوفًا فِي الْحِفْظِ، لَهُ تَرْجَمَةٌ... سَيِّئَةٌ فِي الْمِيزَانِ ذَكَرْنَا فِيهَا مَا حَدَّثَ بِهِ مِنَ الْإِفْكِ الْمُبِينِ، لَا رِعَاةَ لِلَّهِ. دَرِ الْمِيزَانِ
الاعتدال آمله است: أبو بكر الكوفي، رافضى كذاب، ...

«محمّد بن احمد بن حمّاد كوفى» گفته است: كان مستقيماً الأمر عامه دهره، ثمّ فى آخر أيامه كان أكثر ما يقرأ عليه المثالب، حضرته ورجل
يقرأ عليه: إنّ عمر رفس فاطمه حتّى أسقطت بمحسن، وفى خبر آخر فى قوله تعالى: «وَجَاءَ فِرْعَوْنُ» عمر و قبله أبو بكر «و
المؤتفكات» عائشه و حفصه، فوافقتة على ذلك، ثمّ إنّه حين أدّن الناس بهذا الأذان المحدث وضع حديثاً منته: تخرج نار من قعر عدن تلتقط
مبغضى آل محمّد، و وافقتة عليه. و نیز روایت: اجعل فى آخر أذانك حى على خير العمل. و هذا حدّثنا به جماعه عن الحضرمى، عن يحيى
الحمّانى. و إنّما هو: اجعل فى آخر أذانك: الصّلاه خير من النّوم.

ترکته و لم أحضر جنازته.

مشايخ او: ابراهيم بن عبد الله صفّار، احمد بن موسى الحّمّار، موسى بن هارون الجمّال، مطيّن و...

راویان از او: حاکم، ابو بكر بن مردويه، يحيى بن ابراهيم المزكى، ابو بكر الحيرى قاضى و...

أخبرنا أبو عليّ الحسن بن عليّ، أنا جعفر بن منير، أنا أبو طاهر السلفى، أنا أبو عبد الله الثقفى، أنا أبو زكريّا المزكى، أنا أبو بكر بن أبى دارم
بالكوفه، أنا أحمد بن موسى بن إسحاق، أنا أبو نعيم، عن زكريّا، عن الشّعبى سمعت النعمان بن بشير يقول: قال رسول الله صلّى الله عليه و
سلم:

الحلال بين و الحرام بين، و بين ذلك مشتهات، لا يعلمها كثير من النّاس، من ترك الشّبهات استبرأ لدينه و عرضه، و من وقع فى الشّبهات
وقع فى الحرام، كالرّاعى إلى جنب الحمى يوشك أن يواقعها- الحديث.

أخرجه البخارى عن أبى نعيم، و أخرجه مسلم عن ابن نمير عن أبيه كلاهما عن

احمد بن یوسف - ابو بکر بن خلّاد

احمد بن یوسف بن احمد بن خلّاد بن منصور بن احمد بن خلّاد، ابو بکر عطار، نصیبی، سپس بغدادی، از نصیبین است و با توجه به اینکه از راویان طبقه یازدهم، روایت می کند گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

«خطیب بغدادی» درباره وی نوشته است: کان ابن خلّاد لا يعرف من العلم شیئا غیر أنّ سماعه صحیحا و از حافظ «ابو نعیم» نقل می کند که ابن خلّاد ثقه بود و در ماه صفر سال 359 ه. درگذشت.

مشایخ او: محمّد بن فرج ازرق، حارث بن ابی اسامه، اسماعیل بن اسحاق قاضی، محمّد بن غالب حرب تمام، عبید بن شریک یزاز، احمد بن ابراهیم بن ملحان، محمّد بن یونس کدیمی، احمد بن محمّد بن صاعد، ابراهیم بن اسحاق حربی، اسحاق بن حسن حربی، محمّد بن عثمان بن ابی شبیه.

راویان از او: ابو الحسن دارقطنی، ابو الحسن بن رزقویه، محمّد بن ابی الفوارس، قاضی ابو الفرج بن سمیکه، هلال بن محمّد حفار، حسین بن شجاع صوفی، علی بن محمّد الأیادی، ابو علی بن شاذان، ابو نعیم اصفهانی. (2)

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 884، ش 852؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 139، ش 552؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 49؛ [1] لسان المیزان، ج 1، ص 268، ش 824؛ طبقات الحفاظ، ص 362، ش 824.

2- بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 5، ص 220، ش 2696؛ [2] تاریخ الإسلام، ج 26، ص 190؛ ([3] حوادث و وفیات سال 351 ه تا 380 ه.)

اسحاق بن ابراهیم بن یونس منجینی/س

اسحاق بن ابراهیم بن یونس بن موسی بن منصور، وراق، ابو یعقوب بغدادی، معروف به منجینی، ساکن و مسند مصر، از رویان ثقه و حافظ طبقه دوازدهم، متوفای 304 هـ.

در مصر، نسائی به روایت وی استناد جسته است.

مشایخ او: ابو کریب، عبد الله بن ابی رومان اسکندرانی، عبد الأعلى بن حماد نرسی و...

روایان از او: نسائی، حسن بن سفیان، ابو علی اسیوطی، ابو القاسم طبرانی و... (1)

راوی احادیث شماره: 118، 156.

حسن بن یعقوب بن یوسف العدل

حسن بن یعقوب بن یوسف العدل، ابو الفضل بخاری سپس نیشابوری، گویا از رویان طبقه دوازدهم باشد.

(«ذهبی») می نویسد: پدرش از ثروتمندان بود، فأنفق الأموال علی العلماء و الصالحین، و بقی یاوی إلى المسجد.

مشایخ او: محمد بن عبد الوهاب قراء، ابو حاتم رازی، یحیی بن ابی طالب، ابراهیم ابن عبد الله قصار، ابو یحیی بن ابی مرّه.

روایان از او: ابو علی حافظ، ابو اسحاق مزکی، ابو عبد الله حاکم، ابن منده، یحیی بن ابی اسحاق مزکی. (2)

راوی حدیث شماره: 70.

ص: 394

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 889 در ضمن شماره 855: تهذیب التهذیب، ج 1، ص 239، ش 363؛ تقریب التهذیب، ج 1، ص 55.

2- بنگرید به: تاریخ نیشابور، ص 159، ش 1894؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 262، ش 423 (1) حوادث و وفیات سال 341-350 [2] ه.ق).

حسین بن علی بن محمد بن یحیی - حسینک

ابو احمد حسین بن علی بن محمد بن یحیی تمیمی، نیشابوری، مشهور به حسینک، از بزرگان اهل خراسان و از راویان ثقه و حافظ طبقه دوازدهم، متوفای 375 ه.

مشایخ او: ابن خزیمه، عباس ثقفی، عمر بن ابی غیلان، ابو القاسم بغوی و...

راویان از او: حاکم، ابو بکر برقانی، ابو حفص بن مسرور، ابو سعید کنجروزی، و... (1)

راوی حدیث شماره: 100.

حسین بن محمد بن زیاد/خ

حسین بن محمد بن زیاد عبدی نیشابوری، ابو علی قبتانی، از محدثان و راویان ثقه، حافظ و مصنف طبقه دوازدهم، متوفای 289 ه.

مشایخ او: اسحاق بن راهویه، سهل بن عثمان، ابراهیم بن منذر، ابو بکر بن ابی شیبه، منصور بن ابی مزاحم، فلاس و...

راویان از او: بخاری و...

وی درباره لقب «قبتانی» گفته است: کان لجدی «زیاد» قبان و ما کان وزّانا، فکان الناس یستعیرونه منه فشهّر بالقبتانی، و لم یکن وزّانا. (2)

راوی حدیث شماره: 71.

حسین بن محمد بن علی اصفهانی - زعفرانی

ابو سعید حسین بن محمد بن علی اصفهانی معروف به زعفرانی، دارای تصنیف در

ص: 395

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 968، ش 909؛ طبقات الحفاظ، ص 386، ش 879.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 680، ش 702؛ تهذیب التهذیب، ج 2، ص 335، ش 1405؛ [1] تقریب التهذیب، ج 1، ص 179.

مسند، تفسیر و...، از روایان طبقه دوازدهم، متوفای سال 369 ه.

مشایخ او: ابو القاسم بغوی، ابو محمد بن صاعد، حسین بن علی بن زید و...

روایان از او: ابو نعیم، ابو بکر بن ابی علی، عبد الله بن عمر بن عبد العزیز کرخی و... (1)

راوی حدیث شماره: 33.

زکریا بن یحیی، ساجی بصری

ابو یحیی زکریا بن یحیی بن عبد الرحمن... بصری، ساجی، از روایان ثقه، حافظ، و فقیه طبقه دوازدهم، متوفای 307 ه. در «لسان المیزان» آمده است: صاحب تألیفات در رجال (علل الحدیث)، اختلاف العلماء، أحكام القرآن.

راوی حدیث: «إذا كان أحدكم يصلّي فلا يدعن أحدا يمرّ بين يديه؛ فإن أباي فليدفعه، فإنّ معه شيطانا».

مشایخ او: عبید الله بن معاذ عنبری، هدبه بن خالد، ابو الربیع سلیمان بن داود زهرانی، عبد الأعلى بن حماد نرسی، طالوت بن عباد، سلیمان بن داود مهری و...

روایان از او: ابو احمد بن عدی، ابو بکر اسماعیلی، ابو عمرو محمد بن احمد بن حمدان، قاضی یوسف میانجی، عبد الله بن محمد بن سقاء واسطی و... (2)

راوی حدیث شماره: 10.

سلیمان بن احمد، ابو القاسم طبرانی

سلیمان بن احمد بن ایوب لخمی شامی، ابو القاسم طبرانی، مشهور به «مسند الدنیا»،

ص: 396

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 956، ش 901.

2- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 709، ش 727؛ طبقات الشافعیة الكبرى، ج 3، ص 299، ش 186؛ [1] لسان المیزان، ج 2، ص 488، ش 1953؛ طبقات الحفاظ، ص 306، ش 704.

از محدثان علامه، حجّت و راوی طبقه دوازدهم، متولّد ماه صفر سال 260 هـ. در عکا (1)، و متوفّای 28 ذیقعده سال 360 هـ. در بیش از 100 سالگی (صد سال و ده ماه). (2)

صاحب تألیفات فراوان، از قبیل: المعجم الكبير، المعجم الأوسط و المعجم الصّغیر، که در کتاب اخیر از هر استادی یک حدیث نقل می کند.

مشایخ او: وی از سیزده سالگی در صدد اسـتـمـاع و فراگیری حدیث برآمد و از محدثان شام، حرمین، یمن، مصر، بغداد، کوفه، بصره، اصفهان، جزیره و... حدیث شنیده است. تا جایی که از بیش از هزار استاد، حدیث نقل می کند، مانند هاشم بن مرثد طبرانی، ابو زرعه ثقفی، ادريس عطار، بشر بن موسى، علی بن عبد العزيز بغوی، عبدان ابن احمد اهوازی، عبدان بن محمد مروزی (3).

راویان از او: ابو خلیفه جمحی، حسین بن احمد مرزبان، ابو نعیم حافظ، محمد بن عبید الله بن شهریار، عبد الرحمن بن احمد صفار و...

«ابو نعیم» گفته است: طبرانی در سال 290 هـ. وارد اصفهان شد و حدیث فراگرفت و مسافرت کرد، و بعدا وارد اصفهان شد و 30 سال اصفهان را وطن گزید.

«ابن مردویه» گفته است: قدم الطبرانی سنه عشر و ثلاثمائه إلى أصفهان فقبله أبو علی ابن رستم العامل و ضمّه إليه، و جعل له معلوما من دار الخراج، و كان يتناوله إلى أن مات.

«ابو عمر بن عبد الوهاب سلمی» گفته است: از طبرانی شنیدم: لما قدم ابن رستم من فارس أعطانی خمس مائه درهم، فلما كان فی آخر أمره أخذ يتكلّم فی أبي بكر و عمر رضی الله عنهما ببعض الشیء، فخرجت و لم أعد إليه بعد.

قال ابن فارس صاحب اللّغه سمع الأستاذ ابن العمید يقول: ما كنت أظنّ فی الدنيا كحلاوه الوزاره و الرياسه التي أنا فيها، حتّى شاهدت مذاكره الطبرانی و أبي بكر الجعابیّ بحضرتی، و كان الطبرانی يغلبه بكثره حفظه، و كان أبو بكر يغلبه بفطنته، حتّى ارتفعت

ص: 397

1- - مادرش عكاويه است. (تذکره الحفاظ).

2- - «ابن ریزه» از اصحاب طبرانی تا سال 440 هـ. باقی بود.

3- - بنگرید به: المعجم الصغیر، ج 1، ص 279، احادیث شماره 657، 658 و 659.

أصواتهما، إلى أن قال الجعابي: عندى حديث ليس فى الدنيا إلا عندى؛ فقال: هات؛ قال:

أنا أبو خليفه، أنا سليمان بن أيوب [و حدّث بحديث]، فقال: الطبراني: أنا سليمان بن أيوب و منى سمعه أبو خليفه، فأسمعه منى عاليا؛ فخرج الجعابي. فوددت أن الوزاره لم تكن و كنت أنا الطبراني و فرحت كفرحه. (1)

راوى احاديث شماره: 153، 149، 147، 139، 138، 135، 89، 76، 73، 51، 50، 49، 31، 175، 174، 173، 172، 164، 162، 159، 154 تا 190، 189، 188، 187، 186، 185، 181 (تكرار 164)، 243، 241، 240، 238، 236، 234، 233، 231، 203، 199، 198، 197، 196، 257، 249، 271، 267، 265، 264، 258.

عبد الله بن احمد بن محمد بن حنبل / س

عبد الله بن احمد بن محمد بن حنبل... شيباني، ابو عبد الرحمن بغدادى، محدّث عراق، فرزند احمد بن حنبل شيباني، مروزي الأصل، بغدادى، از راويان ثقه و حافظ طبقه دوازدهم، متولد سال 213 هـ. و متوفى سال 290 هـ. در 77 سالگى، نسائى به روايت وى استناد کرده است.

«ابو بكر الخلال» گفته است: كان عبد الله رجلا صالحا، صادق اللّهجه، كثير الحياء.

مشايخ او: پدرش؛ يحيى بن عبدويه صاحب شعبه، هيثم بن خارج، شيبان بن فروخ، ابو بكر بن ابى شيبه، يحيى بن معين و...

راويان از او: نسائى، يحيى بن صاعد، ابو بكر شافعى، ابو القاسم طبرانى، ابو عوانه اسفراينى و... (2)

ص: 398

-
- 1- تذكرة الحفاظ، ج 3، ص 912، ش 875؛ ميزان الاعتدال، ج 2، ص 195، ش 3423؛ تاريخ الإسلام، ج 26، ص 202؛ [1] لسان الميزان، ج 3، ص 73، ش 275؛ طبقات الحفاظ، ص 372، ش 846.
 - 2- تذكرة الحفاظ، ج 2، ص 665؛ تهذيب التهذيب، ج 4، ص 230، ش 3293؛ تقريب التهذيب، ج 1، ص 401.

راوی احادیث: 92، 66، 65، 56، 55، 47، 46، 38، 27، 26، 25، 24، 19، 18، 17، 6 تا 95، 127، 114، 105، 104، 102، 101 تا، 132، 227، 217، 212، 171، 170، 169، 161، 143، 142، 276، 275، 255، 237، 228.

عبد الله بن عدی - ابن عدی - ابن قطن

ابو احمد عبد الله بن عدی بن عبد الله بن محمد بن مبارک جرجانی، معروف به ابن قطن، صاحب کتاب الکامل فی الجرح و التّعدیل، از محدّثان نامدار و از راویان حافظ طبقه دوازدهم، متولد سال 377 ه. و متوفای جمادی الآخره سال 365 ه. که ابو بکر اسماعیلی بر او نماز خواند.

مشایخ او: بهلول بن اسحاق انباری، محمد بن عثمان بن ابی شیبه، محمد بن یحیی مروزی، ابو عبد الرحمن نسائی، عبدان اهوازی، ابو یعلی موصلی و...

راویان از او: ابو العباس بن عقده، ابو سعد مالینی، حسن بن رامین، حمزه بن یوسف سهمی و... (1)

راوی احادیث: 191، 183، 156، 118، 9، 7، 3، بی شماره پس از شماره 221، 220، 206، 250.

ابو الشیخ عبد الله بن محمد بن جعفر - ابو محمد بن حیّان

ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیّان انصاری، معروف بن ابو الشیخ اصفهانی، صاحب تألیفات مانند طبقات المحدثین بأصبهان و الواردین علیها، از محدّثان حافظ و راوی ثقه، ثبت و متقن طبقه دوازدهم، متولد سال 274 ه. و متوفای سال 369 ه. در 96 سالگی.

ص: 399

1- تذکره الحفاظ، ج 3، ص 940، ش 893؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 339. [1]

از برخی عالمان، نقل شده: ما دخلت على الطبرانی إلا و هو يمزح أو يضحك، و ما دخلنا على أبي الشيخ إلا و هو يصلّي.

«ابو نعیم» گفته است: کان أحد الأعلام، صنف الأحكام و التفسیر.

مشایخ او: جدّ مادری اش: محمود بن فرج الزاهد، ابراهیم بن سعدان، محمد بن اسد مدینی صاحب ابی داود، محمد بن عبد الله بن حسن بن حفص همدانی رئیس اصفهان، احمد بن محمد بن علی خزاعی، ابو بکر بن ابی عاصم، اسحاق بن اسماعیل الرملی، ابو یعلی موصلی و..

راویان از او: ابو بکر احمد بن عبد الرحمن شیرازی، ابو بکر بن مردویه، ابو نعیم، فضل ابن محمد قاسانی و... (1)

راوی حدیث شماره: 201.

علی بن حسین اموی - ابو الفرج اصفهانی

علی بن حسین بن محمد بن احمد بن هیثم بن عبد الرحمن بن مروان بن عبد الله بن مروان حمار بن محمد بن مروان بن حکم بن ابی العاص، ابو الفرج اصفهانی، کاتب، ساکن بغداد، صاحب کتاب معروف الأغانی، و مقاتل الطالبیین، متولد سال 284 ه. و متوفای 356 ه. در بغداد که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

«ذهبی» درباره او نوشته است: شیعی، و هذا نادر فی اموی... و الظاهر أنه صدوق.

«ابو علی تنوخی» می گوید: کان أبو الفرج یحفظ من الشعر، و الأغانی و الأخبار و المسندات، و الأنساب، و ما لم أر قط من یحفظ مثله، و یحفظ سوی ذلك من علوم آخر، منها اللغه و النحو و المغازی و السیر، و له تصانیف عدیده... کتاب الدیارات، و هذا عجیب إذ هو مروانی یتشیع».

ص: 400

1- - اخبار اصبهان، ج 2، ص 60؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 945، ش 896؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 418. [2]

مشایخ او: محمد بن عبد الله بن سليمان حضرمي (مطین)، علی بن عباس مقانعی کوفی، جعفر بن مروان، حسین بن عمر بن ابی الأحوص ثقفی، محمد بن جعفر القتات و...

راویان از او: دارقطنی، ابو اسحاق ابراهیم بن احمد طبرانی [طبری]، ابراهیم بن مخلد، ابو الفتح محمد بن ابی الفوارس، علی بن احمد رزاق (1) و...

راوی حدیث شماره: 136.

علی بن عیسی

علی بن عیسی و رزاق هروی، صاحب تصانیف، متوفای سال 344 ه. در 85 سالگی که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

مشایخ او: احمد بن نجده، محمد بن عمرو حرشی، و...

راوی از او: ابو عبد الله حاکم. (2)

راوی حدیث شماره: 71.

عمر بن ابراهیم بغدادی/س

عمر بن ابراهیم بن سلیمان بن بغدادی، ابو بکر، معروف به لقب «ابو الآذان» (3) جزری الأصل، ساکن سامرا، از راویان ثقه و حافظ طبقه دوازدهم، متوفای سال 290 ه. در 63 سالگی، نسائی به روایت وی استناد کرده است.

«اسماعیلی» گفته است: یحکی أن أبا الآذان طالت خصومه بينه وبين يهودي، فقال له: أدخل يدي و يدك في النار، فمن كان محققاً لم تحترق يده؛ ففعلاً، فذكر أن يده

ص: 401

1- -بنگرید به: اخبار اصبهان، ج 2، ص 22؛ [1] تاریخ بغداد، ج 11، ص 398، ش 6278؛ [2] میزان الاعتدال، ج 3، ص 123، ش

5825؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 143. [3]

2- -بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 25، ص 301 (4) وفيات 341-350 ه).

3- -جمع اذن (تقریب التهذیب).

لم تحترق و أن يد اليهودي احترق.

مشایخ او: ابو موسی محمد بن مثنی، اسماعیل بن مسعود الحجدری، ابو کریب و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، نسائی، ابن عقده، ابو الحسین بن قانع، و... (1)

راوی حدیث شماره: 186.

قاسم بن زکریا مرقی - مطرز

(2)

قاسم بن زکریا بن یحیی بغدادی، ابو بکر مرقی، معروف به مطرز از راویان حافظ و ثقه طبقه دوازدهم، متوفای سال 305 ه. در 85 سالگی.

مشایخ او: سوید بن سعید، اسحاق بن موسی انصاری، ابو کریب، ابو همام سکونی، و...

راویان از او: ابو القاسم طبرانی، ابو بکر جعابی، ابو بکر شافعی، و... (3)

راوی حدیث شماره: 51.

ابو بکر محمد بن احمد بن بالویه

محمد بن احمد بن بالویه، ابو بکر نیشابوری جلاب، از محدثان برجسته و از شخصیت‌های نیشابور، متوفای ماه رجب سال 340 ه. که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

مشایخ او: محمد بن غالب تمام، محمد بن رمح بزّار، محمد بن یونس کدیمی، بشر بن موسی، موسی بن حسن نسائی.

ص: 402

1- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 744، ش 744؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 30، ش 5012؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 51.

2- به کسر راء مشدد (پاورقی تقریب التهذیب).

3- تذکره الحفاظ، ج 2، ص 717، ش 730؛ تهذیب التهذیب، ج 6، ص 443، ش 5648؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 116.

راویان از او: ابو علی حسین بن علی نیشابوری حافظ، حاکم نیشابوری، ابو عبد الله ابن منده و... (1)

راوی حدیث شماره: 109.

محمد بن احمد بن حمدان - ابو عمرو بن حمدان نیشابوری

محمد بن احمد بن حمدان بن علی بن عبد الله بن سنان، ابو عمرو نیشابوری، برادر ابو العباس محمد ساکن خوارزم شیخ برقانی.

«ابن حجر» درباره او نوشته است: محمد بن احمد بن حمدان، ابو عمرو، محدث نیشابور، زاهد ثقه، از شاگردان «حسن بن یوسف بن عامر» که «ابن طاهر» گفته است:

وی شیعه بود. قلت: ما كان الرجل و لله الحمد غالیا فی ذلك و قد أثنی علیه غیر واحد.

«حاکم» درباره وی می گوید: كان من القراء المجتهدين و النحاه، و له السماعات الصحیحه و الأصول المتقنه. ولد له بنت و هو ابن تسعین سنه.

او در ماه ذیقعده سال 376 ه. در 93 یا 94 سالگی درگذشت. گویا وی از راویان طبقه دوازدهم باشد.

مشایخ او: ابو بکر محمد بن زنجویه بن هیشم، ابو عمرو احمد بن نصر، جعفر بن احمد حافظ، حسن بن سفیان - مسند او و نیز مسند ابو بکر بن ابی شیبه را از او شنید - ابو یعلی موصلی، عبدان اهوازی، عمران بن موسی بن مجاشع، زکریا بن یحیی ساجی، احمد بن یحیی صوفی، هیشم بن خلف الدوری، حامد بن شعیب، محمد بن جریر طبری، محمد بن عبد الله بن یوسف دویری (2)، علی بن سعید عسکری، محمد بن حسین بن مکر، ابو العباس سراج، ابن خزیمه.

راویان از او: حاکم ابو عبد الله، ابو نعیم حافظ، ابو سعید محمد بن علی نقاش، ابو العلاء

ص: 403

1- - بنگرید به: تاریخ نیشابور، ص 122، ش 1143؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 193، ش 321. [1]

2- - منسوب به قریه ای است در نیشابور (اللباب، ج 1، ص 432). [2]

صاعد بن محمد هروی، ابو حفص بن مسرور، عبد الغافر بن محمد فارسی، ابو سعید محمد بن عبد الرحمن کنجروزی، محمد بن محمد بن حمدون سلمی، ابو عثمان سعید بن محمد بحیری و... (1)

راوی حدیث شماره: 223.

محمد بن احمد بن هیثم الدوری

محمد بن احمد بن هیثم بن منصور، ابو جعفر الدوری، متوفای شنبه 8 محرم سال 304 ه. از محدثان ثقه که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

مشایخ او: پدرش: احمد بن هیثم، هارون بن اسحاق همدانی، احمد بن منصور مروزی معروف به «زاج»، محمد بن عبد الملك الدقیقی.

راویان از او: ابو بکر شافعی، احمد بن عبد الله الذراع نهروانی، محمد بن حسن یقطینی، محمد بن مظفر حافظ. «خطیب بغدادی» حدیث شماره 202 را در ضمن نام او یادآور می شود. (2)

راوی حدیث شماره: 202.

محمد بن جعفر

محمد بن جعفر، ابو الحسن اصفهانی واعظ ابیح، کثیر الحدیث، متوفای شعبان 370 ه.

که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد.

مشایخ او: محمد بن سهل، ابو عمرو بن عقبه، احمد بن محمد بن اسید، هذیل بن

ص: 404

1- -بنگرید به: أخبار اصبهان، ج 1، ص 170؛ [1] میزان الاعتدال، ج 3، ص 457، ش 7141؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 598؛ [2] نقل از طبقات الشافعیه الكبرى، ج 2، ص 107؛ [3] لسان المیزان، ج 5، ص 38، ش 127 (حرف میم) و ج 6، ص 419، ش 910 (باب کنیه حرف عین).

2- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 1، ص 370، ش 317.

راویان از او: ابو بکر بن ابی، ابو نعیم. (1)

راوی حدیث: 110.

محمد بن حبان - ابن حبان - بستی

(2)(3)

ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان بن معاذ... تمیمی بستی، از حافظان برجسته طبقه دوازدهم و از فقیهان عالم به طب و نجوم، بانی خانقاه در نیشابور، و صاحب تصانیف مانند: المسند الصحیح، التاریخ، الضعفاء، الجرح و التعديل و... متولد 270 ه. و متوفای ماه شوال سال 354 ه. در هفتاد سالگی.

«حاکم» درباره وی گفته است: کان ابن حبان من أوعیه العلم فی الفقه و اللغه و الحدیث و الوعظ، و من عقلاء الرجال.

«ابو اسماعیل هروی» می گوید: از «یحیی بن عمار» درباره او پرسیدم، در پاسخ گفت: نحن أخرجناه من سجستان، کان له علم کبیر و لم یکن له کثیر دین، قدم علینا فأنکر الحمد لله، فأخرجناه.

«ابن حبان» می گفت: النبوه: العلم و العمل، فحکموا علیه بالزندقه و هجر و...

مشایخ او: حسین بن ادیس هروی، ابو خلیفه فضل بن حباب جمحی، زکریا ساجی، ابو عبد الرحمن نسائی، اسحاق بن یونس منجینی، عمران بن موسی بن مجاشع سختیانی، حسن بن سفیان، ابو یعلی احمد بن علی موصلی، احمد بن حسن بن عبد الجبار صوفی، جعفر بن احمد دمشقی، ابو بکر محمد بن اسحاق بن خزیمه،

ص: 405

1- - بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 26، ص 443. [1]

2- - در کتاب ریحانه الأدب، «حبان» بر وزن عطار آمده، ولی در الأنساب، ج 4، ص 39، ش 1062؛ و [2] اللباب فی تهذیب الأنساب، آمده است: به کسر حاء و تشدید باء.

3- - شهری است میان سجستان و غزنین و هرات.

ما سرجسی، و دیگر محدثان و راویان از مصر تا خراسان که در حدود دو هزار تن می باشند.

راویان از او: حاکم، منصور بن عبد الله خالدی، ابو معاذ عبد الرحمن بن محمد بن رزق الله سجستانی، ابو الحسن محمد بن احمد بن هارون زوزنی، محمد بن احمد بن منصور نوقانی و... (1)

راوی احادیث شماره: 28، 20، 1، بی شماره پس از 155، 108، 107، 69، 60، 46، 31، 259، 204، 163.

محمد بن حسین، ابو الفتوح ازدی

ابو الفتوح ازدی، محمد بن حسین بن احمد بن حسین بن عبد الله بن یزید التعمان موصلی، ساکن بغداد، از محدثان طبقه دوازدهم، متوفای 374 هـ. (2) یا 367 و یا 394 هـ.

«ابو التجیب عبد الغفار ارموی» گفته است: مردم موصل را دیدم که به ابو الفتح توهین می کنند و او را چیزی نمی شمردند. «ذهبی» نوشته است: له کتاب کبیر فی الجرح و الضعفاء، و هو قوی النفس فی الجرح، و هاه جماعه بلا مستند طائل.

مشایخ او: ابو یعلی موصلی، علی بن سراج مصری، احمد بن حسن بن عبد الجبار الصوفی، محمد بن جریر طبری، محمد بن محمد باغندی، ابو عروبه حرانی، و هیشم بن خلف الدوری.

راویان از او: ابراهیم بن عمر برمکی، ابو نعیم حافظ محمد بن جعفر بن علان الشروطی، عبد الغفار بن محمد المؤدب، ابو طالب محمد بن حسین بن احمد بن بکیر،

ص: 406

1- - بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 3، ص 920، ش 879؛ طبقات الحفاظ، ص 374؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 112. [1]

2- - در تاریخ بغداد 367 هـ. و در میزان الاعتدال، 394 هـ. نوشته است.

محمد بن عبد الله بن ابراهيم، ابو بكر شافعي

محمد بن عبد الله بن ابراهيم بن عبدويه بغدادی ابو بكر، شافعی بزاز، [بزار] معروف به شافعی، محدث عراق و از راویان طبقه دوازدهم، متولد سال 260 ه. در «جبل» (2) و متوفای 354 ه.

«ذهبی» می نویسد: «دارقطنی» درباره او گفته است: ثقه مأمون.

مشایخ او: محمد بن جهیم سمیری (3)، محمد بن شداد مسمعی، موسی بن سهل الوشاء، ابو قلابه رقاشی، عبد الله بن روح مدائنی، محمد بن اسماعیل ترمذی، محمد بن فرج ازرق، محمد بن غالب تمام و...

راویان از او: ابن رزقویه، دارقطنی، عمر بن شاهین، ابو علی بن شاذان، ابو طالب غیلان و... (4)

«خطیب» درباره وی نوشته است: «کان ثقه ثبنا». «ذهبی» در حوادث سال 418 ه.

از «خطیب» نقل می کند: و لما منعت الدیلم - یعنی بنی بویه - الناس عن ذکر فضائل الصّحابه، و کتبوا سب السلف علی أبواب المساجد، کان أبو بكر الشافعی یتعمّد إملاء الفضائل فی الجامع بباب الشام، و یفعل ذلك حسبه و قربه. (5)

ص: 407

1- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 2، ص 243، ش 709؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 967، ش 908؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 523، ش 7416؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 564 [2] حوادث و وفیات سال 374 ه. ق؛ لسان المیزان، ج 5، ص 139، ش 464.

2- - به فتح جیم و تشدید «باء» مضموم.

3- - به کسر سین و تشدید میم مفتوح. (اللباب، ج 1، ص 562).

4- - تذکره الحفاظ، ج 3، ص 880، ش 849؛ طبقات الحفاظ، ص 360، ش 820.

5- - تاریخ بغداد، ج 5، ص 456، ش 2995؛ [3] تاریخ الإسلام، ج 26، ص 115. [4]

راوی حدیث شماره: 202.

محمد بن علی بن حبیش

محمد بن علی بن حبیش، ابو الحسن التّاقّد، بغدادی، متوفّای 359 ه. که گویا از راویان طبقه دوازدهم باشد. «ابو نعیم» و نیز «ابن ابی الفوارس» وی را توصیف به ثقه کرده اند.

مشایخ او: ابو شعیب حرّانی، احمد بن یحیی حلوانی، محمد بن عبد الله مطین، هیشم ابن خلف الدّوری و...

راویان از او: ابن رزقویه، ابو علی بن شاذان، ابو نعیم. (1)

راوی حدیث: 51.

محمد بن علی بن حسن

ابن حجر نوشته است: محمد بن حسن بن علی بن راشد انصاری، عن وراق الحمیدی، ...

و وجدت فی کتاب معانی الأخبار للکلاباذی خبرا موضوعا حدّث به عن محمد بن علی بن الحسن عن... (حدیث شماره 72). و قد غلب علی ظنّی أنّه هذا و شیخه ما عرفته بعد البحث عنه، و هو فی طبقه وراق الحمیدی (2).

راوی حدیث شماره: 72.

ص: 408

1- - بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 26، ص 197.

2- - لسان المیزان، ج 5، ص 130، ش 437.

محمد بن علی بن حمزه بن حسن بن عبید الله بن عباس بن علی بن ابی طالب هاشمی، ابو عبد الله علوی عباسی بغدادی، از روایان صدوق و ثقة طبقة دوازدهم، متوفای 286 ه. که «خطیب» درباره وی گفته است: کان أحد الأدباء العلماء بروایه الأخبار.

مشایخ او: پدرش: علی بن حمزه علوی، عمر بن شبة (1)، نمیری، حسن بن داود بن عبد الله جعفری، عباس بن فرج ریاشی، ابو عثمان مازنی نحوی، عبد الصمد بن موسی هاشمی و...

روایان از او: محمد بن خلف، وکیع قاضی، عبد الرحمن بن ابی حاتم رازی، محمد بن ابن مخلد الدوری، محمد بن عبد الملک تاریخی و... (2)

راوی حدیث شماره: 224.

محمد بن عمر بن سالم - ابن الجعابی - ابو بکر جعابی

ابو بکر محمد بن عمر بن محمد بن مسلم تمیمی بغدادی ابن الجعابی، قاضی موصل، از حافظان برجسته طبقة دوازدهم، متولد 284 ه. و متوفای 355 ه. ق در بغداد، که در کثرت حافظه مشهور بود به گونه ای که می گفت: چهار صد هزار حدیث را از بر دارم، و با ششصد هزار حدیث مذاکره می کنم.

«دارقطنی» وی را از پیروان مذهب تشیع معرفی کرده است، از «ازهری» نقل شده که «ابن الجعابی» وصیت کرد کتابهای او سوزانده شود و چنین شد.

ص: 409

1- به فتح شین و تشدید با، (تقریب التهذیب).

2- بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 3، ص 63، ش 1016؛ [1] الجرح و التعديل، ج 4، ق 1، ص 28، ش 129؛ تهذیب الکمال، ج 17، ص 77، ش 6069؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 332، ش 6405؛ [2] تقریب التهذیب، ج 2، ص 192.

مشایخ او: محمد بن حسن بن سماعه، یوسف بن یعقوب قاضی، محمد بن یحیی مروزی، یحیی بن محمد حنائی، عبد الله بن محمد بلخی، ابو خلیفه جمحی، محمد بن حبان، جعفر فریابی و...

راویان از او: دارقطنی، ابن شاهین، ابن رزقویه، محمد بن حسین بن فضل قطنان، ابو عبد الله حاکم، قاضی ابو عمر هاشمی، ابو نعیم اصفهانی.

(1)

راوی حدیث شماره: 182.

محمد بن عیسی بن سوره - ابو عیسی ترمذی

(2)

ابو عیسی محمد بن عیسی بن سوره بن موسی بن ضحاک سلمی ترمذی (209-279 ه.م.) صاحب الجامع و العلیل، یکی از محدثان برجسته و ثقه و حافظ نابینای طبقه دوازدهم، که در تذکره الحفاظ و طبقات الحفاظ، در طبقه دهم قرار داده شده ولی همان گونه که در مقدمه یادآور شده ایم ملاک ما، طبقه بندی «ابن حجر» است.

وی در قوه حافظه، ضرب المثل بود و از شاگردان بخاری به شمار می آید. و از وی نقل شده که قال لی محمد بن اسماعیل (بخاری): ما انتفعت بک اکثر مما انتفعت بی.

مشایخ او: محدثان خراسانی، عراقی، حجازی و..

راویان از او: مکحول بن فضل، محمد بن محمود بن عنبر، حماد بن شاکر، هیشم بن کلیب شاشی، ابو حامد احمد بن عبد الله بن داود مروزی تاجر، محمد بن یعقوب ابو العباس محبوبی مروزی، احمد بن یوسف نسفی و...

مؤلف تهذیب التهذیب نوشته است: قال الترمذی فی حدیثه، عن علی بن المنذر بن

ص: 410

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 3، ص 26، ش 953؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، صص 925 تا 929، ش 881؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 126؛ طبقات الحفاظ، ص 375، ش 851.

2- -منسوب به ترمذ: بر وزن «فلفل» یا بر وزن «بلبل» و یا بر وزن «مسجد» شهری است در «جیحون». (بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 2، ص 198).

فضیل، عن سالم بن ابی حفصه، عن عطیّه، عن ابی سعید أنّ النّبیّ صلّی اللّٰه علیہ و سلم قال لعلیّ:

«لا یحلّ لأحد یجنب فی هذا المسجد غیری و غیرک»: سمع منی محمّد بن إسماعیل - یعنی البخاری - هذا الحدیث. (1)

راوی احادیث شماره: 4,45,91,158,168

محمّد بن مؤمّل - ما سرجسیّ

ابو بکر محمّد بن مؤمّل بن حسن بن عیسی بن ما سرجسیّ نیشابوری، از رؤسای بلیغ و فصیح خراسان، متوقای شب عید فطر سال 350 ه. در 89 سالگی.

با توجه به اینکه پدرش در طبقه یازدهم، و راوی از او یعنی «حاکم نیشابوری» در طبقه سیزدهم قرار دارند، گویا، وی از راویان طبقه دوازدهم باشد.

«ذهبی» درباره او می نویسد: ابوعلیّ حسین بن علیّ حافظ، تاریخ احمد بن حنبل را بر او قرائت کرد. لم یکن یتکلّم بالفارسیّه إلاّ مع من لا یحسن... و قد بنی بنیسا بور دارا لأهل الحدیث، و کان یجری علیهم الأرزاق». (2)

مشایخ او: فضل بن محمّد شعرانی، حسین بن فضل و...

راویان از او: ابو عبد الرحمن سلمیّ، حاکم، سعید بن محمّد بن محمد بن عبدان. (3)

حاکم نیشابوری نوشته است: حدّثنا أبو بکر محمّد بن المؤمّل بن حسن بن عیسی، ثنا الفضل بن محمّد الشّعرائی، ثنا نعیم بن حمّاد، ثنا بقیّه بن الولید و عبد القدّوس بن الحجّاج قالا: ثنا أبو بکر بن ابی مریم، عن راشد بن سعد، عن ابی ذرّ رضی اللّٰه عنه قال: سمعت رسول اللّٰه صلّی اللّٰه علیہ و سلم

ص: 411

1- - بنگرید به: تذکره الحفّاظ، ج 2، ص 633، ش 658؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 678، ش 8035؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 364، ش

6459؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 198؛ طبقات الحفّاظ، ص 278، ش 635.

2- - در سیر أعلام النبلاء، آمده است: «و بنی دارا للمحدّثین و أدّر علیهم الأرزاق».

3- - بنگرید به: سیر أعلام النبلاء، ج 16، ص 23، ش 10؛ تاریخ الإسلام، ج 25، ص 452، ش 748. [2]

يقول:

«إذا بلغت بنو أميّه أربعين اتّخذوا عباد الله خولا، و مال الله نحلا، و كتاب الله دغلا». (1)

در تاریخ نیشابور آمده که از اشعار اوست (2):

و ما حالاتنا إلا ثلاث شباب ثم شيب ثم موت

و نیز در هنگام ورود بر برخی از وزیران، سروده است:

الم تر أنّي أזור الوزير و أمدحه ثم أستغفر

و أثنى عليه و يثنى عليّ و كلّ بصاحبه يسخر؟!

راوی حدیث شماره: 152.

ابو النضر فقيه، محمد بن محمد بن يوسف طوسي

محمد بن محمد بن يوسف طوسی، ابو النضر فقیه، شیخ شافعیه، از راویان حافظ طبقه دوازدهم، متوفای ماه شعبان سال 344 هـ.

وی صائم النهار و قائم اللیل بود، ما زاد بر نیاز را صدقه می داد، و نیز آمر به معروف و ناهی از منکر بود.

«حاکم» از «ابو النضر» نقل می کند که شب را سه قسمت می کرد: یک سوم آن برای تصنیف، یک سوم برای خواندن قرآن و یک سوم برای خواب.

راوی حدیث: «اللهم انی أعوذ بك من الفقر و الدّله، و أعوذ بك من أن أظلم أو أظلم».

مشایخ او: عثمان بن سعید دارمی، تمیم بن محمد، حسین بن محمد قبانّی، حارث ابن ابی اسامه، محمد بن مروزی و... (3)

ص: 412

1- -المستدرک، ج 4، ص 479. در صفحه 480 آن درباره بنی العاص نیز آمده است: «اتّخذوا مال الله دولا، و عباد الله خولا، و دین الله دغلا».

2- -تاریخ نیشابور، ص 188، ش 2526.

3- -تذکره الحفّاظ، ج 3، ص 893، ش 861.

ابو الحسین محمد بن مظفر بن موسی - ابن المظفر

محمد بن مظفر بن موسی بن عیسی بن محمد بن عبد الله بن سلمه بن ایاس، ابو الحسین بزاز بغدادی، محدث عراق، (286-379 ه.ق) از حافظان ثقه و حجت طبقه دوازدهم که برخی وی را از تبار ایاس بن سلمه بن اکوع، صحابی پیامبر صلی الله علیه و اله قلمداد کرده اند.

«ذهبی» می نویسد: قال السلمی: سألت الدارقطنی عن أبي المظفر، فقال: ثقته مأمون.

فقلت: يقال: إنه يميل إلى التشيع؟ فقال: قليلا بمقدار لا يضر إن شاء الله.

و نیز می نویسد: حافظ، ثقه، حجه معروف، إلا أن أبا الوليد الباجی قال: فيه تشيع.

مشایخ او: احمد بن حسن صوفی، حامد بن شعیب، قاسم بن زکریا المطرز، عمر بن ابی غیلان، محمد بن جریر طبری، باغندی، عبد الله بن زیدان بجلی، ابو عروبه حرانی، علی بن احمد علان، هیشم بن خلف الدوری، عبد الله بن صالح بخاری، محمد بن ابراهیم و...

راویان از او: ابو الحسن دارقطنی، ابو حفص بن شاهین، ابو الفتح بن ابی الفوارس، ابو سعد مالینی، ابو بکر برقانی، ابو نعیم اصفهانی، محمد بن احمد الجارودی، حسن بن محمد الخلال، علی بن محسن تنوخی، عبد الوهاب بن برهان، ابو محمد حسن بن علی جوهری، محمد بن زبّان، و... (1)

راوی حدیث شماره: 148.

ص: 413

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 3، ص 262، ش 1355؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 980، ش 916؛ میزان الاعتدال، ج 4، ص 43، ش 8183؛ تاریخ الإسلام، ج 26، ص 652؛ [2] لسان المیزان، ج 5، ص 383، ش 1244.

ابو عبد الله محمد بن یزید قزوینی، ابن ماجه ربعی (1)، صاحب تصنیف در سنن، تفسیر و تاریخ و محدث دیار قزوین. براساس طبقه بندی «ابن حجر» از روایان حافظ طبقه دوازدهم است، ولی «ذهبی» وی را در طبقه دهم شمرده است. متولد سال 209 ه. و متوفای 22 رمضان 273 ه. در 64 سالگی.

مشایخ او: از محدثان خراسان، عراق، حجاز، مصر، شام و... مانند: محمد بن عبد الله بن نمیر، ابراهیم بن منذر حزامی، عبد الله بن معاویه، هشام بن عمار، و...

روایان از او: احمد بن ابراهیم قزوینی، اسحاق بن محمد قزوینی، محمد بن عیسی ابهری، احمد بن محمد بن حکیم اصفهانی ه. ابو الحسن قطان، و... (2)

راوی احادیث شماره: 32، 34، 115، 146، 205، 214، 262

ص: 414

1- - به فتح راء و باء (تقریب التهذیب): «قزوینی» منسوب به قزوین، شهری است که فاصله آن تا ری 27 فرسخ، و تا ابهر 12 فرسخ و تا دیلم کوهی است (پاورقی تقریب التهذیب).

2- - تذکره الحفاظ، ج 2، ص 636، ش 659؛ تهذیب التهذیب، ج 7، ص 498، ش 6667؛ [1] تقریب التهذیب، ج 2، ص 220؛ طبقات الحفاظ، ص 278، ش 636.

احمد بن عبد الله بن احمد، ابو نعیم اصفهانی

احمد بن عبد الله بن احمد بن اسحاق بن موسی بن مهران مهرانّی، ابو نعیم اصفهانی صوفی، سبط زاهد محمد بن یوسف بنّاء. «ذهبی» درباره او می نویسد: کان أحد الأعلام، و من جمع الله له بین العلوّ فی الروایه و المعرفه الثّامه و الدّرایه. محدث عصر، از رویان حافظ طبقه سیزدهم، متولد 336 ه. و متوفای 20 محرم 430 ه. در 94 سالگی، صاحب کتاب های فراوان مانند: حلیه الأولیاء، دلائل التّبوّه، تاریخ اصبهان، اخبار اصبهان، معرفه الصّحابه و...

در تذکره الحفظ آمده است: لم یکن له غذاء سوى التسمیع و التصنیف.

در میزان الاعتدال، آمده است: و کلام ابن منده فی أبی نعیم فطیع، لا- أحبّ حکایتته، و لا- أقبل قول کلّ منهما فی الآخر، بل هما عندی مقبولان.

قلت: کلام الأقران بعضهم فی بعض لا یعبأ به، لا سیّما إذا لاح لک أنّه لعداوه أو لمذهب أو لحسد، ما ینجو منه إلا من عصم الله، و ما علمت أنّ عصرا من الأعصار سلم من ذلك، سوى الأنبیاء، و لو شئت لسردت من ذلك کراریس، اللهمّ ف لا تجعل فی قلوبنا غلا للذین

أَمَّنُوا رَبَّنَا إِنَّا رِئُوفٌ رَحِيمٌ (1).

مشایخ او: از شش سالگی در صدد فراگیری حدیث برآمد، و از افراد ذیل حدیث شنید: از واسط: عبد الله بن عمر بن شوذب؛ از نیشابور: ابو العباس اصم؛ از شام: خیثمه بن سلیمان طرابلسی؛ از بغداد: جعفر الخلدی، ابو سهل بن زیاد؛ از مسند اصفهان: ابو محمد ابن فارس. و نیز از احمد بن بندار شعّار، ابو بکر جعابی، محمد بن عمر بن سالم، ابو القاسم طبرانی، ابو الشّیخ، ابو بکر عبد الله بن یحیی طلحی و...

راویان از او: کوشیار بن لیالیزور الجیلی (2)، خطیب، ابو صالح مؤذن، ابو بکر بن محمد ابن ابراهیم عطار، سلیمان بن ابراهیم، هبه الله بن محمد شیرازی، محمد بن حسن بکری و... (3)

راوی احادیث شماره: 208، 203، 201، 182، 160، 145، 136، 111، 110، 73، 51، 33، 242، 224، 223، 222.

احمد بن محمد بن احمد... - ابو الحسن بن الصلت اهوازی

ابو الحسن احمد بن محمد بن احمد بن موسی بن هارون بن الصلت اهوازی الأصل، بغدادی (324-409 هـ). که «خطیب» وی را از راویان صدوق و صالح، معرفی می کند.

مؤلف «تذکره الحفاظ» وی را در زمره طبقه سیزدهم از راویان و حافظان برشمرده است (4).

مشایخ او: حسین بن اسماعیل محاملی، محمد بن مخلد عطار، عبد الغافر بن سلامه

ص: 416

1- -سورة حشر، آیه 10. [1]

2- -منسوب به کیل و کیلان-جیلی و جیلانی، واقع در وراء طبرستان (بنگرید به: الأنساب).

3- -بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 3، ص 1092، ش 993؛ میزان الاعتدال، ج 1، ص 111، ش 438؛ تاریخ الإسلام، ج 29، ص 274، ش 328؛ [2] لسان المیزان، ج 1، ص 201، ش 637؛ طبقات الحفاظ، ص 473، ش 960.

4- -تذکره الحفاظ، ج 3، ص 1049، در ضمن شماره 964.

حمصی، حسین بن یحیی بن عیاش قَطَّان، محمد بن جعفر المطیری، ابو العباس بن عقده، حسین بن احمد بن صدقه فرائضی.

راویان از او: خطیب بغدادی، عبد الرحمن بن منده. (1)

راوی حدیث شماره: 53.

ابو الفوارس حسن بن احمد بزّاز

حسن بن احمد بن محمد بن فارس بن سهل بغدادی، ابو الفوارس (2) بزّاز (344-421 ه.)، برادر ابو الفتح بن ابی الفوارس (-محمد بن احمد بن محمد بغدادی ابو الفوارس) متولد 344 و متوفای 421 ه.ق (3)، که گویا از راویان ثقه طبقه سیزدهم است.

مشایخ او: ابو بکر شافعی، ابو علی بن صوّاف، احمد بن ابراهیم القدیسی، اسحاق بن محمد النعالی، محمد بن حسن یقطینی. (4)

راوی حدیث شماره: 253.

ابو القاسم عبد العزیز بن محمد بن نصر السّتوری

عبد العزیز بن محمد بن نصر بن فضل بن ادريس، ابو القاسم السّتوری، متوفای ذیقعده سال 408 ه.

گویا از راویان طبقه سیزدهم باشد.

مشایخ او: اسماعیل بن محمد الصّفّار، ابو عمرو بن سَمّاک، جعفر الخلدی، احمد بن

ص: 417

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 4، ص 370، ش 2240؛ [1] میزان الاعتدال، ج 1، ص 132، ش 532؛ تاریخ الإسلام، ج 28، ص 109، ج 28، ص 184، [2] ش 267.

2- -ابو الفوارس، کنیه «سهل» است (بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 28، ص 302، ش 54). [3]

3- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 1، ص 352، ش 353؛ [4] تاریخ الإسلام، ج 28، ص 302، ش 54. [5]

4- -تاریخ بغداد، ج 7، ص 278، ش 3770؛ [6] تاریخ الإسلام، ج 29، ص 53، ش 13. [7]

سلیمان نجّاد، ابو بکر شافعی، علی بن احمد معروف به بادویه قزوینی، عمر بن جعفر بن سلم، احمد بن عیسی بن محمد خرقی، فارس بن محمد غوری.

«خطیب بغدادی» می نویسد: کتبنا عنه بانتخاب محمد بن ابی الفوارس، و کان لا بأس به (1).

راوی حدیث شماره: 202.

عبد الغفار بن محمد بن جعفر المؤدّب

عبد الغفار بن محمد بن جعفر بن زید ابو طاهر المؤدّب بغدادی، متولّد ذیحجه سال 345 هـ. متوفای ربیع الأول سال 428 هـ.

با توجه به اینکه راوی از محدثان طبقه دوازدهم، و مروی عنه طبقه چهاردهم می باشد، پس گویا، وی از راویان طبقه سیزدهم است.

مشایخ او: ابو بکر شافعی (محمد بن عبد الله بن ابراهیم)، ابن صوّاف (ابو علی صوّاف)، ابن محرّم (محمد بن محرّم)، ابو الفتح ازدی، ابن شاهین.

راویان از او: خطیب، علی بن حسین بن ایوب بزّاز، ابو منصور محمد بن احمد خیاط که مسند حمیدی، را از او شنیده است. (2)

راوی حدیث شماره: 184.

عبد الواحد بن محمد بن مهدی فارسی - ابو عمر بن مهدی فارسی

در تاریخ بغداد آمده است: عبد الواحد بن محمد بن عبد الله بن محمد بن مهدی بن خشنام بن نعمان بن مخلد، ابو عمر بزّاز فارسی، رومی الأصل. متولّد سال 318 و متوفای

ص: 418

1- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 10، ص 467، ش 5643؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 28، ص 176، ش 253. [2]

2- - بنگرید به: تاریخ الإسلام، ج 29، ص 238، ش 271 و [3] نیز بنگرید: تاریخ بغداد، ج 11، صص 116 و 117، ش 5811؛ [4] شذرات الذهب، ص 238؛ [5] لسان المیزان، ج 4، ص 43، ش 124.

اما مؤلف تاریخ الإسلام نوشته است: عبد الواحد بن محمد بن عبد الله بن محمد بن مهدی، ابو عمر فارسی کازرونی، سپس بغدادی، بزّاز.

وی از محدثان ثقه و امین به شمار می رود که گویا از راویان طبقه سیزدهم باشد.

مشایخ او: ابو عبد الله المحاملی، محمد بن مخلد، ابن عیاش قطن، ابو العباس بن عقده، محمد بن احمد بن یعقوب السدوسی، عبد الله بن اسحاق مصری جوهری، محمد ابن اسماعیل فارسی، محمد بن عمرو رزّاز، ابو عمرو بن سّمّاک.

راویان از او: ابو بکر خطیب، هبه الله بن حسین بزّاز، ابو الغنائم محمد بن علی بن ابی عثمان، عاصم بن حسن، علی بن محمد بن محمد الأنباری، ابو یوسف عبد السلام بن محمد قزوینی رئیس معتزله، رزق الله بن عبد الوهاب تمیمی، ابو عبد الله بن طلحه النعالی. (1)

راوی حدیث شماره: 52.

علی بن احمد بن عبدان

علی بن احمد بن عبدان بن فرج بن سعید بن عبدان، ابو الحسن شیرازی نیشابوری متوفای ربیع الأول سال 415 هـ. از راویان ثقه که گویا از محدثان طبقه سیزدهم باشد.

مشایخ او: پدرش، احمد بن عبید صفّار، ابو القاسم طبرانی، ابو بکر محمد بن عمر جعابی.

راویان از او: ابو بکر بیهقی، ابو عبد الله ثقفی، ابو القاسم قشیری، و... (2)

راوی حدیث: 37.

ص: 419

1- -بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 11، ص 13، ش 5675؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 28، ص 207، ش 320. [2]

2- -تاریخ الإسلام، ج 28، ص 381، ش 204 [3] وفيات، 401-420 هـ.).

علی بن احمد بن محمد بن داود بن موسی بن بیان، ابو الحسن بغدادی، معروف به ابن طیب رزاز که در ربیع الأول سال 330 هـ، زاده شد و در 17 ربیع الآخر 419 هـ. چشم از دنیا فرو بست.

گویا از رویان طبقه سیزدهم باشد.

مشایخ او: ابو عمرو السّمّاک، ابو بکر نجّاد، جعفر الخلدی، ابو عمر الزّاهد، عبد الصّمد الطّستی، ابن زبیر کوفی، ابو سهل بن زیاد، محمد بن حسن نقاش، ابو بکر جعابی، علی بن حمّاد قاضی، ابو الفرج اصفهانی، میمون بن اسحاق الصّوّاف، ابو بکر شافعی، ابو علی بن الصّوّاف و...

(1)

روایان از او: ابو بکر بیهقی، ابو بکر طریثی (2).

راوی حدیث شماره: 202.

محمد بن عبد الله، حاکم نیشابوری، ابو عبد الله بن البیع

(3)

ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدویه بن نعیم بن حکم ضبّی طهمانی (4) نیشابوری، معروف به «ابو عبد الله الحاکم»، و «ابن البیع»، که به گفته «خطیب بغدادی» دارای فضل، علم، معرفت و حفظ و صاحب کتابهایی در علوم حدیث است، و به گفته

ص: 420

1- - بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 11، ص 330، ش 6159؛ [1] تاریخ الإسلام، ج 28، ص 466، ش 370. [2]

2- - منسوب به «طریثی»، ناحیه بزرگی از نواحی نیشابور که به فارسی آن را «ترتسیز» می گویند که ظاهراً همان «کاشمر» است. (اللباب، ج 2، ص 86). [3]

3- - ظاهراً شغل نیاکان او بوده است، «بیع»، «بایع» و «بیاع» کسی است که در کاروانسراها و محل کار، میان فروشنده و خریدار واسطه می شود. (بنگرید به: الأنساب). [4]

4- - به فتح «طا» و سکون «ها» و فتح میم، منسوب به ابراهیم بن طهمان (بنگرید به: الأنساب، ج 9، ص 108، ش 2618). [5]

«ذهبی» (1) وی حافظ کبیر، امام المحدثین، در روز دوشنبه، سوم ربیع الأول سال 321 هـ.

در نیشابور زاده شد و در ماه صفر سال 405 هـ در 84 سالگی در حالی که از حمام بیرون آمده بود و هنوز لنگ حمام را باز نکرده بود که لباس بپوشد، بر اثر سگته درگذشت و قاضی ابو بکر حیرتی بر او نماز خواند.

او در جوانی، یعنی بیست سالگی سفری به عراق نمود و حج انجام داد، سپس در بلاد خراسان و ماوراء النهر، از دو هزار یا حدود دو هزار تن از مشایخ، حدیث فرا گرفت و نخستین باری که حدیث فرا گرفت در سال 330 هـ بود.

وی از محدثان ثقه و حافظان بلند پایه طبقة سیزدهم می باشد.

مشایخ او: پدرش که مسلم بن حجاج نیشابوری را دیده بود، محمد بن علی بن عمر المذکر، ابو العباس محمد بن یعقوب اصم، ابو جعفر محمد بن صالح بن هانی، محمد ابن عبد الله بن احمد ابو عبد الله صفار اصفهانی ساکن نیشابور، محمد بن یعقوب بن اخرم ابو عبد الله، ابو العباس محمد بن احمد بن محبوب مروزی، ابو حامد احمد بن علی بن حسنویه مقری، حسن بن یعقوب بخاری، ابو النضر محمد بن محمد بن یوسف الفقیه، ابو الولید حسان بن محمد المزکی الفقیه، ابو عمرو عثمان بن السّمّاک، ابو بکر احمد بن سلمان النّجاد، ابو محمد عبد الله بن جعفر بن درستویه، ابو سهل بن زیاد، ابو محمد عبد الرحمن بن حمدان الجلاب همدانی، علی بن محمد بن عقبه شیبانی کوفی، ابو علی حسین بن علی نیشابوری حافظ، حسین بن حسن طوسی، عبد الباقي بن قانع اموی حافظ و...

راویان از او: ابو الحسن دارقطنی، ابو الفتح محمد بن ابی الفوارس، ابو العلاء محمد بن علی واسطی، محمد بن احمد بن یعقوب، ابو ذر عبد الله بن احمد هروی، ابو یعلی خلیل ابن عبد الله قزوینی، ابو بکر احمد بن حسین بیهقی، ابو القاسم عبد الکریم بن هوازن

ص: 421

1- «و انتخب علی خلق کثیر، و جرح و عدل، و قبل قوله فی ذلك، لسعه علمه و معرفته بالعلل و الصّحیح و السّقیم».

قشيري، ابو صالح احمد بن عبد الملك مؤذن، الزكي عبد الحميد بن ابي نصر البحيري، عثمان بن محمد لمحمي، ابو بكر احمد بن علي بن خلف شيرازي و...

«خطيب بغدادي» مي نويسد: كان ابن البيع يميل إلى التشيع، فحدثني أبو إسحاق إبراهيم بن محمد الأرموي بنيسابور- وكان شيخا صالحا فاضلا عالما- قال: جمع الحاكم أبو عبد الله أحاديث زعم أنها صحاح على شرط البخاري و مسلم يلزمهما إخراجهما في صحيحهما، منها الحديث الطائر (1)، و«من كنت مولاة فعلي مولاة».

فأنكر عليه أصحاب الحديث ذلك، ولم يلتفتوا فيه إلى قوله ولا صوبوه في فعله.

«ذهبي» پس از نقل عبارت «خطيب»: «أبو عبد الله الحاكم كان ثقة، كان يميل إلى التشيع...» مي نويسد:

قال الحسن بن أحمد السمرقندي الحافظ: سمعت أبا عبد الرحمن الشاذياخي الحاكم يقول: كنا في مجلس السيد أبي الحسن، فسئل أبو عبد الحاكم عن حديث الطير فقال:

لا يصح، ولو صح لما كان أحد أفضل من علي رضي الله عنه بعد النبي صلى الله عليه وسلم.

قلت: ثم تغير رأي الحاكم وأخرج حديث الطير في مستدركه، ولا ريب أن في المستدرک أحاديث كثيره ليست على شرط الصحه، بل فيه أحاديث موضوعه شأن المستدرک بإخراجها فيه.

و أما حديث الطير فله طرق كثيره جدا قد أفردتها بمصنف، و مجموعها هو يوجب أن يكون الحديث له أصل، و أما حديث: من كنت مولاة، فله طرق جيده، و قد أفردت ذلك ايضا.

قال عبد الغافر بن اسماعيل: أبو عبد الله الحاكم هو إمام أهل الحديث في عصره، العارف به حق معرفته، يقال له الضبي، لأن جدته هي سبطه عيسى بن عبد الرحمن الضبي، والده عيسى هذا هي منويّه بنت إبراهيم بن طهمان الفقيه، و بيته بيت الصلاح و الورع و التأذين في الإسلام.

ص: 422

«قال محمد بن طاهر الحافظ: سألت أبا اسماعيل الأنصاري (1) عن الحاكم، فقال: ثقته في الحديث، رافضى خبيث - ثم قال ابن طاهر: كان شديد التعصب للشيعة في الباطن، وكان يظهر التسنن في التقديم والخلافه، وكان منحرفاً عن معاوية وآله متظاهراً بذلك ولا يعتذر منه. قلت: أمّا انحرافه عن خصوم عليّ فظاهر، وأمّا أمر الشّيوخين فمعظمّ لهما بكلّ حال، فهو شيعيّ لا رافضيّ، وليته لم يصنّف المستدرک؛ فإنّه غصّ من فضائله بسوء تصرّفه.

قال الحافظ أبو موسى: كان الحاكم دخل الحمام و اغتسل و خرج فقال: آه، فقبض روحه و هو متّزر لم يلبس قميصه بعد، و صلّى عليه القاضي أبو بكر الحيريّ (2)». (3)

راوی احادیث شماره: 109، 103، 100، 90، 75، 71، 70، 61، 36، 35، 29، 21، 10، 8، ، 252، 251، 213، 207، 200، 152، 119، 112، 266.

احمد بن حسين بن عليّ - بيهقيّ

احمد بن حسين بن عليّ بن موسى خسروجرديّ بيهقيّ، ابو بكر شيخ خراسان و صاحب تصانيف، از محدثان و راويان فقيه و حافظ طبقه چهاردهم، متولد ماه شعبان سال 384 هـ. و متوفای جمادی الأولى سال 458 هـ. در نیشابور؛ ولی تابوت وی را دو روزه به بیهق منتقل کردند و در آنجا به خاک سپرده شد.

«ذهبيّ» نقل می کند: ما من شافعيّ إلاّ وللشافعيّ عليه منّ إلاّ البيهقيّ؛ فإنّ له على

ص: 423

1- - خواجه عبد الله انصاريّ (بنگريد به: مقدمه تاريخ نيشابور، ص 36).

2- - قاضي ابو بكر حيريّ احمد بن حسن احمد بن محمد بن احمد بن حفص حيريّ، قاضي نيشابور (م 421 هـ).

3- - تاريخ بغداد، ج 5، ص 473، ش 3024؛ [1] تذکره الحفّاظ، ج 3، صص 1039 تا 1045، ش 962؛ و بنگريد به: ميزان الاعتدال، ج 3، ص 608، ش 7804؛ تاريخ الإسلام، ج 28، ص 122، ش 183؛ [2] لسان الميزان، ج 5، ص 232، ش 813؛ طبقات الحفّاظ، ص 409، ش 929.

مشايخ او: ابو الحسن محمد بن حسين علوي، ابو عبد الله حاكم، ابو بكر بن فورك، ابو علي رودباري طوسي، و ديگر محدثان خراسان، بغداد، مكّه، كوفه و...

صاحب تأليفاتي مانند: الأسماء و الصفات، السنن الكبير، السنن و الآثار، شعب الإيمان، دلائل التّبوّه، السنن الصّغير، الزهد، البعث، التّرهيب و التّرهيب و... (1)

راوی احاديث: 8، 21، 36، 37، 61.

احمد بن علي - خطيب بغدادی

ابو بكر احمد بن علي بن ثابت بن احمد بن مهدي بغدادی، معروف به خطيب بغدادی (392-463 هـ)، از حافظان برجسته طبقة چهاردهم، محدث شام و عراق، فقيه بزرگ شافعي كه براساس نقل «ابن عساكر» هنگام نوشيدن آب زمزم در زمان انجام حجّ با توجه به حديث مربوط، از خداوند متعال، سه حاجت را درخواست کرده است «لَمَّا حَجَّ، شَرِبَ مِنْ مَاءِ زَمْزَمٍ ثَلَاثَ شَرِبَاتٍ، وَ سَأَلَ اللَّهَ ثَلَاثَ حَاجَاتٍ؛ اخذًا بالحديث «ماء زمزم لما شرب له»، فالحاجة الأولى أن يحدث بتاريخ بغداد بها، الثانية أن يملئ الحديث بجامع المنصور، الثالثة أن يدفن عند بشر الحافي، فقضى الله له ذلك».

وی صاحب تصانیف فراوانی است از قبیل:

تاریخ بغداد، الجامع لأدب الراوی و السّامع، الکفایه فی قوانین الرّوايه، السابق و اللاحق، المتفق و المفترق، تلخیص المشابه و...

وی در هفتم ذیحجه 463 هـ در 71 سالگی رخت از جهان بریست. ابو اسحاق شیرازی از حاملان جنازه او بوده است.

وی کتابهای خود را وقف و دارایی خویش را به امور خیریه، اختصاص داده است.

ص: 424

1- تذکره الحفّاظ، ج 3، صص 1132 تا 1135، ش 1014؛ تاریخ الإسلام، ج 30، ص 438؛ [1] طبقات الحفّاظ، ص 433، ش 981.

مشایخ او: ابو الحسن [ابن] الصّلت اهوازی، ابو عمر بن مهدی فارسی، حسین بن حسن جوالیقی، ابو الفتح بن ابی الفوارس، هلال حقر، ابراهیم بن مخلد باخرجی، و دیگر راویان بغداد؛ از بصره: ابو عمر قاسم بن جعفر هاشمی، علی بن قاسم الشاهد، حسن بن علی نیشابوری؛ از نیشابور: ابو القاسم عبد الرحمن [محمد] السراج و...؛ از اصفهان: محمد بن عبد الله شهریار، ابو نعیم اصفهانی و... از دینور: ابو نصر احمد بن حسین الکسار، و...

راویان از او: استادش: برقانی، ابو الفضل احمد بن خیرون، فقیه نصر مقدسی، ابو عبد الله حمیدی، عبد العزیز کتانی، ابو نصر علی بن ماکولا، عبد الله بن احمد سمرقندی، مبارک بن طیوری، محمد بن مرزوق زعفرانی، ابو الغنائم ابی نرسی، محمد بن علی بن ابی العلاء مصیصی، ابو الفتح نصر الدین محمد مصیصی، عبد الکریم بن حمزه، طاهر بن سهل اسفراینی، یوسف بن ایوب همدانی و... (1)

راوی احادیث شماره: 52، 53، 153، 184، 202، 203.

قاضی ابو القاسم علی بن محسن بن علی تنوخی

علی بن محسن بن علی بن محمد بن ابی الفهم، ابو القاسم تنوخی، قاضی صاحب «الطّوالات»، متولد نیمه شعبان سال 365 هـ در بصره.

پدرش: قاضی ابو القاسم علی بن محمد، جدش: قاضی ابو علی محسن بن علی تنوخی، متوفای 384 هـ. صاحب کتاب نشوار المحاضره و اخبار المذاکره.

گویا وی از راویان طبقه چهارم باشد که دیدگاه برخی از عالمان رجالی درباره وی بدین شرح است: «ابن خیرون»: قیل: کان رأیه الرّفص و الاعتزال. «ذهبی»: سماعاته

ص: 425

1- - بنگرید به: المنتظم، ج 8، ص 265، ش 312 و [1] چاپ جدید، ج 16، ص 129، ش 3407؛ الأنساب، ج 5، ص 166، ش 1429؛ [2] تذکره الحفاظ، ج 3، صص 1135 تا 1146، ش 1015؛ تاریخ الإسلام، ج 31، ص 85، ش 64؛ [3] طبقات الحفاظ، ص 434، ش 982.

صحيحه، محله الصدق و الستر. «ابن حجر»: كان صدوقا في الحديث، تولّى القضاء بنواح كثيرة.

وی عهده دار قضاوت نواحی مانند: مدائن، بردان، قرمیسین، و... بوده و در دوم محرم سال 447 ه. درگذشت و در خانه اش دفن گردید و «خطیب» بر جنازه اش نماز خوانده است.

كان قد قبلت شهادته عند الحکّام في حادثه، و لم يزل على ذلك مقبولا إلى آخر عمره، و كان متحفّظا في الشّهاده عند الحکّام، صدوقا في الحديث. همان گونه که گفته شد وی شیعه و دارای مذهب اعتزال بوده است.

مشايخ او: ابو القاسم عبد الله بن ابراهيم زيني، علي بن محمد بن سعيد رزاز، علي بن محمد بن كيسان، ابو سعيد الحرفي، اسحاق بن سعد بن حسن بن سفيان، ابو عبد الله حسين بن محمد عسكري، عبيد الله بن محمد حوشي، ابراهيم بن احمد خرقى، عبد العزيز بن جعفر خرقى، و...

راویان از او: ابی النّرسی، نور الهدی ابو طالب حسین بن محمد زینی، ابو علی محمد ابن محمد بن المهدی، ابو شجاع بهرام بن بهرام و...

(1)

راوی حدیث شماره: 148.

ابو ظاهر ابراهيم بن حسن فقيه

ابراهيم بن حسن بن ظاهر، ابو ظاهر حموی، معروف به حصنی از فقیهان دمشق،

ص: 426

-
- 1- - بنگرید به: نشوار المحاضره و أخبار المذاکره، ج 1، ص 5، مقدمه محقق، (نقل از معجم الأدباء، ج 5، ص 301)؛ تاریخ بغداد، ج 12، ص 115، ش 6558؛ [1] تذکره الحفاظ، ج 3، ص 970، ضمن شرح حال «ابن مهران» از حافظان طبقه دوازدهم؛ میزان الاعتدال، ج 3، ص 152، ش 5920؛ تاریخ الإسلام، ج 30، ص 161، ش 223؛ [2] لسان المیزان، ج 4، ص 252، ش 688 و نیز تاریخ مدینه دمشق، ج 7، ص 341. [3]

متولد ذیحجه سال 485 هـ. در حماه و متوفای سال 561 هـ. که گویا از روایان طبقه پانزدهم باشد.

مشایخ او: ابو علی بن نبهان کاتب، ابو طالب زینبی، ابو طاهر حنائی، ابن الموازینی.

روایان از او: ابن سمعانی، ابن عساکر و پسرش قاسم بن عساکر، ابو القاسم بن صصری، ابو نصر شیرازی. (1)

راوی حدیث شماره: 148.

احمد بن حسن بن خیرون - ابو الفضل بن خیرون

ابو الفضل احمد بن حسن بن احمد بن خیرون بغدادی معروف به ابن باقلانی، از حافظان، ثقه، ثبت، محدث بغداد متولد 406 هـ. که در ماه رجب سال 488 هـ. در 84 سالگی درگذشت. خیرون، جد پدرش می باشد پس احمد پسر حسن بن احمد بن خیرون است، از آنجا که نظر جرح و تعدیل او منصفانه بود، لذا به او گفته می شد «یحیی بن معین» روزگار خویش است.

مشایخ او: ابو علی بن شاذان، ابو بکر برقانی، احمد بن عبد الله بن محاملی، ابو عمرو ابن دوست العلاف، ابو یعلی احمد بن عبد الواحد و...

روایان از او: شیخ او: ابو بکر خطیب، ابو علی بن سگره، ابو القاسم بن سمرقندی، اسماعیل بن محمد حافظ، ابو بکر قاضی، اسماعیل بن سعد صوفی، ابو الفضل بن ناصر، عبد الوهاب انماطی، ابو الفتح بن البطی و... (2)

راوی حدیث شماره: 253.

ص: 427

1- -بنگرید به: طبقات الشافعیة الكبرى، ج 7، ص 32، ش 722. [1]

2- -الکامل فی التاریخ، ج 10، ص 253؛ تذکره الحفاظ، ج 4، ص 1207، ش 1035؛ الوافی بالوفیات، ج 6، ص 320؛ [2] لسان المیزان، ج 1، ص 155، ش 496، حرف الف، وج 6، ص 424، ش 971؛ طبقات الحفاظ، ص 445، ش 1001.

در تذکره الحفظ، در زمره راویان طبقه پانزدهم آمده است: (1)

ابو طالب حسین بن محمد بن علی هاشمی زینبی، متوفای 512 ه.

راوی حدیث شماره: 148.

علی بن حسن بن هبه الله - ابن عساکر

ابو القاسم علی بن حسن بن هبه الله بن عبد الله بن حسین بن عساکر دمشقی شافعی ملقب به ثقه الدین، موصوف به حافظ کبیر، مشهور به ابن عساکر، مورخ، فقیه، محدث و از حافظان طبقه شانزدهم (499-571 ه.).

از فرزندش: محدث بهاء الدین قاسم نقل شده که: کان ابي رحمه الله مواظبا علی الجماعه.

نیز درباره او نوشته شده است: و أخذ نفسه بالأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، لا تأخذه في الله لومة لائم». و التلاوه يختم كل جمعه و يختم في رمضان كل يوم... و كان يحاسب نفسه على لحظه تذهب.

وی به منظور استماع حدیث و تکمیل مراتب علمی به بلاد مختلف سفر کرده و دارای مشایخ فراوانی است که برخی شمار آنان را هزار و سیصد مرد و هشتاد زن نقل کرده اند، چنان که در تذکره الحفظ، آمده است: «و عدد شیوخه ألف و ثلاث مائه شیخ، و نیف و ثمانون امرأه».

وی دارای تألیفات فراوانی است مانند تاریخ مدینه دمشق، الموافقات و... (2)

مشایخ او: ابو القاسم بن النسیب، قوام بن زید، ابو طاهر الحنائی، ابو الحسن دینوری،

ص: 428

1- - تذکره الحفظ، ج 4، ص 1249، ش 1056.

2- - تذکره الحفظ، ج 4، ص 1328، ش 1094؛ طبقات الحفظ، ص 474، ش 1061.

تمیم بن ابی سعید جرجانی و...

راویان از او: معمر بن الفاخر، ابو العلاء همدانی، ابو سعید سمعانی، فرزندش: قاسم، ابو جعفر قرطبی و...

راوی احادیث شماره: 75، 148.

محمد بن عبد الباقي بن احمد البطي - ابو الفتح بن البطي

(1)

ابو الفتح محمد بن عبد الباقي بن احمد بن سلمان ابن البطي بغدادی الحاجب، مسند بغداد، (477-564 هـ).

مشایخ او: ابو الفضل احمد بن الحسن بن خيرون، احمد بن علي بن حسين بن زكرياء الطريشي، محمد بن فرج بن منصور بن ابراهيم سلمی... (2)

راوی حدیث: 253.

ص: 429

1- «البطي» به فتح باء و تشدید طاء مکسوره، منسوب به بطنه (الأنساب، و [1] اللباب، ج 1، ص 130). [2]

2- الأنساب، ج 2، ص 262؛ [3] اللباب، ج 1، ص 130؛ [4] تذکره الحفاظ، ج 4، ص 1321، در ضمن شرح حال «معمر بن عبد الواحد...» ش 1091؛ طبقات الشافعيه الكبرى، ج 4، ص 39 و 194. [5]

بخش دوم: احادیث نبوی در باره مهدی علیه السلام

اشاره

ص: 431

ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است

1-الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان، ج 7، ص 576، حدیث شماره 5922:

موارد الظمان، ج 6، ص 128، حدیث شماره 1876:

باب ما جاء فی المهدی:

أخبرنا الفضل بن حباب، قال: حدّثنا مسدّد بن مسرهد، حدّثنا محمد بن إبراهيم أبو شهاب، عن عاصم بن بهدله، عن أبي صالح، عن أبي هريره، قال:

قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: «لو لم يبق من الدنيا إلا ليله لملك فيها رجل من أهل بيت النبی صلی الله علیه و سلم».

ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله برای احقاق حق، قطعی است

2-مسند أبي يعلى، ج 12، ص 19، حدیث شماره 6665:

حدّثنا أبو بكر بن أبي التّضر، حدّثنا أبو التّضر، قال: حدّثني المرّجی بن رجاء الیشكری، حدّثنا عيسى بن هلال، عن بشير بن نهيك، قال: سمعت أبا هريره، يقول: حدّثني خليلی ابو القاسم صلی الله علیه و سلم قال:

«لا تقوم السّاعه حتّى يخرج عليهم رجل من أهل بيتی، فيضربهم حتّى يرجعوا إلى

ص: 433

الحقّ».

قال: قلت: وكم يكون؟ قال: خمس واثنتين.

قال: قلت: ما خمس واثنتين؟ قال: لا أدري. (1)

مقام والای مهدی علیه السلام

3-الکامل، ابن عدی، ج 6، ص 440 در ترجمه مؤمل بن عبد الرحمن ثقفی.

ثنا کهمس بن معمر، و موسی بن الحسن الکوفی جمیعا بمصر، قالوا: ثنا أبو یحیی الوقار، ثنا مؤمل بن عبد الرحمن الثقفی، عن عوف، عن ابن سیرین، عن أبي هريره، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

«يكون في آخر الزمان خليفه لا يفصل عليه أبو بكر ولا عمر». (2)

و نیز در کتابهای زیر، از «ابن سیرین» نقل شده است:

الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، مروزی، ص 200، باب «سیره المهدی و عدله و...»:

و حدّثنا ضميره، عن ابن شوذب، عن محمد بن سيرين، أنّه ذكر فتنه تكون، فقال: «إذا كان ذلك فاجلسوا في بيوتكم حتى تسمعوا على الناس بخير من أبي بكر وعمر رضي الله عنهما».

قيل: يا أبا بكر (3)، خير من أبي بكر وعمر؟

قال: «قد كان يفصل على بعض الأنبياء».

المصنّف، ابن أبي شيبه، ج 8، ص 679 (196):

أبو اسامه، عن عوف، عن محمد، قال:

ص: 434

1- ابن حجر عسقلانی، المطالب العالیه، ج 5، ص 77، ش 4481، باب فی المهدی و...؛ هیشمی، مجمع الزوائد، ج 7، ص 613، ش 12401، باب ما جاء فی المهدی.

2- بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 4، ص 229، ش 8953، مؤمل بن عبد الرحمن ثقفی.

3- ابو بکر، کنیه محمد بن سیرین است.

«يكون في هذه الامّة خليفة لا يفضّل عليه أبو بكر و عمر».(1)

در کتاب الحاوی للفتاوی (ج 2، ص 153) پس از نقل این اثر نوشته است: قلت: هذا إسناد صحيح.

نشانه های پیش از ظهور

4- سنن الترمذی، ج 3، ص 362؛ حدیث شماره 2371، آخر کتاب الفتن، و عارضه الأحوذی، بشرح صحیح الترمذی، ج 9، ص 122:

حدّثنا قتيبة، أخبرنا رشدين بن سعد، عن يونس، عن ابن شهاب الزّهری، عن قبيصة ابن ذؤيب، عن أبي هريره قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «تخرج من خراسان رايات سود، لا يردّها شيء حتّى تنصب بايلياء».(2) هذا حدیث غریب حسن.

5- الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 119:

حدّثنا قتيبة بن سعيد، حدّثنا رشدين بن سعد المهري، عن يونس بن يزيد الأيلي، عن ابن شهاب، عن قبيصة بن ذؤيب، عن أبي هريره رضی الله عنه، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «تخرج من خراسان رايات سود، لا يردّها شيء حتّى تنصب بايلياء؛ یعنی بيت المقدس».

6- مسند احمد بن حنبل، ج 2، ص 365:

حدّثنا عبد الله، حدّثني أبي، حدّثنا يحيى بن غيلان، و قتيبة بن سعيد، قالوا: حدّثنا رشدين بن سعد، قال: يحيى بن غيلان في حديثه: ثنى يونس بن يزيد، عن ابن شهاب، عن قبيصة، عن أبي هريره، عن رسول الله صلّى الله عليه وسلم، قال:

ص: 435

1- -بنگريد به: سيوطی، جلال الدین، الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 153.

2- -نیز بنگريد به: ابن كثير، كتاب النّهايہ أو الفتن و الملاحم، ج 1، ص 29. [1] درباره مراد از پرچمهای سیاہ، به یادآوری ضمن حدیث شماره 38 مراجعه شود.

«يخرج من خراسان رايات سود لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء».

7-الكامل، ج 3، ص 85:

حدّثنا احمد بن حفص السعدى، ثنا سويد بن سعيد، ثنا داود بن عبد الجبار الأودى، عن أبي شراعه (1)، عن أبي هريره:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «إذا أقبلت الرّيات السّود من قبل المشرق لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء» (2).

8-دلائل النّبوه، ج 6، ص 516:

أخبرنا أبو عبد الله الحافظ، وأبو صادق محمّد بن أبي الفوارس العطار، قالوا: حدّثنا أبو العباس محمّد بن يعقوب، حدّثنا محمّد بن إسحاق، حدّثنا عبد الله بن يوسف، حدّثنا رشدين بن سعد، عن يونس بن يزيد، عن ابن شهاب، عن قبيصة بن ذؤيب، عن أبي هريره عن النّبىّ صلّى الله عليه وسلم قال:

«تخرج رايات سود من خراسان لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء» (3).

9-ميزان الاعتدال، ج 2، ص 10، شماره 2622.

داود بن عبد الجبار الكوفى المؤدّن، عن التابعين... ابن عدى، حدّثنا أحمد بن حفص، حدّثنا سويد بن سعيد، حدّثنا داود بن عبد الجبار الأودى، عن أبي شراعه، عن أبي هريره -مرفوعا:

«إذا أقبلت الرّيات السّود من قبل المشرق فلا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء».

ص: 436

1- نام او سلمه بن مجنون است.

2- نیز بنگرید به: لسان المیزان، ج 2، ص 419، ش 1736 ترجمه داود بن عبد الجبار الأودى كوفى.

3- نیز بنگرید به: سیوطی، جلال الدین، اللآلی المصنوعه فی الأحادیث الموضوعه، ج 1، ص 437.

حدَّثنا أبو محمد أحمد بن عبد الله المزني، ثنا زكريا بن يحيى الساجي، ثنا محمد بن اسماعيل بن أبي سمينه، ثنا الوليد بن مسلم، ثنا الأوزاعي، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمه، عن أبي هريره، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يخرج رجل يقال له السفياني في عمق دمشق، وعامه من يتبعه من كلب، فيقتل حتى يقر بطون النساء، ويقتل الصبيان، فتجمع لهم قيس، فيقتلها، حتى لا يمنع ذنب تلعه، ويخرج رجل من أهل بيتي في الحره، فيبلغ السفياني، فيبعث إليه جندا من جنوده فيهزمهم فيسير إليه السفياني بمن معه، حتى إذا صار ببداء من الأرض خسف بهم فلا ينجو منهم إلا المخبر عنهم».

هذا حديث صحيح الإسناد على شرط الشيخين و لم يخرجاه.

خاطر نشان می سازد درباره ارتباط این گونه از احادیث (حدیث شماره 11، 10 و 12) به موضوع مهدویت، بنگرید به مقدمه حدیث شماره 254، (تحت عنوان، موضوع خسف).

11-سنن النسائي بشرح الحافظ جلال الدين السيوطي و حاشيه الإمام السندي، ج 5، ص 206:

أخبرنا عمران بن بكّار قال حدّثنا بشر، أخبرني أبي عن الزهري، أخبرني سحيم، أنه سمع أبا هريره يقول:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يغزو هذا البيت جيش فيخسف بهم بالبداء».

أخبرنا محمد بن إدريس أبو حاتم الرّازي قال حدّثنا عمرو بن حفص بن غياث، قال حدّثنا أبي عن مسعر، قال أخبرني طلحة بن مصرف، عن أبي مسلم الأغر، عن أبي هريره، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

«لا تنتهي البعوث عن غزو هذا البيت حتى يخسف بجيش منهم».

حدّثنا ابراهیم بن أحمد بن حصین، ثنا عبید بن غنّام بن حفص بن غیاث، قال:

وجدت فی کتاب عمی عمرو بن حفص بن غیاث، ثنا أبی عن مسعر، عن طلحه بن مصرّف، عن أبی مسلم الأغرّ، عن أبی هریره، عن النبیّ صلیّ الله علیه وسلم قال:

«لا تلتقه البعوث عن غزوه بیت الله حتّی یخسف بجیش منهم».

تقرّد به حفص عن مسعر.

نزول حضرت عیسی علیه السّلام و امامت حضرت مهدی علیه السّلام

13- صحیح البخاری، ج 4، ص 143، کتاب بدء الخلق، باب نزول عیسی بن مریم علیهما السّلام:

حدّثنا ابن بکیر، حدّثنا اللّیث، عن یونس، عن ابن شهاب، عن نافع مولی أبی قتاده الأنصاری، أنّ أباً هریره رضی الله عنه، قال:

قال رسول الله صلیّ الله علیه وسلم: «کیف أنتم إذا نزل ابن مریم فیکم وإمامکم منکم».

ابن حجر عسقلانیّ در فتح الباری (1) بشرح البخاری در ذیل حدیث مزبور می نویسد:

وقال... الأبریّ فی مناقب الشّافعیّ: «تواتر الأخبار بأنّ المهدیّ من هذه الأمّه وأنّ عیسی یصلّی خلفه». و نیز نوشته است: و فی صلاه عیسی خلف رجل من هذه الأمّه مع کونه فی آخر الزّمان و قرب قیام السّاعه دلاله للصدّحیح من الأقوال أنّ الأرض لا تخلو عن قائم لله بحجّه. و الله أعلم.

در التّاج الجامع للأصول، ج 5، ص 358، آمده است: حدیث مزبور را بخاری، مسلم و احمد، روایت کرده اند و در شرح آن آمده است:

ص: 438

1- فتح الباری بشرح صحیح البخاری، دار الکتب العلمیه، بیروت-لبنان، چاپ اول 1410 ق 1989/ م، ج 6، ص 611 (کتاب أحادیث الأنبیاء، باب 49، باب نزول عیسی بن مریم علیهما السّلام در ذیل حدیث شماره 3449).

«إنه الخليفة الذي ينزل عيسى بن مريم عليه السلام في زمنه، وهو المهديّ رضی اللّٰه عنه، وفي حديث أحمد: فإذا هم بعيسى، فيقال: تقدّم يا روح اللّٰه، فيقول: ليتقدّم إمامكم فليصلّ بكم».

14- صحيح مسلم بشرح النّوريّ، ج 2، ص 192 (باب نزول عيسى بن مريم عليه السّلام):

حدّثني حرملة بن يحيى، أخبرنا ابن وهب، أخبرني يونس، عن ابن شهاب، قال:

أخبرني نافع مولى أبي قتاده الأنصاريّ، أنّ أبا هريره قال:

قال رسول اللّٰه صلّى اللّٰه عليه وسلم: «كيف أنتم إذا نزل ابن مريم فيكم وإمامكم منكم».

15- صحيح مسلم، ج 2، ص 193:

وحدّثنا زهير بن حرب، حدّثني الوليد بن مسلم، حدّثنا ابن أبي ذئب، عن ابن شهاب، عن نافع مولى أبي قتاده، عن أبي هريره، أنّ رسول اللّٰه صلّى اللّٰه عليه وسلم قال:

«كيف أنتم إذا نزل فيكم ابن مريم فأتمكم منكم».

فقلت لابن أبي ذئب: إنّ الأوزاعيّ حدّثنا عن الزّهرريّ، عن نافع، عن أبي هريره، «وإمامكم منكم».

قال: ابن أبي ذئب: تدرى ما أمكم منكم؟ قلت: تخبرني.

قال: فأتمكم بكتاب ربكم تبارك وتعالى، وسنّه نبيكم.

16- الفتن والملاحم، نعيم بن حمّاد، ص 319:

عبد الرّزّاق، عن معمر، عن الزّهرريّ، قال الزّهرريّ: عن نافع مولى أبي قتاده، عن أبي هريره رضی اللّٰه عنه قال:

قال رسول اللّٰه صلّى اللّٰه عليه وسلم: «كيف بكم إذا نزل بكم ابن مريم فأتمكم» - أو قال: «إمامكم منكم».

17- مسند احمد بن حنبل، ج 2، ص 272، المسند احمد بن حنبل، شرح احمد محمد شاكر، ج 14، ص 93، حديث شماره 7666:

ثنا عبد الرّزّاق، أنا معمر، عن الزّهرريّ، عن نافع - مولى أبي قتاده - عن أبي هريره قال:

ص: 439

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ بَكُم إِذَا نَزَلَ بِكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ فَأَمَّكُمْ - أَوْ قَالَ - إِمَامَكُمْ مِنْكُمْ». (1)

18- مسند احمد بن حنبل، ج 2، ص 336:

ثنا عثمان بن عمر، ثنا ابن أبي ذئب، عن الزَّهْرِيِّ، عن نافع - مولى أبي قتاده - عن أبي هريره، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ:

«كَيْفَ بَكُم إِذَا نَزَلَ فِيكُمْ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ وَإِمَامَكُمْ مِنْكُمْ».

19- مسند احمد، ج 2، ص 272، المسند، احمد بن محمد بن حنبل، شرح احمد محمد شاكر، ج 14، ص 93، حديث شماره 7666:

ثنا عبد الرزاق، أنا معمر، عن الزَّهْرِيِّ، عن نافع مولى أبي قتاده، عن أبي هريره، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ بَكُم إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فَأَمَّكُمْ - أَوْ قَالَ - إِمَامَكُمْ مِنْكُمْ».

20- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 8، ص 283 و 284، شماره 6764:

أخبرنا عبد الله بن محمد بن مسلم، قال: ثنا عبد الرحمن بن إبراهيم، قال: ثنا الوليد بن مسلم، قال: حدثنا الأوزاعي، عن ابن شهاب، أَنَّ نَافِعَ بْنَ أَبِي نَافِعٍ - مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ - أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَإِمَامَكُمْ مِنْكُمْ».

21- الأسماء والصفات، بيهقي، ج 2، ص 166:

أخبرنا أبو عبد الله الحافظ، أنا أبو بكر بن إسحاق، أنا أحمد بن إبراهيم، ثنا ابن بكير، حدثني الليث، عن يونس، عن ابن شهاب، عن نافع - مولى أبي قتاده الأنصاري - قال: إنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ مِنَ السَّمَاءِ فِيكُمْ وَإِمَامَكُمْ مِنْكُمْ».

ص: 440

1- - نیز بنگرید: المسند الجامع، ج 18، ص 432، ش 15250.

22- منحه المعبود فى ترتيب مسند الطيالسى، أبو داود، ج 2، ص 216 (باب ما جاء فى بيعه المهدى و خراب الكعبه آخر الزمان):

حدّثنا يونس، قال: حدّثنا أبو داود، قال:

حدّثنا ابن أبى ذئب، قال: أخبرنى سعيد بن سمعان مولى المشمعل، قال: سمعت أبا هريره يحدث أبا قتاده وهو يطوف بالبيت، فقال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يباع لرجل بين الركن و المقام، و أوّل من يستحلّ هذا البيت أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلكه العرب، ثمّ تجيء الحبشه فيخربونه خرابا لا يعمر بعده و هم الذين يستخرجون كنزه».

23- المصنّف، ابن أبى شيبه، ج 8، ص 612، كتاب الفتن، 40، حديث شماره 136:

حدّثنا يزيد بن هارون، قال: أخبرنا ابن ذئب، عن سعيد بن سمعان، قال: سمعت أبا هريره يخبر أبا قتاده، عن النبىّ صلّى الله عليه و سلم، قال:

«يباع لرجل بين الركن و المقام و لن يستحلّ البيت إلّا أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلكه العرب، تأتي الحبشه فيخربون خرابا لا يعمر بعده أبدا، و هم الذين يستخرجون كنزه».

24- مسند احمد، ج 2، ص 312:

ثنا زيد بن الحباب، ثنا ابن أبى ذئب، حدّثنى سعيد بن سمعان، سمعت أبا هريره، يحدث أبا قتاده، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يباع لرجل بين الركن و المقام، و لن يستحلّ البيت إلّا أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلكه العرب، ثمّ تجيء الحبشه فيخربونه خرابا لا يعمر بعده أبدا، و هم الذين يستخرجون كنزه».

25- همان، ج 2، ص 291، المسند، شرح احمد محمّد شاکر، ج 15، ص 35، حديث

ثنا یزید (1)، أنا ابن أبی ذئب، عن سعید بن سمعان، قال: سمعت أبا هريره یخبر أبا قتاده أن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«یبایع لرجل ما بین الرکن و المقام، و لن یستحلّ البیت إلاّ أهله، فإذا استحلّوه فلا یسأل عن هلکة العرب، ثمّ تأتي الحبشه فیخربونه خرابا لا یعمر بعده أبدا، و هم الذین یتخرجون کنزه».

26- مسند احمد، ج 2، ص 328:

ثنا ابو التّضر، عن ابن أبی ذئب، و إسحاق بن سلیمان قال: حدّثنا ابن أبی ذئب، عن سعید بن سمعان قال: سمعت أبا هريره یحدّث أبا قتاده، أنّ النبیّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«یبایع لرجل بین الرکن و المقام، و لن یستحلّ البیت إلاّ أهله، فإذا استحلّوه، فلا تسأل عن هلکة العرب، ثمّ تأتي الحبشه، فیخربونه خرابا لا یعمر بعده أبدا، و هم الذین یتخرجون کنزه».

27- همان: ص 351:

«حدّثنا حسن بن محمّد، أنا ابن أبی ذئب، عن سعید بن سمعان، أنّه سمع أبا هريره یخبر أبا قتاده أنّ النبیّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

یبایع لرجل بین الرکن و المقام، و لن یستحلّ هذا البیت إلاّ أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلکة العرب، ثمّ تأتي الحبشه فیخربونه خرابا لا یعمر بعده أبدا، و هم الذین یتخرجون کنزه».

28- الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان (2)، ج 8، ص 292، شماره 6788، ذکر

ص: 442:

1- -مراد «یزید بن هارون» است.

2- -هرچند در کتاب ریحانه الأدب، در عنوان «ابن حبان» آن را بر وزن عطار می دانند، ولی ابن اثیر در اللباب فی تهذیب الأنساب، ج 1، ص 273 می نویسد: به کسر حاء و تشدید باء.

الموضع الذي يبائع فيه المهدي:

أخبرنا أبو يعلى، قال: ثنا أبو خيثمه، قال: حدّثنا إسحاق بن سليمان الرازي، قال:

سمعت ابن أبي ذئب، يذكر عن سعيد بن سمعان، أنه سمع أبا هريره يحدث أبا قتاده، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:

«يبائع لرجل بين الركن والمقام، ولن يستحلّ هذا البيت إلا أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلكه العرب، ثمّ تظهر الحبشه فيخربونه خرابا لا يعمر بعده أبدا، وهم الذين يستخرجون كنزه».

29-المستدرک، ج 4، ص 452: (1)

حدّثنا أبو العباس محمد بن يعقوب، ثنا الربيع بن سليمان، ثنا أسد بن موسى، ثنا ابن أبي ذئب، و حدّثنا أبو عبد الله محمد بن يعقوب الحافظ- واللفظ له- ثنا حامد بن أبي حامد المقرئ، ثنا إسحاق بن سليمان الرازي، قال: سمعت ابن أبي ذئب، يحدث عن سعيد بن سمعان، قال: سمعت أبا هريره، يحدث أبا قتاده أن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

«يبائع رجل بين الركن والمقام، ولن يستحلّ هذا البيت إلا أهله، فإذا استحلّوه فلا تسأل عن هلكه العرب، ثمّ تجيء الحبشه فتخربه خرابا لا يعمر بعده أبدا، وهم الذين يستخرجون كنزه».

وفور نعمت در حکومت مهدي عليه السلام

30-كشف الأستار عن زوائد البزار، ج 4، ص 114، حديث شماره 3326 «باب المهدي»:

حدّثنا أبو بريد (2) عمرو بن يزيد الجرمي، ثنا محمد بن مروان العقيلي، ثنا هشام، عن

ص: 443

1- با دو طریق، نقل می کند.

2- همان گونه که در تهذیب التهذیب آمده، ابو یزید، درست است که در روایت شماره 31 نیز ابو یزید آمده

محمد، عن أبي هريره قال: ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم، «المهدى» قال:

«إن قصر فسيع، وإلا فثمان وإلا فتسع، ولتملأن الأرض عدلا وقسطا، كما ملئت جورا وظلما». قال الهيثمي: رواه البزار.

31-المعجم الأوسط، ج 6، ص 193، شماره 4502:

حدّثنا محمد بن أحمد بن أبي خيثمه، قال: حدّثنا أبو يزيد الجرّمى، قال: حدّثنا محمد بن مروان، عن هشام بن حسان، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريره، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال:

«يكون فى أمّتى المهدى، إن قصر فسيع، وإلا فثمان، وإلا فتسع، ينعم أمّتى فيه نعمه لم ينعموا مثلها، يرسل السّماء عليهم مدرارا، ولا تدّخر الأرض شيئا من الثّبات، و المال كدوس، يقوم الرّجل، فيقول: يا مهدى أعطنى؛ فيقول: خذه». (1)

همان گونه که در روایت زیر آمده، فراوانی مال به اندازه ای است که پرداخت کنندۀ زکات، کسی را نمی یابد که آن را بپذیرد.

الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 8، ص 240، شماره 6646:

أخبرنا محمد بن إسحاق بن إبراهيم مولى ثقيف، قال: حدّثنا قتيبه بن سعيد، قال:

حدّثنا يعقوب بن عبد الرّحمن، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريره قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا تقوم السّاعه حتّى يكثر المال ويفيض، حتّى يخرج الرّجل زكاه ماله فلا يجد أحدا يقبلها منه».

ص: 444

1- نیز بنگرید به: نور الدّین هیثمى، مجمع الزوائد، ج 7، ص 616، ش 12411، هیثمى، مجمع البحرين فى زوائد المعجمين، ج 4، ص 168، ش 4460، جلال الدّین سیوطى، الحاوى للفتاوى، ج 2، ص 131؛ متّقى هندی، کنز العمّال، ج 14، ص 274، ش 38706.

مهدی علیه السلام از فرزندان عبد المطلب و از سروران بهشت است

32- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1368، حدیث شماره 4087:

حدَّثنا هديّة بن عبد الوهّاب، ثنا سعد بن عبد الحميد بن جعفر، عن عليّ بن زياد اليماميّ، عن عكرمه بن عمّار، عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن انس بن مالک، قال: سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«نحن ولد (1) عبد المطلب، سادة أهل الجنّة، أنا، و حمزه، و عليّ، و جعفر، و الحسن، و الحسين، و المهديّ». (2)

33- أخبار اصبهان ابو نعیم اصفهانی، ج 2، ص 130:

حدَّثنا الحسين بن محمّد بن عليّ، ثنا عليّ بن محمّد بن جعفر بن عنبسه و زّاق عبدان، ثنا عبد الله بن الحسن بن ابراهيم الأنباريّ، ثنا عبد الملك بن قریب، سمعت كدام بن مسعر ابن كدام، يحدث عن أبيه، عن قتاده، عن أنس بن مالک، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «نحن سبعة بنو عبد المطلب سادات أهل الجنّة: أنا، و عليّ أخی،

ص: 445

-
- 1- واژه «ولد» و نیز «ولد» در لغت، به معنای فرزند و بچه است که بر مفرد و جمع، اطلاق می شود و گاهی واژه «ولد» برای جمع به کار می رود. در مختار الصحاح، آمده است: «(الولد) یكون واحدا و جمعا و كذا (الولد) بوزن القفل؛ و قد یكون (الولد) جمع ولد كأسد و أسد». راغب، در المفردات، [1] می نویسد: «الولد: المولود، یقال للواحد و الجمع و الصّغیر و [2] الكبير... و قيل: الولد، جمع ولد، نحو أسد و أسد، و یجوز أن یكون واحدا نحو بخل و بخل، و عرب و عرب» و نیز بنگرید به لسان العرب، ماده «ولد».
- 2- نیز بنگرید به: تاریخ بغداد، ج 9، ص 434؛ [3] دیلمی، الفردوس بمأثور الخطاب، ج 4، ص 284، ش 6840؛ [4] تهذیب الکمال فی أسماء الرّجال، ج 13، ص 269 ش 4653- [5] در شرح حال علی بن زیاد یمامی؛ تحفه الأشراف بمعرفة الأطراف، ج 1، ص 86، ش 195؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 124؛ و المسند الجامع، ج 2، ص 446، ش 1496 و 1293.

وعمى حمزه، وجعفر، والحسن، والحسين، والمهدى» (1).

روایاتی از ثوبان هاشمی

نشانه ای از ظهور و لزوم پیوستن و بیعت با مهدی علیه السلام

34- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1367، حدیث شماره 4084:

حدَّثنا محمد بن يحيى و أحمد بن يوسف، قالوا: ثنا عبد الرزاق، عن سفيان الثوري، عن خالد الحذاء، عن أبي قلابه، عن أبي أسماء الرحيبي، عن ثوبان، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يقتل عند كنزكم ثلاثة كلهم ابن خليفه، ثم لا يصير إلى واحد منهم، ثم تطلع الرايات السود من قبل المشرق، فيقتلونكم قتلا لم يقتله قوم» ثم ذكر شيئا لا أحفظه. فقال: «فإذا رأيتموه فبايعوه و لو حبوا على الثلج؛ فإنه خليفه الله المهدى». (2)

35- المستدرک علی الصحیحین، ج 4، ص 463:

أخبرنا أبو عبد الله الصفار، ثنا محمد بن إبراهيم بن أرومه، ثنا الحسين بن حفص، ثنا سفيان، عن خالد الحذاء، عن أبي قلابه، عن أبي أسماء، عن ثوبان رضی الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«يقتل عند كنزكم ثلاثة كلهم ابن خليفه، ثم لا يصير إلى واحد منهم، ثم تطلع الرايات السود من قبل المشرق، فيقاتلونكم قتلا لم يقاتله قوم» ثم ذكر شيئا، فقال: إذا رأيتموه فبايعوه و لو حبوا على الثلج؛ فإنه خليفه الله المهدى».

هذا حدیث صحیح علی شرط الشيخین.

36- دلائل النبوة، ج 6، ص 515:

أخبرنا أبو عبد الله الحافظ، أخبرنا أبو عبد الله بن محمد بن مخلد بن أبان الجوهري

ص: 446

1- -همان.

2- -نيز ر. ك: كنز العمال، ج 14، ص 263، ش 38658؛ المسند الجامع، ج 3، ص 345، ش 2065.

ببغداد، حدّثنا عبد الله بن أحمد بن إبراهيم الدورقي، حدّثنا يعقوب بن حميد بن كاسب، حدّثنا عبد الرزّاق، أخبرنا الثوري، عن خالد الحدّاء، عن أبي قلابه. عن أبي أسماء، عن ثوبان، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يقتتل عند كنزكم هذه ثلاثة كلّهم ولد خليفه لا تصير إلى واحد منهم، ثمّ تقبل الرايات السّود من خراسان فيقتلونكم مقتله لم تروا مثلها». ثمّ ذكر شيئا:

«فإذا كان ذلك فأتوه ولو حبوا على الثلج؛ فإنّه خليفه الله».

وفى روايه ابن عبدان: «ثمّ تجيء الرايات السّود فيقتلونكم قتلا لم يقتله قوم، ثمّ يجيء خليفه الله المهديّ، فإذا سمعتم به فأتوه فبايعوه، فإنّه خليفه الله المهديّ».

37-دلائل النّبوه، ج 6، ص 516:

أخبرنا عليّ بن أحمد بن عبدان، أخبرنا أحمد بن عبيد الصّفار، حدّثنا محمّد بن غالب، حدّثنا كثير بن يحيى، حدّثنا شريك، عن عليّ بن زيد، عن أبي قلابه، عن أبي أسماء، عن ثوبان قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «إذا أقبلوا بالرايات السّود من عقب خراسان فأتوها ولو حبوا؛ فإنّ فيها خليفه الله المهديّ». (1)

مهدي عليه السلام، خليفه الله است

اشاره

38-مسند احمد بن حنبل، ج 5، ص 277:

حدّثنا عبد الله، حدّثني أبي، ثنا وكيع، عن شريك، عن عليّ بن زيد، عن أبي قلابه، عن ثوبان، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «إذا رأيتم الرايات السّود قد جاءت من قبل خراسان فأتوها؛ فإنّ فيها خليفه الله المهديّ». (2)

ص: 447

1- -بنگرید به: میزان الاعتدال، ج 3، ص 127.

2- -نیز بنگرید: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 133.

1- اضافه خلیفه به «الله» اضافه تشریف است مانند «ناقه الله» «بیت الله» و «أهل الله». بنابراین، مهدی خلیفه الله است.

2- همان گونه که ابن کثیر گفته است، منظور از پرچمهای سیاه، پرچمهای سیاه به رهبری ابو مسلم خراسانی به حمایت از عباسیان، علیه امویان نیست، بلکه مراد پرچمهای سیاه دیگری است.

«و هذه الرايات ليست هي التي أقبل بها أبو مسلم الخراساني، فاستلب بها دولة بني أمية في سنة ثنتين و ثلاثين و مائه، بل رايات سود اخر، تأتي صحبه المهدى» (1).

خاطر نشان می سازد که پرچم پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله نیز، سیاه بود و به آن «عقاب» گفته می شد «لأنّ رايه رسول الله كانت سوداء، يقال لها العقاب» (2).

روایاتی از جابر بن سمره بن جناده سوائی و ابو جحیفه

مهدی علیه السلام، یکی از دوازده خلیفه پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است

ابن کثیر، در تفسیر آیه مبارکه: «وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيباً» (3) پس از توجه دادن به حدیثی که در صحیح بخاری و مسلم آمده است و نقل حدیث مذکور در صحیح مسلم: «لا- يزال أمر الناس ما وليهم اثنا عشر رجلا» «كلهم من قریش». نوشته است:

و معنی هذا الحدیث، البشاره بوجود اثني عشر خلیفه صالحا یقیم الحق و یعدل

ص: 448

1- کتاب النهایه أو الفتن و الملاحم، ج 1، ص 29.

2- همان.

3- سوره مائده، آیه 12. [1]

آن گاه می نویسد: و الظاهر أنّ منهم المهدیّ المبشّر به فی الأحادیث الواردة بذكره.

باری روایات فراوانی درباره دوازده خلیفه و امیر از پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله رسیده که پاره ای از آن را یادآور می شود:

39- صحیح البخاری، ج 8، ص 127، و آخر کتاب الاحکام، باب الاستخلاف:

حدّثنی محمد بن المثنی، حدّثنا غندر، حدّثنا شعبه، عن عبد الملك، سمعت جابر بن سمره، قال: سمعت النبیّ صلی الله علیه و سلم، يقول:

«یکون اثنا عشر أمیراً» فقال کلمه لم أسمعها، فقال أبی: إنّه قال: «کلّهم من قریش».

40- صحیح مسلم، بشرح النووی، کتاب الإمامه، ج 12، ص 202:

حدّثنا ابن أبی عمر، حدّثنا سفیان، عن عبد الملك بن عمیر، عن جابر بن سمره، قال:

سمعت النبیّ صلی الله علیه و سلم، يقول:

«لا یزال أمر الناس ماضیا ما ولیهم اثنا عشر رجلاً».

ثمّ تكلم النبیّ صلی الله علیه و سلم بكلمه خفیت علیّ، فسألت أبی ماذا قال رسول الله صلی الله علیه و سلم؟ فقال: «کلّهم من قریش».

41- همان، حدّثنا هدّاب (1) بن خالد الأزدی، حدّثنا حمّاد بن سلمه، عن سماک بن حرب، قال: سمعت جابر بن سمره يقول: سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم يقول:

«لا یزال الإسلام عزیزاً إلى اثنی عشر خلیفه» ثمّ قال کلمه لم أفهمها، فقلت لأبی ما قال؟ فقال: «کلّهم من قریش».

42- صحیح مسلم بشرح النووی، کتاب الأماره، ج 12، ص 203؛ حدّثنا نصر بن علی الجهضمی، حدّثنا یزید بن زریع، حدّثنا ابن عون ح. و حدّثنا أحمد بن عثمان

ص: 449

1 - «هدبه» به ضم هاء و سکون دال، یا «هدّاب» بنگرید به: تقریب التهذیب، ج 2، ص 315 و تهذیب التهذیب، ج 9، ص 2، ش 7549. [1]

التَّوْفَلَى - وَ اللَّفْظَ لَهُ - حَدَّثَنَا أَزْهَرُ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمْرَةَ، قَالَ:

انطلقت إلى رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم و معي أبي، فسمعتَه يقول:

«لا يزال هذا الدِّين عزيزاً منيعاً إلى اثني عشر خليفه» فقال كلمه صمّنيها النَّاسُ، فقلت لأبي: ما قال؟ قال: «كلّهم من قریش». در صحیح مسلم، این دسته از احادیث تا هفت طریق نقل شده است.

43- سنن أبي داود، ج 2، ص 421، «كتاب المهدی»؛ و بذل المجهود فی حلّ أبي داود، ج 17، ص 186:

حدّثنا عمرو بن عثمان، نا مروان بن معاويه، عن إسماعيل يعني ابن أبي خالد، عن أبيه، عن جابر بن سمره، قال: سمعت رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم، يقول:

«لا يزال هذا الدِّين قائماً حتّى يكون عليكم اثنا عشر خليفه، كلّهم تجتمع عليه الأمّة». فسمعت كلاماً من النّبى صَلَّى الله عليه وسلم لم أفهمه، قلت لأبي: ما يقول؟ قال: «كلّهم من قریش».

44- همان، ص 187: حدّثنا موسى بن إسماعيل، نا وهب (1)، نا داود 2، عن عامر 3 عن جابر بن سمره، قال: سمعت رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم يقول:

«لا يزال هذا الدِّين عزيزاً إلى اثني عشر خليفه».

قال: فكبرّ الناس و ضجّوا، ثمّ قال: كلمه خفيفه. قلت لأبي: يا أبا ما قال؟ قال: «كلّهم من قریش».

در کتاب «بذل المجهود» ج 17، ص 188، پس از بیان دیدگاههای مختلف پیروان مذاهب اسلامی در صفحه 190 آمده است:

و آخرهم الإمام المهدیّ رضی الله عنه و عندی هذا هو الحقّ. (به نظر من، قول حق همین است که امام مهدی -رضی الله عنه- دوازدهمین خلیفه پیامبر اسلام صَلَّى الله عليه و اله است.)

ص: 450

1- 1 و 2 و 3) - به ترتیب وهیب بن خالد، داود بن ابی هند و عامر بن شراحیل (-شعبي).

45- سنن الترمذی، ج 3، ص 340، شماره 2323، (باب ما جاء فی الخلفاء):

عارضه الأحوذی بشرح صحیح الترمذی، ج 9، ص 66، ابواب الفتن، باب ما جاء فی الخلفاء:

حدّثنا أبو کریب محمّد بن العلاء، حدّثنا عمر بن عبید الطّنافسی، عن سماک بن حرب، عن جابر بن سمرة، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون من بعدى اثنا عشر أميراً».

قال: ثمّ تكلم بشيء لم أفهمه، فسألت الذي يليني، فقال: قال: «كلّهم من قریش».

قال أبو عيسى: هذا حديث حسن صحيح (1).

حدّثنا أبو کریب، حدّثنا عمر بن عبید، عن أبيه، عن أبي بكر بن أبي موسى، عن جابر ابن سمرة، عن النبي صلّى الله عليه وسلم، مثل هذا الحديث، قد روى من غير وجه عن جابر بن سمرة.

46- مسند أحمد بن حنبل، ج 5، ص 87، حديث شماره 20840:

«ثنا حماد بن اسامه، ثنا مجالد، عن عامر، عن جابر بن سمرة السوّائي، قال: سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم، يقول في حجّه الوداع:

«إنّ هذا الدّين لا يزال ظاهراً على من ناواه، لا يضربّه مخالف ولا مفارق حتّى يمضى من أمّتي اثنا عشر خليفه».

قال: ثمّ تكلم بشيء لم أفهمه، فقلت لأبي: ما قال؟ قال: كلّهم من قریش.

خاطر نشان می سازد که مضمون حدیث یاد شده در مسند احمد، جلد 5، در صفحات زیر نیز از چند طریق، روایت شده است:

ص: 451

1- نیز بنگرید به: المنار المنيف، ص 143. در کتاب علوم الحديث، ابن الصّلاح، ص 35 (تنبيه هشتم از نوع دوم)؛ مقدّمه ابن الصّلاح و محاسن الإصطلاح، ص 113، و تدریب الرّاوی، ج 1، ص 161، آمده است: «أما قول الترمذی و غيره: هذا حديث حسن صحيح، فمعناه روى بإسنادين: أحدهما يقتضى الصّحّه، و الآخر الحسن، فصحّ أن يقال فيه: إنّه حديث حسن صحيح، أى أنّه حسن بالنّسبه إلى إسناد، و صحيح بالنّسبه إلى إسناد آخر».

90، 89، 88، 86 (سه حدیث)، 93، 92، (سه حدیث)، 96، 95، 94 (دو روایت)، 98، 97 (شش حدیث)، 101، 100 (دو حدیث)، 106 (دو حدیث)، 107 (دو حدیث)، 108.

الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان، ج 8، ص 230، روایت شماره 6627:

أخبرنا عمران بن موسى بن مجاشع، قال: حدثنا هديبه بن خالد، قال: حدثنا حماد بن سلمه، عن سماك بن حرب، قال: سمعت جابر بن سمره يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«لا يزال الإسلام عزيزا إلى اثني عشر خليفة»، قال: فقال كلمه لم أفهماها، فقلت لأبي ما قال؟ قال: «كلهم من قریش».

و نیز شماره 6628.

47- مسند أبي عوانه، ج 4، ص 394، زیر عنوان: بیان عدد الخلفاء بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم که مایه عزت دین می باشند و همه آنان قریشی هستند؛ بیش از 20 روایت را درباره «اثني عشر خليفة» یاد آور شده که از باب نمونه، تنها روایت نخست و روایت آخر آن را می آوریم:

حدثنا يوسف بن مسلم، قال: ثنا داود بن منصور القاضی، قال: ثنا وهيب، عن ابن عون، عن الشعبي، عن جابر بن سمره -رضي الله عنهما- قال:

قال النبي صلى الله عليه وسلم: «لا يزال هذا الأمر عزيزا منيفا لا يضره من ناواه حتى تقوم الساعة إلى اثني عشر خليفة، كلهم من قریش».

48- همان: ص 401:

أخبرنا محمد بن عبد الله بن عبد الحكم المصري، قال: ثنا ابن أبي فديك (1)، عن مهاجر

ص: 452

1- -گفتنی است، در مسند احمد بن حنبل، ج 5، صص 86 و 88 و [1] نیز در المعجم الكبير، ج 2، ص 199، ش 1808، از «ابن أبي ذئب» روایت شده است.

ابن مسمار، عن عامر بن سعد أنه أرسل إلى ابن سمره العدوي (1)، حدّثنا ما سمعت (2) من رسول «لا يزال هذا الدّين قائما حتّى يكون اثنا عشر خليفه من قريش...».

49- المعجم الأوسط، ج 7، ص 118، حديث شماره 6207:

حدّثنا محمد بن عليّ الصّائغ، قال: حدّثنا سعيد بن منصور، قال: حدّثنا يونس بن أبي يعفور، عن عون بن أبي جحيفه، عن أبيه قال: كنت مع عمّي عند النّبّي صلّى الله عليه و سلم، وهو يخطب فقال:

«لا يزال أمر امتي صالحا حتّى يمضي اثنا عشر خليفه».

و خفض بها صوته، فقلت لعمّي و كان أمامي: ما قال يا عمّ؟ قال: «كلّهم من قريش».

یادآور می شود، مضمون حدیث یاد شده، در همان کتاب، جلد 1، ص 474، حدیث شماره 863 و نیز در شماره 3950 از راویان دیگر، نقل شده است.

50- المعجم الكبير: ج 2، ص 223، حديث شماره 1923:

حدّثنا بشر بن موسى، ثنا خلف بن الوليد، ثنا إسرائيل، عن سماك، عن جابر، قال:

سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«يكون بعدى اثنا عشر أميرا». ثمّ تكلم بشيء لم أفهمه، فسألت القوم، فقالوا: «كلّهم من قريش».

گفتنی است که مضمون حدیث یاد شده در شماره های زیر نیز از چند طریق در کتاب یاد شده، روایت شده است:

1791 تا 1801، 1808، 1809، 1841، 1849 تا 1852، 1875، 1876، 1883 تا 1896، 1936، 2007، 2044، 2059 ، تا 2063، 2067 تا 2071 و 2073.

51- حلیه الأولیاء، ج 4، ص 333: که با سه طریق نقل می شود:

ص: 453

1- - در پاورقی آن، آمده است: «قال النووي: كذا هو في جميع النسخ العدوي، قال القاضي: هذا تصحيف، فليس هو بعدوي، إنّما هو عامري من بني عامر بن صعصعه، فتصحّف بالعدوي، و الله اعلم».

2- - هر چند در چاپ مورد استفاده «سمعت» آمده است ولی به نظر می رسد که «سمع» درست باشد.

حدّثنا أبو إسحاق بن حمزه، و سليمان بن أحمد، و محمد بن عليّ بن حبيش، قالوا: ثنا القاسم بن زكريّا المقرئ، قال: ثنا محمد بن عبد الحلّيم الثّشابوريّ، قال: ثنا مبشّر بن عبد الله، عن سفيان بن حسين، عن سعيد بن عمرو بن اشوع، عن الشّعبيّ، عن جابر بن سمرة، قال: جئت مع أبي إلى المسجد و النبيّ صلّى الله عليه و سلم، يخطب. قال: فسمعتة يقول:

«يكون من بعدى اثنا عشر خليفه».

ثم خفض صوته فلم أدر ما يقول، فقلت لأبي: ما يقول؟

قال: «كلّهم من قريش».

رواه عمر بن عبد الله بن رزين، عن سفيان مثله.

52- تاريخ بغداد، ج 2، ص 126:

أخبرنا أبو عمر بن مهديّ قال: أنبأنا محمد بن مخلد العطار، قال: أنبأنا محمد بن جعفر لفلوق قال: أنبأنا عبيد الله بن تمام، قال: أنبأنا عبيد الله بن تمام، قال: أنبأنا داود (1)، عن عامر، عن جابر بن سمرة، قال:

سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«لا يزال هذا الدّين عزيزا إلى اثني عشر خليفه».

قال: فكبر الناس و ضجّوا و قال كلمه خفيفه، فقلت لأبي: يا أبة ما قال؟ فقال: «كلّهم من قريش».

53- تاريخ بغداد، ج 14، ص 353:

أخبرنا أبو الحسن أحمد بن محمد بن أحمد بن موسى بن هارون بن الصلت الأهوازيّ، حدّثنا أبو العبّاس أحمد بن محمد بن سعيد بن عقده الحافظ -املاء- حدّثنا يونس بن سابق البغداديّ، حدّثنا حفص بن عمر بن ميمون، حدّثنا مالك بن مغول، حدّثنا صالح بن مسلم، عن الشّعبيّ، عن جابر بن سمرة، قال: سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«يكون بعدى اثنا عشر أميرا».

ص: 454

ثم تكلم بشيء خفي عليّ، فقال: «كلّهم من قریش».

روایاتی از جابر بن عبد الله انصاری

نماز خواندن حضرت عیسی علیه السلام به امامت حضرت مهدی علیه السلام

54- صحیح مسلم بشرح النووی، ج 2، ص 193:

حدّثنا الولید بن شجاع، و هارون بن عبد الله، و حجّاج بن الشّاعر، قالوا: حدّثنا حجّاج (و هو ابن محمّد)، عن ابن جریج، قال: أخبرني أبو الزّبير، أنّه سمع جابر بن عبد الله، يقول:

سمعت النّبيّ صلّى الله عليه وسلم يقول:

«لا- تزال طائفه من امتي يقاتلون على الحقّ ظاهرين إلى يوم القيامة. قال: فينزل عيسى بن مريم فيقول أميرهم: تعال صلّ لنا. فيقول: لا؛ إنّ بعضكم على بعض أمراء.

تكرمه الله هذه الامّه».

55- مسند احمد، ج 3، ص 345: حدّثنا موسى (1)، حدّثنا ابن لهيعة، عن أبي الزّبير، عن جابر، أنّه سمع النّبيّ صلّى الله عليه وسلم يقول:

«لا- تزال طائفه من امتي يقاتلون على الحقّ ظاهرين إلى يوم القيامة، قال: فينزل عيسى بن مريم عليه السلام، فيقول أميرهم: تعال صلّ بنا. فيقول: لا، إنّ بعضكم على بعض أمير؛ ليكرم الله هذه الامّه».

56- همان، ج 3، ص 384:

حدّثني حجّاج، قال ابن جریج: أخبرني أبو الزّبير، أنّه سمع جابر بن عبد الله، يقول:

سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم يقول:

«لا تزال طائفه من امتي يقاتلون على الحقّ ظاهرين إلى يوم القيامة» قال: «فينزل

ص: 455

عيسى بن مريم عليه السلام فيقول أميرهم: تعال صل بنا. فيقول: لا، إن بعضكم على بعض أمراء.

تكرمه الله عز وجل هذه الأُمَّه».

57- المنار المنيف في الصحيح والضعيف، ص 147، حديث شماره 338:

قال الحارث بن أبي اسامه في «مسنده»: حدّثنا إسماعيل بن عبد الكريم، حدّثنا إبراهيم بن عقيل، عن أبيه، عن وهب بن منبّه، عن جابر، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «ينزل عيسى بن مريم عليهما السلام، فيقول أميرهم المهدى: تعال صل بنا، فيقول: لا، إن بعضهم أمير بعض، تكرمه لهذه الامّه». وهذا إسناد جيد.

58- مسند أبي يعلى، ج 4، ص 59، حديث شماره 2078:

حدّثنا حفص الحلواني، حدّثنا بهلول بن موزق الشامي، عن موسى بن عبيده، عن أخيه، (1) عن جابر، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا- تزال أمتي ظاهرين على الحق، حتى ينزل عيسى بن مريم عليهما السلام فيقول إمامهم: تقدّم فيقول: أنتم أحق، بعضكم أمراء بعض، أمر أكرم الله به هذه الامّه».

59- مسند أبي عوانه، ج 1، ص 106: حدّثنا يوسف بن مسلم، وعبّاس الدّوري (2)، ومحمّد بن اسماعيل الصائغ، قالوا: ثنا حجاج بن محمّد، عن ابن جريج، قال أخبرني أبو الزبير أنّه سمع جابر بن عبد الله، يقول: سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم يقول:

«لا- تزال طائفه من أمتي يقاتلون على الحق ظاهرين إلى يوم القيامة. قال: فينزل عيسى بن مريم عليه السلام فيقول أميرهم: تعال صل بنا. فيقول: لا، إن بعضكم على بعض أمراء؛ تكرمه الله هذه الامّه».

60- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 8، ص 289، شماره 6780: أخبرنا

ص: 456

1- -يعنى عبد الله بن عبيده.

2- -ظاهرا عبّاس بن محمّد بن حاتم الدّوريّ است.

محمد بن المنذر بن سعيد قال: حدّثنا يوسف بن سعيد بن مسلم، حدّثنا حجّاج (1) عن ابن جريج قال: أخبرني أبو الزبير أنه سمع جابر بن عبد الله يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«لا تزال طائفه من امتي يقاتلون على الحقّ ظاهرين إلى يوم القيامة، فينزل عيسى ابن مريم فيقول أميرهم: تعال صلّ لنا. فيقول: لا، إنّ بعضكم على بعض أمراء؛ لتكرمه الله هذه الأمة».

61- السنن الكبرى بيهقي، ج 9، ص 39: أخبرنا أبو عبد الله الحافظ، وأبو بكر بن الحسن القاضي، وأبو سعيد بن أبي عمرو، قالوا: ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب، ثنا محمد بن إسحاق الصّغاني، ثنا حجّاج بن محمد، عن أبي جريج، أخبرني أبو الزبير أنه سمع جابر ابن عبد الله رضي الله عنه يقول: سمعت النبيّ صلى الله عليه وسلم يقول:

«لا تزال طائفه من امتي يقاتلون على الحقّ ظاهرين إلى يوم القيامة».

خاطر نشان می سازد آنچه با توجه به مجموع احادیث یاد شده استنباط می شود این است که این احادیث، جز درباره مهدی علیه السلام، مصداق ندارد.

بخشش بی شمار مهدی علیه السلام

62- صحیح مسلم، بشرح النووی، ج 18، ص 38:

حدّثنا: زهير بن حرب و عليّ بن حجر (واللفظ لزهير) قالوا:

حدّثنا إسماعيل بن إبراهيم، عن الجريري، عن أبي نصره، قال: كنّا عند جابر بن عبد الله... قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يكون في آخر أمتي خليفة يحثي المال حثيا لا يعدّه عدّا».

قال: قلت لأبي نصره و أبي العلاء: أترى أنّه عمر بن عبد العزيز؟

فقال: لا.

63- صحیح مسلم، بشرح النووی، ج 18، ص 39: و حدّثني زهير بن حرب، حدّثنا

ص: 457

عبد الصّمد بن عبد الوارث، حدّثنا داود عن أبي نضرة عن أبي سعيد و جابر بن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزّمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

64-الفتن و الملاحم، نعيم بن حمّاد، ص 203.

حدّثنا عبد الوهّاب الثّقفي، عن الجريري، عن أبي نضرة، عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما، عن النبيّ صلّى الله عليه وسلم، قال:

«يكون في امتي خليفة يحثو المال حثيا لا يعدّه عدّا».

65-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 317:

ثنا إسماعيل -هو ابن عليّه- عن الجريري، عن أبي نضرة، قال: كنّا عند جابر بن عبد الله، قال: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر امتي خليفة يحثو المال حثوا لا يعدّه عدّا».

قال الجريري: فقلت لأبي نضرة و أبي العلاء: أتريانه عمر بن عبد العزيز رضى الله عنه؟ فقالا: لا.

66-همان، ج 3، ص 333:

ثنا عبد الصّمد، ثنا أبي، حدّثنا داود، عن أبي نضرة عن أبي سعيد و جابر بن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزّمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

67-كشف الأستار، ج 4، ص 114، حديث شمارة 3327: حدّثنا عمرو بن عليّ، ثنا عبد الوهّاب، ثنا الجريري، عن أبي نضرة، عن جابر، قال: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في امتي خليفة يحثو المال في الناس حثيا، لا يعدّه عدّا»، ثم قال: «و الذي نفسي بيده، لتعودن». رواه البزار.

68-مسند أبي يعلى، ج 2، ص 421، حديث شمارة 1216: أخبرنا أبو يعلى أحمد بن عليّ بن المثنى الموصليّ، حدّثنا أبو خيثمة، حدّثنا عبد

الصّمد، حدّثنا أبي، حدّثنا داود عن أبي نضرة عن أبي سعيد و جابر بن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزّمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

ص: 458

أخبرنا أبو يعلى. قال: حدّثنا أبو خيثمه، قال: حدّثنا إسماعيل بن إبراهيم، قال: حدّثنا الجريري، عن أبي نضرة، قال: كُنّا عند جابر بن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر أمتي خليفة يجيء (1) المال حثيا لا يعدّه عدّا».

70-المستدرک علی الصحیحین، ج 4، ص 454:

أخبرنا الحسن بن يعقوب بن يوسف العدل، ثنا يحيى بن أبي طالب، ثنا عبد الوهّاب (2) ابن عطاء، أنبا سعيد بن إياس الجريري، عن أبي نضرة، عن جابر بن عبد الله رضی الله عنهما، قال: ...

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في أمتي خليفة يحثي المال حثيا ولا يعدّه عدّا...»

هذا حديث صحيح على شرط مسلم ولم يخرجاه بهذه السياقه، إنّما أخرج مسلم حديث داود بن أبي هند، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، عن النبيّ صلّى الله عليه وسلم، «يكون في آخر الزّمان خليفة يعطى المال ولا يعدّه عدّا». وهذا له علّه.

71-همان: حدّثناه عليّ بن عيسى، ثنا الحسين بن محمّد بن زياد، ثنا ابو موسى و محمّد بن بشار، قال: عبد الوهّاب بن عبد المجيد، ثنا داود بن أبي هند، عن أبي نضرة، عن جابر أو أبي سعيد أنّ نبيّ الله صلّى الله عليه وسلم قال:

«يكون في آخر هذه الامّه خليفة يقسم المال لا يعدّه عدّا».

انکار ظهور مهدی علیه السلام، موجب کفر است

72-لسان المیزان، ج 5، ص 130، شماره 437، در ضمن شرح حال محمّد بن حسن ابن علیّ بن راشد انصاری:

ص: 459

1- هر چند در چاپ مورد استفاده «يجيء» است، ولی ظاهرا بايد «يحثي» باشد.

2- هر چند در چاپ مورد استفاده «عبد الوهّاب، عن عطاء» آمده است ولی طبق بررسی انجام گرفته ظاهرا بايد «عبد الوهّاب بن عطاء» درست باشد که نگاشته شد.

عن محمد بن علي بن الحسن، عن الحسين بن محمد بن أحمد، عن إسماعيل بن أبي أويس، عن مالك، عن ابن المنكدر، عن جابر رضي الله عنه رفعه (قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم):

«من أنكر خروج المهدي فقد كفر (1) بما أنزل على محمد، ومن أنكر نزول عيسى فقد كفر بما أنزل على محمد، ومن لم يؤمن بالقدر خيره وشره فقد كفر بما أنزل على محمد؛ فإن جبرائيل أخبرني أن الله قال: من لم يؤمن بالقدر خيره وشره فليتحذربا غيري».

روایاتی از حدیثه بن یمان

مهدی علیه السلام از نسل پیامبر صلی الله علیه و اله و چهره اش همچون ستاره درخشان است

73- میزان الاعتدال (2)، ج 3، ص 449، شماره 7114: در شرح حال محمد بن ابراهیم بن كثير الصوري، ابو الحسن... آمده:

«قال أبو نعيم: حدثنا سليمان بن أحمد، حدثنا محمد بن ابراهيم كثير، حدثنا رواد، حدثنا سفیان، عن منصور، عن ربعي، عن حذيفه:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «المهدي رجل من ولدي، وجهه كالكوكب الدرّي». (3)

ص: 460

1- - در الرّوض الأنف [1] في تفسير السّيره النبويه لابن هشام (م 213 ق)، للفقیه المحدث ابی القاسم عبد الرّحمن السّهيلى (508-581 ه.ق) تحقيق طه عبد الرّؤف سعد، دار الفكر-بيروت، ج 1، ص 280. (كتاب المبعث-الموازنة بين خديجه و عائشه و فاطمه). درباره فضيلت حضرت فاطمه نوشته است: «و من سوّدها ايضا أنّ المهديّ [2] المبشّر به آخر الزّمان من ذريتها، فهى مخصوصه بهذا كلّه، و الأحاديث الواردة فى أمر المهديّ [3] كثيره، و قد جمعها ابو بكر بن أبى خيثمه فأكثر، و من أغربها اسنادا ما ذكره ابو بكر الإسكاف فى فوائد الأخبار مسندا إلى مالك بن أنس، عن محمد بن المنكدر، عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من كذّب بالدّجال فقد كفر، و من كذّب بالمهديّ فقد كفر».

2- - نیز بنگريد به: لسان الميزان، ج 5، صص 23 و 24، ش 289.

3- - نیز بنگريد به: الفردوس، ج 4، ص 221، ش 6667؛ الجامع الصغير، ج 2، ص 672، ش 9245.

74-همان، قال الطبرانی: حدّثنا محمد بن زكريّا الهالبيّ، حدّثنا العباس بن بكار، حدّثنا عبد الله بن زياد، عن الأعمش، عن زرّ بن حبيش، عن حذيفه قال: خطبنا النبيّ صلّى الله عليه و سلم فذكر ما هو كائن، ثمّ قال:

«لو لم يبق من الدنيا إلاّ يوم واحد، لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يبعث رجلا من ولدى اسمه اسمي، [\(1\)](#) فقال سلمان: يا رسول الله صلّى الله عليه و سلم، من أيّ ولدك؟ قال: من ولدى هذا. و ضرب بيده على الحسين». [\(2\)](#)

در ذخائر العقبى، طبري، ص 136 بعد از اين حديث آمده: فيحمل ما ورد مطلقا...

على هذا المقيّد.

روایتی از حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام

مهدي عليه السلام از تبار فاطمه زهراء عليها السلام است

75-تاريخ مدينة دمشق، حافظ ابو القاسم علی بن حسن بن هبه الله بن عبد الله شافعيّ، معروف به ابن عساكر (499-571 ه.ق)، تحقيق علی شيرى، دار الفكر، بيروت لبنان، سال 1415 ه.ق، ج 19، ص 474 و 475 (ضمن نام زيد بن علی بن الحسين عليهم السلام):

حدّثني ابو القاسم محمود بن عبد الرحمن البستيّ [\(3\)](#)، أنبا أبو بكر بن خلف، أنا ابو عبد الله الحاكم، أنا ابو جعفر محمد بن محمد بن عبد الله البغدادي، نا عبد الله بن الحسين بن جابر

ص: 461

1- المنار المنيف، ص 148، ش 339.

2- ميزان الاعتدال، ج 2، ص 387، ش 4160؛ لسان الميزان، ج 3، ص 238، ش 1052.

3- بست، شهرى است میان سجستان (-سيستان) و غزنین و هرات.

المصيّبيّ، نا موسى بن محمّد البلقاويّ، نا الوليد بن محمّد الموقريّ، قال:

كنا على باب الزهريّ إذ سمع جليبه، فقال: ما هذا يا وليد!

فنظرت فإذا رأس زيد بن عليّ يطاق به بيد اللعابين، فأخبرته، فبكى الزهريّ ثم قال:

أهلك أهل هذا البيت العجله؛ قلت: و يملكون؟ قال: نعم، حدّثني عليّ بن الحسين، عن أبيه: أنّ رسول الله صلّى الله عليه و سلم قال لفاطمه:

«أبشري المهديّ منك». (1)

روايتي از ابو ايوب انصاري خزرجي - خالد بن زيد بن كليب

مهدي عليه السلام از خاندان پیامبر صلی الله عليه و اله است

76- المعجم الصّغير، طبراني، تحقيق سليم ابراهيم سماره، دار إحياء التّراث العربيّ، ص 52، شماره 94، و تحقيق عبد الرّحمن محمّد عثمان، عربستان سعودی، مدينه منوره، المكتبه السلفیّه... ج 1، ص 37، سال 1388 ه.ق:

حدّثنا أحمد بن محمّد بن العباس المرّي القنطريّ، حدّثنا حرب بن الحسن الطّحان، حدّثنا حسين بن الحسن الأشقر، حدّثنا قيس بن الرّبيع، عن الأعمش، عن عبايه - یعنی ابن ربيعی - عن أبي أيوب الأنصاريّ قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم لفاطمه: «نبينا خير الأنبياء و هو أبوك، و شهيدنا خير الشهداء و هو عمّ أيبك حمزه، و منّا من له جناحان يطير بهما في الجنّه حيث شاء و هو ابن عمّ أيبك جعفر، و منّا سبطا هذه الأمّه الحسن و الحسين و هما ابناك، و منّا المهديّ». (2)

ص: 462

1- -الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 137؛ جمع الجوامع، ج 1، ص 35، ش 96- (ز)؛ كنز العمّال، ج 14، ص 584، ش 39653.

2- -مجمع الرّوائد، كتاب المناقب-باب فضل أهل البيت رضی الله عنهم- ج 9، ص 166.

روایاتی از ابو سعید خدری - سعد بن مالک

مهدی علیه السلام، همام پیامبر صلی الله علیه و اله است

77- الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، باب اسم المهدی، ص 206:

حدّثنا الولید، عن أبی رافع، عمّن حدّثه، عن أبی سعید الخدری رضی الله عنه، عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم قال:

«اسم المهدی اسمی».

مهدی علیه السلام، از تبار پیامبر صلی الله علیه و اله است

78- همام، نعیم بن حمّاد، باب نسبه المهدی، ص 207:

حدّثنا المعتمر عن رجل، عن أبی الصّدیق، عن أبی سعید الخدری رضی الله عنه، عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم قال: «هو رجل من عترتی - أو قال: من أهل بیتی».

همان، ص 208: حدّثنا الولید، عن سعید، عن قتاده، عن أبی الصّدیق، عن أبی سعید الخدری - رضی الله عنه - عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم: «هو رجل من أمّتی».

79- الفتن و الملاحم، ص 209:

حدّثنا ابن وهب، عن الحارث بن نبهان، عن عمرو بن دینار، عن أبی نصره، عن أبی سعید - رضی الله عنه - عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم قال: «هو رجل منّی».

80- همام: حدّثنا أبو معاویه، عن الأعمش، عن عطیة العوفی، عن أبی سعید الخدری رضی الله عنه عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم، قال: «هو رجل من أهل بیتی».

سیمای مهدی علیه السلام و مدت حکومت عدل جهانی آن حضرت

81- سنن أبی داود، ج 2، ص 422، کتاب المهدی:

حدّثنا سهل بن تمّام بن بزیع، ثنا عمران القطان، عن قتاده، عن أبی نصره، عن أبی سعید الخدری، قال:

قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: «المهدی منّی: أجلی الجبهه، أفنی الأنف، یملأ الأرض قسطاً و عدلاً

ص: 463

كما ملئت ظلما و جورا، و يملك سبع سنين» (1).

خاطر نشان می سازد حدیث یاد شده، مجموعی از چند حدیث است که در کتاب الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد باب «صفه المهدی و نعتہ» ص 204 آمده است:

82- همان منبع: حدّثنا الولید، عن سعید، عن قتاده، عن أبي نصره، أو أبي الصّدّيق، عن أبي سعيد الخدری، عن رسول الله صلّى الله عليه و سلم:

«المهدیّ أجلی الجبین، أقنی الأنف».

83- سنن أبي داود، ج 2، ص 205:

حدّثنا ابن وهب، عن الحارث بن نبهان، عن عمرو بن دينار، عن أبي نصره، عن أبي سعيد الخدری رضی الله عنه، عن التّبیّ صلّى الله عليه و سلم قال:

«المهدیّ أقنی الأنف، أجلی الجبین».

84- همان: ج 2، ص 204:

حدّثنا المعتمر بن سلیمان، عن القاسم بن الفضل، عن ابی الصّدّیق، عن ابی سعید-رضی الله عنه-، عن التّبیّ صلّى الله عليه و سلم: «المهدیّ أقنی و أجلی».

85- همان: قال الولید، عن ابی رافع (2)، اسماعیل بن رافع، عمّه، عن ابی سعید الخدری، عن التّبیّ صلّى الله عليه و سلم، قال: «المهدیّ أقنی، أجلی».

86- همان: ص 198: حدّثنا ابن وهب، عن الحارث بن نبهان، عن عمرو بن زیاد (3)، عن ابی نصره، عن ابی سعید، عن التّبیّ صلّى الله عليه و سلم قال:

ص: 464

1- - نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 124؛ الجامع الصّغیر، ج 2، ص 672 (حرف میم) ش 9244؛ فیض القدیر، ج 6، ص 278، ش 9243، درباره قسط و عدل، و ظلم و جور می نویسد: «فالجمع للإطناب و العطف تفسیری»؛ بذل المجهود، ج 17، ص 193؛ المسند الجامع، ج 6، ص 518، ش 4711؛ مرقاه المفاتیح، ج 9، ص 351، ش 5454.

2- - ابورافع، کنیه اسماعیل بن رافع است.

3- - با توجه به سلسله سند احادیث شماره 87، 83، ظاهر «عمرو بن دينار»، صحیح است.

«يملأ الأرض عدلاً كما ملئت قبله ظلماً و جوراً، يملك سبع سنين».

87-همان:باب«قدر ما يملك المهديّ»،ص 211:

حدّثنا ابن وهب، عن الحارث بن نيهان، عن عمرو بن دينار، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد عن النبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«يملك سبع سنين».

88-مسند أبي يعلى موصلي، ج 2، ص 367، شماره 1128:

حدّثنا قطن بن نسير، حدّثنا عدّي بن أبي عماره، حدّثنا مطر الورّاق، عن أبي الصّدّيق، عن أبي سعيد، عن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:

«ليقومنّ على أمتي من أهل بيتي، أقنى، أجلى، يوسع الأرض عدلاً كما وسعت ظلماً و جوراً، يملك سبع سنين».

89-المعجم الأوسط، ج 10، ص 209، حديث شماره 9456:

حدّثنا يعقوب بن اسحاق، قال: حدّثنا عفّان، قال: حدّثنا عمران، قال: حدّثنا قتاده، قال: حدّثني أبو نضرة، عن أبي سعيد الخدريّ، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:

«يملك رجل من أهل بيتي، أجلى الجبهه، أقنى الأنف، يملأ الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و جوراً، يعيش هكذا، و بسط كفه اليمنى، و بسط إلى جنبها إصبعين (1) و بسط كفه اليسرى».

90-المستدرک، ج 4، ص 557:

حدّثنا أبو العباس محمّد بن يعقوب، ثنا محمّد بن إسحاق الصغانى، ثنا عمرو بن عاصم الكلابى، ثنا عمران القطن، ثنا قتاده، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد رضى الله عنه قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

ص: 465

1- -واژه «اصبع» در مذکر و مؤنث، به کار می رود و هرچند دارای لغات گوناگونی از مثلاًث الهمزه، و مثلاًث الباء و نیز «اصبوع» بر وزن «عصفور» است ولی مشهور آن به کسر همزه و فتح باء می باشد.

«المهدىّ منّا اهل البيت، أشمّ الأنف، أقنى، أجلى، يملأ الأرض قسطاً كما ملئت جوراً وظلماً (1)، يعيش هكذا- وبسط يساره و أصبعين من يمينه المسبّحه و الإبهام و عقد ثلاثه».

هذا حديث صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه.

وفور ثروت، با ظهور آن حضرت

91- سنن الترمذى، ج 3، ص 343، حديث شماره 2333 (باب ما جاء فى المهديّ) و عارضه الأحوذىّ بشرح صحيح الترمذى، ج 9، ص 75:

حدّثنا محمّد بن بشار، حدّثنا محمّد بن جعفر، حدّثنا، شعبه، قال: سمعت زيدا العمىّ، قال: سمعت أبا الصّدّيق التّاجىّ يحدث عن أبى سعيد الخدرىّ، قال: خشينا أن يكون بعد نبينا حدث، فسألنا نبىّ الله صلّى الله عليه و سلم فقال:

«إنّ فى أمتى المهديّ، يخرج، يعيش خمسا أو سبعا أو تسعا».

-زيد الشّاكّ- قال: قلنا: و ما ذاك؟

قال: سنين.

قال: «فيجىء إليه رجل، فيقول: يا مهدىّ أعطني أعطني».

قال: فيحشى له فى ثوبه ما استطاع أن يحمله». (2)

قال ابو عيسى ترمذىّ: «هذا حديث حسن» و قد روى من غير وجه عن أبى سعيد، عن التّنبىّ صلّى الله عليه و سلم. و أبو الصّدّيق التّاجىّ، اسمه بكر بن عمرو، و يقال: بكر بن قيس.

92- مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 21 و 22:

ثنا محمد بن جعفر، ثنا شعبه، قال سمعت زيدا أبا الحوارىّ، قال: سمعت أبا الصّدّيق، يحدث عن أبى سعيد الخدرىّ، قال: خشينا أن يكون بعد نبينا حدث، فسألنا

ص: 466

1- -نيز بنگريد به: الجامع الصغير، ج 2، ص 672، ش 9244.

2- -نيز بنگريد به: الحاوى للفتاوى، ج 2، ص 126؛ كنز العمّال، ج 14، ص 262، ش 38654؛ التّاج الجامع للأصول، ج 5، ص 342 و 343.

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقال:

«يخرج المهديّ في أمتي خمسا أو سبعا أو تسعا».

-زيد الشّاكّ-قال: قلت: أيّ شيء؟ قال: «سنين».

ثمّ قال: «يرسل السّماء عليهم مدرارا، ولا تدّخر الأرض من نباتها شيئا، ويكون المال كدوسا» قال: «يجيء الرّجل إليه فيقول: يا مهديّ أعطني، أعطني».

قال: «فيحشى له في ثوبه ما استطاع أن يحمل» (1).

روزگار بی نیازی بر اثر اجرای عدالت

93-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 37:

ثنا عبد الرزّاق، ثنا جعفر، عن المعلّى بن زياد، ثنا العلاء بن بشير، عن أبي الصّدّيق النّاجي، عن أبي سعيد الخدري، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أبشركم بالمهديّ، بيعث في أمتي على اختلاف من النّاس، و زلازل، فيملا الأرض قسطا و عدلا كما ملئت جورا و ظلما، يرضى عنه ساكن السّماء و ساكن الأرض، يقسم المال صحاحا».

فقال له رجل: ما صحاحا؟

قال: «بالسّويّة بين النّاس». قال: «و يملأ الله قلوب أمّه محمّد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غنى، و يسعهم عدله، حتّى يأمر مناديا فينادي، فيقول: من له في مال حاجه؟ فما يقوم من النّاس إلا- رجل، فيقول: إئت [السّادن]- يعنى الخازن- فقل له: إنّ المهديّ يأمر أن تعطيني مالا، فيقول له: احث، حتّى إذا جعله في حجره و أبرزه ندم، فيقول: كنت أجشع أمّه محمّد نفسا، أو عجز عنيّ ما وسعهم إقال: فيردّه، فلا يقبل منه. فيقال: إنّنا لا نأخذ شيئا أعطيناها. فيكون كذلك سبع سنين- أو ثمان سنين، أو تسع سنين- ثمّ لا خير في العيش بعده». أو قال: «ثمّ

ص: 467

1- -نيز بنگريد به: المسند الجامع، ج 6، ص 519، ش 4713.

حدّثنا عبد الله، حدّثني أبي، ثنا زيد بن الحباب، حدّثني حمّاد بن زيد، ثنا المعلّى بن زياد الموعليّ، عن العلاء بن بشير المزنيّ، عن أبي الصّدّيق التّاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «أبشّر ركم بالمهدىّ، يبعث في أمّتي على اختلاف من النّاس و زلازل، ويملاً الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت جوراً و ظلماً، و يرضى عنه ساكن السّماء و ساكن الأرض، و يملأ الله قلوب أمّه محمّداً غنى، فلا يحتاج أحد إلى أحد. فينادى المنادى: من له في المال حاجه؟».

قال: فيقوم رجل فيقول: أنا. فيقال له: إئت السّادن- يعني الخازن- فقل له: قال لك المهدىّ: أعطني.

قال: فيأتي السّادن فيقول له: فيقال له: احث فيحتي، فإذا أحرزه قال: كنت أجشع أمّه محمّداً نفساً، أو عجز عنيّ ما وسعهم!

قال: فيمكث سبع سنين- أو ثمان سنين، أو تسع سنين- ثمّ لا خير في الحياه- أو في العيش- بعده.

ثنا زيد بن الحباب، حدّثني جعفر بن سليمان، ثنا المعلّى بن زياد، عن العلاء بن بشير المزنيّ- و كان بكاء عند الذّكر، شجاعاً عند اللّقاء- عن أبي الصّدّيق التّاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ،... (با اندك تفاوتی، مانند متن یاد شده در شماره 94 می باشد).

1- -نيز بنگريد به: مجمع الزوائد، ج 7، ص 610، ش 12393؛ كتاب الفتن، باب ما جاء في المهدىّ؛ الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 124؛ المسند الجامع، ج 6، ص 520، ش 4714؛ ميزان الاعتدال، ج 3، ص 97، ش 5719؛ كنز العمّال، ج 14، ص 261، ش 38653.

96-المصنّف، عبد الرزّاق صنعانيّ، (باب المهديّ)، ج 11، ص 371، حديث شماره 20770:

أخبرنا عبد الرزّاق، قال: أخبرنا معمر، عن أبي هارون، عن معاوية بن قره، عن أبي الصّدّيق التّاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ، قال:

ذكر رسول الله صلّى الله عليه وسلم بلاء يصيب هذه الأمّة، حتّى لا يجد الرّجل ملجأ يلجأ إليه من الظّلم، فيبعث الله رجلاً من عترتي من أهل بيتي، فيملاً به الأرض قسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً، يرضى عنه ساكن السّماء وساكن الأرض، لا تدع السّماء من قطرها شيئاً إلّا صبّته مدراراً، ولا تدع الأرض من مائها شيئاً إلّا أخرجته، حتّى تتمنّى الأحياء الأموات. يعيش في ذلك سبع سنين أو ثمان، أو تسع سنين».

97-الفتن والملاحم، نعيم بن حمّاد، ص 29 باب «تسميه الفتن التي هي كائنه»:

حدّثنا الوليد بن مسلم، عن إسماعيل بن رافع، عمّن حدّثه، عن أبي سعيد الخدريّ -رضى الله عنه-، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «ستكون بعدى فتن منها فتنه الأجلّاس، يكون فيها حرب و هرب، ثمّ بعدها فتن أشدّ منها، ثمّ تكون فتنه، كلّما قيل انقطعت تمادت، حتّى لا يبقى بيت إلّا دخلته ولا مسلم إلّا صكّته، حتّى يخرج رجل من عترتي».

98-همان: ص 201 باب «سيره المهديّ وعدله...»: قال معمر: وأنا أبو هارون، عن معاوية، عن أبي الصّدّيق التّاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ -رضى الله عنه-، عن النبيّ، قال:

«يرضى عنه ساكن السّماء وساكن الأرض، لا تدع السّماء من قطرها شيئاً إلّا صبّته، ولا الأرض من نباتها شيئاً إلّا أخرجته حتّى تتمنّى الأحياء الأموات».

99-همان: ص 211 باب «قدر ما يملك المهديّ»:

حدّثنا أبو معاوية، عن موسى الجهنيّ، عن زيد العمّيّ عن أبي الصّدّيق، عن أبي سعيد

الخدري-رضي الله عنه-، عن النبي قال:

«المهدي يعيش في ذلك-يعني بعد ما يملك-سبع سنين، أو ثمان، أو تسع».

100-المستدرک، ج 4، ص 465:

أخبرني الحسين بن علي بن محمد بن يحيى التميمي، أنبا أبو محمد الحسن بن إبراهيم ابن حيدر الحميري، بالكوفة، ثنا القاسم بن خليفه، ثنا أبو يحيى عبد الحميد بن عبد الرحمن الحماني، ثنا عمر بن عبيد الله العدوي، عن معاوية بن قره، عن أبي الصديق التاجي، عن أبي سعيد الخدري-رضي الله عنه-قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ينزل بأمتي في آخر الزمان بلاء شديد من سلطانهم، لم يسمع بلاء أشد منه، حتى تضيق عنهم الأرض الرّحبه، وحتى يملأ-الأرض جوراً وظلماً، لا يجد المؤمن ملجأً يلتجئ إليه من الظلم، فيبعث الله عزّ وجلّ رجلاً من عترتي، فيملأ الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً، يرضى عنه ساكن السماء وساكن الأرض، لا تدخر الأرض من بذرها شيئاً إلاّ أخرجته، ولا السماء من قطرها شيئاً إلاّ صبّه الله عليهم مدراراً.

يعيش فيهم سبع سنين أو ثمان أو تسع؛ تتمنى الأحياء الأموات ممّا صنع الله عزّ وجلّ بأهل الأرض من خيره».(1)

هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه.

حاکم دادگستر جهانی از خاندان پیامبر صلی الله عليه و اله است.

101-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 28:

ثنا عبد الصمد، ثنا حماد بن سلمه، أنا مطرف المعلى، عن أبي الصديق، عن أبي سعيد:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:

«تملاً الأرض ظلماً وجوراً، ثم يخرج رجل من عترتي يملك سبعا-أو تسعا-فيملأ

ص: 470

1- -نيز بنگريد به: الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 135، كنز العمال، ج 14، ش 38708، مرقاه المفاتيح، ج 9، ص 358، ش 5457 (در شرح عبارات یاد شده).

102-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 70:

ثنا الحسن بن موسى، قال: ثنا حماد بن سلمه، عن أبي هارون العبدی، و مطر الورّاق، عن أبي الصّدیق التّاجی، عن أبي سعيد الخدری قال: قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «تملاً الأرض جورا و ظلما، فيخرج رجل من عترتي، يملك سبعا -أو تسعا- فيملاً الأرض قسطا و عدلا».

103-المستدرک، ج 4، ص 558:

حدّثنا ابو العباس محمّد بن يعقوب، ثنا حجّاج بن الربيع (1) بن سليمان، ثنا أسد بن موسى، ثنا حماد بن سلمه، عن مطر، و أبي هارون، عن أبي الصّدیق النّاجی، عن أبي سعيد الخدری-رضى الله عنه- أنّ رسول الله صلّى الله عليه و اله قال:

«تملاً الأرض جورا و ظلما، فيخرج رجل من عترتي»، الحديث.

هذا حديث صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه.

ظهور مهديّ عليه السّلام از خاندان پیامبر صلّى الله عليه و اله و اقامه عدل جهانی، پس از ظلم و ستم فراگیر، قطعی است.

104-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 36:

ثنا محمّد بن جعفر، ثنا عوف، عن أبي الصّدیق التّاجی، عن أبي سعيد الخدری، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تقوم السّاعه حتّى تمتلئ الأرض ظلما و عدوانا قال: ثمّ يخرج من عترتي -أو من أهل بيتي- يملأها قسطا و عدلا كما ملئت ظلما و عدوانا».

105-همان، ج 3، ص 17:

ص: 471

1- -ظاهرا بايد ربيع بن سليمان باشد که شيخ ابو العباس و شاگرد اسد بن موسى است بنگريد به: تذكره الحفاظ، ج 2، ص 586، ش 611.

ثنا أبو النَّضْر، ثنا أبو معاوية شيبان، عن مطر بن طهمان، عن أبي الصَّدِّيق النَّاجِيّ، عن أبي سعيد الخدريّ، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا تقوم الساعة حتى يملك رجل من أهل بيتي، أجلي، أقنى، يملأ الأرض عدلاً كما ملئت قبله ظلماً، يكون سبع سنين».

و نیز بنگرید به مسند أبی یعلیٰ موصلی، ج 2، ص 367، شماره 1128 که در حدیث شماره 88 یاد شده است.

106- مسند أبی یعلیٰ، ج 2، ص 274، حدیث شماره 987:

حدَّثنا أبو یعلیٰ أحمد بن علی بن المثنی الموصلی، حدَّثنا زهیر، حدَّثنا یحیی بن سعید، عن عوف، حدَّثنا أبو الصَّدیق، عن أبی سعید الخدری، عن النَّبِیِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:

«لا تقوم الساعة حتى تمتلئ الأرض ظلماً وعدواناً، ثم يخرج رجل من أهل بيتي -أو قال: من عترتي- فيملأها قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وعدواناً».

107- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ذكر البيان بأن خروج المهديّ إنّما يكون بعد ظهور الظلم والجور في الدنيا و غلبها على الحقّ، ج 8، ص 290 شماره 6784:

أخبر أحمد بن علی بن المثنی، قال: حدَّثنا أبو خيثمه، قال: حدَّثنا یحیی بن سعید، قال:

حدَّثنا عوف، قال: حدَّثنا أبو الصَّدِّيق، عن أبی سعید الخدری، عن النَّبِیِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«لا تقوم الساعة حتى تمتلئ الأرض ظلماً وعدواناً، ثم يخرج رجل من أهل بيتي أو عترتي، فيملأها قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً».

108- همان: ص 291، شماره 6787:

أخبرنا محمّد بن علی بن العبّاس المروزیّ بالبصره، قال: حدَّثنا الحسن بن عرفه، قال:

حدَّثنا هاشم بن القاسم، قال: حدَّثنا شيبان بن عبد الرحمن، عن مطر الوراق، عن أبی الصَّدِّيق النَّاجِيّ، عن أبی سعید، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا تقوم الساعة حتى يملك رجل من أهل بيتي، أقنى، يملأ الأرض عدلاً كما ملئت قبله ظلماً، يملك سبع سنين».

ص: 472

ابو الصّدّيق، اسمه: بكر بن قيس النّاجي.

109-المستدرک، ج 4، ص 557، که با چهار طریق نقل می کند:

حدّثنا الشیخ ابو بکر بن إسحاق، وعلی بن حمشاذ العدل، و ابو بکر محمّد بن أحمد بن بالویه، قالوا: ثنا بشر بن موسى الأسديّ، ثنا هوذه بن خليفه، ثنا عوف بن أبي جميله و حدّثني الحسين بن عليّ الدارميّ، ثنا محمّد بن إسحاق الإمام، ثنا محمّد بن بشار، ثنا ابن أبي عدیّ، عن عوف، ثنا أبو الصّدّيق النّاجي، عن أبي سعيد الخدريّ-رضی الله عنه-قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تقوم السّاعة حتّى تملأ الأرض ظلماً و جوراً و عدواناً، ثمّ يخرج من أهل بيتي من يملأها قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و عدواناً».

هذا حديث صحيح على شرط الشّيخين و لم يخرجاه.

110-أخبار اصبهان، ج 1، ص 84:

حدّثنا محمّد بن جعفر، ثنا أحمد بن الحسين الأنصاري، ثنا أحمد بن محمّد بن الحسين بن حفص، ثنا جدّي الحسين، ثنا عكرمه بن إبراهيم، عن مطر الوردّاق، عن أبي الصّدّيق النّاجي، عن أبي سعيد الخدريّ، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تقوم السّاعة حتّى يستخلف رجل من أهل بيتي أجنأ، أقتى، يملأ الأرض عدلاً كما ملئت قبل ذلك ظلماً، يملك سبع سنين».

ظهور مهدى عليه السلام برای اقامه عدل جهانی، قطعی است

111-حلیه الأولیاء، ج 3، ص 101:

حدّثنا أبو بکر بن خلاد، قال: ثنا الحارث بن أبي أسامه، قال: ثنا هوذه، قال: ثنا عوف الأعرابيّ، عن أبي الصّدّيق، عن أبي سعيد-رضی الله عنه-قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لتملأنّ الأرض ظلماً و عدواناً، ثمّ ليخرجنّ من أهل بيتي-أو قال:

عترتي-من يملأها قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و عدواناً». (1)

ص: 473

حصول مواهب الهی، اجرای عدالت اجتماعی و عظمت امت اسلامی در ظهور

مهدی علیه السلام

112-المستدرک، ج 4، ص 557 و 558:

أخبرني أبو العباس محمد بن أحمد المحبوبي بمرو، ثنا سعيد بن مسعود، ثنا النضر بن شميل، ثنا سليمان بن عبيد، ثنا أبو الصديق التاجي، عن أبي سعيد الخدري -رضي الله عنه- أن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال:

«يخرج في آخر أمتي المهدي، يسقيه الله الغيث، وتخرج الأرض نباتها، ويعطى المال صحاحا، وتكثر الماشية، وتعظم الأمة، يعيش سبعا أو ثمانيا-يعنى حججا». (1)

بروز انواع نعمتهای زمینی و آسمانی، و زندگی نمونه در حکومت عدل جهانی

مهدی علیه السلام

113-المصنف، ابن أبي شيبة، ج 8، ص 678، كتاب 40، ح 184:

أبو معاوية، وابن نمير، عن موسى الجهني، عن زيد العمي، عن أبي الصديق التاجي، عن أبي سعيد الخدري، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يكون في أمتي المهدي، إن طال عمره أو قصر عمره، يملك سبع سنين، أو ثمان سنين، أو تسع سنين، فيملاها قسطا و عدلا كما ملئت جورا، تمطر السماء مطرها، وتخرج الأرض بركتها» قال: «و تعيش أمتي في زمانه عيشا لم تعشه قبل ذلك». (2)

در کتاب «الفتن و الملاحم»، نعیم بن حماد، ص 206، آمده است:

ثنا ابو معاوية، عن موسى الجهني، عن زيد العمي، عن أبي الصديق، عن أبي سعيد، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

ص: 474

1- -همان.

2- -نيز بنگريد به: الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 157.

«يملك المهديّ سبع، ثمان، تسع سنين».

114-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 26 و 27:

ثنا ابن نمير، ثنا موسى يعنى الجهنيّ، قال: سمعت زيدا العميّ، قال: ثنا أبو الصديق التاجيّ، قال: سمعت أبا سعيد الخدريّ، قال:

قال النبيّ صلّى الله عليه و سلم: «يكون في امتي المهديّ، فإن طال عمره أو قصر عاش سبع سنين، أو ثمان سنين، أو تسع سنين، يملأ الأرض قسطاً و عدلاً، و تخرج الأرض نباتها، و تمطر السماء قطرها».

وفور نعمت بي مانند، در عصر حكومت مهدي عليه السلام

115-سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1366 شماره 4083:

حدّثنا نصر بن عليّ الجهضميّ، ثنا محمّد بن مروان العقيليّ، ثنا عماره بن أبي حفصه، عن زيد العميّ، عن أبي صديق التاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ، أنّ النبيّ صلّى الله عليه و سلم، قال:

«يكون في امتي المهديّ، إن قصر فسبع و إلاّ فتسع، فتتعم في امتي نعمه لم ينعموا مثلها قطّ، تؤتى أكلها، و لا تدّخر منهم شيئاً، و المال يومئذ، كدوس، فيقوم الرّجل فيقول: يا مهديّ أعطني، فيقول: خذ».

116-الفتن و الملاحم، نعيم بن حمّاد، ص 212، باب «قدر ما يملك المهديّ»:

حدّثنا محمّد بن مروان العجليّ، عن عماره بن أبي حفصه، عن زيد العميّ، عن أبي الصديق التاجيّ، عن أبي سعيد الخدريّ، -رضى الله عنه-، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يكون المهديّ في امتي، إن قصر فسبعاً و إلاّ فثمان و إلاّ فتسعا».

117-همان: ص 202 باب «سيره المهديّ و عدله و...»:

حدّثنا محمّد بن مروان، عن عماره بن أبي حفصه، عن زيد العميّ، عن أبي الصديق، عن أبي سعيد الخدريّ -رضى الله عنه-، عن النبيّ صلّى الله عليه و سلم، قال:

تتعم امتي في زمن المهديّ نعمه لم ينعموا مثلها قطّ، ترسل السماء عليهم مدراراً

ص: 475

و لا تزرع (1) الأرض شيئاً من التّبات إلاّ أخرجته، و المال كدوس يقوم الرّجل فيقول: يا مهديّ أعطني، فيقول: خذ.

118-الكامل، ج 3، ص 201:

ثنا إسحاق بن إبراهيم بن يونس، ثنا يحيى بن خلف، نا محمّد بن مروان، ثنا عماره بن أبي حفصه، عن زيد العمّي، عن أبي الصّدّيق التّاجي، عن أبي سعيد الخدري، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يكون في أمّتي المهديّ، إن قصر فسيع و إلاّ فثمان و إلاّ فتسع، تنعم فيها أمّتي نعمه لم ينعموا مثلها قطّ، يرسل عليهم السّماء مدرارا لا تدّخر الأرض شيئاً من التّبات، و المال كدوس، يقوم الرّجل، فيقول: يا مهديّ أعطني، فيقول: خذ».

119-المستدرک، ج 4، ص 558:

حدّثنا عبد الله بن سعد الحافظ، ثنا إبراهيم بن أبي طالب، و إبراهيم بن إسحاق، و جعفر بن محمد بن أحمد الحافظ، قالوا: حدّثنا نصر بن عليّ، ثنا محمّد بن مروان، ثنا عماره ابن أبي حفصه، عن زيد العمّي، عن أبي الصّدّيق التّاجي، عن أبي سعيد الخدري-رضى الله عنه-، عن النبيّ صلّى الله عليه و اله، قال:

«يكون في أمّتي المهديّ، إن قصر فسيع و إلاّ فتسع، تنعم أمّتي فيه نعمه لم ينعموا مثلها قطّ، تؤتى الأرض أكلها، لا تدّخر عنهم شيئاً، و المال يومئذ كدوس، يقوم الرّجل فيقول:

يا مهديّ أعطني. فيقول: خذ».

بخشش بی شمار، در حکومت مهدي عليه السلام

120-صحيح مسلم، بشرح التّوويّ (كتاب الفتن و أشراف الساعه). ج 18، ص 39:

حدّثنا نصر بن عليّ الجهضمي، حدّثنا بشر-يعني ابن المفضّل؟- و حدّثنا عليّ بن حجر السّعديّ، حدّثنا إسماعيل-يعني ابن عليّ- كلاهما عن سعيد بن يزيد، عن أبي نصره، عن أبي سعيد، قال:

ص: 476

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عليه وسلم: «من خلفائكم خليفة يحثو المال حثيا لا يعدّه عدّا». وفي رواية ابن حجر: يحثي المال.

در شرح التاج الجامع للأصول، ج 5، ص 342 آمده است:

«هذا هو المهديّ-رضي الله عنه-، بدليل الحديث الآتي (1)، وذلك لكثرة الغنائم والفتوحات مع سخاء نفسه وبذله الخير لكلّ الناس».

121-صحيح مسلم، بشرح التّوويّ، ج 18، ص 39:

حدّثني زهير بن حرب، حدّثنا عبد الصّمد بن عبد الوارث، حدّثنا أبي، حدّثنا داود، عن أبي نصره، عن أبي سعيد، و جابر بن عبد الله، قالوا:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عليه وسلم: «يكون في آخر الزّمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

و حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، حدّثنا أبو معاوية، عن داود بن أبي هند، عن أبي نصره، عن أبي سعيد، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عليه وسلم، بمثله.

122-الفتن و الملاحم، نعيم بن حمّاد، باب «سيره المهديّ و عدله و...» ص 200:

حدّثنا أبو معاوية، عن داود، عن أبي نصره، عن أبي سعيد-رضي الله عنه-، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عليه وسلم، قال:

«يخرج في آخر الزّمان خليفة يعطي المال بغير عدد». (2)

123-همان، ص 201:

حدّثنا الوليد، عن سعيد (3)، عن قتاده، عن أبي نصره، عن أبي سعيد الخدريّ رضي الله عنه، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عليه وسلم قال:

«يحثي المال حثيا، لا يعدّه عدّا، يملأ الأرض عدلا كما ملئت جورا و ظلما».

ص: 477

1- -يعني حديث منقول از كتاب سنن ترمذی، ج 3، ص 343، ش 2333، که در صفحات قبل این کتاب به شماره 91، نگاشته شد.

2- -نیز بنگرید به: الفردوس، ج 5، ص 510، ش 8918.

3- -ظاهرا باید مراد از آن، سعید بن عبد العزیز باشد، زیرا آنچه مسلم است ولید از سعید بن عبد العزیز، و نیز سعید از قتاده روایت کرده است. (بنگرید به: تذکره الحفاظ، ج 1، ص 219، ش 205).

124-المصنّف، ابن أبي شيبة، ج 8، ص 678، ح 186:

أبو معاوية، عن داود، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«يُخْرَجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَةٌ يُعْطَى الْحَقَّ بِغَيْرِ عَدَدٍ».

125-همان، ج 8، ص 678، ح 185:

أبو معاوية، عن الأعمش، عن عطية، عن أبي سعيد، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُخْرَجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي عِنْدَ انْقِطَاعِ مِنَ الزَّمَانِ وَظُهُورِ مِنَ الْفِتَنِ، يَكُونُ عَطَاؤُهُ حَثِيًّا».

126-همان: ج 3، ص 5:

حدّثنا ابن أبي عدى، عن داود، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَةٌ يُعْطَى الْمَالَ وَلَا يَعْدُهُ عَدًّا».

127-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 38:

ثنا عبد الصّمد بن عبد الوارث، حدّثني أبي، ثنا داود، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد و جابر، قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَةٌ يُقَسَّمُ الْمَالَ وَلَا يَعْدُهُ».

128-همان: ج 3، ص 48 و 49:

ثنا عبد الصّمد، ثنا أبان، ثنا سعيد بن زيد، [\(1\)](#) عن أبي نضرة، عن أبي سعيد، عن النبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«يَكُونُ بَعْدِي خَلِيفَةٌ يَحْتَى الْمَالَ حَثِيًّا وَلَا يَعْدُهُ عَدًّا».

129-همان، ج 3، ص 60:

ثنا إسماعيل، أنا سعيد بن يزيد، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد الخدريّ، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ خَلَفَانِكُمْ خَلِيفَةٌ يَحْتَى الْمَالَ حَثِيًّا، لَا يَعْدُهُ عَدًّا».

130-همان: ج 3، ص 96:

ص: 478

ثنا عفان، ثنا حماد بن سلمه، عن علي بن زيد، عن أبي نصره، عن أبي سعيد الخدرى، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:

«ليبعثن الله عز وجل في هذه الأمة خليفة يحثي المال حثيا ولا يعدّه».

131-مسند احمد بن حنبل، ج 3، ص 98:

ثنا خلف بن الوليد، ثنا عباد بن عباد، ثنا مجالد، عن أبي الوداك، عن أبي سعيد الخدرى، قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«إن من أمرائكم أميراً يحثي المال حثيا، ولا يعدّه عدّا، يأتيه الرجل فيسأله، فيقول:

خذ، فيبسط الرجل ثوبه، فيحثي فيه».

وبسط رسول الله صلى الله عليه وسلم، ملحفه غليظه كانت عليه يحكى صنيع الرجل، ثم جمع إليه أكنافها. قال: «فياخذ ثم ينطلق».

132-همان: ج 3، ص 333:

ثنا عبد الصمد، ثنا داود، عن أبي نصره، عن أبي سعيد و جابر بن عبد الله، قالوا:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

133-مسند أبي يعلى، ج 2، ص 421، حديث شماره 1216:

أخبرنا أبو يعلى أحمد بن علي بن المثنى الموصلى، حدّثنا أبو خيثمه، حدّثنا عبد الصمد، حدّثنا أبي، حدّثنا داود، عن أبي نصره، عن أبي سعيد و جابر بن عبد الله، قالوا:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزمان خليفة يقسم المال ولا يعدّه».

و نیز در صفحه 470 حديث شماره 1294: حدّثنا ابو خيثمه، ثنا عبد الصمد بن عبد الوارث، ثنا محمد بن دينار، عن ابى مسلمه سعيد بن يزيد عن أبى نصره، عن ابى سعيد الخدرى قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يكون خليفة يحثي المال لا يعدّه عدّا».

134-همان: ص 356، حديث شماره 1105:

حدّثنا سليمان بن عبد الجبار أبو أيوب، حدّثنا سهل بن عامر، حدّثنا فضيل بن مرزوق، عن عطيه، عن أبى سعيد، قال:

ص: 479

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يكون في آخر الزمان على تظاهر العمر و انقطاع من الزمان إمام يكون أعطى الناس، يجيئه الرجل فيحثو له في حجره، يهيمه من يقبل عنه صدقه ذلك المال، ما بينه وبين أهله، لما يصيب الناس من الخير».

احیای سنت نبوی، نزول برکات آسمانی و زمینی، و اجرای عدالت در ظهور مهدی علیه السلام و سکونت آن حضرت در بیت المقدس

135-المعجم الأوسط، ج 2، ص 47، حدیث شماره 1079:

حدَّثنا أحمد، ثنا أبو جعفر، قال: حدَّثنا محمد بن سلمه، عن أبي الواصل، عن أبي الصّدِّيق التّاجيّ، عن الحسن بن يزيد السّعديّ أحد بني بهدله، عن أبي سعيد الخدريّ، قال: سمعت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول:

«يخرج رجل من أمتي، يقول بستتي، ينزل الله عزّ وجلّ له القطر من السماء، و تخرج له الأرض من بركاتها، تملأ الأرض منه قسطاً و عدلاً كما ملئت جوراً و ظلماً، يعمل على هذه الأئمة سبع سنين، و ينزل بيت المقدس». (1)

«بخاری» در التاریخ الكبير، ج 3، ق 2 (قسم دوم از جزء سوم) ص 45، شماره 1654 نوشته است:

و قال محمد ابو يحيى أخبرنا اسماعيل بن عبيد بن أبي كريمه، حدَّثنا محمد بن سلمه، عن أبي واصل عبد الحميد الباهلي البصري، عن أبي الصّدِّيق التّاجيّ، عن الحسن بن يزيد السّعديّ أحد بني بهدله، عن أبي سعيد-رضي الله عنه-، عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يخرج رجل من أمتي».

ص: 480

1- -نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 131، و نیز در پاورقی المعجم الأوسط، آمده که هیشمی، این حدیث را در مجمع الزوائد، ج 7، ص 617، ش 12412؛ کتاب الفتن، باب ما جاء فی المهديّ، آورده است.

نماز خواندن عیسی بن مریم علیه السلام به امامت مهدی علیه السلام

136-المنار المنيف فى الصّحيح و الضّعيف، ابن قیّم جوزیه، ص 147، شماره 337:

وقال أبو نعیم: حدّثنا أبو الفرج الأصبهانی، حدّثنا أحمد بن الحسين، حدّثنا أبو جعفر بن طارق، عن الجید بن نظیف، عن أبی نصره، عن أبی سعید قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «مَنّا الَّذی یصلّى عیسی بن مریم خلفه». (1)

مهدی علیه السلام، پناهگاه امت و مجری عدالت جهانی است، خوابیده ای را بیدار نمی کند و خونی را نمی ریزد.

137-الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 201 باب «سیره المهدی و عدله و...»:

قال الولید، عن أبی رافع اسماعیل بن رافع، عمّن حدّثه، عن أبی سعید الخدری، عن النّبیّ صلّى الله عليه وسلم، قال:

تأوی إليه أمّته كما تأوی النّحلّه یعسوبها، یملأ الأرض عدلاً كما ملئت جوراً، حتّى یكون النّاس علی مثل أمرهم الأوّل. لا یوقظ نائمًا ولا یهريق دماً. (2)

روایتی از ابو امامه باهلّی - صدی بن عجلان

سیمای مهدی علیه السلام

138-المعجم الكبير، ج 8، ص 101، حدیث شماره 7495:

حدّثنا علی بن سعید الرّازی، ثنا علی بن الحسين، ثنا عنبسه بن أبی صغیره، ثنا الأوزاعی، عن سلیمان بن حبیب، قال سمعت أبا امامه یقول:

ص: 481

1- نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 134.

2- همان، ج 2، صص 152 و 153.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عليه و سلم: «سيكون بينكم وبين الروم أربع هدن، تقوم الرابعة (1) على رجل من أهل هرقل يدوم سبع سنين».

فقال له رجل من عبد القيس -يقال له: المستورد بن خيلان-: يا رسول الله، من إمام الناس يومئذ؟ قال:

«المهدى (2) من ولدى، ابن أربعين سنة، كأن وجهه كوكب دري، في خده الأيمن خال أسود، عليه عباءتان، قعوايتان (3)، كأنه من رجال بنى إسرائيل، يملك عشرين سنة (4)، يستخرج الكنوز، ويفتح مدائن الشرك». (5)

روایتی از طلحه بن عبید الله

اخبار از پیدایش آشوب

139- المعجم الأوسط، ج 5، ص 338، حديث شماره 4663:

حدَّثنا عبد الرحمن بن عمرو أبو زرعه، قال: حدَّثنا أبو اليمان، قال: حدَّثنا اسماعيل بن عياش، عن المثني بن الصِّبَّاح، عن عمرو بن دينار المكي، عن سعيد بن المسيب، عن طلحه بن عبید الله، عن النبي صَلَّى اللهُ عليه و سلم قال:

«ستكون فتنه لا يهدأ منها جانب إلا جاش منها جانب، حتى ينادى مناد من السماء:

إن أميركم فلان».

هرچند در حدیث یاد شده تصریح به مهدی نشده است لیکن محدثان آن را در باب

ص: 482

1- در الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 136 و کنز العمال، ج 14، ص 268، ش 38680: يوم الرابعة آمده است.

2- عبارت یاد شده از کتاب الحاوی است، و در المعجم الكبير، آمده: «من ولد أربعين سنة».

3- در الحاوی و کنز العمال، «قطوانيتان» آمده است.

4- جمله «يملك عشرين سنة» در الحاوی نیست.

5- نیز بنگرید به: لسان الميزان، ج 4، ص 383، ش 1153 در ترجمه عنبسه بن أبي صغيره.

روایاتی از ابو طفیل عامر بن وائله لیبی

ظهور مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است.

140- سنن أبی داود، ج 2، ص 422 «کتاب المهدی»:

حدّثنا عثمان بن أبی شیبّه، ثنا الفضل بن دکین، ثنا فطر، عن القاسم بن أبی بزّه، عن أبی الطفیل، عن علیّ، عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم قال:

«لو لم یبق من الدّهر إلاّ یوم لبعث الله رجلا من أهل بیتی یملاها عدلا کما ملئت جورا».

141- المصنّف، ابن أبی شیبّه، ج 8، ص 678 کتاب 40، ح 194:

الفضل بن دکین، قال حدّثنا فطر، عن القاسم بن أبی بزّه، عن أبی الطفیل، عن علیّ عن النّبیّ صلی الله علیه و سلم قال:

«لو لم یبق من الدّهر إلاّ یوم لبعث الله رجلا من أهل بیتی یملاها عدلا کما ملئت جورا».

142- مسند احمد بن حنبل، ج 1، ص 99:

ثنا حجّاج (2) و أبو نعیم، قالوا: ثنا فطر، عن القاسم بن أبی بزّه، عن أبی الطفیل، قال

ص: 483

1- -بنگرید به: مجمع الزوائد، باب ما جاء فی المهدی، ج 7، ص 615، ش 12408؛ مجمع البحرین، ج 4، ص 163، ش 4449؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 128.

2- -ظاهرا مراد، حجّاج بن محمّد مصیصی اعور، (م 206 ق) و از راویان طبقه نهم باشد. در تقریب التهذیب، ج 1، و تهذیب التهذیب، ش 1187، آمده است: «روی عنه أحمد»؛ و یا حجّاج بن نصیر (م 214 ه.ق) از راویان طبقه نهم باشد که در تقریب، ج 1 و تهذیب التهذیب، ش 1191، آمده است: «روی عن فطر بن خلیفه».

حجاج: (1) سمعت علياً رضي الله عنه، يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«لو لم يبق من الدنيا إلا يوم لبعث الله عزّ وجلّ رجلاً منّا، يملأها عدلاً كما ملئت جوراً». (2)

143-مسند احمد بن حنبل، ج 1، ص 99:

قال أبو نعيم: رجلاً منّا. قال: وسمعتُه مرّة يذكره عن حبيب (3)، عن أبي الطفيل، عن عليّ رضي الله عنه، عن النبيّ صلى الله عليه وسلم.

در مسند احمد بن حنبل، تحقيق احمد محمّد شاکر، ج 2، ص 117، شماره 773 آمده است:

إسناداه صحيحان. فطر: هو ابن خليفه، و هو ثقة صالح الحديث، وثقه أحمد و ابن معين وغيرهما، فلا يلتفت إلى قول ابن يونس و أبي بكر بن عيّاش و الجوزجاني في تضعيفه، بل هو قول مردود، كما في عون المعبود خصوصاً، و قد ترجم له البخاري في الكبير 139/1/4 فلم يذكر فيه جرحاً. و «فطر» بكسر الفاء و سكون الطاء، و في ح «فطر» بالقاف و هو تصحيف، القاسم بن أبي بزة: ثقة، أبو الطفيل: هو عامر بن واثله، حبيب في الإسناد الثاني: هو حبيب بن أبي ثابت.

و خلاصه ذلك أن أحمد رواه عن حجاج و أبي نعيم، عن فطر، عن القاسم، عن أبي الطفيل.

و رواه عن أبي نعيم وحده، عن فطر، عن حبيب، عن أبي الطفيل.

و الحديث رواه أبو داود 174/4 عن عثمان بن أبي شيبة، عن الفضل بن دكين و هو

ص: 484

1- -ظاهراً مراد، حجاج بن عمرو بن غزيّه از صحابه است که شهد مع عليّ صفّين. (بنگريد به: تقريب التهذيب، ج 1 و تهذيب التهذيب، ج 2، ش 1184). [1]

2- -المسند الجامع، ج 13، ص 445، ش 10395 (أشراط الساعة).

3- -يعنى حبيب بن أبي ثابت، (م 119 ه.ق) از راويان طبقه سوم. (بنگريد به: تقريب التهذيب، و تهذيب التهذيب، ش 1134).

أبو نعیم، عن فطر، عن القاسم، عن ابی الطّفیل.

وقال فی عون المعبود؛ «سکت عنه المنذری...سندہ حسن قوی».

روایتی از امّ المؤمنین عایشہ

جہاد بر اساس سنت پیامبر صلی اللہ علیہ و آلہ

144-الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 208، نسبه المهدی:

حدّثنا الولید، عن شیخ، عن الزّهری، عن عروہ، عن عائشہ رضی اللہ عنہا، عن النّبیّ صلی اللہ علیہ و سلم قال:

«رجل من عترتی، یقاتل علی سنتی كما قاتلت أنا علی الوحی».

روایتی از عبد الرحمن بن عوف

سیمای مهدی دادگستر علیہ السلام

145-المنار المنیف، ص 146، شماره 335:

قال ابو نعیم: خلف بن أحمد بن العباس الرامهرمزی فی کتابہ، حدّثنا همّام بن أحمد بن أيّوب، حدّثنا طالوت بن عبّاد، حدّثنا سويد بن إبراهيم، عن محمود بن عمر، عن أبي سلمه بن عبد الرحمن بن عوف، عن أبيه قال:

قال رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیہ و سلم: «لیبعثنّ من عترتی رجلا أفرق الثّنايا، أجلی الجبهه، یملا الأرض عدلا، یفیض المال فی زمنه فیضا».

(1)

ص: 485

1- - نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 132.

چند روایت از عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی

نشانه های پیش از ظهور

146- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1366، حدیث شماره 4088:

حدَّثنا حرملة بن يحيى المصرى، وإبراهيم بن سعيد الجوهري، قالوا: ثنا أبو صالح عبد الغفار بن داود الحراني، ثنا ابن لهيعة، عن أبي زرعه عمرو بن جابر الحضرمي، عن عبد الله بن الحارث بن جزء الزبیدی قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يخرج ناس من المشرق فيوطنون للمهدى -يعنى- سلطانه». (1)

147- المعجم الأوسط، ج 1، ص 200، حدیث شماره 287:

حدَّثنا أحمد بن رشدین، قال حدَّثنا محمد بن سفيان الحضرمي، قال حدَّثنا ابن لهيعة، عن أبي زرعه عمرو بن جابر، عن عبد الله بن الحارث بن جزء الزبیدی، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يخرج قوم من قبل المشرق، فيوطنون للمهدى سلطانه». (2)

روایتی از ابن عباس - عبد الله بن عباس

مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است.

148- تاریخ مدینه دمشق، ابن عساکر، ج 7، ص 341، که با دو طریق نقل می کند:

كتب إلى أبو طالب الحسين بن محمد بن علي الزينبي - و حدَّثنا أبو طاهر (3) إبراهيم بن الحسن الفقيه عنه - أنا القاضي أبو القاسم علي بن المحسن بن علي التتوخي، أبو الحسين

ص: 486

1- نیز بنگرید به: مجمع الزوائد، ج 7، ص 617، ش 12414؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 127؛ کنز العمّال، ج 14، ص 263، ش 38657؛ المسند الجامع، ج 8، ص 235، ش 5770.

2- نیز بنگرید به: مجمع البحرين، ج 4، ص 165، ح 4445.

3- در پاورقی آن آمده است: فی د«أبو طالب».

محمّد بن المظفر بن موسى الحافظ-من لفظه-نا أبو بكر احمد بن محمّد بن عبيد الله الدمشقيّ، أخبرني طاهر بن عليّ، نا عليّ بن هاشم، نا ابن الهيثم، نا محمّد بن ابراهيم، أنّ أمير المؤمنين أبا جعفر، حدّثه عن أبيه، عن ابن عبّاس، أنّ رسول الله صلّى الله عليه وسلم قال: «كيف تهلك أمّه أنا أولها، وعيسى في آخرها، والمهدىّ من أهل بيتي في وسطها».

در كنز العمال، ج 14، ص 269، حدیث شماره 38682 روایت ابن عبّاس را از تاریخ ابن عساکر به این صورت نقل کرده است:

«كيف تهلك أمّه أنا في أولها، وعيسى بن مريم في آخرها، والمهدىّ من أهل بيتي في وسطها»، و در صفحه 266 حدیث شماره 38671 روایت یاد شده را از ابو نعیم در کتاب أخبار المهدىّ چنین نقل می کند:

«لن تهلك أمّه أنا في أولها، وعيسى بن مريم في آخرها، والمهدىّ في أوسطها».

روایاتی از عبد الله بن عمر

مهدی دادگستر جهان، از نبار علی بن ابی طالب علیه السلام است

149-المعجم الأوسط، ج 5، ص 79، حدیث شماره 4142:

حدّثنا علی بن سعید، قال: حدّثنا محمّد بن منصور الطوسیّ، قال: حدّثنا کثیر بن جعفر، قال: حدّثنا ابن لهيعة، عن عبد الله بن عمر (1)، عن نافع (فقيه)، عن ابن عمر قال: كان رسول الله صلّى الله عليه وسلم جالساً في نفر من المهاجرين والأنصار، وعلی بن أبي طالب عن يساره وعبّاس عن يمينه، إذ تلاحي العبّاس ورجل من الأنصار، فأغلظ الأنصاريّ للعبّاس، فأخذ رسول الله صلّى الله عليه وسلم بيد العبّاس وبيد علی فقال:

ص: 487

1- عبد الله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب عدوی مدنی، ابو عبد الرحمن عمری. تهذیب، ج 4، ص 406، ح 3579.

«سیخرج من صلب هذا فتى يملأ الأرض جوراً وظلماً، وسيخرج من صلب هذا فتى يملأ الأرض عدلاً وقسطاً.

فإذا رأيتم ذلك فعليكم بالتميم؛ فإنه يقبل من المشرق، وهو صاحب رايه المهديّ». (1)

از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست.

150- میزان الاعتدال، ج 1، ص 63 شماره 199 و لسان المیزان، ج 1، ص 105، شماره 311، در ترجمه ابراهیم بن محمد الحمصی (از مشایخ طبرانی).

قال: حدثنا عبد الوهّاب بن نجده، حدثنا، إسماعيل بن عيَّاش، عن صفوان، عن عبد الرحمن بن جبیر، عن كثير بن مرّه، عن ابن عمر -مرفوعاً.

«يخرج المهديّ و على رأسه ملك ينادى: هذا المهديّ فاتبعوه». (2)

روایاتی از عبد الله بن عمرو بن عاص

شمار کسانی که در میان رکن و مقام با مهدی علیه السلام بیعت می کنند به شمار اصحاب

بدر است.

151- الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 190، باب «اجتماع الناس بمكّه و بيعتهم للمهديّ فيها...»

حدثنا أبو يوسف المقدسيّ، عن عبد الملك بن أبي سليمان، عن عمرو بن شعيب، عن

ص: 488

1- نیز بنگرید به: مجمع الزوائد و منبع الفوائد، ج 7، ص 317، (باب ما جاء في المهديّ)؛ مجمع البحرين، ج 4، ص 166، ح 4456؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 130.

2- دیلمی در الفردوس، ج 5، ص 510، ح 8920 حدیث یاد شده را از «عبد الله بن عمرو» روایت کرده است.

أبيه، عن جدّه، قال:

قال رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم: «(في ذى القعدة تجاذب [1] القبائل [تجاذب القبائل]، و عامئذ ينهب الحاجّ، فتكون ملحمة بمنى، فيكثر فيها القتلى، و تسفك فيها الدماء حتّى تسيل دماؤهم على عقبه الجمره، حتّى يهرب صاحبهم، فيؤتى بين الركن و المقام، فيبايع و هو كاره، و يقال له: إن أبيت ضربنا عنقك، فيبايعه مثل عدّه أهل بدر، يرضى عنه ساكن السماء و ساكن الأرض».

152-المستدرک، ج 4، ص 503:

أخبرني محمّد بن المؤمّل، ثنا الفضل بن محمّد، ثنا نعيم بن حماد، ثنا أبو يوسف المقدسيّ، عن عبد الملك بن أبي سليمان، عن عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جدّه قال:

قال رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم:

في ذى القعدة تجاذب القبائل و تغادر، فينهب الحاجّ فتكون ملحمة بمنى يكثر فيها القتلى و يسيل فيها الدماء حتّى تسيل دماؤهم على عقبه الجمره و حتّى يهرب صاحبهم، فيأتى بين الركن و المقام فيبايع و هو كاره، يقال له: إن أبيت ضربنا عنقك، يبايعه مثل عدّه أهل بدر، يرضى عنهم ساكن السماء و ساكن الأرض.

از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام، ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست.

153-تلخیص المتشابه، خطیب بغدادی، ج 1، ص 417، شماره 660، در ترجمه عبد الرحمن بن جبیر بن نغیر حضرمیّ شامی:

أنا أبو الفرج عبد السلام بن عبد الوهّاب القرشيّ -باصبهان- أنا سليمان بن أحمد الطبرانيّ، نا ابراهيم بن محمّد بن عون، ثنا عبد الوهّاب بن الضحّاك، نا اسماعيل بن عيّاش، عن صفوان بن عمرو، عن عبد الرحمن بن جبیر بن نغیر، عن كثير بن مرّه، عن عبد الله بن عمرو، عن النّبىّ صَلَّى الله عليه و سلم قال:

ص: 489

«يخرج المهديّ و على رأسه ملك ينادى: إنّ هذا المهديّ فاتّبعوه». (1)

ميزان الاعتدال، ج 2، ص 679، ح 5316 در ترجمه عبد الوهاب بن ضحّاك:

عن اسماعيل بن عيّاش، عن صفوان بن عمرو، عن عبد الرحمن بن جبير، عن كثير بن مرّه، عن عبد الله بن عمر، قال: قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم:

«يخرج المهديّ و على رأسه عمامه، (2) فيها مناد ينادى؛ هذا المهديّ خليفه الله فاتّبعوه».

رواياتى از عبد الله بن مسعود

خلق و خوى مهديّ عليه السّلام، خلق و خوى پیامبر اسلام صلّى الله عليه و اله است.

154- المعجم الكبير، ج 10، ص 136 و 137، حديث شماره 10229:

حدّثنا الحسين بن إسحاق التّستريّ، ثنا واصل بن عبد الأعلى، ثنا محمّد بن فضيل، عن عثمان بن عبد الله بن شبرمه، عن عاصم بن أبى التّجود، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله ابن مسعود رضى الله عنه قال:

قال النّبىّ صلّى الله عليه و سلم: «يخرج رجل من أهل بيتى يواطئ اسمه اسمى و خلقه خلقى، يملأها عدلا و قسطا كما ملئت ظلما و جورا». (3)

155- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 8، ص 291، شماره 6786: ذكر البيان بأنّ المهديّ يشبه خلقه خلق المصطفى.

أخبر محمّد بن أحمد بن أبى عون الرّيانيّ، قال: حدّثنا عليّ بن المنذر، قال: حدّثنا ابن فضيل، قال: حدّثنا عثمان بن شبرمه، عن عاصم بن أبى التّجود، عن زرّ، عن عبد الله قال:

ص: 490

1- -نيز بنگريد به: الحاوى للفتاوى، ج 2، ص 128 و 129؛ الفتاوى الحديثيه، ص 37.

2- -ظاهرا «غمامه»، صحيح است يعنى قطعاً ابرى بر سر مهدي عليه السّلام است.

3- -نيز بنگريد به: الحاوى للفتاوى، ج 2، ص 132.

قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُخْرِجُ رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِي يَواطئُ اسْمَهُ اسْمِي وَخَلَقَهُ خَلْقِي، فَيَمْلَأُهَا قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مَلَأْتُ ظُلْمًا وَجُورًا».

مهدي عليه السلام از فرزندان فاطمه عليها السلام است.

156-الكامل، ابن عدی، ج 3، ص 428، در ترجمه سويد بن سعيد، ابو محمد الحدثانی الأنباری، شماره 848:

ثنا إسحاق بن إبراهيم بن يونس، ثنا سويد بن سعيد، ثنا سفیان بن عيينه، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «المهديّ من ولد فاطمه».

157-میزان الاعتدال، ج 2، ص 249، شماره 3621، در ترجمه سويد بن سعيد:

سويد، حدّثنا سفیان، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، حديث:

«المهديّ من ولد فاطمه». و إنّما لفظ الجماعة عن سفیان: «يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

حکومت مهدي از خاندان پیامبر صلی الله عليه و اله و همنام آن حضرت

158-سنن الترمذی، ج 3، ص 343، حديث شماره 2332، باب ما جاء في المهديّ؛ و عارضه الأهودیّ بشرح صحيح الترمذی، ج 9، ص 75:

حدّثنا عبد الجبّار بن العلاء بن عبد الجبّار العطار، حدّثنا سفیان بن عيينه، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال:

«يلی رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي». (1)

159-المعجم الكبير، ج 10، ص 136، حديث شماره 10227:

حدّثنا أحمد بن محمد الجمّال الأصبهانيّ، ثنا إبراهيم بن عامر بن إبراهيم، ثنا أبي، عن

ص: 491

يعقوب القمّي، عن سعد (1) بن الحسين، عن أبي بكر بن عيّاش، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود، عن النّبيّ صلّى الله عليه و سلم قال:

«يلى أمر هذه الأمّة فى آخر زمانها رجل من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى».

160- أخبار اصبهان، ج 1، ص 329:

حدّثنا أحمد بن بندار، ثنا عبّاس بن حمدان، ثنا ابراهيم بن عامر، ثنا أبى، عن يعقوب، عن سعيد بن الحسن ابن اخت ثعلبه، عن أبى بكر بن عيّاش، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن النّبيّ صلّى الله عليه و سلم قال:

«يلى أمر هذه الأمّة فى آخر زمانها رجل من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى».

حکومت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی است.

161- مسند احمد بن حنبل، ج 1، ص 376:

ثنا سفیان بن عیینه، ثنا عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن النّبيّ صلّى الله عليه و سلم قال:

«لا تقوم السّاعه حتّى يلى رجل من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى».

162- المعجم الكبير، ج 10، ص 133، شماره 10216:

حدّثنا معاذ بن المثنّى، ثنا مسدّد، ثنا أبو شهاب محمّد بن ابراهيم الكناني، ثنا عاصم بن بهدله، عن زرّ، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلاّ ليله لملك فيها رجل من أهل بيت النّبيّ صلّى الله عليه و سلم».

163- الإحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 7، ص 576، حديث شماره 5923:

حدّثنا الفضل بن حباب فى عقبه، حدّثنا مسدّد، حدّثنا محمّد بن ابراهيم ابو شهاب، حدّثنا عاصم بن بهدله، عن زرّ، عن ابن مسعود، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلاّ ليله لملك فيها رجل من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى».

ص: 492

مهدی علیه السلام که همان پیامبر صلی الله علیه و اله است قطعاً حکومت می کند و زمین را سرشار از عدل و داد می سازد همان گونه که سرشار از ظلم و ستم شده باشد.

164-المعجم الكبير، ج 10، ص 133، حدیث شماره 10214:

حدَّثنا موسى بن هارون، ثنا عبد الله بن داهر الرازي، ثنا عبد الله بن عبد القدوس، عن الأعمش، عن عاصم بن أبي النجود، عن زر بن حبيش، عن عبد الله بن مسعود-رضي الله عنه- قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا تقوم الساعة حتى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي يملأ الأرض عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً».

حکومت مهدی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همان آن حضرت قطعی است.

عنوان یاد شده، مضمون حدیث پیامبر صلی الله علیه و اله است که ابن مسعود آن را روایت کرده که 18 طریق آن به شرح ذیل است:

165-سنن أبي داود، «كتاب المهدي» ج 2، ص 421:

حدَّثنا مسدد، قال: حدَّثنا يحيى، عن سفيان، عن عاصم، عن زر، عن عبد الله، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال:

«لا تذهب-أو لا تنقضي (1)-الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

166-همان: حدَّثنا مسدد، أن عمر بن عبيد حدَّثهم، عن عاصم، عن زر، عن عبد الله، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

«لا تذهب-أو لا تنقضي 2-الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

ص: 493

167-همان: حدّثنا محمّد بن العلاء، ثنا ابو بكر- یعنی ابن عیاش- عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن النّبی صلی الله علیه و سلم قال:

«لا تذهب-أو لا تنقضی (1)-الدّنيا حتّی یملک العرب رجل من أهل بیتی یواطئ اسمه اسمی».

در کتاب «بذل المجهود فی حلّ ابی داود» ج 17، ص 190، در شرح حدیث یاد شده آمده که عمر بن عبید و ابو بکر و سفیان ثوری، از عاصم بن بهدله، آن را روایت کرده اند.

168-سنن الترمذی، ج 3، ص 343، حدیث شماره 2331، باب ما جاء فی المهدی؛ و عارضه الأحوذی بشرح صحیح الترمذی، ج 9، ص 74:

حدّثنا عبید بن أسباط بن محمّد القرشیّ الکوفیّ، قال: حدّثنی أبی، حدّثنا سفیان الثّوریّ، عن عاصم بن بهدله، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: «لا تذهب الدّنيا حتّی یملک العرب رجل من أهل بیتی، یواطئ اسمه اسمی» (2).

قال أبو عیسی: و فی الباب عن علیّ، و أبی سعید، و أمّ سلمه، و أبی هریره، و هذا حدیث حسن صحیح (3).

169-مسند أحمد بن حنبل، ج 1، صص 376-377 و مسند أحمد بن حنبل، شرح احمد شاکر، ج 5، ص 199، حدیث شماره 3572:

حدّثنا عمر بن عبید، عن عاصم بن أبی النّجود، عن زرّ بن حبیش، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: «لا تنقضی الأیام و لا یذهب الدّهر حتّی یملک العرب رجل من

ص: 494

1-تردید از راوی است.

2-نیز بنگرید به: مرقاه المفاتیح، ج 9، ص 348، ش 5452؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 125.

3-برای توضیح این تعبیر، به پاورقی حدیث شماره 45، مراجعه شود.

أهل بيتي، اسمه اسمي».

170-همان، ج 1، ص 377 و 430، مسند احمد بن حنبل، شرح احمد شاکر، ج 5، ص 199، حديث شماره 3573 و ج 6، ص 74، حديث شماره 4098:

حدّثنا يحيى بن سعيد، عن سفيان، حدّثني عاصم، عن زرّ، عن عبد الله عن النبيّ قال:

«لا تذهب الدّنيا، أو قال: لا تنقضى الدّنيا حتّى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

در شرح احمد شاکر آمده: إسناده صحيح.

171-همان، ج 1، ص 448 و مسند احمد، شرح احمد شاکر، ج 6، ص 139، شماره 4279:

حدّثنا عمر بن عبيد الطّنافسيّ، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبيش، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا تنقضى الأيّام و لا يذهب الدّهر حتّى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

172-المعجم الكبير، ج 10، ص 131، شماره 10208:

حدّثنا محمّد بن السّريّ بن مهران الناقد، ثنا عبد الله بن عمر بن أبان، ثنا يوسف بن حوشب الشّيبانيّ، ثنا أبو يزيد الأعور، عن عمرو بن مرّه، عن زرّ بن حبيش، عن عبد الله ابن مسعود، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا يذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يوافق اسمه اسمي».

173-همان: ص 133، شماره 10215:

حدّثنا الحسن بن عليّ المعمريّ، ثنا عبد الغفّار بن عبد الله الموصليّ، ثنا عليّ بن مسهر، عن أبي اسحاق الشّيبانيّ، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبيش، عن ابن مسعود، قال:

ص: 495

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا يذهب الليالي والأيام حتى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي» (1).

174-همان:ص 134، شماره 10217:

حدّثنا القاسم بن محمّد الدلال الكوفيّ، ثنا إبراهيم بن إسحاق الصينيّ، ثنا عبد الله بن حكيم بن جبير، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا يذهب الدنيا حتى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

175-المعجم الكبير، ص 134، شماره 10218:

حدّثنا معاذ بن المثنى، ثنا مسدّد، ثنا يحيى بن سعيد، عن سفيان الثوريّ، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا ينقضى الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

176-همان: حدّثنا الحسين بن إسحاق التستريّ، ثنا محمّد بن عبد الرحمن بن سهم الأنطاكيّ، ثنا أبو إسحاق الفزاريّ، عن سفيان الثوريّ، عن

عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله: «لا ينقضى الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

177-همان: و حدّثنا محمّد بن عبد الله الحضرميّ، ثنا عبيد بن أسباط بن محمّد، عن سفيان الثوريّ، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله: «لا ينقضى الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

ص: 496

1- -نيز بنگريد به: تذكرة الحفاظ، ج 2، ص 488، ش 502 در ذيل شرح حال عمرو بن عليّ بن بحر بن كنيز.

178-همان، ج 10، ص 134-135، شماره 10221:

حدّثنا ابراهيم بن دحيم الدمشقيّ، ثنا أبي، ثنا الوليد بن مسلم، ثنا عبد الملك بن أبي غنّيه، أخبرني عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال: سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«لا ينقضى الدّنيا حتّى يلى رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

179-همان: ص 135، شماره 10223:

حدّثنا الحسين بن إسحاق التّستريّ، ثنا محمّد بن أبان الواسطيّ، ثنا عمر بن عبيد الطّنافسيّ، عن عاصم، عن زرّ بن حبّيش، عن ابن مسعود-رضى الله عنه-، قال:

قال لي رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا يذهب الدّنيا-أو: لا ينقضى الأيّام- حتّى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

180-همان: ص 136، شماره 10226:

حدّثنا يحيى بن إسماعيل بن محمّد بن يحيى بن جرير بن عبد الله البجليّ الكوفيّ، ثنا جعفر بن عليّ بن خالد بن جرير، ثنا أبو الأحوص، قال: سألت عاصم بن أبي التّجود، فقلت: يا أبا بكر، ذكرت عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود، قال:

قال رسول الله: «لا يذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي»؟ قال: نعم.

181-المعجم الكبير، ص 137، شماره 10230:

حدّثنا عليّ بن سعيد الرّازيّ، ثنا الحسين بن عمرو العنقزيّ، ثنا تميم بن الجعد، عن عمرو بن قيس الملائيّ، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا يذهب الأيّام و اللّيالي، و لو لم يبق من الدّنيا إلّا يوم حتّى يبعث الله رجلا من أمّتي، يواطئ اسمه اسمي».

182-حليه الأولياء، ج 5، ص 75 كه با سه طريق نقل می کند:

ص: 497

حدَّثنا محمد بن عمر بن مسلم (1) قال: ثنا عبد الله بن محمد بن ناجيه، وعلی بن اسحاق، و محمد بن أبان، قالوا: ثنا يوسف بن حوشب قال: ثنا أبو يزيد الأعور، عن عمرو بن مرّه، عن زرّ بن حبیش، عن عبد الله بن مسعود، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا تذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

183-الكامل، ج 2، ص 87 در ترجمه تلید بن سلیمان ابو إدريس المحاربی کوفی:

ثنا احمد بن محمد بن سعيد، ثنا جعفر بن محمد بن سعید، ثنا حسن بن حسین، ثنا تلید بن سلیمان، عن حمزه الرّیّات، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم:

«لا تذهب الدّنيا حتّى یلی امّتی رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

184-تاریخ بغداد، ج 4، ص 388:

أخبرنا عبد الغفار بن محمد بن جعفر المؤدّب، حدّثنا أبو الفتح محمد بن الحسين الأزديّ، حدّثنا أحمد بن محمد بن إسماعيل الهيتيّ-ابو بكر قدم بغداد- حدّثنا أحمد بن يحيى الصّوفيّ حدّثنا إسحاق بن منصور السّلوليّ، حدّثنا سلیمان بن قرم، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا تتقضى الدّنيا-او: لا تذهب الدّنيا- حتّى یلی رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي».

حکومت عدل جهانی مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی

است.

ابن مسعود از پیامبر صلی الله علیه و اله روایت کرده که روزگار به پایان نمی رسد جز اینکه مردی از خاندان آن حضرت که همنام اوست، حکومت می کند و جهان را پر از عدل و داد

ص: 498

1- -محمّط است ابو بكر محمد بن عمر بن محمد بن سالم تمیمی بغدادی-ابن جعابیّ باشد که شیخ ابو نعیم حافظ است (بنگرید به: تذکره الحفّاظ، ج 3، ص 925).

می سازد همان گونه که پر از ظلم و ستم شده باشد.

185-المعجم الكبير، ج 10، ص 134، شماره 10219:

حدّثنا الحسين بن إسحاق التستريّ، ثنا حامد بن يحيى البلخيّ، ثنا سفيان بن عيينه، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبيش، عن عبد الله بن مسعود-رضى الله عنه-، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا يذهب الأيّام والليالي حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي، يملأ الأرض قسطاً».

186-همان: ص 134، شماره 10220، که با دو طريق نقل می کند:

حدّثنا عمر بن إبراهيم البغداديّ، ومحمّد بن أحمد بن أبي خيثمه، ثنا محمّد بن عليّ بن خالد العطار، ثنا عمرو بن عبد الغفار، ثنا شعبه، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبيش، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله: «لا يذهب الدّنيا حتّى يلى رجل من أهل بيتي، يملأ الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً، يواطئ اسمه اسمي».

187-همان، ص 135، شماره 10225:

حدّثنا عبدان بن أحمد، ثنا عبد الله بن عمر بن أبان، ثنا يوسف بن حوشب، ثنا واسط بن الحارث، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبيش، عن عبد الله-رضى الله عنه-قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا يذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يوافق اسمه اسمي، يملأ الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت جوراً وظلماً».

188-همان: ص 136، شماره 10228:

حدّثنا يعقوب بن اسحاق التّيسابوريّ، ثنا مسلم بن الحجاج، ثنا أبو غسان المسمعيّ، ثنا معاذ بن هشام، حدّثني أبي، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن التّبيّ صلّى الله عليه وسلم، قال:

«لا يذهب الأيّام حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي، يملأ الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً».

189-المعجم الصّغير، تصحيح عبد الرّحمن محمّد عثمان، ج 2، ص 148:

ص: 499

حدَّثنا يحيى بن اسماعيل بن محمّد بن يحيى بن محمّد بن زياد بن جرير بن عبد الله البجليّ الكوفيّ، حدَّثنا جعفر بن عليّ بن خالد بن جرير بن عبد الله البجليّ، حدَّثنا أبو الأحوص سلام بن سليم، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي، يملأ الأرض عدلاً و قسطاً كما ملئت جوراً و ظلماً».

190-المعجم الكبير (1)، ج 10، ص 133، حديث شماره 10214:

حدَّثنا موسى بن هارون، ثنا عبد الله بن داهر الرّازي، ثنا عبد الله بن عبد القدّوس، عن الأعمش، عن عاصم بن أبي النّجود، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تقوم السّاعه حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي، يملأ الأرض عدلاً و قسطاً كما ملئت ظلماً و جوراً».

191-الكامل، ج 7، ص 93 در ترجمه واسط بن حارث:

ثنا محمّد بن ابراهيم بن ميمون السّراج، ثنا عبد الله بن عمر بن أبان، ثنا يوسف بن حوشب، ثنا واسط بن الحارث، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله.

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «لا تذهب الدّنيا حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يملأ الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت جوراً و ظلماً».

نکته شایان توجه

در ارتباط با روایات شماره 192 تا 204، خاطر نشان می سازد:

هرچند برخی از روایان مانند «زائده بن قدامه ثقفی» از «عاصم» از «زرّ» از «عبد الله ابن مسعود» از پیامبر صلّى الله عليه و اله روایت کرده اند که آن حضرت فرمود: ... یواطئ اسمه اسمی و اسم ابيه اسم ابي.

ص: 500

ولی اوّلا- محدّثان بزرگی همچون «احمد بن حنبل» در المسند، در چند مورد هنگام نقل احادیث پیامبر درباره نسب مهدی علیه السّلام از طرق مختلف، تنها «اسمه اسمی» را بدون جمله «اسم ابيه اسم ابي» از عبد الله بن مسعود روایت کرده است (1)؛ و «ترمذی» نیز در السنن بدون جمله مزبور نقل کرده است (2).

ثانیا- بسیاری از محدّثان و راویان نیز از «عاصم» و غیر عاصم آن هم برخی به چند طریق، بدون جمله «اسم ابيه اسم ابي» نقل کرده اند که نام شماری از این راویان همراه با شماره روایت مندرج در این کتاب از باب نمونه ذکر می شود:

1- ابو بکر بن عیّاش بن سالم أسدی، 160،/167

2- اسباط بن محمّد قرشی، 168/

3- جعفر بن علی بن خالد بن جریر بن عبد الله بجلّی، 180/

4- حمزه بن حبيب الرّیّات، 183/

5- سعید بن حسن بن سعید اسکاف، 159،/160

6- سفیان ثوری، (سفیان بن سعید بن مسروق ثوری)، 165،/175، 170، 168، 177، 176

7- سفیان بن عیینه هلالی، 156،/185، 161، 158

8- ابو الأحوص کوفی، سلام بن سلیم، 180،/189

9- ابو اسحاق شیبانی، سلیمان بن ابی سلیمان، 173/

10- سلیمان بن قرم، 202،/184

11- اعمش، سلیمان بن مهران، 164،/190

12- شعبه بن حجّاج، 186،/200

ص: 501

1- - بنگرید به: شماره های 170، 169، و 171.

2- - بنگرید به: حدیث شماره 168.

13- عبد الله بن حكيم بن جبیر، 174/

14- عثمان بن عبد الله شبرمه، (عثمان شبرمه)، 154/، 155

15- عمر بن عبيد طنافسي، 166/، 179، 171، 169

16- عمرو بن قيس ملائي، 181/

17- عمرو بن مروه، 172/، 182

18- ابو شهاب محمد بن ابراهيم كناني، 162/، 163

19- معاذ بن هشام دستوائي، 188/

20- واسط بن حارث، 187/، 191.

ثالثاً- به احتمال زیاد، این افزوده یعنی جمله «و اسم أبيه اسم أبي» برای تطبیق و تأیید دعوت به مهدویت «محمد بن عبد الله محض» ملقب به «نفس زکّیه (1)» و یا برای تطبیق و تقویت و تحکیم حکومت «محمد بن عبد الله منصور عباسي» ملقب به «مهدی عباسي» (2) جعل شده است.

ص: 502

1- در کتاب الفخری فی الآداب السّلمطائیة و الدّول الإسلامیة، [1] تألیف محمد بن علی بن طباطبا، معروف به ابن طقطقی (660-709 هـ). چاپ المطبعة الرّحمانیة، مصر، سال 1345 هـ. 1927 م، ص 120 در شرح خروج نفس زکّیه، می نویسد: «و هو محمد بن عبد الله المحض، بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السّلام، كان النفس الزّکّیة من سادات بنی هاشم و رجالهم فضلاً، و شرفاً، و دیناً، و علماً، و شجاعه، و فصاحه، و رئاسه، و کرماً، و نبلاً، و كان فی ابتداء الأمر قد شیع بین النّاس أنّه المهدیّ الذی بّشر به، و أثبت أبوه هذا فی نفوس طوائف من النّاس، و كان یروی أنّ الرّسول صلوات الله علیه و سلامه- قال: «لو بقی من الدّنیا یوم لطول الله ذلك الیوم حتی یبعث فیهِ مهدیّنا- أو قائمنا-، اسمه کاسمی، و اسم أبيه کاسم أبي». ... فكان عبد الله المحض یقول للنّاس عن ابنه محمد: هذا هو المهدیّ الذی بّشر به، هذا محمد بن عبد الله...»

2- در کتاب تاریخ بغداد، ج 9، ص 399 در ضمن نام عبد الله القائم بأمر الله، بن احمد... به شماره 5007، از

رابعاً- در صورتی که جمله مزبور، جزو حدیث باشد، با توجه به روایاتی که از طریق اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و اله درباره مهدی علیه السلام رسیده است باید جمله یاد شده، تصحیف شده «اسمه اسمی و اسم ایه اسم ابنی» باشد.

ص: 503

ثنا أحمد بن ابراهیم، قال: ثنا عبید الله بن موسی، أخبرنا زائده، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن التّبیّ صَلَّى اللهُ عليه و سلم قال:

«لو لم یبق من الدّنيا إلاّ یوم لطوّل الله ذلك الیوم حتّی یبعث فیہ رجلاً منّی أو من أهل بیتی، یواطئ اسمه اسمی و اسم أبیه اسم أبی- زاد فی حدیث فطر، یملأ الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و جوراً».

193- همان: ثنا احمد بن ابراهیم، قال: حدّثنی عبید الله بن موسی، عن فطر، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، عن التّبیّ صَلَّى اللهُ عليه و سلم قال:

«لو لم یبق من الدّنيا إلاّ یوم لطوّل الله ذلك الیوم حتّی یبعث فیہ رجلاً منّی أو من أهل بیتی، یواطئ اسمه اسمی و اسم أبیه اسم أبی- زاد فی حدیث فطر: -یملأ الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت ظلماً و جوراً».

194- الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 206:

حدّثنا یحیی بن الیمان عن الثّوریّ سفیان، و زائده، عن عاصم، عن أبی وائل، عن زرّ، عن عبد الله، عن النّبیّ قال:

ص: 504

1- -در المنار المنیف، ص 143 آمده است: رواه أبو داود، و التّرمذی، و قال: حدیث حسن صحیح. قال: و فی الباب عن علیّ، و أبی سعید، و أمّ سلمه، و أبی هریره. محقق کتاب یاد شده، «عبد الفتاح ابو غده» در پاورقی آن نوشته است: رواه أبو داود فی «سننه» فی کتاب المهدیّ 4:151، و [1] التّرمذیّ فی «سننه» فی أبواب الفتن، فی (باب ما جاء فی المهدیّ) 9:74. ولی با مراجعه به همان جلد و صفحه «صحیح التّرمذیّ بشرح الإمام أبی بکر بن العربی المالکی چاپ اول، صفر 1353 ه. مصر، ج 9، ص 74، باب ما جاء فی المهدیّ، ملاحظه می شود که فقط «اسمه اسمی» است و اصلاً «اسم أبیه اسم أبی» را ندارد و بنابراین اولاً، تعجب از ابن قیّم جوزیه، صاحب المنار المنیف است که چرا در مقام نقل خلاف واقع برمی آید. ثانیاً، از عبد الفتاح ابو غده که تحقیق کتاب مزبور را بر عهده دارد، انتظار است که این نقل خلاف واقع و خطا را کشف نماید نه اینکه درصدد تأکید و تشدید آن برآید.

«المهدى يواطئ اسمه اسمى و اسم أبيه اسم أبى».

195-المصنّف، ابن أبى شيبة، ج 8، ص 678، حديث شماره 193:

الفضل بن دكين، قال: حدّثنا فطر، عن زرّ، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لا تذهب الدّنيا حتّى يبعث الله رجلا من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى و اسم أبيه اسم أبى».

196-المعجم الأوسط، ج 2، ص 135، شماره 1255:

حدّثنا أحمد، قال: حدّثنا عبد الأعلى بن حمّاد التّرسى، قال: حدّثنا عبيد الله بن موسى، قال: حدّثنا زائده، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلّا يوم لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يبعث رجلا من أهلى، يواطئ اسمه اسمى، و اسم أبيه اسم أبى، يملأ الأرض قسطا و عدلا كما ملئت ظلما و جورا».

197-المعجم الكبير، ج 10، ص 135، شماره 10222:

حدّثنا العباس بن محمّد المجاشعى الإصبهانى، ثنا محمّد بن أبى يعقوب الكرمانى، ثنا عبيد الله بن موسى، عن زائده، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلّا- يوم لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يبعث الله فيه رجلا منى، أو من أهلى [أهل بيتى] يواطئ اسمه اسمى، و اسم أبيه اسم أبى».

198-همان: ص 135، شماره 10224:

حدّثنا الحسين بن إسحاق التّستري، ثنا حميد بن (1) محمّد الرازى، ثنا هارون بن المغيرة، عن عمرو بن أبى قيس، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلّا ليّله لطوّل الله تلك اللّيلة حتّى يملك رجل من أهل بيتى، يواطئ اسمه اسمى و اسم أبيه اسم أبى، يملأها قسطا و عدلا كما ملئت ظلما

ص: 505

و جورا».

199-المعجم الكبير، ج 10، ص 133، شماره 10213:

حدّثنا عليّ بن عبد العزيز، ثنا أبو نعيم، ثنا فطر بن خليفة، عن عاصم بن أبي التّجود، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود، يرفعه إلى التّبيّ صَلَّى الله عليه و سلم قال:

«لا يذهب الدّنيا حتّى يبعث الله رجلا من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي».

200-المستدرک، ج 4، ص 442:

سفيان الثّوريّ، و شعبه، و زائده، و غيرهم من أئمّه المسلمين، عن عاصم بن بهدله، عن زرّ بن حبّيش، عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه، عن التّبيّ صَلَّى الله عليه و سلم، أنّه قال:

«لا تذهب الأيّام و اللّياالي حتّى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي، فيملا الأرض قسطا و عدلا كما ملئت جورا و ظلما».

201-أخبار اصبهان، ج 2، ص 195:

حدّثنا أبو محمّد بن حيّان، ثنا أبو بكر بن الجارود، ثنا محمّد بن عيسى الرّجّاج، ثنا أبو نعيم، ثنا فطر، عن أبي إسحاق و عاصم، عن زرّ، عن عبد الله، قال:

قال رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم: «لو لم يبق من الدّنيا إلاّ يوما واحدا، بعث الله عزّ و جلّ رجلا من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي».

202-تاريخ بغداد، خطيب بغدادی، چاپ مصر، ج 1، ص 370، که با شش طریق، نقل می شود:

أخبرني ابو القاسم عبد العزيز بن محمّد بن نصر السّتوريّ، و أبو الحسن عليّ بن أحمد ابن محمّد الرّزاز، قالوا: نبأنا محمّد بن عبد الله بن إبراهيم الشّافعيّ، قال: حدّثني محمّد بن أحمد بن الهيثم الدوريّ، قال: حدّثني احمد بن الهيثم، قال: حدّثني سوره بن الحكم صاحب الرّأي، قال: نبأنا سليمان بن قرم، و يحيى بن ثعلبه، و حماد بن سلمه، و قيس بن الرّبيع، و أبو بكر بن عيّاش، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله بن مسعود، قال:

ص: 506

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يملك الناس رجل من أهل بيتي، اسمه اسمي، واسم أبيه اسم أبي، يملأ الأرض عدلاً وقسطاً كما ملئت ظلماً وجوراً».

203- تاريخ بغداد، ج 5، ص 391:

أخبرنا أبو نعيم الحافظ، حدّثنا سليمان بن أحمد الطبراني، حدّثنا أبو زيد عبد الرحمن ابن حاتم المرادي، حدّثنا نعيم بن حماد، حدّثنا يحيى بن يمان، حدّثنا سفيان وزانده، عن عاصم أبي وائل (1)، عن زرّ، عن عبد الله، عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:

«المهديّ، يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي».

204- الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان، ج 8، ص 291، شماره 6785:

أخبرنا الحسين بن أحمد بن بسطام بالأبلة (2)، قال: حدّثنا عمرو بن عليّ بن بحر، قال:

حدّثنا ابن مهديّ، عن سفيان، عن عاصم، عن زرّ، عن عبد الله قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا تقوم الساعة حتّى يملك الناس رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي، فيملأها قسطاً و عدلاً».

لزوم پیوستن به مجاهدان و منتظران مهدی دادگستر

205- سنن ابن ماجه، باب خروج المهديّ، ج 2، ص 1366، حديث شماره 4082:

حدّثنا عثمان بن أبي شيبة، ثنا معاوية بن هشام، ثنا عليّ بن صالح، عن يزيد بن أبي زياد، عن إبراهيم، عن علقمه، عن عبد الله قال:

بينما نحن عند رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إذ أقبل فتية من بني هاشم، فلما رأهم النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، اغرورقت عيناه و تغير لونه، قال: فقلت: ما نزال نرى في وجهك شيئاً نكرهه!

فقال: «إنّا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا، وإنّ أهل بيتي سيلقون بعدى بلاء

ص: 507

1- -ظاهراً همان گونه که در شماره 193 از نعيم بن حماد، نقل شده ابو وائل، مروی عنه عاصم است، بنابراین باید «عن عاصم» عن أبي وائل «درست باشد».

2- -شهر قدیمی در چهار فرسخی بصره. (بنگرید به: الأنساب، ج 1، ص 98، ش 41). [1]

و تشریدا و تطریدا، حتّی یأتی قوم من قبل المشرق معهم رایات سود، فیسألون الخیر فلا یعطونه، فیقاتلون فینصرون، فیعطون ما سألو، فلا یقبلونه، حتّی یدفعوها إلى رجل من أهل بیتی فیملأها قسطا كما ملؤها جورا، فمن أدرك ذلك منكم فلیأتهم و لو حبوا علی الثلج» (1).

ابن کثیر، در کتاب التّهایه، أو الفتن و الملاحم، ج 1، ص 28 پس از نقل حدیث مزبور، نوشته است: «و فیہ دلالة علی أن یكون المهدی بعد دوله بنی العباس، و أنّه یكون من أهل البیت من ذرّیة فاطمه بنت رسول اللّٰه صلّی اللّٰه علیه و سلم».

206-الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 174:

حدّثنا محمّد بن فضیل، و عبد اللّٰه بن إدیس، و جریر، عن یزید بن أبی زیاد، عن إبراهیم، عن علقمه، عن عبد اللّٰه -رضی اللّٰه عنه- قال:

بینما نحن عند رسول اللّٰه صلّی اللّٰه علیه و سلم، إذ جاء فتیہ من بنی ہاشم، فتغیّر لونه. فقلنا: یا رسول اللّٰه، ما نزال نری فی وجهک شیئا نکره! فقال:

«إنّ أهل بیت اختار اللّٰه لنا الآخره علی الدّینا، و إنّ أهل بیتی هؤلاء سیقتلون (2) بعدی بلاء و تطریدا و تشریدا، حتّی یأتی قوم من ہاہنا من نحو المشرق أصحاب رایات سود، یسألون الحقّ فلا یعطونه، مرّتين أو ثلاثا، فیقاتلون فینصرون، فیعطون ما سألو فلا یقبلوها حتّی یدفعوها إلى رجل من أهل بیتی فیملأها عدلا كما ملؤها ظلما، فمن أدرك ذلك منكم فلیأتهم و لو حبوا علی الثلج، فإنّہ المهدی» (3).

الکامل، ابن عدی، ج 4، ص 228، شماره 1046:

و قال [ابن عدی]: ثنا علی بن سعید بن بشیر، حدّثنا عبد اللّٰه بن داہر بن یحیی

ص: 508

1- نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 127، المسند الجامع، ج 12، ص 224، ش 9429.

2- ظاهرا همان گونه که در عبارت ابن ماجه آمده، «سیلقون» درست است.

3- نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 127.

الرازى، حدثني أبي، عن ابن أبي ليلى، عن الحكم بن عتيبه، عن ابراهيم، عن علقمه، و الأسود، عن عبد الله بن مسعود قال:

بينما نحن عند رسول الله أقبل نفر من بنى هاشم أو فتيه، فلما رأهم احمرّ لونه أو احمرّ وجهه و اغرورقت عيناه، فقلت: يا رسول الله، و الله ما نزال نرى في وجهك ما تكره! فقال:

«إنا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا، وإن أهل بيتي هؤلاء سيلقون بعدى بلاء و تطريدا و تشريدا، حتى يجيء قوم من هاهنا من قبل المشرق أصحاب رايات سود، يسألون الحق فلا يعطونه، ثم يسألون الحق فلا يعطونه-قال ذلك مرتين أو ثلاثا- فيقاتلون فينصرون فيعطون ما سألوها فلا يقبلون، ثم يعطون ما سألوها فلا يقبلونه-قال ذلك مرتين أو ثلاثا- حتى يدفعوها إلى رجل من أهل بيتي يملأها قسطا كما ملئت ظلما، أو كما ملأها القوم ظلما، فمن أدرك منكم ذلك الزمان فليجنهم و لو حبوا على الثلج» (1).

207-المستدرک، ج 4، ص 464، که با دو طریق نقل شده است:

أخبرني أبو بكر بن دارم الحافظ بالكوفة، ثنا محمد بن عثمان بن سعيد القرشي، ثنا يزيد بن محمد الثقفى، ثنا حبان بن سدير، عن عمرو بن قيس الملائي، عن الحكم، عن ابراهيم، عن علقمه بن قيس، و عبیده السّلماني، عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه، قال: أتينا رسول الله صلى الله عليه و سلم، فخرج إلينا مستبشرا يعرف السرور في وجهه، فما سألناه عن شيء إلا أخبرنا به، و لا سكتنا إلا ابتدأنا، حتى مرت فتيه من بنى هاشم فيهم الحسن و الحسين، فلما رأهم التزمهم و انهملت عيناه، فقلنا: يا رسول الله، ما نزال نرى في وجهك شيئا نكرهه! فقال:

«إنا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا، وإنه سيلقى أهل بيتي من بعدى تطريدا و تشريدا في البلاد، حتى ترتفع رايات سود من المشرق، فيسألون الحق فلا يعطونه، ثم

ص: 509

1- نيز بنگريد به: ميزان الاعتدال، ج 2، ص 416، ش 4295 در ترجمه عبد الله بن داهر؛ لسان الميزان، ج 3، ص 282، ش 1190.

يسألونه فلا يعطونه، ثم يسألونه فلا يعطونه، فيقاتلون فينصرون، فمن أدركه منكم أو من أعقابكم فليأت إمام أهل بيتي ولو حبوا على الثلج؛ فإنها رايات هدى يدفعونها إلى رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي (1)، فيملك الأرض فيملأها قسطا و عدلا كما ملئت جورا و ظلما». (2)

208- أخبار اصبهان، ج 2، ص 12:

حدّثنا أحمد بن إسحاق، ثنا عليّ بن الوزير، ثنا اسماعيل بن موسى السّديّ، ثنا عمرو ابن القاسم، عن يزيد بن أبي زياد، عن ابراهيم، عن علقمه، عن عبد الله، قال:

كنا جلوسا عند النبيّ صلّى الله عليه و سلم: فرأينا في وجهه شيئا كرهناه، فقلنا: يا رسول الله، ما نزال نرى في وجهك الشّيء نكرهه، فما ذاك؟! قال: «إنّا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا، وإنّ أهل بيتي سيلقون بعدى أثره، تطريدا و تشريدا».

209- ميزان الاعتدال، ج 4، ص 423، شماره 9695 در ترجمه يزيد بن أبي زياد:

قال العقيليّ: حدّثناه (-حديث الرّايات) محمّد بن اسماعيل، حدّثنا عمرو بن عون، أخبرنا خالد بن عبد الله، عن يزيد بن أبي زياد، عن ابراهيم، عن علقمه، عن عبد الله، قال:

كنا جلوسا عند النبيّ صلّى الله عليه و سلم إذ جاءه فتية من قريش، فتغيّر لونه، فقلنا:

يا رسول الله، إنّا لا نزال نرى في وجهك الشّيء نكرهه! فقال:

«إنّا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا، وإنّ أهل بيتي سيلقون بعدى تطريدا و تشريدا، حتّى يجيء قوم من هاهنا- و أوما بيده نحو المشرق- أصحاب رايات سود- يسألون الحقّ و لا يعطونه- مرّتين أو ثلاثا- فيقاتلون، فيعطون ما سألوا فلا يقبلون حتّى

ص: 510

1- - برای توضیح جمله «و اسم أبيه اسم أبي» به مقدّمه حدیث شماره 192، تحت عنوان «شایان توجه» مراجعه شود.

2- - نیز بنگرید به: کنز العمال، ج 14، ص 267، ش 38677.

يدفعوها إلى رجل من أهل بيتي، يملأها عدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً، فمن أدرك ذلك منكم فليأته ولو حبواً على الثلج».

210-میزان الاعتدال، ج 3، ص 284، شماره 6424 در ترجمه «عمرو بن قاسم»:

عَبَادُ بْنُ يَعْقُوبَ، وَاسْمَاعِيلُ بْنُ بِنْتِ السَّدِّيِّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْقَاسِمِ التَّمَّارُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، مَرْفُوعًا:

«إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّاياتِ السُّودَ قَدْ خَرَجَتْ فَأَتْوَهَا وَ لَوْ حَبُوا عَلَى الثَّلْجِ».

در لسان الميزان، ج 4، ص 373، شماره 1102 نیز در ترجمه «عمرو بن قاسم بن حبيب تمار»، عبارت یاد شده آمده است.

211-لسان الميزان، ج 2، ص 166، در ترجمه «حَبَّانُ بْنُ مَدِيرِ صَيْرَفِيِّ كُوفِيِّ»:

رَوَى عَنْ عَمْرُو بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ (1)، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أَقْبَلَتِ الرَّاياتِ السُّودَ مِنْ خِرَاسَانَ فَأَتْوَهَا؛ فَإِنَّ فِيهَا الْمَهْدِيَّ».

اللائلي المصنوعه، ج 1، ص 437، باب مناقب سائر الصحابه:

الأزديّ: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوَابٍ، حَدَّثَنَا حَنَّانُ بْنُ سَدِيرٍ، عَنْ عَمْرُو بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ مَرْفُوعًا:

«إِذَا أَقْبَلَتِ الرَّاياتِ السُّودَ مِنْ خِرَاسَانَ فَأَتْوَهَا؛ فَإِنَّ فِيهَا خَلِيفَةَ اللَّهِ الْمَهْدِيَّ».

چند روایت از عثمان بن ابی العاص ثقفی

فروود آمدن حضرت عیسی علیه السلام و اقامه نماز جماعت به امامت حضرت مهدی علیه السلام

212-مسند احمد، ج 4، ص 216 و 217:

ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلْمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ:

ص: 511

1- عبيده، صحيح است مثل طريق بعدى.

أتينا عثمان بن أبي العاص في يوم جمعه لنعرض عليه مصحفنا لنا على مصحفه، فلما حضرت الجمعة أمرنا فاغتسلنا، ثم أتانا بطيب فتطيبنا، ثم جئنا إلى المسجد فجلسنا إلى رجل، فحدثنا عن الدجال، ثم جاء عثمان بن أبي العاص، فقمنا إليه فجلسنا، فقال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«... و ينزل عيسى بن مريم عليه السلام عند صلاه الفجر، فيقول له أميرهم: يا روح الله تقدم صل، فيقول: هذه الأمة أمراء بعضهم على بعض، فيقدم أميرهم فيصلي...»

213-المستدرک علی الصحیحین، ج 4، ص 478 (كتاب الفتن و الملاحم) «نزول عيسى عليه السلام من السماء:

أخبرني الحسن بن حكيم المروزي، ثنا أحمد بن ابراهيم الشذوري، ثنا سعيد بن هبيرة، ثنا حماد بن يزيد، عن أيوب السخيتاني و علي بن زيد بن جدعان، عن أبي نصره، قال:

أتينا عثمان بن أبي العاص يوم الجمعة لنعرض مصحفنا بمصحفه، فلما حضرت الجمعة، أمرنا فاغتسلنا و تطيبنا و رحنا إلى المسجد فجلسنا إلى رجل يحدث، ثم جاء عثمان بن أبي العاص، فتحولنا إليه، فقال عثمان: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«... فينزل عيسى بن مريم عليه الصلاه و السلام عند صلاه الفجر، فيقول له إمام الناس:

تقدم يا روح الله فصل بنا. فيقول: إنكم -معشر هذه الأمة- أمراء بعضكم على بعض، تقدم أنت فصل بنا، فيتقدم فيصلي بهم».

هذا حديث صحيح الإسناد على شرط مسلم بذكر أيوب السخيتاني و لم يخرجاه.

روایاتی از امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام

اشاره

مهدی علیہ السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است و خداوند کار قیام او را یک شبه اصلاح می کند.

214-سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1367، حدیث شماره 4085:

ص: 512

حدّثنا عثمان بن أبي شيبة، ثنا أبو داود الحفريّ، ثنا ياسين، عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه، عن عليّ، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله في ليله» (1).

215-الفتن و الملاحم، نعيم بن حماد، ص 203 و 211:

حدّثنا القاسم بن مالك المزنيّ، عن ياسين بن سيّار، قال: سمعت إبراهيم بن محمّد بن الحنفية قال: حدّثني أبي، حدّثني عليّ بن أبي طالب رضى الله عنه قال:

قال رسول الله: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله تعالى في ليله واحده» (2).

216-المصنّف، ابن أبي شيبة، ج 8، ص 678، كتاب 40(190):

الفضل بن دكين و أبو داود، عن ياسين العجليّ، عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه، عن عليّ، عن النبيّ صلّى الله عليه وسلم قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله في ليله».

217-مسند احمد بن حنبل، (دوره 6 شش جلدی) ج 1، ص 84، و شرح احمد محمّد شاکر، ج 2، ص 58، حديث شماره 645:

حدّثنا فضل بن دكين، حدّثنا ياسين العجليّ، عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه، عن عليّ قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله في ليله» (3).

218-التاريخ الكبير، ج 1، ص 317، قسم اول از جزء اول، شماره 994 در ترجمه إبراهيم بن محمّد بن عليّ بن ابی طالب هاشمی.

ص: 513

1- نیز بنگرید به: جمع الجوامع، ج 7، ص 331، ش 23576؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 124؛ فیض القدير، ج 6، ص 287، ش

9244؛ تهذيب الكمال، ج 20، ص 3، ش 7367؛ المسند الجامع، ج 13، ص 446، ش 10396.

2- همان.

3- همان.

قال لى أبو نعيم: قال حدّثنا ياسين العجلى، عن إبراهيم بن محمّد بن علىّ بن الحنفية، عن أبيه، عن علىّ رفعه قال: «المهدىّ منّا أهل البيت». و فى إسناده نظر.

219- مسند أبى يعلى، ج 1، ص 359، شماره 465:

حدّثنا أبو بكر بن أبى شيبة، حدّثنا أبو داود عمر بن سعد، عن ياسين، عن إبراهيم بن محمّد، عن أبيه، عن علىّ، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منكم أهل البيت، يصلحه الله فى ليله».

220- الكامل، ج 7، ص 185:

ثنا أحمد بن إبراهيم بن أبى سفيان بقره، أخبرنا محمّد بن حمّاد الطهرانى، أخبرنا أبو نعيم، ثنا ياسين العجلى، عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه عن علىّ، عن النبىّ صلّى الله عليه وسلم، قال:

«المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله فى ليله».

221- همان: ثنا عبد الله بن أبى سفيان، ثنا زكريّا بن الحكيم، ثنا أبو نعيم، ثنا ياسين - وكان يجالسنا عند الثورى - عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه، عن علىّ، [قال]:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله فى ليله».

222- حليه الأولياء، ج 3، ص 177:

حدّثنا أبو أحمد (1)، ثنا فضيل بن محمّد الملقى، ثنا إبراهيم بن ياسين العجلى، عن إبراهيم بن محمّد بن الحنفية، عن أبيه عن علىّ قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله فى ليله» أو قال: «فى يومين».

هذا حديث غريب من حديث محمّد، رواه وكيع و ابن نمير و أبو داود الحفرى عن ياسين، و رواه محمّد بن فضيل عن سالم بن أبى حفصه عن إبراهيم.

223- أخبار اصبهان، ج 1، ص 170:

ص: 514

1- - محقق كتاب حليه الأولياء، نوشته است: فى مع: سليمان بن احمد.

حدَّثنا أبو عمرو بن حمدان، ثنا الحسن بن سفيان، حدَّثني ابن نمير، ثنا أبي و أبو نعيم، قالوا: ثنا ياسين العجلي، عن إبراهيم بن محمد بن الحنفية، عن أبيه، عن عليّ رضي الله عنه قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا، يصلحه الله في ليله».

224- حدَّثنا أبو بكر الطّاحي، ثنا محمد بن عليّ العلوي، ثنا محمد بن عليّ بن خلف، ثنا حسن بن صالح بن أبي الأسود، عن محمد بن فضيل، حدَّثني سالم بن أبي حفصه، عن إبراهيم بن محمد بن الحنفية، عن أبيه، عن عليّ قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «المهدىّ منّا أهل البيت، يصلحه الله في ليله».

ظهور مهديّ عليه السّلام عدالت گستر جهانی از خاندان پیامبر صلّى الله عليه و الهه قطعي است.

225- سنن أبي داود، ج 2، ص 422 «كتاب المهديّ».

حدَّثنا عثمان بن أبي شيبة، ثنا الفضل بن دكين، ثنا فطر، عن القاسم بن أبي بزّه، عن أبي الطّفيّل، عن عليّ رضي الله عنه، عن النّبيّ صلّى الله عليه وسلم قال:

«لو لم يبق من الدّهر إلّا يوم لبعث الله رجلا من أهل بيتي، يملأها عدلا كما ملئت جورا» (1).

226- المصنّف، ابن أبي شيبة، ج 8، ص 678، (شماره 194):

الفضل بن دكين قال: حدَّثنا فطر، عن القاسم بن أبي بزّه، عن أبي الطّفيّل، عن عليّ، عن النّبيّ صلّى الله عليه وسلم قال:

«لو لم يبق من الدّهر إلّا يوم لبعث الله رجلا من أهل بيتي، يملأها عدلا كما ملئت جورا» (2).

ص: 515

1- نیز بنگرید به: جامع الأصول، ج 11، ص 49، ش 7811؛ الجامع الصّغير، ج 2، ص 438، ش 7489؛ كنز العمّال، ج 14، ص 267، ش 38675؛ الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 125؛ جامع المسانيد، ج 20، ص 297، ش 998.

2- نیز بنگرید به: جامع الأصول، ج 11، ص 49، ش 7811؛ الجامع الصّغير، ج 2، ص 438، ش 7489؛

حدّثنا حجّاج 2 و أبو نعيم، قال: حدّثنا فطر، عن القاسم بن أبي بزّه، عن أبي الطّفيّل، قال حجّاج 3: سمعت عليّاً يقول:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «لو لم يبق من الدهر إلا يوم لبعث الله رجلاً مثّاً. [من أهل بيتي] يملأ الأرض عدلاً كما ملئت جوراً»
4.

228-همان: قال أبو نعيم: رجلاً مثّاً. قال: و سمعته مرّه يذكره عن حبيب 5، عن أبي الطّفيّل، عن عليّ، عن النبيّ صلّى الله عليه وسلم.

احمد شاكر نوشته است: إسناداه صحيحان. فطر: هو ابن خليفه، و هو ثقّه، صالح الحديث، وثّقّه أحمد و ابن معين و غيرهما، فلا يلتفت إلى قول ابن يونس و أبي بكر بن عيّاش و الجوزجاني في تضعيفه، بل هو قول مردود كما في «عون المعبود» خصوصاً، وقد ترجم له البخاري في الكبير 139/1/4 فلم يذكر فيه جرحاً. و «فطر» بكسر الفاء و سكون الطاء، و في ح «قطر» بالقاف و هو تصحيف. القاسم بن أبي بزّه، ثقّه، أبو الطّفيّل: هو عامر بن وائله. حبيب في الإسناد الثّاني: هو حبيب بن أبي ثابت.

ص: 516

و خلاصه ذلك أن أحمد رواه عن حجاج و أبي نعيم عن فطر عن القاسم عن أبي الطفيل.

ورواه عن أبي نعيم وحده عن فطر عن حبيب عن أبي الطفيل.

و الحديث رواه ابو داود 174/4 عن عثمان بن أبي شيبة، عن الفضل بن دكين و هو أبو نعيم عن فطر، عن القاسم، عن أبي الطفيل.

و قال: في عون المعبود: سكت عنه المنذرى...سنده حسن قوى».

روزگار صلح و صفا، و سامان یافتن نابسامانیا

229-الفتن و الملاحم، نعيم بن حماد، ص 207:

حدَّثنا الوليد، عن عليّ بن حوشب سمع مكحولا يحدث عن عليّ بن أبي طالب رضی الله عنه قال: قلت: يا رسول الله، المهديّ منّا أمّته الهدى أم من غيرنا؟

قال: «بل منّا، بنا يختم الدّين كما بنا فتح، و بنا يستنقذون من ضلاله الفتنة كما استنقذوا من ضلاله الشّرك، و بنا يؤلّف الله بين قلوبهم في الدّين بعد عداوه الفتنة كما ألّف الله بين قلوبهم و دينهم بعد عداوه الشّرك».

230- حدَّثنا الوليد و رشدين، عن ابن لهيعة عن أبي زرعه، عن عمر بن عليّ، عن عليّ، عن النّبىّ صلّى الله عليه و سلم قال:

«بنا يختم الدّين كما بنا فتح، و بنا يستنقذون من الشّرك- و قال أحدهما: -من الضّلاله، و بنا يؤلّف الله بين قلوبهم بعد عداوه الشّرك- و قال أحدهما: -الضّلاله و الفتنة».

231-المعجم الأوسط، ج 1، ص 136، شماره 157:

حدَّثنا أحمد بن يحيى بن خالد بن حيّان قال: حدَّثنا محمّد بن سفيان الحضرميّ قال:

حدَّثنا ابن لهيعة، عن أبي زرعه عمرو بن جابر، عن عمر بن عليّ، عن أبيه عليّ بن أبي طالب أنّه قال للنّبىّ صلّى الله عليه و سلم: «أمّنا المهديّ أم من غيرنا يا رسول الله؟ قال:

«بل منّا، بنا يختم الله كما بنا فتح، و بنا يستنقذون من الشّرك، و بنا يؤلّف الله بين قلوبهم

ص: 517

بعد عداوه بیّنه، كما بنا أَلْف بين قلوبهم بعد عداوه الشّرك.

قال علیّ: «مؤمنون أم کافرون؟ فقال: مفتون و کافر» (1).

لزوم یاری دادن برای استقرار دولت آل محمد صلی الله علیه و اله

232- سنن أبی داود، ج 2، ص 424:

وقال هارون: ثنا عمرو بن أبی قیس، عن مطرف بن طریف، عن أبی الحسن، عن هلال بن عمرو، قال: سمعت علیّاً رضی الله عنه یقول:

قال النّبیّ صلی الله علیه و سلم: «یخرج رجل من وراء النّهر یقال له الحارث بن حرّاث علی مقدّمته رجل یقال له منصور، یوطئ أو یمکن لآل محمّد كما مکنت قریش لرسول الله صلی الله علیه و سلم، وحب علی کلّ مؤمن نصره» أو قال: «إجابته» (2).

در کتاب بذل المجهود، ج 17، ص 199 آمده است: «من وراء النّهر» یعنی ماوراء النّهر، (مانند بلاد بخاری، سمرقند و...) «آل محمّد» یعنی للمهدیّ.

نشانه های پیش از ظهور

233- المعجم الأوسط، ج 4، ص 538، حدیث شماره 3917:

حدّثنا علیّ بن سعید الرّازیّ قال: حدّثنا علیّ بن الحسن الخواصّ، قال: حدّثنا زید بن أبی الرّقاء، حدّثنا ابن لهیعه، قال: حدّثنا عیّاش بن عبّاس القتبانیّ، عن عبد الله بن زریر (3) الغافقیّ، عن علیّ بن أبی طالب، أنّ رسول الله صلی الله علیه و سلم قال:

ص: 518

1- نیز بنگرید به: هیثمیّ، مجمع البحرین، ج 4، ص 163 ش 4450؛ هیثمیّ، مجمع الرّوائد، کتاب الفتن، باب ما جاء فی المهدیّ، ج 7، ص 316، ش 12409؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 129.

2- نیز بنگرید به: مرقاه المفاتیح، شرح مشکاه المصابیح، ج 9، ص 360، ش 5558؛ تهذیب التّهذیب، ج 10، ص 8، ش 8335، [1] در ترجمه ابو الحسن کوفی.

3- هرچند در المعجم الأوسط، عبد الله بن رزین، آمده ولی ظاهراً اشتباه است و صحیح آن عبد الله بن زریر می باشد.

«يكون في آخر الزمان فتنة تحصّل الناس كما تحصّل الذهب في المعدن، فلا تسبوا أهل الشام، ولكن سبوا أشرارهم، فإنّ فيهم الأبدال، يوشك أن يرسل على أهل الشام [سيب من السماء] سبب، فيفرّق جماعتهم حتّى لوقاتلهم الثعالب غلبتهم، فعند ذلك يخرج خارج من أهل بيتي في ثلاث رايات، المكثّر يقول: هم خمسة عشر ألفاً، والمقلّ يقول: هم اثنا عشر ألفاً، أمارتهم: أمت أمت، يلقون سبع رايات، تحت كلّ رايه منها رجل يطلب الملك، فيقتلهم الله جميعاً، ويردّ الله إلى المسلمين ألفتهم و نعمتهم وقاصيهم ودانيهم». (1)

234- المعجم الأوسط، ج 1، ص 203، حديث شماره 393:

حدّثنا أحمد بن رشدبن، قال: حدّثنا محمّد بن سفيان الحضرميّ، قال: حدّثنا ابن لهيعة، عن عيّاش بن عبّاس، وعبد الله بن هبيرة، والحارث بن يزيد، عن عبد الله رزين (2)، عن عليّ بن أبي طالب، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون في آخر الزمان فتنة يحصّل الناس فيها كما يحصّل الذهب و الفضة في المعدن».

235- الفتن و الملاحم، نعيم بن حمّاد، ص 194:

حدّثنا رشدبن، عن ابن لهيعة، عن عيّاش بن عبّاس الزرقى، عن ابن زريق، عن عليّ رضى الله عنه، قال: يا رسول الله (3)، على أهل الشام من يفرّق جماعتهم حتّى لوقاتلهم الثعالب غلبتهم، وعند ذلك يخرج رجل من أهل بيتي في ثلاث رايات، المكثّر يقول: خمسة عشر ألفاً، و المقلّ يقول: اثنا عشر ألفاً، أمارتهم: أمت أمت، على رايه منها رجل يطلب الملك، أو

ص: 519

1- -مجمع البحرين، ج 4، ص 167، ش 4459؛ هيتمى، بغية الرائد في تحقيق مجمع الزوائد و منبع الفوائد، (كتاب الفتن، باب ما جاء في المهديّ)، [1] ج 7، ص 616، ش 12410.

2- -هرچند در المعجم الأوسط، عبد الله بن رزين، آمده ولی ظاهراً اشتباه است و صحیح آن عبد الله بن زريق می باشد.

3- -ظاهراً «يرسل الله» درست است و بنا براین، طبق نظر اهل سنت، حدیث موقوف می باشد.

يبتغى له الملك، فيقتلهم الله جميعاً، ويردّ الله على المسلمين الفتهم وقاصيهم ويزار بهم».

روایتی از علیّ هلالی - علیّ بن علیّ هلالی

اشاره

(1)

مهدیّ علیه السلام که ناسامانیا را سامان می بخشد از تبار حسنین علیهما السلام است

236-المعجم الكبير، ج 3، ص 57، حدیث شماره 2675:

حدّثنا محمد بن رزیک بن جامع المصریّ، ثنا الهیثم بن حبيب، ثنا سفیان بن عیینه، عن علیّ المکّیّ الهلالیّ، عن أبيه، قال:

دخلت علی رسول الله صلّی الله علیه و سلم فی شکاته الّتی قبض فیها، فإذا فاطمه رضی الله عنها، عند رأسه، قال: فبکت حتّی ارتفع صوتها، فرفع رسول الله صلّی الله علیه و سلم طرفه إليها، فقال:

«حبیبتی فاطمه، ما الّذی یبکیک؟» فقالت: أخشى الضّیعه من بعدک.

فقال: «یا حبیبتی، أما علمت أنّ الله عزّ و جلّ اطّلع إلى الأرض اطّلاعه فاختر منها أباک، فبعث برسالتی، ثمّ اطّلع اطّلاعه فاختر منها بعلک، و أوحى إلیّ أن أنکحک إیّاه، یا فاطمه، ونحن أهل بیت قد أعطانا الله سبع خصال لم یعط أحد قبلنا، و لا یعطى أحد بعدنا.

أنا خاتم النّبیین و أكرم النّبیین علی الله، و أحبّ المخلوقین إلى الله عزّ و جلّ، و أنا أبوک.

و وصیّی خیر الأوصیاء و أحبّهم إلى الله، و هو بعلک.

و شهیدنا خیر الشّهداء و أحبّهم إلى الله، و هو عمّک حمزه بن عبد المطلب، و هو عمّ أبیک و عمّ بعلک.

و ممّا من له جناحان أخضران یطیر فی الجنّه مع الملائکه حیث یشاء، و هو ابن عمّ أبیک و أخو بعلک.

و ممّا سبّط هذه الأمّه، و هما ابناک الحسن و الحسین، و هما سیّدنا شباب أهل الجنّه،

ص: 520

و أبوهما- و الذي بعثني بالحق- خير منهما.

يا فاطمه- و الذي بعثني بالحق- إنَّ منهما مهديّ هذه الأمّة، إذا صارت الدّنيا هرجا و مرجا، و تظاهرت الفتن، و تقطعت السّبل، و أغار بعضهم على بعض، فلا كبير يرحم صغيرا و لا صغير يوقّر كبيرا، فيبعث الله عزّ و جلّ عند ذلك منهما من يفتح حصون الضّلاله، و قلوبا غلّفا، يقوم بالدين في آخر الزّمان كما قمت به في أوّل الزّمان، و يملأ الدّنيا عدلا كما ملئت جورا.

يا فاطمه لا- تحزني و لا تبكي؛ فإنّ الله عزّ و جلّ أرحم بك و أرف عليك منّي، و ذلك لمكانك منّي، و موضعك من قلبي، و زوجك الله زوجك، و هو أشرف أهل بيتك حسبا و أكرمهم منصبا، و أرحمهم بالرّعيّه، و أعدلهم بالسّويّه، و أبصرهم بالقضيّه، و قد سألت ربّي عزّ و جلّ أن تكوني أوّل من يلحق بي من أهل بيتي».

قال عليّ رضي الله عنه: فلما قبض النّبيّ صلّى الله عليه و سلم لم تبق فاطمه رضي الله عنها بعده إلاّ خمسّه و سبعين يوما حتّى ألحقها الله به صلّى الله عليه و سلم. (1)

روايته از عمران بن حصين

امر الهی می آید.

237- مسند احمد بن حنبل، ج 4، ص 429:

حدّثنا حمّاد بن سلمه، أنا قتاده، عن مطرف، عن عمران بن حصين: إنَّ رسول الله صلّى الله عليه و سلم قال: «لا تزال طائفه من امتي على الحقّ، ظاهرين على من ناوهم حتّى يأتي أمر الله تبارك و تعالی، و ينزل عيسى ابن مريم عليه السّلام».

هرچند همان گونه که در کتاب الإذاعه، صديق حسن خان، ص 144 نگاشته است

ص: 521

1- - نیز بنگرید به: مجمع الزّوائد، ج 9، ص 260، ش 14967؛ مجمع البحرين، ج 4، ص 165، ش 4454.

نام مهدی در این حدیث و امثال آن نیامده ولی با توجه به مجموع این گونه احادیث، باید گفت این احادیث جز درباره مهدی علیه السلام، مصداق دیگری ندارد.

روایتی از عوف بن مالک

ظهور مهدی علیه السلام و لزوم پیروی از او

238-المعجم الكبير، ج 8، ص 51، حدیث شماره 91:

حدَّثنا يحيى بن عبد الباقي، ثنا يوسف بن عبد الرحمن المروزي، ثنا أبو تقي عبد الحميد بن ابراهيم الحمصي، ثنا معدان بن سليم الحضرمي، عن عبد الرحمن بن نجیح، عن أبي الزاهرية، عن جبير بن نفير، عن عوف بن مالک قال:

قال رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم: «تجىء فتنه غبراء مظلمه، ثم يتبع الفتن بعضها بعضا حتى يخرج رجل من أهل بيتي يقال له المهدي، فإن أدركته فاتبعه و كن من المهتدين» (1).

روایاتی از قره بن ایاس مزنی

زمین آکنده از ظلم و جور با ظهور مهدی علیه السلام همانام پیامبر صلی الله علیه و اله سرشار از عدل و داد خواهد شد.

239-المطالب العالیه، ج 5، ص 77، شماره 4480، که با دو طریق نقل می کند:

قال البزار: حدَّثنا إسماعيل بن أبي الحارث، و أحمد بن يحيى السوسی، قالوا: حدَّثنا داود بن المحبّر بن قحذم، حدَّثني أبي، عن أبيه قحذم بن سليمان، عن معاوية بن قره، عن أبيه -رضي الله عنه- قال:

ص: 522

1- نیز بنگرید به: الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 137 و 138.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَمْلَأَنَّ الْأَرْضُ ظُلْمًا وَجورًا، فإذا ملئت ظلما و جورا بعث الله تعالى رجلا منِّي اسمه اسمي أو اسم نبيِّ، يملأها قسطًا و عدلا فلا يمنع السماء شيئا من قطرها و لا الأرض شيئا من نباتها، فيلبث فيهم سبعة أو ثمانية، فإن كثر فتسعه -يعنى سنين».

240-المعجم الأوسط، ج 9، ص 150، حديث شماره 8321:

حدَّثنا موسى بن زكريَّا، قال: حدَّثنا محمد بن يحيى الأزديّ، قال: حدَّثنا داود بن المحبِّر، قال: حدَّثنا المحبِّر بن قحذم، عن معاوية بن قره، عن أبيه، قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَمْلَأَنَّ الْأَرْضُ جورًا و ظلما، فإذا ملئت جورا و ظلما، بعث الله رجلا اسمه اسمي، يملأها قسطًا و عدلا كما ملئت جورا و ظلما».

241-المعجم الكبير، ج 19، ص 32، حديث شماره 68:

حدَّثنا محمد بن عبدوس بن كامل السَّراج، ثنا احمد بن محمد بن نيزك (ح).

و حدَّثنا احمد بن محمد بن صدقه، ثنا محمد بن يحيى الأزديّ، قالوا ثنا داود بن المحبِّر ابن قحذم، حدَّثني أبي المحبِّر بن قحذم، عن معاوية بن قره، عن أبيه قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَمْلَأَنَّ الْأَرْضُ ظُلْمًا وَجورًا كما ملئت قسطًا و عدلا، حتَّى يبعث الله رجلا منِّي اسمه اسمي و اسم أبيه اسم أبي (1)، فيملأها قسطًا و عدلا كما ملئت ظلما و جورًا، يلبث فيكم سبعا أو ثمانية، فإن كثر فتسعا، لا تمنع السماء قطرها و لا الأرض شيئا من نباتها».

242-أخبار اصبهان، ج 2، ص 165:

حدَّثنا محمد بن الفضل بن قديد، ثنا الحسن بن يوسف بن سعيد المصريّ، ثنا محمد بن ابن يحيى بن مطر المخزوميّ، ثنا داود المحبِّر ثنا أبي: المحبِّر بن قحذم، عن أبيه: قحذم بن سليمان، عن معاوية بن قره، عن أبيه قال:

ص: 523

1- برای توضیح جمله «و اسم أبيه اسم أبي» به مقدمهٔ حديث شماره 192، تحت عنوان «نکته شایان توجه» مراجعه شود.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَمْلَأَنَّ الْأَرْضَ جُورًا وَظُلْمًا، فَإِذَا مَلَأَتْ جُورًا وَظُلْمًا، بَعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مَنَى اسْمُهُ اسْمِي، فَيَمْلَأُهَا قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ جُورًا وَظُلْمًا».

روایاتی از ماجد صدقی

ظهور مردی از خاندان پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَكَرَّمِهِ وَگسترش عدالت در جهان

243-المعجم الكبير، ج 22، ص 374، حديث شماره 937:

حدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ النَّحْوِيُّ، ثنا سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي، ثنا حسين بن علي الكندي، مولى جرير، عن الأوزاعي، عن قيس بن جابر الصدفي، عن أبيه، عن جدّه، أن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال:

«سيكون بعدى خلفاء، و من بعد الخلفاء امراء، و من بعد الأمراء ملوك، و من بعد الملوك جبابره، ثم يخرج رجل من أهل بيتي يملأ الأرض عدلاً كما ملئت جوراً...» (1).

در أسد الغابه و نیز الإصابه آمده است (2):

جابر بن ماجد الصدفي... روى ابن لهيعة عن عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصدفي، عن أبيه، عن جدّه، فعلى هذا فالرواية لماجد، والد جابر؛ و يكون الضمير فى روايه ابن لهيعة فى قوله عن جدّه يعود على قيس.

الاستيعاب، در ذيل الإصابه، ج 2، ص 111، شماره 289:

ص: 524

1- - در تهذيب تاريخ دمشق الكبير، ج 4، ص 351 پس از نقل حديث ياد شده آمده است: هكذا يروى عن الأوزاعي، و رواه ابن لهيعة الصدفي، و ذكر أنه وفد على النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و شهد فتح مصر، و هذا القول يؤيد قول ابن لهيعة. و الله اعلم؛ و نیز بنگريد به: فتح البارى، ج 13، ص 214؛ الحاوى للفتاوى، ج 2، ص 134.

2- - اسد الغابه فى معرفه الصحابه، ج 1، [1] حرف جيم، ش 652؛ الإصابه فى تمييز الصحابه، ج 1، ص 216، ش 1037. [2]

جابر بن عبد الله الصّدْفِيّ: روى عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«يكون بعدى خلفاء، وبعدهم الخلفاء أمراء، وبعدهم الأمراء ملوك، وبعدهم الملوك جبابره، وبعدهم الجبابره يخرج رجل من أهل بيتى يملأ الأرض عدلاً». ورواه ابن لهيعة عن ابن ابنة:

عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصّدْفِيّ عن جدّه عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

بنابراین، روایت از جابر بن عبد الله صدقی است که ابن لهیعه، آن را از نوه پسرى او روایت کرده است یعنی از عبد الرحمن بن قیس بن جابر صدقی.

244-الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 64:

حدّثنا الوليد، عن ابن لهيعة، عن عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصّدْفِيّ قال:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يكون بعد الجبابره رجل من أهل بيتى، يملأ الأرض عدلاً...».

همان: ص 214: حدّثنا الوليد، عن ابن لهيعة، عن عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصّدْفِيّ، قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ما القحطانيّ بدون المهديّ» (1).

همان: ص 215: حدّثنا ابن لهيعة، عن عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصّدْفِيّ، فى أنّ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: «سيكون من أهل بيتى رجل يملأ الأرض عدلاً كما وملئت جوراً...».

همان: ص 223: حدّثنا رشدين، عن ابن لهيعة، عن عبد الرحمن بن قيس الصّدْفِيّ عن أبيه، عن جدّه، عن النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: «القحطانيّ بعد المهديّ...».

همان: ص 221: حدّثنا الوليد، عن ابن لهيعة، عن عبد الرحمن بن قيس بن جابر الصّدْفِيّ، أنّ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: «القحطانيّ بعد المهديّ و ما هو دونه» (2).

245-همان: ص 226: حدّثنا رشدين و الوليد عن ابن لهيعة، قال: حدّثنى عبد الرحمن

ص: 525

1- همان گونه که در پایان مقدمه کتاب، تحت عنوان «یادآوری مهم» از جلال الدین سیوطی، نقل شده احادیثی که از پیامبر گرامی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ روایت شده به سه بخش صحیح، حسن و ضعیف، تقسیم می شود از این رو نقل روایتی در این کتاب به معنای صحّت آن روایت نیست.

2- پوشیده نماند که روایت مزبور برگرفته از نسخه خطی است که در نسخه چاپی دارالمعرفه، نیامده است.

ابن قیس الصّدفی، عن أبيه، عن جدّه، قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: «يكون بعد المهديّ القحطانيّ...».

روایتی از ابو جحیفه وهب بن عبد الله سوائی

که در صفحات قبل ذکر شد، بنگرید به حدیث شماره 49.

روایاتی از ام سلمه هند

مهدیّ علیه السلام، از فرزندان فاطمه علیها السلام است

246- سنن ابو داود، ج 2، ص 422:

حدّثنا احمد بن ابراهيم، ثنا عبد الله بن جعفر الرّقّيّ، ثنا أبو الملیح الحسن بن عمر، عن زياد بن بيان، عن عليّ بن نفيل، عن سعيد بن المسيّب، عن امّ سلمه، قالت: سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم يقول:

«المهديّ من عترتي من ولد فاطمه» (1).

قال عبد الله بن جعفر: وسمعت أبا الملیح يثنى على عليّ بن نفيل و يذكر منه صلاحا.

247- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1368، حدیث شماره 4086:

حدّثنا ابو بكر بن أبي شبيب، ثنا أحمد بن عبد الملك، ثنا أبو الملیح الرّقّيّ، عن زياد بن بيان، عن عليّ بن نفيل، عن سعيد بن المسيّب، قال: كنّا عند امّ سلمه فتذاكرنا المهديّ، فقالت: سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم يقول:

ص: 526

1- - نیز بنگرید به: فیض القدير، ج 6، ص 277، شه 9241 «المهديّ [1] من عترتي من ولد فاطمه»؛ الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 124؛ کنز العمال، ج 14، ص 264، ش 38662؛ المسند الجامع، ج 20، ص 705، ش 17670.

«المهدى من ولد فاطمه» (1).

248-التاريخ الكبير، ج 3 (ق 1، ج 2)، ص 346، حديث شماره 1171 در ترجمه زياد بن بيان:

قال عبد الغفار بن داود، حدثنا أبو المليلح الرقي، سمع زياد بن بيان -و ذكر من فضله- سمع علي بن نفيل جد النفيلي، سمع سعيد بن المسيب، عن أم سلمه زوج النبي صلى الله عليه وسلم:

«المهدى حق، وهو من ولد فاطمه». قال أبو عبد الله: وفي اسناده نظر.

249-المعجم الكبير، ج 23، ص 267، حديث شماره 566:

حدثنا الحسين بن إسحاق، ثنا عبد السلام بن عبد الحميد، ثنا أبو المليلح الرقي، عن زياد بن بيان، عن علي بن نفيل، عن سعيد بن المسيب، عن أم سلمه قالت: ذكر المهدى عند النبي صلى الله عليه وسلم فقال: «من ولد فاطمه -رضى الله عنها-».

250-الكامل، ج 3، ص 196، در ترجمه زياد بن بيان (2): كه با دو طريق نقل مي كند:

ثنا الحسين بن عبد الله القطان، و جعفر بن أبي احمد الوزان الحراني، قالوا: ثنا علي بن جميل، ثنا أبو المليلح، عن زياد بن بيان، عن علي بن نفيل، عن سعيد بن المسيب، عن أم سلمه، قالت: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول:

«المهدى من عترتي، من ولد فاطمه».

251-المستدرک، ج 4، ص 557:

أخبرني أبو التضر الفقيه، ثنا عثمان بن سعيد الدارمي، ثنا عبد الله بن صالح، أنا أبو المليلح الرقي، حدثني زياد بن بيان -و ذكر من فضله- قال سمعت علي بن نفيل يقول: سمعت سعيد بن المسيب يقول: سمعت أم سلمه تقول: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يذكر المهدى فقال:

«نعم هو حق، وهو من بني فاطمه».

ص: 527

1- نيز بنگريد به: الفردوس، ج 4، ص 223، ش 6670: الحاوي للفتاوى، ج 2، ص 124.

2- در پاورقى آن آمده است: زياد بن بيان الرقي (الرقه بلد بالشام) التميمي الدمشقي.

252-همان: و حدّثنا أبو أحمد بكر بن محمّد الصّـيرفيّ بمرو، ثنا أبو الأحوص محمّد بن الهيثم القاضي، ثنا عمرو بن خالد الحرّانيّ، ثنا أبو المليح، عن زياد بن بيان، عن عليّ بن نفيل، عن سعيد بن المسيّب، عن أمّ سلمه-رضي الله عنها-قالت: ذكر رسول الله المهديّ فقال: «هو من ولد فاطمه».

253-تذكره الحفّاظ، ج 2، ص 463، حديث شماره 474، ضمن شرح حال احمد بن عبد الملك بن واقد چنين آمده است:

أخبرنا عبد الحافظ بن بدران، أنا عبد الله بن احمد سنة 615، أنا أبو الفتح بن البطّي، أنا أبو الفضل بن خيرون، أنا الحسن بن أحمد البرّاز، أنا أحمد بن محمّد القطّان، أنا أبو جعفر محمّد بن غالب، حدّثني أحمد بن عبد الملك الحرّانيّ، أنا أبو المليح الرّقّيّ، عن زياد بن بيان، عن عليّ بن نفيل، عن سعيد بن المسيّب، عن أمّ سلمه عن النّبيّ صلّى الله عليه وسلم قال:

«المهديّ من ولد فاطمه-عليها السّلام-»

ص: 528

سپاهی که نسبت به مهدیّ علیه السّلام، سوء قصد دارند در سرزمین «بیداء» به زمین فرو می روند و اسلام، استقرار می یابد.

یکی از موضوعات مسلّم که از طریق شماری از صحابه مانند ابو هریره، انس، امّ سلمه، حفصه، رمله، صفیه، عایشه و... در صحاح شش گانه و دیگر مجامع حدیثی اهل سنّت، احادیث فراوانی در خصوص آن نقل شده، موضوع خسف و به زمین فرو رفتن سپاهی در نقطه ای از سرزمین میان مکه و مدینه، به نام «بیداء» (1) است.

محدثان بزرگی مانند «ابو داود» از عالمان پیشین، و «منصور علیّ ناصف» صاحب التّاج الجامع للأصول، از عالمان الأزهر مصر، این گونه از احادیث را در باب مهدیّ علیه السّلام یادآور شده اند، زیرا در پاره ای از این احادیث، امارات و قرائنی وجود دارد که درباره مهدیّ علیه السّلام است، مانند خروج سفیانیّ (بنگرید به: حدیث شماره 244)، بیعت مردم با او

ص: 529

1- -واژه «بیداء» در لغت به معنای بیابان است، و در احادیث مربوط به خسف نام موضع و زمینی است هموار و نرم، در میان مکه و مدینه. «ازهری» می گوید: در میان مسجد الحرام و مسجد النّبی، زمینی است هموار که نام آن «بیداء» است. در لسان العرب، ([1] ماده بید) آمده است: «بیداء: موضع بین مکه و المدینه؛ قال الأزهری: و بین المسجدین أرض ملساء اسمها البیداء، و فی الحدیث: إنّ قوما یغزون البیت، فإذا نزلوا البیداء بعث الله علیهم جبریل علیه السّلام، فیقول: یا بیداء بیدی بهم، و فی روایه: أبیدیهم، فتخسف بهم».

در بین رکن و مقام، احیای سنت پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله، استقرار اسلام در جهان، اجرای عدالت جهانی، مدت حکومت و... که از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام و اوصاف آن حضرت است.

اینک برخی از این احادیث را یادآور می شویم:

254- سنن أبی داود، ج 2، ص 422 و 423؛ شماره 4366، و عون المعبود، ج 11، ص 375، شماره 4366:

حدَّثنا محمد بن المثنی، حدَّثنا معاذ بن هشام، حدَّثنی أبی، عن قتاده، عن صالح أبی الخلیل (1)، عن صاحب (2) له، عن أم سلمه زوج النبی صلی الله علیه و سلم، عن النبی صلی الله علیه و سلم، قال:

«یکون اختلاف عند موت خلیفه، فیخرج رجل (3) من أهل المدینه هاربا إلى مکّه، فیأتيه ناس من أهل مکّه فیخرجونه و هو کاره فیبايعونه بين الركن و المقام، و یبعث إليه بعث من أهل الشام فیخسف بهم بالبيداء بين مکّه و المدینه، فإذا رأى الناس ذلك أتاه أبدال الشام و عصاب أهل العراق فیبايعونه ثم ینشأ رجل من قريش أخواله كلب (4) فیبعث إليهم بعثا، فیظهرون عليهم، و ذلك بعث كلب، و الخيبه لمن لم یشهد غنيمه كلب، فیقسم المال، و يعمل فی الناس بسنّه نبیهم صلی الله علیه و سلم و یلقى الإسلام بجرانه فی الأرض، فیلبث سبع سنين ثم یتوفى و یصلی علیه المسلمون». (5)

ص: 530

1- یعنی ابو الخلیل ضبعی صالح بن ابی مریم.

2- یعنی عبد الله بن حارث بن نوفل.

3- در التاج الجامع للأصول، ج 5، ص 341، الباب السابع فی الخلیفه المهدی رضی الله عنه، آمده است: «رجل هو المهدی». [1]

4- آی بنی کلب.

5- المنار المنیف فی الصحیح و الضعیف، صص 144 و 145: و الحدیث حسن، و مثله ممّا يجوز أن یقال فیهِ: صحیح؛ مجمع البحرین، ج

4، ص 167، ش 4458؛ کنز العمال، ج 14، ص 265، ش 38668-؛

قال أبو داود: و قال بعضهم عن هشام: «تسع سنين» و قال بعضهم «سبع سنين».

الجران: الصّدر، ألقى الإسلام بجرانه، بمعنى غلب و استولى. (1)

شرح حدیث یاد شده

در کتاب عون المعبود، ج 11، ص 376، در شرح حدیث مزبور چنین آمده است:

«هاربا إلى مكّة» لأنّها مأمن كلّ من التجأ إليها، و معبد كلّ من سكن فيها. قال الطّيبی -رحمه الله-: و هو المهديّ؛ زیرا ابو داود، این حدیث را در باب المهديّ، یاد آور شده است.

«فيا تيه ناس من أهل مكّة» أي بعد ظهور أمره، و معرفه نور قدره.

«فيخرجونه» من بيته «و هو كاره» إمّا بليه الإمارة و إمّا خشية الفتنة، و الجملة حالیه معترضه.

«بين الرّكن و المقام» یعنی میان ركن حجر الأسود و مقام حضرت ابراهيم عليه الصّلاه و السّلام.

«و يبعث» به صيغه المجهول، أي و يرسل إلى حربته و قتاله، مع أنّه من أولاد سيّد الأنام، و أقام في البلد الحرام. (بعث جيش از اهل شام). «بيداء» موضعی میان مكه و مدینه است.

«فإذا رأى التّاس ذلك» أي ما ذكر من خرق العاده، و ما جعل للمهديّ من العلامه.

«أبدال» (2) جمع بدل، یعنی أولياء و عبّاد. «عصائب أهل العراق» یعنی خیارهم.

«ثمّ ينشأ» أي يظهر. «رجل من قریش» هذا هو الذي يخالف المهديّ. «أخواله» یعنی

ص: 531

1-1 - کتاب التّهایه؛ [1] أو الفتن و الملاحم، ابن كثير، ج 1، ص 27.

2-2 - در لسان العرب، آمده است: «و الأبدال: قوم من الصّالحين، بهم يقيم الله الأرض،... لا يموت منهم أحد إلاّ قام مكانه آخر، فلذلك سمّوا أبدالاً، و واحد الأبدال العبّاد بدل و بدل؛ و قال ابن دريد: الواحد بديل؛... و الأبدال: الأولياء و العبّاد، سمّوا بذلك لأنّهم كلّما مات منهم واحد أبدل بآخر».

اخوان آن مرد قريشي. «كلب» يعنى أمه كلبيه.

فينازع المهدي من أمره، ويستعين عليه بأخواله من بنى كلب. «فبيعت إليهم بعثا».

يعنى آن مرد قريشى كلبى، سپاهى را به سوى بيعت کنندگان با مهدى، گسيل مى دارد.

«إليهم» أى المبايعين للمهدى، «عليهم» أى فيغلب المبايعون على البعث الذى بعثه - «و ذلك بعث كلب» يعنى انگيزه آن سپاه انگيزه نفسانى است.

«و يعمل» المهدي فى الناس بسنة نبيهم صلى الله عليه و سلم، «و يلقى الإسلام بجرانه».

سخن ابن خلدون درباره روايت ياد شده و نقد آن

«ابن خلدون» پس از نقل روايت ياد شده مى نويسد: «ثم رواه أبو داود من روايه أبى الخليل عن عبد الله بن الحارث عن أم سلمه، فتبين بذلك المبهم فى الإسناد الأول، و رجاله رجال الصّحيحين لا مطعن فيهم ولا مغمز، وقد يقال إنه من روايه قتاده عن أبى الخليل، و قتاده مدلس و قد عنعنه، و المدلس لا يقبل من حديثه إلا ما صرح فيه بالسماع، مع أنّ الحديث ليس فيه تصريح بذكر المهدي». (1)

در عون المعبود، در نقد سخن ابن خلدون آمده است:

قلت: لا شك أنّ أبا داود يعلم تدليس قتاده، بل هو أعرف بهذه القاعده من ابن خلدون، و مع ذلك سكت عنه. ثم المنذرى، و ابن القيم، و لم يتكلموا على هذا الحديث، فعلم أنّ عندهم علما بثبوت سماع قتاده من أبى الخليل لهذا الحديث، و الله أعلم». (2)

255- مسند احمد بن حنبل، ج 6، ص 316 (3):

حدّثنا عبد الله، حدّثنى أبى، ثنا عبد الصّمد و حرمى المعنى قالا: ثنا هشام، عن قتاده، عن أبى الخليل، عن صاحب له، عن أم سلمه أنّ رسول الله صلى الله عليه و سلم قال:

ص: 532

1- - مقدمه ابن خلدون، ص 314. [1]

2- - عون المعبود، ج 11، ص 379.

3- - شرح حال «حرمى المعنى» يافت نشد.

«يكون اختلاف عند موت خليفه، فيخرج رجل من المدينة هارب إلى مكّه، فيأتيه ناس من أهل مكّه فيخرجونه و هو كاره فيبايعونه بين الركن و المقام، فيبعث إليهم جيش من الشّام فيخسف بهم بالبيداء، فإذا رأى النّاس ذلك أتته أبدال الشّام و عصائب العراق فيبايعونه، ثمّ ينشأ رجل من قريش أخواله كلب فيبعث إليه المكيّ بعثا، فيظهرون عليهم و ذلك بعث كلب، و الخبيبه لمن لم يشهد غنيمه كلب، فيقسم المال و يعمل في النّاس سنّه نبيّهم صلّى الله عليه و سلم، و يلقي الإسلام بجرانه إلى الأرض، يمكث تسع سنين. قال حرمي: أو سبع».

256-مسند أبي يعلى، ج 12، ص 369، ح 6940:

حدّثنا أبو هشام الرفاعي، ثنا وهب بن جرير، ثنا هشام بن أبي عبد الله، عن قتاده، عن صالح أبي الخليل، عن صاحب له -و ربّما قال صالح عن مجاهد- عن أمّ سلمه زوج النّبيّ صلّى الله عليه و سلم قالت:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يكون اختلاف عند موت خليفه فيخرج رجل من قريش من أهل المدينة هاربا إلى مكّه فيأتيه ناس من أهل مكّه و هو كاره فيبايعهم بين الركن و المقام فيبعثون إليه جيشا من الشّام فإذا كانوا بالبيداء خسف بهم، فإذا بلغ النّاس ذلك أتاه أبدال اهل الشّام و عصائب من أهل العراق، فيبايعونه و ينشأ رجل من قريش، أخواله كلب، فيبعث إليهم بعثا-أو قال جيشا فيهم مؤمنهم- و يظهرون عليهم فيقسم بين النّاس فيهم، و يعمل فيهم سنّه نبيّهم، و يلقي الإسلام بجرانه [\(1\)](#) إلى الأرض، يمكث سبع سنين».

257-المعجم الأوسط، ج 2، ص 89، حديث شماره 1175:

حدّثنا أحمد، قال حدّثنا عبد الله بن جعفر، قال حدّثنا عبيد الله بن عمرو، عن معمر، عن قتاده، عن مجاهد، عن أمّ سلمه، قالت: سمعت رسول الله صلّى الله عليه و سلم يقول:

«يكون اختلاف عند موت خليفه، فيخرج رجل من بنى هاشم، فيأتي مكّه فيستخرجه النّاس من بيته و هو كاره فيبايعونه بين الركن و المقام، فيجهّز إليه جيش من

ص: 533

الشَّام، حتَّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم، فيأتيه عصائب العراق و أبدال الشَّام، و ينشأ رجل بالشَّام، و أخواله كلب، فيجهَّز إليه جيش فيهزمهم الله فتكون الدَّائره عليهم (1)، فذلك يوم كلب، الخائب من خاب من غنيمه كلب، فيستفتح الكنوز، و يقسم المال، و يلقي الإسلام بجرانه إلى الأرض، فيعيش بذلك سبع سنين، أو قال: تسع سنين». (2)

258- المعجم الكبير، ج 23، ص 390، حديث شماره 931:

حدَّثنا حفص بن عمر بن الصَّبَّاح الرُّقِّي، ثنا عبيد الله بن عمرو، عن معمر، عن قتاده، عن مجاهد، عن أم سلمه قالت:

قال رسول الله صلَّى الله عليه و سلم: «يكون اختلاف عند موت خليفه، فيخرج رجل من بنى هاشم من المدينه إلى مكَّه فيجيئه ناس فيبايعونه بين الرُّكن و المقام و هو كاره فيجهَّز لهم جيش من الشَّام، حتَّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم فيأتيهم عصائب أهل العراق و أبدال الشَّام، و ينشأ رجل بالشَّام، أخواله كلب، فيجهَّز إليهم جيشا فيهزمهم الله و تكون الدائره عليهم، و ذلك يوم كلب، و الخائب من خاب من غنيمه كلب، و يستخرج الكنوز، و يقسم المال، و يلقي الإسلام بجرانه إلى الأرض، يعيش في ذلك سبع سنين، أو ست سنين».

قال عبيد الله: فحدَّثت به ليثا فقال حدَّثنيه مجاهد.

259- موارد الظُّمان إلى زوائد ابن حبان، ج 6، ص 133، حديث شماره 1881، باب ما جاء في المهديّ:

أخبرنا أبو يعلى، حدَّثنا محمّد بن يزيد بن رفاعه، حدَّثنا وهب بن جرير، حدَّثنا هشام ابن أبي عبد الله، عن قتاده، عن صالح أبي الخليل، عن مجاهد، عن أم سلمه، قالت:

قال رسول الله صلَّى الله عليه و سلم: «يكون اختلاف عند موت خليفه، يخرج رجل من قريش من اهل المدينه إلى مكَّه، فيأتيه ناس من أهل مكَّه، فيخرجونه و هو كاره، فيبايعونه بين الرُّكن

ص: 534

1- فتكون الدَّبره عليهم.

2- نيز بنگريد به: مجمع البحرين، ج 4، ص 167، ش 4458؛ مجمع الزوائد، ج 7، ص 315.

والمقام، فيبتعثون إليه جيشاً من أهل الشام، فإذا كانوا بالبيداء خسف بهم، فإذا بلغ الناس ذلك أتاه أهل الشام وعصائب من أهل العراق، فيبايعونه، وينشأ رجل من قريش أخواله من كلب فيبتعثون إليهم جيشاً فيهمز مومهم و يظهرون عليهم، فيقسم بين الناس فيهم، ويعمل فيهم بسنة نبيهم و يلقي الإسلام بجرانه (1) إلى الأرض، يمكث سبع سنين».

گروهی که نسبت به مهدی علیه السلام، قصد سوء دارند، در بیداء، نابود می گردند

260- سنن أبي داود مع العون، ج 11، ص 380، شماره 4269 (كتاب المهدى) و بذل المجهود في حل أبي داود، كتاب الملاحم باب في ذكر المهدى، ج 17، ص 198:

حدثنا عثمان بن أبي شيبة، حدثنا جرير، عن عبد العزيز بن رفيع، عن عبيد الله بن القبطي، عن أم سلمة عن النبي صلى الله عليه وسلم بقصه جيش الخسف، قلت: يا رسول الله، كيف بمن كان كارها؟ قال:

«يخسف بهم ولكن يبعث يوم القيامة على نيتهم».

261- صحيح مسلم بشرح النووي، ج 18، ص 4 و 5 (كتاب الفتن و أشرط الساعه):

حدثنا قتيبة بن سعيد و أبو بكر بن أبي شيبة و إسحاق بن إبراهيم - و اللفظ لقتيبة - قال إسحاق: أخبرنا، و قال الآخرون: حدثنا جرير، عن عبد العزيز بن رفيع، عن عبيد الله بن القبطي قال: دخل الحارث بن أبي ربيعة و عبد الله بن صفوان و أنا معهما على أم سلمة أم المؤمنين، فسألاها عن الجيش الذي يخسف به و كان ذلك في أيام الزبير، فقالت:

قال رسول صلى الله عليه وسلم: «يعوذ عائد بالبيت فيبعث إليه بعث، فإذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بهم».

فقلت: يا رسول الله فكيف بمن كان كارها؟

ص: 535

1- - خطابی در معالم السنن، ج 4، ص 344 نوشته است: الجران، مقدّم العنق، و أصله في البعير إذا مدّ عنقه على وجه الأرض، فيقال ألقى البعير جرانه، و إنما يفعل ذلك إذا طال مقامه في مناخر، فضرب الجران مثلاً للإسلام إذا استقرّ قراره فلم يكن فتنه و لا هيج، و جرت أحكامه على العدل و الاستقامه.

قال: «يخسف به معهم، ولكنّه يبعث يوم القيامة على نبيّته» (1).

وقال أبو جعفر: هي بيدااء المدينة.

262- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1351، حديث شماره 4065، باب جيش البيداء كه با سه طريق نقل مي كند:

حدّثنا محمّد بن الصّبّاح، و نصر بن عليّ، و هارون بن عبد الله الحّمّال، قالوا: ثنا سفیان ابن عيينه، عن محمّد بن سوجه، سمع نافع بن جبیر يخبر عن أمّ سلمه، قالت: ذكر النّبىّ صلّى الله عليه و سلم الجيش الذي يخسف بهم، فقالت أمّ سلمه: يا رسول الله، لعلّ فيهم المكره؟

قال: «إنّهم مبعوثون على نبيّاتهم».

263- المصنّف، ابن أبي شيبة، ج 8، ص 609، كتاب الفتن، ص 40، حديث 115:

حدّثنا عفّان، قال ثنا عمران القطّان، عن قتاده، عن أبي الخليل، عن عبد الله بن الحارث، عن أمّ سلمه، قالت:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يباع لرجل بين الرّكن و المقام كعدّه أهل بدر، فتأتيه عصابات العراق و أبدال الشّام، فيغزّوهم جيش من أهل الشّام، حتّى إذا كانوا بالبيداء يخسف بهم، ثمّ يغزّوهم رجل من قريش أخواله كلب، فيلتقون فيهمهم الله» فكان يقال: الخائب من خاب غنيمه كلب».

264- المعجم الكبير، ج 23، ص 295، حديث شماره 656:

حدّثنا أحمد بن موسى الشّاميّ البصريّ، ثنا سهل بن تمام بن بزيع، ثنا عمران القطّان، عن قتاده عن أبي الخليل، عن عبد الله بن الحارث، عن أمّ سلمه قالت:

ص: 536

1- در التّاج الجامع للأصول، ج 5، ص 341 در الباب السّابع في الخليفة المهديّ رضی الله عنه، پس از نقل حديث یاد شده، آمده است: این حديث را بخاری، مسلم و ترمذی در كتاب الفتن روايت کرده اند، و ابو داود، در كتاب المهديّ، روايت کرده «جز ما منه بأنّ هذا الجيش الذي يخسف به هو الذي يأتي لقتال المهديّ رضی الله عنه، و يؤيّد هذا ما بعده» که حديث شماره 254- که از پيش نگاشته شد-را برای تأييد نظر خویش نقل می کند.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يباع لرجل بين الركن والمقام عدّه أهل بدر، فتأتيه عصابات العراق و أبدال الشّام، فيغزوهم جيش من أهل الشّام، حتّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم، يغزوهم رجل من قريش أخواله كلب، فيلتقون فيهم مهم، فكان يقال: الخائب من خاب غنيمه كلب».

265-همان، ج 23، ص 389، حديث شماره 930:

حدّثنا يعقوب بن إسحاق المخرميّ، ثنا عفّان بن مسلم، ثنا عمران القطنان، عن قتاده، عن أبي الخليل، عن عبد الله بن الحارث، عن أم سلمه قالت:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يباع لرجل بين الركن والمقام كعدّه أهل بدر، فتأتيه عصابات العراق و أبدال الشّام، فيغزوهم جيش من أهل الشّام، حتّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم، ثمّ يغزوهم رجل من قريش أخواله كلب، فيلتقون فيهم مهم الله. فكان يقال: الخائب من خاب غنيمه كلب» (1).

266-المستدرک، ج 4، ص 431:

حدّثنا عليّ بن حمشاذ العدل، ثنا ابراهيم بن الحسين الهمدانيّ، ثنا عمرو بن عاصم الكلابيّ، ثنا ابو العوام القطنان، ثنا قتاده، عن أبي الخليل، عن عبد الله بن الحارث، عن أم سلمه رضی الله عنها قالت:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يباع لرجل من امتی بين الركن والمقام كعدّه أهل بدر، فيأتيه عصب العراق و أبدال الشّام، فيأتيهم جيش من الشّام، حتّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم، ثمّ يسير إليه رجل من قريش أخواله كلب فيهم مهم الله».

قال: «و كان يقال: إنّ الخائب يومئذ من خاب من غنيمه كلب».

267-المعجم الأوسط، ج 6، ص 222، حديث شماره 5469:

ص: 537

1- نیز بنگرید به: هیثمی، مجمع البحرین، هیثمی، ج 4، ص 164، ش 4452 (عین همان مضمون با اندکی تفاوت در عبارت).

حدَّثنا محمد بن عثمان بن أبي شيبة، حدَّثنا محمد بن عمران بن أبي ليلي، قال: حدَّثنا المطلب بن زياد، عن ليث بن أبي سليم، عن أبي جعفر محمد بن علي بن حسين، عن أم سلمه، قالت:

قال رسول الله صَلَّى الله عليه وسلم: «يسير ملك المشرق إلى ملك المغرب فيقتله، ثم يسير ملك المغرب إلى ملك المشرق فيقتله، فيبعث جيشاً إلى المدينة يخسف بهم، ثم يبعث جيشاً فينسى ناساً (1) من أهل المدينة، فيعود عائد بالحرم، فيجتمع الناس إليه كالطائر (2) الوارده المتفرقة حتى يجمع إليه ثلاث مائه وأربعة عشر فيهم نسوه، فيظهر على كل جبار و ابن جبار، و يظهر من العدل ما يتمنى له الأحياء أمواتهم، فيحیی سبع سنين، فإن زاد ساعه فأربع عشره، ثم ما تحت الأرض خير ممّا فوقها».

روایاتی از حفصه درباره خسف

(3)

268- صحیح مسلم بشرح النووی، ج 18، ص 5:

حدَّثنا عمرو التَّاقِد، و ابن أبي عمر - و اللَّفْظ لعمر و - قالوا: حدَّثنا سفيان بن عيينه، عن أمية بن صفوان سمع جده عبد الله بن صفوان يقول: أخبرتني حفصه أنها سمعت النبي صَلَّى الله عليه وسلم يقول:

«ليؤمن هذا البيت جيش يغزونه، حتى إذا كانوا بببداء من الأرض يخسف بأوسطهم و ينادى أولهم آخرهم، ثم يخسف بهم فلا يبقى إلا الشريد الذي يخبر عنهم».

فقال رجل: أشهد عليك أنك لم تكذب على حفصه، و أشهد على حفصه أنها لم تكذب على النبي.

ص: 538

1- -در الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 129 آمده است: «فینشأ ناس».

2- -همان: «كالطير».

3- -درباره ارتباط این گونه از احادیث با موضوع مهدویت، به مقدمه حدیث شماره 254 مراجعه شود.

أخبرني محمد بن داود المصيصي قال: حدثنا يحيى بن محمد بن سابق قال: حدثنا أبو سلمة قال: حدثنا عبد السلام عن الدلاني، عن عمرو بن مرّه، عن سالم بن أبي الجعد، عن أخيه قال: حدثني ابن ربيعه، عن حفصه بنت عمر قالت:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يبعث جند إلى هذا الحرم، فإذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بأولهم و آخرهم و لم ينج أوسطهم». قلت: رأيت إن كان فيهم مؤمنون؟ قال: «تكون لهم قبورا».

أخبرنا الحسين بن عيسى قال: حدثنا سفيان، عن أمية بن صفوان بن عبد الله بن صفوان سمع جده يقول: حدثتني حفصه أنه قال صلى الله عليه وسلم:

قال صلى الله عليه وسلم: «ليؤمن هذا البيت جيش يغزونه، حتى إذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بأوسطهم، فينادى أولهم و آخرهم فيخسف بهم جميعا، و لا ينجو إلا الشريد الذي يخبر عنهم».

فقال له رجل: أشهد عليك أنك ما كذبت على جدك، و أشهد على جدك أنه ما كذب على حفصه، و أشهد على حفصه أنها لم تكذب على النبي صلى الله عليه وسلم.

روايتي از ام المؤمنين

270- صحيح مسلم بشرح النووي، ج 18، ص 6:

و حدثني محمد بن حاتم بن ميمون، حدثنا الوليد بن صالح، حدثنا عبيد الله بن عمرو، حدثنا زيد بن أبي أنيسة، عن عبد الملك العامري، عن يوسف بن ماهك، أخبرني عبد الله ابن صفوان، عن أم المؤمنين أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:

«سيعوذ بهذا البيت -يعنى الكعبة- قوم ليست لهم منعه و لا عدد و لا عدّه، يبعث إليهم جيش، حتى إذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بهم».

قال يوسف: وأهل الشام يومئذ يسرون إلى مكّه، فقال عبد الله بن صفوان: أما والله ما هو بهذا الجيش.

در کتاب التّاج الجامع للأصول، ج 5، ص 341، در شرح روایت یاد شده، آمده است:

حقاً ليس هو هذا الجيش الآتي لقتال ابن الزبير، لأنّه لم يخسف به، وما سمعنا بجيش خسف به للآن، ولو وقع لاشتهر أمره كأصحاب الفيل.

روایتی از امّ حبیبه - رمله

نابودی گروهی که نسبت به مهدی علیه السلام، سوء قصد دارند

271- المعجم الأوسط، ج 5، ص 27 و 28، حدیث شماره 4042:

حدّثنا علی بن سعید، ثنا عبد الرحمن بن سلمه الرّازی (1)، قال: حدّثنا سلمه بن الفضل، عن محمّد بن إسحاق، عن محمّد بن ابراهیم التیمی، عن أبی الجرّاح مولی امّ حبیبه، عن امّ حبیبه، قالت: سمعت رسول الله صلّى الله عليه وسلم يقول:

«يخرج ناس من قبل المشرق يريدون رجلا عند البيت، حتّى إذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بهم (2)، فيلحق بهم من يخلفهم، فيصيبهم ما أصابهم».

قلت: یا رسول الله، فكيف بمن أخرج مستكرها؟

قال: «يصبیه ما أصاب النّاس، ثمّ یبعث الله كلّ امرئ علی نیته».

ص: 540

1- در المعجم الأوسط، عبد الرحمن بن مسلم الرّازی آمده که ظاهراً اشتباه است.

2- الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 130.

272- عارضه الأحمدي، شرح صحيح الترمذي، أبواب الفتن، باب ما جاء في الخسف، ج 9، ص 33:

حدّثنا محمود بن غيلان، حدّثنا أبو نعيم، حدّثنا سفيان، عن سلمه بن كهيل، عن أبي إدريس المرهبي، عن مسلم بن صفوان، عن صفية قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا ينتهي الناس عن غزو هذا البيت، حتى يغزو جيش حتى إذا كانوا بالبیداء-أو ببیداء من الأرض-، خسف بأولهم وآخرهم، ولم ينج أوسطهم».

قلت: يا رسول الله، فمن كره منهم؟

قال: «يبعثهم الله على ما في أنفسهم».

قال أبو عيسى: هذا حديث حسن صحيح. (2)

273- سنن ابن ماجه، ج 2، ص 1351، شماره 4064:

حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، ثنا الفضل بن دكين، ثنا سفيان عن سلمه بن كهيل، عن أبي إدريس المرهبي، عن مسلم بن صفوان، عن صفية قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا ينتهي الناس عن غزو هذا البيت، حتى يغزو جيش، حتى إذا كانوا بالبیداء(أو ببیداء من الأرض) خسف بأولهم وآخرهم، ولم ينج أوسطهم»:

قلت: فإن كان فيهم من يكره؟ قال: «يبعثهم الله على أنفسهم».

274- همان، ص 1350، شماره 4063:

حدّثنا هشام بن عمار، سفيان بن عيينه، عن أمية بن صفوان بن عبد الله بن صفوان سمع جده عبد الله بن صفوان يقول: أخبرتنى حفصه أنها سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول:

«ليؤمن هذا البيت جيش يغزونه حتى إذا كانوا ببیداء من الأرض، خسف بأوسطهم

ص: 541

1- درباره ارتباط این گونه احادیث با موضوع مهدویت، به مقدمه حدیث شماره 254 مراجعه شود.

2- توضیح این عبارت را در ذیل حدیث شماره 168 بنگرید.

و ينادى أولهم آخرهم، فيخسف بهم فلا يبقى منهم إلا الشريد الذي يخبر عنهم».

فلما جاء جيش الحجاج ظننا أنهم هم. فقال رجل: أشهد عليك أنك لم تكذب على حفصه، وأن حفصه لم تكذب على النبي صلى الله عليه وسلم.

275-مسند احمد، ج 6، ص 336 و 337:

حدّثنا عبد الله، حدّثني أبي، ثنا وكيع، قال: ثنا سفيان، عن سلمه بن كهيل، عن أبي إدريس، عن ابن صفوان، عن صفية أم المؤمنين قالت:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا ينتهي الناس عن غزو هذا البيت حتى يغزوه جيش، حتى إذا كانوا بببداء من الأرض خسف بأولهم و آخرهم، و لم ينج أوسطهم».

قالت: قلت: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم، رأيت المكره منهم؟

قال: «يبعثهم الله على ما فى أنفسهم».

قال سفيان: قال سلمه: فحدّثني أبو الجعد، عن مسلم نحو هذا الحديث.

276-همان، حدّثنا عبد الله، حدّثني أبي، ثنا عبد الرحمن بن مهدي، ثنا سفيان، عن سلمه يعنى ابن كهيل، عن أبي إدريس، عن ابن صفوان، عن صفية بنت حبي، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:

«لا ينتهي الناس عن غزو هذا البيت، حتى إذا كانوا بببداء من الأرض خسف بأولهم و آخرهم، و لم ينج أوسطهم».

قالوا: يا رسول الله، يكون فيهم المكره اقال: «يبعثهم الله على ما فى أنفسهم».

رواياتى از عايشه

صحيح البخارى، ج 3، ص 19 (كتاب البيوع، باب ما ذكر فى الأسواق) وفتح البارى بشرح صحيح البخارى، ج 4، ص 338:

حدّثنا محمد بن الصّبّاح، حدّثنا إسماعيل بن زكريّا، عن محمد بن سوجه، عن نافع بن جبير بن مطعم قال حدّثتنى عائشه رضى الله عنها قالت:

ص: 542

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عليه و سلم: «يغزو جيش الكعبة، فإذا كانوا ببیداء من الأرض يخسف بأولهم و آخرهم».

قالت: قلت يا رسول الله صَلَّى اللهُ عليه و سلم، كيف يخسف بأولهم و آخرهم و فيهم أسواقهم و من ليس منهم؟ قال:

«يخسف بأولهم و آخرهم، ثم يبعثون على نياتهم».

نیز بنگرید به صحیح مسلم بشرح التّووی، ج 18، ص 6 و 7.

درباره ارتباط این گونه از احادیث به موضوع مهدویت، بنگرید به مقدمه حدیث شماره 254.

277-الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان، ج 8، ص 267، حدیث شماره 6720، ذکر الخبر المدحض قول من نفی كون الخسف في هذه الأمة:

أخبرنا الحسين بن سفيان، قال حدثنا محمد بن بكار بن الريان، قال: حدثنا اسماعيل ابن زكريا، عن محمد بن سوقه، قال: سمعت نافع بن جبیر بن مطعم، يقول: حدثتني عائشه قالت:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عليه و سلم: «يغزو جيش الكعبة، حتى إذا كانوا ببیداء من الأرض خسف بأولهم و آخرهم».

قالت عائشه: يا رسول الله، و فيهم سواهم و من ليس منهم!

قال: «يخسف بأولهم و آخرهم، ثم يبعثون على نياتهم».

278-حليه الأولياء، ج 5، ص 11:

حدثنا محمد بن علي بن مسلم العقيلي، ثنا الحسين بن علي الوليد الفسوي، ثنا سعيد ابن سليمان [سفيان بن سليمان]، ثنا أبو إسحاق بن حمزه، ثنا أبو بكر بن الجعد ح. و حدثنا أبو أحمد محمد بن أحمد الجرجاني، ثنا الحسن بن سفيان، قال: ثنا محمد بن بكار، ثنا إسماعيل بن زكريا، ثنا محمد بن سوقه، عن نافع بن جبیر بن مطعم قال: حدثتني عائشه قالت:

ص: 543

قال رسول الله: «يغزو جيش الكعبة، حتى إذا كانوا ببيداء من الأرض خسف بأولهم و آخرهم، وفيهم أشرافهم».

قالت عائشه: فقلت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم، فكيف يخسف بأولهم و آخرهم و فيهم أشرافهم [و من ليس منهم؟!]

قال: «يخسف بأولهم و آخرهم، ثم يبعثون على نياتهم».

صحيح متفق عليه، من حديث محمد بن سوقفه. و رواه الثوري و ابن عيينه عن محمد بن نافع عن أم سلمه.

ص: 544

چند روایت مرسل

روایتی از علی بن الحسین امام زین العابدین علیه السلام

هلاک نشدن امت، به خاطر وجود پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله، مهدی و مسیح علیهما السلام

279-مشکاه المصابیح، ج 3، ص 293، حدیث شماره 6287، کتاب المناقب، باب ثواب هذه الأمة، فصل سوم:

روی رزین، عن جعفر، عن أبيه، عن جدّه، قال:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أبشروا، و أبشروا، إتما مثل امتی مثل الغیث، لا یدری آخره خیر أم أوله، أو كحدیقه أطعم منها فوج عامما، ثم اطعم منها فوج عامما، لعل آخرها فوجا أن يكون أعرضها عرضا و أعمقها عمقا، و أحسنها حسنا.

كيف تهلك أمه أنا أولها، و المهدی و سبطها، و المسيح آخرها. و لكن بین ذلك فیج أعوج ليسوا متی و لا أنا منهم».

در مرقاه المفاتیح شرح مشکاه المصابیح، ج 10، ص 657، حدیث شماره 6287 آمده است:

جعفر صادق [علیه السلام]، از پدرش: محمد باقر [علیه السلام]، از جدش: زین العابدین علی بن حسین بن علی بن ابی طالب-رضی الله عنه-روایت کرده. و چنین سندی را «سلسله الذهب»

ص: 545

تکرار «أبشروا» برای تأکید است و یا «أبشروا» نخست، برای دنیا و «أبشروا» دوم برای آخرت. و بعید نیست که دو می به معنای «بشروا» باشد همان گونه که در کتاب قاموس اللّغه آمده است.

مثل افراد امت همچون انواع باران است در حصول منفعت، که گروهی در یک سال و گروهی در سال دیگر از آن بهره مند می گردند. واژه «فوجا» منصوب است از باب تمیز، «أعرضها» خبر «یکون» می باشد. «فیج» به فتح فاء و سکون یاء و جیم یعنی فوج. مفرد آوردن «أعوج» به اعتبار لفظ فوج است. تمثیل به باران و بوستان، مانند آیه شریفه **أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ (1)** از باب استعاره در تساوی است نظیر «جالس الحسن أو ابن سیرین».

روایت مزبور «مرسل» است، زیرا امام زین العابدین [علیه السلام]، از بزرگان تابعان به شمار می آید و همچنین فرزندش محمد باقر [علیه السلام] از تابعان است، که جابر بن عبد الله، را درک کرده و از وی حدیث شنیده اند. و پیشوایان برجسته مانند: ابو حنیفه، مالک بن انس، ثوری، ابن عیینه و جز اینان، از امام جعفر صادق [علیه السلام]، حدیث شنیده اند. امام صادق [علیه السلام] در کنار قبر پدرش محمد باقر [علیه السلام]، و جدش زین العابدین [علیه السلام]، در بقیع دفن شده است.

روایاتی از قتاده بن دعامه

اشاره

خاطر نشان می سازد که قتاده بن دعامه، از تابعان به شما می آید بنابراین، روایت وی مرسل است.

ص: 546

280-سنن أبی داود، ج 2، ص 423 و سنن أبی داود، تحقیق کمال یوسف، ج 2، ص 510، حدیث شماره 4286:

حدَّثنا هارون بن عبد الله، أخبرنا عبد الصّمد، عن همّام، عن قتاده بهذا الحديث (يعني حديث شماره 254 که در صفحات قبل آورده شد).

281-الفتن و الملاحم، نعیم بن حمّاد، ص 188:

حدَّثنا ابن ثور و عبد الرّزّاق، عن معمر، عن قتاده قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يخرج المهديّ من المدينة إلى مكّه، فيستخرجونه النَّاس من بينهم، فيبايعونه بين الرّكن و المقام و هو كاره» (1).

282-همان، ص 197:

حدَّثنا عبد الرّزّاق، عن معمر، عن قتاده قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «إنّه يستخرج الكنوز و يقسم المال، و يلقى الإسلام بجرانه».

283-همان، ص 194.

حدَّثنا ابن ثور، (2) و عبد الرّزّاق و ابن معاذ، عن معمر، عن قتاده قال:

قال رسول الله صلّى الله عليه و سلم: «يأتيه عصائب العراق و أبدال الشّام فيبايعونه بين الرّكن و المقام، فيلقى الإسلام بجرانه».

284-المصنّف، عبد الرّزّاق صنعانيّ يمانيّ، ج 11، ص 371. (باب في المهديّ)، حدیث شماره 20769:

أخبرنا عبد الرّزّاق، عن معمر، عن قتاده يرفعه إلى النّبّي صلّى الله عليه و سلم قال:

ص: 547

1- الحاوی للفتاوی، ج 2، ص 152.

2- ابن ثور، یعنی محمّد بن ثور الصّنعانيّ، (بنگريد به: تقریب التهذيب، ج 2، ص 149)، در الفتن و [1] الملاحم، ... [2] ابو ثور آمده، که ظاهراً صحیح آن ابن ثور است.

يكون اختلاف عند موت خليفه، فيخرج رجل من المدينه فيأتي مكّه، فيستخرجه الناس من بيته و هو كاره، فيبايعونه بين الركن و المقام، فيبعث إليه جيش من الشّام، حتّى إذا كانوا بالبيداء خسف بهم، فيأتيه عصاب العراق و أبدال الشّام فيبايعونه، فيستخرج الكنوز و يقسم المال، و يلقي الإسلام بجرانه إلى الأرض، يعيش في ذلك سبع سنين - أو قال: تسع سنين -.

و در پاورقى آن آمده است: أخرجه أبو داود من حديث قتاده عن صالح أبي الخليل عن صاحب له، عن أم سلمه. و أخرجه الطّبرانيّ أيضا (المعجم الكبير، ج 23، ص 390، حديث شماره 931) قال الهيثميّ، رجاله رجال الصّحيح.

ص: 548

*فهرست احاديث، به ترتيب الفبا

*فهرست موضوعي احاديث، به ترتيب الفبائي راويان صحابي

*فهرست موضوعي براساس شماره احاديث

*فهرست طبقات راويان

*فهرست راويان به ترتيب الفبا، همراه با شماره طبقه و روايت

*منابع و مآخذ

ص: 549

حديثاويشماره حديث

الف

ابشركم بالمهدى، يبعث في امتي... ابو سعيد خدرى 93،94

أبشروا، أبشروا، إنما مثل امتي... على بن الحسين زين العابدين عليه السلام 279

أبشري المهدي منكحسين بن علي بن أبي طالب عليه السلام 75

إذا أقبلت الرايات السود من خراسان... ابن مسعود 211

إذا أقبلت الرايات السود من قبل المشرق... ابو هريره 7،9

إذا أقبلوا برايات السود من عقب خراسان... ثوبان 37

إذا رأيتم الرايات السود قد جاءت من قبل خراسان.../ثوبان 38

إذا رأيتم الرايات السود قد خرجت... ابن مسعود 210

إسم المهدي اسميا ابو سعيد خدرى 77

إن قصر فسبع، وإلا فثمان وإلا فتسع،... ابو هريره 30

إنّا أهل بيت اختار الله لنا الآخره... ابن مسعود 205 تا 209

إن في امتي المهدي، يخرج... ابو سعيد خدرى 91

إن من امرائكم أميرا يحثي المال حثيا... ابو سعيد خدرى 131

إنّ هذا الدّين لن يزال ظاهراً على من ناواه... جابر بن سمره سوائي 46

إنّه يستخرج الكنوز ويقسم المال ويلقى الإسلام بجرانهقتاده 282

ب

بل متاً، بنا يختم الدّين كما بنا فتح... امير المؤمنين عليّ عليه السّلام 229

بل متاً، بنا يختم الله كما بنا فتح... امير المؤمنين عليّ عليه السّلام 231

بنا يختم الدّين كما بنا فتح... امير المؤمنين عليّ عليه السّلام 230

ت

تأوى إليه أمته كما تأوى النّحله يعسوبها،... ابو سعيد خدرى 137

تجىء فتنة غبراء مظلمه، ثمّ يتبع الفتن... عوف بن مالك 238

تخرج رايات سود من خراسان لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء ابو هريره 8

تخرج من خراسان رايات سود لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء ابو هريره 4،5

تملاً الأرض جوراً و ظلماً، فيخرج رجل من عترتى... ابو سعيد خدرى 102، 103

تملاً الأرض ظلماً و جوراً ثمّ يخرج رجل من عترتى... ابو سعيد خدرى 101

تنعم امتى فى زمن المهديّ نعمه لم ينعموا مثلها قطّ... ابو سعيد خدرى 117

ح-ذ-ر

حبيبتى فاطمه ما الذى يبكيك؟... عليّ هلالى 236

ذكر رسول الله بلاء يصيب هذه الأمّة،... ابو سعيد خدرى 96

رجل من عترتى، يقاتل على سنّتى كما قاتلت أنا على الوحىعائشه 144

ص: 552

ستكون بعدى فتن، منها فتنه الأجلاس... ابو سعيد خدرى 97

ستكون فتنه لا يهدأ منها جانب إلا جاش... طلحه بن عبيد الله 139

سيخرج من صلب هذا فتى يملأ الأرض جورا و ظلما... ابن عمر 149

سيكون بعدى خلفاء، و من بعد الخلفاء امراء... ماجد صدفى 243

سيكون بينكم و بين الروم أربع هدن،... ابو امامه باهلى 138

سيكون من أهل بيتى رجل يملأ الأرض عدلا... ماجد صدفى 244

سيعوذ بهذا البيت-يعنى الكعبه-قوم... ام المؤمنين 270

فى ذى القعدة تجاذب القبائل [تجاذب القبائل و]... ابن عمرو بن عاص 151، 152

فينزل عيسى بن مريم عليه الصلاه و السلام عند صلاه الفجر... عثمان بن ابى العاص 213

كيف أنتم إذا نزل ابن مريم فيكم و إمامكم منكم. ابو هريره 13، 14، 20

كيف أنتم إذا نزل ابن مريم من السماء فيكم و إمامكم منكم. ابو هريره 21

كيف بكم إذا نزل ابن مريم فأمكم- أو قال:- إمامكم منكم. ابو هريره 16، 17، 18، 19

كيف تهلك امه أنا أولها، و عيسى فى آخرها و المهدي... ابن عباس 148

لا تذهب الأيتام و اللئالى حتى يملك رجل من أهل بيتى... ابن مسعود 200

لا تذهب الدنيا حتى يبعث الله رجلا من أهل بيتى... ابن مسعود 195

لا تذهب الدنيا حتى يلى رجل من أهل بيتى... ابن مسعود 183

لا تذهب الدنيا حتى يملك رجل من أهل بيتي... ابن مسعود 182،189،191

لا تذهب الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي... ابن مسعود 168

لا تذهب أو لا تنقضي الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي... ابن مسعود 165 تا 170، 167

لا تزال أمتي ظاهرين على الحق حتى ينزل عيسى بن مريم... جابر بن عبد الله انصاري 58

لا تزال طائفه من أمتي على الحق ظاهرين على من ناوهم... عمران بن حصين 237

لا تزال طائفه من أمتي يقاتلون على الحق ظاهرين... جابر بن عبد الله انصاري 55، 54، 61، 60، 59، 56

لا تقوم الساعة حتى تمتلئ الأرض ظلما وعدوانا... ابو سعيد خدرى 104، 106، 107

لا تقوم الساعة حتى تملأ الأرض ظلما وجورا وعدوانا... ابو سعيد خدرى 109

لا تقوم الساعة حتى يخرج عليهم رجل من أهل بيتي... ابو هريره 2

لا تقوم الساعة حتى يستخلف رجل من أهل بيتي... ابو سعيد خدرى 110

لا تقوم الساعة حتى يلي رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 161

لا تقوم الساعة حتى يملك رجل من أهل بيتي، أجلي، أفنى... ابو سعيد خدرى 108، 105

لا تقوم الساعة حتى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي... ابن مسعود 164، 190

لا تنقضي الأيام ولا يذهب الدهر حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 171، 169

لا تنقضي الدنيا-أو لا تذهب الدنيا- حتى يلي رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 184

لا يذهب الأيام حتى يملك رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 188

لا يذهب الأيام والليالي، حتى يملك رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي يملأ الأرض قسما ابن مسعود 185

لا يذهب الأيتام والليالي، ولو لم يبق من الدنيا إلا يوم حتى يبعث الله رجلا... ابن مسعود 181

لا يذهب الدنيا حتى يلي رجل من أهل بيتي، يملأ الأرض قسطا وعدلا... ابن مسعود 186

لا يذهب الدنيا حتى يملك رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 174، 172، 180، 179

لا يذهب الدنيا حتى يملك رجل من أهل بيتي، يوافق اسمه اسمي، يملأ الأرض قسطا... ابن مسعود 187

لا يذهب الليالي والأيتام، حتى يملك رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 173

لا يزال الإسلام عزيزا إلى اثني عشر خليفه كلهم من قريش. جابر بن سمره سوائي 41

لا يزال أمر امتي صالحا حتى يمضي اثنا عشر خليفه، كلهم من قريش. ابو جحيفه 49

لا يزال أمر الناس ماضيا ما وليهم اثنا عشر رجلا. جابر بن سمره سوائي 40

لا يزال هذا الدين عزيزا منيعا إلى اثني عشر خليفه... جابر بن سمره سوائي 42، 44

لا يزال هذا الدين قائما حتى يكون عليكم اثنا عشر خليفه... جابر بن سمره سوائي 43

لا ينتهي الناس عن غزو هذا البيت... صفيه 276، 275، 273، 272

لا يتقضى الدنيا حتى يملك العرب رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 175 تا 178

لتملأ الأرض ظلما وجورا، فإذا ملئت ظلما وجورا، بعث الله رجلا اسمه اسمي...

قره بن إياس مزني 240 تا 242

لتملأ الأرض ظلما وجورا، فإذا ملئت ظلما وجورا... قره بن إياس مزني 239

لتملأ الأرض ظلما وعدوانا، ثم ليخرجن من أهل بيتي... ابو سعيد خدرى 111

لن تهلك أمه أنا في أولها، وعيسى بن مريم في آخرها والمهدى في أوسطها. ابن عباس 148

لو لم يبق من الدنيا إلا ليله لملك فيها رجل من أهل بيتي، يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 162، 163

لو لم يبق من الدنيا إلا ليله لملك فيها رجل من أهل بيت النبي صلى الله عليه وسلم أبو هريره، 1

لو لم يبق من الدنيا إلا يوم لبعث الله عزّ وجلّ رجلاً منّا... امير المؤمنين عليّ عليه السّلام 142

لو لم يبق من الدنيا إلا يوم لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يبعث... ابن مسعود 197، 196، 193، 201

لو لم يبق من الدنيا إلا يوم واحد لطوّل الله ذلك اليوم حتّى يبعث... حذيفه بن يمان 74

لو لم يبق من الدّهر إلا يوم لبعث الله رجلاً من أهل بيتي يملأها عدلاً كما ملئت جوراً امير المؤمنين عليّ عليه السّلام و ابو الطّيفيل، 140، 225، 141 تا 228.

ليؤمّنّ هذا البيت جيش يغزونه حتّى إذا كانوا ببداء من الأرض... حفصه و صفيّة 269، 268، 274

ليبعثنّ الله عزّ وجلّ في هذه الأمّة خليفه يحثي المال حثياً و لا يعدّه. ابو سعيد خدرى 130

ليبعثنّ من عترتي رجلاً أفرق الثّنايا، أجلى الجبهه، يملأ الأرض عدلاً... عبد الرّحمن بن عوف 145

ليقومنّ على امتي من أهل بيتي، أقنى، أجلى، يوسع الأرض عدلاً... ابو سعيد خدرى 88

م

منّا الذي يصلّى عيسى بن مريم خلفها ابو سعيد خدرى 136

من أنكر خروج المهديّ فقد كفر بما انزل على محمّد... جابر بن عبد الله انصاري 72

من خلفائكم خليفه يحثو المال حثياً [حثوا] لا يعدّه عدلاً. ابو سعيد خدرى 120

من خلفائكم خليفه يحثي المال حثياً، لا يعدّه عدلاً. ابو سعيد خدرى 129

المهديّ أجلى الجبين أقنى الأنف. ابو سعيد خدرى 82 تا 85

المهديّ حقّ و هو من ولد فاطمه. ام سلمه 248

المهديّ رجل من ولدي وجهه كالكوكب الدرّيّ. حذيفه بن يمان 73

المهديّ منّا أهل البيت، أشمّ الأنف، أقنى، أجلى... ابو سعيد خدرى 90

المهديّ منّا أهل البيت، يصلحه الله في ليلها امير المؤمنين عليّ عليه السّلام 214 تا 224

المهدى من عترتى من ولد فاطمهاّم سلمه 250، 246

المهدى من ولد فاطمه. ابن مسعود 157، 156 و امّ سلمه 253، 249، 247

المهدى من ولدى، ابن أربعين سنه كأنّ وجهه كوكب درى... ابو امامه باهلى 138

المهدى منى أجلي الجبهه، أفتى الأنف... ابو سعيد خدرى 81

المهدى يعيش فى ذلك يعنى بعد ما يملك... ابو سعيد خدرى 99

المهدى يواطى اسمه اسمى و اسم أبيه اسم أبى. ابن مسعود 203

ن

نبينا خير الأنبياء و هو أبوك، و شهيدنا خير الشهداء... ابو أيوب انصارى 76

نحن سبعة بنو عبد المطلب، سادات أهل الجته، أنا، و علىّ أخى، و عمى حمزه، و جعفر، و الحسن و الحسين، و المهديّان بن مالك 33

نحن ولد عبد المطلب ساداه أهل الجته، أنا و... انس بن مالك 32

نعم هو حق و هو من بنى فاطمهاّم سلمه 251

و-ه

و ينزل عيسى بن مريم عليه السلام عند صلاه الفجر... عثمان بن ابى العاص 212

هو رجل من امتى. ابو سعيد خدرىّس از شماره 78

هو رجل من أهل بيتى. ابو سعيد خدرى 78، 80

هو رجل من عترتى. ابو سعيد خدرى 78

هو رجل منى. ابو سعيد خدرى 79

هو من ولد فاطمه. امّ سلمه 252

ص: 557

يأتيه عصائب العراق و أبدال الشام فيبايعونه بين الركن و المقام...قتاده284

يبايح لرجل بين الركن و المقام...ابو هريره22 تا 29

يبايح لرجل بين الركن و المقام كعدّه أهل بدر، فتأتيه عصائب العراق...ام سلمه263 تا 266

يحثي المال حثيا، لا يعدّه عدّا، يملأ الأرض عدلا...ابو سعيد خدرى123

يخرج رجل من امّتى يقول بسنتى...ابو سعيد خدرى135

يخرج رجل من امّتى يواطئ اسمه اسمى و خلقه خلقى...ابن مسعود155

يخرج رجل من أهل بيتى عند انقطاع من الزّمان...ابو سعيد خدرى135

يخرج رجل من أهل بيتى يواطئ اسمه اسمى و خلقه خلقى...ابن مسعود154

يخرج رجل من وراء التّهر يقال له الحارث بن حرّاث...امير المؤمنين علىّ عليه السّلام232

يخرج رجل يقال له السّفيانيّ فى عمق دمشق و عامّه من يتّبعه...ابو هريره10

يخرج فى آخر امّتى المهديّ، يسقيه الله الغيث، و...ابو سعيد خدرى112

يخرج فى آخر الزّمان خليفه يعطى الحقّ بغير عدد.ابو سعيد خدرى124

يخرج فى آخر الزّمان خليفه يعطى المال بغير عدد.ابو سعيد خدرى122

يخرج قوم من قبل المشرق فيوطّئون للمهديّ سلطانه.عبد الله بن حارث بن جزء147

يخرج من خراسان رايات سود لا يردّها شيء حتّى تنصب بإيلياء.ابو هريره6

يخرج المهديّ فى امّتى...ابو سعيد خدرى92

يخرج المهديّ من المدينه إلى مكّه...قتاده281

يخرج المهديّ و على رأسه عمامه [غمامه]فيها مناد ينادى هذا المهديّ خليفه الله فاتّبعوه. ابن عمر153

يخرج المهديّ و على رأسه ملك ينادى: إنّ هذا المهديّ فاتّبعوه.ابن عمرو بن عاص153

يخرج المهديّ و على رأسه ملك ينادى: إنّ هذا المهديّ فاتّبعوه.ابن عمر150

يخرج ناس من قبل المشرق يريدون رجلا عند البيت... أم حبيبه رمله 271

ص: 558

يخرج ناس من المشرق فيوطئون للمهدى سلطانه. عبد الله بن حارث بن جزء 146

يخسف بهم ولكن يبعث يوم القيامة على نبيته. ام سلمه 260، 261

يرضى عنه ساكن السماء وساكن الأرض، لا تدع السماء من قطرها شيئا... ابو سعيد خدرى 98

يسير ملك المشرق إلى ملك المغرب فيقتله، ثم يسير ملك المغرب... ام سلمه 267

يعوذ عائذ بالبيت فيبعث إليه بعث فإذا كانوا ببداء... ام سلمه 261

يغزو جيش الكعبه حتى إذا كانوا ببداء من الأرض خسف بأولهم وآخرهمعايشه 277، 278

يغزو هذا البيت جيش فيخسف بهم بالبداء. ابو هريره 11

يقتل عند كنزكم ثلاثة كلهم ابن خليفه... ثوبان 34، 35، 36

يكون اثنا عشر أميرا، كلهم من قریش. جابر بن سمره سوائى 39

يكون اختلاف عند موت خليفه، فيخرج رجل من أهل المدينة... ام سلمه 254 تا 256

يكون بعد الجبابره رجل من أهل بيتي يملأ الأرض عدلا... ماجد صدفي 244

يكون بعدى اثنا عشر أميرا، كلهم من قریش. جابر بن سمره سوائى 50، 53

يكون بعدى خليفه يحثى المال حثيا ولا يعدّه عدّا. ابو سعيد خدرى 128

يكون فى آخر امّتى خليفه يحثو المال حثوا لا يعدّه عدّا. جابر بن عبد الله انصارى 65

يكون فى آخر امّتى خليفه يحثى المال حثيا لا يعدّه عددا. جابر بن عبد الله انصارى 62، 65، 69

يكون فى آخر الزّمان خليفه لا يفصّل عليه أبو بكر و عمر. ابو هريره 3

يكون فى آخر الزّمان خليفه يعطى المال ولا يعدّه عدّا. ابو سعيد خدرى 126

يكون فى آخر الزّمان خليفه يقسم المال ولا يعدّه. ابو سعيد خدرى و جابر بن عبد الله انصارى 63، 66، 68، 121، 127، 132، 133

يكون في آخر الزّمان على تظاهر العمر و انقطاع من الزّمان إمام يكون أعطى النَّاس... ابو سعيد خدرىّ 134

يكون في آخر الزّمان فتنه يحصل النَّاس فيها... امير المؤمنين على عليه السّلام 233,234

يكون في أمّتي خليفه يحثي المال حثيا لا يعدّه عدّا. جابر بن عبد الله انصارىّ 64,67,70

يكون في أمّتي المهديّ إن طال عمره أو قصر عمره... ابو سعيد خدرىّ 113,114

يكون المهديّ في أمّتي إن قصر فسبعا و... ابو سعيد خدرىّ 116

يكون من بعدى اثنا عشر أميرا، كلّهم من قريش. جابر بن سمره سوائى 45

يكون من بعدى اثنا عشر خليفه، كلّهم من قريش. جابر بن سمره سوائى 51

يلي أمر هذه الأُمَّة في آخر زمانها رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي ابن مسعود 159,160

يلي رجل من أهل بيتي يواطئ اسمه اسمي. ابن مسعود 158

يملك رجل من أهل بيتي، أجلى الجبهه، أقنى الأنف... ابو سعيد خدرىّ 89

يملك سبع سنينا ابو سعيد خدرىّ 87

ينزل بأمتي في آخر الزّمان بلاء شديد من سلطانهم... ابو سعيد خدرىّ 100

ينزل عيسى بن مريم، فيقول أميرهم المهديّ: تعال صلّ بنا... (1) جابر بن عبد الله انصارىّ 57

ص: 560

1- -نيز بنگريد به: شماره 212 و 213، به روايت عثمان بن ابى العاص.

روایاتی از ابو هریره 433

ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است 433

ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله برای احقاق حق، قطعی است 433

مقام والای مهدی علیه السلام 434

نشانه های پیش از ظهور 435

خروج سفیانی از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام 437

نزول حضرت عیسی علیه السلام و امامت حضرت مهدی علیه السلام 438

محلّ بیعت با مهدی علیه السلام در میان رکن و مقام است 441

وفور نعمت در حکومت مهدی علیه السلام 443

روایاتی از انس بن مالک 445

مهدی علیه السلام از فرزندان عبد المطلب و از سروران بهشت است 445

روایاتی از ثوبان هاشمی 446

نشانه ای از ظهور و لزوم پیوستن و بیعت با مهدی علیه السلام 446

مهدی علیه السلام، خلیفه الله است 447

روایاتی از جابر بن سمره بن جناده سوائی و ابو جحیفه 448

مهدی علیه السلام، یکی از دوازده خلیفه پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است 448

روایاتی از جابر بن عبد الله انصاری 455

نماز خواندن حضرت عیسی علیه السلام به امامت حضرت مهدی علیه السلام 455

بخشش بی شمار مهدی علیه السلام 457

انکار ظهور مهدی علیه السلام، موجب کفر است 459

روایاتی از حذیفه بن یمان 460

مهدی علیه السلام از نسل پیامبر صلی الله علیه و اله و چهره اش همچون ستاره درخشان است 460

روایاتی از حسین بن علی بن ابی طالب علیهما السلام 461

مهدی علیه السلام از تبار فاطمه زهراء علیها السلام است 461

روایاتی از ابو ایوب انصاری خزرجی - خالد بن زید بن کلیب 462

مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است 462

روایاتی از ابو سعید خدری - سعد بن مالک 463

مهدی علیه السلام، همنام پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است 463

مهدی علیه السلام، از تبار پیامبر صلی الله علیه و اله است 463

سیمای مهدی علیه السلام و مدت حکومت عدل جهانی آن حضرت 463

وفور ثروت، با ظهور آن حضرت 466

روزگار بی نیازی بر اثر اجرای عدالت 467

اخبار از عدالت جهانی، وفور نعمت آسمانی و زمینی در حکومت مهدی علیه السلام پس از فتنه فراگیر 469

حاکم دادگستر جهانی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است. 470

ظهور مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و اقامه عدل جهانی، پس از ظلم و ستم فراگیر، قطعی است. 471

ظهور مهدی علیه السلام برای اقامه عدل جهانی، قطعی است 473

حصول مواهب الهی، اجرای عدالت اجتماعی و عظمت امت اسلامی در ظهور مهدی علیه السلام 474

بروز انواع نعمتهای زمینی و آسمانی، و زندگی نمونه در حکومت عدل جهانی مهدی علیه السلام 474

وفور نعمت بی مانند، در عصر حکومت مهدی علیه السلام 475

بخشش بی شمار، در حکومت مهدی علیه السلام 476

احیای سنت نبوی، نزول برکات آسمانی و زمینی، و اجرای عدالت در ظهور مهدی علیه السلام و سکونت آن حضرت در بیت المقدس

480

نماز خواندن عیسی بن مریم علیهما السلام به امامت مهدی علیه السلام 481

مهدی علیه السلام، پناهگاه امت و مجری عدالت جهانی است، خوابیده ای را بیدار نمی کند و خونی را نمی ریزد. 481

روایتی از ابو امامه باهلی - صدی بن عجلان 481

سیمای مهدی علیه السلام 481

روایتی از طلحه بن عبید الله 482

اخبار از پیدایش آشوب 482

روایاتی از ابو طفیل عامر بن وائله لثی 483

ظهور مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است. 483

روایتی از ام المؤمنین عایشه 485

جهاد براساس سنت پیامبر صلی الله علیه و اله 485

روایتی از عبد الرحمن بن عوف 485

سیمای مهدی دادگستر علیه السلام 485

چند روایت از عبد الله بن حارث بن جزء زبیدی 486

نشانه های پیش از ظهور 486

روایتی از ابن عباس - عبد الله بن عباس 486

مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است. 486

روایاتی از عبد الله بن عمر 487

مهدی دادگستر جهان، از تبار علی بن ابی طالب علیه السلام است 487

از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست 488

روایاتی از عبد الله بن عمرو بن عاص 488

شمار کسانی که در میان رکن و مقام با مهدی علیه السلام بیعت می کنند به شمار اصحاب بدر است 488

از نشانه های ظهور مهدی علیه السلام، ندای آسمانی در لزوم پیروی از اوست 489

روایاتی از عبد الله بن مسعود 490

خلق و خوی مهدی علیه السلام، خلق و خوی پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله است 490

مهدی علیه السلام از فرزندان فاطمه علیها السلام است 491

حکومت مهدی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت 491

حکومت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی است 492

مهدی علیه السلام که همنام پیامبر صلی الله علیه و اله است قطعاً حکومت می کند و زمین را سرشار از عدل و داد می سازد همان گونه

که سرشار از ظلم و ستم شده باشد 493

حکومت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت قطعی است 493

حکومت عدل جهانی مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و همنام آن حضرت، قطعی است. 498

لزوم پیوستن به مجاهدان و منتظران مهدی دادگستر 507

چند روایت از عثمان بن ابی العاص ثقفی 511

فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام و اقامه نماز جماعت به امامت حضرت مهدی علیه السلام 511

روایاتی از امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام 512

مهدی علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است و خداوند کار قیام او را یک شبه اصلاح می کند 512

ظهور مهدی علیه السلام عدالت گستر جهانی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله قطعی است 515

روزگار صلح و صفا، و سامان یافتن نابسامانیها 517

لزوم یاری دادن برای استقرار دولت آل محمد صلی الله علیه و اله 518

نشانه های پیش از ظهور 518

روایتی از علی هلالی - علی بن علی هلالی 520

مهدی علیه السلام که نابسامانیها را سامان می بخشد از تبار حسنین علیهما السلام است 520

روایتی از عمران بن حصین 521

امر الهی می آید. 521

روایتی از عوف بن مالک 522

ظهور مهدی علیه السلام و لزوم پیروی از او 522

روایاتی از قره بن ایاس مزنی 522

زمین آکنده از ظلم و جور با ظهور مهدی علیه السلام، همنام پیامبر صلی الله علیه و اله، سرشار از عدل و داد خواهد شد 522

روایاتی از ماجد صدفی 524

ظهور مردی از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله و گسترش عدالت در جهان 524

روایتی از ابو جحیفه وهب بن عبد الله سوائی 526

روایاتی از امّ سلمه هند 526

مهدیّ علیه السّلام، از فرزندان فاطمه علیها السّلام است 526

موضوع خسف در بیداء 529

شرح حدیث یاد شده 531

سخن ابن خلدون درباره روایت یاد شده و نقد آن 532

گروهی که نسبت به مهدی علیه السّلام، قصد سوء دارند، در بیداء، نابود می گردند 535

روایاتی از حفصه درباره خسف 538

روایتی از امّ المؤمنین 539

روایتی از امّ حبیبه-رمله 540

نابودی گروهی که نسبت به مهدی علیه السّلام، سوء قصد دارند 540

روایاتی از صفیّه درباره خسف در بیداء 541

روایاتی از عایشه 542

روایتی از علی بن الحسین امام زین العابدین علیه السّلام 545

هلاک نشدن امت، به خاطر وجود پیامبر اسلام صلی الله علیه و اله، مهدی و مسیح علیهما السّلام 545

روایاتی از قتاده بن دعامه 546

محل بیعت با مهدی علیه السّلام میان رکن و مقام است 547

ص: 566

مهدی موعود علیه السلام از خاندان پیامبر صلی الله علیه و اله است: 80، 79، 78، 76، 75، 74، 73، 2، 1، 97، 96، 90، 89، 88، 81، 100، 101، تا 140، 138، 136، 125، 111، تا 145، 158، 154، 148، تا 193، 195، تا 202، 204، تا 214، 208، تا 231.

مهدی علیه السلام از تبار فاطمه زهراء علیها السلام است: 246، 157، 156، تا 253.

مهدی علیه السلام از تبار علی بن ابی طالب علیه السلام است: 149

مهدی علیه السلام همانم پیامبر صلی الله علیه و اله است: 74، 157، 154، 77، تا 163، 161، تا 190، 242، 240، 239 و نیز از 192، تا 204، 241، 208 (همراه با توضیح در مقدمه این دسته از روایات تحت عنوان «نکته شایان توجه»).

سیمای مهدی علیه السلام: 83، 82، 81، 73، 141، 138، 90، 89، 88، 85، 84

مهدی علیه السلام دارای خلق و خوی پیامبر صلی الله علیه و اله است: 155، 154

مهدی علیه السلام از سروران بهشت است: 32، 33

مهدی علیه السلام یکی از خلفای دوازده گانه پیامبر صلی الله علیه و اله است: 39، تا 53

ظهور مهدی موعود، قطعی است: 2، 1، 104، 88، 74، تا 142، 141، 140، 112، 193، 192، 164، 163، 162، 145، 143، 196، 195، 225، 201، 199، 197، تا 228.

نوید حکومت مهدی علیه السلام: 158، 89، 161، 160، 159، تا 200، 198، 180، 204، 202.

نوید اصلاح یک شبه: 214، 215، 219، 217، 216، تا 224

فراگیری عدل جهانی همچون فراگیری ظلم جهانی: 94، 93، 90، 89، 88، 81، 30، 113، 105، 104، 101، 100، 96، 95، 150، 133، 182، 151 تا 187، 192، 196، 198، 201، 203، 204، 205، 194، 243، 245، 228، 232، 227، 226، 225

فراگیری عدل جهانی پس از فراگیری ظلم جهانی: 104، 103، 102، 101، 86، 106، تا 111، 239، 240، 241

خروج پرچمهای سیاه از خراسان و نصب آن در بیت المقدس: 4، 5، 6، 7، 8، 9

خروج پرچمهای سیاه از خراسان: 4، 5، 205، 34، 35، 36، 37، 38، تا 209

لزوم یاری دادن برای استقرار دولت آل محمد صلی الله علیه و اله: 205، 34، 35، 36، 37، 38، تا 209، 232

نشانه های پیش از ظهور: 146، 147

نشانه های ظهور:

الف- خروج سفیانی و خسف در بیداء مدینه: 10، 11، 254 تا 274

ب- ندای آسمانی در معرفتی مهدی علیه السلام و لزوم پیروی از او: 139، 150، 153

شمار یاران مهدی علیه السلام: (از مردان و زنان): 267

شمار بیعت کنندگان نخستین با مهدی علیه السلام به شمار اصحاب بدر است: 151، 266، 265، 264، 152

مسجد الحرام، محل بیعت مردم با مهدی علیه السلام: 22 تا 254، 29، تا 263، 259، 284، 283، 281، 280، 266، 265، 264

فرود آمدن عیسی بن مریم علیهما السلام و نماز خواندن آن حضرت به امامت حضرت مهدی علیه السلام: 13، تا 54، 21 تا 136، 60، 212، 213

مهدی موعود، احیاگر سنت پیامبر صلی الله علیه و اله (شریعت اسلام): 236، 144، 135، 15، تا 254 تا 259

بخشش خلیفه آخر الزمان مهدی موعود:

62 تا 91، 71 تا 117، 95 تا 134

فراوانی انواع نعمتهای آسمانی و زمینی و زندگی نمونه: 112، 100، 98، 96، 31، 135، 119، 118، 117، 115، 114، 113، 239، 145، 241

وفور نعمت بی مانند: 118، 117، 115، 119

روزگار خشنودی و بی نیازی: 93، 94، 152، 151، 115، 100، 98، 96، 95

روزگار الفت و مهربانی و رهایی از شرک و گمراهی: 231، 230، 229

روزگار عظمت امت اسلامی: 112

استقرار اسلام در سطح جهان: 254 تا 284، 283، 282، 259

سکونت مهدی علیه السلام در بیت المقدس:

135

مهدی خوابیده ای را بیدار نمی کند و خونی نمی ریزد: 137

مقام والای مهدی علیه السلام: 3

مدت حکومت مهدی: 86، 81 تا 96، 99، تا 112، 110، 108، 105، 103، تا 241، 283، 138، 135، 119، 118، 116، 254، تا 259، 267.

ص: 569

فهرست طبقات راویان

طبقه نخست: صحابیان

شماری از صحابیان که احادیثی را از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و اله، درباره حضرت مهدی علیه السلام، روایت کرده اند بدین قرار است:

ابو هریره

انس بن مالک

ثوبان هاشمی

جابر بن سمره بن جناده سوائی

جابر بن عبد الله انصاری

جابر بن ماجد صدفی

حجاج بن عمرو بن غزیه

حذیفه بن الیمان

حسن بن علی بن ابی طالب علیهما السلام

حفصه، ام المؤمنین

ابو ایوب انصاری خالد بن زید بن کلب

ام حبیبه رمله ام المؤمنین

ابو سعید خدری سعد بن مالک

ابو امامه باهلی صدی بن عجلان

صفیه، ام المؤمنین

طلحه بن عبید الله تیمی

ابو الطفیل عامر بن واثله

عائشه، أم المؤمنين

عبد الرحمن بن عوف

عبد الله بن حارث بن جزء زيدي

عبد الله بن عباس بن عبد المطلب هاشمي

عبد الله بن عمر بن خطاب عدوي

عبد الله بن عمرو بن عاص

عبد الله بن مسعود

ص: 570

عثمان بن ابى العاص ثقفى

امير المؤمنين على بن ابى طالب عليه السلام

على هلالى

عمران بن حصين

عوف بن مالك اشجعى

قره بن اياس

ماجد صدفى

وهب بن عبد الله سوائى - ابو جحيفه

هند ام سلمه، ام المؤمنين

طبقه دوم

اسود بن يزيد بن قيس نخعى

جابر صدفى - قيس بن جابر صدفى

جبير بن نفيير حضر مى حمصى

ربعى بن حراش

زر بن حبيش

سعيد بن مسيب - ابن مسيب

ابو وائل شقيق بن سلمه

عبد الحميد بن واصل - ابو واصل باهلى

عبد الله بن حارث بن نوفل - صاحب صالح ابو الخليل

عبد الله بن زهير غافقى

عبيده بن عمرو سلمانى

عروه بن زبير بن عوام

علقمه بن قيس نخعي

علي بن علي هلالتي

قيصه بن ذويب خزاعي

قيس بن جابر صدفى و جابر بن ماجد صدفى

كثير بن مره حضرمي

محمد بن حنفيّه

مطرف بن عبد الله شخير

طبقة سوم

ابو بكر بن ابي موسى

ابو الجراح مولى ام حبيبه

ابو خالد بجلي احمسي

ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف

بشير بن نهيك

بكر بن عمرو-ابو الصديق ناجي

حبيب بن ابي ثابت

حدير بن كريب-ابو الزاهريه

ص: 571

حسن بصرى

حسن بن يزيد سعدى

ذكوان-ابو صالح

سعيد بن سمعان

ابو شراعه سلمه بن مجنون

سليمان بن حبيب محاربى

شعيب بن محمد

عامر بن سعد

عامر بن شراجيل-شعبى

عبايه بن ربيعى-ابن ربيعى

عبد الله بن زيد-ابو قلابه رفاشى

عبد الله بن هبيرة سبائى

عطيّه بن سعد عوفى

على بن الحسين زين العابدين عليهما السلام

عمر بن على بن ابى طالب عليه السلام

عمر و بن عبد الله همدانى-ابو اسحاق سبيعى

عمر و بن مرثد-ابو اسماء رحبى

مجاهد بن جبر

محمد بن سيرين انصارى-ابن سيرين

محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص

محمد بن منكر-ابن منكر

معاويه بن قره بن اياس

منذر بن مالك-ابو نصره

نافع مولى ابى قتاده-نافع بن عباس

نافع الفقيه مولى ابن عمر

وهب بن منبه

هلال بن عمرو كوفى

طبقة چهارم

اسحاق بن عبد الله بن ابى طلحه

اسماعيل بن ابى خالد احمسى

جبر بن نوف همدانى-ابو الوداك

حارث بن يزيد حضرمى

سالم بن ابى حفصه عجلى

سعید بن یزید بن مسلمه ازدي

سليمان بن عبيد

سماك بن حرب

عبد الرحمن بن جبیر

عبد الرحمن بن نجیح

عبد العزيز بن رفيع اسدى

عبد الله بن عبيده بن نشيط

عبد الملك بن عمير بن سويد لخمى

عبيد الله بن قبطيه كوفى

علی بن زید بن جدعان

عمارہ بن جوین - ابو ہارون

ص: 572

ابوزرعه عمرو بن جابر حضرمي

عمرو بن دينار مكي

عون بن ابي جحيفه

عيسى بن هلال بصري

قتاده بن دعامه-ابو الخطاب

قحذم بن سليمان

محمد بن ابراهيم تيمي

محمد بن علي بن الحسين عليهم السلام-ابو جعفر الباقر

محمد بن مسلم بن تدرس-ابو الزبير

محمد بن مسلم بن عبيد الله-ابن شهاب-زهرى

طبقة پنجم

ابراهيم بن محمد بن حنفيه-ابراهيم بن محمد بن علي بن ابي طالب

ابراهيم نخعي-ابراهيم بن يزيد بن قيس

ايوب سختياني

حكيم بن عتيبه كوفي

خالد بن مهران-خالد الحذاء

داود بن ابي هند

زيد ابو الحواري-زيد بن الحواري-زيد العمي

سعيد بن اياس-جريري

سليمان بن ابي سليمان-ابو اسحاق شيباني

سليمان بن مهران-اعمش

صالح بن مسلم-موسى بن مسلم بن رومان

صفوان بن عمرو سكسكى

عبد الملك بن ابى سليمان عرزمى كوفى

عكرمه بن عمّار

عمرو بن شعيب

عمرو بن مرّه جملى

فطر بن خليفه

قاسم بن ابى بّره

محمّد بن اسحاق بن يسار

مكحول شامى

منصور بن معتمر

يحيى بن ابى كثير طائى

يزيد بن ابى زياد هاشمى

ص: 573

ابو الحسن كوفى

جرير بن عبد الحميد بن قرط

امام جعفر بن محمد الصادق عليهما السلام

خلف بن حوشب-ابو يزيد اعور

داود بن عبد الجبار كوفى مؤذن

زياد بن بيان رقى

سعيد بن عمرو بن اشوع همدانى

صالح بن ابي مريم ضبعى-ابو الخليل

عاصم بن بهدله-ابن ابي التّجود

عبد الله بن عون بن اربطبان-ابن عون

عبد الملك بن عبد العزيز-ابن جريج

علاء بن بشير مزنى

على بن نفيل

عمار بن ابي حفصه

عمرو بن قاسم تمار كوفى

عمرو بن قيس ملائى

عوف بن ابي جميله-اعرابى

عياش بن عباس قتبانى

ليث بن ابي سليم

مجالد بن سعيد همدانى

محمّد بن سلمه

محمّد بن عليّ بن عبد الله بن عبّاس

محمّد بن عمرو

مطر بن طهمان وراق

مطرّف بن طريف كوفي

موسى بن عبد الله جهنيّ

موسى بن عبيده ربيديّ

هشام بن حسان ازديّ

يحيى بن اسماعيل

طبقه هفتم

ابان بن يزيد عطار

ابو بكر بن عيّاش اسديّ كوفيّ

اسرائيل بن يونس

اسماعيل بن رافع بن عويمر انصاريّ

حمزه بن حبيب الزيات

رزين بن حبيب جهنيّ

رشددين بن سعد مهريّ، ابو الحجاج

زائده بن قدامه ثقفّي

سعيد بن عبد العزيز تنوخيّ، دمشقيّ

سفيان بن حسين

سفيان ثوريّ

سلاّم بن سليم-ابو الأحوص كوفيّ

سليمان بن قرم

سويد بن ابراهيم جحدريّ

شعبه بن حجّاج

شيبان بن عبد الرّحمن، ابو معاويه

عَبّاد بن عَبّاد بن حبيب

عبّاس بن بكار

عبد الرّحمن بن عمرو-اوزاعيّ

عبد الله بن حكيم بن جبير

عبد الله بن عمر بن حفص

عبد الله بن لهيعة-ابن لهيعة

عبد الله بن محمّد بن عليّ...-ابو جعفر منصور دوانيقيّ

عبد الملك بن حميد بن ابي غنّيه

عثمان بن عبد الله شبرمه

عدىّ بن ابي عماره بصريّ

عقيل بن معقل يمانيّ

عكرمه بن ابراهيم ازديّ

علي بن صالح بن حيّ

عمران بن داور-عمران قَطّان-ابو العوام قَطّان

فضيل بن مرزوق

قاسم بن فضل حدّانّيّ

قيس بن ربيع اسديّ

ليث بن سعد فهميّ

مالك بن انس اصبحيّ

مالك بن مغول

مثنّى بن صبحّاح

محمّد بن ابراهيم ابو شهاب كنانيّ

محمّد بن عبد الرّحمن بن ابي ليلى - ابن ابي ليلى

محمّد بن عبد الرّحمن بن مغيره - ابن ابي ذئب

مسعر بن كدام

معلّى بن زياد قردوسيّ

معمر بن راشد بصريّ

مهاجر بن مسمار زهريّ

واسط بن حارث

وهيب بن خالد بصريّ

هشام بن ابي عبد الله دستوانيّ

همّام بن يحيى عوذّيّ

ياسين عجليّ - ياسين بن شيبان

ياسين بن سيّار، ابن سنان

يحيى بن ثعلبه

يونس بن يزيد ايليّ

ابراهيم بن اسحاق صيني

ابراهيم بن عقيل صنعاني

ابراهيم بن محمد بن حارث ابو اسحاق فزاري

اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم اسدي-ابن عليّه

اسماعيل بن عياش حمصي

بشر بن مفضل رقاشي

بهلول بن مورق

تليد بن سليمان كوفي

جعفر بن سليمان ضبيعي

حارث بن نبهان جرمي

حسن بن عمر، ابو المليح الرقي

حماد بن زيد بن درهم

حماد بن سلمه بن دينار بصري

حنان بن سدير صيرفي (-حبان بن سدير، حبان بن مدير صيرفي)

خالد بن عبد الله طحان

خلف بن وليد

داهر بن يحيى رازي

سعید بن حسن

سفيان بن عيينه هلالی كوفي

سوره بن الحكم، صاحب الرأي

سهل بن عامر بجلیّ

شریک بن عبد اللہ نخعیّ

عبد اللہ بن ادريس اودیّ

عبد الوارث بن سعید

عبد الوهّاب بن عبد المجید ثقفیّ

عبید اللہ بن عمرو اسدیّ رقیّ

علیّ بن حوشب فزاریّ

علیّ بن مسهر

عمر بن عبید طنافسیّ

عمرو بن ابی قیس رازیّ ازرق

عمرو بن عبد الغفّار

عنبسہ بن ابی صغیرہ

قاسم بن مالک مزنیّ

کثیر بن جعفر

کدام بن مسعر بن کدام

مؤمّل بن عبد الرّحمن ثقفیّ

محبرّ بن قحذم

محّمّد بن ابراهیم بن...عبّاس بن عبد المطلب

محّمّد بن اسماعیل بن ابی فدیک

محّمّد بن دینار

محّمّد بن مروان بن قدامه عقیلیّ

مرجی بن رجاء یشکریّ

مروان بن معاویہ فزاریّ

مطلب بن زیاد

ولید بن محمد موقریّ

ولید بن مسلم دمشقیّ

یزید بن زریع بصریّ

یعقوب بن عبد اللہ قمیّ

یوسف بن حوشب شیبانیّ

یونس بن ابی یقفور

طبقه نهم

ابراہیم بن حسین ہمدانیّ-ابن دیزیل

ازھر بن سعد سمان

اسباط بن محمد قرشیّ

اسحاق بن سلیمان رازیّ

اسحاق بن منصور سلولیّ

اسد بن موسی امویّ

اسماعیل بن عبد الکریم صنعانیّ

بشر بن موسی

حارث بن ابی اسامہ

حجاج بن محمد مصیصیّ اعور

حسن بن موسی اشیب

حسين بن عمرو عنقزى

حفص بن عمر بن ميمون عدنى

حماد بن اسامه-ابو اسامه

داود بن محبّر

داود بن منصور نساتى

رواد بن جراح عسقلانى

زكريا بن يحيى مصرى مالكى-ابو يحيى الوقار

زيد بن حباب عكلّى

زيد بن ابى الزرقاء

سعيد بن هبيرة

سلمه بن فضل ابرش

سليمان بن داود، ابو داود طيالسى

طالوت بن عبّاد

عامر بن ابراهيم بن واقد اصفهانى

عبد الحميد بن ابراهيم حضرى

عبد الحميد بن عبد الرحمن حمّانى

عبد الرحمن بن مهدى-ابن مهدى

عبد الرزاق صنعانى

عبد السلام بن عبد الحميد

عبد الصّمد بن عبد الوارث بن سعيد

عبد الغفّار بن عبد الله موصلى

عبد الله بن عبد القدوس

عبد الله بن معاذ-ابن معاذ

عبد الله بن نمير همداني-ابن نمير

عبد الله بن وهب مصريّ

عبد الملك بن قريب-اصمعيّ بصريّ

عبد الوهاب بن عطاء خفاف

عبيد الله بن موسى عبيسيّ

عثمان بن سعيد دارميّ

عثمان بن عمر بن فارس

عليّ بن جميل

عليّ بن حجر سعديّ مروزيّ

عليّ بن زياد يماميّ-ابو العلاء بن زياد-عبد الله بن زياد

عليّ بن عبد العزيز بغويّ

عمر بن سعد، ابو داود الحفريّ

عمر بن عبد الله بن رزين

عمرو بن عاصم كلابيّ

فضل بن دكين، ابو نعيم

كثير بن يحيى بن كثير

مبشر بن عبد الله

محمد بن ابراهيم بن ابي عدّيّ-ابن ابي عدّيّ

محمد بن ثور صنعانيّ-ابن ثور

محمّد بن جعفر هذليّ بصرىّ-غندر

محمّد بن حمّاد طهرانيّ

محمّد بن خازم، ابو معاويه ضرير

محمّد بن غالب تمام

محمّد بن فضيل بن غزوان

مسلم بن حجّاج نيشابورى

معاذ بن هشام دستوائىّ

معاويه بن هشام قصّار

معتمر بن سليمان تيمىّ

موسى بن اسماعيل منقرىّ، ابو سلمه تبوذكىّ

موسى بن داود ضبىّ

موسى بن محمّد بلقاوىّ

نضر بن شميل مازنىّ

وكيع بن جرّاح

وهب بن جرير

هارون بن مغيره بجلىّ

هاشم بن قاسم ليشىّ، ابو النضر

هدبه بن خالد

هوذه بن خليفه

يحيى بن سعيد بن فروخ-يحيى قطن

يحيى بن يمان عجلىّ

يزيد بن هارون بن زاذان

يونس بن حبيب اصفهانيّ

ص: 578

ابراهيم بن ابي طالب، ابو اسحاق نيشابورى - ابن ابي طالب

ابراهيم بن اسحاق نيشابورى - انماطى

ابراهيم بن سعيد جوهرى

ابراهيم بن عامر

احمد بن ابراهيم دورقى

احمد بن حنبل شيبانى مروزى

احمد بن عبد الملك بن واقد حرّانى

احمد بن علىّ مثنى - ابو يعلى موصلى

احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصرى - بزّار

احمد بن محمّد بن صدقه

احمد بن يحيى صوفى

احمد بن موسى شامى [سامى] بصرى

اسماعيل بن عبد الله بن اويس

اسماعيل بن موسى فزارى - سدّى

حامد بن ابي حامد مقرئ

حامد بن يحيى بن هانى بلخى

حسن بن سفيان نسوى

حسن بن صالح بن ابي الأسود

حسن بن عرفه بن يزيد عبدى

حسن بن علىّ معمري

حسين بن حسن اشقر

حسين بن حفص همدانيّ

حفص بن عمر بن صباح رقيّ

حفص حلوانيّ

حكيم بن نافع-ابو اليمان

زكريّا بن حكيم

زهير بن حرب، ابو خيثمه نسائيّ

سعد بن عبد الحميد بن جعفر

سعيد بن مسعود مروزيّ

سعيد بن منصور بن شعبه خراسانيّ

سليمان بن عبد الرّحمن دمشقيّ

سهل بن تمام بن بزيح

سويد بن سعيد هرويّ

عبّاد بن يعقوب رواجنيّ

عبدان بن احمد اهوازيّ

عبد الأعلى بن حمّاد نرسيّ

عبد الجبّار بن عطّار

عبد الرّحمن بن ابراهيم-دحيم

عبد الرّحمن بن سلمه رازيّ

عبد الغفّار بن داود حرّانيّ

عبد الله بن جعفر رقيّ

عبد اللّٰه بن حسن بن ابراهيم انباري

عبد اللّٰه بن حسين بن جابر مصيبي

ص: 579

عبد اللّٰه بن داهر-ابن داهر

عبد اللّٰه بن صالح

عبد اللّٰه بن عمر مشكدانه

عبد اللّٰه بن محمّد بن ابراهيم، ابو بكر بن ابى شيبه

عبد اللّٰه بن محمّد بن عليّ بن نفيل، ابو جعفر عبد اللّٰه بن محمّد بن ناجيه-عبد اللّٰه بن ناجيه-ابن ناجيه

عبد الوهّاب بن ضحّاك

عبد الوهّاب بن نجده

عثمان بن محمّد بن ابراهيم-عثمان بن ابى شيبه

عقّان بن مسلم

عليّ بن سعيد رازيّ

عليّ بن منذر طريقيّ

عمران بن موسى بن مجاشع-سختيانيّ

عمرو بن خالد حرّانيّ

عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير

عمرو بن عليّ فلاّس

عمرو بن عون واسطيّ

فضل بن حباب، ابو خليفه

قاسم بن خليفه

قتيبه بن سعيد بغلانيّ

قطن بن نسير بصريّ

مالك بن عبد الواحد، ابو غسّان مسمعيّ محمّد بن ابان واسطيّ

محمّد بن احمد بن ابى خيثمه

محمّد بن اسحاق امام-ابن خزيمه

محمّد بن اسحاق بن منصور-محمّد بن ابى يعقوب كرمانيّ

محمّد بن اسماعيل بن ابى سمينه

محمّد بن بسّار، بندار

محمّد بن حميد بن حيان رازيّ

محمّد بن عبد الرحمن بن سهم انطاكيّ

محمّد بن عبد الله بن نمير-ابن نمير

محمّد بن عبد الله حنظليّ-مطّين

محمّد بن عبدوس بن كامل سراج-ابن عبدوس

محمّد بن عثمان بن ابى شيبه

محمّد بن علاء، ابو كريّب كوفيّ

محمّد بن عمران بن ابى ليلى

محمّد بن عيسى زجاج، ابو عبد الله اصفهانيّ زجاج

محمّد بن مثنّى، ابو موسى

محمّد بن منذر بن سعيد هرويّ

محمّد بن منصور طوسيّ

محمّد بن يحيى بن ابي عمر عدنيّ - ابن ابي عمر

محمّد بن يزيد بن رفاعه - ابو هشام رفاعيّ

مسدد بن مسرهد بصريّ

موسى بن محمّد بلقايّ

نصر بن عليّ جهضميّ

نعيم بن حمّاد مروزيّ

واصل بن عبد الأعلى

وليد بن شجاع

هارون بن عبد الله

هديّه بن عبد الوهاب مروزيّ

هيثم بن حبيب

يحيى بن ابي طالب، جعفر بن زبيرقان

يحيى بن عبد الله بن بكير - ابن بكير

يحيى بن غيلان خزاعيّ

يعقوب بن حميد بن كاسب

يونس بن سابق بغداديّ

طبقة يازدهم

ابراهيم بن دحيم دمشقيّ

ابراهيم بن محمّد حمصيّ

ابو بكر بن ابي التّضر

احمد بن اسحاق بن ايّوب - ابو بكر بن اسحاق - ابو بكر صبغيّ

احمد بن حفص سعدی جرجانی

احمد بن عبید صفار

احمد بن عثمان نوفلی

احمد بن محمد بن اسماعیل الهیتی

احمد بن محمد بن حجّاج-احمد بن رشدين

ابو العباس احمد بن محمد بن سعید کوفی- ابن عقده

احمد بن محمد بن نيزک

احمد بن محمد جمال اصفهانی-احمد بن محمد بن عبد الله...

احمد بن هيثم بن منصور، الدوری

احمد بن يحيى بن خالد بن حيان

احمد بن يوسف-حمدان

احمد رقی

اسماعیل بن ابی حارث

ابو احمد بکر بن محمد صيرفي

حجّاج بن يوسف بن حجّاج ثقفی-حجّاج بن شاعر

حرب بن حسن طحّان

حرمله بن يحيى

ص: 581

حسين بن اسحاق تستريّ

حسين بن عبد الله قطن

ربيع بن سليمان مراديّ

سليمان بن اشعث، ابو داود سجستانيّ

سليمان بن عبد الجبار، ابو ايوب

عبّاس بن ابراهيم

عبّاس بن حمدان

عبّاس بن محمّد بن حاتم-عبّاس الدوريّ

عبّاس بن محمّد مجاشعيّ اصفهانيّ

عبد الرّحمن بن حاتم مراديّ

عبد الرّحمن بن عمرو، ابو زرعه، دمشقيّ

عبد الله بن محمّد بن مسلم اسفراينيّ

عبد الله بن يحيى بن معاويه-ابو بكر طلحيّ

عبيد بن اسباط بن محمّد كوفيّ

عليّ بن اسحاق بن وزير-عليّ بن الوزير

عليّ بن حمشاذ، نيشابوريّ

عليّ بن محمّد بن جعفر بن عنبسه وراق عبدان

عمرو بن يزيد جرميّ بصريّ

فضل بن محمّد بيهقيّ، شعرائيّ

فضيل بن محمّد ملطيّ

قاسم بن محمّد بن حمّاد دلال كوفيّ

كهمس بن معمر

محمد بن ابراهيم بن كثير

محمد بن احمد بن ابي عون ريانى - محمد بن ابي عون نسوى

محمد بن احمد محبوبى، ابو العباس

محمد بن اسحاق صغانى يا صغانى

محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن مغيره - بخارى

محمد بن اسماعيل صائغ

محمد بن ثواب

محمد بن رزيق، يا محمد بن رزين

محمد بن زكريا هلالى

محمد بن السرى بن مهران ناقد بغدادى

محمد بن عبد الله بن احمد - ابو عبد الله صفار

محمد بن عبد الله بن عبد الحكيم مصرى

محمد بن على بن جارود - ابو بكر بن جارود

محمد بن على بن خلف اطروش دمشقى

محمد بن عمرو بن موسى، عقيلى

ابو جعفر محمد بن محمد بن عبد الله بغدادى

محمد بن مخلد عطار

محمد بن هشيم قاضى، ابو الاحوص

محمد بن يحيى ازدي

محمد بن يحيى ذهلى، نيشابورى

ابو عبد الله محمد بن يعقوب - ابن اكرم

ص: 582

ابو العباس محمد بن يعقوب اصم

معاذ بن مثنى

موسى بن هارون

يحيى بن عبد الباقي

يعقوب بن اسحاق، ابو عوانه اسفراينى

يوسف بن سعيد بن مسلم

طبقة دوازدهم

ابراهيم بن محمد - ابو اسحاق بن حمزه

احمد بن بندار

ابو محمد احمد بن عبد الله مزنى

احمد بن محمد بن السرى، ابو بكر بن ابى دارم كوفى

احمد بن يوسف - ابو بكر بن خلاّد

اسحاق بن ابراهيم بن يونس منجنيقى

حسن بن يعقوب بن يوسف العدل

حسين بن على بن محمد بن يحيى - حسينك

حسين بن محمد بن زياد

حسين بن محمد بن على اصفهانى - زعفرانى

زكريا بن يحيى، ساجى بصرى

سليمان بن احمد، ابو القاسم طبرانى

عبد الله بن احمد بن محمد بن حنبل

عبد الله بن عدى - ابن عدى - ابن قطان

ابو الشَّيخ اصفهانيّ عبد الله محمّد بن جعفر- ابو محمّد بن حيّان

علّي بن حسين امويّ- ابو الفرج اصفهانيّ

علّي بن عيسى

عمر بن ابراهيم بغداديّ

قاسم بن زكريّا مقرئ- مطوّز

ابو بكر محمّد بن احمد بن بالويه

محمّد بن احمد بن حمدان- ابو عمرو بن حمدان نيشابوريّ

محمّد بن احمد بن هيثم الدّوريّ

محمّد بن جعفر

محمّد بن حبان- ابن حبان- بستيّ

محمّد بن حسين، ابو الفتوح ازديّ

محمّد بن عبد الله بن ابراهيم، ابو بكر شافعيّ

محمّد بن عليّ بن حبيش

محمّد بن عليّ بن حسن

محمّد بن عليّ علويّ

محمّد بن عمر بن سالم- ابن الجعابيّ- ابو بكر جعابيّ

محمّد بن عيسى بن سوره-ابو عيسى ترمذى

محمّد بن مؤمل-ما سرجسى

ابو النضر فقيه، محمّد بن محمّد بن يوسف طوسى

ابو الحسين محمّد بن مظفر بن موسى-ابن المظفر

محمّد بن يزيد-ابن ماجه قزوینى

طبقة سیزدهم و پس از آن

احمد بن عبد الله بن احمد، ابو نعيم اصفهانى

احمد بن محمّد بن احمد...-ابو الحسن بن الصلت اهوازى

ابو الفوارس حسن بن احمد برّاز

ابو القاسم عبد العزيز بن محمّد بن نصر السّورى

عبد الغفار بن محمّد بن جعفر المؤدّب

عبد الواحد بن محمّد بن مهدى فارسى- ابو عمر بن مهدى فارسى

على بن احمد بن عبدان

على بن احمد بن محمّد ررّاز

محمّد بن عبد الله، حاكم نيشابورى، ابو عبد الله بن البيع

*** احمد بن حسين بن على-بيهقى

احمد بن على-خطيب بغدادى

قاضى ابو القاسم على بن محسن بن على تنوخى

ابو طاهر ابراهيم بن حسن فقيه

احمد بن حسن بن خيرون-ابو الفضل بن خيرون

ابو طالب حسين بن محمد بن عليّ زينبيّ

عليّ بن حسن بن هبه الله-ابن عساكر

محمد بن عبد الباقي بن احمد البطنيّ- ابو الفتح بن البطنيّ

ص:584

الف- شماری از راویان معروف به «ابن...»

ابن ابی ذئب- محمد بن عبد الرحمن بن مغیره بن حارث

ابن ابی خالد- اسماعیل بن ابی خالد

ابن ابی شیبه- ابو بکر بن ابی شیبه کوفی- عبد الله بن محمد بن ابراهیم

ابن ابی طالب- ابراهیم بن ابی طالب

ابن ابی عدی- محمد بن ابراهیم بن ابی عدی

ابن ابی عمر- محمد بن یحیی بن ابی عمر

ابن ابی فدیک- محمد بن اسماعیل بن ابی فدیک

ابن ابی لیلی- محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی

ابن ابی التّجود- عاصم بن بهدله

ابن اخرم- ابو عبد الله محمد بن یعقوب نیشابوری

ابو بکیر- یحیی بن عبد الله بن بکیر

ابن البیع- حاکم نیشابوری- محمد بن عبد الله بن محمد

ابن ثور- محمد بن ثور صنعانی

ص: 585

ابن جريج-عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج

ابن جعابى-محمد بن عمر بن سالم جعابى

ابن حبان-محمد بن حبان

ابن خزيمه-محمد بن اسحاق بن خزيمه

ابن خيرون-احمد بن حسن بن خيرون

ابن داهر-عبد الله بن داهر

ابن ديزيل-ابراهيم بن حسين همدانى

ابن ربيعى-عبايه بن ربيعى

ابن زهير-عبد الله بن زهير غافقى

ابن سيرين-محمد بن سيرين

ابن الشاعر-حجاج بن شاعر

ابن شهاب-زهري-محمد بن مسلم

ابن صدقه-احمد بن محمد بن عبد الله بن صدقه

ابن عباس-عبد الله بن عباس

ابن عبدوس-محمد بن عبدوس

ابن عدى-عبد الله بن عدى جرجانى

ابن عساكر-على بن حسن بن هبه الله

ابن عقده-احمد بن محمد بن سعيد كوفى

ابن عليه-اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم اسدى

ابن عمر-عبد الله بن عمر

ابن عون-عبد الله بن عون بن اربطبان مزنى

ابن عيَّاش - ابو بكر بن عيَّاش

ابن عيينه - سفيان بن عيينه

ص: 586

ابن فضيل-محمد بن فضيل

ابن قطان-ابن عدى-عبد الله بن عدى جرجاني

ابن لهيعه-عبد الله بن لهيعه

ابن ماجه-محمد بن يزيد قزويني

ابن مثنى-محمد بن مثنى

ابن مسعود-عبد الله بن مسعود

ابن مسهر-علي بن مسهر

ابن مسيب-سعيد بن مسيب

ابن مظفر-محمد بن مظفر بن موسى

ابن معاذ-عبد الله بن معاذ بن نشيط صنعاني

ابن معتمر-منصور بن معتمر

ابن منكدر-محمد بن منكدر

ابن مهدي-عبد الرحمن بن مهدي

ابن ناجيه-عبد الله بن ناجيه

ابن نمير-عبد الله بن نمير و نيز محمد بن عبد الله بن نمير

ابن وهب-عبد الله بن وهب بن مسلم قرشي

ابن الهيثم

روایت شماره 148

ص: 587

ب- شماری از راویان معروف به کنیه

کنیه نام ابو احمد-بکر بن محمد صیرفی

ابو الأحوص-سلام بن سلیم

ابو الأحوص-محمد بن هشام قاضی عکبراء

ابو اسامه-حماد بن اسامه

ابو اسحاق-سبیعی-عمرو بن عبد الله همدانی کوفی

ابو اسحاق سختیانی-عمران بن موسی

ابو اسحاق بن حمزه-ابراهیم بن محمد بن حمزه

ابو اسحاق شیبانی-سلیمان بن ابی سلیمان

ابو اسحاق طبری-ابراهیم بن سعید جوهری

ابو اسحاق فزاری-ابراهیم بن محمد بن حارث

ابو اسحاق نیشابوری-ابراهیم بن ابی طالب

ابو اسماء رحبی-عمرو بن مرثد

ابو امامه باهلی-صدی بن عجلان

ابو ایوب انصاری-خالد بن زید

ابو بكر بن ابى دارم-احمد بن محمّد بن السّرى

ابو بكر بن ابى شيبه-عبد الله بن محمّد بن ابراهيم

ابو بكر بن ابى موسى اشعريّ طبقه سومروايت 45

ابو بكر بن ابى التّضر طبقه يازدهمروايت 2

ابو بكر بن اسحاق-احمد بن اسحاق بن ايّوب

ابو بكر بن جارود-محمّد بن علىّ جارود

ابو بكر بن حسن قاضى روايت 61

ابو بكر بن خلاد-احمد بن يوسف بن احمد خلاد

ابو بكر بن خلف روايت 75

ابو بكر بن دارم-ابو بكر بن ابى دارم

ابو بكر بن عيّاش بن سالم اسديّ طبقه هفتمروايات 159،160،167،202

ابو بكر جعابى-محمّد بن عمر بن سالم

ابو بكر شافعى-محمّد بن عبد الله بن ابراهيم

ابو بكر صبغى-احمد بن اسحاق بن ابو ايّوب

ابو بكر طلحى-عبد الله بن يحيى بن معاويه

ابو جحيفه-وهب بن عبد الله سوائى

ابو الجراح مولى امّ حبيبه طبقه سومروايت 271

ابو جعفر-عبد الله بن محمّد بن علىّ بن نفيل

ابو جعفر-ابو جعفر منصور-عبد الله بن محمّد بن علىّ بن عبد الله

ابو جعفر الباقر-محمّد بن علىّ بن الحسين عليهم السّلام

ابو جعفر بن طارق روايت 136

ابو جعفر محمد بن غالب-محمد بن غالب

ابو جعفر منصور-عبد الله بن محمد بن علي بن عبد الله

ص: 589

ابو الحجاج مَهْرِيّ يا مصريّ-رشدین بن سعد

ابو الحسن بن الصّلت اهوازی-احمد بن محمّد بن احمد بن...

ابو الحسن کوفیطبقة ششمروایت 232

ابو خالد احمسیطبقة سومروایت 43

ابو الخطّاب-قتاده بن دعامة

ابو خلیفه-فضل بن حباب

ابو الخلیل ضبعیّ-صالح بن ابی مریم

ابو خیشمه زهیر بن حرب

ابو داود حفریّ-عمر بن سعد بن عبید

ابو داود سجستانیّ-سلیمان بن اشعث

ابو داود طیالسیّ-سلیمان بن داود

ابو رافع-اسماعیل بن رافع

ابو الزّاهریّه-حدیر بن کریب حضرمیّ

ابو الزّبیر-محمّد بن مسلم بن تدرس

ابو زرعه مصریّ-عمر و بن جابر حضرمیّ

ابو زرعه دمشقیّ-عبد الرّحمن بن عمرو

ابو زید-عبد الرّحمن بن حاتم مرادی

ابو سعید بن ابی عمروروایت 61

ابو سعید خدریّ-سعد بن مالک، صحابی

ابو سلمه-ابو سلمه بن عبد الرّحمن بن عوفطبقة سومروایات 10،145

ابو سلمه طاحی بصریّ-سعید بن یزید مسلمه

ابو شهاب محمّد بن ابراهيم كنانى - محمّد بن ابراهيم ابو شهاب كنانى

ابو الشّيح - ابو الشّيح اصفهانى - ابو محمّد بن حيّان - عبد الله بن محمّد بن جعفر بن حيّان انصارى

ابو صادق محمّد بن ابى الفوارس عطار - محمّد بن ابى الفوارس

ابو صالح - عبد الغفّار بن داود حرّانى

ابو صالح سمّان - ذكوان

ابو الصّدّيق ناجى - بكر بن عمرو

ابو الطّفيّل - عامر بن واثله

ابو طاهر ابراهيم بن حسن فقيه

ابو عامر نحوى روايت 243

ابو العبّاس احمد بن محمّد بن سعيد - احمد بن محمّد بن سعيد

ابو العبّاس اصمّ نيشابورى - محمّد بن يعقوب

ابو العبّاس محمّد بن احمد محبوبى - محمّد بن احمد محبوبى

ابو عبد الله محمّد بن مخلد بن ابان جوهرى روايت 36

ابو عبد الله صفّار - محمّد بن عبد الله احمد

ابو عبد الله حافظ - حاكم نيشابورى - ابن البيّح - محمّد بن عبد الله بن محمّد بن حمدويه نيشابورى

ابو عبد الله محمد بن يعقوب نيشابورى - محمّد بن يعقوب نيشابورى

ابو العلاء بن زياد - على بن زياد يمامى

ابو عمرو بن حمدان - محمّد بن احمد بن حمدان

ابو عمرو بن مهدى - عبد الواحد بن محمّد بن مهدى

ابو العوّام قطّان - عمران بن داود قطّان

ابو عوانه - يعقوب بن اسحاق نيشابورى اسفراينى

ابو عيسى ترمذى-محمد بن عيسى بن سوره

ابو غسان مسمعى-مالك بن عبد الواحد

ابو الفتح ازدي موصلى-محمد بن حسين

ابو الفتح بن البطى-محمد بن عبد الباقي بن احمد البطى

ابو الفرج اصفهاني-على بن حسين اموى

ابو الفضل بن خيرون-احمد بن حسن بن خيرون

ابو القاسم تنوخى-على بن محسن بن على تنوخى

ابو قلابه بصرى-عبد الله بن زيد بن عمرو، جرمى

ابو كريب محمد بن علاء-محمد بن علاء

ابو عيسى-محمد بن عيسى بن سوره ترمذى

ابو محمد بن حيان-ابو الشيخ اصفهاني-عبد الله بن محمد بن جعفر بن حيان

ابو محمد احمد بن عبد الله مزنى-احمد بن عبد الله مزنى

ابو مسلمه طاحى بصرى-سعيد بن يزيد

ابو معاويه ضرير-محمد بن خازم

ابو معاويه شيبان-شيبان بن عبد الرحمن

ابو المليح الرقى-حسن بن عمر بن يحيى فزارى

ابو موسى-ابو موسى بصرى-ابن مثنى-محمد بن مثنى.

ابو النضر-هاشم بن قاسم بن مسلم ليثى

ابو النضر الفقيه-محمد بن محمد بن يوسف طوسى

ابو نضره-منذر بن مالك بن قطعه

ابو نعيم-فضل بن دكين

ابو نعیم اصفهانی - احمد بن عبد اللہ بن احمد

ابو ہارون عبدی - عمارہ بن جویں

ص: 592

ابو هريره صحاييطبقه اولروايات 1 تا 3

ابو هشام رفاعي-محمد بن يزيد بن محمد

ابو وائل-شقيق بن سلمه اسدي

ابو واصل-عبد الحميد بن واصل باهلي

ابو الوداك-جبر بن نوف همداني

ابو يحيى الوقار-زكريا بن يحيى مصري

ابو يزيد اعور-خلف بن حوشب

ابو يزيد جرمي-عمرو بن يزيد

ابو يعلى موصللي-احمد بن علي بن مثنى

ابو اليمان-ابو اليمان حمصي-حكيم بن نافع بهراني

ابو يوسف مقدسي روايات 151، 152

ام حبيبه ام المؤمنين-رمله دختر ابو سفيان

ام سلمه ام المؤمنين-هند دختر ابو اميه

ص: 593

الف

نامطبقةشماره روایت ابان بن یزید عطار بصری ابو یزید، هفتم 128

ابراهیم-ابراهیم نخعی-ابراهیم بن یزید ابراهیم بن ابی طالب-ابراهیم بن محمد بن نوح-ابو اسحاق نیشابوریدهم 119

ابراهیم بن اسحاق صینی کوفیهفتم 174

ابراهیم بن اسحاق نیشابوری، انماطیدهم 119

ابراهیم بن حسین همدانی-ابن دیزیلنهم 266

ابراهیم بن دحیم دمشقییازدهم 178

ابراهیم بن سعید جوهریدهم 146

ابراهیم بن عامردهم 159، 160

ابراهیم بن عقیل، صنعائییهشتم 57

ابراهیم بن محمد بن حارث-ابو اسحاق فزارییهشتم 176

ابراهیم بن محمد بن حمزه-ابو اسحاق بن حمزه دوازدهم 51

ص: 594

ابراهیم بن محمد حمصییازدهم 150

ابراهیم بن محمد بن حنفیه پنجم 214 تا 224

ابراهیم بن محمد بن عون-153

ابراهیم بن یاسین عجلی-222

ابراهیم بن یزید بن قیس نخعی پنجم 205 تا 210

احمد-135،196،257

احمد بن ابراهیم بن ابی سفیان-220

احمد بن ابراهیم شذوری-213

احمد بن ابراهیم بن زید دورقیدهم 192،193،246

احمد بن اسحاق-208

احمد بن اسحاق بن ایوب-ابو بکر بن اسحاق-ابو بکر صبغییازدهم 109،21

احمد بن بنداردوازدهم 160

احمد بن حسن بن خیرون-ابو الفضل بن خیرونپانزدهم 253

احمد بن حسین انصاری-110،136

احمد بن حسین بن علی بیهقی، ابو بکر چهاردهم 36،21،8،61،37

احمد بن حفص سعدی جرجانیازدهم 7،9

احمد بن حنبل شیبانی مروزیدهم 18،17،6 (1)

احمد بن رشدین-احمد بن محمد بن حجّاج بن رشدین

ص: 595

احمد بن عبد اللّٰه بن احمد ابو نعيم اصفهاني سيزدهم 73، 51، 33 (1)

ابو محمّد احمد بن عبد اللّٰه مزني دوازدهم 10

احمد بن عبد الملك بن واقد حرّانديهم 253، 247

احمد بن عبيد صفاريازدهم 37

احمد بن عثمان نوفلييازدهم 42

احمد بن عليّ بن ثابت - خطيب بغداد يچهاردهم 184، 153، 202

احمد بن عليّ بن مثنى - ابو يعلى موصلديهم 58، 28، 2 (2)

احمد بن عمرو بزاردهم 239، 62، 30

احمد بن محمّد بن احمد... اهوازي - ابو الحسن بن صلت اهوازي سيزدهم 53

احمد بن محمّد بن اسماعيل الهيتييازدهم 184

احمد بن محمّد جمال اصفهانييازدهم 159

احمد بن محمّد بن حجّاج بن رشد نينيازدهم 234، 147

احمد بن محمّد بن حسين بن حفص - 110

احمد بن محمّد بن السريّ - ابو بكر بن ابي دارمدوازدهم 207

احمد بن محمّد بن سعيد بن عقده - ابن عقده يازدهم 183، 53

احمد بن محمّد بن صدقهدهم 241

احمد بن محمّد بن عباس مري قنطريّ - 76

ابو بكر احمد بن محمّد بن عبيد اللّٰه دمشقيّ - 148

احمد بن محمد القطان - 253

احمد بن موسى شامي بصريدهم 264

1- -224،223،208،201،182،160،145،136،111،110.

2- -133،107،106،88،68،وروايت بي شماره پس از آن،259،256،219،134.

احمد بن محمد بن نیزکیازدهم 241

احمد بن هیثمیازدهم 202

احمد بن یحیی بن خالد بن حیّانیازدهم 231

احمد بن یحیی سوسی- 239

احمد بن یحیی صوفیدهم 184

احمد بن یوسف-ابو بکر بن خلاددوازدهم 111

احمد بن یوسف بن خالد ازدی- حمدانیازدهم 34

احمد رقیانیازدهم 257

ازدی- ابو الفتح ازدی- محمد بن حسین ازدی ازهر بن سعد سمانهم 42

اسباط بن محمد قرشینههم 168

اسحاق بن ابراهیم بن یونس منجیقیدوازدهم 118، 156

اسحاق بن عبد الله بن ابی طلحهچهارم 32

اسحاق بن سلیمان رازینههم 26، 28، 29

اسحاق بن منصور سلولینههم 184

اسد بن موسی اموینههم 29، 103

اسرائیل بن یونسهفتم 50

اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم اسدی- ابن علیّههشتم 62، 65، 120، 129، 69

اسماعیل بن ابی اویس- اسماعیل بن عبد الله بن اویس اسماعیل بن ابی حارثیازدهم 239

اسماعیل بن ابی خالد احمسیچهارم 43

اسماعیل بن بنت السدی- اسماعیل بن موسی فزاری

اسماعیل بن رافع- ابو رافعہفتم 77،85،97،137

اسماعیل بن عبد الکریم بن معقلنہم 57

اسماعیل بن عبد اللہ بن اوسدہم 72

اسماعیل بن عیاش حمصیہشتم 139،150،153

اسماعیل بن موسیٰ فزاری سدیدیہم 208،210

اسود بن یزید بن قیس نخعیدہم بی شماره پس از شماره 206

أشیب-حسن بن موسیٰ

اصمعی-عبد الملک بن قریب

اعرابی-عوف بن ابی جمیلہ

اعمش-سلیمان بن مہران اسدی

انس بن مالک خزرجی انصاری صحابیاول 32،33

انماطی-ابراہیم بن اسحاق نیشابوری

اوزاعی-عبد الرحمن بن عمرو

ایوب سختیانی-ایوب بن ابی تمیمہپنجم 213

ب

بخاری-محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ

بزار-احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری

بستی-محمد بن حبان و ابو القاسم محمود بن عبد الرحمن بستی

بشر بن مفضل رقاشیہشتم 120

بشر بن موسیٰ اسدینہم 50،109

بشير بن نهيكسوم 2

ص: 598

بکر بن عمرو- ابو الصّدّیق ناچیسوم 78،82 (1)

بکر بن محمّد صیرفی- ابو احمد یازدهم 252

بندار- محمّد بن بشار

بہلول بن مورّق شامیہشتم 58

بیہقی- احمد بن حسین بن علی بیہقی

ت-ث

ترمذی- ابو عیسیٰ محمّد بن عیسیٰ بن سورہ ترمذی تلید بن سلیمان کوفیہشتم 183

تمام- محمّد بن غالب

تمیم بن الجعد- 181

تنوخی- علی بن محسن بن علی تنوخی ثوبان ہاشمی صحابی اول 34 تا 38

ثورى- سفیان ثوری

ج

جابر بن سمرہ بن جنادہ سوائی صحابی اول 39 تا 53

جابر بن عبد اللہ انصاری اول 54 تا 72

جابر صدفی- جابر بن ماجد صدفی اول 243

جبر بن نوف ہمدانی- ابو وڈاکچہارم 131

جیر بن نفیر بن مالک بن عامر... دوم 238

جریر- جریر بن عبد الحمید

ص: 599

جرير بن عبد الحميد بن قرظ ششم 261، 260، 206

جريرى-سعيد بن اياس جريرى

جعابى-محمد بن عمر بن سالم جعابى

جعفر بن ابى احمد الوزان الحرانى-250

جعفر-جعفر بن سليمان

جعفر بن سليمان ضبعيه ششم 95، 93

جعفر بن على بن خالد بن جرير بن عبد الله بجلي-189، 180

جعفر بن محمد بن احمد حافظ-119

جعفر بن محمد بن سعيد-183

جعفر بن محمد بن على بن الحسين عليهم السّلام ششم 279

جيد بن نظيف-136

ح

حارث بن ابى اسامه نهم 111، 57

حارث بن يزيد حضر ميه نهم 234

حارث بن نبهان جر ميه ششم 87، 86، 83، 79

حاكم نيشابورى-محمد بن عبد الله بن محمد حامد بن ابى حامد مقرئ دهم 29

حامد بن يحيى بن هانى بلخيدهم 185

حبان بن سدير [حبان بن مدير صيرفى كوفى]-حنان بن سدير صيرفى

حيب بن ابى ثابت سوم 228، 143

حجاج بن ربيع بن سليمان (1)-ربيع بن سليمان بن عبد الجبار-103

1- - ظاهراً باید «ربیع بن سلیمان بن عبد الجبار» (174-270) باشد که شاگرد «اسد بن موسی» و از مشایخ

حجّاج بن شاعر-حجّاج بن يوسف ثقفی، ابن الشاعر

حجّاج بن عمرو بن غزیه، صحابی اول 142 و تکرار آن در شماره 227

حجّاج بن محمّد مصیصینهم 59، 56، 54، 142، 61، 60

حجّاج بن یوسف بن حجّاج ثقفی-حجّاج بن شاعرنهم 56، 54

حدیر بن کریب حضرمی-ابو الزّاهریّه سوم 238

حدّاء-خالد بن مهران

حذیفه بن یمان صحابی اول 74، 73

حرب بن حسن طحّانیا زدهم 76

حرمه بن یحیی مصری یازدهم 146، 14

حرمی المعنی-255

حسن-حسن بن ابی الحسن بصری

ابو محمّد حسن بن ابراهیم بن حیدر حمیری-100

حسن بن ابی الحسن بصری سوم 211

حسن بن احمد بزّاز سیزدهم 253

حسن بن حسین-183

حسن بن حکیم مروزی-213

حسن بن سفیاندهم 223

حسن بن صالح بن ابی الأسوددهم 224

حسن بن عرفهدهم 108

حسن بن علیّ المعمریدهم 173

حسن بن عمر-ابو الملیح الرقیهشتم 246 تا 253

حسن بن محمد-27

حسن بن موسی اشینهم 102

حسن بن یزید سعديسوم 135

حسن بن یعقوب بن یوسف العدلدوازدهم 70

حسن بن یوسف بن سعید مصری-242

حسین بن احمد بن بسطام-204

حسین بن اسحاق-حسین بن اسحاق تستریّ

حسین بن اسحاق تسترییازدهم 179، 176، 154، 185، 198، 249

حسین بن حسن اشقردهم 76

حسین بن حفص همدانی-عطاء خراسانیدهم 110، 35

حسین بن عبد الله قطنیازدهم 250

حسین بن علیّ بن ابی طالب علیهما السلامول 75

حسین بن علیّ بن محمد بن یحیی تمیمی-حسینکدوازدهم 100

حسین بن علیّ دارمی-109

حسین بن علیّ کندی-243

حسین بن عمرو عنقرینهم 181

حسین بن محمد بن احمد-72

حسین بن محمد بن زیاد عبدی نیشابوریدوازدهم 71

حسین بن محمد بن علیّ اصفهانی-زعفرانیّدوازدهم 33

ابو طالب حسين بن محمد بن علي هاشمي زينبيبانزدهم 148

ص: 602

حسینک-حسین بن علی بن محمد بن یحیی تمیمی نیشابوری

حفص بن حلوانی-حفص بن عبد الله حلوانی

حفصه ام المؤمنین اول 268،269

حفص بن عبد الله حلوانی 58

حفص بن عمر بن صباح رقیدهم 258

حفص بن عمر بن میمون عدنیتهم 53

حکم بن عتیه کوفی کندینجم (بی شماره پس از شماره 206)، 207

حکم بن نافع-ابو الیماندهم 139

حمّادان-حمّاد بن زید و حمّاد بن سلمه

حمّاد بن اسامه-ابو اسامههم 46

حمّاد بن زید بن درهم از دیهشتم 94

حمّاد بن سلمه بن دینار بصری هشتم 101، 41 (1)

حمّاد بن یزید-213

حمدان-احمد بن یوسف بن خالد

حمزه الزیّات-حمزه بن حبیب الزیّات هشتم 183

حمید بن محمد رازی-محمد بن حمید بن حیّان رازی

حنان بن سدیر صیرفی-حنان بن سدیر، حنان بن مدیر هشتم 211، 207

خ

خالد حدّاء-خالد بن مهران

خالد بن زید-ابو ایوب انصاری، صحابی اول 76

خالد بن عبد الله طحانهشم 209

خالد بن مهراڻ-خالد حداءپنجم 34,35,36

خلف بن احمد بن عباس رامهرمزى-145

خلف بن حوشب كوفيششم 172,182

خلف بن وليدهشم 50,131

د-ذ

دارمى-عثمان بن سعيد دارمى

داهر بن يحيى رازيهشمى شماره 206 پس از شماره

داود-داود بن ابى هند

داود بن ابى هند قشيرپنجم 44,52 (1)

داود بن عبد الجبار الاودپنجم 7,9

داود بن محبّر بن قحذمنهم 239 تا 242

داود بن منصور نساينهم 47

دحيم-عبد الرحمن بن ابراهيم

دستوائى-هشام بن ابى عبد الله

ذكوان-ابو صالحسوم 1

ذهلى-محمد بن يحيى

ر

ربعى بن حراشدوم 73

[1] .63.68.71.121.122.124.126.127.132.133--1

ربيع بن سليمان بن عبد الجبار مراديا زدهم 103، 29،

رزين بن حبيب جهنيهم 279

رشدین بن سعد-ابو الحجاج مهري مصريهم 4، 5، 6، (1)

رمله دختر ابو سفیان-ام حبيبه، ام المؤمنین اول 271

رواد بن جراح عسقلانیهم 73

ز

زائده بن قدامه ثقفیهم 192 تا 197، 200،

زر بن حبیش دوم 154، 74 تا 204

زعفرانی-حسین بن محمد بن علی اصفهانی

زكريا بن حكيمدهم 221

زكريا بن يحيى ساجي بصريدوازدهم 10

زكريا بن يحيى مصري-ابو الوقارنهم 3

زهری-ابن شهاب-محمد بن مسلم

زهیر بن حرب-ابو خيشمه نسايدهم 62، 28، 15، (2)

زيد بن بيان رقيششم 246 تا 253

زيد ابو الحواری-زيد بن الحواری-زيد العميينجم 99، 92، 91، 113 تا 119

زيد بن حبانهم 24، 94، 95

زيد بن ابی الزرقاءنهم 233

زيد عمي-زيد بن الحواری-زيد بن ابی الحواری

ص: 605

1- -245,244,235,234,230,8.

2- -133,121,107,106,69,68,63, و نیز پس از شماره 133.

ساجی-زکریا بن یحیی ساجی

سالم بن ابی حفصہ چہارم 224

سختیانی-ایوب بن ابی تمیمہ و عمران بن موسی بن مجاشع

سدی-اسماعیل بن موسی

سعد بن حسین-سعید بن حسن

سعد بن عبد الحمید بن جعفر دہم 32

سعید-سعید بن عبد العزیز

سعد بن مالک-ابو سعید خدری، صحابی اول 77 تا 137

سعید بن ایاس-جریر پنجم 62،64،65 (1)

سعید بن حسن بن سعید اسکافہ شتم 159،160

سعید بن زید-سعید بن یزید

سعید بن سمعان سوم 22 تا 29

سعید بن عبد العزیز تنوخیفہ شتم 82،123

سعید بن عمرو بن اسوعش شتم 51

سعید بن مسعود مروزی دہم 112

سعید بن مسیب-ابن مسیب دوم 139،246 تا 253

سعید بن منصور دہم 49

سعید بن ہبیر ہنہم 213

سفیانین-سفیان ثوری و سفیان بن عیینہ

سعید بن یزید بن مسلمہ-ابو مسلمہ طاحی بصری چہارم 121 (2)

1-67،69،70- [1]

2-129،130 و پس از شماره 133.

سفيان ثوريّ-سفيان بن سعيد بن مسروق ثوريّ

سفيان بن حسين واسطيّهفتم 51

سفيان بن سعيد بن مسروق ثوريّ-سفيان ثوريّهفتم 34 (1)

سفيان بن عيينه هلالى-ابن عيينههشتم 156،157 (2)

سلام بن سليم-ابو الأحوص كوفيهفتم 180،189

سلمه بن فضل ابرشنهفتم 271

سلمه بن مجنون-ابو شراعهمسوم 7،9

سليمان بن احمد-طبرائيدوازدهم 31،49 (3)

سليمان بن اشعث-ابو داود سجستانييازدهم 43،81 (4)

سليمان بن حبيب محارييسوم 138

سليمان بن داود-ابو داود طيالسييهفتم 22

سليمان بن ابى سليمان-ابو اسحاق شيبانينجم 173

سليمان بن عبد الجبار، ابو ايوبيازدهم 134

سليمان بن عبد الرحمن دمشقيهفتم 243

سليمان بن عبيد سلمى بصريچهفتم 112

سليمان بن قرمهفتم 184،202

ص: 607

1- 204،203،200،194،177،176،175،170،168،165،73،40،36،35 [1]

2- 262،236،185،161،158.

3- 164،162،159،154،153،149،147،149،139،138،135،89،76،74،73،51،50، 172،174،175، 181،185 تا 190، 234،233،231،203،199،198،197،196، 271،267،265،264،258،257،249،243،241،240،238،236.

4- 280،260،254،246،232،225،140 [2]

سليمان بن مهران- اعمش پنجم 74، 76 (1)

سماک بن حرب چهارم 41، 45 (2)

سهل بن تمام بن يزيد هم 81، 264

سهل بن عامر بجلیه هشتم 134

سوره بن حکم صاحب الزایه هشتم 202

سوید بن ابراهیم هفتم 145

سوید بن سعید هرود هم 7، 9، 156، 157

ش

شریک بن عبد الله نخعی هشتم 37، 38

شعبه بن حجّاج هفتم 186، 200، 39، 91

شعیب- عامر بن شراحیل شعبی

شعرانی- فضل بن محمد بیهقی

شعیب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاص سوم 151، 152

شقیق بن سلمه- ابو وائل دوم 194، 203

شیبان بن عبد الرحمن- ابو معاویه هفتم 108

ص

صاحب صالح ابو الخلیل- عبد الله بن حارث بن نوفل

ص: 608

1- 80، 125، 164، 190-

2- 50 و پس از شماره 46.

صالح بن ابى مریم ضبعی-ابو الخلیل ششم 254،255 (1)

صالح بن مسلم بن رومان-موسى بن مسلم بن رومان پنجم 53

صدی بن عجلان بن وهب-ابو امامه صحابیا اول 138

صفار-ابو عبد الله صفار-محمد بن عبد الله بن احمد صفوان بن عمرو پنجم 150،153

صفیة ام المؤمنین اول 272 تا 276

ط

طاهر بن علی [ابو الطیب طاهر بن علی طبرانی]-148

طالوت بن عبّاد صیرفیّینهم 145

طبرانی-سلیمان بن احمد

طلحه بن عبید الله تیمی صحابیا اول 139

طیالسی-سلیمان بن داود

ع-غ

عاصم بن بهدله-ابن ابی التّجود. ششم 154،1 تا 171 (2)

عامر بن ابراهیم بن واقد اصفهانینهم 159،160

عامر بن سعد بن ابی وقاص سوم 48

عامر بن شراحیل-شعبی سوم 44،46،47 (3)

عامر بن واثله لیثی-ابو الطفیل، صحابیا اول 140 تا 143

ص: 609

1-266 تا 256،259،263

2-173 تا 181،183 تا 194،196 تا 204

3-51،52،53

عائشه ام المؤمنين اول 144،277،278

عباد بن عباد بن حبيبهفتم 131

عباد بن يعقوب رواجنيدهم 210

عبادله-عبد الله بن عباس، عبد الله بن عمر، عبد الله بن زبير و عبد الله بن عمرو عاص

عباس بن ابراهيميازدهم 211

عباس بن بكار هفتم 74

عباس بن حمدانيازدهم 160

عباس الدورى-عباس بن محمد بن حاتم الدورىيازدهم 59

عباس بن محمد مجاشعى اصفهانىيازدهم 197

عبايه بن ربعيسوم 76

عبدان بن احمد اهوازىيدهم 187

عبد الأعلى بن حماد نرسىيدهم 196

عبد الجبار بن علاء بن عبد الجبار عطاردهم 158

عبد الحافظ بن بدران 253

ابو تقى عبد الحميد بن ابراهيم حمصى حضر مئتهم 238

ابو يحيى عبد الحميد بن عبد الرحمن حماتينهم 100

عبد الحميد بن واصل باهلى-ابو واصلدوم 135

عبد الرحمن بن ابراهيم بن عمرو-دحيمدهم 20

عبد الرحمن بن جبير بن نغير حضر مئچهارم 150

ابو زيد عبد الرحمن بن حاتم مرادىيازدهم 203

عبد الرحمن بن سلمه رازيدهم 271

عبد الرَّحمن بن عمرو- ابو زرعہ دمشقییازدہم 139

عبد الرَّحمن بن عمرو- او زاعیہفتم 10،20،138،243

ص: 610

عبد الرَّحْمَن بن عوف، صحابياول 145

عبد الرَّحْمَن بن قيس بن جابر صدفي -245، 244

عبد الرَّحْمَن بن مهديّ -ابن مهديّهم 204

عبد الرَّحْمَن بن نجیح چهارم 238

عبد الرَّزَّاق صنعائيتهم 16، 17، 19 (1)

عبد السَّلام بن عبد الحميدنهم 249

ابو الفرج، عبد السَّلام بن عبد الوهاب قرشي -153

عبد الصَّمد بن عبد الوارثنهم 63، 66، 68 (2)

عبد العزيز بن رفيع اسديچهارم 260، 261

ابو القاسم عبد العزيز بن محمّد بن نصر السَّتوريّ سيزدهم 202

ابو صالح عبد الغفّار بن داود حرّائيدهم 146، 248

عبد الغفّار بن عبد الله موصليتهم 173

عبد الغفّار بن محمّد بن جعفر المؤدّب سيزدهم 184

عبد الله بن ابى سفيان -221

عبد الله بن احمد -253

عبد الله بن احمد بن ابراهيم دورقيّ -36

عبد الله بن احمد بن محمّد بن حنبل شيانيدوازدهم - (3)

عبد الله بن ادريس اوديّهشتم 206

عبد الله بن جعفر رقيدهم 246، 257

عبد الله بن حارث بن جزء زيديّ، صحابياول 146، 147

-
- 1-- 34، 36، 93، (بی شماره پیش از شماره 255)، 281 تا 284.
 - 2-- 101، 121، 127، 128، 132، 133، (بی شماره پس از 133)، 255، 280.
 - 3-- راوی روایات فراوانی است، بنگرید به شرح حال وی در طبقه دوازدهم.

عبد الله بن حارث بن نوفل - صاحب صالح ابو الخليل دوم 254، 255 (1)

عبد الله بن حسن بن ابراهيم انباريدهم 33

عبد الله بن الحسين بن جابر مصيبيدهم 75

عبد الله بن حكيم بن جبير هفتم 174

عبد الله بن داهر رازيدهم بي شماره پس از شماره 206 (2)

عبد الله بن زير غافقي - ابن زير دوم 233، 234، 235

عبد الله بن زياد - 74

عبد الله بن زياد - ابو العلاء بن زياد - علي بن زياد يمامي

عبد الله بن زيد - ابو قلابه بصري سوم 34 تا 38

عبد الله بن سعد - 119

عبد الله بن صالح دهم 251

عبد الله بن عباس بن عبد المطلب هاشمي، صحابي اول 148

عبد الله بن عبد الرحمن بن عوف - ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف

عبد الله بن عبد القدوس نهم 164 و تكرار آن در 190

عبد الله بن عبيد چهارم 58

عبد الله بن عدي - ابن عدي دوازدهم 3، 7، 9 (3)

عبد الله بن عمر - عبد الله بن عمر بن حفص چهارم 58

عبد الله بن عمر بن ابان - عبد الله بن عمر بن محمد بن ابان مشكندانهم 172، 187، 191

ص: 612

1- 256، 263، 264، 266 -

2- 164 و تكرار آن در شماره 190.

3- -191، 183، 156، 118، بی شماره پس از شماره 206، 220، 221، 250.

عبد اللّٰه بن عمر بن حفصهفتم 149

عبد اللّٰه بن عمر بن خطاباول 149، 150

عبد اللّٰه بن عمرو وعاص، صحابياول 151 تا 153

عبد اللّٰه بن عون بن ارطبان-ابن عونششم 42، 47

عبد اللّٰه بن لهيعه-ابن لهيعهفتم 146، 55 (1)

عبد اللّٰه بن محمّد بن ابراهيم، ابو بكر بن ابى شيبهدهم 96، 23 (2)

عبد اللّٰه بن محمّد بن جعفر بن حيان-ابو محمّد بن حيان-ابو الشيخ اصفهانيدوازدهم 201

عبد اللّٰه بن محمّد بن على بن عبد اللّٰه-ابو جعفر منصور دوانيقيهفتم 148

عبد اللّٰه بن محمّد بن على بن نفيل-ابو جعفردهم 135

عبد اللّٰه بن محمّد بن مسلم اسفراينيبيازدهم 20

عبد اللّٰه بن محمّد بن ناجيهدهم 182

عبد اللّٰه بن مسعود-ابن مسعوداول 154 تا 211

عبد اللّٰه بن معاذ-ابن معاذنهم 283

عبد اللّٰه بن نمير-ابن نميرنهم 113، 114، 223

عبد اللّٰه بن وهب-ابن وهبنهم 87، 86، 83، 79، 14

عبد اللّٰه بن هبيرهسوم 234

عبد اللّٰه بن يحيى بن معاويه-ابو بكر طلحييازدهم 224

عبد اللّٰه بن يوسف-8

عبد الملك بن ابى سليمانپنجم 152، 151

عبد الملك بن ابى غنّيه-عبد الملك بن حميد بن ابى غنّيه

[1] .147.149.230.231.233.235.244.245--1

[2] .113.124.125.126.195.216.226.247.261.263.283--2

عبد الملك بن حميد بن ابي غنيه هفتم 178

عبد الملك بن عبد العزيز- ابن جريشتم 56,59,60,61

عبد الملك بن عمير چهارم 39,40

عبد الملك بن قريـب- أصمعيـنهم 33

عبد الواحد بن محمد بن مهدي فارسي- ابو عمر بن مهدي سيزدهم 52

عبد الوارث بن سعيد هشتم 66,68 (1)

عبد الوهاب و عبد الوهاب ثقفى- عبد الوهاب بن عبد المجيد ثقفى

عبد الوهاب بن ضحّاك...دهم 153

عبد الوهاب بن عبد المجيد ثقفى هشتم 64,67,71

عبد الوهاب بن عطاء نهم 70

عبد الوهاب بن نجد هدهم 150

عبيد بن اسباط بن محمد قرشبيازدهم 168,177

عبيد الله بن تمام- 52

عبيد الله بن عمرو رقيبه هشتم 257,258

عبيد الله بن قبطيه چهارم 260,261

عبيد الله بن موسى نهم 192,193,196

عبيده بن عمرو سلما نيدوم 207,211

عثمان بن ابي شيبه- عثمان بن محمد بن ابراهيم

عثمان بن ابي العاص ثقفى طائفى، صحابياول 212,213

عثمان بن سعيد دارمي نهم 251

عثمان بن شبرمه- عثمان بن عبد الله شبرمه

عثمان بن عمر بن فارسنهم 18

عثمان بن محمد بن ابراهيم-عثمان بن ابي شيبهدهم 140،205 (1)

عدى بن ابي عمارهفتم 88

عروه بن زبيردوم 144

عطاء خراسانى-حسين بن حفص همدانى

عطيه-عطيه عوفى-عطيه بن سعد عوفى

عطيه بن سعد عوفىسوم 80،125،134

عفان-عفان بن مسلمدهم 89،130،263،265

عقيل بن معقل يمانيهفتم 57

عقيلى-ابو جعفر محمد بن عمرو بن موسيبازدهم 209

عكرمه بن ابراهيمهفتم 110

عكرمه بن عمارةنجم 32

علاء بن بشير مزيششم 93،94،95

علقمه-علقمه بن قيس نخعيّدوم 205 تا 210

امير المؤمنين على بن ابي طالب عليه السّلاماول 140 تا 143 (2)

على بن احمد بن عبدانسيزدهم 37

ابو الحسن على بن احمد بن محمد رزارسيزدهم 202

على بن اسحاقدهم 182

على بن اسحاق بن وزير-على بن الوزير يازدهم 208

على بن جميلنهم 250

على بن حجر سعديّنهم 62،120

1- -260,225,214.

2- -214 تا 235.

علی بن حسن بن هبه الله شافعی-ابن عساکر شانزدهم 75

علی بن حسین-علی بن حسین موصلی

علی بن حسین-ابو الفرج اصفهانی اموی دوازدهم 136

علی بن حسین خواص-233

علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام سوم 75، 279

علی بن حسین موصلی-138

علی بن حمشاذ یازدهم 109، 266

علی بن حوشبہ ششم 229

علی بن زیاد یمامی-ابو العلاء بن زیاد-عبد الله بن زیاد نهم 32

علی بن زید بن جدعان چهارم 37، 38، (1)

علی بن سعید رازیدهم 138، 149 (2)

علی بن صالح بن حیثه نهم 205

علی بن عبد العزیز بغوی نهم 199

علی بن علی هلالی (فرزند علی هلالی صحابی)-236

علی بن عیسید وازدهم 71

قاضی ابو القاسم علی بن محسن بن علی تنوخی-ابو القاسم تنوخی چهاردهم 148

علی بن محمد بن جعفر بن عنبسه وراق عبدانیازدهم 33

علی بن مسهره ششم 173

علی بن منذر دهم 155

علی بن نفیل ششم 246، تا 253

علی بن الوزير-علی بن اسحاق بن وزیر یازدهم 208

1-130,212,213--

2-181، بی شماره پس از 206,233,271.

علی بن هاشم-148

علی هلالی، صحایب اول 236

عمارہ بن ابی حفصہ ہشتم 115، تا 236، 119.

عمارہ بن جوین- ابو ہارون چہارم 103، 102، 98، 96.

عمران بن حصین خزاعی، صحایب اول 237

عمران بن داور- عمران قطان- ابو العوام قطانہفتم 90، 89، 81، 263، تا 266

عمران بن موسی بن مجاشع جرجانی- سختیانیدہم شماره پس از 46

عمر بن ابراہیم بغدادید و از دہم 186

عمر بن سعد بن عبید- ابو داود حفریہفتم 219، 216، 214

عمر بن عبد اللہ بن رزینہفتم 51

عمر بن عبید طنافسیہفتم 169، 166، 45، 179، 171

عمر بن عبید اللہ عدوی- 100

عمر بن علی بن ابی طالب علیہ السلام سوم 231، 230

عمر و بن ابی قیس رازیہفتم 232، 198

عمر و بن جابر حضر می، ابو زرعه مصری چہارم 147، 146، 231، 230

عمر و بن خالد حرانیہفتم 252

عمر و بن دینار مکی چہارم 86، 83، 79، 139، 87

عمر و بن شعیب پنجم 152، 151

عمر و بن عاصم کلایینہفتم 266، 90

عمرو بن عبد الغفار هشتم 186

عمرو بن عبد الله همدانی-ابو اسحاق سبیبیوم 201

عمرو بن عثمان بن سعیددهم 43

عمرو بن علی-عمرو بن علی بن بحر قلاسددهم 67 (1)

عمرو بن قاسم-عمرو بن قاسم تمارششم 208،210

عمرو بن قیس ملائیششم 181،207،211

عمرو بن عوندهم 209

عمرو بن مرثد-ابو اسماء رحیبیوم 34 تا 37

عمرو بن مرهینجم 172،182

عمرو بن یزید،ابو یزید جریمیازدهم 30،31

عنسه بن ابی صغیرههشتم 138

عوف،و عوف اعرابی-عوف بن ابی جمیله

عوف بن ابی جمیله-اعرابیششم 3،104 (2)

عوف بن مالک اشجعی،صحابیاول 238

عون بن ابی جحیفهچهارم 49

عیاش بن عباسششم 233،234،235

عیسی بن هلال بصریچهارم 2

غندر-محمد بن جعفر

ف

فضل بن حباب جمحی-ابو خلیفهدهم 1،163

1-204 و پاورقی شماره 173.

2-106,107,109,111.

فضل بن دكين-ابو نعيمانهم 141 تا 143 (1)

فضل بن محمد بيهقي شعرائييازدهم 152

فضيل بن محمد ملطييازدهم 222

فضيل بن مرزوقهفتم 134

فطر بن خليفهپنجم 140 (2)

فلاس-عمرو بن علي بن بحر

ق

قاسم بن ابي بزهيپنجم 142، 141، 140، 227، 226، 225

قاسم بن خليفهدهم 100

قاسم بن زكريا مقرئ مطرزدوازدهم 51

قاسم بن فضل حدائيهفتم 84

قاسم بن مالك مزنيهشتم 215

قاسم بن محمد دلال كوفي-قاسم بن محمد بن حماد دلاييازدهم 174

قيصه بن ذويب خزاعيدوم 8، 6، 5، 4

قتاده بن دعامة-ابو الخطابچهارم 33 (3)

قتيبه-قتيبه بن سعيد بغلاتيدهم 261، 6، 5، 4

قحزم بن سليمانچهارم 242، 239

قره بن اياس مزني، صحابياول 239 تا 242

ص: 619

1- 225، 223، 222، 221، 220، 218، 217، 201، 199، 195، تا 228.

2- 227، 226، 225، 201، 199، 195، 193، 142، 141. [1]

قطن بن نسیردهم 88

قیس بن جابر صدفی-243

قیس بن ربیع اسدیہفتم 76،202

ی

کثیر بن جعفرہشتم 149

کثیر بن مرّہدوم 150،153

کثیر بن یحیی-37

کدام بن مسعر بن کدامہشتم 33

کھمس بن معمر یازدهم 3

ل

لیث-لیث بن سعد

لیث بن ابی سلیمششم 267

لیث بن سعد فہمیہفتم 13،21

م

ماجد، پدر جابر صدفی و جدّ قیس بن جابر صدفی-243 تا 245

ما سرجسی-محمد بن مؤمل

مالک بن انسہفتم 72

مالک بن مغولہفتم 53

مالک بن عبد الواحد-ابو غسان مسمعیدهم 188

مؤمل بن عبد الرحمن ثقفیہشتم 3

مبشر بن عبد اللّٰههم 51

مثنى بن صبا حهفتم 139

مجالد-مجالد بن سعيد همدانئيشتم 46،131

مجاهد-مجاهد بن جبر

مجاهد بن جبر، ابو الحجاج سوم 256 تا 259

مجر بن قحذ مهشتم 239،240 تا 242

محمد بن ابان واسطيدهم 179،182

محمد بن ابراهيم بن ابى عدى-ابن ابى عدئهم 109،126

محمد بن ابراهيم كنانى-ابو شهاب محمد بن ابراهيمهم 1،162،163

محمد بن ابراهيم بن ارومه-35

محمد بن ابراهيم تيميجهارم 271

محمد بن ابراهيم بن كثير الصوري يازدهم 73

محمد بن ابراهيم بن محمد بن عليهم 148

محمد بن ابراهيم بن ميمون سراج-191

ابو صادق محمد بن ابى الفوارس عطار-8

محمد بن ابى يعقوب كرمانى-محمد بن اسحاق بن منصور...

محمد بن احمد بن ابى خيثمهدهم 31،186

محمد بن احمد بن ابى عون رياتي يازدهم 155

ابو بكر محمد بن احمد بن بابويه نيشابوريدوازدهم 109

محمد بن احمد بن حمدان-ابو عمرو بن حمدان دوازدهم 223

محمد بن احمد محبوبى، ابو العباس يازدهم 112

محمّد بن احمد بن هيثم الدّوريّ دوازدهم 202

محمّد بن اسحاق امام-ابن خزيمه دهم 109

محمّد بن اسحاق صغاني [صاغاني] يازدهم 8،61،90

ص: 621

محمد بن اسحاق بن یسار پنجم 271

محمد بن اسحاق بن منصور-محمد بن ابی یعقوب کرمانی 197

محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره-بخاری یازدهم 13،39،135،218،248

محمد بن اسماعیل بن ابی سمینهدهم 10

محمد بن اسماعیل بن ابی فدیك-ابن ابی فدیك هشتم 48

محمد بن اسماعیل صائغ یازدهم 59،209

محمد بن بشار-بنداردهم 71،91،109

محمد بن ثواب یازدهم 211

محمد بن ثور-ابن ثور نهم 281،283

محمد بن جعفر-غندر نهم 39،91،104

محمد بن جعفر دوازدهم 110

محمد بن جعفر لقوق-52

محمد بن حبان-ابن حبان دوازدهم 1،20 (1)

محمد بن حسین، ابو الفتح از دید دوازدهم 184

محمد بن حماد طهرانی نهم 220

محمد بن حمید رازیدههم 198

محمد بن حنفیه-محمد بن علی بن ابی طالب علیه السلام دوم 214 تا 224

محمد بن خازم-ابو معاویة نهم 80،99 (2)

محمد بن دینار هشتمی شماره پس از شماره 133.

1- -28، بی شماره پس از شماره 31،46،60،69،107،108،155،163،204،259 [1].

2- -113،122،124،125 [2].

محمد بن رزق بن جامع مصری یا محمد بن رزینازدهم 236

محمد بن زکریّا هلالیازدهم 74

محمد بن السّریّ بن ناقد بغدادیازدهم 172

محمد بن سفیان حضر می-235، 231، 147

محمد بن سلمهششم 135

محمد بن سیرین-ابن سیرین سوم 31، 30، 3

محمد بن عبد الباقي بن احمد البّطّی-ابو الفتح بن البّطّیشانزدهم 253

محمد بن عبد الحلیم نیشابوری-51

محمد بن عبد الرّحمن بن ابی لیلیهفتمی شماره پس از شماره 206

محمد بن عبد الرّحمن بن سهم انطاکیدهم 176

محمد بن عبد الرّحمن بن مغیره-ابن ابی ذنبهفتم 22، 18، 15 تا 29

محمد بن عبد الله بن ابراهیم شافعی-ابو بکر شافعیوازدهم 202

محمد بن عبد الله بن احمد-ابو عبد الله صفاریازدهم 35

محمد بن عبد الله حضر می-مطیندهم 177

محمد بن عبد الله بن عبد الحکم مصریازدهم 48

محمد بن عبد الله بن عمرو بن عاصسوم 152، 151

محمد بن عبد الله بن محمد... حاکم نیشابوریسیزدهم 10، 8، [\(1\)](#)

محمد بن عبد الله بن نمیر-ابن نمیردهم 223

محمد بن عبدوس بن کامل سراج-ابن عبدوسدهم 241

محمد بن عثمان بن ابی شیبهدهم 267

.207.213.251.252.266 .21.29.35.36.61.70.71.75.90.100.103.109.112.119.152.200--1

محمّد بن عثمان بن سعید قرشی-207

محمّد بن علاء بن کریب همدانی-ابو کریبدهم 167، 45

محمّد بن علی بن جارود-ابو بکر بن جارودیازدهم 201

محمّد بن علی بن حبیشدوازدهم 51

محمّد بن علی بن حسندوازدهم 72

محمّد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب، ابو جعفر الباقر علیه السّلامچهارم 279، 267

محمّد بن علی بن خالد عطار-186

محمّد بن علی بن خلفیازدهم 224

محمّد بن علی بن زید الصّانغ المکّی-49

محمّد بن علی بن عبّاس مروزی-108

محمّد بن علی بن عبد الله بن عبّاس بن عبد المطلبششم 148

محمّد بن علی علویدوازدهم 224

محمّد بن عمران بن ابی لیلیدهم 267

محمّد بن عمر بن سالم-ابو بکر جعابی-ابن جعابیّدوازدهم 182

محمّد بن عمرو-محمود بن عمروششم 145

محمّد بن عمرو بن موسی، ابو جعفر-عقیلیّیازدهم 209

محمّد بن عیسی بن خالد زجاجدهم 201

محمّد بن عیسی بن سوره، ترمذیّدوازدهم 91، 45، 4، 168، 158

ابو جعفر محمّد بن غالب-تمتامنهم 253، 37

محمّد بن فضل بن قدید-242

محمّد بن فضیل بن غروان-ابن فضیلنهم 155، 154 (1)

محمد بن مؤمل - ما سر جسيّد و از دهم 152

محمد بن مثنى - ابو موسى بصريدهم 39،71،254

ابو جعفر محمد بن محمد بن عبد الله بغدادى از دهم 75

محمد بن محمد بن يوسف طوسى - ابو النضر فقيهد و از دهم 251

محمد بن مخلد عطارى از دهم 52

محمد بن مروان عقيليهشتم 30،31، 115 تا 119.

محمد بن مسلم بن تدرس - ابو الزبير چهارم 54 (1)

محمد بن مسلم بن عبيد الله - ابن شهاب - زهرى چهارم 4،5 (2)

ابو الحسين محمد بن مظفر بن موسى حافظ - ابن مظفر و از دهم 148

محمد بن منذر بن سعيد هرويدهم 60

محمد بن منصور طوسيدهم 149

محمد بن منكدر - ابن منكدر سوم 72

ابو الأحوص، محمد بن هيثم قاضى - ابو الأحوص عكبرى از دهم 252

محمد بن يحيى - محمد بن يحيى ذهلّى نيشابورى

محمد بن يحيى بن ابى عمر - ابن ابى عمر دهم 40

محمد بن يحيى ازديبى از دهم 240،241

محمد بن يحيى ذهلّى نيشابورى - ذهلبيى از دهم 34

محمد بن يحيى بن مطر مخزّمى - 242

محمد بن يزيد - ابن ماجه قزويندى و از دهم 32 (3)

.55.56.59.60.61--1

.21.75.144 6.8.13.15--2

.34.115.146.205.214.262.273.274--3

محمّد بن يزيد بن رفاعه- ابو هشام رفاعيٰدهم 259، 256

ابو العباس محمّد بن يعقوب- ابو العباس اصمّ نيشابوري يازدهم 61، 29، 8، 103، 90

ابو القاسم محمود بن عبد الرحمن بستي- 75

محمود بن عمرو- محمّد بن عمرو

ابو عبد الله محمّد بن يعقوب بن اخر ميازدهم 29

مرجى بن رجاء يشكريٰهشتم 2

مروان بن معاويٰهشتم 43

مسدّد بن مسرهد بصريٰدهم 162، 1 (1)

مسعر بن كدامهفتم 33

مسلم بن حجّاج بن مسلم قشيريٰ نيشابورينهم 15، 14 (2)

مشكدانه- عبد الله بن عمر بن ابان

مطلب بن زيادهشتم 267

مطر بن طهمان وراق سلميششم 88 (3)

مطرز- قاسم بن زكريٰا مقي

مطرّف بن طريفششم 232

مطرّف بن عبد الله شخيردوم 237

مطرّف المعلىٰ، احتمالا محرّف «مطر السلمىٰ» وراق مزبور باشد- 101

مطر الوراق- مطر بن طهمان وراق

مطّين- محمّد بن عبد الله حضرميٰ

.163,165,166,175--1

.40,41,42,54,62,63,120,121,188,261,268,270--2

.101,102,103,105,108,110--3

معاذ بن مثنیٰ از دهم 162، 175

معاذ بن هشام دستوائی نهم 188، 254

معاویه - معاویه بن قره سوم 98، 239 تا 242

معاویه بن هشام نهم 205

معتمر بن سلیمان تیمینهم 78، 84

معدان بن سلیم حضر می - 238

معلی بن زیاد فردوسی هفتم 93، 94، 95

معر بن راشد بصری هفتم 16، 17 (1)

معمری - حسن بن علی معمری

مکحول شامی پنجم 229

منذر بن مالک - ابو نصره عبدی سوم 62 تا 71 (2)

منصور - منصور بن معتمر پنجم 73

منصور دوانیقی - عبد الله بن محمد بن علی بن عبد الله

موسی بن اسماعیل - ابو سلمه تبو ذکی نهم 44

موسی بن حسن کوفی - 3

موسی بن داود ضبب نهم 55

موسی بن زکریا - 240

موسی جهنی - موسی بن عبد الله جهنیشم 99، 113، 114

موسی بن عبیده ربذیشم 58

موسی بن محمد بن بلقاویدهم 75

.284 تا 19.98.257.258.281--1

.212.213 ،130.132.133.136 تا 124.126 تا.79.81.82.83.86.87.89.90.120--2

موسى بن مسلم بن رومان - صالح بن مسلم بن رومان

موسى بن هارون يازدهم 164، 190 (و تكرر شماره 164)

مهاجر بن مسمار هفتم 48

ن

نافع مولى ابى قتاده انصارى - نافع بن عباس سوم 13 تا 21

نافع الفقيه مولى ابن عمر سوم 149

نرسى - عبد الأعلى بن حماد

نصر بن على جهضميدهم 115، 119، 120، 262، 42

نضر بن شمیل مازينيدهم 112

نعيم بن حماد مروزيدهم 5 (1)

نقيلي - عبد الله بن محمد بن على، ابو جعفر

و

واسط بن حارث هفتم 187، 191

واصل بن عبد الأعلى يدهم 154

وكيع بن جراح نهم 38

وليد بن شجاع يدهم 54

وليد بن محمد موقريهشتم 75

ص: 628

ولید بن مسلم، قرشی دمشقیہشتم 10 (1)

وہب بن جریرنہم 256، 259

وہب بن عبد اللہ سوائی، ابو جحیفہ، صحابی اول 49

وہب بن منبہسوم 57

وہیب بن خالدہفتم 44، 47

•

ہاشم بن قاسم - ابو النضر نہم 2، 26، 105، 108

ہارون بن عبد اللہ ہم 54، 280

ہارون بن مغیرہ بجلینہم 198، 232

ہدّاب بن خالد - ہدبہ بن خالد نہم 41 و پس از شماره 46

ہدیہ بن عبد الوہاب مروزی دہم 32

ہشام بن ابی عبد اللہ دستوائیہفتم 188 (2)

ہشام بن حسان از دیشتم 30، 31

ہلال بن عمرو کوفی سوم 232

ہمام بن احمد بن ایوب - 145

ہمام بن یحییہفتم 280

ہوذہ بن خلیفہنہم 109، 111

ہیشم بن حبیب دہم 236

ہند دختر ابو امیہ - ام سلمہ، ام المؤمنین اول 246 تا 267

.15.20.77.82.85.97.123.137.144.178.229.230.244.245--1

.254.255.256.259--2

یاسین سیّار- یاسین شیبان- یاسین عجلّیّ- ابن سنانہفتم 214 تا 223

یحییٰ بن ابی طالب، جعفر بن زبیر قاندہم 70

یحییٰ بن ابی کثیر طائینجم 10

یحییٰ بن اسماعیل بن محمّد بن یحییٰ ششم 180، 189

یحییٰ بن ثعلبہ ہفتم 202

یحییٰ بن خلف- 118

یحییٰ بن سعید بن فروخ- یحییٰ قطانہم 106 (1)

یحییٰ بن عبد الباقيیاز دہم 238

یحییٰ بن عبد اللہ بن بکیر- ابن بکیر دہم 13، 21

یحییٰ بن غیلان دہم 6

یحییٰ قطان- یحییٰ بن سعید فروخ

یحییٰ بن یمان عجلینہم 194، 203

یزید بن ابی زیاد ہاشمیینجم 205 (2)

یزید بن زریع بصریہ ہفتم 42

یزید بن محمّد ثقفی- 207

یزید بن ہارون بن زاذانہم 212، 25، 23

یعقوب بن اسحاق نیشابوری- ابو عوانہیاز دہم 47 (3)

یعقوب بن حمید بن کاسب دہم 36

یعقوب بن عبد اللہ قمیہ ہفتم 159، 160

.107.165.170.175--1

.206.208.209.210--2

.48.59.89.188.265--3

یوسف بن حوشب شیانیہشتم 182، 172، 191، 187

یوسف بن سعید بن مسلم-یوسف بن مسلمیازدہم 59، 47

یوسف بن عبد الرحمن مروزی- 238

یوسف بن مسلم-یوسف بن سعید بن مسلم

یونس-یونس بن حبیب اصفہانی

یونس بن ابی یعفورہشتم 49

یونس بن حبیب اصفہانیہم 22

یونس بن سابق بغدادیدہم 53

یونس بن یزید بن ابی نجاد ایلیہفتم 8، 6، 5، 4، 21، 14، 13

ص: 631

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

